પંન્યાસ શ્રી શુભવિજય ગણિ વિરચિત

સેનપ્રશ્ન

—: સંપાદક :—

આચાર્ય શ્રી રાજશેખર સૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી તપાગચ્છાધિપતિ પરમ ગુરુ ભટ્ટારક
શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વર પ્રસાદીકૃત
અને
પંન્યાસ શ્રી શુભવિજય ગણિ વિરચિત

સેનપ્રશ્ન

પંન્યાસ શ્રી મણિવિજયજી ગણીના શિષ્યાગ્રણી
પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી વિજયકુમુદસૂરીશ્વરજી મહારાજ કૃત
ગુર્જર ભાષાપર્યાયાત્મક સાર સંગ્રહ

: સંપાદક :

પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મ.ના પટ્ટાલંકાર
પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હીરસૂરીશ્વરજી મ.ના શિષ્યરત્ન
પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય લલિતશેખરસૂરીશ્વરજી મ.ના વિનેય

પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી રાજશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

: પ્રકાશક :
શ્રી મુલુંડ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ
ઝવેર રોડ, મુલુંડ (પશ્ચિમ) મુંબઈ ૪૦૦ ૦૮૦.

: સહપ્રકાશક :

લીંચ જૈન સંઘ

કિંમત : ૭૫ રૂપિયા

વિ.સં. ૨૦૫૦ વીર સં. ૨૫૨૦ ઈ.સ. ૧૯૯૪

નકલ ૧૦૦૦

પ્રકાશકીય નોંધ

જૈન શાસનના જ્યોતિર્ધર પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના પટ્ટાલંકાર પ્રશાંતમૂર્તિ સુવિશાલગચ્છાધિપતિ પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય મહોદય સૂરીશ્વરજીની આજ્ઞાથી પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય લલિતશેખરસૂરીશ્વરજી મ.સા. આદિ પૂજ્યો મુંબઈ-મુલુંડમાં વિ.સં. ૨૦૪૮ના ચાતુર્માસ માટે પધાર્યા. પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં ચાતુર્માસ દરમિયાન શત્રુંજય તપ આદિ સામુદાયિક આરાધનાઓ થઈ. પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી વિવિધ સામુદાયિક આરાધના દરમિયાન તેમજ આરાધનાની પૂર્ણાહૂતિ પ્રસંગે તેમજ આરાધનાની પૂર્વે અત્તરવારણા, પારણા, પ્રભાવના આદિમાં ભાગ્યશાળી શ્રાવક શ્રાવિકાઓએ અતિ ઉલ્લાસપૂર્વક તપસ્વી મહાનુભાવોની ભક્તિ કરી, એટલું જ નહિ પરંતુ જૈનેતર અને જન્મે સિંધી પરિવારે પણ તેમાં સહભાગી થવાનું સદ્‌ભાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યું.

વધુમાં પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી સર્વસાધારણ ફંડનું આયોજન શ્રી સંઘે અમલી કર્યું. જેમાં ૧૧,૧૧૧ ની એક એવી લગભગ ૧૨૫ થી વધુ તિથિઓ નોંધાઈ.

આવા ધાર્મિક ઉલ્લાસમાં પોતાના શિષ્યરત્ન શ્રીમદ્વિજય રાજશેખરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની 'સેનપ્રશ્ન' નામક ગુજરાતી ભાષાંતરનું પુન: પ્રકાશન થાય તો સારું એવી ભાવનાને પૂજ્યશ્રીએ શ્રી સંઘના ટ્રસ્ટબોર્ડના આગેવાનો સમક્ષ વ્યક્ત કરીને તેના પુન: પ્રકાશન માટે પ્રેરિત કર્યા. પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણા ઝીલીને આગેવાનોએ શ્રી મુલુંડ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ સમક્ષ જ્ઞાનખાતાની રકમમાંથી આ ગ્રંથના પુન:પ્રકાશન માટે જરૂરી ચોક્કસ રકમ ફાળવવા પ્રસ્તાવ રાખ્યો. જે શ્રી મુલુંડ શ્વે.મૂ.પૂ. સંઘની સામાન્ય સભાએ સર્વાનુમતે મંજુર કર્યો. આથી પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી રાજશેખરસૂરિ મ. સાહેબે આ ગ્રંથના ગુજરાતી ભાષાંતરનું સંપાદન કરવાના શુભકાર્યનો આરંભ કર્યો. તેના ફળસ્વરૂપે અમે આજે આ ગ્રંથ ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ મૂકી શક્યા છીએ.

આ ગ્રંથ પૂર્વે પ્રકાશિત થયો હતો. વર્તમાનમાં એટલો સુલભ નથી. આવા ગ્રંથના પુન: પ્રકાશનનો લાભ અમારા શ્રી સંઘને મળ્યો તે બદલ અમારા અંતરમાં આનંદની અનુભૂતિ થઈ રહી છે.

આ પુન: પ્રકાશન અંગે અમે નીચે જણાવેલ મહાનુભાવોના અત્યંત આભારી છીએ.

(૧) પૂર્વ પ્રકાશક ભાગ્યશાળી શ્રી માસ્તર ન્યાલચંદ ઠાકરશી (લીંચ)નો આભાર, જેમણે વિ. સંવત ૧૯૯૬માં આ સુંદર ભાષાંતરિત ગ્રંથનું પ્રકાશન કર્યું.

(૨) શ્રી લીંચ જૈન સંઘ જેમણે પુનઃ પ્રકાશન માટે અનુમતી આપી તેમનો આભાર. પૂર્વના પ્રકાશકની સ્મૃતિ માટે અમોએ પ્રથમ પેજમાં સહપ્રકાશક તરીકે લીંચ જૈન સંઘનું નામ જોડ્યું છે.

(૩) સાધર્મિક બંધુ શ્રી હસમુખભાઈ બી. શાહ (હાલાર રાસંગપુરવાળા હાલ મુલુંડ) જેમણે પ્રેસની બધી જવાબદારી આત્મીયતાથી નિભાવી તેમનો આભાર.

(૪) જયંત પ્રિન્ટરીના માલિક શ્રી છોટુભાઈ જેમણે સમયસર આ કામ પૂર્ણ કરવામાં સુંદર સહકાર આપ્યો તે બદલ તેમનો આભાર.

અમને આશા છે કે આ ગ્રંથ મુમુક્ષુ વાચક મહાનુભાવોને ઉપયોગી થશે. પરમકરુણાનિધિ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ સમગ્ર માનવ જાતને અનેકાંત દ્વારા દરેક પ્રશ્નની દરેક બાબત સાચી રીતે સમજવાની એક અમૂલ્ય દૃષ્ટિનું અસરકારક સાધન દાખવ્યું છે. સુજ્ઞવાચક મહાનુભાવો પોતે અનેકાંત વાદ આત્મસાત્ કરી વિવેકબુદ્ધિના ઉપયોગથી 'સેનપ્રશ્નો' માંથી અને એ જ રીતે કોઈપણ ધાર્મિક ગ્રંથમાંથી આત્મોન્નતિ માટે સાચી સમજપૂર્વકની પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરી શકશે.

શ્રી મુલુંડ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ ઉપરોક્ત ભાવનાથી પ્રાયઃ દુર્લભ આ ગ્રંથ આપના કરકમલ સુધી પહોંચાડવામાં નિમિત્તરૂપ બનવા બદલ સંબંધિત સર્વ કોઈનો અત્યંત આભારી છે.

લિ.

ટોકરશી દામજી શાહ
પ્રમુખ

રમણીકલાલ ઝવેરભાઈ શાહ
મગનલાલ રતનશી શાહ
માનદ મંત્રીઓ

શ્રી મુલુંડ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ
ઝવેરરોડ, મુલુંડ (પશ્ચિમ) મુંબઈ-૪૦૦ ૦૮૦.
(સંવત ૨૦૪૯ ઈ.સ. ઓગસ્ટ ૧૯૯૩)

સંપાદકીય

તપાગચ્છાધિપતિ પ.પૂ. આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વરજી મહારાજને અનેક ઉપાધ્યાયો, પંન્યાસો, ગણિવરો અને શ્રાવક સંઘોએ પ્રશ્નો પુછાવ્યા હતા. પૂજ્યશ્રીએ આગમો, પૂર્વાચાર્ય વિરચિત ગ્રંથો, યુક્તિઓ, અનુભવ અને આચરણા વગેરે અનુસાર એ પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપ્યા હતા. એ પ્રશ્નો અને ઉત્તરોનો અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક પ.પૂ. આચાર્ય શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય પંન્યાસ શ્રી શુભવિજયજી ગણિવરે સંસ્કૃત ભાષામાં સંગ્રહ કર્યો. આ સંગ્રહ એટલે જ સેનપ્રશ્ન ગ્રંથ. આ ગ્રંથનું 'પ્રશ્ન રત્નાકર' એવું નામ છે. પણ વર્તમાનમાં આ ગ્રંથ સેનપ્રશ્ન તરીકે પ્રસિદ્ધ બનેલો છે. આનું ગુજરાતી ભાષાંતર પૂર્વે વિ.સં. ૨૦૮૬માં પ્રકાશિત થયું હતું. આ તેનું પુનઃપ્રકાશન છે.

પૂર્વના પ્રકાશન કરતાં આ પ્રકાશન સુંદર બને એ માટે ઘણી ચીવટ રાખી છે. પૂર્વના પ્રકાશન કરતાં આ પ્રકાશનમાં નીચે મુજબ વિશેષતાઓ છે. :–

(૧) પૂર્વના પ્રકાશનમાં ટાઈપો વધારે પડતા મોટા હતા, તેના બદલે આમાં મધ્યમ સાઈઝના ટાઈપો લેવામાં આવ્યા છે.

(૨) ૮૭૪માં પ્રશ્નોત્તરમાં ગાથાનો અનુવાદ રહી ગયો હતો. મેં તેનો અનુવાદ કરીને આમાં મૂક્યો છે.

(૩) ઘણાં સ્થળે વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ હ્રસ્વ-દીર્ઘ, અનુસ્વાર વગેરેના સુધારા કર્યા છે.

(૪) અનેક સ્થળે જુની ભાષાના શબ્દપ્રયોગના સ્થાને આધુનિક ભાષાના શબ્દપ્રયોગો કર્યા છે. જેમકે - (૧) ૭૪૧ મા પ્રશ્નોત્તરમાં "ડોળો" શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે. ડોળો એટલે દોહલો. વર્તમાનમાં દોહલા અર્થમાં ડોળો શબ્દ પ્રચલિત નથી. એથી મેં ત્યાં દોહલો શબ્દ મૂક્યો છે. (૨) ૮૨૫ મા પ્રશ્નોત્તરમાં ઉન્હુપાણી એવો શબ્દ પ્રયોગ મૂક્યો છે. ઉન્હુ શબ્દ બહુજ જુનો છે. તેના સ્થાને મેં ગરમ શબ્દ મૂક્યો છે. (૩) ૩૧ મા પ્રશ્નોત્તરમાં ચઉદ શબ્દનો પ્રયોગ છે. તેના સ્થાને આમાં ચૌદ એવો શબ્દ પ્રયોગ કર્યો છે. આમ અનેક સ્થળે શાબ્દિક ફેરફાર કર્યો છે. પણ અનુવાદમાં જરાય ફેરફાર કર્યો નથી. આથી ભાષાંતરકારના

અનુપયોગ આદિથી અનુવાદના કે બીજા કોઈ પણ લખાણમાં ફેરફાર હોય તો તેની જવાબદારી મારી નથી. (૫) પૂર્વના પ્રકાશનમાં ઉલ્લાસ નંબર, પ્રશ્નકાર નંબર, ઉલ્લાસ પ્રશ્નોત્તર નંબર અને સળંગપ્રશ્નોત્તર નંબર એમ ચાર નંબરો આપેલા છે. ક્યાંક તો પ્રશ્નકારના સળંગ નંબર સહિત પાંચ નંબરો આપેલા છે. આ પ્રકાશનમાં ટુંકાવીને ઉલ્લાસ નંબર અને સળંગ પ્રશ્નોત્તર નંબર એમ બે જ નંબર આપેલા છે. આમાં દરેક ઉલ્લાસના પ્રશ્નોત્તર નંબર પણ આપવા જરૂરી હતા. કારણ કે આની મુદ્રિત સંસ્કૃત પ્રતમાં સળંગ પ્રશ્નોત્તર નંબર નથી આપ્યા, કિંતુ દરેક ઉલ્લાસના પ્રશ્નોત્તર નંબર આપેલા છે. એથી પ્રતના પ્રશ્નોત્તર નંબર ઉપરથી આ પુસ્તકમાં પ્રશ્નોત્તર નંબર શોધવામાં અથવા આ પુસ્તકના નંબર ઉપરથી પ્રતના નંબર શોધવામાં થોડી તકલીફ પડે. અનુપયોગથી આ ક્ષતિ થઈ ગઈ છે. આમ છતાં નંબર જલદી શોધી શકાય એનો ઉપાય આ પ્રમાણે છે:- પ્રત પ્રમાણે ચોથા ઉલ્લાસનો દશમો પ્રશ્નોત્તર આ પુસ્તકમાં જોવો છે તો, ત્રીજા ઉલ્લાસના અંતિમ સળંગ નંબર ૪૪૬માં ૧૦ ઉમેરતાં ૪૫૬ થાય. આથી આ ગ્રંથમાં ૪૫૬ નંબર એ પ્રતમાં ચોથા ઉલ્લાસનો ૧૦મો નંબર છે. પુસ્તકના ૪૫૬ નંબર ઉપરથી પ્રતના નંબર જોવા હોય તો ત્રીજા ઉલ્લાસ સુધીના સળંગ નંબર ૪૪૬ ને ૪૫૬ માંથી બાદ કરતાં દશ આવે. આથી પ્રતમાં ચોથા ઉલ્લાસનો દશમો નંબર એ આ પુસ્તકનો ૪૫૬મો નંબર છે.

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં પ.પૂ. ગુરુદેવ શ્રી (પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય લલિતશેખર સૂ.મ.સા.) પ્રૂફ સંશોધનમાં સહાયભૂત બન્યા છે. તે બદલ હું તેમનો ઋણી છું. આ ગ્રંથનું સંપાદન સુંદર બને એ માટે મુનિ શ્રી ધર્મશેખર વિજયજીએ કરેલી મહેનત પણ ચિરસ્મરણીય રહેશે.

સૌ કોઈ આ ગ્રંથના વાંચન-ચિંતન-મનન આદિથી પોતાની મુક્તિને નિકટ બનાવે એ જ પરમ શુભેચ્છા.

પ.પૂ.આ. શ્રી સેનસૂરિજી મહારાજનું સંક્ષિપ્ત જીવનકવન

જન્મ-દીક્ષા: મારવાડમાં જેસલ પહાડની પાસે આવેલા નાડલાઈ ગામમાં કર્મા શાહ નામે ઓસવાલ જૈન રહેતા હતા. તેમની પત્ની, કોડમ દેવીએ વિ.સં. ૧૬૦૪ ફા. સુ. ૧૫ના રોજ એક બાળકને જન્મ આપ્યો. આ બાળક ગર્ભમાં હતો ત્યારે માતાએ સ્વપ્નમાં સિંહને જોયો હતો. આથી તેનું નામ જયસિંહ રાખ્યું. કર્માશાહે સં. ૧૬૧૧માં પત્નીની સંમતિ મેળવી શ્રી વિજયદાનસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. દીક્ષામાં કમલવિજય નામ રાખીને વિજયશ્રીહીરસૂરિજીના શિષ્ય કરવામાં આવ્યા. વિ.સં. ૧૬૧૩ જેઠ સુદ ૧૧ના રોજ સૂરતમાં માતા કોડમદેવી અને પુત્ર જયસિંહ એ બંનેને શ્રી વિજયદાનસૂરિએ દીક્ષા આપી. પુત્ર જયસિંહકુમારને આચાર્ય શ્રીવિજયહીરસૂરિના શિષ્ય બનાવી તેનું નામ જયવિમલ રાખવામાં આવ્યું. શ્રીવિજય દાનસૂરિએ જયવિમલમુનિને પાટણ આચાર્ય શ્રીહીરસૂરિ મ.ની પાસે મોકલ્યા. જયવિમલ મુનિ ગુરુને સમર્પિત બનીને જ્ઞાન મેળવવામાં મગ્ન બન્યા.

પદપ્રાપ્તિ: આચાર્ય શ્રીદાનસૂરિ મ. સં. ૧૬૨૧ વૈ. સુ. ૧૨ના રોજ પાટણ પાસેના વડલી ગામમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. શ્રી સંઘે આચાર્ય શ્રીહીરસૂરિ મ.ને ગચ્છનાયક બનાવ્યા. આચાર્ય શ્રીહીરસૂરિ મહારાજાએ મુનિ જયવિમલને સં. ૧૬૨૬ ફા. સુ. ૧૦ ખંભાતમાં પંન્યાસ બનાવ્યા. તથા સં. ૧૬૨૮ ફા. સુ. ૭ અમદાવાદના અહમદપરામાં ઉપાધ્યાય પદ આપીને તુરત જ આચાર્ય પદ આપીને તેમનું નામ આચાર્ય શ્રીવિજયસેન સૂરિ રાખ્યું. ત્યાર બાદ સં. ૧૬૩૦ પોષ સુદ ૪ના રોજ આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિ મ.ને ભટ્ટારક પદ આપી પોતાની પાટે ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા.

આચાર્ય શ્રીહીરસૂરિ મ. સં. ૧૬૩૯ મહા માસમાં ગંધારથી ફત્તેહપુર સિક્રી તરફ વિહાર કર્યો. રસ્તામાં આ. શ્રી સેનસૂરિ મ.ને મળીને ગચ્છ રક્ષા માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા બતાવી.

વાદમાં વિજય: ખરતર ગચ્છવાળાઓએ સં. ૧૬૪૨ના ચોમાસામાં પાટણમાં મોટી સભામાં આ. શ્રી સેનસૂરિ મ.ને શાસ્ત્રાર્થ માટે બોલાવ્યા. મહો. શ્રી ધર્મસાગર ગણીના 'પ્રવચન પરીક્ષા' ગ્રંથ માટે આ શાસ્ત્રાર્થ યોજાયો હતો. ૧૪ દિવસ સુધી આ શાસ્ત્રાર્થ ચાલ્યો. અંતે આ. શ્રી સેનસૂરિ મ. આ શાસ્ત્રાર્થમાં વિજય મેળવ્યો.

આચાર્ય શ્રીસેનસૂરિજીએ સં. ૧૬૪૩ ફા. સુ. ૧૧ના રોજ અમદાવાદમાં

ઈડરના શેઠ સ્થિરપાલના નવ વર્ષના પુત્ર વાસણને દીક્ષા આપી. પોતાનો શિષ્ય બનાવીને તેનું નામ વિદ્યા વિજય રાખ્યું.

આ. શ્રી સેનસૂરિજી સં. ૧૬૪૪ ખંભાતથી વિહાર કરી સિરોહી પધાર્યા. ત્યાં ફત્તેહપુરસિક્રીથી પધારેલ પોતાના ગુરુદેવ આ. શ્રી હીરસૂરિજીને વંદન કર્યું.

અકબર બાદશાહને ધર્મોપદેશ: સં. ૧૬૪૮માં આ. શ્રી હીરસૂરિજી અને આ. શ્રી સેનસૂરિજી બંનેએ સાથે રાધનપુરમાં ચોમાસું કર્યું. આ સમયે લાહોરથી બાદશાહ અકબરે ફરમાન લખી મોકલ્યું કે "આપને શત્રુંજયનો પહાડ ભેટ આપવામાં આવે છે અને જૈનોનો શત્રુંજયનો કર માફ કરવામાં આવે છે." "હવે તમે તમારા પટ્ટધર આ. શ્રી સેનસૂરિજીને લાહોર મોકલો."

અવધાન પ્રયોગ: આ. શ્રી સેનસૂરિજીએ ગુરુની આજ્ઞાથી સં. ૧૬૪૯માં રાધનપુરથી લાહોર તરફ વિહાર કર્યો. અનુક્રમે લોધિયાણા પધાર્યા. લોધિયાણાથી લાહોર ૬ ગાઉ થાય. લોધિયાણામાં શેખ અબુલફજલનો ભાઈ શેખ ફૈજી આ. શ્રી સેનસૂરિજીને મળ્યો. પં. શ્રી નંદીવિજય ગણિવરે લોધિયાણામાં સૌની સામે આઠ અવધાન કર્યા. શેખફૈજી તે જોઈને ખુશ થયો. તેણે બાદશાહ પાસે જઈને આ અવધાનની વાત જણાવી. સં. ૧૬૪૯ ચૈ. સુ. ૧૧ના રોજ આ. શ્રી સેનસૂરિજી લાહોર પધાર્યા. બાદશાહે તેમને આ. શ્રી હીરસૂરિજીના સમાચાર પૂછ્યા. આચાર્યશ્રીએ તેને ગુરુ તરફથી ધર્મલાભ કહીને સારા સમાચાર જણાવ્યા. બાદશાહને અવધાન જોવાની ઈચ્છા થઈ. આથી પં. નંદીવિજય ગણિવરે રાજસભામાં અનેક રાજાઓ, ઉમરાવો, બ્રાહ્મણો અને પંડિતો વગેરે માનવમેદની સમક્ષ આઠ અવધાન કરી બતાવ્યા. આથી બાદશાહે ખુશ થઈને તેમને 'ખુશફહમ'નું બિરુદ આપ્યું.

પ્રશ્નોના ખુલાસા: બાદશાહ અકબરની સભાના પંડિતો મુંઝાયા. તેમને એમ થયું કે જૈન સેવડાઓ ત્યાગી અને વિદ્વાન હોય છે. જે આવે છે તે બાદશાહ ઉપર પ્રભાવ પાડે છે. આથી બાદશાહ જૈનો તરફ વધુને વધુ ખેંચાતો જાય છે. તો હવે આપણે તેનો ઉપાય કરવો જોઈએ. જેથી જૈનોનો પ્રભાવ ઓસરવા માંડે.

એક પંડિતે બાદશાહને જણાવ્યું કે નામદાર! આ પંડિતો ઘણી બાબતમાં અમારાથી જુદા પડે છે. ૧. જૈનો ઈશ્વરને માનતા નથી. ૨. સૂર્યને માનતા નથી. ૩. ગાયને પૂજતા નથી. ૪ ગંગાને પવિત્ર માનતા નથી વગેરે વગેરે.

આ. વિજયસેનસૂરિએ બાદશાહના પૂછવાથી બધા પ્રશ્નોના એક પછી એક શાંતભાવે અને ગંભીરતાથી ખુલાસા આપ્યા :-

(૧) જૈનો સત્, ચિત્ અને આનંદ સ્વરૂપ ઈશ્વરને માને છે. નિરાકાર કે સાકાર નિરંજન ઈશ્વરને માને છે. જેને જૈનો અરિહંત કે સિદ્ધ તરીકે ઓળખાવે છે. જૈનોનાં મંદિરો છે, તીર્થો છે વગેરે વગેરે.

(૨) વ્રતધારી સાધુઓ અથવા ગૃહસ્થો સૂર્ય આથમે ત્યારથી સૂર્ય ન ઉગે ત્યાં સુધી અનાજ - પાણી લેતા નથી.

(૩) જૈનો ગાયના ગળામાં બંધન થાય ત્યારથી તે બંધન ન છૂટે ત્યાં સુધી અનાજ-પાણી લેતા નથી.

(૪) જૈનો જન્માભિષેકમાં ખુદ તીર્થંકરોને અને કલ્યાણક ઉત્સવમાં વિવિધ અભિષેકોમાં જિનપ્રતિમાઓને ગંગાના પાણી અને ગાયના દૂધ વડે અભિષેક કરે છે.

આથી સમજાશે કે વિદ્વાન પંડિતોએ જૈનો માટે જે જે શંકાઓ કરી છે તે પાયા વિનાની નિરાધાર છે. આ. વિજયસેનસૂરિવરે બાદશાહી રાજસભામાં આ. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ રચેલા 'યોગશાસ્ત્ર'ના એક શ્લોક "નમો દુર્વારરાગાદિ"ના ૭૦૦ અર્થ કરી બતાવ્યા. તે પછી આ. વિજયસેનસૂરિએ બાદશાહ અકબર અને શેખ અબુલફજલના કહેવાથી પં. ભાનુચંદ્રગણિને મહોપાધ્યાયની પદવી આપી. આ પદવીના ઉત્સવમાં શેખ અબુલફજલે ૬૦૦ રૂા.નું દાન કર્યું. જૈન સંઘે પણ વિવિધ દાનો કર્યા.

સવાઈહીર : બાદશાહ અકબરે આ. વિજયસેનસૂરિને જગદ્ગુરુ આચાર્ય વિજયહીરસૂરિના યોગ્ય પટ્ટધર છે એમ સમજી 'સવાઈ હીર'નું બિરુદ આપ્યું. બાદશાહ અકબરે આ. વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી આચાર્યશ્રીને છ મુદ્દાઓ ઉપર ફરમાન લખી આપ્યું.

તેમાં ૧. ગાય, બળદ, ભેંસ, પાડાને મારવા નહીં. ૨. મરેલાનું ધન લેવું નહીં. ૩. ગુલામ તરીકે પકડવા નહીં વગેરે વગેરે પ્રતિજ્ઞાઓ કરી.

આચાર્યશ્રીએ સં. ૧૬૪૯, સં. ૧૬૫૦, સં. ૧૬૫૧માં લાહોરમાં ત્રણ ચાતુર્માસ વિતાવ્યા. સં. ૧૬૫૨માં તેમને એવા સમાચાર મળ્યા કે ગુરુદેવ આ. વિજય હીરસૂરિનું સ્વાસ્થ્ય બગડ્યું છે.આ સમાચાર તેમણે બાદશાહને જણાવ્યા. તેમની સંમતિ મેળવી આચાર્યશ્રીએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો.

ગુરુવિરહ : આ તરફ આ. શ્રી હીરસૂરિજી મ. સં. ૧૬૫૧નું ચોમાસું ઉનામાં કર્યું. ચાતુર્માસમાં તેમનું સ્વાસ્થ્ય બગડયું. તેથી સંઘે તેમને વિહાર ન કરવા દીધો અને સં. ૧૬૫૨નું ચોમાસું પણ ઉનામાં કરાવ્યું. આ ચોમાસામાં તેમની તબિયત વધારે નરમ બની. આથી પોતાના કાળધર્મનો સમય જાણી તેઓશ્રીએ અનશન સ્વીકાર્યું. સં. ૧૬૫૨ ભા. સુ. ૧૧ના રોજ કાળધર્મ પામ્યા. પોતાના ગુરુદેવની તબિયત વધારે નરમ બની છે એ સમાચાર જાણીને આ. શ્રી સેનસૂરિજી મ. ચોમાસામાં પણ વિહાર ચાલુ રાખીને ઉગ્ર વિહાર કરતાં ભા. સુ. ૧૩ના રોજ પાટણ પધાર્યા. ત્યાં ગુરુ મહારાજના કાળધર્મના સમાચાર મળ્યા. તેમને સખત આઘાત લાગ્યો. સંઘે તેમને સ્વસ્થ કર્યા.

હવે આ. શ્રી સેનસૂરિજી ગચ્છનાયક થયા. જૈન ગ્રંથકારો આ. શ્રી હીરસૂરિ મ.ને અને આ. શ્રી સેનસૂરિ મ.ને શ્રી સુધર્માસ્વામી અને શ્રી જંબૂસ્વામીની જોડીની ઉપમા આપે છે. કેમકે તેમના શાસનમાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની સર્વતોમુખી વૃદ્ધિ થઈ હતી અને શ્રમણ સંઘની ઉન્નતિ થઈ હતી.

આ. શ્રી સેનસૂરિજી મ. મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયને સં. ૧૬૫૬ મ.સુ. ૫ના રોજ અમદાવાદના સિકંદરપરામાં પંન્યાસ પદવી અને ૧૬૫૬ વૈ. સુ. ૪ ખંભાતમાં ઉપાધ્યાય પદ આપીને તુરત આચાર્યપદ આપ્યું, અને નામ વિજયદેવસૂરિ રાખ્યું.

પ્રભાવ : આ. શ્રીસેનસૂરિજી મહારાજે અનેક સાધુઓને પંન્યાસ વગેરે પદવીઓ આપી હતી. તેમના પરિવારમાં ૧ આ. શ્રી વિજયદેવસૂરિ, ૮ ઉપાધ્યાયો, ૧૫૦ પંન્યાસો અને ૨૦૦૦ સાધુ-સાધ્વીઓ હતા. તેઓશ્રીએ અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી. તેઓશ્રીના ઉપદેશથી અનેક સ્થળે મંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર થયા હતા. તેઓશ્રીની નિશ્રામાં 'છ'રી પાળતા અનેક સંઘો નીકળ્યા હતા. તેઓશ્રીએ અનેક રાજાઓને અને શ્રેષ્ઠીઓને બોધ પમાડયો હતો. તેઓશ્રીએ સંખ્યાબંધ પુરુષ-સ્ત્રીઓને દીક્ષા આપી હતી. તેઓશ્રી શ્રમણ સંઘમાં શ્રીગૌતમસ્વામીના અવતાર સમા ગણાતા હતા. આવા મહાન શાસન પ્રભાવક આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિમહારાજા ૬૭ વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૬૭૨ જે. વ. ૧૧ ના રોજ સૂર્યોદય વેળાએ ખંભાતના મહમ્મદપરામાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા.

તેઓશ્રીની પાટે આચાર્ય વિજય દેવસૂરિજી મહારાજ બિરાજમાન થયા.

આ જમાનામાં આપણી રક્ષક કર્તવ્ય દિશા

(પહેલી આવૃતિમાંથી)

આર્ય સંસ્કૃતિને ટકાવી રાખવા માટે, આર્યસંસ્કૃતિની અને પૂર્વાપરના પવિત્ર સંસ્કારની વારસદાર આર્યપ્રજાને જગતમાં ટકાવી રાખવા માટે, આર્ય સંસ્કારોને વળગી રહેલી, આર્ય સંસ્કારોને આદર્શ માનતી અને જીવનમાં સાક્ષાત્ જીવતી ભારતીય આર્ય લોહીવાળી પ્રજાનો ભારતવર્ષ સાથેનો સંબંધ કાયમ ટકાવી રાખવા માટે, અને તે સર્વના અતિમહત્ત્વના કેન્દ્રભૂત જૈનશાસન, તેના તત્ત્વો, તેનો પૂર્વાપરનો વહીવટ, અને તેના મુખ્ય મુખ્ય પ્રતિકો ટકાવી રાખવા માટે, મુનિ મહારાજાઓએ પણ દર્શનશુદ્ધિના કર્તવ્યની દષ્ટિથી હાલના જમાનામાં હવે પછી કઈ જાતના ઉપદેશો આપવા તરફ વલણ ધરાવવું જોઈએ? અને આર્ય પ્રજાનું તદનુકૂળ માનસ ઘડવા માટે કયા પ્રયત્નોને સમ્મત થવું જોઈએ? તે વિષે અત્યન્ત ટુંકાણમાં નિર્દેશ કરી આ ઉપોદ્‌ઘાત સંપૂર્ણ કરીશું.

૧. ધર્મ:

૧. પોતપોતાના ધર્મને વળગી રહેવું:- દરેકે પોતપોતાના ચાલુ ધર્મમાં સ્થિર રહેવું. ધર્મ પરિવર્તન કરવું કે કરાવવું નહીં. વિશ્વધર્મ પરિષદ, સર્વધર્મ પરિષદ, સંપ્રદાયોની એકતા વિગેરે પ્રવૃત્તિને ટેકો ન આપવો. પરંતુ તે તે ધર્મવાળાઓની સમગ્ર પ્રતિનિધિભૂત જે જે મુખ્ય સંસ્થા હોય તેની સાથેની એકસંપી સંધિથી જાળવી રાખવી. તેમાં પ્રથમ આર્યધર્મો અને પછી અનાર્ય ધર્મોવાળાઓ સાથે, સર્વ આર્યધર્મોની નીતિને અનુસરીને તેમાંની મર્યાદાપ્રમાણે એકસંપી જાળવવા ગોઠવણ કરવી. શ્રીસંઘની પૂર્વાપરની નીતિ અને મર્યાદાઓ ધ્યાનમાં લઈ તેના સિદ્ધાંત અનુસાર જ તાત્કાલીન સંજોગોમાં વર્તવું.

૨. ધર્મોની ક્રિયામાં રત:- દરેક ધર્મવાળાઓ પોતપોતાની ધાર્મિક માન્યતામાં રહીને પોતપોતાના ધર્મની ક્રિયા કરશે તો જ તે તે ધર્મો ટકી શકશે. ક્રિયા-આચાર છોડશે તો પ્રજાના જીવનમાં બીજા ભળતાજ આચારો-વર્તનો દાખલ થઈ જશે ને પોતાના મૂળ ધર્મોનો પોતામાંથી લોપ થઈ જશે. કોઈપણ ભાવનાને જીવવાનો આધાર પ્રજાના રોજના જીવનમાં વણાયેલી તેની ક્રિયા ઉપર છે.

૩. ધર્મના ચાલુ પર્વો-અને આચારો:- ધર્મનાં ચાલુ પર્વો અને આચારો વિગેરે હોય, તે મૂળ પદ્ધતિ પ્રમાણે ચાલુ રાખવા, નવા ઉમેરવા નહીં. જયંતી માત્રનો ત્યાગ થવો જાઈએ.

૪. નવા મત-પંથ ન પાડવા:-નવા નવા પંથ જમાવવા નહીં. અને જમાવવાનું વાતાવરણ કોઈ ઉત્પન્ન કરે, તો ખુબીથી ઉત્પન્ન ન થવા દેવું. ગમે તે મૂળ વર્ગમાં રહીને તેની મર્યાદાને અનુસરીને ભલે પોતાને ગમે તે બીજા કોઈપણ મૂળ વર્ગની ક્રિયા બીજાની ટીકા કર્યા વગર કરે. તેની સામે વાંધો લેવાનો ન હોય. જેને જીવનમાં ધર્મ જોઈતો હોય તેણે પોતાને જેના ઉપર શ્રદ્ધા હોય, તેનીજ ક્રિયા તો કરવીજ જાઈએ.

૫. જૈનધર્મનાં અંગો ટકાવવાના મુખ્ય પ્રતિકો-કરેમિ ભંતે સૂત્ર, પંચાંગીની માન્યતા, શત્રુંજય તીર્થ, ચોવીશેય તીર્થંકરોને પૂજ્ય દેવ માનવાની ભાવના, પાંચ પ્રતિક્રમણ, પર્યુષણા પર્વ, સંવત્સરી પર્વ, ક્ષમાપનાની પત્રિકાઓ, કલ્પસૂત્ર, સાંવત્સરિક જાહેર પ્રતિક્રમણ, આયંબીલની ઓળી, અયાન્ત્રિક તીર્થયાત્રાના સંઘ કાઢવા, કાયમી બચાવ માટે આગમો લખાવવા, નવા પ્રતિમા અને મંદિરો ભરાવવા, તે તરફ પૂજ્યબુદ્ધિ, સાધુ-સાધ્વી વર્ગ તરફ પૂજ્યતા, કલ્યાણક ભૂમિઓની વાસ્તવિક રક્ષા, સામાયિક વિગેરે ક્રિયાઓની ચાલુ પ્રવૃત્તિ, ધાર્મિક સાત ક્ષેત્રોની રક્ષા અને ઉપદેશ, સાધર્મિક વાત્સલ્યોનાં જમણ, દેશી ચોપડાની સાંગોપાંગ પદ્ધતિ, સંઘના પૂર્વાપરના બંધારણ, સકળ સંઘના એક આચાર્ય પ્રતિનિધિ, પ્રાચીન શાસ્ત્રો ગોખીને મોઢે કરીને ભણવા, ચાલતી આવતી પરંપરા પ્રમાણેજ તેના અર્થ સમજવા, મેમ્બરોને બદલે કાર્યવાહકો નીમીને કામ કરવાની પદ્ધતિ ટકાવી રાખવી, ગુરુઓ મારફત ખાસ ધર્મોપદેશ સાંભળવો, મુખ્યપણે ઉપાશ્રયમાં જ વ્યાખ્યાન ચાલુ રાખવા, સંયમી-ક્રિયાપાત્રો અને તપસ્વીઓની ભક્તિ, શ્રાવકોમાં અનુકમ્પ્યતાની ભાવનાનો અભાવ, ચતુર્વિધ સંઘની અપૂર્વ સંસ્થા તરફ સંપૂર્ણ વફાદારી, જ્ઞાતિઓની પવિત્રતા અને પરંપરાના વહીવટોનો ટકાવ, અને તેના તરફ વફાદારી, જ્ઞાનભંડારો ઉપર તદ્દન સ્વતંત્ર 'શ્રી ચતુર્વિધ સંઘનો જ કબજો, કમીટીઓ અને ટ્રસ્ટીઓને બદલે કાર્યવાહકોની નિમાણુંકથી તીર્થોનો વહીવટ કરવો વિગેરે.

૬. નુકશાનકારક પ્રતિકો-પ્રગતિ, ઉન્નતિ, આગળ વધવું વિગેરે વિચારો, આધુનિક કેળવણી, જૈન શૈલીને નહિ અનુસરતા ગમે તેવા સાહિત્ય તરફ પ્રેમ ઢળવો, યાત્રાને બદલે ટુર-મુસાફરીની ભાવના, આર્યપ્રજાના પૂજ્ય પુરુષોને બદલે સીવીલાઈઝ નેતાઓને માન આપવું, ધાર્મિક ક્રિયાને બહાને અવિહિત પ્રવૃત્તિઓ કરવી, જયંતી વિગેરે નવાં પર્વો, એશોશીયેશન, કોન્ફરન્સ, મંડળો વિગેરે નવી સંસ્થાઓ, બહુમતવાદ, પત્રકોનો ખાસ વહીવટ, પર્વોની આરાધનામાં અંતરાય પાડનારી જાદીજુદી પ્રવૃત્તિઓ, પરંપરાથી ચાલ્યા આવતા કૌટુંબિક,

સામુદાયિક, અને જાહેર ધાર્મિક રીત રીવાજેનો ત્યાગ કરી નવાનવાનો અમલ કરવો, આગમો છપાવવા, ગીતાર્થ સિવાયના મુનિ મહારાજાઓમાં છાપા વાંચવા અને છપાવવાની પ્રવૃતિ, પ્રાચીન શોધખોળને નામે કે શિલ્પ અને કળાને નામે જ પ્રાચીન વસ્તુઓ શોધવી, સાધુ-સાધ્વીની નીંદા અને તેમને સુધારવા સાધુ થયા વિના બહાર પડવું, કલ્યાણક ભૂમિઓના વહીવટો કમીટીને સોંપવા, સામાયિકાદિને બદલે ધ્યાન ધરવાની પ્રવૃત્તિ, નગરમંદિરમાં જવાની આળસે ઘરમાં પ્રતિમાજીની સગવડ રાખવી, ફોટા અને અપ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાઓના દર્શનથી સંતોષ માનવો, સાત ક્ષેત્રો સિવાય બીજા કામોમાં તેમજ મનમાં આવે તેવાં ખાતાઓ ઉભા કરવા તથા તેમાં નાણાં ધર્મબુદ્ધિથી આપવા, સંસ્થાઓના ફંડમાં પૈસા આપવામાં જ સાધર્મિક વાત્સલ્ય માની લેવું, ક્રિયાના વિરોધ તરીકે જ્ઞાનનો પ્રચાર, નજીવા કારણે સંઘોના વંશ વારસાના આગેવાનોને રદ કરવાના વિચારો અને પ્રવૃત્તિઓ, સંઘના બંધારણના સૂક્ષ્મતત્ત્વોનો સ્વીકાર ન કરવો, અને બહુમતીના ધોરણે બંધારણો અમલમાં લાવવા, નાની મોટી નવી નવી સામુદાયિક મંડળાદિ સંસ્થાઓ સ્થાનિક ગામડાઓમાં પણ સ્થાપવી, સાતક્ષેત્રના વિપરીત અર્થ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવના વિપરીત અર્થ, અલગ અલગ સંઘાડાના અલગ અલગ પ્રતિનિધિઓના યે પ્રતિનિધિનો અભાવ, ગોખવાની પદ્ધતિ સામે ટીકા અને વિરોધી પ્રચાર, ગોખણપટ્ટી શબ્દમાં નિન્દાનો ધ્વનિ છે. યુરોપીય શૈલી અને દ્રષ્ટિને તથા તેની તુલનાને મુખ્ય રાખીને પ્રાચીન શાસ્ત્રોના અર્થ વિચારવા, આજની ખોટે રસ્તે દોરનારી શોધખોળને ઉત્તેજન અને તેના ઉપર અંધશ્રદ્ધા, કોઈ પણ નાના મોટા કામમાં સમિતિ-કમીટી નિમવાની હાનિકારક ટેવ, ગમે તેનાં ભાષણો સાંભળવા, ઉપાશ્રયમાં ગમે તેને ભાષણ કરવા દેવું, મુનિ મહારાજાઓએ જાહેર ભાષણ આપવાની પ્રવૃત્તિને પોષવી, ધર્મ કરતાં આધુનિક વિજ્ઞાનને ચડીયાતું માનવું, અને વધુ હાનિકારક માનવાને બદલે હિતકારક માનવું, લાઉડસ્પીકરાદિનો ઉપયોગ, ભક્તિને બદલે સેવાના નામે ધંધાદારી પદ્ધતિને ઉત્તેજન, શ્રાવકોને ધાર્મિક અને ધર્માદા ખાતામાં નોકરી રાખવા અને શ્રાવકોએ રહેવું, દહેરાઓમાં પૂજારી તરીકે પગારદાર શ્રાવકો, આશ્રિત ખાતાઓ અને ફંડો ઉપર વધતો જતો શ્રાવકોની આજીવિકાનો આધાર, અનાથાશ્રમો બાલાશ્રમો, સીદાતાઓ માટે સ્થાયિ ફંડો ઉભા કરવા, ચતુર્વિધ સંઘની સંસ્થાનું અસ્તિત્વ છે કે નહિ? તે વિષે ઉછરતી પ્રજાની ઉપેક્ષા વધે તેવા પ્રયાસો, જ્ઞાતિઓ તોડવાના પ્રયાસો, અને તોડનાર કાયદાને ટેકા, રોટી બેટી વ્યવહારમાં સેળભેળપણું, જ્ઞાતિના મૂળ બંધારણ ફેરવી કમીટીની રૂપમાં લઈ જઈ બહુમત ઉપર બંધારણો

રચવા, જ્ઞાતિના હાલની પદ્ધતિના સંમેલનો, જ્ઞાતિઓનાં બંધારણો તોડવા માટે પ્રથમ ભળતા બંધારણ ઉપર ચડાવી દઈ મૂળ બંધારણ તોડી જ્ઞાતિઓ જ તોડી નાખવાના રસ્તે ચડી જવું, જ્ઞાતિઓ સામે કેસ માંડવા, તેમાં બખેડા થાય તેવા પ્રસંગો ઉભા કરવા, જ્ઞાતિના નિયમો, હુકમો, ઠરાવોને અમાન્ય ગણવા,પોતાની જ્ઞાતિ સિવાય બીજે કન્યા વ્યવહાર કરવા લલચાવું, જ્ઞાન ભંડારોને સાર્વજનિક જાહેર લાઈબ્રેરી તરીકેનું રૂપ ધીમે ધીમે લે તેવા સ્વરૂપમાં મૂકવા, સકળ સંઘના જ્ઞાનભંડારો હોવા છતાં ખાસ ટ્રસ્ટી તરીકે રક્ષણ કરતા અમુક ગામના જ માનવા, અને ગમે તેમ કરવાની તેની સત્તા માનીને પરંપરાની રીત સિવાય બીજી રીતે (સંઘની મર્યાદા બહારની રીતે) તેનો ઉપયોગ થવા દેવો, પ્રજાનો બુદ્ધિભેદ કરનારી ફરતી કે સ્થાયિ લાઈબ્રરીઓને ટેકો, નવાપ્રતિમા, નવા મંદિરો, નવા દીક્ષિતો, પરંપરા અનુસાર નવા ગ્રંથોની રચના, વિગેરે સામે વિરોધ, નાશ કરનારી આજની પરિવર્તનની ભાવનાને ટેકો, જમાનાને નામે ચાલતી કોઈપણ વાતને ટેકો:

આમાંના કેટલાક સીધી રીતે નુકશાનકારક છે. ત્યારે કેટલાક બહારથી લાભકારક જણાય છે, છતાં મૂળસ્થિતિથી એક બે પગથિયા ઉતારીને ભળતે જ માર્ગે લઈ જઈ આગળ નુકશાનના રાજમાર્ગ ઉપર ચડાવી દેવાના પ્રાથમિક પ્રયાસ રૂપે હોવાથી પરિણામે નુકશાનકારક છે, તેથી અમે નુકશાનકારક પ્રતિકોની ટીપમાં એવા કેટલાક મુદ્દાઓ પણ સામેલ રાખ્યા છે. મુનિઓ, ત્યાગીઓ, સાધુઓ સંતો, બાવાઓ, બ્રાહ્મણો, ફકીરો તરફ તે તે વર્ગમાંના સુધારકોના અભાવનો, અને આર્ય સંસ્કૃતિના રીતરીવાજો, માન્ય દેવો, સામાજિક સ્થિતિ વિગેરે ઉપર સીધી કે આડકતરી ટીકા કરનારા સાહિત્યનો, પણ આ નુકશાનકારક પ્રતિકોમાં સમાવેશ થાય છે. તે સર્વથી જેમ બને તેમ દૂર ભાગવું. ગમે તેવા લાભોથી લલચાવું નહીં. કેમકે-તેથી પરિણામે અહિત થાય, એ પણ એક જાતનું અસત્ય છે.

૨. અર્થ

૧. **ધંધા** - દરેકે પોતપોતાના **પરંપરાના** મૂળ **ધંધાને** વળગી રહેવું જોઈએ.

૨. **અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો** - કોલેજમાં ચાલતા અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોનો અમલ આ દેશની આખી પ્રજાને મૂળધનથી બેકાર બનાવે છે. છતાં કેટલુંક બાહ્ય ધન ને ધંધા દેખાય છે, તે ક્ષણિક હોઈ ભ્રમણામાં નાંખે છે. કેમકે-તે પરદેશીઓએ ધંધા માટે પોતાનું ધન અહીં રોકેલું છે.

૩. ખરા સિદ્ધાંતોની શોધ - આર્યપ્રજાના ખેતી, વેપાર, વિગેરે ધંધાઓમાં હજારો વર્ષથી ગુંથાયેલા અર્થ શાસ્ત્રના સાધક અને સર્વ પ્રજાને હિતકર અજબ સિદ્ધાંતોની પાકે પાયે શોધ કરી અમલ કરવો જોઈએ.

૪. આ દેશમાં પાકે પાયે બેકારી ઉત્પન્ન થવાના પ્રતિકો - બેંકો, રોકડાનો વ્યવહાર, ઉધાર વ્યવહારની ઘટતી જતી પદ્ધતિ, રાજ્યોને સંસ્થાન કે સ્ટેઈટ ગણવા કેટલાક જકાતી તત્ત્વો, વિઘોટીની પદ્ધતિ, ઘરોના આજના લેખો, પરદેશી માલની વપરાશ, પરદેશી કળાઓને ઉત્તેજન, દેશી મિલોના માલનો વપરાશ, કોન્ગ્રેસ સાથે સંબંધ ધરાવતા ચરખાસંઘ વિગેરે સંસ્થાઓ મારફત વેચાતા શુદ્ધ ગણાતા માલનો વપરાશ, યાંત્રિક ધંધાઓની કેળવણી, યાંત્રિક ધંધાઓનો વિકાસ, યાંત્રિક ખેતી, દૂધાળા ઢોરને બચાવવા, અને બીજાને ન બચાવવા કે તેને માટે તટસ્થ રહેવું, આજની પશુઉછેરની સંસ્થાઓ કે કેટલ કેમ્પની સંસ્થાઓને ઉત્તેજના, પાંજરાપોળોનો વિરોધ, ખેડૂત અને પશુપાલન કરનારી પ્રજાને ભણવા માટે ફરજ પાડી તેઓને ચાલુ ધંધાથી ચૂકવવાની ગોઠવણનો પ્રચાર, વકીલાત, ડૉક્ટરી, ઈજનેરી, એગ્રીકલ્ચર, વિગેરે ધંધાનું શિક્ષણ આપનારી સંસ્થાઓમાં આપણી દરવર્ષે વધુ ભરતી થવી, સહકારી મંડળીઓનો પ્રચાર વેઠ તરફ વિરોધ, કંપની સીસ્ટમના ધંધા, પ્રથમની, અને વર્ધાસ્કીમની હાલની કેળવણી, વ્યક્તિગત શાખ અને ધંધાઓને અનુત્તેજન, દરેક ધંધા માટે પરવાના પદ્ધતિ, મુખ્ય પ્રજાને બદલે બહારના યાહુદી, યુરોપીય, વિગેરે લાકોને ધંધાની સગવડો કરી આપવી, હાલના પ્રદર્શનો, વિગેરે આર્યપ્રજામાં હજુ વધુ ને વધુ બેકારી ફેલાવવાના મુખ્ય મત્થકો છે.

ફેલાતી બેકારીને માત્ર ઢાંકવાના [અટકાવવાના નહીં જ] ઉપાયો - બોર્ડિંગો, અનાથાશ્રમો, બાળાશ્રમો, સસ્તા ભાડાની ચાલીઓ, દવાખાનાઓ, ચેરીટિબલ ફંડો વિગેરેને બદલે કુરૂઢિઓ, કુરીવાજો, અંધશ્રદ્ધા, અજ્ઞાન, સ્થિતિ ચુસ્તતા, ધર્મ ગુરુઓ, વિગેરે બેકારીની ઉત્પત્તિના કારણો ન છતાં, તેને ગણવા-ગણાવવા, પટેલોને બદલે તલાટીઓને સીધા યા આડકતરા ગામડાના પ્રમુખો બનાવવા, પ્રાચીન ગ્રામ્ય પંચાયતોને બદલે નવી ગ્રામ્ય પંચાયતો વિગેરે, ધંધામાં ઉત્થલપાત્થલો-એક ધંધામાંથી બીજામાં, બીજામાંથી ત્રીજામાં પ્રવેશ, મહેનત સાથેના ધંધા છુટી જવા, યોગ્ય ખાનપાનની સગવડોનો અભાવ થતો જવો, અને ચિંતા વધતી જવી, શહેરી અને અસ્વાભાવિક જીવન થવા, તેથી થતી જતી શારીરિક નબળાઈનો ટોપલો વ્યાયામશાળાઓના અભાવ ઉપર નાંખવો, ખર્ચાળ વ્યાયામશાળાઓ

ઉપર આખી પ્રજાના શારીરિક વિકાસનો આધાર રાખતા થવું.

યુરોપની ગોરી પ્રજાઓના આર્થિક હિતો તથા પરદેશી વ્યાપારીઓના આર્થિક હિતો તેમજ ખુદ ઈંગ્લાડના અને તેની પ્રજાના આર્થિક હીતોના પ્રચારમાં આપણી પ્રજાના હિતો માનીને ભોળા થઈને સહકાર આપવો, હવે પછીના તેઓના સ્વાર્થો માટે ગોઠવાતી એવાજ પ્રકારની આજની પ્રજાકીય અને રાજકીય સત્તાઓના નામ નીચે ચાલતી કોંગ્રેસ વિગેરેની પ્રવૃત્તિઓમાં રસ લેવો, આ દેશમાંના ગોરી પ્રજાના વ્યાપક વસવાટના માર્ગોને ઉત્તજેન આપવાની દૃષ્ટિથી ઈંડિયા ઑફિસ મારફત ઘડાયેલા કાયદાઓને દેશી રાજ્યોની અને બ્રીટીશ રાજ્યોની કોર્ટો, વકીલો, અમલદારો વિગેરે મારફત આપવામાં આવતો મજબુત ટેકો, કે જે કેટલાક ધીમેધીમે આ દેશની હિંદુ શબ્દની વ્યાખ્યામાં સમાતી ભારતીય આર્યપ્રજાના જીવનના અનેક અંગોમાં અને હિતનાં માર્ગોમાં પ્રવેશ કરી વિઘ્નભૂત બની શક્યા હોય છે, અને બનશે. દેશી રાજાઓ સામેનો કેટલોક ખોટો પ્રચાર, લઘુમતી અને યુરોપીય પ્રજાના સ્પેશ્યલ હક્કો વિષેના, અને મૂળ એક સંપી તોડી હિંદુ મુસલમાનની આજની કૃત્રિમ એકસંપીના પ્રયાસો, સંપૂર્ણ કે સંસ્થાનિક સ્વરાજ્યની સ્થાપનાના પ્રયાસો, પ્રથમની કે વર્ધાસ્કીમની કેળવણી બેકારી ઉત્પન્ન કરનાર છે અને બેકારીથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેને ટેકો, "હિંદુઓએ મસ્જીદ આગળ વાજાં ન વગાડવા, અને મુસલમાનોએ ગોવધના સંબંધમાં હિંદુઓની લાગણીને માન આપવું " એ જાતની મહાજનની એકસંપીની સંધિમાં સ્વતંત્રતાને નામે પાડવામાં આવતા ગાબડાઓની હિલચાલને સારી માનવી, હિંદુઓની સત્તા અને મર્યાદાઓ તોડવા મુસલમાનોને આડે ધરવા ધંધાના તથા સામાજિક કાયદાઓને ટેકો, વિગેરે.

આપણી બેકારી ટાળવાના ખરા ઉપાયો - બેકારી ફેલાવનારા અને ફેલાતી બેકારીને ખોટી રીતે ઢાંકવાના માર્ગો ન હોવા, તેને ઉત્તેજન ન આપવું, એ જ આપણી બેકારી ઓચ્છી થવાના ઉપાય છે. નાનામોટા યંત્રોની મદદથી ખીલતા ધંધા અને હુન્નર ઉદ્યોગો વધુ બેકારી લાવશે. પરદેશગમન આર્યપ્રજાનો આ દેશ સાથેનો વસવાટનો હક્ક નાબુદ કરશે. વિઘોટીની પધ્ધતિ રાજ્ય સંસ્થાને ઉત્પન્નમાં ભાગીદારને બદલે માલિક બનાવે છે. "ખેડે તેની જમીન" એ કામચલાઉ સિદ્ધાંત પરદેશી ખેડુતોને અહીંની જમીન અપાવવા માટે થશે. સહકારી મંડળીઓ અને લેણાદેણાના આજના કાયદા પરદેશી મૂડી ખેતીમાં રોકી, દેશી વેપારીઓને નિંદી તે ધંધામાંથી છુટા કરવા માટે જણાય છે.

૩. કામ

૧. સંયમ ધર્મ, પૂર્વના મહાપુરુષો, પૂર્વજો, ધર્મગુરુઓ, આર્યભાવનાવાળા મા-બાપો, પ્રાચીન સંસ્કૃતિ તરફ પ્રેમ, જીવનની સાદાઈ, આર્યસંસ્કૃતિને અનુસરતા દરેક પ્રકારના રીતરીવાજો, આર્યકુટુંબની લજ્જા, શરમ, મર્યાદાઓ પાળવી વિગેરે તરફ પ્રજાનો આદર ટકાવી રાખવો જોઈએ.

૨. પહેરવેશ, ઘર, શહેર, ગામડાં વિગેરેની રચનામાં સાદાઈ અને આર્ય રીતભાત અને શિલ્પના નિયમો વિગેરે ટકી રહેવા જોઈએ.

૩. પૂર્વકાળથી ચાલ્યા આવતા લગ્નાદિ વ્યવહારો અને તેના ઉત્સવો ચાલ્યા આવતા રીતરીવાજ પ્રમાણે જ ચાલુ રહેવા જોઈએ.

૪. પુરોહિતો, ગોરો, ધર્મસંસ્થાઓ વિગેરેના જે સંબંધો અને લેવડદેવડ, કર વિગેરે હોય તે ચાલુ રહેવા દેવા જોઈએ. તોડવા નહીં, ને નવી રીત દાખલ થવા ન દેવી. અમલદારોની જાળ ઓછી કરી, પ્રજાનો આર્થિક શોષણનો ભાર ઓચ્છો કરી, વેઠ વિગેરે ચાલુ રહે, તેમાં એટલું નુકશાન નથી. અમલદારોના પગાર પૂરા પાડવા, અને વેઠ બન્નેય બોજા ઉપડી ન શકે. વેઠ શબ્દમાં સહકાર, સહાનુભૂતિ, સેવા અને મદદનો ભાવ છે, છતાં તેને હાલમાં ખોટા રૂપમાં ગોઠવી નિંદવામાં આવ્યો છે.

૫. જૈન લગ્નવિધિ, ઓછા ખર્ચના લગ્ન, સીવિલ મેરેજ, લગ્ન કરાર, આંતરજાતીય-આંતરરાષ્ટ્રીય લગ્ન, મુક્ત વિહાર વિગેરે તત્ત્વોને સિદ્ધાન્ત તરીકે ઉત્તેજન આપવા જેવું છેજ નહીં.

૬. આજના-એક પત્નીત્વ, વિધવા પુનર્લગ્ન, છુટાછેડા, સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્વતંત્રતા, સ્ત્રીઓના વારસા હક્ક, લલિત કળાઓની ખીલવણી, સ્ત્રીકેળવણી, સંતતિનિયમન, સ્ત્રીઓના હક્કો, બાળલગ્નનિષેધ, વૃદ્ધવિવાહ અટકાયત, બાળસંરક્ષણ, મરણપાછળ રડવું કુટવાનો નિષેધ, આધુનિક અક્ષરજ્ઞાન યોજના અને દારુ નિષેધની હીલચાલ એ વિગેરે વિચારો તરફ પ્રજા ન દોરાય, તેનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. અને તેના વાસ્તવિક દોષો અને તેથી પરિણામે આપણી પ્રજાનો નાશ સાબિત કરી આપવો જોઈએ. પરંતુ ચાલતા રીવાજો અને વ્યવહારો ટકી રહે તેમાં કેવી રીતે હિત છે? તે સમજાવવું જોઈએ.

૭. હૉટેલો, નાટક-સીનેમા, જુગારખાના, પાનસોપારી, અને બીડીની દુકાનો, ચાની હૉટેલો, શરબત વિગેરે પીણાની દુકાનો, આધુનિક યાંત્રિક વાહનો, દેશી વિલાયતી દારૂઓ-સોડા-લેમન-આઈસક્રીમ-સીગાર-બીસ્કીટો-ડબલરોટી-ડબ્બાના શાક ને દૂધો, ઈલેક્ટ્રીક સાધનો, આધુનિક કપડા, કપડાની આધુનિક શિલાઈ, આજના વેશના મુખ્ય પ્રતિક રૂપ માથે આગળ પડતા વાળ રાખવા, તેના આધુનિક વિવિધ સંસ્કારો, જાહેર ખબરીયા દવાઓ, ખુરશી ટેબલ, નૉવેલો, જરૂર વિના

લાગણી ઉશ્કેરનારા પુસ્તકો, વ્યવહારમાં પ્રાંતિક માતૃભાષાં સિવાયની હીંદી વિગેરે ભાષા, આધુનિક ખેલ તમાસા, ખોરાકમાં વિટામીનની જ દૃષ્ટિ, વિગેરેનો ઉપયોગ પ્રજા ન કરે તેવો ઉપદેશ ચાલુ રહેવો જોઈએ.

૮. ક્ષુધા, પીપાસા, મોજશોખ, રમતગમત, વિગેરેની, તથા શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, અદ્ભુત, ભયાનક, બિભત્સ, વીર, રૌદ્ર, શાંત, એ નવ રસોની લાગણીઓને વગર જરૂરીઆતે તેમજ જરૂરીઆત ઉપરાંત અને અકાળે ઉશ્કેરણી મળે તેવા કોઈપણ તત્ત્વોથી પ્રજાને દૂર રહેવા ઉપદેશ આપી શકાય, કેમકે-એ બાબત સાવચેત રહેવામાં નહીં આવે, તો પ્રજાની શક્તિમાં હ્રાસ થાય છે, અને લાંબે કાળે પ્રજાનો નાશ થાય છે. કેમકે-તે અનર્થ દંડ છે. પરંતુ યોગ્ય વખતે, જરૂરીયાત પૂરતીજ અને ખરી જરૂરીઆત હોય ત્યારે જ, લાગણી ઉશ્કેરાય તો જ પ્રજાજીવનને વિકાસ મળે છે. લાગણી ઉશ્કેરનાર નૉવેલો વાંચવા, નાટક-સીનેમા જોવા, મશાલાવાળા ખોરાક ખાવા, વિગેરેનો નિષેધ આટલા માટે છે.

૯. લજ્જા, શરમ, મર્યાદા, દાક્ષિણ્યતા, ઉદારતા, અક્ષુદ્ર સ્વભાવ, પરોપકારવૃત્તિ, ધર્મસેવા, ધર્માનુસારી દેશસેવા, તદનુસારી જ્ઞાતિસેવા, તદનુસારી કુટુંબસેવા, તદનુસારી વ્યક્તિગત જીવન, તદનુસારી પ્રતિષ્ઠિત જીવનમાં ટકી રહેવા, પ્રજાને ઉપદેશદ્વારા માર્ગ બતાવવા જોઈએ. કેમકે-સંસ્કૃતિની રક્ષામાં ધર્મની રક્ષા છે. ધર્મ રક્ષામાં પ્રજાની અને દેશ વિગેરેની રક્ષા છે. અને દેશરક્ષામાં બીજી અવાંતર રક્ષાઓ છે.

૧૦. કુટુંબની આબરુ, નાણા પ્રકરણીય શાખ-આંટ, નાત-જાતમાં કુટુંબનો મોભો, ધર્મ, સંસ્કાર, સ્થાવર - જંગમ મિલ્કતો, ધનસંપત્તિ, ઘર વિગેરે જે વારસાથી મળ્યા હોય, તે ન વાપરતાં દરેક આર્ય વ્યકિતએ ટ્રસ્ટી તરીકે તેનું સંપૂર્ણ રક્ષણ કરી, ઉત્તરોત્તર વારસામાં સુરક્ષિત રીતે જાય, અને આગળ પણ સુરક્ષિત રહે, તેને માટે સંપૂર્ણ ખબરદારી રાખી આગળ લંબાવવા. અને તેમાંનું પોતે જે જે વિશેષ ઉપાર્જન કર્યું હોય, તેમાંથી અમુક સ્થાયિ અંશ વારસામાં જાય તેમ કરવું. સંતાનોને શિક્ષણ પણ વારસો સંભાળવાનું અને સંભાળી શકે તેવું આપવું, સિવાયના સ્વોપાર્જિત વધારામાંથી પોતાના જીવન વિકાસ માટે બીજાઓના જીવન વિકાસમાં, મહત્ત્વના ધાર્મિક સાત ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગ કરીને સ્વપર ક્લ્યાણ સાધી શકાય છે. માટે એ તત્ત્વ તરફ આર્યસંતાનોનું લક્ષ્ય રહેવું જોઈએ.

૧૧. આહાર-ખાન-પાન-ભક્ષ્ય ભોજ્ય વિગેરે ચીજોનો ઉપયોગ અને ત્યાગ જૈન ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિથી પ્રજાને શીખવવો જોઈએ. વીટામીનના તત્ત્વોના ખ્યાલથી ન શીખવા દેવો જોઈએ.

પ્રાણિજન્ય પદાર્થોથી મોટે ભાગે બનતા યુનાની કે પરદેશી ઔષધો પ્રજા

ન વાપરે તો સારૂં તેવો ઉપદેશ આપવો એ કર્તવ્ય છે.

બ્રહ્મચર્યના ફાયદા સમજાવવા કરતાં તેની પ્રતિજ્ઞાઓ લેવડાવવી વધારે ઉત્તમ છે, કેટલીકવાર ફાયદા સમજાવવા જતાં તેનું વિવેચન કરવું પડે, તે બ્રહ્મચર્યની બાબતમાં યોગ્ય નથી.

૧૨. યાન્ત્રિક ધંધાઓના પ્રચારથી, પ્રથમના ધંધામાં જ આખો દિવસ પ્રજાને યોગ્ય વ્યાયામ મળતો હતો, તે મળતો બંધ પડતો જાય છે, બેકારીને અંગે પૌષ્ટિક ખાનપાન અને નિશ્ચિંત જીવન ઘટતા જાય છે, ત્યારે કારખાનાઓમાં વધુ પડતો વ્યાયામ અને ગુંગળામણ ભરેલા જીવનને લીધે લાખો વર્ષથી સંગઠિત થયેલું પ્રજાના મોટા ભાગનું આરોગ્ય નદીના પૂરની માફક વહી જઈ દિવસે ને દિવસે હીનકોટિ ઉપર પહોંચી રહ્યું છે. તેને આજના અખાડાઓ અને વ્યાયામ શાળાઓ ટકાવી શકે તેમ છેજ નહી. ઉલટા તે નાશ પામતા પ્રજાના આરોગ્ય તરફ પ્રજાનું ધ્યાન જવા ન દેતાં પ્રજાને ભૂલાવામાં પાડી આશામાં ને આશામાં ગફલતમાં રાખે છે. અને અમુક સંખ્યાને જ લાભ આપી શકે છે. આ બેકાર દેશ તેના ખર્ચને પૂરો પહોંચી વળી શકે તેમ નથી. વ્યાયામના વિદેશી સાધનોના વકરાની અખાડા પણ એક નાની છતાં ધીમે ધીમે વિકાસ પામતી એજન્સી છે.

પ્રજાની સ્વાભાવિક સ્થિતિમાં અખાડા અને વ્યાયામશાળાઓ પોષક થાય, ત્યારે અત્યારે નુકશાનકારક થાય છે, અને તે આખી પ્રજાના નાશ પામતા આરોગ્યને સાંધવાનો સર્વગ્રાહી ઉકેલ પણ નથી. આ તત્ત્વ માર્મિકજ માણસો સમજી શકશે. માટે જેમ બને તેમ પ્રજાનું સ્વાભાવિક જીવન ન તુટે, તે ખ્યાલમાં રાખવાનું છે. અને તેટલા આરોગ્યથી સંતોષ માનવો. નહીંતર કડી લેવા જતાં પાટણ ખોવાનો વારો આવશે. માટે તેમાં પ્રજા ન દોરાય, અને "વ્યાયામના અખાડામાં ન જવાથી એકંદર નુકશાન" માનવાની ભ્રમણા દૂર કરવા જેવી છે. આજના અખાડાઓ અને વ્યાયામ શાળાઓની મદદ વિના જાતમહેનતના કામથી જો પ્રજા વ્યાયામ મેળવે, તો તેની સામે વાંધો લેવા જેવું નથી.

૪. મોક્ષ

૧. તત્ત્વજ્ઞાની, પરમતપસ્વી, ક્રિયાપાત્ર, વ્યાખ્યાની, શાસ્ત્રજ્ઞ, લોકજ્ઞ, વિવિધ વિદ્યાવારિધિ, આચારશીળ, વિધિના ખપી, સંસ્કૃતિજ્ઞ, સંસ્કૃતિના રક્ષકઃ વિગેરે જુદી જુદી શક્તિ ધરાવતા મુનિમહાત્માઓ-બાળ, મધ્યમ અને બુધ પાત્રોને મોક્ષમાર્ગની અભિમુખ રાખી શકે, તેવા દરેક સંઘાડાઓમાં હોવા ઈષ્ટ છે.

૨. ઉપાશ્રયના ભૂષણભૂત પ્રતિક્રમણ અને વ્યાખ્યાનમાં, મંદિરના ભૂષણભૂત મહાપૂજાઓ અને ઉત્સવોમાં, જૈનશાસનના ભૂષણભૂત વરઘોડાઓ અને ઉદ્યાપનાઓ

વિગેરેમાં, અને જૈન ધર્મની આરાધનાના ભૂષણભૂતપર્યુષણાપર્વ તથા આયંબિલની ઓળીઓ વિગેરેમાં જેમ બને તેમ વધારે જીવો લાભ લે, તેવા દરેક પ્રકારો શાસ્ત્રમર્યાદા અને સંઘમર્યાદાને અનુસરતા તત્કાલીન સાધનો અનુસાર આકર્ષક બનાવવા જોઈએ. તેના દરેક અંગો બળવત્તર આકર્ષક અને વ્યવસ્થિત બનાવવા પ્રથમથીજ એવા પ્રયાસો ચાલુ રહેવા જોઈએ કે જેથી કરીને ઉપર જણાવેલા ભૂષણો દરેક વખતે વધારેમાં વધારે સારી રીતે શોભી ઉઠે. આગ લાગે ત્યારે કુવો ખોદવા ન બેસાય. ખોટી કૃત્રિમ, અને અમુક વખત પૂરતી કામચલાઉ દેખાવ થાય, તેવો વેગ ન આપતાં ચાલતી સ્થિતિ સ્થાયિ ટકી રહે, તેવી વ્યવસ્થા કરવી.

૩. સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પોસહ, બ્રહ્મચર્ય વ્રત, પૂજાઓ, પ્રતિષ્ઠાઓ, અંજન શલાકાઓ, મહાપૂજાઓ, ઉપધાન વહન, તપોનુષ્ઠાનો, ગુરુ સામૈયા, સાધર્મિક વાત્સલ્યો, વિવિધ ધર્મારાધકોની ભક્તિ કરનારા ભોજન પ્રસંગો, કિમતી પ્રભાવનાઓ, વિગેરેથી શાસનનું વાત્સલ્ય ચાલુ રહે, તેમાંજ દરેક પોતાના ધનનો સર્વોત્તમ ઉપયોગ માને,અને તેને માટે સારી રકમો કાઢે, તેવી સાચી અને હિતકારક સમજ આપવાના સાથે સાથે પ્રયાસો થવા જ જોઈએ.

૪. પૂર્વર્ષિ પ્રણીત શાસ્ત્રોના યોગ્યતાનુસાર પઠન-પાઠન અર્થચિંતન અને તત્ત્વવિચારણા ભર્યા સંવાદો-તત્ત્વવાદો પ્રશ્નોત્તર વિગેરે નિરંતર ચાલુ રહેવા જોઈએ.

૫. આત્મા, આત્માનું નિત્યત્વ, કર્મ વશ્યતા, તેનો કર્મોથી મોક્ષ, તેના ઉપાયો, વિગેરે વિષે એવા સચોટ અનુભવો અને આભાસ પ્રજામાં ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ કે-ભવ નૈર્ગુણ્ય અને સમ્યક્ત્વના શમ સંવેગાદિ લક્ષણો સરસ રીતે પોતાનામાં કેળવવા પ્રજા તૈયાર રહે. આધુનિક વિજ્ઞાન તરફ તેનું મન જરા પણ ન લલચાય, ઉલટું ધર્મ અને આત્મકલ્યાણકર તત્ત્વો તરફ સહજ સિદ્ધ વલણ રહ્યાજ કરે, એવા હસ્તામલકવત્ અનુભવ કરાવી દેવા જોઈએ. ચિત્તમાં એક મોક્ષની જ અભિલાષા રમતી થવી જોઈએ. એ જ જીવનનો આદર્શ, તે જ સિદ્ધિ, તે જ સર્વસ્વ, અને તે જ પ્રગતિ સમજાઈ જવી જોઈએ.

૬. હાલની કેળવણી, હાલનું વિજ્ઞાન, હાલની પ્રાચીન શોધખોળ, હાલના કેટલેક અંશે ખોટા ઈતિહાસ ભૂગોળ, હાલનું અર્થશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર વિગેરે મોક્ષમાર્ગથી અવળે લઈ જનારા તત્ત્વો પ્રજાને તુચ્છ અહિતકર લાગે, તેવી રીતે વાસ્તવિક સત્ય છે, તે સમજાવવું જોઈએ.

૭. સર્વધર્મ સમભાવ અને સર્વના તત્ત્વ સમજવાની વાતો, તેવા પુસ્તકો, તેવા ઉપદેશો પ્રજા ન સાંભળે, ન વાંચે તે ઈચ્છવા જેવું છે. કેમકે-તેમાં પરિણામે કશો વાસ્તવિક સાર નથી. હાલની સાહિત્ય સંસ્થાઓ, ફરતી લાયબ્રેરી, ટાઉનહોલના ભાષણો વિગેરેને ઉત્તેજન આપવું એટલે આર્ય પ્રજાની બુદ્ધિને

ડહોળનારા સાધનો ઉભા કરવા, એ અર્થ થાય છે. પ્રજાનો બુધ્ધિભેદ પણ પ્રજાના નાશનું મોટું કારણ થાય છે.

૫. પ્રકીર્ણ

૧. **સીવીલાઈઝની સંસ્કૃતિ** - એટલે હાલનો જમાનાવાદ. જે નવો ઉત્પન્ન કરવામાં આવેલ છે. તે કુદરતી નથી. જો તેને જગત્‌માં વ્યાપક કરવો હોય, તો આર્ય સંસ્કૃતિ ટકી શકેજ નહીં! આર્ય સંસ્કૃતિએ ટકવું હોય, તો સિદ્ધાન્ત તરીકે જમાનાવાદને ટેકો આપી શકાય નહીં.

૨. **ઐતિહાસિક શોધખોળ** - આજની ઐતિહાસિક શોધ ખોળ અને પુરાતત્ત્વ આપણને અવળે માર્ગે દોરનાર છે, તેની સાથે આપણા શાસ્ત્રના સત્યો તોળી જોવાની જરૂર નથી. પરંતુ આપણા સત્ય વિધાનોને મદદ મળે તેવી ઐતિહાસિક શોધખોળો અને પ્રાચીન અવશેષોની શોધખોળ સ્વતંત્રપણે કરવી જોઈએ. યુરોપીયનોએ શોધેલી ઐતિહાસિક શોધોને સાચી માની તેની સાથે આપણા શાસ્ત્રો ઘટાવીશું તો તે લગભગ ખોટા માલૂમ પડવાના. આપણા શાસ્ત્રોની બિનાઓ ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા રાખી તેની સાથે સંવાદક શોધ ખોળો શોધી તેની સાથે ઘટાવીશું, તો આપણા શાસ્ત્રો ખરા લાગશે, અને શાસ્ત્રો ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા ટકી રહેશે. બુદ્ધિભેદ થવાના કારણનો આ સૂક્ષ્મ માનસિક પ્રકાર છે. આપણે એક લખાણ લખીને સામાને સુધારવા આપીયે, તે ગમે સુધારો કરે, છતાં મોટે ભાગે આપણી ગોઠવણમાં તે આવી જાય છે. અને તેમના લખાણમાં આપણે ગમે તેટલા ફેરફાર કરીયે, તો પણ આપણે મોટે ભાગે તેની ગોઠવણમાં આવી જઈએ છીએ. એવા કેટલાક દસ્તાવેજી લખાણો થાય છે. તેવી બારીક ગોઠવણ આ પુરાતત્ત્વની આજની ગોઠવાયેલી શોધખોળમાં છે. એની એ વાત એવી ખુબીથી મૂકાય, કે તેમાંથી અનુકૂળ કે વિપરીત જેવી અસર ઉપજાવવી હોય, તેવી ઉપજાવી શકાય છે.

૩. **જીવદયા** - આપણી જીવદયા સર્વ પ્રાણીઓને બચાવવાની છે, મનુષ્યોને પણ. પરંતુ મનુષ્ય પ્રાણી બુદ્ધિશાળી હોવાથી પોતાની જાતે પોતાનો બચાવ કરી શકે છે. વળી, સમાજ વ્યવસ્થા, કુટુંબ વ્યવસ્થા, રાજ્ય વ્યવસ્થા, વિગેરે મનુષ્ય જાતિએ મનુષ્યોના બચાવ માટે ગોઠવેલ છે. માત્ર મુંગા પ્રાણીઓનું કોઈ પણ બેલી ન હોવાથી તેને માટે આપણે અનેક પ્રકારે દયા પળાવીએ છીએ.

ધંધામાં ઉપયોગમાં આવતા ગાય બળદ વિગેરે પાળેલા પ્રાણીઓ જન સમાજના ધંધાનું અંગ હોવાથી લોકો તેનું રક્ષણ કરે છે. એટલે એ પણ બોજો આપણે માથે ન રાખતાં માત્ર લુલા લંગડા પૂરતી પાંજરાપોળો મારફત જીવદયાનો પ્રશ્ન ઉકેલીયે છીએ.

ત્યારે આજે યાંત્રિક વાહનો થતાં અને લોકોમાં બેકારી ફેલાતાં પાંજરાપોળના ખર્ચને ન પહોંચી વળવાના કેટલાક દાખલા બનતાં તેને ઈરાદાપૂર્વક "કસાઈ ખાનાની ઉપમા આપી, ખેતરો રાખી, ઘાસ ઉગાડી, દૂધ વેચી નિભાવ કરવો" વિગેરેથી ધંધાદારીને રસ્તે ચડાવી દઈ તેની દયામયતા ફેરવી નાંખવાના પ્રયાસ થાય છે. પશુ ઉચ્છેર પ્રજાએ ધંધાની દષ્ટિથી કરવો જોઈએ. નહીંકિ દયાની દષ્ટિથી. અને નબળાની રક્ષા દયાની દષ્ટિથી થવી જોઈએ. પાંજરાપોળો ખર્ચને ન પહોંચી શક્તી હોય , તો તેનો મૂળ રોગ યાન્ત્રિક ધંધા છે. પાંજરાપોળોને દૂધાળા ઢોર ઉચ્છેરની ધંધાદારી પશુ શાળાઓ બનાવવા માટે તેને સાર્વજનિક બનાવરાવી હાથમાં રાખવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. દયાનું સાચુ ઝરણું રુંધાવાનો ભય ઉત્પન્ન થયો છે.

તેમજ મહાજનની અસરથી આખા દેશમાં જીવદયા જુદા જુદા સ્વરૂપમાં પળતી હતી, અને આજે પળે છે. આખા દેશના હિંદુ રાજાઓનો મોટો ભાગ મહિના મહિના સુધી લગભગ પર્યુષણા જેવા પર્વોની આસપાસ જીવદયા પળાવે છે. એટલી મહાજનની [પ્રજાની] અસર છે. અર્થાત્ મહાજનની અસર આડે જીવદયાની બાબતમાં રાજ્યના કાયદાઓ આવી શક્તા નથી. કેમકે-પ્રજાને માન આપવાની રાજ્યસંસ્થાની ફરજ છે.

ત્યારે મુંબઈ-જીવદયા મંડળી અને તેને અનુસરતી સંસ્થાઓ :-

(૧) સમસ્ત મહાજનની પરવાનગી વિના જીવદયાની બાબતમાં રાજ્યના હિંસા પોષક કાયદા આડે આવે, તો આવવા દેવાનું ગર્ભિત રીતે કબુલી લે છે.

(૨) લંડનમાં સ્થપાયેલી હ્યુમીનીટી લોજ નામની સંસ્થાની પેટા શાખા જેવી એ સંસ્થા છે.

(૩) તેણે આપણી પાંજરાપોળો ઉપર ટીકા કરનારો ઠરાવ કર્યો છે.

(૪) માનવદયાને ઉત્તેજન આપવાની નીતિ સ્વીકારીને બીજા પ્રાણીઓની દયા પાળવાનો સિદ્ધાંત ગર્ભિત રીતે ઢીલો કર્યો છે.

(૫) મનુષ્યોની સગવડ માટે કુતરા, રખડતાં ગધેડાં-ગાયો કે બીજા ઢોરો પક્ષીઓ-વાંદરા-હરણ-રોજ-માકડ-ચાંચડ-મચ્છર તીડ-કાતરા વિગેરે જંતુઓનો નાશ કરવાના ઠરાવોને અનુકૂળ વાતાવરણ ફેલાઈ રહ્યું છે, તેવા આજના જમાનાના આદર્શને લગતા રાજ્યના કાયદાની દેશ ઉપર થતી અસર એ મંડળી અટકાવી શકતી નથી. અને તેનાથી વિશ્વાસમાં રહીને મહાજન પણ કાંઈ કરી શકે નહીં.

(૬) ખેતીવાડી કૉલેજમાં અને ખાસ ઉગાડવામાં આવેલા તાલીમ વર્ગોમાં ખેતીને નુકશાન કરનારા ગણાતા તીડ, કાતરા, ઉંદર, વિગેરેને મારી

નાંખવાની યુક્તિઓ અને શિક્ષણો મોટા પાયા ઉપર અપાઈ રહ્યા છે. અને તે સંસ્થા સાર્વજનિક કે સરકારી હોય છે. એટલે તેમાં આપણો જીવદયાના ખાસ હિમાયતી જૈનોનો અવાજ જ ખાસ ન આવે.

(૭) આપણને અને આપણી અહિંસાને અવ્યવહારુ ગણીને હસી કાઢે છે એટલે પત્યું, સવાલ જવાબ જ ન રહે. તે કેમ હસી કાઢવામાં આવી? તેના ખરાં કારણો હવે બહાર આવતા જાય છે.

(૮) આપણા જૈન ભાઈઓ આવી સંસ્થાના કાર્યવાહકો હોય છે. પરંતુ તેઓને પણ તે કામમાં સાર્વજનિક સિદ્ધાન્તને અનુસરીને જીવદયાની દોરવણી કરવાની હોય છે, એટલે ઉલટા તેઓ તો તેમ કરવાને બંધાઈ જાય છે. સાર્વજનિક આજના આદર્શની જીવદયા અને જૈન આદર્શની જીવદયા એ બેની વચ્ચેથી પસંદગી કરવાની હોય, ત્યારે જૈન આદર્શની દયાને તેમણે પોતાની હાલની ફરજની રૂએ બાજુએ મૂકવી પડેજ છે. જો કે એટલું તેઓનું અજ્ઞાન છે.

(૯) વળી આજે આપણા જૈન ભાઈઓ તેના કાર્યવાહકો છે, તેનું મુખ્ય કારણ તો એ છે કે-શરૂઆતમાં એવી જીવદયાની સંસ્થાની પ્રતિષ્ઠા માટે એમ થવું જરૂરી હતું. તેનો સ્ટાફ તો નવા વિચારની અહિંસાના વિચારનોજ મોટે ભાગે હોય છે.

(૧૦) જેમ જેમ વખત જશે, તેમ તેમ તેની જીવદયાના મૂળ આદર્શો બહાર આવતા જાય છે, ને જશે, તેમ તેમ તેમાં અને જૈન આદર્શની જીવદયામાં આકાશ પાતાળનું અંતર દેખાશે. અને વાસ્તવિક અહિંસાથી તે સંસ્થાઓ એટલી દૂર માલુમ પડશે કે પછી સાચા દૃષ્ટાને હિંસામય લાગ્યા વિના નહીં રહે.

(૧૧) માત્ર આપણી અહિંસાને પલટો આપવા માટે, અહિંસાની વ્યાખ્યા બદલવા માટે, અહિંસાનું સુકાન જૈનોના હાથમાંથી શેરવી લેવા માટે, એ સંસ્થાનું અસ્તિત્વ થયું હોય, એમ જાણી શકાય તેમ છે.

(૧૨) દૂધાળા પશુઓના ઉચ્છેર માટે તે સંસ્થા પ્રયાસો કરે છે. તેમાં ધંધાનું તત્વ છે, પણ જીવદયાનું તત્ત્વ ગૌણ છે, યા નથી. પરદેશી ડેરી કંપનીઓ મોટા પાયા ઉપર થવાની છે, તેની એ પ્રાથમિક ભૂમિકા રચી આપે છે, અને આ દેશના રબારી, ભરવાડો, ગવળી વિગેરેના હાથમાંથી પશુધન છોડાવી લેવાનું છે, તેની પણ એ સંસ્થા તૈયારી કરી આપે છે. એમ કરીને તે પશુ ઉચ્છેર કરવાની

હિમાયત કરતાં છતાં, લાખો વર્ષની ચાલી આવતી પશુ ઉચ્છેરક અને તે બાબતમાં નિષ્ણાત કોમોના લાખો માણસોની હિંસા નોતરી લે છે. આજના કેટલ કેમ્પો, પશુ ઉચ્છેરની સંસ્થાઓ, પરદેશી પદ્ધતિની ડેરીઓ, આજના દૂધની તપાસણી ખાતાનું પણ છેવટે પરિણામ એ જ છે. દૂધાળાને જ બચાવવાની હિલચાલમાં, ખેતી અને વાહન વ્યવહાર માટે ગર્ભિત રીતે મશીનોનો સ્વીકાર છે.

(૧૩) વધતી જતી બેકારી અને વિષમ જીવન સંજોગોને લીધે માનવોની આપઘાત વિગેરેથી હિંસાનો સંભવ ઉત્પન્ન થયો છે, તેવા પ્રસંગોમાં માનવોને બચાવનાર સરકારી અમલદારો કે જાહેર સજ્જનોને ચાંદ આપવાના મેળાવડા કરી માનવદયા કરવાનો યશ એ સંસ્થા લઈ શકશે. પરંતુ માનવ હિંસા થવાના બેકારી વિગેરે સંજોગોની ગર્ભિત રીતે એ સંસ્થાઓ બરદાસ કરી ગણાય જ. જો કે નામદાર વાયસરોહ સાહેબ દ્વારા અમેરિકન બાઈના મળેલા ડોલરમાંથી ઈનામ અપાતું હોવાથી, આ દેશના આદર્શને બદલે એ દેશના આદર્શની અહિંસા તે સંસ્થા મારફતે મુખ્યપણે સચવાય, એ પણ દેખીતું જ છે.

(૧૪) પરમાત્મા મહાવીરદેવના જન્મ દિવસને જીવદયાનો દિન રાખવામાં પોતાની સંસ્થા તરફ જૈનોની સહાનુભૂતી ખેંચવાની યોજના માત્ર છે. અને જીવદયાને નામે પરમાત્મા મહાવીર દેવની વધુ જાહેરાત કરીને એ દિવસ પબ્લીકનો બનાવી તેનો પબ્લીક ઉપયોગ કરવા માટે છે. એટલે પરમાત્મા મહાવીર અને તેનું શાસન પબ્લીકનું બનાવવાનો એ માર્ગ છે, અર્થાત્ જૈનો સ્વતંત્રપણે તેની વ્યવસ્થા કરે છે, તેમાં પબ્લીકને ડખલ કરવાનો માર્ગ કરી આપવામાં આવે છે. સુધારા વધારાને નામે "પબ્લીક તેનો અને તેની મિલ્કતનો" પછી ગમે તે ઉપયોગ કરી શકે. એમ કહીને મૂળ સંસ્થાને બગાડવાનો માર્ગ મોકળો કરવામાં આવ્યો છે. શાસનના ખાસ ટ્રસ્ટી જૈનોના હાથમાંથી જૈન ધર્મની મિલ્કતો અને સત્તાઓ સેરવી લેવાની એ એક જાતની પેરવી છે.

(૧૫) મ્યુનિ. તે દિવસે કતલખાના બંધ રાખે તેનો સંતોષ આજના જીવદયા પ્રેમીઓ અનુભવે, તેનો બીજો અર્થ એ થાય છે, કે-મ્યુ. ના કતલખાના ૩૬૪ દિવસ ચાલે, તેમાં પબ્લીકનો સાથ છે, કેમકે-મ્યુ. પબ્લીક સંસ્થાઓ ગણાવી છે, અને તેમાં જૈનો પણ-મતદાર અને પ્રતિનિધિઓ હવે થતા જોવાય છે. એવી સંસ્થાઓ હિંદમાં આ મ્યુ. પહેલાં જાહેરની ન હતી, એટલે છુપા ચાલતા કસાઈખાનાઓમાં પબ્લીક હિંદુઓનો અને જૈનોનો સહકાર નહોતો. પરંતુ આજે ૩૬૪ દિવસની

હિંસામાં સહકાર થાય છે. એક દિવસ દયા પળે છે. તેની ખુશી આપણી પાસે મનાવીને બાકીના દિવસોમાં આપણો સહકાર જીવદયા મંડળી આપણી પાસેથી મ્યુ. ને અપાવે છે.

(૧૬) દુધાળા ઢોરોનેજ બચાવવાના તાર કરાવીને બીજાઓની હિંસા કરવાનું આપણી પાસે જ સરકાર આગળ એ સંસ્થાએ કબૂલ કરાવરાવ્યું છે.

(૧૭) આજે એ સંસ્થા શાળા કોલેજોમાં અહિંસા વિષે વિદ્યાર્થીઓ પાસે નિબંધો લખાવીને દયાનું જ્ઞાન પ્રચારતી હોવાનું આપણને કહે છે. પરંતુ એ નિબંધોમાં પ્રાયઃ કરીને આપણી દયાની સીધી કે ગર્ભિત ટીકા હોય છે. પરંતુ ખેતીની મ્યુ. ની જનસુખાકારી વિગેરેને નામે કેટલી બધી હિંસા પ્રચાર પામે, તેવી યોજનાઓ ઘડાઈ રહી છે, ખેતી, પશુ ઉચ્છેર, વ્યાપાર, હુન્નર, ઉદ્યોગ, કળા, વિગેરે પરદેશીઓના હાથમાં જઈ રહ્યા છે, અને જાય છે. તેને માટે મોટી મોટી યોજનાઓ ઘડાઈ રહી છે, જેને લીધે લાખો કરોડો હિંદુ ધંધાર્થીઓની બેકારી ઉત્પન્ન થવાની તૈયારી થઈ રહી છે. અને તેમાં જે મોટી માનવ હિંસા પડી છે, તેના નિબંધ કોઈ લખાવતું નથી, ને કોઈ લખતું યે નથી. તે વાત પરોક્ષ હિંસાની બાજુએ મુકીએ, તો પણ પ્રત્યક્ષ હિંસા પણ ઘણી વધી છે.

ઉલટા દેશનેતાઓ તેવી વાતોને ટેકો આપે છે, ત્યારે તેમની સલાહ પ્રમાણે એ જીવદયાની સંસ્થાઓ ચાલે છે.

(૧૮) કોંગ્રેસની અહિંસાની વાતોમાં અહિંસાની તરફેણમાં શબ્દો સિવાય કાંઈપણ પરિણામ આવ્યું નથી. ઉલટી અહિંસા વિષે જનસમાજમાં ગેરસમજ ઉભી કરીને સાચી અહિંસાને ગુંગળાવવા પ્રયાસ થયો છે. સારાંશ કે-હિંસા વધી છે; પણ ઘટી નથી. માત્ર અમુક વખત પૂરતી જ એ હિલચાલ હતી. તેમાં કોઈ સ્થાયિ સુંદર તત્ત્વ નથી, એ જણાતું આવે છે.

(૧૯) આ સિવાય પણ બીજા અનેક એવા કારણો ગોઠવાયા છે, કે એ સંસ્થાઓથી જીવદયા કરતાં જીવ હિંસાનો પરિણામે લાંબે કાળે વધારે સંભવ લાગે છે. જો કે સૂક્ષ્મ અભ્યાસ વિના એ સમજી શકાય તેમ નથી.

સબબ કે-આવી સંસ્થાઓને ટેકો આપતાં પહેલાં પૂર્વાપરનો ખૂબ વિચાર કરીને, જીવદયાના શુભ અને શુદ્ધ હેતુઓ સીધા અને પરંપરાએ જે રીતે સચવાય તે રીતે હિંસાષ્ટકાદિ શાસ્ત્રોનો પૂર્વાપર

વિચાર કરીને જીવદયાનો ઉપદેશ આપવો જોઈએ. નહીંતર લાભને બદલે હાનિ પણ થવાનો સંભવ ગણાય.

૪. **સ્ત્રી કેળવણી** - આજની સ્ત્રી કેળવણી અને તેની સંસ્થાઓ આપણી સ્ત્રીઓમાં જે ખરા સંસ્કાર છે, તે ક્રમસર યોજના પૂર્વક તોડવામાં ઉપયોગમાં આવી રહ્યાનું જણાઈ આવેલ છે, અને સ્ત્રીઓને બિનજરૂરી, આપણી આર્ય બાળાઓને બિનજરૂરી, આજે આપણી જરૂરીઆતને બિનજરૂરી, સંસ્કારો પાડવામાં આવે છે.

આપણા ઘરોમાં આર્ય સંસ્કારો અને ખાનદાનીનો ટકાવ એ જ સંપૂર્ણ સ્ત્રી-કેળવણી અને બાળ કેળવણીનું સાધન છે. ખરી રીતે એવા લખાણો, પુસ્તકો, છાપાંઓ, ચર્ચાઓ, વાતચીત, આપણા સારા કુટુંબોમાં અને ધર્મ સ્થાનોમાં થવા જ ન દેવા જોઈ એ, એવી વાતો થવા દેવી, એ પણ એક જાતનો આપણા મત મેળવવાનો પ્રચાર છે. આજની સ્ત્રી-ઉન્નતિ સ્ત્રીઓની માનસિક અવનતિ કરે છે.

૫. કેટલીક હીલચાલો વિષે સાચી સમજ

૧. ધર્મસેવામાં દેશસેવા વિગેરે સેવાઓ સમાય છે. દેશસેવામાં પ્રજાસેવા વિગેરે સમાય છે, પ્રજાસેવામાં જ્ઞાતિ વિગેરેની સેવા સમાય છે. જ્ઞાતિસેવામાં કુટુંબ વિગેરેની, કુટુંબ સેવામાં ઘરની, અને ઘરની સેવામાં કુટુંબની વ્યક્તિઓની અને પોતાની વ્યક્તિની સેવામાં દરેકની સેવા સમાય છે. કોઈ પણની સેવા તે તે વ્યાપક તત્ત્વની અવિરોધિ રીતે સેવા કરી શકાય. વિરોધિ રીતે ન કરી શકાય. બધી સેવાઓની વ્યવસ્થા અને ઉપદેશ ધર્મ આપે છે. એટલે ધર્મથી વિરુદ્ધ હોય, તે રીતે કોઈ પણ સેવા ન કરી શકાય. દેશની સેવા કરવાનું પણ ધર્મ જ શિખવે છે. માટે ધર્મને હાનિકર થાય, તેવી દેશ સેવા વિગેરે સેવાઓ ન કહી શકાય.

૨. આજના રાષ્ટ્રવાદમાં-ખરી દેશસેવા, ધર્મસેવા, પ્રજાસેવા કે એવી કોઈ પણ સેવા છે જ નહીં. માટે જ કેટલાક સમજુ મહાનુભાવો તેનાથી દૂર રહે છે, નહીં કે-નબળાઈ કે દેશ સેવાની લાગણીનો અભાવ સમજવાના છે. પણ તેમ કરવામાં મહાપાપ સમજીને તેવી પ્રવૃત્તિઓથી દૂર રહેવામાં આવેલું છે. જો કે ધર્મ દેશ કે પ્રજાની ખરી સેવા કરવાનું કર્તવ્ય દરેકે બજાવવું જોઈએ.

૩. આજની દેશોન્નતિ એટલે "ગોરી પ્રજાઓની આ દેશમાં ઉન્નતિ" એ અર્થ સમજવાનો છે.

૪. એ જ પ્રમાણે આજની પ્રજા ઉન્નતિમાં પણ ગોરી પ્રજાની ઉન્નતિ ગોઠવાઈ છે. અને તે કાર્યમાં આજના આગેવાનો અને દેશનેતાઓ પ્રયાસ કરી

રહ્યા છે. એ જ પ્રમાણે-આર્થિક, સામાજીક, રાજકીય, શારીરિક વિગેરે આધુનિક ઉન્નતિઓના એ પ્રમાણે જ અર્થ સમજવાના છે.

૫. સ્વરાજ્યનો અર્થ સંસ્થાનિક સ્વરાજ્ય છે, એટલે કે ગોરી પ્રજાઓના વસવાટ માટેનું સ્વતંત્ર-કોઈની પણ દરમ્યાનગીરી વિનાનું-સ્થાન તે સંસ્થાનિક સ્વરાજ્ય. જેથી ભારતીય આર્ય પ્રજાના આ દેશ સાથેના વતન હક્કને ઘણું નુકશાન થાય તેમ છે. આ દેશમાં સંસ્થાનિક સ્વરાજ્ય એટલે ગોરી પ્રજાની વસાહત બનવું.

૬. **ત્રિરંગી વાવટો**-દુનિયાની દરેક પ્રજાના આ દેશમાં વતન હક્ક કબુલ કરાવવાની હિલચાલનું પ્રતીક છે. પરંતુ ભારતીય આર્ય પ્રજાને વતન હક્ક બીજે બધે મળવા જોઈએ ને? બધેય કદાચ વતન હક્ક મળે. એટલે આ આખી પ્રજા દેશો દેશમાં વ્હેંચાઈ જાય. એટલે તેનું સંગઠન તૂટી જ પડે. એટલે એક પ્રજા તરીકેની તેની આજની એકતા નાબુદ થાય, અને આ દેશ સાથેનો સંબંધ છુટતાં તેની સંસ્કૃતિનો પણ નાશ થાય. માટે ગામમાં અર્ધો મળે તો આખો લેવા બહાર ન નીકળવાનો, અને દેશમાં અર્ધો મળે તો આખો લેવા પરદેશ ન જવાનો, ઉપદેશ પરિણામે આર્ય પ્રજાને હિતાવહ છે.

૭. હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબ ટકાવવું.

૮. દરેક વ્યક્તિએ નિત્ય ધાર્મિક કૃત્યોમાં અપ્રમાદી રહેવું.,

૯. જ્ઞાતિ, મહાજન, સંઘ વિગેરેના કામમાં યથાશક્તિ આગળ પડતો ભાગ લેવો અને ફાળો આપવો. તેઓની પ્રતિષ્ઠા ટકાવવા યથાશક્તિ મદદ અને ભોગ આપવા.

૧૦. આરોગ્યના દરેક નિયમ જાળવવા. પણ અખાડામાં જવું નહીં, તેને ઉત્તેજન ન આપવું, બીજી રીતે વ્યાયામ લેવો, વ્યાયામ શાળાના પડદા પાછળ પ્રજાના પોષક ખાનપાન, અને નિશ્ચિંત જીવનનો નાશ ન થાય, તે માટે સાવચેત રહેવું.

૧૧. આહારમાં બે ત્રણ પેઢી સુધી દાળભાત, માલ મશાલા ખાવા મળે, તેના કરતાં હજારો પેઢી સુધી રોટલો ને મીઠું ને જાડા કપડાં મળે, તે વધારે ઈચ્છવા યોગ્ય છે.

૧૨. ભોજકો, ગોરો, બારોટો, મહાત્માઓ, સેવકો, ખેડુતો વિગેરે ઉચ્ચ કોમોથી

જુદા ન પાડી દેવાય, તેની સાવચેતી રાખવી.

૧૩. **ખેડુત ને વેપારી**-બ્રાહ્મણો ભિક્ષુકો છે. કારીગરો વસવાયા છે. શૂદ્ર કોમો મજુરો છે. રાજાઓ ચોકીયાતો છે. એટલે-વેપારી અને ખેડુત એ બે જ દાનેશ્વરી અને ઉત્પાદક તથા જવાબદાર પ્રજા છે, તે આર્યપ્રજાનો પ્રાણ છે. તે બેની વચ્ચે ભેદ પાડનારા પ્રયાસોને અટકાવવા પ્રયાસો થાય, તે પ્રજાના પ્રાણ બચાવવા તુલ્ય છે, કેમકે.... લાખો વર્ષોનો સંબંધ ચાલ્યો આવે છે, તે તુટયા પછી કયાંય સાંધો મળશે નહીં.

૧૪. **સોળ સંસ્કાર**-જે જ્ઞાતિમાં, સમાજમાં, કે વર્ગમાં પૂર્વ પરાંથી જે પ્રમાણે ચાલતાં હોય, તે પ્રમાણે ચાલુ રાખવા, તેમાં સુધારા વધારાની જરૂર નથી.

૧૫. **શ્રાવકો**-જન્મતાંની સાથે હવે સુવાવડખાનાઓના પરિચયથી માંડીને, નર્સોથી ઉચ્છેર મેળવીને, બાલમંદિરોમાં થઈને, નિશાળમાં દાખલ થતાં જ ભણીને તૈયાર થયા બાદ પણ આધુનિક લાઈબ્રેરીઓ, પુસ્તકો, દેશનેતાઓના ભાષણો, કોલેજોમાં પ્રોફેસરોના ભાષણો, શહેરી જીવનો, છાપાઓમાંની જાહેરાતો, નાટકો, સીનેમાઓ, અને હોટેલો, ચિત્રો અને મુસાફરીઓ, પરદેશી સંસ્કૃતિ પોષકધંધા, મિત્રો અને ક્લબો, પરદેશી મિત્રો અને ક્લબો, પત્રમિત્રપરિષદ્ વિગેરે આધુનિક સાધનોના પરિચયથી દિવસે દિવસે વધુને વધુ વિચારથી અને આચારથી પરદેશી ટાઈપના નમુના બનતા જાય છે; જેટલો એ અંધકારનો તેઓમાં પ્રવેશ થાય છે; તેટલોજ શ્રાવકત્વનો વારસાથી મળેલો પ્રકાશ ઓસરતો જાય છે. માનવપણું, તેમાં આર્યપણું, તેમાં સભ્ય પ્રજાજનપણું, સંસ્કારી પ્રજાજનપણુ; સદ્‌ગૃહસ્થપણું, માર્ગાનુસરિતા, શ્રાદ્ધપણું, અને પછી શ્રાવકપણું, તેમાંયે પરિણત શ્રાવકપણું., આટલી ઉચ્ચહદ શ્રાવકપણાની છે. તેને બદલે આર્ય સંસ્કારનો પ્રકાશ જીવનમાંથી ઉડતો જાય, પછી માનવપણું પણ નહીં જોખમાય તેની શી ખાતરી? આશ્રિતપણું વધતું જાય, તો માનવપણું પણ જોખમાય. માટે આવા સંજોગોમાં હજુ બહુજ આછો અંધકાર પ્રવેશ પામતો આવે છે, તેમાંથી બચી જઈને, શ્રાવક શ્રાવકપણું બચાવી શકે, તેવા માર્ગો અને પ્રયાસો થવા જોઈએ.

સંઘના કે નાતજાતના કે સાર્વજનિક પ્રકારના ફંડ ઉપર શ્રાવક નભવાનો વિચાર સરખોયે ન કરે, પોતાના નાતજાતની પવિત્રતા જાળવીને આખી

દુનિયામાં કોઈપણથી સ્વતંત્ર શક્તિથી ધંધો કરીને ખાય, જેમ બને તેમ ઉચ્ચ ધંધા પસંદ કરે, તે ન મળે તો ઉતરતા ક્રમનો ધંધો કરીને પણ આશ્રિત, અનુકમ્પ્ય કે દયાપાત્ર ન બને, ગમે તેવો કેળવાયો હોય છતાં ભિક્ષુક જેવું અને માંગણ તેનું મન ન થવું જોઈએ. તેનું મન ધનપ્રાપ્તિમાં અને અંગત ખર્ચમાં લોભી-કરકસરીયું, અને ધનના સદુપયોગમાં દાતાર-દાનવૃત્તિવાળું હોવું જોઈએ. કેમ આપું? કેમ ભલું કરું? તેનું મન સદા જાગ્રત આજની દુનીયાને પી ગયેલું, અને સ્વધર્મ કર્મનિષ્ઠ રાખવું જાઈએ. શ્રાવકો મૂળથી જે ધંધા કરતા હોય, તે છોડાવવા નહીં. મૂળથી ખેતીના ધંધા કરતા હોય, તો પણ તે છોડાવવા ને નવા લોકોને તેમાં દાખલ થવા દેવા નહીં. જેમ બને તેમ ચાલુ ધંધો ચાલુ રહે, તેને માટે સાવચેત રહેવું. ધાર્મિક સંસ્થાઓમાં આગેવાન તરીકે આર્યસંસ્કૃતિના પક્ષપાતી ગૃહસ્થોને ગોઠવી દેવા જોઈએ.

શ્રાવિકાઓ-આજના સ્રીસ્વાતંત્ર્યને લગતા કાયદાઓનો આશ્રય લેવાનો મનથી તો વિચાર ન રાખે, પરંતુ "તેવા આર્યત્વ અને પ્રજાત્વ વિધ્વંસક કાયદાઓ ન હોય, તો સારૂં" એમ મનથી ઈચ્છે. અને પોતાના આદર્શ ચારિત્રથી અને ઉંડી સમજશક્તિથી બીજીઓને પણ તે જાળમાંથી બચાવે. શ્રાવિકાને છાજતા વિચાર અને આચારનો દઢ આગ્રહ રાખે તે ખાતર સુખદુ:ખની પરવા ન કરે. દુ:ખને ફુલની માળા સમજે. હજુ વધુ કસોટી ઉપર પોતાના આર્ય સ્રીત્વને ચડાવે, ને તેમાં કંચનની માફક વધુ ચમકી ઉઠે. મહેનત મજુરીના ઘરકામથી કંટાળવું નહીં. કુટુંબનિષ્ઠ રહેવામાં દેશ સેવા અને સર્વ સેવા છે. પતિને દેવ માનવામાં દુન્યવી સર્વ નીતિ રીતિ સમાયેલી છે. તે વાક્યમાં આર્યસ્રીના દુન્યવી સર્વ આદર્શો કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યા છે. દેવગુરુ ધર્મનું શરણ સર્વ દુ:ખોમાં દિલાસો છે. અને પરમ શાંતિનો એ જ માર્ગ છે, એ ભૂલવું નહીં. આર્ય સંસ્કારવાળું એક ઘરજ સેંકડો કૉલેજોનો સરવાળો છે. તેની રક્ષા કરવી. આજની બૉર્ડીંગો, હૉટેલો, નિશાળો તેનો નાશ નોતરી આપે છે.

પૂજ્ય સાધ્વીજી મહારાજાઓ-માનસિક ઉન્નતિ ભોગવતી આર્ય સ્ત્રીજાતિનો એ જગત્‌માં અપૂર્વ નમુનો છે. તે પદ જળવાઇ રહે અને શ્રાવિકાવર્ગ શ્રાવિકા બની રહે, પરદેશનો અને પરપ્રજાના પરસંસ્કારનો ચેપ શ્રાવિકા વર્ગમાં પ્રવેશવા ન પામે, તેની ખુબ ખબરદારી રાખે, અને તે ખાતર પોતાના જીવનને વધુ ક્રિયામય, વધુ સમજદાર રાખે. આર્ય સંસ્કૃતિની ભવ્યતાનું વિગતવાર જ્ઞાન, પાલન, અને સમજવાની શક્તિ કેળવે. પોતાનું બાહ્ય જીવન આજની ઉચ્છરતી શ્રાવક બાળાઓને ટીકા કરવા જેવું ન લાગે, તેવું રાખે. કેમકે સાધ્વીજીઓના આંતર જીવન તો પવિત્ર જ હોય જ છે. પરંતુ સ્ત્રીસ્વભાવ સુલભ કોઇ કોઇ વ્યક્તિમાં કોઇ કોઇ બાબતમાં ક્યાંક ક્યાંક પરસ્પર વૈમનસ્ય વિગેરે તત્ત્વો હોય, તે પણ ઓચ્છા થાય, તે હવે પછીના વખત માટે જરૂરી છે. કેમકે, આર્યત્વ અને આર્યસંસ્કૃતિ ઉપર એક જાતનો મોટો હલ્લો ચાલ્યો આવે છે. એવા સમયમાં દરેકે ખુબ જાગ્રત રહી, પોતપોતાના કર્તવ્યમાં એટલા બધા નિષ્ઠ રહેવાની જરૂર છે કે, એ ઝેરી તત્ત્વ કોઇપણ ઠેકાણેથી પેસવા ન પામે. તેને માટે દરેકે સંપૂર્ણ ભોગ આપવાની અને સાવચેત રહેવાની જરૂર છે, જેમ બને તેમ કષાયો (ક્રોધ માન માયા લોભ) અને નોકષાયો (હસવું, રોવું, ખુશી, આનંદ, નાખુશી, ગમગીની, કંટાળો, બીકણપણું, અને દુગંચ્છાવૃત્તિ વેદકામ વાસના) ને અલ્પ પણ સ્થાન ન આપવામાં આપણી વિશેષ વિશુદ્ધિ છે. અને જેમ જેમ વિશેષ વિશુદ્ધિ દીવો સળગશે, તેમ તેમ અંધકાર નાશ પામશે. હજુ આપણી આંતરવિશુદ્ધિનું માપ આજના પરદેશીઓને નથી આવ્યું. ગોચરી વિગેરે પ્રસંગોએ વિદ્વાન્ અને ચારિત્રપાત્ર તથા કુશળ સાધ્વીજી મહારાજાઓએ આજની નિશાળોમાં ભણતી શ્રાવક બાળાઓના પરિચયમાં આવવું, તેને ઉપાશ્રયે આવવાના આકર્ષણભૂત બનવું, અને શ્રાવક કુટુંબોમાં જૈન ધર્મના સંસ્કાર ટકાવવાના પાયા ન ડગી ઉઠે તેની સાવચેતીના પગલાં અવશ્ય ભરવા.

મુનિમહારાજાઓ—ચાલુ વ્યવહાર ક્રિયામાં બરાબર નિષ્ઠા, નિત્ય ક્રિયાઓ, પર્વની ક્રિયાઓ વિગેરેમાં રસપૂર્વક જાહેરમાં ભાગ લેવો અને એકાંતમાં પણ રસ પૂર્વક દરેક ક્રિયાઓ કરવી, શાસ્ત્રજ્ઞાન ઉંડા રહસ્યો પ્રાપ્ત થાય તેવી રીતે સંગીન અને પરિણત થાય તેવી રીતે કરવું યોગોદ્‌વહન વિગેરે પરિપાટી ચાલુ રાખવી, તેનો આદર અને જાતે પાલન કરવું. વચન પાલન, વખતસર કામ કરવામાં અને ચોકકસ કાર્ય વિભાગોમાં મકકમતા, અપૂર્વ શાંતિ, અલ્પ ભાષિત્વ, સચોટ વ્યાખ્યાન શક્તિ, પ્રિય ભાષિત્વ, ખરે અવસરે સત્ય ખાતર

અપ્રિય ભાષિત્વ, સદાજાગ્રત ભાવ, અનાલસ્ય, અંતરન્યારા છતાં મળતાવડાપણું, બ્રહ્મચર્યની રક્ષા માટે આરોગ્યના નિયમો જાળવવા, આરોગ્યના નિયમોનો મુખ્ય આધાર યોગ્ય આહાર ઉપર છે. અને આહાર પાણીનો ઉપયોગ, જૈન આચાર વિચાર અને મુનિ જીવનને અનુસરીને બરાબર કડકપણે પળાય તેવી રીતે, અને આરોગ્ય સાધક થાય તેવી રીતે કરવો, મધ્યાહ્ન અને સાયં આહારકાળમાં અલ્પ અંતર રહેતું હોવાથી, સાયંઆહારમાં બનતા સુધી આટાની બનાવટો ઓચ્છી લેવાનું રાખવું અથવા ન રાખવું, મુનિમહારાજાઓમાં પણ હાલ જે દાંતના રોગો, મસા, આંખના રોગો, સ્વપ્નદોષ, ફીકાશ, પીળાશ, ચશ્માની જરૂરિઆત, ક્ષય વિગેરે ક્વચિત્ ક્વચિત્ જોવામાં આવે છે, તે પણ તેથી રહેવા પામશે નહીં.

आहार-निद्रा-ब्रह्मचर्याणि त्रीणि उपष्टम्भानि "આહાર, આરામ અને બ્રહ્મચર્ય એ ત્રણ શરીર મહેલને ટકવાના મુખ્ય **થાંભલા** છે, અથવા મુખ્ય પ્રાણ છે," એમ કહીએ તો ચાલે. તેમાં પણ દ્વન્દ્વ સમાસમાં પૂર્વ પદમાં **આહાર** શબ્દ મૂકેલો હોવાથી "નિદ્રા અને બ્રહ્મચર્યનો આધાર પણ આહાર ઉપર જ છે." એમ **આરોગ્ય શાસ્ત્રકાર**નું સૂચન જણાય છે. આહાર પોત પોતાના શરીરની પ્રકૃતિ અનુસાર સમ હશે, તો બ્રહ્મચર્ય એક સહેલામાં સહેલી વસ્તુ થશે. અને તેથી જરૂર પૂરતી જ અલ્પ અને સુખપ્રતિબોધા નિદ્રા આપોઆપ થઈ જાય છે. અત્યશન, અધ્યશન, વિષમાશન, અલ્પાશન, અનશન, આટલા તત્ત્વો આહારની વિષમતા જન્ય દોષો ઉત્પન્ન કરે છે. સમાશન સર્વ રોગોના નાશનું અને આરોગ્યનું અમોઘ કારણ છે.

બ્રહ્મચર્ય, તપશ્ચર્યા, વિહાર, ગુરુકુળવાસ અને રોજની વખતોવખતની ક્રિયામાં સમ્યગ્ વ્યાયામ, આટલા તત્ત્વો શરીરને તથા આત્માને દિવ્ય બનાવવાને પૂરતાં છે. પર્વ દિવસોએ ચૈત્ય પરિપાટી વિગેરેના નિયમોથી જગજાહેર જૈન મંદિર સંસ્થાનું જાહેરમાં બહુમાન કરવાથી બાલજીવો તેમાં દોરાય છે, ગુરુભક્તિ, સમુદાયનિષ્ઠા, ઉગ્રવિહાર વિગેરે સાધુ જીવનના પ્રાણ છે. પોતાના મુનિ જીવનમાં "ગણિ-પંન્યાસ, પ્રવર્તક, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય વિગેરે પદવીઓ પ્રાપ્ત થાય, તો સારુ" એમ ઇચ્છવું, એવી મહત્ત્વાકાંક્ષા રાખવી, એવી સુંદર જીવનની તૈયારી કરવી, એવી પદવીઓ પ્રાપ્ત થાય, તો પોતાને ભાગ્યશાળી માનવા, અનન્ત પુણ્ય રાશિઓ હોય ત્યારે એ પદવીઓ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પદવીઓને લાયક

થવા જીવન ઘડાય, તેવી જાતની તૈયારીઓ કરવી. પરંતુ તે સર્વ શાસ્ત્રોક્ત-સંઘ, ગચ્છ, અને શાસનની મર્યાદાને અનુસરીને પદવીઓ મેળવવા મથવું જોઇએ. બીજી રીતે લેવા ન જ મથવું. પદવીઓ મળ્યા બાદ પરમ નમ્રતા-જાણે તે પદવી નથી જ, એવી રીતે વર્તન રાખવાથી પદવીઓ ઓર શોભે એ સ્વાભાવિક છે. વ્યવહારમાં પણ આવા મોટા પદનું બહુમાન અને ભકિત જન સમાજમાં જળવાઇ રહે, અને તેના પ્રત્યે સમુચિત આચાર વ્યવહાર જનસમાજ જાળવતો રહે, તેને માટે યોગ્ય પ્રયાસો ચાલુ રહેવા જોઇએ. જૈન શાસનની ઉજ્જળામણ તાજી ને તાજી રહે એ માટે-બાળજીવોને આકર્ષક થાય તેવા સામૈયા, વરઘોડા, ઉદ્યાપન, મંદિર તથા પ્રતિમા નિર્માણ, પ્રતિષ્ઠાઓ, મોટી પૂજાઓ, સ્નાત્રો, ઉત્સવો, યાત્રા સંઘો, સાધર્મિક વાત્સલ્યના જમણો, ઉપધાન ક્રિયાઓ વિગેરે કાર્યો ચાલુ રહેવા જોઇએ અને તેમાં શાસન તરફની ભક્તિથી મુનિમહારાજાઓ યથાયોગ્ય સહકાર રસપૂર્વક આપે, તે ઇષ્ટ છે.

સર્વ વ્યવહારક્રિયા ચાલુ રાખવા સાથે આત્મનિરીક્ષણ અને ઉત્તરોત્તર વધતો જતો સ્વવિકાસ ધ્યાનમાં રાખ્યે જ જવો જોઇએ. દીક્ષા લીધી તુરત આખી જીંદગીનો સામાન્ય કાર્યક્રમ નિશ્ચિત કરી લેવો જોઇએ. પઠન, પાઠન, વિહાર, શાસ્ત્રજ્ઞાન, યોગોદ્વહન, પદવી પ્રાપ્તિ, અને શાસનસેવાનાં કાર્યો, આત્મચિંતન, શાન્તિ વિગેરે કાર્યોમાં અમુક અમુક વર્ષો સુધી કામ કરવું એમ સામાન્યત: નિશ્ચિત કર્યું હોય તો ઠીક. રોજના કાર્યક્રમમાં-રોજની ક્રિયાઓ, અભ્યાસ, ગુરુભક્તિ, સમુદાયનું વૈયાવૃત્ય, શાસન સેવાના કાર્યમાં સહકાર, દર્શનશુદ્ધિ-જ્ઞાનશુદ્ધિ-ચારિત્રશુદ્ધિ માટે જાગ્રતી, વ્યાખ્યાન, વિગેરેને લગતો દૈનિક કાર્યક્રમ પણ ચાલુ સંજોગ અનુસાર ગોઠવી રાખેલો હોય તો ઠીક.

પર્વ તિથિઓના-તપશ્ચર્યા, વિશિષ્ટ ક્રિયા, અધિક ચૈત્ય દર્શન, સકળ સંઘ સાથે કરવાના અનુષ્ઠાનોમાં સહકાર વિગેરેને ઉદ્દેશીને અલગ કાર્યક્રમો ગોઠવાયેલા હોવા જોઇએ.

મુનિજીવનમાં જરૂરી ઉપકરણ બનાવી લેવાની કળા અને જ્ઞાન, શીખી લીધેલા હોય તો ઠીક.

વિહાર, વૈયાવૃત્ય, ઉપધિ જાતે ઉપાડી લેવી, વિગેરે કષ્ટ સાધ્ય પ્રવૃત્તિઓના આરોગ્ય, સેવાભાવના સ્વાશ્રયિત્વ અને પરિણામે નિર્જરા રૂપ હેતુઓ સમજીને તે કરવાથી આનંદદાયક લાગશે. અને તેમાં વધુ વધુ આગળ વધવાનું મન

રહ્યા કરશે.

આખી જીંદગીમાં બીજું કાંઇ પણ કરવાનું ન હોવાથી આ જ સાધના નિશ્ચિત ધોરણથી, શાંત મનથી, એકાગ્રતા પૂર્વક કેમ થાય? તેની જ ગોઠવણ સહેલાઇથી કરી શકાય તેવી છે.

પદસ્થો—શ્રી આચાર્ય ભગવંતો, શ્રી ઉપાધ્યાયો, પ્રવર્તકો, પંન્યાસ મહારાજાઓ, ગણિ મહારાજાઓ, વિગેરે પદસ્થ પુરુષો રાજ્યતંત્ર કરતાં પણ વધારે સૂક્ષ્મ તત્ત્વોવાળું અને આંટી ઘુંટીથી ભરપૂર શાસન રૂપ રાજ્યતંત્રના મુખ્યમાં મુખ્ય અમલદારો જેવા હોવા, જૈન શાસન મારફત આખા જગત્‌ના ધાર્મિક જીવન તત્ત્વના મહાન્ રક્ષક, વ્યવસ્થાપક, સંચાલક, અને પ્રેરક વર્ગ છે.

વ્યવસ્થિત ગોઠવાયેલી શ્રી સંઘની આંતર સ્થિતિ ઉપર બરાબર કાબુ મેળવવા સાથે, શ્રી શાસનના હિતને માટે એક અદના મુનિ તરીકેની સર્વ ફરજોમાં સંતોષકારક રીતે સિદ્ધ થઇ ચૂકવા ઉપરાંત બાહ્ય સંજોગો તરફ નજર રાખી પોતાની દર્શન શુદ્ધિ કરવામાં તત્પર રહી શકે.

તીર્થો, મંદિરો, આગમોની રક્ષા અને પ્રતિષ્ઠામાં વધારો થાય તેવા પ્રયાસો કરી શકે. શ્રી સંઘની પ્રતિષ્ઠા અને સકળ જગત્‌માં માનબુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરી શકે, વધરાવી શકે. ઇતર ધર્મોવાળા સાથેનો મર્યાદિત સંબંધ કેળવી શકે. કોઇની વિરુદ્ધ પ્રચાર કાર્ય ન કરે, પણ દરેકનો સહકાર ઉચિત મર્યાદામાં જાળવી રાખે. પરંતુ કોઇપણની તરફથી આક્ષેપોની પહેલ થાય, તો જરૂરીઆત વિચારીને યોગ્ય પ્રસંગ હોય, તો તેના સચોટ પ્રતિકાર કરે. શાસન ઉપર આવી પડતી કોઇ પણ આફત સામે સંપૂર્ણ બચાવ કરી શકવાની તમામ સામગ્રી શાસનમાં ગોઠવી રાખે. શાસનના કાર્યમાં ગમે તેવા મતભેદ વચ્ચે પણ અટુટ એકતા કેળવવામાં પાછી પાની ન જ કરે. રાજ્યસત્તા જે સ્થળે જે જાતની હોય, તે તે સ્થળની રાજ્યની સત્તાઓ સાથે વિરોધ ન કેળવે, પરંતુ સહકાર કેળવે, અને ઉપદેશ શક્તિ, તપોબળ, પ્રભાવ, કાર્યકુશળતા વિગેરેની મદદથી શાસનના હિતનાં કાર્યો કરાવી લેવા, અને અહિતના પ્રસંગો દૂર કરાવી લેવા, ગામે ગામના સ્થાનિક સંઘો અને તેમાંની ધાર્મિક-મંદિર, ઉપાશ્રય વિગેરે સંસ્થાઓની વ્યવસ્થા અને બંધારણો ચાલુ છે, તેવા વ્યવસ્થિત કરી આપવા. નવા કરવાની જરૂર છે જ નહીં. તેના ઉપર વિહારના ક્રમે મુનિ મહારાજાઓની દેખરેખ રહે, અને દરેકની એક વાકયતાથી તેમાં પ્રગતિ કરાવે, તેવી ગોઠવણ કરવી

જોઈએ, કલ્યાણક અને તીર્થ સ્થાનોને કોઈ પણ કાયદાની ચુંગાલમાં આવી જઈ નુકશાન ન થાય, તેને માટે કોઈ પણ ભોગે પ્રયાસો કરવા.

(ગામડાઓ નવા બાંધવા અને ખેતીની સુધારણા માટે નાના ખેતરના મોટા ખેતર કરવાના કાયદામાં વચ્ચે આવતા દેવસ્થાનો કાઢી નાખવાનું કાયદામાં ધોરણ ઠર્યાનું ખ્યાલમાં આવ્યું છે. તે વખતે કલ્યાણક સ્થાનોનું શું?)

દુનિયામાં ચાલતી દરેક હીલચાલો ઉપર તેઓની નજર રહેવી જોઈએ. અને ધર્મઘાતક, પુણ્યશોષક, પાપ પ્રચારક જ્વાળા ક્યાંથી ઉઠે છે? તે જાણીને તેનો બુદ્ધિપૂર્વક એવો પ્રતિકાર ગોઠવવો જોઈએ કે જે છેવટે જૈન શાસનને દઝાડી શકે નહીં. જગતનો એ અભેદ્ય પવિત્ર કિલ્લો જ્યાં સુધી સુરક્ષિત હશે, ત્યાં સુધી જગતમાં ગમે તેટલી અવળી સવળી ઉથલ પાથલો થાય, પરંતુ પરિણામે એ બધું શાંત થતાં - શ્રી જૈન શાસન હંમેશના નિયમ પ્રમાણે પોતાનું વિશ્વ રક્ષક કાર્ય શરૂ રાખ્યે જ જવાનું છે. પરંતુ તેને કોઈ સળગતી આગની જાળ ન અડી જાય, તેની સંપૂર્ણ ખબરદારી રાખ્યા વિના એ આશા સંપૂર્ણ સફળ ન થાય, એ સ્વાભાવિક છે.

ઉપરથી લાભના જણાતાં છતાં કેટલાક એવા તત્ત્વો હોય છે કે, જે ઘુસી ગયા પછી કાઢવા મુશ્કેલ પડે છે, અને પાછળથી ઝેરી કીડાની માફક વધીને સારાં તત્ત્વોને ય ધક્કો લગાડે છે. કેટલીક રચનાઓ જ એવી હોય છે કે, બહારથી રચનાત્મક જણાય, છતાં પરિણામે ખંડનાત્મક હોય છે. આ બધા વિચિત્ર કોયડાઓ સૂક્ષ્મ વિચારથી પદસ્થ મહાત્માઓ વિચારી શકે, અને શ્રી સંઘને દોરી શકે.

શ્રી સકળ ચતુર્વિધ સંઘ—

પરસ્પરના અધિકાર પ્રમાણે અને પૂર્વાપરના બંધારણ પ્રમાણે શ્રી સકળ સંઘનું સંગઠન રહેવું જોઈએ. દહેરા, ઉપાશ્રય, તીર્થો, વિગેરે મિલ્કતો ચતુર્વિધ સંઘની ગણાવી જોઈએ અને તેના મુખ્ય ઉત્પાદકો પૂર્વના અને હાલના મુનિ મહારાજાઓ છે. તેથી સર્વ મુનિઓ અને એકંદર સકળ સંઘના મુખ્ય પ્રતિનિધિ તેના મુખ્ય સંચાલક અને પ્રતિનિધિ ગણાવા જોઈએ. સ્થાનિક શ્રાવકોથી જે વસ્તુ સાચવી ન શકાય, તે ચતુર્વિધ સંઘને સોંપવી જોઈએ. બનતા સુધી જો કે એક સંઘે બીજા સંઘોની સત્તામાં માથું મારવું નહીં જોઈએ. તેમજ

દરેક સંઘે પોતે પોતાની જવાબદારી ઉપાડવી જોઈએ. તેમજ સર્વને લાગુ પડતી સૂચનાઓ કે ફરજો બજાવવાની સૂચનાઓ પણ યોગ્ય કેન્દ્ર મારફત જ ફેલાવી જોઈએ. ગમે તે સંસ્થા નવી ઉભી થઈને પોતાના પ્રચારકો ફેરવીને મનફાવતો પ્રચાર કરે, તે અટકવું જોઈએ. તથા બીજી કોઈ પણ સંસ્થા કે સત્તાને સોંપી શકાય નહીં. તેમજ રાજ્ય સંસ્થાને વચ્ચે હાથ ઘાલવાનો ન્યાયને ધોરણે અધિકાર નથી, તે સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ.

શ્રી સંઘના સર્વ સામાન્ય કાર્યોમાં આગેવાન આચાર્યો અને ગૃહસ્થોને અનુસરવાની શિસ્તનું પાલન થાય, તો જ શાસનમાં એકવાક્યતા રહી શકે. દરેક સભ્યને આ ફરજ બરાબર સમજાવવી જોઈએ. શિસ્તનું પાલન ન કરે, તે ગમે તેવો મોટો માણસ હોય, છતાં શ્રી સંઘે તેની પરવા ન કરવી જોઈએ.

દરેક સ્થાનિક સંઘોની મર્યાદામાં આવેલા શ્રાવકની વસ્તિવાળા ગામડા, ધર્મસ્થાનો, તીર્થો, મુનિ મહારાજાઓ કે સાધ્વીજી મહારાજાઓ કે શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની ધાર્મિક પ્રતિષ્ઠા, માનમરતબો બરાબર સચવાવા જોઈએ. અને દરેક શાસનની મિલ્કતોનું દરેક રીતે રક્ષણ કરવું જોઈએ. સ્વાશ્રયીપણે બીજાની મદદ વિના રક્ષણ કરી શકાય, તેવી દરેક સંઘે અને વ્યક્તિએ શક્તિ કેળવવી જોઈએ. પૂર્વાપરનો તે રીવાજ જાળવવાથી બધા ઉપરની એક સામટી આફતમાંથી સૌ રક્ષણ કરી શકે.

વળી, લિખિત શાસ્ત્રોના ગુપ્ત ભંડારો કરાવવા જોઈએ. અથવા શ્રાવકોના ઘરમાં તેવા લિખિત શાસ્ત્રો રખાવવા જોઈએ. જેથી ભવિષ્યમાં કોઈને કોઈના ઘરમાંથી મળી આવે.

ઉપરાંત, શ્રી સંઘે મુનિમહાત્માઓની સંગીન તૈયારી પાછળ સંગીન સાધનોવાળી યોજના યોજવાની જરૂર છે. કેમકે એ વર્ગ તૈયાર હશે, તો જ બુદ્ધિપૂર્વક પ્રજાનું અને શાસનનું રક્ષણ કરી શકશે. આજે એ વર્ગને તૈયાર કરવાને પૂરા સાધનોનો ઉપયોગ થતો નથી. ભૂતકાળમાં શ્રાવકોના ધનનો ઘણો મુખ્ય ભાગ એ વર્ગના અભ્યાસ અને માન પ્રતિષ્ઠા ખાતર ખર્ચાતો હતો. આજે તો શ્રાવકોના ધાર્મિક અભ્યાસ માટે મોટી મોટી રકમો કાઢવામાં આવે છે, તે પણ અંગ્રેજી કેળવણી લેનારાઓને અંગ્રેજી કેળવણી લેવા માટે મદદમાં અપાયાના દાખલા મળશે, અને બહુ તો કૉલેજમાં અર્ધ માગધી ભાષા ભણતા વિદ્યાર્થી-કેજે વર્ગ પાછળથી પૂજ્ય આગમો ઉપર ચુંથણા ચુંથવાનો છે, અને

પરંપરા પ્રમાણે ચાલ્યા આવતા પઠન, પાઠન, અર્થની આમ્નાય, ભક્તિ, ક્રમ વિગેરેને નષ્ટ કરી, જુઠી ઐતિહાસિક ગવેષણાઓને નામે પ્રસ્તાવનાઓ અને લેખો મારફત આગમો ઉપરથી ઉચ્છરતી ભાવિ પ્રજાની શ્રદ્ધા ચલિત કરી અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરનાર છે—તેઓને મદદ આપવા ખર્ચાય છે. આ એક કેવી વિચિત્ર ખુબી ગોઠવાયેલી છે?

ખરી રીતે મુનિ મહાત્માઓને દુનિયા અને સકળ શાસ્ત્રોનું સાંગોપાંગ જ્ઞાન મળે, તેવી ગોઠવણ શ્રી સંઘે કરવી જોઈએ.

આનો અર્થ એ નથી કે, "શ્રાવકોને ધાર્મિક જ્ઞાન વિનાના બુડથલ રાખવા" પરંતુ મુનિમહાત્માઓ સમર્થ હશે, તો તેઓના જ્ઞાનનો પ્રવાહ અવશ્ય શ્રાવકોને મળશે. અને યોગ્ય માર્ગે દોરવણી પણ મળશે, કુવામાં હશે તો હવાડામાં આવશે. જોકે જરૂર પૂરતું શ્રાવકોને માટે ખર્ચવામાં પણ વાંધો નથી, તે પણ ઈષ્ટ છે. પરંપરાની આમ્નાય અનુસાર ધર્મ પ્રભાવના કરે તેવા અમુક સંખ્યામાં શ્રાવકો વિદ્વાનો થાય, તેની સામે કોને વાંધો હોય?

પરંતુ, અમુક રકમમાંથી અમુક સંખ્યામાં શ્રાવક બાળકો અમુક હદ સુધીનું મધ્યમ જ્ઞાન મેળવી શકે. કેમકે-બધી સંખ્યા ઉચ્ચ જ્ઞાન તો ન જ મેળવી શકે.

ત્યારે તેટલી જ રકમમાં થોડી સંખ્યા ઉંડા જ્ઞાનના ખજાના સુધી પહોંચી શકે. શાસનને જરૂર પડે, ત્યારે બધાય મધ્યમ જ્ઞાનવાળા ખરે વખતે મદદ ન આપી શકે, પરંતુ એકાદ બે વિશિષ્ટ વ્યક્તિ હોય, તો જ તે ખરે વખતે સંઘને માર્ગદર્શક થઈ શકે છે. **एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति नच तारागणैरपि।** "એક ચંદ્ર અંધકારનો નાશ કરી શકે છે, પરંતુ સેંકડો તારાઓ પણ અંધકારનો નાશ કરી શકતા નથી." માટે જ વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ.

પરમાત્મા મહાવીરદેવ એકજ થયા, પરંતુ શું તે વખતે બીજા સેંકડો વિદ્વાનો નહીં હોય? હશે જ. પરંતુ અજ્ઞાન અંધકારનો જેટલી પ્રબળતાથી તેમણે નાશ કર્યો, તેટલો કોણ કરી શક્યું?

સારાંશ કે-આપણા શ્રી સંઘની પૂર્વાપરથી આ જ નીતિ ચાલી આવે છે, કે-આપણી પાસે જેટલા સાધનો હોય, તેટલાથી પ્રખર મુનિ મહાત્માઓ ઉત્પન્ન કરવા, અને તેમ કરતાં સાધનો વધે તો મધ્યમ, ને જઘન્ય ઉત્પન્ન કરવા. અને તેથી વધે તો પછી શ્રાવકો માટે ઉપયોગ કરવાને હરકત નથી. પરંતુ

ખરી ગુંચવણ વખતે પ્રખર મુનિ મહારાજાઓ જેટલા શાસનને માટે ભોગ આપી બુદ્ધિ પૂર્વક દોરવણી કરી શકે, તે રીતે બીજા પાસેથી આશા રાખવી વધારે પડતી છે. અને શાસન રક્ષણ થયું કે તેમાં દુન્યવી સર્વ રક્ષણો પણ સમાયેલા જ છે. એટલે શ્રાવકોનું પણ ખરું હિત તેમાં જ છે. ધન-ધાન્યની સંપત્તિની ચાવી પણ એ જ છે. શ્રાવકો વ્યવહારમાં આગળ પડતા થાય ને ધર્મના ભક્ત ટકી રહે તેવા જ તૈયાર થવા જોઈએ.

માટે મુનિ મહાત્માઓને તૈયાર કરવા માટે જગત્‌માં જે જે સાધનો બીજા માટે વપરાતા હોય, તે સર્વ કરતાં ખાસ વિશિષ્ટ પ્રકારના સાધનોની યોજનાઓ શ્રી સંઘે કરવી જ જોઈએ. એ જ સર્વનું શરણ છે. દરેક જમાનામાં દેવ અને ધર્મની ઓળખાણ પણ એને જ આધીન છે. અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવના સંજોગોમાં માર્ગ કાઢવાનું પણ એનું જ કામ છે. બીજાનું નથી.

નજીકના ભવિષ્યમાં એવા સંજોગો ગોઠવાઈ રહ્યા છે, કે જેમાંથી શાસનનો યોગ્ય માર્ગે બચાવ કરવાની ઘણાજ મહત્ત્વની પરિસ્થિતિ ઉભી થાય તેવા સંજોગો લાગે છે. તો સારા કુટુંબના યુવકોએ અને કિશોરોએ "શાસનસેવામાં જગત્‌ની, પ્રાણીમાત્રની અને પોતાના આત્માની સેવા છે, દેશની, કુટુંબની, અને જ્ઞાતિની સેવા છે, આર્ય સંસ્કૃતિ અને આર્ય પ્રજાની સેવા છે," એમ સમજીને સ્વેચ્છાથી મુનિવર્ગમાં ભરતી થઈ મુનિવર્ગની જગત્‌માં શોભા ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ. અથવા કટોકટીના સમયમાં શાસન નાવને ભર દરીયામાંથી પસાર કરાવીને કૃતકૃત્ય થવું જોઈએ.

આજે મુનિમહાત્માઓ અને સાધ્વીજીઓ માટે અભ્યાસના કશા સંગીન સાધનો છે જ નહીં. કોઈ કોઈ ઠેકાણે પાઠશાળાઓમાં એકાદ પંડિતની ગોઠવણ હોય છે. પરંતુ આ પદ્ધતિ શ્રી સંઘના હિતની નથી, આવી પદ્ધતિથી મુનિ મહાત્માઓ પાઠશાળાઓના નિશાળીયાઓ બની જશે. પરંતુ જગત્‌ની સર્વ સંસ્થાઓ કરતાં "મુનિઓ તદ્દન સ્વતંત્ર છે." એ ભાવ ઉડી જશે. આપણે મુનિમહાત્મા તરીકેનું ઉદ્ધારક ખમીર ગુંગળાવીને નિશાળીયા કે સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ બનાવવા નથી ઈચ્છતા, પણ સ્વતંત્ર અને નિરપેક્ષ, ત્યાગી, તપસ્વી, જ્ઞાની, પ્રભાવક, મહાત્માઓ તરીકે ટકાવી રાખવા ઈચ્છીએ છીએ.

મુનિઓને શાસ્ત્રાજ્ઞાયુક્ત ગુર્વાજ્ઞા સિવાય કશું બંધન જ આ જગત્‌નું હોઈ શકે નહીં, ને છે પણ નહીં.

પરંતુ, ખરી રીતે એવી ગોઠવણ કરવી જોઈએ-કે-જે મુનિ મહારાજ જે વિષયમાં તૈયાર થઈ શકે તેમ હોય, તેના સાંગોપાંગ સંગીન સાધનો અને અધ્યાપકો તેમની પાસે તેઓ જ્યાં હોય, ત્યાં ગોઠવી આપવા જોઈએ, કે-જેથી એક એક મુનિરાજ તે તે એક એક વિષયમાં પારંગત થઈ શકે. દાખલા તરીકે કોઈ ધર્મશાસ્ત્રમાં, કોઈ કર્મગ્રંથમાં, કોઈ ન્યાયમાં, કોઈ વ્યાકરણમાં, કોઈ શિલ્પમાં, કોઈ જ્યોતિષમાં, કોઈ વૈદ્યકમાં, કોઈ સંગીતમાં, કોઈ પ્રતિમા નિર્માણના શાસ્ત્રમાં, કોઈ પ્રતિષ્ઠા-શાંતિસ્નાત્રાદિમાં, કોઈ મંત્રશક્તિ, વ્યાખ્યાન-કળા, ઉપદેશશૈલિ, શાસ્ત્રનિર્માણ, પ્રતિબોધશક્તિ, કાયદા, બંધારણ, સંઘ વ્યવસ્થા, સ્થાનિક સંઘોમાં વ્યવસ્થા, આચાર, ક્રિયાઓ, ગણિતાનુયોગ, વિધિઓના હેતુઓ, સંઘની મિલ્કતો, દ્રવ્યાનુયોગ, કથાનુયોગ, સત્ય ઈતિહાસ, પ્રાચીન સત્ય સંશોધન, વિગેરે વિવિધ વિષયોમાં જેની જે શક્તિ હોય, તેમાં આગળ વધારવા સંપૂર્ણ સાધનો તેમની પાસે જ પહોંચાડવા જોઈએ, જેથી થોડા ખર્ચે એક એક વિષયમાં સારા નિષ્ણાત મુનિરાજો તૈયાર થઈ શકે. અને તેઓ શાસનનું તમામ ચાલુ કામ સંભાળી શકે.

આ વ્યવસ્થા વિના થતો ખર્ચ સંગીન પરીણામ નિપજાવી શકતો નથી, નિપજાવી શકશે નહીં. આ આપણી પ્રાચીન શૈલિ પણ છે.

આ ઉપરાંત-શ્રી સંઘે એક એવો વર્ગ તૈયાર કરવો જોઈએ કે-જેમ મલ્લવાદી મહારાજ ભોંયરામાં ભણીને તૈયાર થયા અને પછી વલ્લભીપુરમાં બૌદ્ધવાદીને હરાવીને ઉત્તર ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રમાંથી કાઢી મૂકાયેલા શ્વે. મૂ. જૈનોને પાછા લાવી શક્યા હતા. તેવી રીતે સર્વધર્મપરિષદ્ અને વિશ્વધર્મપરિષદ્ના ઘોંઘાટો બંધ પડે, તેઓના પ્રયાસોના પરિણામો ન છુટકે જે આવવાના હોય તે આવી જાય, ત્યાર પછી પણ નીચે પ્રમાણે તૈયાર થયેલા મુનિ મહાત્માઓ જૈન ધર્મનો પ્રતાપ જગત્માં ફેલાવી શકે, તેવા તૈયાર કરવા જોઈએ, અને તેનો ક્રમ નીચે પ્રમાણે :—

૧. નાની ઉમ્મરના બાળ અને કુળવાન શ્રાવક પુત્રોને વૈરાગ્યવાસિત કરી દીક્ષિત બનાવવા જોઈએ, અને તે માટે સારા સારા કુટુંબોએ પોતાના પુત્રો સોંપવા જોઈએ. સેવાભાવનાવાળા ઐચ્છિક રીતે સમર્પિત થવા જોઈએ.

૨. તેઓને એવા શાંત અને એકાંત વાતાવરણમાં રાખવા જોઈએ, કે જેથી-તેઓ ઉપર દુનિયાના ઝેરી વાતાવરણની અસર ન થાય.

૩. તેમના ખાનપાન અને જાળવણીની એવી ગોઠવણ થવી જોઈએ કે-તેઓને રોગ તો ન થાય, પરંતુ શરીર એવા સુદઢ અને શાંત ઠંડા વીર્યથી ગુંથાઈ જાય, કે-તેઓ લગભગ ઊર્ધ્વરિતા યોગી જેવા બની જાય. (યોગ્ય પ્રયાસથી બની શકે છે.)

તેઓની તથાપ્રકાર દૈનિક યોજનાઓ અને મુનિ દ્વારા સગવડો આપવાની એવી સુંદર યોજના હોય, કે તેઓનો વિકાસ જ થતો રહે, કોઈ પણ જાતની ત્રુટી તેમને ન જણાય. જે જોઈએ તે તેમની પાસે વગર વિલંબે હાજર થવું જોઈએ. પરંતુ એટલું ખરું કે-તે સર્વ મુનિ જીવનના ધોરણે જ હોવું જોઈએ.

૫. તેઓને એવા અદષ્ટ્યોન રાખવા જોઈએ કે તેઓનું અખંડ બ્રહ્મચર્ય જીંદગી ભર નભી શકે અને વૈરાગ્યવાસનાનો દીપક સદા પ્રજ્વલિત રહે. કદી ક્ષતિ થવાનો સંભવ ઉભો ન થાય. શાસનભક્તિ અને આર્ય સંસ્કૃતિ તરફનું વલણ ઠેઠ સુધી જાગતું રહે, તેવી ગોઠવણો પણ કરવી જોઈએ.

૬. એવી એક નાની પણ સંગીન સંખ્યાને દરરોજ મુખ્ય મકાનના ત્રણ વિભાગમાંથી કે ત્રણ જાતના આદર્શ પુરુષોના પરિચયમાંથી પસાર થવા દેવી જોઈએ. એટલે કે-**સમ્યગ્દર્શન વિભાગ, સમ્યગ્જ્ઞાન વિભાગ અને સમ્યક્ ચારિત્ર વિભાગમાંથી.**

પહેલા વિભાગમાં શાસનને હરકત કરે તેવું દુનિયામાં શું શું બની રહ્યું છે? તેનો સંગીન અને વ્યવસ્થિત સાચો અનુભવ મળ્યા કરે, અને તેને માટે શા શા પ્રતિકારો છે? અને હોઈ શકે? તેની સમજ પડતી રહ્યા કરે. પરિણામે એ આખી સંખ્યામાંથી કોઈ કોઈ વ્યક્તિઓ, શાસન ખાતર મહાન્ કામો કરી શકે તેવા ધુરંધર તૈયાર થાય, બાકીના મધ્યમ અને જઘન્ય રહે.

બીજા વિભાગમાં આજે જે જે શાસ્ત્રો જાણવા જેવા છે, અને જગત્માં જે જે જાણવા જેવું છે, તે દરેકનું તલસ્પર્શી જ્ઞાન તે આખી સંખ્યાને મળવું જોઈએ. તેમાં કોઈ ઉત્કૃષ્ટ વિદ્વાન્ થશે, કોઈ મધ્યમ અને કોઈ જઘન્ય થશે.

ટુંકા વર્ષોમાં સર્વ શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન કેવી રીતે કરાવી શકાય? એ મુખ્ય પ્રશ્ન છે, પરંતુ સાધનોથી સર્વ કાર્યો સાધ્ય થઈ શકે છે.

દા. ત. તે તે વિષયના પ્રખર વિદ્વાનો પાસે તે તે વિષયના તલસ્પર્શી અને સાંગોપાંગ સમજ આપે, તેવા ટુંકા પણ મુદ્દાસર (સૂત્રાત્મક) નિબંધો તૈયાર કરાવવા જોઈએ. અને તે નિબંધો મારફત દરેકને તે તે વિષયની રૂપરેખાનું જ્ઞાન મળી જ જાય, જરૂર જણાય તો સંગીન રીતે મુખપાઠ કરાવીને પણ તે જ્ઞાન આપવું જોઈએ. પછી તેમાંના જે જે વિષયોમાં જેની શક્તિ હોય, તે રીતસર તે તે વિષયના ગ્રન્થોનો અભ્યાસ વિસ્તારથી કરે. એમ દરેક પ્રાચીન શાસ્ત્રોના વિષયો, આધુનિક વિજ્ઞાનને લગતા શાસ્ત્રોના વિષયો વિગેરે આજની અને પ્રાચીન દુનિયાનું જે જે જાણવા જેવું હોય, તે દરેકનું જ્ઞાન

આપવાના સંપૂર્ણ સાધનો ગોઠવવા જોઇએ. વિદ્યાનું કોઈ પણ ક્ષેત્ર આ સર્વજ્ઞપુત્ર મુનિઓથી અજ્ઞાત ન રહેવું જોઇએ. જેથી ભવિષ્યમાં દુનિયામાં કોઈપણ વિદ્વાનથી તેઓ અંજાય નહીં.

આ જાતના નિબંધો તૈયાર કરવાને અને ભણાવવાને તે તે વિષયના પ્રખર વિદ્વાનો જ્યારે જ્યારે જરૂર હોય ત્યારે ત્યારે રોકી લઇ, તેઓનો ઉપયોગ પૂરો થયે તેઓને છુટા કરી દેવા જોઇએ. તથા, જગત્‌માં તે તે વિષયના જે જે પ્રખર વિદ્વાનો હોય, તેને બોલાવીને તેમનો અને તેમના જ્ઞાનનો પરિચય પણ કરાવવો જોઇએ.

આ વિભાગમાં તૈયારી માટે મોટા ખર્ચની આવશ્યકતા રહે. **નામદાર ગાયકવાડ સરકાર સયાજીરાવ** મહારાજાને સરકાર તરફના નિબંધો મારફત શિક્ષકે આ રીતે તૈયાર કર્યા હતા.

ત્રીજા વિભાગમાં પસાર થતી વખતે તેઓ અંગત ચારિત્ર, આત્મભાવના, આત્મધ્યાન, આચાર, ક્રિયાઓ, વિધિઓનું જાતે પાલન કરે. તપ-યોગોદ્‌વહન, ધ્યાન, વિગેરેને લગતી તાલિમ મેળવી શકે, અને તે સાથે સંયમી, શાંત, અને પવિત્ર જીવનની જૈન શાસ્રો અનુસાર ઉચ્ચ તાલીમ મેળવી શકે, તેવી તમામ પ્રકારની વ્યવસ્થા જોઇએ. ભૂલની શિક્ષા કે ઠપકા ન આપતાં શાસ્રમાં સૂચવ્યા પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્તોનું ધોરણ ગોઠવી લઇને તે પ્રમાણે વર્તાવ કરાવવો જોઇએ. તેમાંથી પણ કોઇ ઉત્કૃષ્ટ મહાત્મા મળી આવશે. અને બાકીના મધ્યમ અને જઘન્ય મળી આવે, એવા પાત્રવિભાગ પડી જશે.

આમ ત્રણેય વિભાગમાં પસાર થવાથી ત્રણેયને લાયકની મન વચન કાયાની તાલિમ મળે, ત્યારે જ તે સમ્યગ્‌દર્શન જ્ઞાન કે ચારિત્ર ગણાય. જો, એક કે બે હોય, અને બે કે એકની ઉપેક્ષા હોય, તો જૈન દૃષ્ટિથી તે મિથ્યા ગણાય છે. ત્રણેયનો મેળ ગોઠવવાથી જ સમ્યગ્‌રત્નત્રયીનો પ્રયાસ યોગ્ય છે.

૭. તે ઉપરાંત તે વખતના જ્ઞાની, ત્યાગી, શાસન પ્રભાવક, જે જે મુનિઓ કે ગૃહસ્થો શાસનમાં હોય તેમનો પણ પ્રસંગે પ્રસંગે પરિચય કરાવવો જોઇએ. આ આખી પ્રવૃત્તિ એક એવી વ્યવસ્થિત અને પ્રથમથી જ સુસંગઠિત રીતે ગોઠવણ પૂર્વક ચલાવવી જોઇએ, કે જેથી ધારેલું પરિણામ આવી જ શકે, ક્યાંય અવ્યવસ્થાને સ્થાન ન હોવું જોઇએ. આજે સીનેમાની એક એક ફીલ્મ ઉતારવામાં કરોડોનો ખર્ચ કરવામાં આવે છે, અને પદ્ધતિસર કામ કરી ધાર્યા પ્રમાણે પરિણામો લાવી શકાય છે. તો આવા પરમાર્થમાં કેમ પ્રયાસ ન કરવા? અને પરિણામ ન લાવવું? મુનિઓના આ મંડળને વિહાર-ક્રમ, કષ્ટસહન, સ્થાનિક કાર્યકર શક્તિ, સંઘની મિલ્કતો, વિગેરેની પણ સજ્જડ માહિતી અને તાલીમ આપવી જોઇએ. તેમજ ગીતાર્થતાની પરીક્ષા કરી શ્રી

સંઘના વહીવટની આંટીઘુંટીનું પણ સમર્થ હોય, તેને જ્ઞાન આપવું જોઈએ.

૮. હીટલર જેમ પોતાના નવા ધર્મ પંથમાં દાખલ કરેલાઓને ટેકરી ઉપરથી હડસેલીને તથા બીજા કષ્ટો આપીને ઘડે છે. અને લોકોમાં ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે તેવા ઉપસર્ગ અને કષ્ટ સહન કરવાની તાલિમ આપે છે. તેમ નહીં, પણ યોગ્ય સર્વ તાલિમ આપવી જોઈએ. ભવિષ્યના પોંડીચરીના પ્રચારકો, ખ્રીસ્તી પ્રચારકો, થીઓસોફીસ્ટ પ્રચારકો, હીટલરના પંથના માણસો, તથા જુદા જુદા હિંદુ, બૌદ્ધ, મુસલમાન, વિગેરે ધર્મ પંથોમાં દાખલ થયેલા પરદેશી પ્રચારકો, એક વખત ગમે તેવો ઘોંઘાટ મચાવે, પરંતુ ત્રણ રત્નમાં પલોટાયેલા આ સાચા બ્રહ્મચારી તેજસ્વી મહાત્માઓ બહાર આવે કે તેના તપોબળ, ચારિત્રબળ, જ્ઞાનબળ, કુશળતા અને કુનેહ, તેજસ્વિતા અને પવિત્રતાથી જગત્ અંજાઈને પાછું ઠેકાણે આવ્યા વિના રહે જ નહીં. એવી સંગીન તૈયારી કરોડોના ખર્ચે એકાન્તમાં શાંત ચિત્તે કરવી જોઈએ. દહેરા ઉપાશ્રયમાં જરૂરી સંપૂર્ણ ખર્ચ સિવાયનો ચેરીટિબલ સંસ્થાઓમાં થતો ખર્ચ અટકાવીને તથા બીજો ઉમેરો કરીને લાખો કરોડોના ખર્ચે એવી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ, કે તેઓના આત્મામાં રત્નત્રયીની તાલિમના ધોધના ધોધ દાખલ કરી શકાય, અને તે એવી રીતે કે "તે તેમને પચી જાય અને ઓજસરૂપે પરિણમીને જગત્માં દિવ્ય પ્રકાશ ફેલાવી શકે. ધન જેવી નજીવી વસ્તુથી જગત્માં દિવ્ય તેજ પ્રગટાવી શકાતું હોય, તો તેને માટે શા માટે પ્રયાસો ન કરવા? કાંઈક તો ફળ અવશ્ય મળશે જ. કોઈને કોઈ મહાનૂપાત્ર નીકળી આવશે, છેવટે તે મુનિ મંડળમાંથી, નહીં તો તેમના શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિકમાંથી મલી આવે ખરા. અને તો જ ભવિષ્યમાં છાયા પાડી શકાશે. નહીંતર મુશ્કેલીઓ ઘેરો ઘાલતી આવે છે, તેમાં લાખો માણસો બીજા ધર્મોમાં ખેંચી લેવાની યુક્તિઓ ગોઠવાઈ રહી છે, અને તે વખતે જુના ધર્મો જોર ન કરી શકે, તેવી રીતે તેના ઉપર કાયદાથી કબજો ગોઠવાતો જાય છે. એ બધું જે થવું હોય, તે ભલે થાય, તેની પરવા ન કરતાં આવો એક વર્ગ તૈયાર કર્યો હોય તો પાછું બધું ઠેકાણે આવી શકે, પરંતુ તેમાં પ્રમાદ કર્યો હોય, તો શાસનના આગેવાનોને કદાચ પસ્તાવુંયે પડે.

૯. પૂર્વાચાર્યો મંત્રો વિગેરેની આમ્નાયો જાણતા હતા અને તેનો પ્રભાવ પડતો હતો તે વસ્તુ પાછી શ્રી સંઘમાં શરૂ કરવી જોઈએ. યુરોપના કેટલાક વિદ્વાનો તે તરફ હવે વળ્યા છે. વચલા કાળમાં આપણી એ શક્તિ કંઈક બહાર આવી શકી નથી. તે સતેજ કરવાની જરૂર છે, **શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ** અને **શ્રી શાંતિચંદ્રોપાધ્યાય** વિગેરે પાસે એવા સાધનો હોવાના સાચા પૂરાવા આપણને મળે છે, તો લાખોને ભોગે એ શાખાનો પણ ઉદ્ધાર કરવાની જરૂર છે, બીજાઓ ગમે તેટલી સાધના કરે, પરંતુ જૈન સાધનાને કોઈ

પહોંચે તેમ નથી. કારણ કે ઉચ્ચ સાધના માટે ઉચ્ચ ચારિત્રબળ જોઈએ, અને તે જૈન મુનિઓમાં ખાસ સંભવે છે. તેમજ જૈન મંત્રો અને જૈન દેવોની તાકાત વધારે પ્રબળ હોય છે, કેમકે તે દેવો પણ પવિત્ર અને શુદ્ધ જીવનવાળા હોય છે. માટે ઋદ્ધિવાળા અને વધારે લાગવગ પહોંચાડે તેવા હોય છે. અને તે જૈન મુનિઓને સિદ્ધ થાય તેવા બીજાને ન થાય, એ સ્વાભાવિક છે. માટે બીજાની હરિફાઈમાં આપણો જ વિજય થાય તેવું એ સાધન આપણી પાસે છે. તેનો લાખોને ભોગે, અને સેંકડોની આખી જીંદગીની સેવાને ભોગે, બુદ્ધિપૂર્વકની વ્યવસ્થાના બળથી, લાભ આપણે પ્રાપ્ત કરી લેવો જોઈએ.

જ્યારે જ્યારે કષ્ટ કે મુશ્કેલી આવી પડે, ત્યારે ત્યારે દરેક વખતે સબળ રાજ્યસત્તા આપણને મદદ કરી શકે તેવી હોય જ, એમ માની લેવાનું નથી, પારકી આશા સદા નિરાશા, આપણે આપણા છેવટના રક્ષક સાધનોથી સ્વતંત્રપણે જ સન્નધ્ધ રહેવું જોઈએ.

આજના વિજ્ઞાનના ચમત્કારિક પ્રયોગો આજે જગતને અચંબામાં નાખે છે અને આંજી નાંખે છે, તેની સામે આપણી પાસે કાંઈપણ સાધન નહીં હોય, અને અપંગ જેવા રહીશું, તો શાસનની રક્ષા કેમ કરી શકીશું? આજનું વિજ્ઞાન ગમે તેવું પણ સ્થૂલ તત્ત્વો ઉપર ખડું છે, ત્યારે મંત્ર વ્યવસ્થા વધારે રક્ષક અને વધારે સંગીન તથા અલ્પખર્ચાળ છે. અને તે બીજા બધા કરતાં આપણને કેટલાક સાધનો વારસામાં એવા મળ્યા છે, તે ઉપરથી વધારે સરળતાથી સુસાધ્ય થાય તેમ છે. માટે આની પાછળ નાણાંની, વ્યવસ્થા-શક્તિની, અને સાધકપણે જીંદગીઓ આપનારાઓની જરૂર છે. આવું સાધન આપણા હાથમાં આવ્યા પછી વિજ્ઞાનને જેટલું કુદવું હોય, તેટલું ભલે કુદે, જેટલા ચમત્કાર બતાવવા હોય તેટલા ભલે બતાવે, પરંતુ સત્યમાર્ગ ધર્મધ્વંસક તત્ત્વોથી નિર્ભય છે.

શાસન તંત્રમાં આ સાધન વ્યવસ્થિત નહીં હોય, ત્યાં સુધી તેનો પ્રભાવ પડવામાં ખામી રહ્યા કરશે, એમ મારું અંતઃકરણથી માનવું છે. "ત્યાગી સાધુને આવું ન શોભે! એવો પ્રચાર કરાવીને આપણને ભડકાવીને એ ભૂલાવી દીધું છે. તેની ઘણી આમ્નાયો પરંપરાથી મળતી અટકી ગઈ છે. અને બીજી તરફ યુરોપે વિજ્ઞાન ખીલવી મંત્રવાદ જેવા જ ચમત્કારો જગતને બતાવીને આંજી નાખેલ છે. આપણે તેમાં તેઓને પહોંચી શકીએ તેમ લાગતું નથી. અને તેઓ આપણને મંત્ર શક્તિમાં પહોંચી શકે તેમ નથી. કેમકે-એ સાધન હજુ આપણને સહજ સાધ્ય છે, અને આપણને સ્વતંત્ર છે. પછી તો પ્રમાદ જ આપણને નબળા રાખી શકે.

આપણે કોઈની સાથે હરિફાઈ કરવી નથી. પરંતુ જગત્‌ના મહાન્ કલ્યાણ માર્ગ ઉપર આવી પડતી આફતમાંથી બચાવીને જગત્‌ની સેવા જ કરવાની છે.

આજે ઘણા કહે છે કે "જૈન ધર્મ માત્ર જૈનોનો જ નથી. તીર્થંકરોએ આખા જગત્‌ના કલ્યાણ માટે ઉપદેશ્યો છે. માટે સર્વનો છે. જૈનો એકલા જ તેનો ઇજારો લઇને બેઠા છે, તે કેમ સાંખાય?"

આ શબ્દોથી જૈનો સામે પરચુરણ પ્રજાને ઉશ્કેરવાની કોઇએ યુક્તિ કરી લાગે છે. એમ કરીને જૈનોના હાથમાં જૈન ધર્મની જે જે મિલ્કત અને વસ્તુઓ હોય, તેના ઉપર કબજો મેળવવાને સામાન્ય પ્રજાને આમ ઉશ્કેરી લાગે છે.

પરંતુ જે માણસ એમ કહે છે, કે-"જૈન ધર્મ આખા જગતના તમામ પ્રાણીઓ માટે છે" એ વાત તદ્દન ખરી છે. અને જૈનો પણ જૈન ધર્મનું રક્ષણ આખા જગત્‌ના તમામ પ્રાણીઓ માટેજ કરે છે. પરંતુ જૈન ધર્મ એક એવી ગહન વસ્તુ છે, કે તેનો વહીવટ, તેના ટકાવના માર્ગો, તેના સાધનો, યોગ્ય ઉપયોગ વિગેરે પૂર્વ પરંપરાથી જૈનોજ જાણી શકે છે. અને તેના ગીતાર્થ આચાર્યોની દોરવણીજ તેમાં ઉપયોગી થાય તેમ છે. બીજાની એ તાકાતજ નથી.

માટે, ચતુર્વિધ જૈન સંઘ જૈન ધર્મના ટ્રસ્ટી તરીકે તેની ઉપર પોતાનો કબજો રાખે છે, જેથી કરીને તેને ભવિષ્યમાં પણ નુકશાન ન પહોંચે, તેવી ખબરદારી રાખી જગત્ ખાતર જ એ મિલ્કત કાયમને માટે બચાવી સુરક્ષિત રાખે છે. માટે સર્વ જૈનોના જ હાથમાં રહે તે ન્યાયસર જ છે. બીજાએ તેમાં માથું મારવાની જરૂર નથી. અને માથું મારે, તો જગત્‌ને નુકશાન થાય; માટે જગત્‌ના ભલા માટે તેવું માથું મારનારને હરેક ભોગે દૂર રાખવા જે કાંઇ પ્રયાસો કરવામાં આવે, તે જરૂરી અને ન્યાયસરના જ છે. માટે બીજાને ઘુસવાની કે ઘુસાડવા દેવાની જરૂર નથી જ. શહેરમાં ચાલતું વીજળીના દીવા કરવાનું કારખાનું આખા શહેરને માટે હોવા છતાં, મોટામાં મોટી રકમનો ચાર્જ ભરનારને પણ તે કારખાનામાં પેસવા દેવામાં નથી આવતો. માત્ર તેમાં નિયુક્ત થયેલા અધિકારીઓ, અમલદારો, અને કારીગરોના હાથમાં તે સર્વ સંચાઓનું યંત્રાણ હોય છે. જો ગમે તેને પેસવા દે તો મહાન્ અનર્થ થઇ જાય.

તેવી જ રીતે રૂપિયાની થેલી લઇ જતા હોઇએ, ત્યારે રસ્તામાં સ્તુતિ કરનારા કે નિંદા કરનારા મળે, તેથી ફૂલાઇને કે ગભરાઇને આપણે થેલી સોંપી દેતા નથી. પરંતુ જીવને જોખમે પણ બચાવીને શેઠને ઘેર પહોંચાડીએ

છીએ. તે પ્રમાણે શાસનના સર્વ તત્ત્વોનું રક્ષણ કરવાનું છે, કેમકે-તે આપણી થેલી છે. એટલે કદાચ રૂપિયાની થેલી કોઈ લઈ જાય, તો જાન બચાવીએ, પરંતુ સર્વકલ્યાણકર શાસનના પાકા ટ્રસ્ટી હોવાથી જાનને અને સર્વસ્વને ભોગે પણ તેના એકે એક સુતત્ત્વનો બચાવ કરવાની આપણી ફરજ છે. આમ સમજીને બીજાઓએ "જૈન ધર્મ જગત્‌ના હિતને માટે છે" માટે તેની મિલ્કતો ઉપર હાથ નાંખવાની જરૂર નથી. જગત્‌ની એ મિલ્કતનું જૈનો ચમત્કારીક રીતે સર્વસ્વને ભોગે જેવું રક્ષણ કરશે તેવું બીજાથી થવું સંભવિત નથી. માટે તેનાજ હાથમાં રહેવા દેવામાં જગત્‌ની સલામતી છે. અજ્ઞાન પ્રજાને ઉશ્કેરી જૈનોની મિલ્કતો પડાવી લેવાની કોઈ સ્વાર્થીની આવી યુક્તિથી ચેતતા રહેવા જેવું છે.

આ અને આવી જે જે પોલીસીથી પૂર્વના મહાન્ આચાર્યોએ શાસનનું રક્ષણ કરી આપણને વારસામાં જે જે તત્ત્વો આપેલા છે, તે સર્વ તત્ત્વો સૂક્ષ્મ વિચાર શક્તિ અને ઉંડા અભ્યાસથી થોડાકોએ પણ જાણી લઈ, તેના માટે તત્પર રહેવું જોઈએ. જેમ **વિજયહીરસૂરીશ્વરજી વિજયસેનસૂરીશ્વરજી** અને **વિજયદેવસૂરીશ્વરજી** એ ત્રિપુટીએ પોતાની ફરજ બજાવી હતી, તે જ પ્રમાણે ફરજ બજાવનારા નીકળી આવે, અને તેઓને આ લખાણમાંથી કાંઈ પણ યોગ્ય પ્રેરણા મળે, તો પ્રયાસ સફળ માની વિરમું છું.

આ કર્તવ્ય દિશામાં બતાવવામાં આવેલા માર્ગોના સંક્ષિપ્ત સૂચનોજ અત્રે કરવામાં આવેલા છે. તે દરેક ઉપર એક એક નિબંધ થઈ શકે તેમ છે, અને ખાસ અભ્યાસીઓ એકએક મુદ્દો લઈને વિદ્યાર્થી તરીકે અભ્યાસ કરશે તો જ દરેકની સંગતિ સમજાશે, માટે ન સમજાય તેઓએ સમજવા પ્રયાસ કરવા વિજ્ઞપ્તિ છે.

આપણી સર્વ અવાન્તર પ્રવૃત્તિઓને ગૌણ બનાવી દરેકે **શ્રી જૈન શાસનને** પોતાના જીવનના સર્વ પ્રસંગોમાં કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ, આજે તેની વિચિત્ર ઉપેક્ષા અને નાની પ્રવૃત્તિઓમાં જરૂરીયાત કરતાં મનવચન કાયાના વધારે પડતા રોકાણથી ઘણું આશ્ચર્ય થાય છે. પરંતુ શ્રી જૈનશાસનમાં એવાં તત્ત્વો ગુંથાયેલાં છે કે જે પ્રસંગે પ્રસંગે બહાર આવી જઈ શાસનને જાગતું અને જયવંતું બનાવે છે, ને બનાવશે. છતાં સૌના પ્રયાસની અપેક્ષા તો સર્વકાળે રહે જ છે.

જૈનં જયતુ શાસનમ્

સંવત્ ૧૯૯૬ના અષાઢ વદિ ૫-મહેસાણા

સેવક
પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ.

પ્રશ્નાનુક્રમ

પ્રશ્ન	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	ઉજમણાના દ્રવ્યનો વિચાર	૧
૨	જિનપ્રતિમાનું માન કેવડું હોય?	૨
૩	પુક્ખરવરદી અને સિદ્ધાણં બુદ્ધાણંનો કયા આવશ્યકમાં સમાવેશ થાય?	૨
૪	ગણધરની દેશનાનો વિચાર	૨
૫	અનુત્તરદેવની ગતિનો વિચાર	૩
૬	આઠ નવકારના કાઉસ્સગ્ગનો વિચાર	૩
૭	કોટીશિલાનું સ્વરૂપ	૩
૮	સજ્ઝાયના આદેશનો વિચાર	૪
૯	ઈચ્છામો અણુસટ્ઠિં કોણ કહે?	૪
૧૦	કલ્પવૃક્ષનું સ્વરૂપ	૪
૧૧	કાચા ફળની સચિત્તતા વિગેરે	૪
૧૨	અસજ્ઝાય-વિષે	૪
૧૩	શુદ્ધ પ્રરૂપક વિષે	૫
૧૪	અગીતાર્થ વિષે	૫
૧૫	માસકલ્પનો વિચાર	૫
૧૬	એકાક્ષિ નાલિયેરની પૂજામાં મિથ્યાત્વ લાગે કે નહિ?	૬
૧૭	મિથ્યાદષ્ટિની નિર્જરાનો વિચાર	૬
૧૮	ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપકનો વિચાર	૬
૧૯	લોકપાળ દેવના કાર્યમાં દિશાનો વિચાર	૬
૨૦	મરુદેવા અધ્યયન કેવી રીતે વિભાવ્યું?	૭
૨૧	શ્રાવકો ખામણાને બદલે નવકાર કહે તે વિષે	૭
૨૨	દેવો અચિત્ત પદાર્થ વિકુર્વી શકે કે નહિ?	૭
૨૩	પિંડ વિશુદ્ધિ પ્રકરણ કોણે બનાવ્યું?	૮
૨૪	જંબૂદ્વીપની નદીની સંખ્યા	૮
૨૫	વ્રત-પોસહની આલોયણા શી રીતે અપાય?	૮
૨૬	માગધાદિતીર્થ ક્યાં છે?	૮

૨૭	રોગોની કુલ સંખ્યા કેટલી છે?	૯
૨૮	સામાયિક અધ્યયનનું ઉપધાન કેમ નહીં?	૯
૨૯	પ્રત્યેકબુદ્ધ દેશના આપે કે નહિ?	૯
૩૦	સમવસરણના દ્વારપાળનું સ્વરૂપ	૧૦
૩૧	ચૌદપૂર્વીની દેવગતિનો વિચાર	૧૦
૩૨	સાગાર અણસણનો વિધિ	૧૧
૩૩	ચૈત્યના નિર્વાહ માટે નવીન ઘર-ક્ષેત્રાદિ બનાવાય કે નહિ?	૧૧
૩૪	ઉપધાનમાં અંતરાયમાં તપનો વિચાર	૧૧
૩૫	દેવલોકની ભૂમિનો વિચાર	૧૨
૩૬	રાત્રિ ભોજનની ચૌભંગી અને દોષો	૧૨
૩૭	દેવલોકમાં પૂર્વભવનું નામ શાથી?	૧૨
૩૮	આકસંધિમાં કાલનો વ્યત્યય	૧૨
૩૯	દેવ આયુષ્યનો બંધ ક્યારે કરે?	૧૨
૪૦	ભવ્યાભવ્ય નિગોદ હોય?	૧૩
૪૧	દેવીની સંખ્યાનો વિચાર	૧૩
૪૨	જિનકલ્પિના ભવાદિનો વિચાર	૧૪
૪૩	ઉત્તર વૈક્રિય માન કયા અંગુલથી?	૧૪
૪૪	સાધુને શ્રુતદેવતાને નમસ્કાર કરવો ઉચિત ગણાય કે નહિ?	૧૪
૪૫	દેવવંદન વિધિનો પાઠ	૧૪
૪૬	નિગોદનો નિર્લેપ કાળ હોય?	૧૫
૪૭	પ્રાયશ્ચિત્તની ગાથાનો વિચાર.	૧૫
૪૮	જિનેશ્વરના શરીરના વર્ણનો વિચાર	૧૫
૪૯	શ્રાવકપડિમાનો વિચ્છેદ ક્યારે થયો?	૧૫
૫૦	ચરમ જિનનો તીર્થકાળ	૧૬
૫૧	યુગપ્રધાન ક્યારે થશે?	૧૬
૫૨	ભૂમિ કોળું કલ્પે કે નહિ?	૧૬
૫૩	સામાન્ય કેવળીઓ કોને વંદન કરે?	૧૬
૫૪	વર્ષીદાનની વિનંતિ	૧૭
૫૫	લોકાંતિકના પરિવારનો વિચાર	૧૭
૫૬	સ્થવિરાવળિની છેલ્લી ગાથાનો વિચાર	૧૭
૫૭	સિદ્ધાંતોના પાઠમાં સુસ્થતા	૧૮

૫૮	સુકાએલું લસણ સચિત્ત કે અચિત્ત?	૧૮
૫૯	નિગોદના આયુષ્યનો વિચાર	૧૮
૬૦	વાશી-વિદળના દોષનું પ્રમાણ	૧૯
૬૧	વૈતાઢ્ય પર્વતમાં સંઘવિચાર	૧૯
૬૨	શ્રાવક પડિમામાં બ્રહ્મચર્યનું પાલન	૨૦
૬૩	અસુરાદિ દેવનું ગમન ક્યાં સુધી થાય?	૨૦
૬૪	વર્ષવિચાર	૨૦
૬૫	ચારણ શ્રમણના રાત્રિગમનનો વિચાર	૨૧
૬૬	સિદ્ધશિલા ઉપર કયા જીવો હોય?	૨૧
૬૭	છઠ્ઠા આરે ગંગાનું પ્રમાણ	૨૧
૬૮	જંબૂદ્વીપની નદીની સંખ્યા	૨૧
૬૯	રાત્રિભોજનમાં દોષ	૨૧
૭૦	દંડકની ગણના	૨૧
૭૧	નંદીસૂત્ર યોગવાળો દેવવંદન કરાવી શકે?	૨૧
૭૨	ભગવાન્ હં પદનો અર્થ	૨૨
૭૩	પોસહમાં દેશાવગાશિક પચ્ચક્ખાણ કેમ ન થાય?	૨૨
૭૪	નિગોદના અનન્તમા ભાગે સિદ્ધ થવાનો વિચાર	૨૨
૭૫	સામાયિક પ્રતિજ્ઞામાં અનુમોદન વર્જિત છે.	૨૩
૭૬	દત્તિ પ્રત્યાખ્યાનનો ઉચ્ચાર	૨૩
૭૭	ગાંગેય ભંગસંખ્યા અને લાખમો ભેદ જાણવાની રીતિ	૨૩
૭૮	દેવવંદનમાં નમુત્થુણં	૨૩
૭૯	સ્થવિરાવલીમાં પાઠભેદ	૨૪
૮૦	ઓઘાનું પડિલેહણ	૨૪
૮૧	પહેલાં ઉપધાનને બાર વર્ષ થઈ ગયાની વિગત	૨૪
૮૨	સ્થાપનાચાર્ય ઝોળીનું પડિલેહલ ક્યારે?	૨૫
૮૩	ઉપધાન બાદ માળારોપણ ક્યારે?	૨૫
૮૪	રાજ્યાભિષેક પછી ચક્રીને પુત્ર થવાનું પ્રમાણ	૨૫
૮૫	એક સમયે ચાર તીર્થંકરોનો મોક્ષ	૨૫
૮૬	રાત્રિભોજનની ચૌભંગી	૨૫
૮૭	અથાણાનો વિચાર	૨૬
૮૮	નારકીમાં પરમાધામીની વેદના ક્યાં સુધી હોય?	૨૬

૮૯થી૯૧	મતાન્તર પ્રશ્નો	૨૬
૯૨	ઇંદ્રોના ભવોનો વિચાર	૨૭
૯૩	વ્યાકરણના પ્રશ્નો	૨૭
૯૪	રાતા-ધોળા સૈન્ધવનો વિચાર	૨૭
૯૫	દેરાસરમાં કપાળનું તિલક કરતાં પડદો કરવો કે નહિ?	૨૮
૯૬	વાંદણા વખતે મુહપત્તિ ક્યાં રાખવી.	૨૮
૯૭	કાંજીના જળનો વિચાર	૨૮
૯૮	અતીત અનાગત કાળનો વિચાર	૨૮
૯૯	**ચૂર્ણિના** કર્તા કોણ? અને ક્યારે બની?	૨૯
૧૦૦	**નિશીથ ચૂર્ણિનું** પ્રામાણિકપણું	૨૯
૧૦૧	**વ્યવહાર ચૂલિકા** કોણે રચી?	૨૯
૧૦૨	તિથિવિચાર	૨૯
૧૦૩	કર્માદાનનો વિચાર	૩૦
૧૦૪	દેવીના ભોગનું સ્થાન	૩૦
૧૦૫	ઊર્વ્વરથિક શબ્દનો શબ્દાર્થ	૩૦
૧૦૬	આજંજવી શબ્દનો અર્થ	૩૦
૧૦૭	તીર્થંકરના ભવોની ગણના ક્યાંથી કરાય?	૩૦
૧૦૮	સ્વપ્ન વિચાર	૩૧
૧૦૯	**સ્થૂલભદ્રના** આહારનો વિચાર	૩૧
૧૧૦	**આસાલિયાનું** ઉરપરિસર્પપણું અને	૩૨
૧૧૧	શરીરમાન અંગુલથી ગણાય?	૩૨
૧૧૨	જિનબિંબ સામે ક્રિયા કરાય?	૩૩
૧૧૩	પરપક્ષીઓમાં ચારિત્રનો વિચાર	૩૩
૧૧૪	**નિર્યુક્તિના** કર્તા કોણ?	૩૩
૧૧૫	ત્રાયસ્ત્રિંશત્ અને સામાયિક દેવોના વિમાનનો વિચાર	૩૩
૧૧૬	જઘન્યથી ગર્ભજ મનુષ્યનો વિચાર	૩૩
૧૧૭	ચક્રીના રત્નોમાં જીવોનો વિચાર	૩૩
૧૧૮	**સંભિન્ન** શબ્દનો અર્થ	૩૪
૧૧૯	નારકીના અવધિજ્ઞાન સંબંધી યોજન વિચાર	૩૪
૧૨૦	અંતે શરીર વિગેરે વોસિરાવ્યાનું ફળ	૩૪

૧૨૧	**સૂર્યાભ** વિમાનના ભમરાદિનો વિચાર	૩૪
૧૨૨	દ્રવ્યલિંગીની શુદ્ધિનો વિચાર	૩૪
૧૨૩	માંસ અને વિદળમાં કયા જીવો ઉપજે?	૩૫
૧૨૪	અઢીદ્વીપ બહાર પચ્ચક્ખાણનો વિચાર	૩૫
૧૨૫	શય્યા અને સંથારાનો તફાવત	૩૫
૧૨૬	**પૂર્વસજ્જાયરી** શબ્દનો અર્થ	૩૫
૧૨૭	જિનેશ્વરોના અવધિજ્ઞાનનો વિચાર	૩૫
૧૨૮	ચોમાસા બાદ બે માસ વસ્ત્ર નહિ વહોરવાનું પ્રમાણ	૩૫
૧૨૯	**જાતિસ્મરણથી** પાછલા કેટલા ભવો જણાય?	૩૬
૧૩૦	ચૌવિહાર ઉપવાસીને સાંજનાં પચક્ખાણના વિચાર	૩૬
૧૩૧	**દિગાચાર્ય** શબ્દનો અર્થ	૩૬
૧૩૨	કૃમિહર અજમો સચિત્ત કે અચિત્ત?	૩૬
૧૩૩	પાંચમ અને આઠમના દિવસે કઈ સ્તુતિ કહેવાય?	૩૬
૧૩૪	**દેવદૂષ્ય** વસ્ત્ર રહેવાના કાળનો વિચાર	૩૭
૧૩૫	સીતા કોની પુત્રી?	૩૭
૧૩૬	વ્યવહારરાશિવાળા જીવોની ઓળખાણ	૩૭
૧૩૭	ઘરદેરાસરમાં જિનપ્રતિમા કેટલા અંગુલની રખાય?	૩૮
૧૩૮	સોપારીના કકડા વિગેરે નહિ લેવાનો વિચાર	૩૮
૧૩૯	પાંચ વ્યવહારમાં હાલ કેટલા વ્યવહારો પ્રવર્તે છે?	૩૮
૧૪૦	**ઈરિયાવહિયા** કરી સામાયિક લેવાનો વિચાર.	૩૯
૧૪૧	મેઘગર્જારવની ઉત્પત્તિનો વિચાર.	૩૯
૧૪૨	ચૌદપૂર્વીઓ કેટલા ભવો જાણે?	૩૯
૧૪૩	**બીજરુહ** અને **સંમૂર્છિમ** વનસ્પતિનો સમાવેશ શામાં થાય?	૪૦
૧૪૪	સૌધર્માદિ દેવદેવીઓ જ્યાં ગયા હોય ત્યાંથી કેટલું દેખે?	૪૦
૧૪૫	અષ્ટ મહાસિદ્ધિ પૈકી વિચાર.	૪૦
૧૪૬	દહીંનો ઘોળ વિગઈ કે નિવિયાતું?	૪૧
૧૪૭	ચક્રીના ચંદનને પીસનારી દાસીનો વિચાર	૪૧
૧૪૮	**ભગવતીજીના** આલાવાનો વિચાર	૪૧
૧૪૯	આવશ્યક મૂળ સૂત્રના કર્તા કોણ?	૪૨
૧૫૦	જિનપ્રતિમા હોઠે લાલ રંગ કરવાનો વિચાર	૪૨

૧૫૧	અંગીમાં લાહિ ન વાપરવાનો વિચાર	૪૨
૧૫૨	કુલકોટી વિચાર	૪૨
૧૫૩	બાદર પર્યાપ્ત વાયુકાયનો વિચાર	૪૨
૧૫૪	વિમાન અને નરકાવાસાદિ સાત દિશામાંથી કઇ દિશામાં છે?	૪૩
૧૫૫	**દિવાળીકલ્પમાં** શ્રાવક સંખ્યાથી સાધુ સંખ્યા ઘણી બતાવી તેનું તાત્પર્ય શું છે?	૪૩
૧૫૬	૨૫૦ અભિષેકથી કલશની ગણના	૪૪
૧૫૭	**ચિત્રસારથિનું મોટાભાઈપણું**	૪૪
૧૫૮	**કલ્પસામાચારી** પદની સાર્થકતા	૪૫
૧૫૯	અગીતાર્થના વિહારનો વિચાર	૪૫
૧૬૦	વસ્ત્રોની આંગીનો વિચાર	૪૫
૧૬૧	માતરીયું પુંજીને વારપવું.	૪૫
૧૬૨	કાળવેળાએ **નિર્યુક્તિભાષ્ય** વિગેરે નહિ ગણવાનું પ્રમાણ.	૪૫
૧૬૩	**મહાનિશીથ** સૂત્રના ઉદ્દેશાનો વિચાર	૪૬
૧૬૪	પોસહ લીધા પછી સજ્ઝાયનો વિચાર	૪૬
૧૬૫	પોસહ દેવવંદનનો પાઠ	૪૬
૧૬૬	અંગની પડિલેહણના આદેશનો વિચાર	૪૬
૧૬૭	માતાને નાના બાળકના સંઘટ્ટામાં સામાયિકાદિનો વિચાર	૪૭
૧૬૮	માળા દ્રવ્યવિચાર	૪૭
૧૬૯	શય્યાતર ઘરવિચાર	૪૭
૧૭૦	સંખડીમાં ભિક્ષાવિચાર	૪૭
૧૭૧	પરદારવિરતિ પાઠ વિચાર	૪૮
૧૭૨	સૂત્રગણન વિધિ વિચાર	૪૮
૧૭૩	૧૧મી પડિમામાં **જાવપડિમં** બોલવું	૪૮
૧૭૪	આચાર્યાદિકની સંખ્યાની યુક્તિસંગતતા	૪૮
૧૭૫	કેવળિના પટ્ટધરનો વિચાર	૪૯
૧૭૬	એકભવમાં એક જીવને પુત્રસંખ્યા	૪૯

૧૭૭	આવળ-બાવળના દાતણનો વિચાર	૪૯
૧૭૮	**યથાલન્દિકના** કાળનો વિચાર	૪૯
૧૭૯	ગુરુનું સ્તૂપ કરાવવાનું પ્રમાણ અને મંત્ર	૫૦
૧૮૦	ગુરુપગલા પાસે ક્રિયાદિકનો વિચાર	૫૧
૧૮૧	**પુષ્કલી** શ્રાવકની **ઈરિયાવહિયાનો** વિચાર	૫૧
૧૮૨	દેવનિર્યાણના માર્ગનો વિચાર	૫૧
૧૮૩	મનુષ્યલોક બહાર સિંહાદિના આહારનો વિચાર	૫૨
૧૮૪	અચિત્તભોજનાદિકમાં જીવોત્પત્તિનો વિચાર	૫૨
૧૮૫	અલેપ વસ્તુનો વિચાર	૫૩
૧૮૬	સાધુ સિવાય આગમ ભણવાનો નિષેધ	૫૩
૧૮૭	**તિવિહાર-દુવિહારમાં** કલ્પ્ય વસ્તુનો વિચાર	૫૩
૧૮૮	લોકાન્તિક દેવો એકાવતારી છે?	૫૩
૧૮૯	**ચઉસઠ્ઠિકરિ સહસ્સનો** અર્થ	૫૪
૧૯૦	**સ્નાત્રપૂજામાં** ધ્વજાદિ અષ્ટમંગલનો વિચાર	૫૪
૧૯૧	જન્માભિષેક વખતે દેવશરીરનું માન	૫૪
૧૯૨	ચોમાસામાં ૫ ગાઉ ચૈત્ય-ગુરુવંદન માટે ગમનવિચાર	૫૪
૧૯૩	પાણીના આગારમાં **અન્નત્થણાભોગ** આગારનો વિચાર	૫૫
૧૯૪	ઉપધાનમાં ક્રિયા કોણ કરાવી શકે?	૫૫
૧૯૫	સમવસરણ સિવાય ચતુર્મુખ દેશનાનો નિષેધ.	૫૫
૧૯૬	લેશ્યા વિચાર	૫૫
૧૯૭	ક્ષુલ્લક ભવ વિચાર	૫૫
૧૯૮	સંમૂર્છિમ મનુષ્ય વિરહકાળ	૫૫
૧૯૯	ક્ષુલ્લકભવમાં આવલિકા કેટલી?	૫૫
૨૦૦	વીરજિનની આયુષ્યગણનાનો વિચાર	૫૬
૨૦૧	અણાહારી વસ્તુનો વિચાર	૫૬
૨૦૨	તોડેલાં પાંદડાં અચિત્ત ક્યારે થાય?	૫૬
૨૦૩-૨૦૪	મદ્યાદિકમાં ઉપજતા જીવોનો વિચાર	૫૭
૨૦૫	રાત્રિએ ચારે આહારમાં જીવોત્પત્તિનો વિચાર	૫૭
૨૦૬	પોસહમાં વિલેપન કરવું કલ્પે કે નહિ?	૫૭

૨૦૭	દેવભવમાં પહેલા ભવના શ્રુતજ્ઞાનનો વિચાર ?	૫૮
૨૦૮	**સિદ્ધીશીલા** ઉપરના યોજનમાપનો વિચાર	૫૮
૨૦૯	દેવલોકના પુસ્તકની લિપિનો વિચાર	૫૮
૨૧૦	દીક્ષાનો વિચાર	૫૮
૨૧૧	પાત્રાનો વિચાર	૫૯
૨૧૨	શય્યાતરપિંડની આલોયણા કોને અપાય ?	૫૯
૨૧૩થી૨૧૫	શય્યાતરનો વિચાર	૫૯
૨૧૬	પાંસરૂ દૂધનો વિચાર	૫૯
૨૧૭	ભાદરવા શુદ ૫ના ઉપવાસનો વિચાર	૫૯
૨૧૮	પૃથ્વિકાયિકાદિ જીવના માપનો વિચાર	૬૦
૨૧૯	તિર્યંચના વૈક્રિયશરીરનો વિચાર	૬૦
૨૨૦	સાતક્ષેત્રના દ્રવ્યના ઉપયોગનો વિચાર	૬૦
૨૨૧	દેવને પરભવમાં ઉપજવાનું જ્ઞાન	૬૦
૨૨૨	પ્રત્યાખ્યાન વિચાર	૬૦
૨૨૩	નિયાણાથી સ્રીરત્ન થાય કે નહિ ?	૬૧
૨૨૪	ચક્રીની દેશવિરતિનો વિચાર	૬૧
૨૨૫	ગણધરની સામાચારીનો વિચાર	૬૧
૨૨૬	જિનકલ્પી તે ભવમાં મોક્ષે ન જાય	૬૧
૨૨૭	**ઉદાયી અને સુપાર્શ્વના** જીવની ગતિનો વિચાર	૬૨
૨૨૮	આયંબિલમાં કલ્પ્યાકલ્પ્યનો વિચાર	૬૨
૨૨૯	**ભસ્મગ્રહ**નો વિચાર	૬૨
૨૩૦	દશ ક્ષેત્રોમાં આશ્ચર્યનો વિચાર	૬૨
૨૩૧	ફટકડી, હિંગલોક અને સૈન્ધવ અચિત્ત ક્યારે થાય ?	૬૨
૨૩૨	મેરુમાં વિકલેન્દ્રિયજીવનો વિચાર	૬૨
૨૩૩	દેવલોકના કમળનો વિચાર	૬૨
૨૩૪	વ્યવહારિજીવની મોક્ષપ્રાપ્તિના કાળનો વિચાર	૬૨
૨૩૫	દેવલોકમાં મિથ્યાત્વીઓનો કેવો આચાર હોય ?	૬૩
૨૩૬	**સરસ્વતી** દેવીના બ્રહ્મચર્યનો વિચાર.	૬૩
૨૩૭	સદોષભોજિસાધુના ચારિત્રનો વિચાર	૬૩
૨૩૮	યોનિસંકરદોષનો વિચાર	૬૩

૨૩૯	કાલિક યોગમાં રાત્રિએ અણાહારી વસ્તુ ન લેવાય	૬૩
૨૪૦	દેવોની કુળકોટીની સંગતતા	૬૪
૨૪૧	સ્વયં લીધેલી દીક્ષાનું ફળ	૬૪
૨૪૨	મનુષ્યને આલોયણા વિના શુદ્ધિ ન થાય	૬૪
૨૪૩	વિદિશા અને દિશાનો આકાશ પ્રદેશ ફરશે નહિ	૬૫
૨૪૪ થી ૨૪૬	નિવિયાતાનો વિચાર	૬૬
૨૪૭	દેવપૂજામાં મસ્તકસ્નાનનો વિચાર	૬૬
૨૪૮	પદ્માવતીદેવી ધરણેન્દ્રની પત્ની છે?	૬૬
૨૪૯	વીરજિનના ૨૩મા ભવનો વિચાર	૬૬
૨૫૦	જિનેશ્વરોની ગર્ભસ્થિતિનું માન	૬૭
૨૫૧	વીરજિનના અંગુલનો વિચાર	૬૭
૨૫૨	સાધુ-શ્રાવકના કાજાનો અધિકાર	૬૭
૨૫૩	દશાર્ણભદ્ર નિમિત્ત હસ્તિમુખની વિકુર્વણાનો વિચાર	૬૮
૨૫૪	સૂવાવડીના સૂતકનો વિચાર	૬૮
૨૫૫	પૂજા દિવસેજ ભણાવાય	૬૮
૨૫૬	પ્રતિક્રમણમાં વંદિત્તુસૂત્રના આદેશનો વિચાર	૬૮
૨૫૭	પ્રતિક્રમણમાં છીંક નિવારવાનો વિચાર	૬૮
૨૫૮	અસજ્ઝાયમાં આલોયણના તપનો વિચાર	૬૮
૨૫૯	ફરી દીક્ષિતને આલોયણ આપવાનો વિચાર	૬૯
૨૬૦	ત્રણ સંક્રાન્તિમાં ધર્મકાર્યનો વિચાર	૬૯
૨૬૧	મંદિરમાં પૂજ મૂકવાનો વિચાર	૬૯
૨૬૨	સજ્ઝાયમાં ખમાસમણનો વિચાર	૬૯
૨૬૩	આરાધના પ્રકરણ બનાવ્યાનો વિચાર	૬૯
૨૬૪	અભવ્યને નિગોદમાં જ્ઞાનાદિની સત્તાનો વિચાર	૬૯
૨૬૫	જન્મથી નપુંસકને સમકિતાદિની પ્રાપ્ત થાય?	૭૦
૨૬૬	પાસત્થાદિને અવંદનનો વિચાર	૭૦
૨૬૭	જિનબિંબવંદનાનો વિચાર	૭૦
૨૬૮	પંદરે કર્મભૂમિમાં સંવત્સરાદિના નામનો વિચાર	૭૦
૨૬૯	અપ્રતિષ્ઠિત જિન બિંબની આશાતનાનો વિચાર	૭૦
૨૭૦	બારબોલના માર્ગાનુસારિશબ્દનો અર્થ	૭૧
૨૭૧	યોગમાં પાટણના લાડવાનો વિચાર	૭૧

૨૭૨ થી ૨૭૮	વ્યાકરણના પ્રશ્નો	૭૧
૨૭૯	અભક્ષ્યભક્ષણ સમકિતાદિનો નાશ કરે કે નહિ?	૭૩
૨૮૦	સમવસરણમાં દેવદેવીઓ સાક્ષાત્ જોઇ શકાય?	૭૪
૨૮૧	મનુષ્યયોનિ પેઠે તિર્યંચ યોનિમાં જીવો ઉપજે?	૭૪
૨૮૨	દેવલોકમાં વનસ્પતિ જળ અને હડતાલનો વિચાર	૭૪
૨૮૩ થી ૨૮૫	વ્યાકરણના પ્રશ્નો	૭૪
૨૮૬	તંદુલીયા મચ્છનો ગર્ભ કાળ	૭૫
૨૮૭	પર્યાપ્તાની સાથે અપર્યાપ્તાની હિંસાનો વિચાર	૭૫
૨૮૮	એક પર્યાપ્તાની સાથે અંસખ્ય અપર્યાપ્તાનો વિચાર	૭૬
૨૮૯	વ્યાકરણનો પ્રશ્ન	૭૬
૨૯૦	વાસુદેવ-પ્રતિવાસુદેવને ગંગા ઉતરવાનો વિચાર	૭૬
૨૯૧	અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનના કાળનો વિચાર	૭૬
૨૯૨	દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિનો વિચાર	૭૭
૨૯૩	અરિહંતોના વર્ણનો વિચાર	૭૮
૨૯૪	મન:પર્યવજ્ઞાનનો વિચાર	૭૮
૨૯૫	ભવનપતિ ભવનનો વિચાર	૭૮
૨૯૬	લોકમાં અંધકાર થવાનો વિચાર	૭૯
૨૯૭	ઉપધાનમાં કાજાનો વિચાર	૭૯
૨૯૮	યોગમાં સજ્ઝાયનો વિચાર	૭૯
૨૯૯	ઋષભદેવસ્વામીના પ્રથમ સમકિત અને સિદ્ધિનો વિચાર	૮૦
૩૦૦	ચૌવિહાર ઉપવાસીને સાંજના પચ્ચક્ખાણનો વિચાર	૮૦
૩૦૧	તિર્થંકરના ભવોની ગણતરી	૮૦
૩૦૨	પદસ્થકાર્ય અને વંદનવિચાર	૮૧
૩૦૩	આગાઢ તપ વિસર્યો હોય, તેનો વિચાર	૮૧
૩૦૪	યુગલિકના આયુષ્યના પ્રકાર	૮૧
૩૦૫	મીઢળ વિંધ્યા પછી અચિત્ત ક્યારે થાય?	૮૧
૩૦૬	પરંપર સંઘટ્ટાનું સ્વરૂપ	૮૨
૩૦૭	એક સમયમાં કેટલા સિદ્ધ થાય? તે વિચાર	૮૨
૩૦૮	એક પુત્રને કેટલા પિતા હોય? તે વિચાર	૮૨
૩૦૯	વિગઈના પ્રત્યાખ્યાનનો વિચાર	૮૩
૩૧૦	સતત સામાયિકાદિમાં કેટલા આદેશ મંગાય?	૮૩
૩૧૧	સાંજે પડિલેહણમાં તિવિહારવાળાને પાણહાર અપાય?	૮૩

૩૧૨	મધાદિકના સંઘટ્ટામાં આહારાદિ નહિ વહોરવાનો વિચાર	૮૩
૩૧૩	સુઘોષા ઘંટાનું માન કેટલું?	૮૪
૩૧૪	ઉપધાનમાં પડેલા દિવસોનો વિચાર	૮૪
૩૧૫	ઉપધાનમાં આલોચનાનો વિચાર	૮૪
૩૧૬	મહાવિદેહમાં વિહરમાન જિનસત્તાનો વિચાર	૮૪
૩૧૭	ઇંદ્રિયોના વિષયના દૃષ્ટાન્તનો વિચાર	૮૫
૩૧૮	ઉપધાનમાં કાજાનો વિચાર	૮૫
૩૧૯	ઉપધાનમાં વાચનાનો વિચાર	૮૫
૩૨૦	જિનમંદિરમાં પ્રત્યાખ્યાન પળાય કે નહિ?	૮૫
૩૨૧	ચાલુ ઉપધાને વિશસ્થાનક તપ કરાય?	૮૫
૩૨૨	શ્રાવિકાઓને સુઅદેવયાની સ્તુતિ બોલવાનો વિચાર	૮૬
૩૨૩	તીર્થંકરની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરનારાઓનો વિચાર	૮૬
૩૨૪	લોકાન્તિક દેવોના નિકાયો	૮૬
૩૨૫	ચક્ષુરહિતને કેવલજ્ઞાન	૮૬
૩૨૬	કુંકાદિ જળ વિચાર	૮૬
૩૨૭	વિદળનો વિચાર	૮૭
૩૨૮	સૂકવણીનો વિચાર	૮૭
૩૨૯	પોસાતી શ્રાવિકાઓ ગહુંલી ન કરી શકે	૮૭
૩૩૦	શ્રાવિકાઓને આરતિ-મંગલદીવાનો વિચાર	૮૭
૩૩૧	સામાયિકમાં પડિલેહણના આદેશનો વિચાર	૮૭
૩૩૨	પાનના કકડા અચિત્ત થાય?	૮૭
૩૩૩	દેવદ્રવ્ય-જ્ઞાન દ્રવ્યનો વિચાર	૮૭
૩૩૪	અભવ્યને તીર્થંકરના દાનનો અભાવ	૮૮
૩૩૫	અભવ્યને શત્રુંજયના સ્પર્શનનો વિચાર	૮૮
૩૩૬	ઈશાન ઈન્દ્રના કોપથી બલિચંચા કેવી થઈ?	૮૮
૩૩૭	સુધર્મા સ્વામીજી વખતે નવમા પૂર્વની કલ્પાધ્યયનની વાચના	૮૮
૩૩૮-૩૩૯	ચૌદ નિયમ ગત વિચાર	૮૮
૩૪૦	વિવાહના કે પોસાતિના જમણમાં ગોચરી જવું કલ્પે?	૮૯
૩૪૧	રાત્રિએ બનાવેલ વસ્તુ સાધુ લે કે નહિ?	૮૯
૩૪૨	પાક્ષિક પ્રતિક્રમણમાં સંસારદાવાદિક કહેવાનો વિચાર	૯૦
૩૪૩	સૂર્ય-ચન્દ્ર વિમાનને રાહુએ આવરવાનો વિચાર	૯૦
૩૪૪	ગ્રૈવેયકાદિમાં જિનની દાઢાનો અભાવ.	૯૦
૩૪૫	સ્ત્રીઓને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને જવાનું પ્રમાણ	૯૦

૩૪૬	વ્યવહાર રાશિનું અનાદિપણું	૯૧
૩૪૭	ઇંદ્ર અને ચક્રિપણું કેટલી વખત મળે?	૯૧
૩૪૮	બ્રહ્મ દેવલોક ઉપર સમકિતી દેવો વધારે હોય?	૯૨
૩૪૯	પૂજા કરતાં પ્રથમ તિલક ક્યાં કરાય?	૯૨
૩૫૦	નમો તિત્થસ્સ શબ્દનો અર્થ	૯૩
૩૫૧	પાસત્થાને ગણ હોવાનો વિચાર.	૯૩
૩૫૨	શ્રાવક ત્રણ નવકારે પચ્ચક્ખાણ પારે	૯૩
૩૫૩	સ્વપક્ષી-પરપક્ષી વિચાર	૯૪
૩૫૪	ઔષધ અને ભેષજમાં તફાવત	૯૪
૩૫૫	ભવ્યપણું જાણવાની રીત	૯૪
૩૫૬	ઉપધાન પૂર્વક સૂત્ર ભણવાનું પ્રમાણ	૯૪
૩૫૭	ચાર પર્વો કયા?	૯૫
૩૫૮	ઉપધાન વિના નવકાર ગણવા કલ્પે?	૯૬
૩૫૯	વીરજિનનું તીર્થ કેટલો કાળ ચાલશે?	૯૭
૩૬૦	નારકીઓ પૂર્વભવની બાબતો શાથી જાણે?	૯૮
૩૬૧	મુંડકેવળીનું સ્વરૂપ	૯૮
૩૬૨	યુગલિયાનો વિચાર	૯૮
૩૬૩	સચિત્તના ત્યાગીને કારણે રાત્રિએ પાણી પીવાય?	૯૯
૩૬૪-૩૬૫	ઈરિયાવહિયાનો વિચાર	૯૯
૩૬૬	આડ પડવાનો વિચાર	૯૯
૩૬૭	સીતા કોની પુત્રી?	૯૯
૩૬૮	કેવા રંગની મુહપત્તિ રખાય?	૯૯
૩૬૯	પારણાનો દૂધપાક વૈક્રિય હતો કે નહિ?	૯૯
૩૭૦	ત્રિફલાથી અનાજ અચિત્ત થાય?	૧૦૦
૩૭૧	ઈરિયાવહિયાનો વિચાર	૧૦૦
૩૭૨	આવશ્યકની સાથેજ દશવૈકાલિકના યોગ કરવા સુઝે?	૧૦૦
૩૭૩	યોગમાં સમુદ્દેશ-અનુજ્ઞાનો વિચાર	૧૦૦
૩૭૪	પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાનાં લોચનો ફરી કરી શકાય?	૧૦૦
૩૭૫	સમવસરણના યોજન કયા અંગુલથી?	૧૦૧
૩૭૬	પારણા વખતે શેલડીના રસના ઘડાનો વિચાર	૧૦૧
૩૭૭	ઉપધાનમાં સાત ખમાસમણનો વિચાર	૧૦૨
૩૭૮	પણવીસજોયણ૦ ગાથાનો વિચાર	૧૦૨

૩૭૯	યુગલિયાના મૃત શરીરનો વિચાર	૧૦૩
૩૮૦	અંતકૃત્ શબ્દનો અર્થ	૧૦૩
૩૮૧	ચક્રવાલ સામાચારીનો શબ્દાર્થ	૧૦૩
૩૮૨	ચ્યવન કલ્યાણકમાં ઇન્દ્ર આવે કે નહિ?	૧૦૩
૩૮૩	ચારણ શ્રમણ સ્વપ્નનું ફળ કહે?	૧૦૩
૩૮૪	ત્રણે ઋતુમાં પક્વાન્નના કાળનો વિચાર	૧૦૪
૩૮૫	યોગની ક્રિયાનો વિચાર	૧૦૫
૩૮૬	વિમાનાધિપતિ દેવના સમક્તિનો વિચાર	૧૦૫
૩૮૭	સમવસરણનાં ફુલોનો વિચાર	૧૦૮
૩૮૮	વિકલેન્દ્રિય જીવો મરી મનુષ્ય થઈ શું પામી શકે?	૧૦૮
૩૮૯	સાધ્વીને ચારણલબ્ધિનો અભાવ	૧૦૯
૩૯૦	પાંચનિર્ગ્રન્થોમાંથી આહારક શરીર કોણ કરે?	૧૦૯
૩૯૧	પાંચમા આરામાં પક્ષી વિગેરેનું આયુષ્ય	૧૦૯
૩૯૨-૩૯૩	પાક્ષિકાદિ ખામણા અને તપ કેટલા દિવસ સુધી કરાય?	૧૦૯
૩૯૪	ચંદ્રના પ્રકાશમાં દીવા વિગેરેની ઉજ્જેઈનો વિચાર	૧૧૦
૩૯૫	ત્રિફળાનું પાણી વાપરવામાં ગ્રંથપ્રમાણ	૧૧૦
૩૯૬	વિજયશેઠ અને વિજયાશેઠાણીનું સ્વરૂપ	૧૧૦
૩૯૭	વ્યાખ્યાનમાં સજ્ઝાયના આદેશનો વિચાર	૧૧૦
૩૯૮	ગણિવરો પોસહ ઉચ્ચરાવવા રોકાય?	૧૧૦
૩૯૯	જીવોના મોક્ષકાળનો વિચાર	૧૧૧
૪૦૦	છ આવશ્યકનો વિચાર	૧૧૧
૪૦૧	આવશ્યક મૂળ સૂત્રોના કર્તા કોણ?	૧૧૨
૪૦૨	શય્યાતર વિચાર	૧૧૨
૪૦૩	છૂટા શ્રાવકને સ્થાપનાચાર્ય પડિલેહવાનો વિચાર	૧૧૩
૪૦૪	નવદીક્ષિત અતિચારાદિ સૂત્રો કહી શકે કે નહિ?	૧૧૩
૪૦૫	અનન્ત ચતુષ્કનો વિચાર	૧૧૩
૪૦૬	સિદ્ધ અનંત ચતુષ્ટયીનો વિચાર	૧૧૪
૪૦૭	પન્તાહાર શબ્દની વ્યાખ્યા.	૧૧૪
૪૦૮	સગર ચક્રીના પુત્રોની માતાનો વિચાર	૧૧૪
૪૦૯	ચૌદ પૂર્વો અવળા સવળા ગણવાનો વિચાર	૧૧૫
૪૧૦	ચૌદ નિયમમાં દ્રવ્ય વિચાર	૧૧૫

૪૧૧	લોકો જિનકલ્પીને નગ્ન દેખે ?	૧૧૬
૪૧૨	વચ્છનાગાદિ દવા માટે અભક્ષ્ય ન ગણાય.	૧૧૬
૪૧૩	અઢીદ્વીપ વિષે સમયમાં કેટલા જિનો અભિષેક થાય ?	૧૧૬
૪૧૪	માગધાદિતીર્થમાં ચક્રીના અઠમની સંખ્યા	૧૧૬
૪૧૫	ફેર ચક્રીપણું પામવાનો વિચાર	૧૧૬
૪૧૬	મરાતા જીવને છોડાવવામાં કયું દાન ગણાય ?	૧૧૭
૪૧૭	ઉપધાન કલ્યાણક તિથિના તપનો વિચાર	૧૧૭
૪૧૮	નારદોની ગતિનો વિચાર	૧૧૭
૪૧૯	સિંધુ દેશમાં ભગવાન્ વિચર્યા બાબત	૧૧૭
૪૨૦	અંધકારમાં આહાર વાપરવાનો દોષ	૧૧૮
૪૨૧	બ્રાહ્મી-સુન્દરીના વિવાહનો વિચાર	૧૧૮
૪૨૨	તેજોલેશ્યાના પુદ્ગલો સચિત્ત કે અચિત્ત ?	૧૧૮
૪૨૩	સમકિતી-દેશવિરતિને ૧૨મા દેવલોકનો વિચાર	૧૧૮
૪૨૪	સમક્તિની પ્રાપ્તિ પછી દેશ - સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિનો વિચાર	૧૧૮
૪૨૫	દહિં-ચોખાનું મિશ્રણ નિવિયાતું થાય ?	૧૧૮
૪૨૬	મહાગિરિ-સુહસ્તિ નામને આર્ય શબ્દ જોડવાનું કારણ	૧૧૯
૪૨૭	કર્માદાન લાગવા ન લાગવાનો વિચાર	૧૧૯
૪૨૮	ઉપવાસીને સાંજના પચ્ચક્ખાણનો વિધિ	૧૧૯
૪૨૯	પ્રતિવાસુદેવની માતા ત્રણ સ્વપ્નો જુએ તેનું પ્રમાણ	૧૨૦
૪૩૦	સ્વયંબુદ્ધ-પ્રત્યેકબુદ્ધના નગ્નપણાનો વિચાર	૧૨૦
૪૩૧	સૂત્રના એકપદનું પ્રમાણ કેટલું થાય ?	૧૨૦
૪૩૨	સુપાર્શ્વનાથ ભગવંતની ફણાનો વિચાર	૧૨૧
૪૩૩	જન્મના ૯ માસ ૭॥ દિવસનો વિચાર	૧૨૧
૪૩૪	કેવળીના પરિસહની સંખ્યા	૧૨૧
૪૩૫	અનુત્તર વિમાનમાં ગયેલ જીવના ભવની સંખ્યા	૧૨૨
૪૩૬	વિષ્ણુકુમાર બે થયા તેનો વિચાર	૧૨૨
૪૩૭	શ્રી-હ્રી વિગેરે દેવીઓ કઇ નિકાયની છે ?	૧૨૨
૪૩૮	સાત માંડલિનો વિચાર	૧૨૩
૪૩૯	કાલિકાચાર્ય કેટલા થયા ? તેનો વિચાર	૧૨૩
૪૪૦	કાલિક યોગમાં સાધ્વીઓને વાંદણાનો વિચાર	૧૨૪

૪૪૧ દહિં અભક્ષ્ય ક્યારે થાય? ૧૨૪
૪૪૨ ઘરસી પ્રત્યાખ્યાનવાળો દાતણ ન કરે. ૧૨૫
૪૪૩ યોગની ક્રિયા અંધ સાધુ કરાવી શકે? ૧૨૫
૪૪૪ સંમૂર્છિમ મનુષ્ય વિરહકાળ વિચાર ૧૨૫
૪૪૫ ભાંગી જવાના ભયથી વ્રત ન લેનારનો વિચાર ૧૨૫
૪૪૬ કરંબો લેવાનો કાળ ૧૨૬
૪૪૭ ઉપધાનમાં આલોચનાનો વિચાર ૧૨૬
૪૪૮ નવકારવાળી વિગેરેની સ્થાપનાનો વિચાર ૧૨૬
૪૪૯ અનેક વખત ઇન્દ્રપણું વિગેરે પામવાનો વિચાર ૧૨૭
૪૫૦ જીવના અને આકાશના પ્રદેશનો વિચાર ૧૨૭
૪૫૧ પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત ગુણઠાણાના અન્તર્મુહૂર્તનો વિચાર ૧૨૮
૪૫૨ ચૌદ સ્વપ્ન વિચાર ૧૨૮
૪૫૩ સ્ફટિકાદિ પૃથ્વીના સચિત્તપણાનો વિચાર ૧૨૮
૪૫૪ નવનારદના સમયનો વિચાર ૧૨૮
૪૫૫ બે વખત ચૌદ સ્વપ્નનો વિચાર ૧૨૮
૪૫૬ આલોયણામાં દ્રવ્ય વાપરવાનો વિચાર ૧૨૯
૪૫૭ શ્રાવકે મુહપત્તિથી ગુરુના પગ પુંજવાનો વિચાર ૧૨૯
૪૫૮ ઉપધાન માળાનો વિચાર ૧૨૯
૪૫૯ ઉપધાન વાચનાનો વિચાર ૧૩૦
૪૬૦ બોળ અથાણાનો વિચાર ૧૩૦
૪૬૧ ઇરિયાવહિનો વિચાર ૧૩૦
૪૬૨ શરીરનું માપ કયા અંગુલથી થાય? ૧૩૦
૪૬૩ મુહપત્તિના બોલનું કારણ ૧૩૧
૪૬૪ શ્રાવકને પ્રાસુક ચોખાનું ધોવણ વિગેરે પીવું કલ્પે કે નહિ? ૧૩૧
૪૬૫ કૃષ્ણ-વાસુદેવે ૧૮ હજાર સાધુને વાંદ્યાનો વિચાર ૧૩૨
૪૬૬ અધિકમાસમાં કલ્યાણ તપનો વિચાર ૧૩૨
૪૬૭ ઉચ્ચનીચાદિ કુલનો અર્થ ૧૩૨
૪૬૮ સમુદાની ભિક્ષા શબ્દનો અર્થ ૧૩૨
૪૬૯ પોસાતીના કાળવેળાના દેવવંદનનો વિચાર ૧૩૨

૪૭૦	માંડલીના સાત આયંબિલનો વિચાર	૧૩૨
૪૭૧	**આદિનાથજિન**ના ૯૮ પુત્રોના આયુષ્યના અપવર્તનનો વિચાર	૧૩૩
૪૭૨	સાધુ શ્રાવકને ઘરે બેસીને ગોચરી લે કે નહિ?	૧૩૩
૪૭૩	પોસહ ઉચ્ચરવાનો વિચાર	૧૩૩
૪૭૪	કેવી **નવકારવાળી** સ્થાપી પ્રતિક્રમણ કરાય?	૧૩૩
૪૭૫	પ્રતિક્રમણમાં સાતમાંથી બે ચૈત્યવંદન કયા ગણાવ્યા?	૧૩૩
૪૭૬	૨૨૯ છઠ્ઠના નિયમનો વિચાર	૧૩૪
૪૭૭	અસજ્ઝાયમાં વીશસ્થાનક તપનો વિચાર	૧૩૪
૪૭૮	**વીરજન્મ** દિવસે લોકો સુખડી લાવે તે ઉપર વાસક્ષેપ નંખાય કે નહિ?	૧૩૪
૪૭૯	**બારમા** દેવલોકે તથા **ગ્રૈવેયકમાં** કયા મિથ્યાત્વી ઉપજે?	૧૩૪
૪૮૦	**તામલી** તાપસ સમકિત પામ્યો, તેના અક્ષરો	૧૩૪
૪૮૧	સર્વ ઈન્દ્રો સમકિતી હોવાનો વિચાર	૧૩૫
૪૮૨	ઉપધાનમાં પંચમી તપનો વિચાર	૧૩૫
૪૮૩	નક્ષત્ર-તારા વિમાનના વાહક દેવોનો વિચાર	૧૩૫
૪૮૪	ધ્યાનનો અરૂપિપણાનો વિચાર	૧૩૫
૪૮૫	સમકિતી દેવો એક સમયમાં કેટલા ચ્યવે?	૧૩૫
૪૮૬	છૂટો છૂટો કરેલો છઠ્ઠ આલોયણમાં ગણાય કે નહિ?	૧૩૫
૪૮૭	કિલ્બિષિયા વિમાન આદિનો વિચાર	૧૩૬
૪૮૮	સમુદ્રકલશોનો વિચાર	૧૩૬
૪૮૯	મેરુમેખલાનો વિચાર	૧૩૬
૪૯૦	પડિમાધારી સાધુને ક્ષોભ પામવાનું કારણ	૧૩૬
૪૯૧	પાખંડિઓને સમવસરણમાં બેસવાનો વિચાર	૧૩૬
૪૯૨	**શીતોદા** નદીને સમુદ્રમાં પેસવાનો વિચાર	૧૩૬
૪૯૩	**આયરિય ઉવજ્ઝાયસૂત્રનો** વિચાર	૧૩૭
૪૯૪	તિથિનો વિચાર	૧૩૭
૪૯૫	ઐરાવણવિગેરે દેવો વાહન બને, તે વિચાર	૧૩૭
૪૯૬	**પાર્શ્વજિનની** કૃપાથી બનેલ **ધરણેન્દ્રનો** વિચાર	૧૩૭

૪૯૭	*મલ્લિનાથ ભગવંતની પર્ષદાનું સ્વરૂપ*	૧૩૭
૪૯૮	કડવું તુંબડું વહોરાવ્યું તેનું ભવ સ્વરૂપ	૧૩૮
૪૯૯	અધિક માસમાં કલ્યાણક તપનો વિચાર	૧૩૮
૫૦૦	વસ્ત્રમાં અભ્યાહૃત દોષનું સ્વરૂપ	૧૩૮
૫૦૧	**આર્યમહાગિરિ-આર્યસુહસ્તિનો દીક્ષા વિચાર**	૧૩૮
૫૦૨	વીરજિનની જન્મકુંડલી વિચાર	૧૩૯
૫૦૩	ક્ષુલ્લક આયુષ કોને હોય?	૧૩૯
૫૦૪	શ્રેણિકાદિને માંસભોજન ન હોવાનો વિચાર	૧૩૯
૫૦૫	કોણિક-રાવણના તીર્થંકરપણાનો વિચાર	૧૩૯
૫૦૬	ચૈત્રમાસનો કાઉસ્સગ્ગ ભૂલી જવાથી શું શું ન કરાય?	૧૪૦
૫૦૭	ચૈત્ર-આસો માસની અસજ્ઝાય	૧૪૦
૫૦૮	**લલિતાંગદેવની પત્ની નિર્નામિકા ક્યો જીવ થયો?**	૧૪૦
૫૦૯	૭૨ સ્વપ્નોનાં નામો કયા ગ્રંથમાં છે?	૧૪૦
૫૧૦	અચ્યુતઇન્દ્રે જન્માભિષેક પ્રથમ કર્યો, તેનો વિચાર	૧૪૦
૫૧૧	જિનકલ્પી તે ભવમાં મોક્ષે કેમ જતા નથી?	૧૪૧
૫૧૨	ઉપધાનમાંથી નિકળવામાં તપનો વિચાર	૧૪૧
૫૧૩	પાડિમાવાહિ શ્રાવિકાઓનો ઋતુ સંબંધિ વિચાર	૧૪૧
૫૧૪	મૂળ નપુસંકને સર્વવિરતિ અને મોક્ષનો અભાવ	૧૪૧
૫૧૫	પક્વાન્ન કાલમાનનો વિચાર	૧૪૧
૫૧૬	યોગમાં કલ્પ્ય-અકલ્પ્યનો વિચાર	૧૪૨
૫૧૭	દેવ માટેજ કરાવેલા આભૂષણો ગૃહસ્થથી વેચાય નહિ	૧૪૨
૫૧૮	પોસાતીઓને પુસ્તકપૂજાદિ દ્રવ્યસ્તવનો નિષેધ	૧૪૨
૫૧૯	સંડાસગ શબ્દનો અર્થ	૧૪૩
૫૨૦	**મલ્લિજિનની** વીશપાટ સુધી સિદ્ધ થયેલાનો વિચાર	૧૪૩
૫૨૧	સચિત્તના નિયમમાં દ્રવ્ય સંખ્યાનો વિચાર	૧૪૪
૫૨૨	ખાઇ ખોદતાં ભવનોમાં પાણી પડ્યાનો વિચાર	૧૪૪
૫૨૩	ગણધરની દેશનાનો વિચાર	૧૪૫
૫૨૪	વીરજિનના સાલવૃક્ષનો વિચાર	૧૪૫
૫૨૫	પદસ્થ વદંન વિચાર	૧૪૫

૫૨૬	શ્રાવક પરદેશ જાય, ત્યારે કઈ સ્તુતિ પ્રતિક્રમણમાં બોલે?	૧૪૫
૫૨૭	ઉપધાનમાં તપની ગણતરીનો વિચાર	૧૪૫
૫૨૮	છ તિથિ આરાધનાનો વિચાર	૧૪૫
૫૨૯	સમવસરણ વિના દેશનામાં ૧૨ પર્ષદાની વ્યવસ્થા	૧૪૫
૫૩૦	શ્રાવકથી રાત્રિએ તિવિહારમાં સચિત્ત જલ પીવાય?	૧૪૫
૫૩૧	દેવો ૫૦૦ ધનુષ્યની પ્રતિમાનું પૂજન કેવી રીતે કરે?	૧૪૬
૫૩૨	અધિકમાસમાં સૂર્યમંડલની વ્યવસ્થા	૧૪૭
૫૩૩	ક્ષયે પૂર્વા તિથિનો વિચાર	૧૪૭
૫૩૪	જોગવં ઉવહાણવં વિશેષણો સાધુને શી રીતે?	૧૪૮
૫૩૫	સેચનક હસ્તિએ ગુપ્તખાઈ કેવી રીતે જાણી?	૧૪૮
૫૩૬	દ્રોણનું માપ કેટલું? અને શી રીતે થાય?	૧૪૮
૫૩૭	પડખે અનિવાર્ય અસજ્ઝાય છતાં કલ્પવાચના બંધ ન રહે	૧૪૮
૫૩૮	વર્ષાકાલમાં લીલફુલ ક્યારે નિર્જીવ થાય?	૧૪૯
૫૩૯	નવકારશી પ્રત્યાખ્યાન સૂર્યોદય પછી બે ઘડીએ થાય	૧૪૯
૫૪૦	રાઈ પ્રતિક્રમણમાં સજ્ઝાય પહેલાં ચાર ખમાસમણનો ખુલાસો	૧૪૯
૫૪૧	દ્રવ્યલિંગીનું દ્રવ્ય શેમાં વપરાય?	૧૪૯
૫૪૨	દેવોએ આપેલા આભૂષણાદિકનો વિચાર	૧૫૦
૫૪૩	પોસહમા વસતિ પ્રમાર્જનનો આદેશ	૧૫૦
૫૪૪	વિહરમાન જિનોનાં નામો ક્યા ગ્રંથમાં છે?	૧૫૦
૫૪૫	દેવો પૃથ્વીતલને ફરસે નહિ, તેનું પ્રમાણ	૧૫૦
૫૪૬	હાલમાં જાતિસ્મરણ-અવધિજ્ઞાન વિચાર	૧૫૦
૫૪૭	ચૌદમે ગુણઠાણે છ સંઘયણની સત્તાનો વિચાર	૧૫૦
૫૪૮	અસજ્ઝાયમાં તપનો વિચાર	૧૫૧
૫૪૯	સૂતકવાળા ઘરે ગોચરીનો વિચાર	૧૫૧
૫૫૦	છટ્ઠભત્તિએ શબ્દની વિભક્તિ વિચાર	૧૫૧
૫૫૧	વીશસ્થાનક તપમાં દેવવંદનનો વિચાર	૧૫૧
૫૫૨	રાયપસેણીયનો સમણશબ્દનો અર્થ	૧૫૧
૫૫૩	નવકાર આનુપૂર્વિ વિચાર	૧૫૧

૫૫૪	ઉપધાનમાંથી નિકળવાનો વિચાર	૧૫૨
૫૫૫	ઉપધાનમાં વાચનાનો વિચાર	૧૫૨
૫૫૬	ઉપધાનમાંથી નિકળવાનો વિચાર	૧૫૨
૫૫૭	પ્રતિક્રમણ વિધિ કયા સૂત્રમાં છે?	૧૫૨
૫૫૮	સૂર્ય ગ્રહણની અસજ્ઝાયનો વિચાર	૧૫૩
૫૫૯-૫૬૦	**સત્તરભેદી** પૂજામાં થાળીમાં કલશ તથા દીવો મૂકાય કે નહિ?	૧૫૩
૫૬૧	તિર્યંચ સંબંધિ અસજ્ઝાયનો વિચાર	૧૫૩
૫૬૨	બ્રાહ્મી સુંદરીના વિવાહનો વિચાર	૧૫૩
૫૬૩	મોતી સચિત્ત કે અચિત્ત? અને કઇ કાયમાં ગણાય?	૧૫૩
૫૬૪	**શામ્બ-પ્રદ્યુમ્ન** શિખર વિચાર	૧૫૩
૫૬૫	ક્ષેત્રપાળની મૂર્તિપૂજાનો વિચાર	૧૫૪
૫૬૬	તેરમા નક્ષત્રે જન્મનો વિચાર	૧૫૪
૫૬૭	પોસહ પાર્યા પછી સ્ત્રીભોગનો વિચાર	૧૫૨
૫૬૮	ચોવિહાર પ્રત્યાખ્યાનનો સ્ત્રીભોગથી ભંગ થાય કે નહિ?	૧૫૪
૫૬૯	દેશાવકાશિક વિધિ	૧૫૪
૫૭૦	**ધ્રુવનો** તારો **એરાવતક્ષેત્રમાં** છે કે નહિ?	૧૫૫
૫૭૧	ગ્રહો અને તારા મંડલો	૧૫૫
૫૭૨	**દીવાળીમાં** સુખડી વિગેરે બનાવે તે વિષે	૧૫૫
૫૭૩	ચુંબનમાં ચૌવિહાર તિવિહાર ભાંગેકે?	૧૫૫
૫૭૪	આઠમી પડિમામાં પૂજાનો વિચાર	૧૫૫
૫૭૫	**ચિત્રાવાલગચ્છનું** નામ સ્વરૂપ	૧૫૫
૫૭૬	**અક્ખુયાયાર** પાઠ બોલવાનો આદેશ	૧૫૬
૫૭૭	**સ્થૂલભદ્ર** વેશ્યાઘરે ચોમાસુ રહ્યા તે વિષે	૧૫૬
૫૭૮	જરાને દૂર કરનાર **શંખેશ્વરપાર્શ્વનાથનો અધિકાર શાસ્ત્રીય છે કે નહિ?**	૧૫૬
૫૭૯	કૃષ્ણનો ૧૮ હજાર સાધુને વાંદવાનો વિચાર	૧૫૬
૫૮૦	**નેમિનાથજિનની** સાધ્વીની સંખ્યાનો વિચાર	૧૫૭
૫૮૧	જીવોની ઇંલિકા અને દડાગતિનો વિચાર	૧૫૭

૫૮૨	યોગમાં બાકી રહેલું અનુષ્ઠાન સાંજે કરવું કલ્પે?	૧૫૭
૫૮૩	દેવપૂજા પાણીના કોગળા કર્યા સિવાય પણ થઈ શકે.	૧૫૮
૫૮૪	સાધુને કેડે કંદોરો બાંધવાનું પ્રમાણ	૧૫૮
૫૮૫	**કોણિકને સુજાત** કહ્યો છે, તેનું સ્વરૂપ	૧૫૮
૫૮૬	**જીતકલ્પ** ગાથાના ચોથા પાદનો અર્થ	૧૫૮
૫૮૭	અસજ્ઝાયમાં સિદ્ધાંત ન ભણાય	૧૫૯
૫૮૮	**કામેમિ** શબ્દનો અર્થ	૧૫૯
૫૮૯	ઉત્કટ ઉત્સૂત્રભાષી શબ્દની સમજણ	૧૫૯
૫૯૦	પોસહ પારવાની ક્રિયામાં આડ પડે તો?	૧૬૦
૫૯૧	૫૦૦ સાથે સ્કંદકુમારની દીક્ષાનો વિચાર	૧૬૦
૫૯૨	**ધારણી** રાણીના પુત્રનો વિચાર	૧૬૦
૫૯૩	પોસહમાં આભૂષણનો વિચાર	૧૬૦
૫૯૪	**લંબુત્તર** દોષ શ્રાવકોને લાગે કે નહિ?	૧૬૦
૫૯૫	પ્રતિષ્ઠામાં સાધુએ વાસક્ષેપ નાંખવાનો પાઠ	૧૬૦
૫૯૬	મિથ્યાદષ્ટિને સકામ નિર્જરા હોય કે નહીં?	૧૬૦
૫૯૭	કેટલા સામાયિક લાગલાગટ થઈ શકે?	૧૬૧
૫૯૮	**પ્રદેશી** રાજા આર્યનો પૌત્ર છે તે વિચાર	૧૬૧
૫૯૯	**શલાકા પુરુષો** માંસાહારી હોયજ નહિ તે વિચાર	૧૬૧
૬૦૦	રાત્રિ ભોજનની ચૌપદી	૧૬૧
૬૦૧	**મહાબલ** દીક્ષા લઈ સિદ્ધ થયા તેના અંતરનો વિચાર	૧૬૧
૬૦૨	બુદ્ધિબોધિત સિદ્ધોની સંખ્યા અને ઉપદેશનો વિચાર	૧૬૨
૬૦૩	સામાયિકમાં ઈરિયાવહિનો વિચાર	૧૬૨
૬૦૪	નારકી નપુંસક વેદી છે, તેને પુરુષચિન્હ હોય કે નહિ?	૧૬૨
૬૦૫	પરમાધામિકૃત વેદના ચોથી નરકીમાં હોય?	૧૬૩
૬૦૬	દ્રવ્યલિંગીનું પુસ્તક સુસાધુએ ગ્રહણ કરવાનો વિચાર	૧૬૨
૬૦૭	**પ્રથમજિન** સાથે દીક્ષા લેનારાઓના સામાયિક ઉચ્ચારણનો વિચાર	૧૬૩
૬૦૮	**ત્રિકોટી** શબ્દનો અર્થ	૧૬૪
૬૦૯	**ગિહવઇ** અને **સાગારિ** શબ્દનો અર્થ	૧૬૪

૬૧૦	**કિરણાવલી પાઠ વિચાર**	૧૬૪
૬૧૧	**ભવનપતિ આદિને પદવીનો ન્યૂનાધિકતા વિચાર**	૧૬૪
૬૧૨	**માનુષોત્તર** ગિરિ તરફ જતી નદીઓનું જળ ક્યાં પડે?	૧૬૪
૬૧૩-૬૧૪	**અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર**માં કેટલા શ્રાવકો ઉભા રહે?	૧૬૫
	અને શ્રાવિકાઓ ગાવા આવી શકે? કે નહિ?	૧૬૫
૬૧૫	બારવ્રતની ચૌપદી સજ્ઝાય વખતે બોલાય કે નહિ?	૧૬૫
૬૧૬	લીલોતરીની બાધાવાળા ફુલવાસિત જળ પી શકે?	૧૬૫
૬૧૭	ચોમાસીની અઠ્ઠાઈ ક્યાં સુધી ગણવી?	૧૬૫
૬૧૮	ચૈત્ર-આસોમાસની અઠ્ઠાઈમાં પૂનમ ગણાય કે નહિ?	૧૬૫
૬૧૯	ચુડેલની ઈન્દ્રિયમાં મતાંતર	૧૬૫
૬૨૦	તિવિહાર અણસણનો વિધિ	૧૬૬
૬૨૧	સૂક્ષ્મ નિગોદમાં ફેર જીવ જાય તેનો વિચાર	૧૬૬
૬૨૨	છૂટો શ્રાવક નિકળતાં **નિસિહી** ન કહે તે વિચાર	૧૬૬
૬૨૩	જિનમંદિરથી નીકળતાં શ્રાવકો **આવસ્સહિ** કહે નહિ	૧૬૬
૬૨૪	**અણિમાદિ** લબ્ધિઓ કઈ લબ્ધિમાં સમાય?	૧૬૬
૬૨૫	ગણધરમાં જે મોટા હોય તે દેશના આપે	૧૬૬
૬૨૬	**પ્રભવસ્વામીએ** ક્યારે દીક્ષા લીધી?	૧૬૭
૬૨૭	આકાશ પ્રદેશ અને પરમાણુ સૂક્ષ્મ કોણ?	૧૬૭
૬૨૮	**વિષ્ણુકુમારે** વિકુર્વેલ શરીરનો વિચાર	૧૬૭
૬૨૯	ભગવાન્ હં પદનો અર્થ	૧૬૮
૬૩૦	મંદિરમાં મૂળ નાયકની દૃષ્ટિનો વિચાર	૧૬૮
૬૩૧	જિનમંદિર ભમતીની દેરી કેટલી કરવી?	૧૬૮
૬૩૨	જઘન્યથી પ્રભુ પાસે ક્રોડ દેવો હોય, તે વિચાર	૧૬૯
૬૩૩	સમવસરણમાં કેટલા દેવો સમાય?	૧૬૯
૬૩૪	**નવકારસહિત** ૪૦ **લોગસ્સ** કાઉસગ્ગનો વિચાર	૧૬૯
૬૩૫	ગૃહસ્થ સમક્ષ સાધુએ પગ પૂજવા કે નહીં?	૧૬૯
૬૩૬	**વિશસ્થાનકતપમાં** ગણણું ક્યારે ગણવું?	૧૬૯
૬૩૭	મોતી સચિત્ત કે અચિત્ત?	૧૭૦
૬૩૮	જન્મ મરણ સૂતકનો વિચાર	૧૭૦

૬૩૯	સાંગરી વગેરેના વિદળનો વિચાર	૧૭૧
૬૪૦	**બીજા આરે અગ્નિની વિચારણા અને નીતિપ્રવર્તક કોણ થશે ?**	૧૭૧
૬૪૧	ઉર્ધ્વલોકના એક ભાગમાં વિકેલેન્દ્રિય હોવાનો વિચાર	૧૭૨
૬૪૨	**પન્નવણાસૂત્રમાં** અદ્ધાશબ્દ અધિક છે કે નહિ ?	૧૭૨
૬૪૩	નાળીયેર અને તેના બીજમાં કેટલા જીવો હોય ?	૧૭૨
૬૪૪	સીંગોડામાં કેટલા જીવો હોય ?	૧૭૨
૬૪૫	આવળમાં કેટલા જીવો હોય ?	૧૭૨
૬૪૬	કેવડા શરીરવાળા મોક્ષે જઈ શકે ?	૧૭૩
૬૪૭	પૃથ્વીકાયિકાદિ જીવશરીરોના માપ	૧૭૩
૬૪૮	છઠ્ઠે આરે મનુષ્યનું શરીર અને આયુષ્યવિચાર	૧૭૪
૬૪૯	પ્રથમના ત્રણ આરામાં બતાવેલ આહારવિચાર	૧૭૪
૬૫૦	પોસહ ક્યારે લેવો કલ્પે	૧૭૫
૬૫૧	ગ્રહ રાશિ બદલે ત્યારે તપ પૂજાદિક કરે તેનો વિચાર	૧૭૫
૬૫૨	માઘસ્નાન જિનપૂજાદિક કરે તેનો વિચાર	૧૭૫
૬૫૩	નિરંતર કરાતા તપમાં રોહિણી આદિ તપ વિચાર	૧૭૫
૬૫૪	ગણણું દેવવંદન ભુલી જવાયું હોય તો બીજે દિવસે કરાય ?	૧૭૬
૬૫૫	પાંચમી પડિમાથી કછોટો ન વળાય, તેનો વિચાર	૧૭૬
૬૫૬	સમવસરણમાં ચામરો કોણ વીંઝે ?	૧૭૬
૬૫૭-૬૫૮	તીર્થંકરદેશના સ્ત્રીઓ-દેવીઓ ઉભી રહી સાંભળે તેનો પાઠ વિચાર	૧૭૬
૬૫૯	પાછલી રાત્રિએ શ્રાવકો સાધુ પાસે જઈ પ્રતિક્રમણ કરે તેનો પાઠ	૧૭૭
૬૬૦	પોસહ ઉચ્ચરવાનો મૂળ વિધિ	૧૭૭
૬૬૧	મૂળસૂત્રોના નામોનો વિચાર	૧૭૭
૬૬૨	સમવસરણમાં ગણધરોને પ્રદક્ષિણા જુદી અપાય કે નહિ ?	૧૭૭
૬૬૩	ગુરુવંદનભાષ્યની ૩૮-૩૯ ગાથા મુજબ વિધિ સાચવવો	૧૭૭
૬૬૪	પ્રતિમાના નેત્ર ખોલવાના અંજનમાં મધ નખાય કે નહિ ?	૧૭૮

૬૬૫	ચોમાસામાં ખાંડ ક્યાં સુધી અભક્ષ્ય ગણાય?	૧૭૮
૬૬૬	પ્રતિક્રમણમાં દીવાદિકની ઉજ્જઈનો વિચાર	૧૭૮
૬૬૭	**ખરતરના** પોસાતી સંબંધી પ્રશ્નમાં **આવશ્યક** ચૂર્ણિ વિચાર	૧૭૮
૬૬૮	અભવ્યને અશ્રદ્ધા-અધ્યવસાય વિચિત્રતા વિગેરે વિચાર	૧૭૯
૬૬૯	મોક્ષ માટે ક્રિયા કરે તે **ક્રિયાવાદી** ગણાય તેનું સ્વરૂપ	૧૮૦
૬૭૦	ત્રણ લોક વ્યાપિ સ્કંધોનો વિચાર	૧૮૦
૬૭૧	સામાયિકમાં ઈરિયાવહિનો વિચાર	૧૮૧
૬૭૨	જિનેશ્વરો ગૃહસ્થપણામાં સાધુ વિગેરેને પ્રણામ કરે? કે નહિ?	૧૮૧
૬૭૩	**દિક્કુમારીઓને** કુમારી કહેવાનું કારણ	૧૮૧
૬૭૪	**પ્રતિવાસુદેવને** કેટલા અને કયા કયા રત્નો હોય?	૧૮૧
૬૭૫	કિલ્બિષિયાનું રહેઠાણ ક્યાં છે?	૧૮૨
૬૭૬	બાવળઆદિમાં વિદળતાનો અભાવ	૧૮૨
૬૭૭	**ઉપાસકદશાંગાદિમાં** આચારના અતિચાર કેમ ન કહ્યા?	૧૮૩
૬૭૮	વિદળમાં ગોરસ શબ્દે કરી કઈ કઈ ચીજ લેવી?	૧૮૩
૬૭૯	બોળ અથાણું શી રીતે બને છે? અને તેનો ત્યાગ શાથી થાય છે?	૧૮૩
૬૮૦	પક્ખીમાં સાધુઓ તપાચાર વિગેરેના અતિચારો બોલે કે નહિ?	૧૮૩
૬૮૧	શ્રાવકોને ચરવળો રાખવામાં ગ્રંથપ્રમાણ	૧૮૩
૬૮૨	**આરતિ મંગલદીવાનો** પાઠ કયા ગ્રંથમાં છે?	૧૮૩
૬૮૩	હીંગળોક અચિત્ત થયો હોય તો કેમ ન લેવાય?	૧૮૪
૬૮૪	જ્યાં જલ છે ત્યાં વનસ્પતિ છે આ નિયમ ચોક્કસ છે કે નહિ?	૧૮૪
૬૮૫	ઉપધાન ન કરવામાં અનંત સંસારિપણાનો વિચાર	૧૮૪
૬૮૬	પોસાતીને એકાસણું કરવામાં ગ્રંથ પ્રમાણ	૧૮૫
૬૮૭	ઉદ્દિષ્ઠ શબ્દનો અર્થ	૧૮૫
૬૮૮	પોસહ વિચાર	૧૮૫
૬૮૯	પોસાતી ચિતરેલી પ્રતિમા વાસક્ષેપથીપૂજી શકે કે નહિ?	૧૮૫

૬૯૦	જાતિસ્મરણવાળો કેટલા ભવો જાણી શકે?	૧૮૫
૬૯૧	કયા કેવળીઓ સમુદ્ઘાત કરે?	૧૮૬
૬૯૨	નારકી અને નિગોદ એ બંનેયમાં કોને અધિક દુ:ખ હોય?	૧૮૭
૬૯૩	ચિરંતન અને નવીન નિગોદને વધતું ઓછું દુ:ખ હોય કે નહિ?	૧૮૭
૬૯૪	જીવોને અનાદિકાળથી નિગોદમાં રહેવાનું કારણ	૧૮૭
૬૯૫	નિગોદના જીવને વ્યવહાર રાશિમાં આવવાનું કારણ	૧૮૭
૬૯૬	સૂર્યાભદેવના વૈક્રિયવિમાન ભૂમિનું સ્વરૂપ	૧૮૭
૬૯૭	સંદિસાહુ શબ્દનો અર્થ	૧૮૮
૬૯૮	તીર્થંકરના શરીરના રંગો તાત્ત્વિક છે કે નહિ?	૧૮૮
૬૯૯	મહાવિદેહાદિમાં તીર્થંકરના શરીરો કેવા રંગવાળા હોય?	૧૮૮
૭૦૦	પટ્ટવિદ્યાનું સ્વરૂપ અને સંઘ શબ્દનો અર્થ	૧૮૮
૭૦૧	દેવો મૂળ શરીરે અહીં આવે કે નહિ?	૧૮૮
૭૦૨	મિથ્યાત્વના સ્થાનકોમાં અગીઆરસનો ઉપવાસ કેમ ગણાવ્યો?	૧૮૮
૭૦૩	રાજાભિયોગ આદિ છ આગારો વ્રત ઉચ્ચરાવવામાં બોલવા કે નહિ?	૧૮૯
૭૦૪	નરકગામી આચાર્યોની સંખ્યા કયા ગ્રંથમાં બતાવી છે?	૧૮૯
૭૦૫	આત્મતત્ત્વના આઠ ભેદોમાં અજીવ આત્મા કેવી રીતે ઘટે?	૧૮૯
૭૦૬	ગ્લાન સાધુ માટે ચાર પાંચ યોજન જવાનો વિચાર	૧૯૦
૭૦૭	નિદ્રા સમયે પાનબીડા વિગેરેના ત્યાગનું શું કારણ?	૧૯૦
૭૦૮	દેવીનો ભોગ દેવ મૂળ શરીરે કરે કે ઉત્તર શરીરે?	૧૯૦
૭૦૯	આજની બનેલી કડાવિગઇ વાપરવામાં કેટલી વિગઇ ગણાય?	૧૯૦
૭૧૦	દેવ મૂળ શરીરે વસ્ત્ર ધારણ કરે કે નહિ?	૧૯૦
૭૧૧	ભોજન સિવાય પ્રભાતનું પ્રતિક્રમણ વિગેરે કરાય	૧૯૦
૭૧૨	તિથિ આરાધનાનો વિચાર	૧૯૦
૭૧૩	પૂજામાં સ્થિરતા કરવી હોય, તો ઈરિયાવહિયા કરવી	૧૯૧
૭૧૪	શ્રાવકો પ્રતિક્રમણમાં સ્થાપનાચાર્યને કેટલી વખત ખામે?	૧૯૧

૭૧૫	શ્રાવકો મુહપત્તિ રાખે છે, તેના ગ્રંથના પ્રમાણો	૧૯૧
૭૧૬	**મતાન્તરીય** સાધુને **મત્થએણ** વંદામિ કહેવું કે નહિ?	૧૯૨
૭૧૭	વ્રતના પોસહમાં પહેલે દિવસે શું તપ કરાવાય?	૧૯૨
૭૧૮	મૂળાનાં પાંદડાં પ્રત્યેક છે કે નહિ?	૧૯૨
૭૧૯	ઉત્સૂત્રભાષી મિથ્યાદષ્ટિ હોય કે નહિ?	૧૯૨
૭૨૦	મરેલાની સંવચ્છરીમાં સમકિતીઓ જમવા જઈ શકે કે નહિ?	૧૯૨
૭૨૧	સાધુ સાધ્વી ક્ષેત્રના દ્રવ્યનો વ્યય ક્યાં કરવો?	૧૯૩
૭૨૨	"તું મિથ્યાદષ્ટિ છે" આવું વચન કહી શકાય કે નહિ?	૧૯૩
૭૨૩	દેવદ્રવ્ય શ્રાવકે વ્યાજે નહિ રાખવાનો વિચાર	૧૯૩
૭૨૪	ઉત્સૂત્રભાષી અષ્ટોત્તરી ભણાવે તો જવાય કે નહિ?	૧૯૩
૭૨૫	ઉપધાનમાં ચોવિહાર ઉપાવાસીએ સાંજે પચ્ચક્ખાણ કરવું.	૧૯૪
૭૨૬	છઠ્ઠભક્તનું સ્વરૂપ	૧૯૪
૭૨૭	**વીરભગવંત** પછી કેટલા દુષ્કાળો પડ્યા?	૧૯૪
૭૨૮	**ભરતચક્રી** કરતાં કૃષ્ણને અધિક પુત્રો કેમ કહ્યા?	૧૯૪
૭૨૯	દર્શન અને સમકિતના તફાવતનો વિચાય?	૧૯૪
૭૩૦	**ગમાની** શરૂઆત અને સમાપ્તિનો વિચાર	૧૯૫
૭૩૧	**અશોચ્ચા** કેવળીનું સ્વરૂપ	૧૯૫
૭૩૨	**પ્રત્યેક બુદ્ધો** ધર્મોપદેશ આપે કે નહિ?	૧૯૬
૭૩૩	ગૃહસ્થે રચેલી સજ્ઝાય ક્રિયામાં બોલાય કે નહિ?	૧૯૬
૭૩૪	પરપક્ષિકૃત નવીન સ્તુતિ આદિ ક્રિયામાં કલ્પે કે નહિ?	૧૯૬
૭૩૫	કાળ વેળા વિગેરેમાં **ચઉસરણપયન્નો** ગણાય કે નહિ?	૧૯૬
૭૩૬	**અવધિજ્ઞાની** અને **મનઃપર્યવજ્ઞાની** કેટલા ભવો કરે?	૧૯૬
૭૩૭	અભવ્યજીવ **પાદપોપગમન આણસણ** કરે?	૧૯૭
૭૩૮	શ્રાવક અગર સ્ત્રી તીર્થંકરનું વાર્ષિક દાન લે કે? નહિ?	૧૯૭
૭૩૯	બલદેવાદિ ચાર તીર્થંકર થવાના છે, તે જીવોની ઓળખાણ.	૧૯૭
૭૪૦	તીર્થંકર અને સામાન્ય કેવળીને બળના વિષમપણાનું કારણ	૧૯૮

૭૪૧	**મેઘકુમારની** માતાના દોહલામાં અકાળ કેવી રીતે છે?	૧૯૮
૭૪૨	ધર્મને માટે નિયમિત ક્ષેત્ર ઉપરાંત જવાય કે નહિ?	૧૯૮
૭૪૩	પોસાતી શ્રાવકો કેટલી ભૂમિ સુધી વિચરી શકે?	૧૯૯
૭૪૪	જિનપ્રતિમાજીને કસ્તુરીના લેપથી પૂજી શકાય કે નહિ?	૧૯૯
૭૪૫	સવારે પ્રતિક્રમણમાં સાધુઓ કેમ આદેશ આપતા નથી?	૧૯૯
૭૪૬	**ગોત્રદેવીની** પૂજામાં મિથ્યાત્વ લાગે કે નહિ?	૧૯૯
૭૪૭	**અંચળગચ્છવાળાએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી જિનબિંબની પૂજા થાય કે નહિ?**	૧૯૯
૭૪૮	લોકપાળદેવો કેટલી નિકાયમાં છે?	૧૯૯
૭૪૯	**શ્રુતદેવી અને ક્ષેત્રદેવીના**કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું ગ્રંથ પ્રમાણ	૨૦૦
૭૫૦	પૂજા વખતે મુખકોશ ઉત્તરાસણથી બાંધવો કે નહિ?	૨૦૦
૭૫૧	ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદનમાં સ્તુતિઓ વધતી કહેવાનું પ્રમાણ	૨૦૦
૭૫૨	પક્ખીમાં જ્ઞાનાદિ સ્તુતિ શ્રાવિકાઓ કહે કે નહિ?	૨૦૦
૭૫૩	**વીસલપ્રીય** નાણાનું સ્વરૂપ	૨૦૧
૭૫૪	શ્રાવિકા દેરાસરમાં પખાળ-પૂજા કરી શકે કે નહિ?	૨૦૧
૭૫૫	સમવસરણમાં બલિ લાવે, તે રાંધેલો હોય કે નહિ?	૨૦૧
૭૫૬	શ્રાવકોને **ચઉસરણ પયન્નો** કેમ ભણાવાય છે?	૨૦૧
૭૫૭	મૂર્તકર્મનો જીવ સાથે સંબંધ કેવી રીતે ઘટે?	૨૦૧
૭૫૮	થલચર વિગેરેનું આયુષ્ય અને ગર્ભસ્થિતિ કેટલી હોય?	૨૦૨
૭૫૯	જેટલા સચિત્ત નિયમમાં રાખ્યા હોય તેથી વધારે કલ્પે કે નહિ?	૨૦૨
૭૬૦	**બંધુજીવક** શબ્દનો અર્થ	૨૦૨
૭૬૧	**ચન્ડરુદ્રાચાર્ય** શિષ્યના ખભે બેઠા હતા કે નહિ?	૨૦૨
૭૬૨	બોરડી કે બાવળમાં કેટલા જીવો હોય?	૨૦૩
૭૬૩	પૃથક્ત્વ શબ્દનો અર્થ	૨૦૩
૭૬૪	જિનની માતા જિનના જન્મ પછી બાળક પ્રસવે કે નહિ?	૨૦૩
૭૬૫	જિનમંદિરને અર્પણ કરેલ ઘરમાં ભાડે રહેવાય કે નહિ?	૨૦૩
૭૬૬	માળા વખતે છએય ઉપધાનના નામ લેવાય કે નહિ?	૨૦૩

૭૬૭	ચક્રિનો સેનાપતિ કેટલો પાછો હઠીને ગુફાદ્વાર ખોલે?	૨૦૪
૭૬૮	સર્વ ચક્રવર્તીઓને રત્નોનું પ્રમાણ સરખું હોય કે નહિ?	૨૦૪
૭૬૯	**ખરતર અંચિલકને** ધર્મપ્રેરણા તથા ત્રણ વખત સામાયિક ઉચ્ચરાવાય કે નહિ?	૨૦૪
૭૭૦	**ખરતરો** પ્રતિક્રમણમાં **વંદિત્તુ** સ્તવનાદિ કહે, તે ખપે કે નહિ?	૨૦૪
૭૭૧	**અચિત્તજલના** સંખારાની શી વ્યવસ્થા કરાય?	૨૦૪
૭૭૨	નદી ઉતરી સાધુએ **સંવત્સરી** ખામણા કરવા જવાય કે નહિ?	૨૦૫
૭૭૩	દેવલોકમાં વનખંડાદિ અને માછલા કેવા સ્વરૂપના હોય?	૨૦૫
૭૭૪	ઉપધાન પૂર્ણ થયા પછી દિનવૃદ્ધિ થાય.	૨૦૫
૭૭૫	દેશાવગાસિકનો વિધિ	૨૦૫
૭૭૬	ઉપધાનમાં પાલી પલટાય કે નહિ?	૨૦૬
૭૭૭	આરાધના પ્રકરણના કર્તા કોણ?	૨૦૬
૭૭૮	મંદિરમાં ઘંટ ક્યારે વગાડવો?	૨૦૬
૭૭૯	વાંદણામાં ઉઘાડા મુખે બોલવામાં ઈરિયાવહિયા કેમ નહિ?	૨૦૬
૭૮૦	પ્રતિક્રમણ વખતે કેશર અને તેલની ઉછામણી થાય, તે શેમાં વપરાય?	૨૦૬
૭૮૧	પોસાતીને યાચક આદિને દાન આપવું કલ્પે કે નહિ?	૨૦૬
૭૮૨	ચોમાસા બાદ બેમાસ વસ્ત્ર ન વહોરાય	૨૦૬
૭૮૩	સાધુથી વસ્ત્રને થીગડું દેવાય કે નહિ?	૨૦૭
૭૮૪	છીંક થવાથી ફેર મુહપત્તિ પડિલેહાય કે નહિ?	૨૦૭
૭૮૫	**સીતેન્દ્ર** નામ સાચું કે નહિ?	૨૦૭
૭૮૬	આરતી ઉતારવી, નૈવેદ્યાદિ મૂકવું કયા ગ્રંથમાં બતાવ્યું છે?	૨૦૭
૭૮૭	તીર્થંકર દેવને સાધુ અને શ્રાવક કઈ રીતે વાંદે?	૨૦૭
૭૮૮	આપણી પ્રતિમા **દિગંબર** મંદિરમાં વંદાય કે નહિ?	૨૦૭
૭૮૯	ઉપધાન દિવસના ન્યૂનાધિકપણાનો વિચાર	૨૦૭
૭૯૦	તીર્થમાં જે માન્યું હોય, તેજ મૂકાય કે બીજું?	૨૦૮
૭૯૧	શાસનશબ્દનો અર્થ	૨૦૮
૭૯૨	દેવો રત્નાદિકની વૃષ્ટિ કેટલી કરે?	૨૦૮
૭૯૩	**સંગમ** ગોવાળિયાને સમકિત હતું કે નહિ?	૨૦૯
૭૯૪	મિથ્યાત્વીઓના દાક્ષિણ્ય દયાલુતાદિની પ્રશંસા કરાય કે નહિ?	૨૦૯

૭૯૫	**અંજનશલાકામાં** સાધુને દ્રવ્યપૂજા કરવી પડે તેનું કેમ?	૨૦૯
૭૯૬	**શ્રી નેમિનાથની** ગણધર સંખ્યામાં મતાન્તર	૨૧૦
૭૯૭	સર્વ વાસુદેવના શરીરનું બળ સરખું હોય કે નહિ?	૨૧૦
૭૯૮	**દીવાલીનું** ગણણું ગણવાનું કારણ?	૨૧૦
૭૯૯	૧૬ પહોરની દેશના કયા દિવસથી શરૂ થઈ	૨૧૦
૮૦૦	શ્રાવકને નિવિમાં નિવિયાતું કલ્પે કે નહિ?	૨૧૦
૮૦૧	રાત્રિએ ખાનારને બીજે દિવસે પોસહ ઉપવાસ થાય કે નહિ?	૨૧૧
૮૦૨	સાધુને ઉપધિ પુસ્તક વિગેરે પરિગ્રહમાં ગણાય કે નહિ?	૨૧૧
૮૦૩	સ્થાપના કેટલો કાળ રાખી શકાય?	૨૧૧
૮૦૪	દીક્ષા માટે લીલોતરી તજી હોય, તેને દીક્ષામાં કલ્પે કે નહિ?	૨૧૧
૮૦૫	થોડા ચોખા નાંખવાથી દૂધ/દહીં નિવિયાતું થાય કે નહિ?	૨૧૧
૮૦૬	મુક્તિમાં સંકડામણ થતી નથી. તેમાં ક્યું દષ્ટાન્ત છે?	૨૧૧
૮૦૭	પતિત કંડરીકે દીક્ષા પાળી હતી. તેનું ફળ તેને મળશે કે નહિ?	૨૧૨
૮૦૮	**બ્રહ્મદત્ત** રૂપો વિકુર્વે તે દેખતા હોય કે આંધળા?	૨૧૨
૮૦૯	નવમો વાસુદેવ **દ્વારિકામાં** થાય કે કોઈ બીજે સ્થળે?	૨૧૨
૮૧૦	અભિમાનથી પૂજા ભણાવનારને કેવું ફળ મળે?	૨૧૨
૮૧૧	બલાત્કારથી શીલભંગ થતાં સતીપણું જાય કે નહિ?	૨૧૨
૮૧૨	**કમલ પ્રભાચાર્યે** તીર્થંકર નામ કર્મ વિફળ કેમ બનાવ્યું?	૨૧૩
૮૧૩	નવકાર અને શત્રુંજયના સ્મરણમાં અધિક લાભ શેમાં?	૨૧૩
૮૧૪	મહાવીર પ્રભુએ ખીલા કાઢતાં બૂમ કેમ પાડી?	૨૧૩
૮૧૫	**અવન્તિસુકુમાર** પ્રથમની શય્યામાં ઉપજ્યા કે બીજીમાં?	૨૧૩
૮૧૬	કુલકોટી કેવી રીતે કહેવાય?	૨૧૩
૮૧૭	દ્રવ્યલિંગીનું દ્રવ્ય જીવદયામાં કામ લાગે કે નહિ?	૨૧૪
૮૧૮	**કુલવાલકમુનિ** ભવ્ય કે અભવ્ય?	૨૧૪
૮૧૯	શ્રાવક થયેલ માછીમાર વિગેરેને પૂજા કરતાં લાભ થાય કે નહિ?	૨૧૪
૮૨૦	શિષ્યનું પાપ ગુરુને લાગે કે નહિ?	૨૧૪
૮૨૧	મરણ પામતાં સર્વજીવો **સિદ્ધશિલાને** ફરસે કે નહિ?	૨૧૪
૮૨૨	**તિમિસ્રા** ગુફા **કોણિકે** ઉઘાડી હતી કે નહિ?	૨૧૪

૮૨૩	હાથે ફુલ ચુંટી પ્રભુપૂજા કરે, એમ ક્યાં બતાવ્યું છે?	૨૧૫
૮૨૪	અંબડ શ્રાવક પાણી ગળીને પીતો હતો કે નહિ?	૨૧૫
૮૨૫	આયંબિલ નિવિમાં શ્રાવકને પ્રાસુક અને ઉષ્ણ પાણી કલ્પે? કે નહિ?	૨૧૫
૮૨૬	રોહિણીનો તપ મળતી તિથિમાં કરાય કે નહિ?	૨૧૫
૮૨૭	ત્રણ ક્રોડ સાધુ સાથે રામ સિદ્ધ થયા તેનો ખુલાસો	૨૧૫
૮૨૮	શાલિભદ્રને દેવ જે વસ્તુ આપતા તે ઔદારિક હતી	૨૧૬
૮૨૯	વૈક્રિય ફુલ વિગેરે કરમાય કે નહિ?	૨૧૬
૮૩૦	સાધ્વીને નમસ્કાર કરતાં શ્રાવકો કયા શબ્દો બોલે?	૨૧૬
૮૩૧	કેટલા પરમાણુએ ત્રસરેણુ થાય?	૨૧૬
૮૩૨	સૂક્ષ્મ સ્થાવર જીવો ગમન કરી શકે કે નહિ?	૨૧૬
૮૩૩	તામલિતાપસ સમકિત ક્યાં પામ્યો?	૨૧૭
૮૩૪	નંદિષેણ મુનિ દેવલોકે ગયા કે મોક્ષમાં?	૨૧૭
૮૩૫	શ્રાવકને પોસહમાં એક ગામથી બીજે ગામે જવાય	૨૧૭
૮૩૬	ઉટ્ટાણકીયનો અર્થ શો થાય?	૨૧૭
૮૩૭	આસને બેઠા પડિક્કમણું કરી શકાય કે નહિ?	૨૧૭
૮૩૮	રોગાદિકમાં પણ શ્રાવકે લાવેલો આહાર સાધુને ન કલ્પે	૨૧૭
૮૩૯	જ્ઞાતિ બહાર કરેલના ઘરેથી આહાર વહોરાય કે નહિ?	૨૧૮
૮૪૦	અજાપુત્ર સંબંધી સંશયનો ઉત્તર	૨૧૮
૮૪૧	શ્રાવકો દેવદ્રવ્ય વ્યાજે રાખે કે નહિ?	૨૧૮
૮૪૨	શ્રાવકો દેરાસરના નોકર પાસે કામ કરાવે નહિ	૨૧૮
૮૪૩	જ્ઞાન-જીવદયા દ્રવ્ય દેરાસરના કાર્યમાં વપરાય કે નહિ?	૨૧૯
૮૪૪	એક પહોર દિવસ ચઢ્યા પછી પોસહ લઈ શકાય કે નહિ?	૨૧૯
૮૪૫	જિનકલ્પીઓને કેટલા પ્રાયશ્ચિત્તો હોય?	૨૧૯
૮૪૬	યુગલિયાનાં કલ્પવૃક્ષો વનસ્પતિ રૂપ છે કે નહિ?	૨૨૦
૮૪૭	યુગપ્રધાન વિગેરેની જે સંખ્યા બતાવી, તે માન્ય છે કે નહિ?	૨૨૧
૮૪૮	ગીતાર્થ મિશ્રિત વિહારનો અર્થ	૨૨૧
૮૪૯	સત્યકિ વિદ્યાધર શું કહેતો હતો?	૨૨૨
૮૫૦	ઉષ્ણ પાણી પીનારા રાત્રિનું શું પચ્ચક્ખાણ કરે?	૨૨૨

૮૫૧	મચ્છો સમકિત આદિ પામીને તુરત અણસણ કરે કે નહિ?	૨૨૨
૮૫૨	ઉપશમ શ્રેણિ એકભવમાં બે વખત કરવાનો સંભવ	૨૨૨
૮૫૩	અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાળની સમજણ	૨૨૨
૮૫૪	યુગપ્રધાન આચાર્ય આદિ આખા ભરત ક્ષેત્રમાં થશે કે કેમ?	૨૨૨
૮૫૫	ક્ષાયિક સમકિત અને ચારિત્ર કયા ગુણઠાણે હોય?	૨૨૩
૮૫૬	વેદનીય કર્મની ત્રણ સમયની સ્થિતિ કેવી રીતે હોય?	૨૨૩
૮૫૭	કોણિક સૌધર્મ-ચમરેન્દ્રનો મિત્ર કેવી રીતે હતો?	૨૨૪
૮૫૮	આસાલિઓ જીવ બેઈન્દ્રિય કે પંચેન્દ્રિય છે?	૨૨૪
૮૫૯	જ્યોતિષ્ક દેવોની રાજધાની અને ઉત્પાતસ્થાન ક્યાં છે?	૨૨૪
૮૬૦	મહાવિદેહના શ્રાવકો ઉભયકાલ પ્રતિક્રમણ કરે કે નહિ?	૨૨૪
૮૬૧	મધ્ય આઠ જીવપ્રદેશોને કર્મ લાગે કે નહિ?	૨૨૫
૮૬૨	સમયે સમયે અનન્તી હાનિ શી વસ્તુને આશ્રયીને છે?	૨૨૫
૮૬૩	આદિ જિન સમયે જે લોગસ્સ હતો, તે જ હાલ છે કે નહિ?	૨૨૫
૮૬૪	દિવસની છેલ્લી બે ઘડીએ આહાર કરે તેને અતિચાર લાગે?	૨૨૫
૮૬૫	કસેલિયાનું જળ તિવિહારવાળાને કલ્પે કે નહિ?	૨૨૫
૮૬૬	પક્વાન્નનો કાળ કયા ગ્રંથમાં બતાવેલ છે?	૨૨૫
૮૬૭	સ્થૂલભદ્રનું નામ ક્યાં સુધી રહેશે? તેનું પ્રમાણ	૨૨૫
૮૬૮	નવ રસવિગઈઓની આચારણા છે કે નહિ?	૨૨૬
૮૬૯	પુસ્તકારૂઢ થયા પહેલાં પુસ્તકો હતાં કે નહિ?	૨૨૬
૮૭૦	સુલસાએ બત્રીશ પુત્રોને એકી સાથે જન્મ આપ્યો તે સત્ય છે?	૨૨૬
૮૭૧	ડોળીયુ તેલ તથા તેમાં તળાએલ વસ્તુ વિગઈ ગણાય કે નહિ?	૨૨૬
૮૭૨	શ્રાવિકા ઉભા ઉભા એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરી એક સ્તુતિ બોલે છે તે વિધિ કયા ગ્રંથમાં છે?	૨૨૬
૮૭૩	અનાનુપૂર્વિ ગણવામાં જે લાભ બતાવ્યો તે કયા ગ્રંથમાં કહેલ છે?	૨૨૭

૮૭૪	તીર્થંકર કેવળી સમુદ્ઘાત કરે કે નહિ?	૨૨૭
૮૭૫	બે ત્રણ વિગેરે પૂર્વધરો પૂર્વધરકાળમાં હયાત હોય કે નહિ?	૨૨૭
૮૭૬	વ્યાખ્યાનમાં કેવળ શ્રાવકોને **આચારાંગ** આદિ સૂત્રો સંભળાવાય છે, તે કારણિક વિધાન છે કે નહિ?	૨૨૭
૮૭૭	આદિ જિન સાથે ૧૦ હજાર મુનિવરોએ અણસણ કર્યું, તે ક્યારે સિદ્ધ થયા?	૨૨૮
૮૭૮	બ્રહ્મચર્યનું મહાન્ ફળ બતાવ્યું, તે જાવજીવ બ્રહ્મચર્યનું છે?	૨૨૮
૮૭૯	નવકારશી પચ્ચક્ખાણ કર્યા સિવાય પાછળથી પોરિસી વિગેરે કરી શકાય? કે નહિ?	૨૨૮
૮૮૦	પક્ખી ચોમાસી વિગેરેના આલોચના તપો ક્યાં સુધી કરાય?	૨૨૮
૮૮૧	શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મંદિરને કેટલાક ચૈત્ય કહે છે, તેને શો ઉત્તર આપવો?	૨૨૮
૮૮૨	પક્ખી વખતે છઠ્ઠ કરી વીર છઠ્ઠ તપમાં ગણી શકાય કે નહિ?	૨૨૮
૮૮૩	વીર છઠ્ઠના પારણે શું પચ્ચક્ખાણ કરાય?	૨૨૯
૮૮૪	અન્તરદ્વીપોની વેદિકાને બારણા હોય કે નહિ?	૨૨૯
૮૮૫	લૌકિક મિથ્યાત્વ ભારે ગણાય? કે લોકોત્તર?	૨૨૯
૮૮૬	કેવળજ્ઞાની સાધ્વી છદ્મસ્થ સાધુઓને વંદન કરે કે નહિ?	૨૨૯
૮૮૭	પ્રતિમાના નામ અને લંછન ભુંસી નાંખ્યા હોય તો ફેર કરી શકાય કે નહિ?	૨૨૯
૮૮૮	ચોથી આદિ પડિમા વાહકે ૧૪-૧૫ નો પોષહ ચોવિહાર છઠ્ઠે કરાય કે નહિ?	૨૩૦
૮૮૯	દહિં વિગેરે ગોરસ સોલ પહોરે અભક્ષ્ય થાય કે નહિં?	૨૩૦
૮૯૦	માંસમાં કયા કયા જીવો ઉપજે? અને નિગોદનો અર્થ શો?	૨૩૦
૮૯૧	શુદ્ધ સમકિતધારી **મહાવિદેહમાં** મનુષ્યપણે ઉપજે કે નહિ?	૨૩૧
૮૯૨	તપસ્યાથી **નિકાચિત** કર્મનો ક્ષય થાય કે નહિ?	૨૩૧
૮૯૩	વીર ભગવંતે ક્યા ભવમાં તીર્થંકર નામકર્મ નિકાચિત કર્યું?	૨૩૧
૮૯૪	ચોવિહાર પોસહથી ચોથી પડિમા આરાધે કે તિવિહારથી?	૨૩૨
૮૯૫	સામાયિક ઈરિયાવહિયા કરીને કરવું તે ક્યાં લખ્યું છે?	૨૩૨

૮૯૬	**નવકારના** પદોની ઓળીમાં કેટલા ઉપવાસ કરાય? અને ગણણું શું ગણાય?	૨૩૨
૮૯૭	સાધુ બપોરનો કાજો ઉદ્ધરી પરઠવે કે નહિ?	૨૩૩
૮૯૮	ભરતીના સમયમાં જગતી પાસે જળ વધે કે નહિ?	૨૩૩
૮૯૯	અનુષ્ઠાનમાં વિજળીની ઉજેઈ પડે તો, અતિચાર લાગે કે નહિ?	૨૩૩
૯૦૦	અસજ્ઝાયમાં **ઉપદેશમાલા** વિગેરે ગ્રન્થો ગણી શકાય કે નહિ?	૨૩૩
૯૦૧	પ્રતિક્રમણમાં અભુઠ્ઠિઓ કેટલા સાધુને ખામવો? અને શી રીતે?	૨૩૪
૯૦૨	**યુગલિયા** ક્ષેત્રના તિર્યંચો શેનો આહાર કરે?	૨૩૪
૯૦૩	પક્ખીમાં **શાંતિ** અવશ્ય કહેવાય કે નહિ?	૨૩૪
૯૦૪	છઠ્ઠ ભક્તમાં પારણે અતરપારણે એકાસણ કેમ કરતા નથી?	૨૩૪
૯૦૫	ઢંકેલા **સ્થાપનાચાર્ય** પાસે ક્રિયા કરાય કે નહિ?	૨૩૫
૯૦૬	દિવસના પોસાતી રાત્રિ પોસહ ઉચ્ચરે, તો કયા આદેશ માંગવા જોઈએ?	૨૩૫
૯૦૭	શેષકાળમાં શ્રાવકાદિને સાંભળતાં **કલ્પસૂત્ર સાધુને** ભણાવાય કે નહિ?	૨૩૫
૯૦૮	**શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી** મહારાજ કેટલામી પાટે થયા છે?	૨૩૫
૯૦૯	બાવીશ તીર્થંકરના વારામાં કેટલા પડિક્કમણ હોય?	૨૩૬
૯૧૦	ઉપધાન તથા છૂટા એકાસણમાં લીલું શાક કલ્પે કે નહિ?	૨૩૬
૯૧૧	**સામાયિક-પોસહ** પારતાં કેટલી ગાથા કહેવી જોઈએ?	૨૩૬
૯૧૨	દાન, શીલ, તપ અને ભાવનામાં બારે વ્રતો સમાય કે નહિ?	૨૩૬
૯૧૩	સંસારમાં થયેલ લેણું દેણું આપ્યા સિવાય જીવનો મોક્ષ થાય કે નહિ?	૨૩૬
૯૧૪	ચક્રવર્તી કેટલા કાળે મોક્ષે જાય?	૨૩૬
૯૧૫	મેથી આયંબિલમાં કલ્પે કે નહિ?	૨૩૭
૯૧૬	વાર્ષિકતપ કેવી રીતે અને ક્યારે પૂર્ણ થાય?	૨૩૭
૯૧૭	પડિમાવાહી શ્રાવક યાત્રાદિ વહાણથી કરી શકે કે નહિ?	૨૩૭

૯૧૮	આઠમી વિગેરે પડિમામાં આરંભ કરાય કે નહિ?	૨૩૭
૯૧૯	**દિગ્વ્રત** **અને** **દેશાવગાશિક** આ બે વ્રતો કેમ કહ્યા તેનો શાસ્ત્રીય ખુલાસો અને યુક્તિ	૨૩૮
૯૨૦	**जइ मे हुज्ज पमाओ०** આ ગાથા ઉચ્ચરી સૂઈ રહ્યા હોય અને જાગી જવાથી સંસારી કાર્ય કર્યું, તો ફેર તે ગાથા ઉચ્ચરવી પડે કે નહિ?	૨૩૯
૯૨૧	કાચા ચીભડા કાકડી વિગેરે બીયા કાઢી નાખ્યા પછી બે ઘડીએ અચિત્ત થાય કે નહિ?	૨૩૯
૯૨૨	આગળ પાછળ પૂજા કરી હોય, તો તે ત્રિકાલ પૂજા કહેવાય કે નહિ?	૨૪૦
૯૨૩	રાત્રિએ મંદિરમાં ગીત-ગાન કરાય કે નહિ?	૨૪૦
૯૨૪	જન્મ-મરણસૂતકમાં પ્રભુપૂજા ક્યારે કરી શકે?	૨૪૦
૯૨૫	પૂજાના અવસરે કપાળે ચાંદલો કરાય કે નહિ?	૨૪૦
૯૨૬	શ્રાવકે બનાવેલ સ્તુતિ-સ્તોત્રો મંડળીમાં કહેવાય કે નહિ?	૨૪૦
૯૨૭	દુવિહારમાં લિંબુના પટવાળો અજમો વપરાય કે નહિ?	૨૪૦
૯૨૮	દશે ક્ષેત્રોમાં છએ અઠ્ઠાઈયો શાશ્વત હોય કે નહિ?	૨૪૧
૯૨૯	ખસખસનો ડોડવો બહુબીજ ગણાય કે નહિ?	૨૪૧
૯૩૦	કોઈ નવકારશીનું પચ્ચક્ખાણ સાંજે પારે, તો અધિક ફળ મળે કે નહિ?	૨૪૧
૯૩૧	પોસાતી શ્રાવક **ચૈત્યવંદનમાં ઉવસગ્ગહરં** સ્તોત્ર કહી શકે કે નહિ?	૨૪૧
૯૩૨	**નવકારશી** પચ્ચક્ખાણની બે ઘડી ક્યાંથી ગણાય?	૨૪૨
૯૩૩	**વૈતાઢ્ય** પાસે ૭૨ બીલો ક્યા ઠેકાણે છે?	૨૪૨
૯૩૪	સિંધવ હરડે પીપર દ્રાક્ષ વિગેરે દૂરથી આવેલ પ્રાસુક થાય કે નહિ?	૨૪૨
૯૩૫	પારણે અતરપારણે એકાસણું કરી છઠ્ઠ કરેતો બે ચોથ ભક્ત ગણાય કે નહિ?	૨૪૨
૯૩૬	આઠમી પડિમાવહક શ્રાવક બીજાઓને ભોજન પીરસી શકે કે નહિ?	૨૪૨
૯૩૭	પૂજા માટે માળી પાસેથી ફુલ લેતાં જે નફો કર્યો, તે કયું દ્રવ્ય ગણાય?	૨૪૩

૯૩૮	પાસત્થાના દ્રવ્યથી મંદિર કાંઈક સુધરાવ્યું હોય તો વંદનીક રહે કે નહિ?	૨૪૩
૯૩૯	લીલોતરીના ત્યાગીને તે દિવસનો કેરીપાક કલ્પે કે નહિ?	૨૪૩
૯૪૦	દૂધ છાસસાથે મેળવ્યું તે કઈ વિગઈ ગણાય?	૨૪૩
૯૪૧	ચક્રવર્તીના નિધાનો ભૂમિ ઉપર ચાલે? કે અંદર ચાલે?	૨૪૩
૯૪૨	ચક્રવર્તીનો સૈનિક બાર યોજનના પડાવને કેટલા દિવસે ઉલ્લંઘે?	૨૪૪
૯૪૩	મેલમાં, ન્હાયેલા પાણીમાં તથા પરસેવાથી ભીંજાએલ વસ્ત્ર પીંડભૂત કરેલ હોય, તેમાં સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય ઉપજે કે નહિ?	૨૪૪
૯૪૪	પુષ્કરાર્ધદ્વીપના મનુષ્યો કેટલે છેટેથી સૂર્ય દેખી શકે?	૨૪૫
૯૪૫	છૂટા ઉપવાસથી કરેલ છઠ્ઠ વીરછઠ્ઠતપમાં ગણાય કે નહિ?	૨૪૫
૯૪૬	કમળમાંથી નીકળતા જીવો કમળના હોય કે તેની નિશ્રાના હોય?	૨૪૫
૯૪૭	પોસહ સામાયિકમાં ચર્ચાવાદની હુંડીઓ વંચાય કે નહી?	૨૪૫
૯૪૮	યોગ-ઉપધાન કર્યા વિના સૂત્ર ભણે તો અનન્ત સંસારી થાય કે નહી?	૨૪૬
૯૪૯	મિથ્યાત્વીના દાનરુચિપણું વિગેરે ગુણો અનુમોદવા લાયક છે કે નહી?	૨૪૬
૯૫૦	ત્રણ ચૈત્ય સિવાય બીજા ચૈત્યો વંદનીક છે, તેનો ખુલાસો	૨૪૭
૯૫૧	ચરક પરિવ્રાજક તાપસ વિગેરેને સકામ નિર્જરા હોય કે નહિ?	૨૪૮
૯૫૨	સ્વપર પક્ષીને અને મિથ્યાત્વીને પચ્ચક્ખાણ કરાવાય તે માર્ગાનુસારી ગણાય કે નહિ?	૨૫૦
૯૫૩	નિયમમાં સચિત્ત અને વિગઈ દ્રવ્યમાં ગણાય કે નહિ?	૨૫૧
૯૫૪	ગુરુની દેરી દાહભૂમી સિવાય માન્ય છે કે નહિ?	૨૫૧
૯૫૫	વ્યવહાર નિશ્ચય સમકિતનું સ્વરૂપ	૨૫૧
૯૫૬	ગૌતમ પડઘા તપમાં પાત્રામાં નાણું મૂકાય કે નહિ? અને તે કયું દ્રવ્ય ગણાય?	૨૫૨
૯૫૭	ચૌદશે ચોમાસી પ્રતિક્રમણ આચર્યું તેમાં પ્રતિક્રમણ ઘટ્યા તેનો શું ખુલાસો છે?	૨૫૨

૯૫૮	આ બે ગાથા છુટા પાનામાં દેખાય છે	૨૫૩
૯૫૯	સો હાથથી દૂર જવાય તો ગમણાગમણે આલોવાય છે	૨૫૩
૯૬૦	શુદ્ધ ભાવે સચિત્ત છોડનારને તે તે યોનિમાં દુ:ખ વેઠવા પડતા નથી	૨૫૩
૯૬૧	પોસાતીને ત્રિકાલ દેવવંદન કરવાનું કયા ગ્રન્થમાં લખ્યું છે?	૨૫૩
૯૬૨	પ્રાચીનકાળમાં સાધુઓ યોગ વહીને સૂત્રો ભણતા હતા કે નહિ?	૨૫૪
૯૬૩	સાતક્ષેત્રોમાં કયા બે ક્ષેત્રો ઉમેરવાથી ૯ ક્ષેત્રો થાય?	૨૫૫
૯૬૪	વ્યવહાર રાશિમાં આવેલો જીવ ફેર સૂક્ષ્મનિગોદમાં જાય કે નહિ?	૨૫૫
૯૬૫	પોસાતી શ્રાવક સાધુને વહોરાવી શકે કે નહિ?	૨૫૫
૯૬૬	ક્રિયાવાદી શુક્લ પાક્ષિક કહેવાય, તેને કેટલો સંસાર બાકી હોય?	૨૫૫
૯૬૭	પાખંડીના ક્રિયાવાદી ૧૮૦ ભેદો મિથ્યાત્વી હોય કે સમકિતી?	૨૫૫
૯૬૮	કેવળ દૂધની બનેલી ક્ષીર બીજે દિવસે સાધુઓથી લેવાય કે નહિ?	૨૫૬
૯૬૯	મીઠું ભક્ષ્ય છે કે અભક્ષ્ય?	૨૫૬
૯૭૦	કેરીના ગોટલા મિશ્રિત છાશ અને સાકર-ખાંડ મિશ્રિત છાશ વિગેરે એક દ્રવ્ય ગણાય કે જુદા દ્રવ્ય ગણાય?	૨૫૬
૯૭૧	કેવો પોસહ ઉપધાનની આલોયણામાં વાળી શકાય?	૨૫૬
૯૭૨	ઉપધાનની વાચના સવારે લહેવી ભુલાણી હોય તો ક્યારે લેવાય?	૨૫૬
૯૭૩	જિનેશ્વરમાતા કયા ક્રમે સ્વપ્નો દેખે?	૨૫૭
૯૭૪	આલોયણસ્વાધ્યાય ઈરિયાવહિઆ કરી કરાય	૨૫૭
૯૭૫	બારવ્રતી શ્રાવક નિયમો સંક્ષેપે કે નહિ?	૨૫૭
૯૭૬	ગુરુ પગલા કોના કરાય? અને કયા કેસરથી પૂજાય?	૨૫૭
૯૭૭	વસ્તુપાલ તેજપાલ વીસા પોરવાડ હતા કે દશા પોરવાડ?	૨૫૮
૯૭૮	આઠમી વિગેરે પડિમામાં આરંભત્યાગનું સ્વરૂપ	૨૫૮
૯૭૯	પ્રમત્તગુણઠાણે સાધુને પાંચપ્રમાદ કેવી રીતે સંભવે?	૨૫૮
૯૮૦	અવંગદુવાર શબ્દનો અર્થ.	૨૫૮

૯૮૧	પરપક્ષીની પ્રાર્થનાથી **ઉપદેશમાળાની** ગાથા જોઈ અપાય કે નહિ?	૨૫૯
૯૮૨	પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમા અને સ્થાપનાચાર્ય વિગેરે પરપક્ષીને આપી શકાય કે નહિ?	૨૫૯
૯૮૩	અણસણી શ્રાવકને રાત્રિએ જરૂર પડયે ઉષ્ણજળ પાઈ શકાય કે નહિ?	૨૫૯
૯૮૪	પુષ્પનાળના દાંડામાં કેટલા જીવો હોય?	૨૫૯
૯૮૫	ભોજન કર્યું હોય તો વાંદણા દેવા પડે છે, તેનું શું કારણ?	૨૫૯
૯૮૬	ભગવાન્હં વિગેરે ચાર ખમાસણ ક્રિયાબદ્ધ છે કે નહિ? અને પાટના આચાર્યનું જુદું ખમાસમણ દેવાય કે નહિ?	૨૬૦
૯૮૭	પ્રથમ દિવસે ચોવિહાર એક બે ઉપવાસ કરી બીજે તથા ત્રીજા દિવસે છઠ્ઠ અઠ્ઠમ પચ્ચક્ખી શકાય કે નહિ?	૨૬૦
૯૮૮	કેવળી સમુદ્ઘાત કર્યા પછી કેટલો કાળ સંસારમાં રહે?	૨૬૦
૯૮૯	**ભવનપતિદેવોના** ભવનો ક્યાં છે?	૨૬૦
૯૯૦	તિવિહાર ઉપવાસ તથા બીજા પચ્ચક્ખાણ કેવી રીતે પારી શકાય?	૨૬૧
૯૯૧	પોસાતી શ્રાવક સાંજની **પડિલેહણાનો** કાજો ક્યારે લે?	૨૬૧
૯૯૨	મીઠું તથા હરડે વિગેરે દૂરથી આવેલ હોય તો પ્રાસુક થઈ શકે કે નહિ?	૨૬૧
૯૯૩	પડિમાધારીશ્રાવકે લાવેલો આહાર મુનિને વહોરાવે તો કલ્પે કે નહિ?	૨૬૧
૯૯૪	શ્રાવકો આનુપૂર્વિએ અને અનાનુપૂર્વિએ નવકાર ગણી શકે કે નહિ?	૨૬૨
૯૯૫	ગુરુ ભક્તિ માટે પુંજાણીયે વાયરો નંખાય તેમાં લાભ થાય કે તોટો?	૨૬૨
૯૯૬	રાત્રિએ સર્વ અન્નપાણીમાં ત્રસજીવો ઉપજી પ્રભાતે નાશ પામે, તે સાચું કે નહિ?	૨૬૨
૯૯૭	વડાકલ્પને દિવસે પોસહમાં વધારે લાભ કે પૂજામાં?	૨૬૨
૯૯૮	સંવચ્છરી દિવસે સોપારીસહિત નાણાની પ્રભાવના અપાય કે નહિ?	૨૬૩

૯૯૯	પક્ખી ચોમાસી સંવચ્છરીના કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું પ્રયોજન શું ?	૨૬૩
૧૦૦૦	પ્રભુમૂર્તિસહિત ગુરુમૂર્તિ પાસે દેવવંદન કરાય કે નહિ ?	૨૬૩
૧૦૦૧	ચોમાસી અઠ્ઠાઈઓ ક્યારથી બેસે ?	૨૬૩
૧૦૦૨	વીસસ્થાનક વિગેરેમાં અસજ્ઝાયના દિવસો ગણાય ?	૨૬૩
૧૦૦૩	શ્રી આણંદવિમલસૂરીશ્વરજીએ કરેલ તપ આયંબિલથી કરાય કે નહિ ?	૨૬૩
૧૦૦૪	બેસણાવાળાને ઉલટી થાય, તો બીજી વખત વપરાય કે નહિ ?	૨૬૪
૧૦૦૫	શ્રી હીરસૂરીશ્વરજીએ પ્રસાદી કરેલ બાર બોલો	૨૬૪
૧૦૦૬	રાક્ષસદ્વીપ જંબૂદ્વીપમાં છે કે લવણ સમુદ્રમાં ?	૨૬૫
૧૦૦૭	સાંજે પચ્ચક્ખાણમુહપત્તિ ખમાસમણ દઈને પડિલેહાય કે નહિ ?	૨૬૬
૧૦૦૮	શામ્બ પ્રદ્યુમ્ન સાથે કેટલા મુનિવરો સિદ્ધિ પદ પામ્યા ?	૨૬૭
૧૦૦૯	૧ ક્રોડ ૬૦ લાખ કલશનો મેળ કેવી રીતે થાય ?	૨૬૭
૧૦૧૦	વાસુદેવ બળદેવની માતા સ્વપ્નો જુવે, તેના નામો	૨૬૭
૧૦૧૧	ચૌદપૂર્વી કાર્તિકશેઠનો જીવ પહેલે દેવલોકે ગયો તેનું શું કારણ ?	૨૬૭
૧૦૧૨	બપોરે પડિલેહણ વખતે તિવિહાર કર્યો હોય, તે સાંજે કયું પચ્ચક્ખાણ કરે ?	૨૬૭
૧૦૧૩	ત્રિકાળ પૂજા કરનાર પ્રભાતે નિર્માલ્યવસ્તુ દૂર કરી વાસક્ષેપથી પૂજા કરે કે એમને એમ કરે ?	૨૬૮
૧૦૧૪	શ્રાવકોને પૂજા કરતાં પહેલાં દાતણ કરવું જોઈયે કે નહિ ?	૨૬૮
૧૦૧૫	ગુરુમંદિરનું હીરવિહાર એવું નામ કેમ પાડ્યું છે ?	૨૬૮
૧૦૧૬	सुहिएसु दुहिएसु० આ ગાથાની વ્યાખ્યા.	૨૬૮
૧૦૧૭	વિનિતા નગરી અષ્ટાપદથી કેટલા યોજન દૂર છે ?	૨૭૦
	ગ્રંથની પ્રશસ્તિ.	૨૭૧

વિષયાનુક્રમ

પ્રશ્નોના મુખ્ય પ્રકારો અને તેના અનુક્રમ આંક

અઠ્ઠાઇ સંબંધી ૯૨૮-૧૦૦૧
અણસણ સંબંધી ૧૨૦-૬૨૦-૭૩૭
અણાહારી સંબંધી ૨૦૧
અન્ય દર્શની સંબંધી ૭૯૪-૯૪૯
અભવ્ય સંબંધી ૩૩૪-૩૩૫-૬૬૮
અસજ્ઝાય સંબંધી ૧૨-૧૬૨-૫૩૭-૭૩૫-૯૦૦-
આગમના પાઠ સંબંધી ૨૦-૩૩-૪૪-૫૬-૭૨-૭૯-૧૦૫-૧૦૬-૧૧૮-૧૨૫-૧૪૮
૧૪૯-૧૫૫-૧૫૭-૧૫૮-૧૬૩-૧૬૬-૧૭૧-૧૭૨-૧૮૬-૧૮૯-૨૬૩-૩૫૦-૩૫૬
૩૭૮-૩૮૦-૩૮૧-૪૦૧-૪૦૬-૪૩૧-૪૩૩-૪૬૭-૪૬૮-૪૯૩-૫૧૯-૫૩૪-૫૪૪
૫૫૨-૫૭૮-૫૮૬-૫૮૯-૬૦૮-૬૦૯-૬૧૦-૬૪૨-૬૬૦-૬૭૭-૬૮૧-૬૮૭-૬૯૭
૭૦૪-૭૬૦-૭૬૩-૭૯૦-૮૩૬-૮૪૮-૮૬૩-૮૭૩-૯૦૭-૯૫૮-૯૮૦-૯૮૧-૧૦૧૬
આડ પડવા સંબંધી ૩૬૬-૫૯૦
આલોયણ તપ સંબંધી ૨૫૮-૩૯૨-૩૯૩-૪૭૭-૪૮૬-૪૫૬-૫૪૮-૮૮૦
આશ્ચર્ય સંબંધી ૨૩૦
ઈતિહાસના પ્રશ્નો સંબંધી ૨-૭-૬૧-૯૯-૧૦૦-૧૦૧-૧૧૪-૧૩૫-૧૪૯-૨૯૬
૩૬૭-૩૯૬-૪૦૧-૪૦૮-૪૧૯-૪૨૬-૪૩૬-૪૩૯-૪૫૪-૫૦૫-૫૨૨-૫૮૫-૫૯૨
૫૯૮-૫૯૯-૭૨૭-૭૪૧-૭૫૩ ૭૭૫-૮૨૨-૮૪૦-૮૫૭-૮૬૩-૮૬૭-૮૬૯-૯૦૮
૯૦૯-૯૩૩-૯૫૭-૯૭૭-૧૦૧૭
ઉજ્જેઇ લાગે તે સંબંધી ૩૯૪-૬૬૬-૮૯૯
ઉપશમ શ્રેણી સંબંધી ૮૫૨
ઉપધાન સંબંધી ૨૮-૩૪-૮૧-૮૨-૮૩-૧૯૪-૨૯૭-૩૧૪-૩૧૫-૩૧૯-૩૨૧-૩૭૭
૪૧૭-૪૪૭-૪૫૮-૪૫૯-૪૮૨-૫૧૨-૫૨૭-૫૫૪-૫૫૫-૫૫૬-૬૮૫-૭૨૫-૭૬૬
૭૭૪-૭૭૬-૭૮૯-૯૪૮-૯૭૨
ઉજમણા સંબંધી ૧
ખરતરાદિ સંબંધી ૭૬૯-૭૭૦

ગણધરાદિ દેશના સંબંધી ૪-૨૯-૨૨૫-૩૩૭-૭૩૨
ગણિત સંબંધી ૨-૧૪૩-૨૦૦-૨૦૮-૨૧૮-૨૪૯-૨૫૧-૩૧૩-૩૭૫-૫૩૬
ગુણઠાણા સંબંધી ૪૫૧-૫૪૭-૮૫૫-૯૭૯
ગુરુદેરી સંબંધી ૧૭૯-૧૮૦-૩૫૬-૮૮૧-૯૫૪-૯૭૬-૧૦૧૫
ગોચરી સંબંધી ૧૭૦-૩૪૦-૩૪૧-૪૭૨-૯૬૮
ચક્રવર્તિ સંબંધી ૮૪-૧૧૭-૧૪૭-૨૨૪-૩૪૭-૪૦૮-૪૧૪-૪૧૫-૭૨૮-૭૬૭-૭૬૮
૮૦૮-૯૧૪ ૯૪૧-૯૪૨
ચારિત્ર સંબંધી ૧૧૩-૨૨૭
ચૌદ નિયમ સંબંધી ૩૩૮-૩૩૯-૪૧૦-૯૫૩-૯૭૦-૯૭૫
ચૌદ સ્વપ્ન સંબંધી ૧૦૮-૪૦૫-૪૨૯-૪૫૨-૪૫૫-૫૦૯-૯૭૩-૧૦૧૦
જિનેશ્વર-જિનપ્રતિમાદિ સંબંધી ૨-૩૨-૪૮-૫૦-૫૩-૫૪-૮૫-૧૦૭-૧૧૨-૧૨૭
૧૩૪-૧૩૭-૧૫૦-૧૫૧-૧૫૬-૧૬૦-૧૯૫-૨૦૦-૨૨૭-૨૫૦-૨૬૭-૨૬૯-૨૯૩
૨૯૯-૩૦૧-૩૧૬-૩૫૯-૩૬૧-૩૭૬-૩૮૨-૪૧૩-૪૩૨-૫૦૨-૫૨૦-૫૨૯-૫૪૪
૫૯૫-૬૦૨-૬૩૦-૬૩૧-૬૬૪-૬૭૨-૬૯૧-૬૯૮-૬૯૯-૭૩૧-૭૩૯-૭૪૦-૭૮૭
૭૮૮-૭૯૯-૮૭૭-૮૯૩-૯૩૮-૯૫૦-૧૦૦૯
જિનકલ્પી સંબંધી ૪૨-૨૨૬-૪૧૧-૫૧૧
જ્યોતિષ, તિથિ, વર્ષ આદિ સંબંધી ૬૪-૧૦૨-૨૬૦-૨૬૮-૩૫૭-૪૧૭
૪૬૬-૪૯૪-૪૯૯-૫૨૮-૫૩૨-૫૩૩-૫૬૬-૫૭૦-૫૭૧-૬૧૭-૬૧૮-૭૧૨
જ્ઞાન સંબંધી ૧૨૮-૧૨૯-૧૪૨-૧૪૪-૨૦૭-૨૯૪-૩૨૫-૫૩૫-૫૪૬
૬૯૦-૭૩૬-૮૭૬
તપસ્યા સંબંધી ૪૭૬-૬૩૬-૬૫૩-૭૦૨-૭૨૬-૮૨૬-૮૮૨-૮૯૨-૮૯૬-૯૦૪
૯૧૫-૯૧૬-૯૩૫-૯૪૫-૯૮૭-૧૦૦૨-૧૦૦૩-૧૦૦૪.
તિર્યંચ સંબંધી ૧૮૩-૧૯૮-૨૧૯-૨૮૧-૨૮૬-૩૯૧-૫૩૫-૭૫૮-૮૫૧-૯૦૨.
ત્રિફલાપાણી સંબંધી ૩૯૫.
તીર્થ સંબંધી ૨૬-૫૬૪-૭૮૯-૮૧૩
દાન સંબંધી ૩૩૪-૪૧૬.
દીક્ષા સંબંધી ૨૧૦-૨૪૧-૩૨૩-૫૦૧-૮૦૪.
દેવદેવી દેવલોક સંબંધી ૫-૧૯-૩૧--૩૫-૩૭-૩૯-૪૧-૪૩-૪૪-૫૫-૬૩

૯૨-૧૦૪-૧૧૫-૧૨૧-૧૮૨-૧૮૮-૧૯૧-૨૦૭-૨૦૯-૨૨૧-૨૨૯-૨૩૩-૨૩૫
૨૩૬-૨૪૦-૨૪૮-૨૫૩-૨૮૦-૨૮૨-૨૮૩-૨૯૫-૩૧૩-૩૨૭-૩૪૪-૩૪૫-૩૪૭
૩૪૮-૩૮૬-૪૨૩-૪૩૫-૪૭૯-૪૮૩-૪૮૭-૪૯૫-૪૯૬-૪૩૭-૪૫૯-૫૧૦-૫૪૫
૬૧૧-૬૩૨-૬૭૩-૬૭૫-૬૯૬-૭૦૧-૭૦૮-૭૧૦-૭૪૮-૭૪૯-૭૭૩-૭૮૫-૭૯૨
૮૧૫-૮૫૯-૯૮૯-૧૦૧૧.

દેવદ્રવ્યાદિ સંબંધી ૧૬૮-૨૨૦-૨૯૨-૩૩૩-૫૧૭-૭૨૧-૭૨૩-૭૬૫-૭૮૦
૮૪૧-૮૪૩-૯૫૬.

દેવવંદન વિધિ સંબંધી ૪૫-૭૮-૧૬૫-૫૫૧-૪૬૯-૬૨૬-૬૪૦-૬૪૧-૬૪૯
૬૫૪-૭૫૧-૭૯૯-૯૬૧-૧૦૦૦.

દ્રવ્યાનુયોગ સંબંધી ૧૦-૧૭-૨૨-૨૪-૨૭-૫૦-૫૯-૬૬-૬૭-૬૮-૭૦-૭૪
૭૭-૮૮-૯૮-૧૧૦-૧૧૧-૧૧૬-૧૧૭-૧૧૯-૧૩૬-૧૪૧-૧૪૩-૧૫૨-૧૭૬-૧૭૭
૧૯૭-૧૯૯-૧૯૮-૨૨૩-૨૩૨-૨૩૪-૨૩૮-૨૪૩-૨૬૪-૨૬૫-૨૮૭-૨૮૮-૨૯૧
૩૦૭-૩૦૮-૩૧૭-૩૪૬-૩૫૪-૩૫૫-૩૮૮-૩૯૯-૪૦૫-૪૧૮-૪૪૪-૪૫૦-૪૬૨
૪૭૧-૪૮૪-૪૮૫-૪૮૮-૪૮૯-૪૯૨-૪૯૮-૫૦૩-૫૦૮-૫૧૪-૫૨૨-૫૨૪-૫૩૮
૫૪૨-૫૫૩-૫૮૧-૬૧૨-૬૨૧-૬૨૮-૬૨૭-૬૪૧-૬૪૩-૬૪૪-૬૪૫-૬૪૬-૬૪૭
૬૬૯-૬૭૦-૬૮૪-૭૦૫-૭૦૭-૭૧૮-૭૨૯-૭૫૭-૭૬૨-૮૦૬-૮૦૭-૮૧૪-૮૧૬
૮૨૧-૮૨૮-૮૨૯-૮૩૧-૮૩૨-૮૫૩-૮૫૬-૮૫૮-૮૬૧-૮૬૨-૮૮૪-૮૯૮-૯૧૩
૯૪૩-૯૪૪-૯૪૬-૯૬૬-૯૮૪-૯૯૬-૧૦૦૬-.

નારકી સંબંધી ૧૧૯-૩૬૦-૬૦૪-૬૦૫-૬૯૨.

નિગોદ સંબંધી ૪૦-૪૬-૫૮-૬૯૨-૬૯૩-૬૯૪-૬૯૫-૮૯૦-૯૬૪.

પડિલેહાણ સંબંધી ૮૦-૮૨-૨૫૨-૩૧૮-૫૪૩.

પરંપર સંઘટ્ટા સંબંધી ૩૦૬.

પક્વાન્નનો કાળ સંબંધી ૮૬૬.

પરીષહ સંબંધી ૪૩૪.

પાસત્થા સંબંધી ૩૫૧-૩૬૬-૫૪૧-૬૦૬-૭૧૯-૭૨૪-૮૧૭-૮૧૮.

પૂજા સંબંધી ૧૯૦-૨૪૭-૨૫૫-૨૬૧-૩૪૯-૩૮૭-૫૩૧-૫૬૫-૫૫૯-૫૬૦-૫૬૫
૫૮૩-૬૧૩-૬૧૪-૬૮૨-૭૧૩-૭૪૪-૭૪૭-૭૫૦-૭૭૬-૭૮૬-૮૧૦-૮૧૯-૮૨૩
૯૨૨-૯૨૩ ૯૨૫-૯૩૭-૧૦૧૩-૧૦૧૪.

પચ્ચક્ખાણ સંબંધી ૭૬-૧૨૪-૧૩૦-૧૮૫-૧૮૭-૧૯૩-૨૧૭-૨૨૨-૨૨૮
૨૪૪-૨૪૫-૨૪૬-૩૦૦-૩૦૩-૩૧૧-૩૨૦-૩૫૨-૩૮૮-૪૨૮-૫૩૯-૫૬૮-૫૭૩
૮૭૯-૮૮૩-૯૩૦-૯૩૨-૯૫૨-૯૯૦-૧૦૧૨-.
પોસહ સંબંધી ૨૫-૭૩-૧૬૪-૨૦૬-૩૨૯-૩૯૮-૪૭૩-૫૧૮-૫૯૩-૬૫૦
૬૬૦-૬૬૭-૬૮૬-૬૮૮-૬૮૯-૭૧૭-૭૪૩-૭૮૧-૮૩૫-૮૪૪-૯૦૬-૯૩૧-૯૪૭
૯૬૫-૯૭૧-૯૯૧-૯૯૭-.
પ્રતિક્રમણ સંબંધી ૩-૬-૮-૯-૨૧-૯૬-૧૩૩-૨૫૭-૩૪૨-૪૦૦-૪૪૭-૪૭૪
૫૪૦-૫૫૭-૫૭૬-૬૩૪-૬૫૯-૬૬૨-૭૧૧-૭૧૪-૭૩૦-૭૩૩-૭૩૪-૭૪૫
૮૩૭-૯૦૩-૯૦૯-૯૨૬-૯૫૭-૯૮૬-૯૯૯-૧૦૦૭.
પ્રાયશ્ચિત્ત સંબંધી ૪૭-૨૪૨-૨૫૯-૮૪૫.
પૂર્વધર સંબંધી ૮૭૫.
પૂર્વ સંબંધી ૪૦૯.
બાર બોલ સંબંધી ૨૭૦-૧૦૦૫.
મતાન્તર સંબંધી ૮૯-૯૦-૯૧-૧૫૩-૬૧૯-૭૯૬-
મિથ્યાત્વ સંબંધી ૮૮૫.
યુગલિક સંબંધી ૩૦૪-૩૬૨-૩૭૯.
યુગપ્રધાન સંબંધી ૮૪૭-૮૫૪.
યોગ અનુષ્ઠાન સંબંધી ૩૮-૭૧-૨૭૧-૨૯૮-૩૭૨-૩૭૩-૩૮૫-૪૪૦-૪૪૩
૪૭૦-૫૧૬-૫૮૨-૨૩૯-૯૬૨.
રાત્રિભોજન સંબંધી ૩૬-૬૯-૮૬-૨૨૯-૪૨૦-૮૬૪-૯૯૬.
લબ્ધિ સંબંધી ૧૪૫-૩૮૯-૬૨૪.
લેશ્યા સંબંધી ૧૯૬-૪૨૨.
વચન શુદ્ધિ સંબંધી ૭૨૨.
વાસુદેવાદિ સંબંધી ૨૯૦-૪૬૫-૫૭૯-૬૭૪-૭૯૭-૮૦૯.
વિદ્યાધર સંબંધી ૮૪૯.
વિગઈ સંબંધી ૮૬૮-૮૭૧-૯૪૦.
વ્યાકરણ સંબંધી ૯૩-૨૭૨-૨૭૩-૨૭૪-૨૭૫-૨૭૬-૨૭૭-૨૭૮-૨૮૪-૨૮૫
૨૮૯-૫૫૦-૫૮૮-.
શય્યાતર સંબંધી ૧૬૯-૨૧૩-૨૧૪-૨૧૫-૪૦૨

શ્રાવક વ્રત સંબંધી ૧૦૩-૧૬૧-૩૬૩-૪૨૪-૪૨૭-૪૪૨-૪૪૫-૫૬૯-૬૧૫ ૬૧૬--૭૦૩-૭૪૩-૭૫૬-૭૫૯-૭૭૪-૮૦૧-૮૧૧-૮૬૦-૮૭૮-૯૧૦-૯૧૨-૯૧૯ ૯૨૦-૯૪૮-૯૮૨-૯૮૩-૯૮૫

શ્રાવક પડિમા સંબંધી ૧૭૩-૫૧૩-૬૫૫-૮૮૮-૮૯૪-૯૧૭-૯૧૮-૯૩૬-૯૭૮ ૯૯૩

શ્રાવિકા સંબંધી ૧૩૫-૩૨૨-૩૨૯-૩૩૦-૩૬૭-૪૧૨-૫૬૨-૬૧૪-૭૫૨-૭૫૪ ૭૬૪-૮૭૦-૮૭૨

શ્રાવક આચાર સંબંધી ૧૬-૨૫-૪૭-૬૨-૯૫-૧૮૧-૩૬૮-૩૮૪-૪૦૩-૪૫૭ ૪૬૪-૫૦૪-૫૧૫-૫૨૬-૫૩૦-૫૬૭-૫૭૨-૫૯૪-૬૨૨-૬૨૩-૬૫૧-૬૫૨-૬૮૧ ૭૧૫-૭૩૮-૭૪૨-૭૪૬-૮૦૦-૮૦૩-૮૨૪-૮૨૫-૮૩૦-૮૪૨-૮૫૦-૮૬૫-૮૭૬ ૮૯૧-૯૨૭-૯૬૦-૯૯૮

સચિત્ત-અચિત્ત-ભક્ષ્યાભક્ષ્ય સંબંધી ૧૧-૫૨-૫૮-૬૦-૮૭-૯૪-૯૭-૧૨૩-૧૩૧ ૧૩૮-૧૭૭-૧૮૪-૨૦૨-૨૦૩-૨૦૪-૨૦૫-૨૧૬-૨૩૧-૩૦૫-૩૧૨-૩૨૬-૩૨૮ ૩૩૨-૩૭૦-૪૧૨-૪૪૧-૪૪૬-૪૫૩-૫૨૧-૫૬૩-૫૯૯-૬૩૭-૬૬૫-૫૭૬-૬૭૯ ૬૮૩-૭૧૮-૮૮૯-૯૨૧-૯૨૯-૯૩૪-૯૬૯-૯૯૨

સમવસરણ સંબંધી ૩૦-૪૯૧-૪૯૭-૬૩૩-૬૫૬-૬૫૭-૬૫૮-૬૬૧-૭૫૫

સકામ-અકામ નિર્જરા સંબંધી ૯૫૧

સંઘ સંબંધી ૬૧-૭૦૦

સમુદ્રઘાત સંબંધી ૮૭૪-૯૮૮

સમકિત સંબંધી ૪૮૦-૪૮૧-૭૨૦-૭૯૩-૮૩૩

સાધુ સાધ્વી સંબંધી ૧૩-૧૪-૧૫-૧૮-૫૧-૫૮-૬૫-૧૦૯-૧૨૨-૧૨૫-૧૨૮ ૧૩૦-૧૩૯-૧૫૯-૧૭૪-૧૭૫-૧૭૮-૧૯૨-૨૧૧-૨૧૨-૩૦૨-૩૫૩-૩૬૯ ૩૮૩-૩૮૯-૩૯૦-૪૦૪-૪૩૦-૪૩૮-૪૭૨-૪૭૮-૪૯૦-૫૦૦-૫૦૬-૫૨૫-૫૭૫ ૫૭૭-૫૮૪-૫૯૦-૬૦૧-૬૩૫-૬૮૦-૭૦૬-૭૧૬-૭૬૧-૭૭૨-૭૮૨-૭૮૩-૭૯૫ ૮૦૨-૮૧૨-૮૨૦-૮૨૭-૮૩૪-૮૩૮-૮૩૯-૮૪૮-૮૭૫-૮૭૭-૮૮૧-૮૮૬-૮૯૭ ૯૦૧-૯૭૪-૯૮૨-૯૯૫-૧૦૦૮

સામાયિક સંબંધી ૭૫-૧૪૦-૧૬૭-૩૧૦-૩૩૧-૩૬૪-૩૬૫-૪૬૧-૪૬૩ ૫૯૭-૬૦૩-૬૦૭-૬૭૧-૮૯૫-૯૧૧

સૂતક સંબંધી ૨૫૪-૫૪૯-૬૩૮-૯૨૪

।। प्रथमोल्लास: ।।

मङ्गलाचरणम्

प्रणिपत्य परं ज्योति: प्रशान्तदोषं सतां सदा ध्येयम्।
प्रत्यूह-व्यूह-भिदे लोकालोक-प्रकाशकरम् ।। १ ।।

तत्तद्बहुश्रुतावलि-सङ्घविनिर्मित-विचित्रपृच्छानाम्।
श्री-विजयसेनसूरि-प्रसादितान्युत्तराणि मया ।। २ ।।

अङ्गोपाङ्ग-प्रकरण-तट्टीका-गुरुपरंपरादीनाम्।
स्व-मत्याऽऽत्मस्मृतये संगृह्यन्ते यथावगमम् ।। ३ ।।

त्रिभिर्विशेषकम्

અર્થ: જેના દોષો તદ્દન શાંત થયા છે, અને જે હંમેશ સંતોને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે, વિઘ્નોનો નાશ કરનાર છે, અને લોકાલોકનું સ્વરૂપ પ્રકાશે છે, એવી પરમ જ્યોતિરૂપ શ્રી તીર્થંકર દેવોને પ્રણિપાત કરીને એટલે કે મન વચન કાયાએ નમસ્કાર કરીને, અંગો, ઉપાંગો, પ્રકરણો, અને તેઓની ટીકાઓ તથા ગુરુપરંપરાના મતને અનુસરીને શ્રી વિજય સેનસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ બહુશ્રુત મુનિમહારાજાઓએ અને શ્રી સંઘોએ પૂછેલા વિવિધ પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપવાની કૃપા કરી હતી. તે પ્રશ્નોત્તરોનો હું પોતાના સ્મરણ માટે મારી બુદ્ધિ અનુસાર સંગ્રહ કરું છું. (૧-૨-૩)

મહોપાધ્યાય શ્રી વિમલહર્ષ ગણિકૃત પ્રશ્નોના ઉત્તરો -

પ્રશ્ન: જ્ઞાનપંચમીના ઉજમણાનું દ્રવ્ય જ્ઞાન દ્રવ્ય કહેવાય? કે મંડપમાં પધરાવેલ જિનેશ્વરદેવોની સામે મૂકાએલ હોવાથી દેવદ્રવ્ય કહેવાય?

ઉત્તર:—ઉજમણાના જ્ઞાનનાં બધાં ઉપકરણો જ્ઞાન દ્રવ્ય છે, અને તે જ્ઞાન ભંડારમાં મૂકવા અને બીજા જે હોય તે દેવદ્રવ્ય કહેવાય, એમ જણાય છે. [દર્શન અને ચારિત્રનાં ઉપકરણ સિવાયનાં] ।। ૧-૧ ।।卐

卐 પ્રથમ અંક ઉલ્લાસનો અને બીજો અંક સળંગ પ્રશ્નનો જાણવો.

પ્રશ્ન: બનાવવામાં આવતી જિનપ્રતિમાનું મોટામાં મોટું અને તદ્દન નાનું પ્રમાણ કેવું હોય? જો મોટામાં મોટું પાંચસો ધનુષ્યનું હોય, અને નાનામાં નાનું અંગુઠા જેવડું હોય, તો પોતપોતાના શરીર પ્રમાણે ચોવીશે ય જિનની કરાવીને **ભરત મહારાજાએ અષ્ટાપદ** પર્વત ઉપર ભરાવેલી પ્રતિમાઓમાં **મહાવીર પ્રભુની** મૂર્તિ ઉત્સેધાંગુલે સાત હાથ પ્રમાણવાળી છતાં, **ભરત મહારાજના** અંગુઠા જેટલી પણ કેમ થાય? કેમકે-ઉત્સેધાંગુલની ગણતરીએ ચાર ધનુષ અને ૧૬ અંગુલે **ભરત મહારાજનું** એક આત્માંગુલ થાય છે.

ઉત્તર:—**ભરત મહારાજાએ મહાવીર ભગવંતની** મૂર્તિ તેમના શરીર પ્રમાણે ભરાવેલ છે, તેથી તે **ભરતના** એક આત્માંગુલ પ્રમાણે થતી નથી, તો પણ તેમાં કોઈ દોષ આવતો નથી. કેમકે-મૂર્તિના પ્રમાણમાં **ભરત મહારાજાના** અંગુલનો અધિકાર નથી અને તેનું પ્રાયિકપણું છે. ॥૧-૨॥

પ્રશ્ન: **પુક્ખર-વર-દીવડ્ઢે** અને **સિદ્ધાણં બુદ્ધાણંનો** કયા આવશ્યકમાં સમાવેશ થાય?

ઉત્તર:—બન્નેયનો **કાઉસ્સગ્ગ આવશ્યકમાં** સમાવેશ થાય છે, એમ **આવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિના** અનુસારે જણાય છે. ॥૧-૩॥

પ્રશ્ન: બાર પર્ષદાની પાસે તીર્થંકરદેવ ચાર રૂપે એક યોજન ભૂમિમાં ફેલાતી દેશનાએ ધર્મ ઉપદેશ કરે છે, અને ધર્મદેશના પૂરી થયા બાદ સ્વામી દેવછન્દામાં પધારે છે, ત્યાર બાદ ગણધર મહારાજા દેશના આપે છે. તે ચાર રૂપે? કે એક રૂપે? અને યોજનગામિની દેશનાએ? કે-સહજ સ્વરે?

જો એક રૂપે હોય, તો બારે પર્ષદા માંહોમાંહે સંકોચાઈ જાય? કે જેમ પ્રથમ બેઠેલી હતી, તેમ જ બેસી રહે છે?

ઉત્તર:—તીર્થંકર મહારાજાની દેશના પછી બીજી પોરિસીમાં ગણધર મહારાજા સ્વાભાવિક અને એકરૂપે દેશના આપે છે એમ જણાય છે. ચાર રૂપે તથા યોજનગામિની વાણીએ ધર્મદેશના તો તીર્થંકરદેવના અતિશય તરીકે શાસ્ત્રમાં કહેલ છે, ગણધર મહારાજાના અતિશય તરીકે કહેલ નથી.

અને બાર પર્ષદાના સંકોચ બાબતમાં તે અવસરે જે ઉચિત ઇચ્છા મુજબની પ્રવૃત્તિ થતી હોય, તેમ જાણી લેવું. કેમકે-એ બાબતની ચોક્કસ હકીકત શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવતી નથી. ॥૧-૪॥

પ્રશ્ન: **વિજયાદિ અનુત્તર** વિમાનવાસી દેવો નારકી, તિર્યંચ અને ભવનપતિ દેવોમાં જાય કે નહિ?

ઉત્તર:—અનુત્તર વિમાન વાસી દેવો અનન્તરપણે કે પરંપરાએ નારકી, તિર્યંચ, ભવનપતિ, વ્યન્તર કે જ્યોતિષ્કમાં ઉત્પન્ન થતા નથી એવા શબ્દો **પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પંદરમા પદની ટીકામાં** છે. ॥ ૧-૫ ॥

પ્રશ્ન: અતિચારની આઠ ગાથા ન આવડતી હોય, તે કાઉસ્સગ્ગમાં આઠ નવકાર ગણે છે. પરંતુ આઠ ગાથાના અને ચાર નવકારના શ્વાસોચ્છ્વાસ ૩૨ થાય, અને આઠ નવકારના તો ૬૪ થાય, તેનું કેમ?

ઉત્તર—જેને આઠ ગાથા ન આવડે, તેની પાસે આઠ નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરાવાય છે, તેમાં શ્વાસોચ્છ્વાસનું પ્રમાણ ગણાતું નથી. ગાથાને સ્થાને નવકાર ગણાવાય છે. ॥ ૧-૬ ॥

મહોપાધ્યાય શ્રી મુનિવિજયગણિકૃત પ્રશ્નોના ઉત્તરો.

પ્રશ્ન: વાસુદેવો **કોટિશીલા** ઉપાડે છે, તે શાશ્વતી કે અશાશ્વતી છે? અને તે ક્યાં છે? તથા તે **કોટિશિલાને** સર્વ વાસુદેવો આખી ઉપાડે? કે તેનો કોઈપણ ભાગ ઉપાડે છે? તે ક્રોડ મનુષ્યોથી ઉપડી શકે, માટે **કોટિશિલા,** એવું નામ એ જ અર્થને બરાબર અનુસરીને છે? કે બીજા હેતુથી છે?

ઉત્તર:—કોટિશિલા અશાશ્વતી જણાય છે, કેમકે- શાસ્ત્રમાં ગંગા, સિંધુ, **વૈતાઢ્ય** વગેરે શાશ્વત પદાર્થોમાં તેની ગણતરી જોવામાં આવતી નથી. અને તે **કોટિશિલા મગધ દેશમાં દશાર્ણ પર્વતની** પાસે છે. સર્વ વાસુદેવો આખી ઉપાડે છે. "તેનો કોઈ પણ એક ભાગ ઉપાડે છે" એમ નહિ. પરંતુ પહેલો વાસુદેવ છત્ર સ્થાન સુધી, અને છેલ્લો ભૂમિથી ચાર આંગુલ ઊંચી ઉપાડે છે. અથવા મહા મહેનતે ઢીંચણ સુધી ઉપાડે છે. સામાન્યથી ક્રોડ મનુષ્યો ઉપાડી શકે તેવી છે તેથી અને **શાન્તિનાથ** વિગેરે છ જિનેશ્વરોના ક્રોડો મુનિવરો તેના ઉપર સિદ્ધિપદ પામ્યા છે, તેથી **કોટિશિલા** કહેવાય છે. એવા અક્ષરો **તીર્થકલ્પ** વિગેરેમાં છે. ॥ ૧-૭ ॥

પ્રશ્ન: સાંજના પ્રતિક્રમણમાં સજ્ઝાય કરતી વખતે આદિમાં અને અંતમાં નવકાર કહેવાય છે, તેમ બીજે ઠેકાણે સજ્ઝાયોમાં આદિ અને અંતમાં નવકાર કહેવો કે નહિં?

ઉત્તર:—જ્યાં બે આદેશો એટલે કે "**સજ્ઝાય સંદિસાહું**" અને "**સજ્ઝાય કરું**" એમ માગવામાં આવે, ત્યાં આદિ અને અંતમાં સંપૂર્ણ નમસ્કાર કહેવાય અને જ્યાં એકજ આદેશ એટલે કે સજ્ઝાય કરું એમ આદેશ માગવામાં આવે ત્યાં આદિમાં એકજ નવકાર કહેવાય છે. વળી સાંજના પ્રતિક્રમણમાં સજ્ઝાય પછી આખો નવકાર ગણવાનું **સામાચારી** વિગેરેમાં દેખાતું નથી, પણ પરંપરાએ તો સંપૂર્ણ નવકાર કહેવાય છે. તેથી મંગલરૂપ હોવાથી તેમાં દોષ નથી. ॥૧-૮॥

પ્રશ્ન: પાક્ષિક ખામણા થઈ રહ્યા બાદ "**ઈચ્છામો અણુસટ્ઠિં**" એવા અક્ષરો જે બોલાય છે, તે ગીતાર્થ મુનિવરે કહેવા? કે સર્વ સાધુઓએ કહેવા?

ઉત્તર:—**इच्छामो अणुसट्ठिं** એવા અક્ષરો "તમામ સાધુઓએ કહેવા" એમ **સામાચારીમાં** કહ્યું છે. ॥૧-૯॥

પ્રશ્ન: મત્તાઙ્ગ વગેરે કલ્પવૃક્ષો વનસ્પતિવિશેષ છે? કે વાદળા વગેરેની જેમ વિસ્રસાપરિણામી છે?

ઉત્તર:—જીવાભિગમ સૂત્રની ટીકા વિગેરે ગ્રંથોને અનુસારે અને મત્તાઙ્ગ વિગેરે **કલ્પવૃક્ષો** તેવા પ્રકારની ક્ષેત્ર વિગેરે સામગ્રીથી ઉત્પન્ન થયેલ સ્વભાવે કરીને બને છે. માટે વિસ્રસા પરિણામવાળા છે. અને **ઋષિદત્તા** વિગેરે **કથાનક** ગ્રંથોમાં **કલ્પવૃક્ષનું** બીજ વાવવાનું દેખાડેલ હોવાથી વનસ્પતિ વિશેષ પણ હોય, તેમ સમજાય છે. ॥૧-૧૦॥

પ્રશ્ન: ચીભડું વિગેરે બીજવાળી વસ્તુ અગ્નિએ પકવ્યા વિના કેવલ રાઈનો સંસ્કાર દેવામાં આવે, તો અચિત્ત થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—કાચાં ચીભડાં પ્રમુખ સબીજ અથવા નિર્બીજ ફળો પ્રબળ અગ્નિ અને મીઠાના સંસ્કાર વિના અચિત્ત થતા નથી. ॥૧-૧૧॥

પ્રશ્ન: સામાચારીમાં નવમા દ્વારમાં કાલગ્રહણની વિધિમાં गिलिउग्गिलिए એવો શબ્દ આવે છે, તેનો વ્યુત્પત્તિ ભાવાર્થ કહેવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—**मार्जारादिना मूषिकादौ गिलितोद्‌गिलिते इति गिलितः सन् उद्‌गिलितो-वान्तः, तस्मिन्, कोऽर्थः?** "બિલાડા વિગેરેએ ઉંદર વિગેરેને અન્યસ્થાનમાં ગળ્યો હોય, અને સાઠ હાથની સાધુઓની વસતિ છે, તેમાં તે બિલાડા વિગેરેએ આવી વમન કર્યું હોય; તો અસજ્ઝાય થાય નહિ." એમ **આવશ્યક ટીકા** આદિ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે. ॥૧-૧૨॥

સુરતના શ્રાવકોએ ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયગણિદ્વારા કરાવેલ પ્રશ્નોના ઉત્તરો.

પ્રશ્ન : કોઈ એક પાસત્થા વિગેરે મૂલકર્મ વિગેરેમાં દુષ્ટ ક્રિયાકારી હોય, પણ શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય. અને બીજો તપસ્યા વિગેરે બહુ ક્રિયાવાળો હોય. પણ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપક હોય. આ બેમાં કોણ બહુસંસારી અને કોણ અલ્પસંસારી ?

ઉત્તર :— આ બેમાં કોણ બહુલ-સંસારી ? અને કોણ અલ્પસંસારી ? તે નિર્ણય આપણાથી કરી શકાય નહિ. કેમકે- તેવા પ્રકારના શાસ્ત્રના અક્ષરો દેખાતા નથી. તેમજ, જીવોનો પરિણામ વિચિત્ર હોય છે. તેનો સર્વથા નિર્ણય તો સર્વજ્ઞ ભગવાન કરી શકે. પરંતુ, વ્યવહારને અનુસરીને ઉત્સૂત્રપ્રરૂપક બહુલ સંસારી હોય, એમ સંભવે છે. ॥૧-૧૩॥

પ્રશ્ન : અગીતાર્થ સાધુને સ્વતંત્રપણે વિચરવામાં અનન્તસંસારિપણું જ થાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— અગીતાર્થ સાધુને સ્વતંત્રપણે વિચરવામાં અનન્તસંસારિપણું પ્રાયઃ કરીને થાય. "ચોક્કસ જ થાય" એમ કહેવાય નહિ. કારણ કે કર્મપરિણતિ વિચિત્ર હોય છે. ॥૧-૧૪॥

પ્રશ્ન : સાધુઓને માસકલ્પ વિગેરે વિધિ નિયત=ચોક્કસ છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— સાધુઓને માસકલ્પાદિ વિહારમાં એકાન્તિકપણું નથી, કેમકે- કારણ ન હોય, તો માસકલ્પાદિ વિધિએ વિહાર કરે, અને કારણ હોય, તો બહુ કાલ સુધી પણ એક સ્થાનકે રહી શકે. કેમકે-

पंच समिआ तिगुत्ता, उज्जुत्ता संजमे तवे चरणे।
वाससयंपि वसंता, मुणिणो आराहगा भणिया॥ १ ॥

અર્થ — પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, સંજમ, તપ અને ચારિત્રમાં ઉદ્યમી મુનિવરો એક સ્થાનકે સો વર્ષ સુધી વસ્યા હોય, તો પણ આરાધક કહ્યા છે.

આ પાઠથી એક ઠેકાણે વધારે વખત રહી શકે. ॥૧-૧૫॥

પ્રશ્ન : એક આંખવાળા નાળિયેર વિગેરેની સાંસારિક ફળની ઇચ્છાથી પૂજા કરવામાં મિથ્યાત્વ લાગે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—આ લોકના લાભ માટે દક્ષિણાવર્ત શંખ વિગેરેની પેઠે એકાક્ષિ નાળિયેર વિગેરેની પૂજા કરવામાં મિથ્યાત્વ લાગે, તેવું અમારા જાણવામાં નથી. ॥ ૧-૧૬ ॥

પ્રશ્ન: સમ્યગ્દષ્ટિ સિવાયના જીવોને નિર્જરા જરા પણ ન થાય? કે થોડી ઘણી થાય?

ઉત્તર:—સમકિતી સિવાયના જીવોને નિર્જરા જરા પણ ન થાય, એમ તો કહી શકાય નહિ. કેમકે—

> **अणुकंपऽकामनिज्जर बालतवे दाण-विणय-विब्भंगे।**
> **संजोग-विप्पओगे वसणूसव-इड्ढि-सक्कारे ॥ १ ॥**

આવશ્યક નિર્યુક્તિની આ ગાથામાં કહેલી અકામ નિર્જરા મિથ્યાદષ્ટિને સમકિત પ્રાપ્તિના કારણ તરીકે જણાવી છે. અને કેટલાક **ચરક, પરિવ્રાજક** વિગેરે સંન્યાસીઓને પોતાની ઇચ્છાપૂર્વક બ્રહ્મચર્યનું પાલન, અદત્તાદાનનો ત્યાગ વિગેરે નિયમોથી પાંચમા બ્રહ્મદેવલોક સુધી ઉપજવાનું કહેલું હોવાથી તેઓને સકામ નિર્જરાનો પણ સંભવ દેખાય છે. ॥ ૧-૧૭ ॥

પ્રશ્ન: ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરવા છતાં મહાવ્રતનું પાલન, તપશ્ચર્યા વિગેરે ક્રિયા કરે, તેઓ હળવાકર્મી થાય કે નહિ?

ઉત્તર:—ઉત્સૂત્રપ્રરૂપક નિહ્નવ વિગેરે મહાવ્રતની ઉગ્રક્રિયા સહિત હોય, તો ઉત્કૃષ્ટથી **નવમા ગ્રૈવેયક** સુધી ઉપજે છે, તેથી મહાવ્રતની ક્રિયા દ્વારા મેળવેલ શુભ ફળ તેઓને ભલે હોય, પણ તેઓને હળવા કર્મીપણું થાય કે ભારે કર્મીપણું થાય? તે તો સર્વજ્ઞ ભગવાન જાણે. ॥ ૧-૧૮ ॥

ઉપાધ્યાય શ્રી મેઘવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન: **ભગવતી સૂત્ર**માં "**લોકપાળ** દેવો પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશામાં રહે છે" એમ બતાવ્યું છે. છતાં "તેઓને દક્ષિણ દિશામાં જ થતાં ગ્રહોની શ્રેણિ, વિઘ્નો, અતિવર્ષાદ, લોઢા વિગેરે ખાણોની હાલત વિગેરે કાર્યો, અજાણમાં હોતાં નથી" એમ બતાવ્યું છે, તો ફક્ત દક્ષિણ દિશા જ પકડી છે, પણ બીજી દિશાઓ કહી નથી, તેનું શું કારણ છે?

ઉત્તર:—ભગવતી સૂત્રમાં "ચારે લોકપાલ દેવોને દક્ષિણ દિશામાં થતાં જે પૃથક્, પૃથક્ કાર્યો અજ્ઞાત હોતાં નથી" એમ બતાવ્યું છે. તે દક્ષિણ દિશા મેરુપર્વતની અપેક્ષાએ જાણવી. પણ સૌધર્મેન્દ્ર વિમાનની અપેક્ષાએ લેવી નહિ. ॥૧-૧૯॥

પ્રશ્ન: કલ્પકિરણાવલી ગ્રંથમાં "મરુદેવા અધ્યયનની વિભાવના કરતાં મહાવીર ભગવંત સિદ્ધિ પદને પામ્યા" એમ કહ્યું છે. તો તે મરુદેવા અધ્યયન કઈ રીતિએ વિભાવ્યું? તે રૂડી રીતે જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર:—કલ્પસૂત્રની અવચૂર્ણિમાં "મરુદેવા અધ્યયનને વિભાવતા એટલે પ્રરૂપણા કરતાં જ સિદ્ધ થયા" એમ કહ્યું છે. બીજી વિભાવનાની રીતિ બતાવી નથી. ॥૧-૨૦॥

પ્રશ્ન: પાક્ષિક ખામણાના અવસરે દરેક શ્રાવકો મનમાં નમસ્કારમંત્ર ગણે કે નહિ?

ઉત્તર:—સાધુઓ હોય તો પાક્ષિક ખામણામાં શ્રાવકો નમસ્કાર મંત્ર મનમાં ગણે નહિ, પણ સાધુઓ ખામણાસૂત્ર કહે તે સાંભળે. સાધુઓ ન હોય તો શ્રાવકો પક્ખિસૂત્રને સ્થાનકે વંદિત્તુસૂત્ર કહે, અને ખામણાના સ્થાનકે નમસ્કારસૂત્ર કહે, તેમ પરંપરા ચાલી આવી છે. ॥૧-૨૧॥

ઉપાધ્યાય શ્રી સોમવિજયગણિકૃત પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન: વૈક્રિયરૂપને બનાવતા દેવો વિગેરે જે એકેંદ્રિયથી માંડીને પંચેંદ્રિય સુધીનું જીવરૂપે વૈક્રિય શરીર બનાવે છે, ત્યારે તેમાં પોતાના આત્મપ્રદેશ નાંખે છે, તેવી રીતે થાંભલા વિગેરે અચેતન પદાર્થ વિકુર્વે, તો તેમાં પોતાના આત્મપ્રદેશો નાંખે કે નહિ?

ઉત્તર:—દેવો થાંભલા વિગેરે અચેતન પદાર્થ બનાવતાં તેમાં પોતાના આત્મપ્રદેશ સંક્રમાવે નહિ, એમ જણાય છે. કેમકે- જીવાભિગમસૂત્રમાં ચોથીપ્રતિપત્તિમાં દેવ ગતિના અધિકારે કહ્યું છે કે "હે ભગવાન! સૌધર્મ, ઈશાન દેવલોકના દેવો એકરૂપની વિકુર્વણા કરવા સમર્થ છે? કે બહુ રૂપોની વિકુર્વણા કરવા સમર્થ છે?" ઈત્યાદિક સૂત્રમાં બતાવ્યું છે કે 'દેવો પોતાના આત્મપ્રદેશોએ સહિત એકેન્દ્રિય વિગેરે એક, અનેક રૂપો પણ બનાવી

શકે છે. અને આત્મપ્રદેશ વિનાના પ્રાસાદ, ઘટ, પટ વિગેરે ભિન્નરૂપો પણ બનાવી શકે છે. ॥૧-૨૨॥

પ્રશ્ન: **પિણ્ડવિશુદ્ધિના કર્તા જિનવલ્લભગણિ ખરતરગચ્છીય છે? કે અન્યગચ્છીય છે?**

ઉત્તર:— **જિનવલ્લભગણિનું ખરતરગચ્છીયપણું** સંભવતું નથી. કેમકે- તેમણે કરેલ **પૌષધવિધિ પ્રકરણમાં** "ઉપવાસ કરવાની શક્તિના અભાવે, શ્રાવકોને જમવા-એકાસણા વિગેરે કરવાનું" કહેલું છે. તેમજ **કલ્યાણક સ્તોત્રમાં શ્રી વીરભગવાનના પાંચ કલ્યાણકો** જણાવ્યા છે. તેથી **જિનવલ્લભગણિની સામાચારી** ભિન્ન છે, અને **ખરતરોની સામાચારી** ભિન્ન છે. ॥૧-૨૩॥

પ્રશ્ન: **જંબૂદ્વીપમાં** નદીઓની કુલ સંખ્યા ચૌદ લાખ છપ્પન હજારની **જંબૂદ્વીપ પન્નત્તિમાં** કહી છે, તેમાં દરેક ૨૮ હજારના પરિવારવાળી અંતર નદીઓ ગણી નહિ. તેનું શું કારણ છે?

ઉત્તર:— **જંબૂદ્વીપ સંગ્રહણી** વિગેરે ગ્રંથોમાં જેમ **કુરુક્ષેત્રની** ૮૪ હજાર નદીઓની ગણતરી નથી, તેમ આમાં પણ અંતર્નદીઓના પરિવારની ગણતરી કરી નથી. તેમાં પૂર્વાચાર્યોની અવિવક્ષા જ કારણ સંભવે છે. ॥૧-૨૪॥

પ્રશ્ન: બારવ્રતધારી પોસાતીઓને અને સળંગ ચાર, આઠ કે દસ લાગ-લગાટ પૌષધ કરનારાઓને જે આલોયણ પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય, તે ઉપધાન આલોયણના અનુસારે અપાય કે કોઈ બીજી રીતીએ અપાય?

ઉત્તર:— બારવ્રતધારી પોસાતી વિગેરેને આલોયણ પ્રાયશ્ચિત્ત સામાન્યથી જીવઘાત વિગેરેમાં જે અપાય છે, તે મુજબ અપાય છે. પણ ઉપધાન આલોયણના અનુસારે અપાતું નથી. ॥૧-૨૫॥

પ્રશ્ન: ભરતક્ષેત્રના માગધ વિગેરે તીર્થો **જંબૂદ્વીપની** જગતીની પહેલાં છે? કે **લવણસમુદ્રમાં** છે?

ઉત્તર:— **ભરતક્ષેત્ર સંબંધી માગધ વિગેરે તીર્થો જગતી થકી આગળ લવણસમુદ્રમાં** છે, એમ જણાય છે. કેમકે **જંબૂદ્વીપ સમાસમાં ભરતક્ષેત્રના** વર્ણનના અધિકારમાં **માગધ, વરદામ, પ્રભાસ, તીર્થદ્વાર'** ઇત્યાદિ કહ્યું છે. ॥૧-૨૬॥

પ્રશ્ન: **पणकोडि अडसट्ठी लक्खा नवनवइ सहस्स पंचसया।**
चुलसी अहिया रोगा, छट्ठे तह सत्तमे नरए॥ १ ॥

આ ગાથા કયા ગ્રંથમાં છે? અને પહેલી વિગેરે નારકીમાં કેટલા રોગો હોય?

ઉત્તર:—આવા પાઠવાલી આ ગાથા કોઈ ગ્રંથમાં જોવામાં આવી હોય, એમ સ્મરણમાં નથી. પણ આવા ભાવાર્થવાળી ગાથા **ઉપદેશ રત્નાકરમાં** છે. તે નીચે મુજબ:-

रोगाणं कोडीओ, हवंति पंचेव लक्ख अडसट्ठी।
नवनवइ सहस्साइं, पंचसया तहय चुलसीइं॥ १ ॥

પાંચકોડ અડસઠલાખ નવાણું હજાર પાંચસો ને ચોરાશી રોગો છે. આ રોગો અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસમાં નિત્ય હોય છે, અને બીજે પણ યથાયોગ્ય સંભવે છે. તેથી મનુષ્યભવમાં આટલા બધા જે રોગો વિનાશના કારણભૂત છે, તે મનુષ્યભવ પામીને ધર્મ જ સારભૂત વસ્તુ છે, એમ માની સર્વ શક્તિએ તેમાં આદરવાળા થવું. ॥૧-૨૭॥

પ્રશ્ન: બીજાઓ પૂછે છે કે શ્રાવકોને **સામાયિક અધ્યયન** વિગેરેના ઉપધાનો કયા? તેનો ઉત્તર શો આપવો?

ઉત્તર:—**મહાનિશીથ** વિગેરે શાસ્ત્રોમાં **ચૈત્યવંદન** સૂત્રોના ઉપધાન વહેવા કહ્યા છે, પણ **સામાયિક અધ્યયન** વિગેરેના કહ્યા નથી. અને જે વળી ઉપધાન વિના પણ સામાયિક વિગેરેનું ભણવું થાય છે, તે **જીતવ્યવહાર** તથા **સંપ્રદાય પ્રમાણને** આશ્રયીને છે. કેમકે- **વિચારામૃત સંગ્રહ ગ્રંથમાં શ્રાવક પ્રતિક્રમણરૂપ છઠ્ઠા દ્વારમાં** કહ્યું છે કે- "**શ્રાવકો નવકારમંત્ર** વિગેરે કેટલાક સૂત્રોને બાદ કરી, બાકી જે **સામાયિકસૂત્રથી માંડી ષટ્જીવનિકાયસૂત્ર** સુધી ભણે છે તે, અને વિના ઉપધાને નવકાર મંત્ર વિગેરે ભણે છે તે, **જીતવ્યવહાર** તથા **સંપ્રદાય પ્રમાણથી** ભણે છે. ॥૧-૨૮॥

પ્રશ્ન: જિનેશ્વરદેવોના આંતરામાં સાધુઓનો વિચ્છેદ થયો હોય, ત્યારે **પ્રત્યેકબુદ્ધ** વિગેરે કેવલી હોય કે નહિ? જો હોય, તો બીજાઓને ધર્મોપદેશ કરે કે નહિ?

ઉત્તર:—**પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકામાં**- "તીર્થનો ઉચ્છેદ થયો હોય, ત્યારે **પ્રત્યેકબુદ્ધ** વિગેરેને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય, એમ સ્પષ્ટ કહ્યું છે. પરંતુ

બીજાઓને ધર્મોપદેશનો નિષેધ કરનારા અક્ષરો જોવાનું સ્મરણમાં નથી. ॥૨-૨૯॥

પ્રશ્ન: વૃદ્ધશત્રુંજ્ય માહાત્મ્યમાં સમવસરણના ત્રીજા કિલ્લાના દ્વારમાં દ્વારપાલને આશ્રયીને કહ્યું કે- "દરેક કિલ્લે દરેક બારણે શ્રેષ્ઠશૃંગાર ધારણ કરીને રહેલા તુમ્બરુ વિગેરે દેવો દંડધારી પ્રતિહારો હોય છે.

શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્રમાં કહ્યું છે કે- "રૂપાના કિલ્લાના બારણાઓમાં દરેક દ્વારમાં મનુષ્યના માથાની માળાવાળો અને ખટ્વાંગી-જટા અને મુકુટે શોભિત તુંબરુ દેવ રહેલ છે."

હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીએ બનાવેલ વીરચરિત્રમાં કહ્યું છે કે-"અન્ય કિલ્લામાં દરેક બારણે મનુષ્યના શીરની માળાવાળો ખટ્વાંગી અને જટા તથા મુકુટે કરી શોભિત તુંબરુદેવ દ્વારપાલ હોય છે."

થુણિમો કેવલીવત્થં એ સ્તોત્રમાં કહ્યું છે કે-"ત્રીજા કિલ્લામાં બહાર દ્વારપાલ દેવો તુંબરુ, ખટ્વાંગી, કપાલી, જટામુકુટધારી પૂર્વ વિગેરે દિશાઓમાં હોય છે, અને તુંબરુદેવ પડિહારી છે."

આ પ્રકારે મતાન્તરો દેખાય છે, તેથી નવીન બનાવાતા સમોસરણમાં ક્યા નામવાળા અને કેવા શસ્ત્રવાળા પડિહારો કરવા ?

ઉત્તર:—નવા રચાવાતા સમોસરણમાં સમોસરણ સ્તોત્ર અનુસારે પડિહારોના રૂપો બનાવવા અને દરેક બારણે बीए देवीजुअला એ પદ ઉપલક્ષણમાં સમજવાથી બે પડિહારના રૂપો સરખા શસ્ત્રવાળા હોય છે, એમ સમજાય છે. ॥૧-૩૦॥

પ્રશ્ન: "ચૌદ પૂર્વીઓ જઘન્યથી પણ છઠ્ઠા દેવલોકમાં ઉપજે છે" એવા અક્ષરો ક્યા સિદ્ધાન્તમાં છે? તે સ્પષ્ટપણે દેખાડવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—"ચૌદ પૂર્વીઓ છઠ્ઠા દેવલોક સુધી ઉપજે છે" તેવા અક્ષરો ભગવતીની ટીકામાં મહાબલના અધિકારમાં છે. તેમજ, જિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણની બૃહત્સંગ્રહણી વિગેરે ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ કહેલ છે. વળી, મહાબલ ચૌદપૂર્વી પાંચમા દેવલોકમાં ઉપજ્યા એવું જે લખ્યું છે, તે તો "પૂર્વોની વિસ્મરણ દશાને લીધે બન્યું છે." એમ ઋષિમંડલની ટીકામાં કહ્યું છે. સિદ્ધાન્તમાં તો કોઈપણ ઠેકાણે અક્ષરો જોયાનું સ્મરણમાં નથી. ॥૧-૩૧॥

પ્રશ્ન: સાગારિક અણસણ એક, બે, ત્રણ વિગેરે દિવસોનું કરવું હોય, તો जइ मे हुज्ज पमाओ એ ગાથાથી ઉચ્ચરાવાય? કે કોઈ બીજી રીતે?

જો આ ગાથાથી ઉચ્ચરાવાય, તો "આહાર, ઉપધિ, વિગેરેનો ત્યાગ મરણબાદ થાય." એમ આ ગાથાનો ભાવાર્થ છે. તો તે રીતિ બતાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—**अन्नत्थऽणाभोगेणं** ઈત્યાદિક આગારોએ કરી જોણે આહાર વિગેરેનું પચ્ચક્ખાણ કરેલું હોય, તેને આ ગાથાથી અણસણ કરાવાય છે, એમ જાણવામાં છે. પરંતુ એકલી એ ગાથાથીજ કરાવાતું નથી. આની સવિસ્તર હકીકત **શ્રાદ્ધવિધિ ટીકામાં રાત્રિના કૃત્યના** અધિકારમાં છે. ॥૧-૩૨॥

પ્રશ્ન: દેરાસર વિગેરેના ખર્ચને માટે ઘર, ક્ષેત્ર, વાડી, વિગેરે જે ચાલુ સ્થિતિમાં હોય તે દેરાસર વિગેરેની નિશ્રાએ અર્પણ કરી દેવામાં આવે, તે વ્યાજબી મનાય. પણ નવીન ક્ષેત્ર વિગેરે તેની નિશ્રાએ બનાવવામાં આવે, તે કેવી રીતે વ્યાજબી ગણાય?" એમ કેટલાક પ્રશ્ન પૂછે છે, માટે તેનો ઉત્તર આપવા જો કોઈ ગ્રંથમાં તેવી બાબત કહેલી હોય, તો તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—ચાલુ ક્ષેત્ર, ઘર, વાડી વિગેરે દેરાસર વિગેરેને અર્પણ કરાય છે, તેમ કારણ હોય તો નવીન ક્ષેત્ર, ઘર, વાડી વિગેરે બનાવવા પડે, તેમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવની વિચારણાએ અનુચિત લાગતું નથી.

જેમ જુના પાષાણ, ઈંટ વિગેરેના અભાવે ઈંટો વિગેરે નવાં બનાવાય છે, તેમ આમાં પણ સમજવું. કેમકે-**શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં** કહ્યું છે કે -"**ભરત ચક્રવર્તીએ** વાર્દ્ધકિરત્ન પાસે અનેક તળાવ અને વનશ્રેણિઓએ વિભૂષિત **શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનો** મહાન પ્રાસાદ કરાવ્યો," અને તે જ ગ્રંથમાં-"તે તે નદીઓ અને કુંડો ઈંદ્રાદિક દેવોએ કરાવ્યા," એવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળે છે. ॥૧-૩૩॥

પ્રશ્ન: શ્રાવિકા મૂળવિધિએ ઉપધાન કરતી હોય, તો તેના અસ્વાધ્યાયના (અંતરાયના) ત્રણ દિવસ સંબંધી તપ તથા પવેણું ગણતરીમાં આવે કે નહિ? પહેલાં તો-" તપ ગણતરીમાં આવે નહિ" એમ સાંભળેલ છે, તેથી પ્રશ્ન પૂછ્યો છે.

ઉત્તર:—"અસ્વાધ્યાય-અંતરાય સંબંધી ત્રણ દિવસનો તપ તથા પવેણું નકામું જતું નથી," એમ વૃદ્ધવાદ ચાલ્યો આવે છે. માટે સોળમે દિવસે વાચના અપાય છે. વાચના બાદ ત્રણ પોસહ કરાવાય છે. તેમાં પવેણાની ક્રિયા કરાવાતી નથી. ॥૧-૩૪॥

પ્રશ્ન: **સૌધર્મ** વિગેરે દેવલોકોમાં દરેક પાથડે [પ્રતરે] તમામ વિમાનોના આધારભૂત એક ભૂમિ હોય કે નહિ?

ઉત્તર:—"તમામ વિમાનોના આધારભૂત એક ભૂમિ હોતી નથી," એમ સમજાય છે. કેમકે-**ભગવતીજી** વિગેરે સૂત્રોમાં **પૃથ્વીના** પ્રશ્નમાં **રત્નપ્રભા** પૃથ્વીથી લઈ **સિદ્ધશિલા** સુધી આઠજ પૃથ્વીઓ બતાવી છે, અધિક કહી નથી. ॥૧-૩૫॥

પ્રશ્ન: ઠાણાંગ સૂત્રના **પાંચમા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશામાં राइभोयणं भुंजमाणे** એ પદની ટીકામાં **दिवा गृहीतम् दिवा भुक्तम्** આ ભાંગામાં રાત્રિભોજનપણું રાતવાસી પદાર્થ વાપરવાથી ઘટે? કે કોઈ બીજી રીતે ઘટે?

ઉત્તર:—રાત્રિભોજનની ચૌભંગીમાં **दिवागृहीतम्-दिवाभुक्तम्** આ ભાંગાનું રાત્રિભોજનપણું રાતવાસી પદાર્થ વાપરવાથી છે. કેમકે, **દશવૈકાલિક્ની ટીકામાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ અને પક્ખી સૂત્રની ટીકામાં સન્નિધિ પરિભોગના** અધિકારમાં એ પ્રમાણે કહ્યું છે.॥૧-૩૬॥

પ્રશ્ન: મનુષ્ય અથવા પશુ દેવલોકમાં ઉપજે, તેને પ્રાય: કરીને પૂર્વભવના નામથી ઓળખાવવામાં આવે છે, તેનું શું કારણ? દેવલોકમાં દેવોનાં શાશ્વતાં નામ નથી હોતાં?

ઉત્તર:—દેવલોકમાં જન્મેલાઓને પૂર્વભવના નામોથી દેખાડવામાં અહીંના લોકોને સરળતાથી સમજાવી શકાય છે. નહિંતર, દેવલોકમાં પણ વિમાન-આસન વિગેરેનાં શાશ્વત નામો સંભવે છે જ. ॥૧-૩૭॥

પ્રશ્ન: યોગવિધિના છેલ્લા ભાગમાં લખ્યું છે કે-"**પ્રાભાતિકકાલ વૈરાત્રિકકાલના** સ્થાનમાં સ્થપાય છે." તો આ સ્થાપન **આકસંધિ** વિગેરે કારણો હોય, તો સ્થપાય કે બીજાં કારણો હોય ત્યારે?

ઉત્તર:—**વૈરાત્રિકકાલના** સ્થાનમાં **પ્રાભાતિક** કાલ જે સ્થપાય છે, તે **આકસંધિ** વિગેરે કારણો હોય, અને ગુરુમહારાજા આજ્ઞા ફરમાવે, તો તેમ કરવું સુઝે છે. **યોગવિધિ** વિગેરે ગ્રંથમાં તે પ્રમાણેજ બતાવ્યું છે.॥૧-૩૮॥

પ્રશ્ન: "પોતાના આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે ત્યારે આવતા ભવનું આયુષ્ય દેવોએ અને નારકોએ પણ બાંધવું જોઈએ, છતાં તે વખતે આયુષ્ય બાંધ્યું ન હોય, ને છમાસને ત્યાં સુધી ઘટાડતા જાય કે-છેવટ સર્વ જઘન્ય આયુષ્ય બંધ કાલ (જે અંતર્મુહૂર્તનો હોય તે) તથા શેષકાલ

(અંતર્મુહૂર્તનો) બાકી રહે, તે વખતે બાંધે, તેથી ઓછો કાલ આયુષ્યબંધમાં હોય નહિ," એમ **ઠાણાંગ સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનની ટીકામાં** છેવટમાં કહ્યું છે.

પરંતુ **बंधंति देव-नारयअसंखतिरि-नरा छमाससेसाउ** દેવ, નારકી, અસંખ્યાત આયુષ્યવાળા તિર્યંચ અને મનુષ્યો પોતાના આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે ત્યારે આયુષ્ય બાંધે. તેમની સાથે ઠાણાંગટીકાનું ઉપરનું વચન કેવી રીતે બંધ બેસતું આવશે?

ઉત્તર:—बंधंति देवनारय॰ આ વચન પ્રાયિક છે. તેથી કેટલાક દેવ-નારકીઓ પોતાના ભવનો અંતર્મુહૂર્ત કાલ બાકી રહે ત્યારે આવતા ભવનું આયુષ્ય બાંધે છે તે **મતાન્તર** હોવાથી વિસંવાદ આવતો નથી. ॥૧-૩૯॥

પ્રશ્ન: પન્નવણા સૂત્રના ત્રીજા પદમાં ભવસિદ્ધિ દ્વારમાં બતાવ્યું છે કે-"અભવ્યો કરતાં ભવ્યજીવો અનન્તગુણા છે." કેમકે-એક ભવ્ય નિગોદમાં જીવની જે સંખ્યા હોય, તેના અનન્તમા ભાગે સિદ્ધના જીવો હોય, અને **भव्य-जीव-राशि-निगोदाश्चासंख्येया लोके**-"લોકમાં ભવ્ય જીવરાશિના નિગોદો અસંખ્યાતા હોય," આ વચનમાં નિગોદનું **ભવ્ય** એવું વિશેષણ આપ્યું છે. તેથી લોકમાં કેવળ ભવ્ય જીવોની ભરેલી નિગોદો હોય, તો-કેવળ અભવ્ય જીવોની ભરેલી નિગોદ પણ લોકમાં હોય કે નહિ?

ઉત્તર:—નિગોદનું **ભવ્ય** એવું જે વિશેષણ આપ્યું છે, તે ભવ્ય જીવોની પ્રધાનતા બતાવવા માટે છે. તેથી તે જ નિગોદમાં અભવ્ય જીવોનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. પરંતુ લોકમાં ભવ્ય તથા અભવ્ય જીવોની જુદી જુદી નિગોદો કહેલી નથી. ॥૧-૪૦॥

પ્રશ્ન: "ઈશાન-સૌધર્મ-જ્યોતિષચક્ર-વ્યન્તરનિકાય-અસુર-કુમાર આદિ દરેક નિકાયમાં દેવો કરતાં દેવીઓ બત્રીશગુણી અને બત્રીશરૂપ અધિક છે," એમ **પન્નવણામાં મહાદંડકમાં** કહ્યું છે. બીજે ઠેકાણે તો **तिगुणा तिरूवअहिआ** ત્રણગુણી ત્રણરૂપ અધિક કહી છે. તેથી આ બંને બાબતનો મેળ કેવી રીતે થાય? વળી **પન્નવણાસૂત્રમાં સનત્કુમાર** આદિ દેવો કરતાં દેવીઓનું અધિકપણું બતાવ્યું નથી.

ઉત્તર:—ઈશાન વિગેરે દેવલોકમાં દેવોની અપેક્ષાએ જે દેવીઓ બત્રીશગુણી બત્રીશરૂપ અધિક કહી છે, તે **ઈશાન** વિગેરે દેવલોકના દેવોને ભોગ્ય

દેવીઓની અપેક્ષાએ જાણવું. તેથી તેમાં અધિક પણ દેવીઓ સંભવે છે. અને તે દેવીઓ સનત્-કુમાર વિગેરે દેવોની અપેક્ષાએ બત્રીશગુણી બત્રીશરૂપ અધિક છે. માટે **પન્નવણાસૂત્ર** તથા **तिगुणा तिरूव-अहिआ** એ બન્નેનો ભાવાર્થ જુદો પડતો નથી. ॥૧-૪૧॥

પ્રશ્ન: જિનકલ્પીઓ એકાવતારી હોય, એવી ચાલતી વાત સત્ય છે કે અસત્ય? તથા-તેઓ વસ્ત્રરહિત છતાં નગ્ન દેખાય નહિ, એવો પાઠ કોઈ ગ્રંથમાં હોય તો દેખાડવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—જિનકલ્પીઓ એકાવતારી હોય એવો પ્રઘોષ તથા વસ્ત્રરહિત છતાં નગ્નપણું ન દેખાય તેવો પાઠ કોઈ ગ્રંથમાં દેખ્યો હોય, તેમ સ્મરણમાં નથી. ॥૧-૪૨॥

પ્રશ્ન: ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનું માપ લાખ યોજનથી કાંઈક અધિક કહ્યું છે. પરંતુ તે યોજનો કરનારના આત્માંગુલ પ્રમાણે કે ઉત્સેધાંગુલ પ્રમાણે કે પ્રમાણાંગુલ પ્રમાણે સમજવા?

ઉત્તર:—ઉત્તરવૈક્રિય શરીર ઉત્સેધાંગુલે અથવા આત્માંગુલે અથવા પ્રમાણાંગુલે પોતાની શકિત અનુસારે થાય, તેમાં કોઈ પણ જાતનો આગ્રહ નથી. ॥૧-૪૩॥

પ્રશ્ન: **આવશ્યક હારિભદ્રીયવૃત્તિમાં પહેલા શ્લોકમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજીએ શ્રુતદેવતાને** નમસ્કાર કરેલ છે, તે શું સાધુને ઉચિત ગણાય? અહીં "શ્રુતરૂપ દેવતાને નમસ્કાર કર્યો છે એમ કહી શકાશે નહિ, કેમકે **પ્રતિક્રમણગર્ભહેતુમાં** શ્રુતદેવતાને દેવીરૂપે જણાવેલી છે.

ઉત્તર:—જ્ઞાનરૂપે શ્રુતજ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે, તેથી શ્રુતજ્ઞાનની અધિષ્ઠાત્રી દેવીનું પણ ઠેક ઠેકાણે સ્મરણ વિગેરે કરી તેણીને પણ કર્મક્ષયનું કારણ તરીકે બતાવેલ છે. માટે શ્રુતજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરાવવામાં ઉપકારી હોવાથી પૂર્વાચાર્યોએ આચરેલો શ્રુતદેવીનો નમસ્કાર આચરણા પ્રમાણરૂપ છે. ॥૧-૪૪॥

પ્રશ્ન: જે દેવવંદન વિધિ આપણે પાંચ શક્રસ્તવોએ કરીએ છીએ, તે વિધિ કોઈ ગ્રંથમાં છે? કે પરંપરાગત છે? અને **પ્રવચન સારોદ્ધાર** વિગેરે ગ્રંથમાં હકીકત જુદી મળે છે, તેનું કેમ?

ઉત્તર:—પાંચ શક્રસ્તવોએ કરી કરાતી કેટલીક દેવવંદનની ક્રિયા **યોગશાસ્ત્ર ટીકા તથા સંઘાચાર ટીકા** આદિ ગ્રંથોને અનુસારે કરાય છે, અને કેટલીક પરંપરાથી કરાય છે. માટે **પ્રવચન સારોદ્ધાર** વિગેરે ગ્રંથોમાં

કેટલીક ભિન્નતા છે, તોપણ તે વિધિ સુવિહિત પુરુષોએ આચરેલ હોવાથી કોઈ જાતનો તર્ક-વિતર્ક કરવાની જરૂર નથી. કેમકે-"ગણધર મહારાજાઓની સામાચારીમાં પણ ક્રિયાભેદ હોય," તેમ શાસ્ત્ર ફરમાવે છે. ॥૧-૪૫॥

પ્રશ્ન: "એક નિગોદમાં સમયે સમયે અનન્તા જીવો પેસે છે; અને પૂર્વે પેઠેલા અનન્તા નીકળ્યા કરે છે." આવી રીતે અનન્તા જીવો સમયે સમયે ગમનાગમન કર્યા કરે, તો તે નિગોદ કેટલા કાલ સુધી ટકી શકે?

ઉત્તર:— જો **પન્નવણા ટીકા** વિગેરેમાં પ્રત્યુત્પન્ન એટલે પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલ વનસ્પતિ જીવોનો નિર્લેપકાળ-એટલે ખાલી થઈ જવું નિષેધ્યું છે, તો સંપૂર્ણ નિગોદનું રહેવાનું કાળપ્રમાણ કેવી રીતે કહી શકાય? અર્થાત્ કહી શકાય નહિ. ॥૧-૪૬॥

પ્રશ્ન: **'तिव्वारपन्नरगारस'**-ઈત્યાદિક ગાથાના અનુસારે તપરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત-આલોયણ અપાય છે, પરંતુ આ ગાથાઓ ક્યા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:— **तिव्वार**-ઈત્યાદિક ગાથાઓ કોઈ ગ્રંથમાં દેખી હોય, તેમ સાંભરતું નથી. પરંતુ છૂટા પાનાઓમાં તો છે જ, અને પરંપરાથી આવેલ છે. ॥૧-૪૭॥

પ્રશ્ન: **वर-कनक-शङ्ख**-આ ગાથામાં જિનેશ્વરોના પાંચ વર્ણો કહેલા છે, પરંતુ વર્તમાન જિનેશ્વરોનો સોના સરખો વર્ણ કોઈ ઠેકાણે સ્તોત્ર વિગેરેમાં લખેલો છે. તેથી તેઓનું પંચવર્ણપણું કેવી રીતે સંગત થાય?

ઉત્તર:— **वरकनक**-આ ગાથામાં બતાવેલા તીર્થંકરોના પાંચ વર્ણો બરાબર જ છે. અને સ્તોત્ર વિગેરેમાં વર્તમાન જિનેશ્વરોનો સુવર્ણવર્ણ લખ્યો છે તે હાલ વિચરતા જિનેશ્વરોની અપેક્ષાએ લખ્યો હશે, એમ સમજાય છે. કારણકે-છૂટા પાનાઓમાં તથા વિહરમાનજિન **એકવિંશતિસ્થાનક** ગ્રંથમાં સીમંધર વિગેરે વીશે જિનેશ્વરોનો એકજ સુવર્ણવર્ણ લખેલો દેખાય છે. ॥૧-૪૮॥

પ્રશ્ન: "**જિનવલ્લભસૂરિકૃત પ્રાકૃતઆલાવારૂપ** દીવાળી કલ્પમાં **पडिमारूवो सावगधम्मो वुच्छिज्जिस्सइ...** શ્રાવક પડિમારૂપ ધર્મ વિચ્છેદ પામશે એમ લખેલ છે," એવી વાત થાય છે, તો ત્યાંના પુસ્તક ભંડારમાંના દીવાળીકલ્પમાં આ પાઠ છે કે નહિ?

ઉત્તર:— **જિનવલ્લભસૂરિકૃત આલાવારૂપ દીવાળીકલ્પ** અમોએ દેખ્યો નથી. પણ **જિનપ્રભસૂરિકૃત આલાવારૂપ દીવાળીકલ્પ** તો અહીં છે; અને તેમાં ઉપર લખેલો પાઠ છે. ॥૧-૪૯॥

પ્રશ્ન : ઉત્સર્પિણી કાળના છેલ્લા તીર્થંકરનું તીર્થ કેટલા કાળ સુધી ચાલશે?

ઉત્તર :— ઉત્સર્પિણીકાળમાં છેલ્લા તીર્થંકર મહારાજનું તીર્થ "**ઋષભદેવ સ્વામીનો** જે કેવળીકાળ કહ્યો છે, તેટલા કાળ સુધી ચાલશે. "એમ **ભગવતીસૂત્રના વીશમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશામાં** કહ્યું છે. ॥૧-૫૦॥

પ્રશ્ન : સિદ્ધાન્તમાં '૨૦૦૪ યુગપ્રધાનો થશે," એમ કહ્યું છે, તો તે **યુગપ્રધાન** મહારાજ હાલ ક્યાં છે?

ઉત્તર :— હાલ યુગપ્રધાન છે, તે જાણવામાં નથી અને દેખાતા પણ નથી. તેથી **ત્રીજા ઉદયના પ્રારંભથી થશે, એમ જાણાય છે.** ॥૧-૫૧॥

પ્રશ્ન : જેણે અનન્તકાયનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, તેને **ભૂમિકોળું** લીલું કે તડકે સૂક્વ્યા વિના સૂકાઈ ગયેલું કલ્પે? કે **શ્રાદ્ધ-વિધિમાં** બતાવેલ સંસ્કારવાળા **આદુની** પેઠે ન કલ્પે? કેમકે-તે વેલડીના પાંદડાજ ભૂમિથી ઉંચે દેખાય છે, અને ફળો તો ભૂમિમાં હોય છે.

ઉત્તર :— ભુમિકોળું રૂડી પ્રકારે સૂકાઈ ગયું હોય, તો **અનન્તકાયના** પચ્ચક્ખાણવાળાને ઔષધાદિ કારણે કલ્પે એમ વ્યવહાર દેખાય છે. પરંતુ તે કોળું તડકે સૂક્વ્યા વિના સંપૂર્ણ શુષ્ક ન થાય, તે વાત બરાબર તો તેના સ્વરૂપના જાણકારો જાણે. ॥૧-૫૨॥

પ્રશ્ન : કેવળી મહારાજાઓ સમવસરણમાં તીર્થને, તીર્થંકરને અને ગણધર મહારાજને નમસ્કાર કરીને **કેવળીપર્ષદામાં** બેસે છે, એમ **આવશ્યકસૂત્રની ટીકા** વિગેરેમાં અને જુના ચરિત્રોમાં કહ્યું છે. **વંદારુ-વૃત્તિમાં** તો બતાવ્યું છે કે- **ગૌતમગણધર** સમોસરણમાં જિનેશ્વર મહારાજ સમીપે વંદન કરવા ગયા, અને તે વખતે **શાલ** વિગેરે **કેવળીપર્ષદા** તરફ ચાલ્યા, તેથી **ગૌતમસ્વામીજીએ** તેઓને કહ્યું કે- "ભો મહાનુભાવો! તમો ભગવાનને કેમ વંદન કરતા નથી?" તે વખતે ભગવાન **વીર સ્વામીએ** કહ્યું કે-"હે **ગૌતમ!** તું કેવળીઓની આશાતના ન કર." આ પ્રકારે બે જાતના લખાણો છે, તેથી તે વિષે પૂછનારને કયો પક્ષ કહેવો?

ઉત્તર :— "તીર્થંકર મહારાજાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને અને તીર્થને નમસ્કાર કરીને કેવળી મહારાજાઓ પોતાની પર્ષદામાં જાય," તેવા ભાવાર્થવાળા અક્ષરો **આવશ્યક ટીકા** વિગેરેમાં છે. પરંતુ **વંદારુવૃત્તિમાં** તો **શાલ** વિગેરે કેવળી મહારાજાઓ સીધા જ પોતાની પર્ષદામાં ગયા" એમ જણાવ્યું

છે. તે **ચરિતાનુવાદ** છે. તેથી તે પ્રવર્તક-નિવર્તક ખાસ ગણાતો નથી, એટલે કે **વિધિવાદ** કહેવાતો નથી. ॥ ૧-૫૩ ॥

પ્રશ્ન: કેટલાક ગ્રંથોમાં વર્ષીદાન પહેલાં **લોકાન્તિક દેવો** આવીને તીર્થંકર મહારાજાઓને દીક્ષાકાળનું સૂચન કરે છે. **અને જ્ઞાતાધર્મકથા** સૂત્રમાં તો પહેલું સંવચ્છરી દાન, અને પછી લોકાન્તિક દેવોની વિજ્ઞપ્તિ બતાવી છે. તો આ બાબતમાં શું વિશેષ છે? તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—તીર્થંકરો લોકાન્તિક દેવોની વિજ્ઞપ્તિ બાદ સાંવત્સરિક દાન આપે, અથવા સાંવત્સરિકદાન પ્રથમ શરૂ થાય, અને લોકાન્તિક દેવો પછી વિજ્ઞપ્તિ કરે. એમ બન્ને પ્રકારના અક્ષરો **હારિભદ્રીય આવશ્યકની ટીકામાં મહાવીરપ્રભુના** દાનના અધિકારમાં છે. ॥ ૧-૫૪ ॥

પ્રશ્ન: **જ્ઞાતાધર્મ કથામાં** કહેલ **पत्तेअं पत्तेअं चउहिं सामाणिअ -सहस्सेहिं-इत्यादि परिवारः** દરેક દરેકને "ચાર હજાર સામાનિક દેવોનો પરિવાર છે, તે તમામ લોકાન્તિકને હોય? કે વિમાનના અધિપતિને હોય?" વળી સામાન્ય રીતે દેખાય છે કે-લોકાન્તિક દેવો ભગવાનને બોધ કરે છે, તેના સ્વામીઓ બોધ કરે તેમ દેખાતું નથી. તેમજ તેમના પરિવારભૂતદેવોની ભવસ્થિતિ તેઓની પેઠે હોય? કે તફાવતવાળી હોય?

ઉત્તર:—**જ્ઞાતાધર્મ કથામાં** બતાવેલ સામાનિકદેવ વિગેરેનો પરિવાર ૭૦૭ આદિ દરેક લોકાન્તિક દેવોનો સંભવે છે, પણ સ્પષ્ટ શાસ્ત્ર અક્ષરો જોવામાં ન આવતા હોવાથી વિમાનના અધિપતિનો સંભવતો નથી. તેમજ-લોકાન્તિકના પરિવારભૂત દેવોની ભવસ્થિતિ જુદી કહી નથી. માટે તેઓની માફક સંભવે છે. તત્ત્વ તો કેવલી મહારાજા જાણે. ॥ ૧-૫૫ ॥

પ્રશ્ન: **કલ્પસૂત્રમાં સ્થવિરાવળીને** છેડે **देवड्ढिगणिं नमंसामि०** આ ગાથા છે. તે પુસ્તકારૂઢ થયું તે વખતની છે? કે તેનાથી પૂર્વ કાલની છે? જો પુસ્તકારૂઢકાળની હોય તો **દેવર્ધિ ગણિની** કૃતિ હોવાથી પોતાને પોતે નમસ્કાર કરે, તે અનુચિત ગણાય. અને જો અન્યની કૃતિ હોય, તો સ્થવિરાવળીની તમામ ગાથાઓ બીજાઓએ બનાવેલી કેમ ન હોય? આ પ્રકારે શંકા છે. અને જો પૂર્વકાળની હોય, તો પાછળ થનારા સ્થવિરોને તેમાં નમસ્કાર કરેલો છે, તે કેમ ઉચિત ગણાય?

ઉત્તર :— **આ ગાથા દેવર્ધિ ગણિ ક્ષમાશ્રમણના શિષ્યે** બનાવી હોય, કે પછી થયેલા કોઇ સ્થવિર ભગવંતે બનાવી હોય, એમ સંભવે છે. આ પ્રમાણે સર્વ ગાથા બીજાઓની બનાવેલી હોય, તેમ સંભાવના કરવાની જરૂર નથી. કેમકે-કોઇ અસંબદ્ધતા ઉભી થતી નથી. માટે **પ્રશમરતિની** પેઠે 'સ્થિતની જ ગતિ' ચિંતવવી. કેમકે:- તેમાં પણ છેરે કેટલીક ગાથાઓએ કરી **ઉમાસ્વાતિમહારાજને** નમસ્કાર કરેલો દેખાય છે, તેથી તેટલીજ ગાથા કોઈ બીજાની કરેલી જાણવી. પણ "સંપૂર્ણ ગ્રંથ બીજાએ કર્યો" તેમ મનાય નહિ. **પ્રશમરતિના** કર્તા **શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક** છે, તે સુવિદિત છે.॥૧-૫૬ ॥

પ્રશ્ન : "છેલ્લા દશપૂર્વધર સિદ્ધાન્તોના પાઠમાં સુસ્થતા કરે" તેવો પ્રઘોષ ચાલ્યો આવે છે, તેવા અક્ષરો કોઇ ગ્રંથમાં છે કે નહિ? જો છે તો **ભગવતીસૂત્રમાં દેવર્ધિગણીએ** બનાવેલ **નંદિસૂત્રની** ભલામણ કેવી રીતે ઘટે? આ બાબત કેટલાક પ્રશ્નો કરે છે, માટે ઉત્તરની કૃપા કરશો.

ઉત્તર :— "છેલ્લા દશપૂર્વધર સિદ્ધાંતપાઠોમાં સુસ્થતા-બંધબેસતાપણું કરે છે," આવો વૃદ્ધપુરુષોનો પ્રવાદ વર્તે છે. તે સંબંધી અક્ષરો તો **દશવૈકાલિક હારિભદ્રીય ટીકામાં** અને **વિચારામૃત સંગ્રહમાં** છે. તેથી **ભગવતી સૂત્રમાં દેવર્ધિગણિના નંદિસૂત્રની** ભલામણ કરી છે. તે બાબતમાં જાણવું કે-છેલ્લા દશપૂર્વધરે તો સિદ્ધાંતપાઠોમાં સંબંધનું પરાવર્તન વિગેરે સુસ્થતા કરેલી છે, પણ સૂત્રનો સંક્ષેપ તો **દેવર્ધિગણિક્ષમા શ્રમણજીએ** કરેલો છે, એમ સંભવે છે. વિશેષ વાત તો તત્ત્વજ્ઞાની જાણે. ॥ ૧-૫૭ ॥

(**શ્રીનંદિ સૂત્રના કર્તા** તો **શ્રીદેવર્ધિગણિક્ષમાશ્રમણ** કરતાં જુદાજ **દેવવાચક** નામના આચાર્ય મહારાજ સંભવે છે.)

પ્રશ્ન : સુકાઈ ગયેલું **લસણ** સચિત્ત મનાય કે અચિત્ત? જો અચિત્ત મનાતું હોય તો, તેવા પ્રકારના કારણ પ્રસંગે તેનું ઓસડ ઋષિવર્ગમાં કરાય કે નહિ?

ઉત્તર :— સુકાએલું લસણ અચિત્ત સંભવે છે, તેથી તેવા કારણે ઋષિવર્ગને ઓસડ કરવામાં એકાન્તે નિષેધ નથી એમ જાણવું. ॥ ૧-૫૮ ॥

પ્રશ્ન : સૂક્ષ્મનિગોદ જીવોનું સામાન્યપણે ૨૫૬ આવલીકાનું આયુષ્ય કહ્યું છે, તે-સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તાનું હોય કે અપર્યાપ્તાનું હોય? જો પર્યાપ્તાનું કહેશો, તો

અપર્યાપ્તાનું તેથી ન્યૂન સંભવશે અને તે વાત અયુક્ત છે. કેમકે-શાસ્ત્રમાં ૨૫૬ આવલીકાથી ન્યૂન આયુષ્ય કોઈનું કહ્યું નથી, અને જો અપર્યાપ્તાનું કહેશો, તો તેના કરતાં પર્યાપ્તાનું વધારે આયુષ્ય હોય કે નહિ?

ઉત્તર:—જીવાભિગમ-પન્નવણા વિગેરેમાં સૂક્ષ્મનિગોદ પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અંતર્મુહૂર્ત કહ્યું છે. ત્યાં ક્ષુલ્લકભવગ્રહણરૂપ વિશેષણ આપ્યું જ નથી. અને તેની **ટીકામાં** સૂક્ષ્મપર્યાપ્તા જીવના અંતર્મુહૂર્ત કરતાં અપર્યાપ્તાનું અંતર્મુહૂર્ત નાનું બતાવ્યું છે, અને **કર્મગ્રંથની ટીકા** વિગેરેમાં **ક્ષુલ્લકભવગ્રહણ** એટલે કે "સર્વ કરતાં નાનું જીવતર" એમ કહેલ હોવાથી આ પ્રકારે નક્કી કરી શકાય કે-સૂક્ષ્મનિગોદ અપર્યાપ્તાનું સર્વ જઘન્ય જીવતર ૨૫૬ આવલીકાનું હોય, અને ઉત્કૃષ્ટથી તો તેઓનુંજ ૨૫૬ આવલીકાથી કાંઈક અધિક હોય અને પર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ નિગોદજીવોનું તો જઘન્યથી પણ અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અત્યંત અધિક જ હોય. આ રીતે વિચાર કરતાં પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત સ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરનાર સૂત્ર પણ બંધ બેસતું થાય છે. ॥ ૧-૫૯ ॥

પ્રશ્ન: વાશી-વિદલ, પોળી વિગેરે વપરાય નહિ, આ બાબતના અક્ષરો ગ્રંથમાં હોય, તો તે બીજાઓને બતાવાય માટે તે પાઠ બતાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—બૃહત્કલ્પસૂત્રના પાંચમા ઉદ્દેશાની ટીકામાં છેરે કહ્યું છે કે-"વાશી પોળી વિગેરેમાં લાળીયા જીવ ઉપજે છે, તેથી તે વાશી-પોળી વિગેરે વાપરવાથી સાધુઓને સંયમ વિરાધના થાય," તે લાળ જીવમય ન હોય, તો સંયમ વિરાધના સંભવે નહિ. માટે તે લાળ જીવમયી જણાવી છે. અને તે જીવો બેઇંદ્રિયો હોય છે." એમ **વૃદ્ધસંપ્રદાય ચાલ્યો** આવે છે. આ સૂત્રમાં **આદિ** શબ્દ થકી **વિદલ** વિગેરે પણ લેવાય છે. તેથી **વિદલોમાં** પણ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય, તે નક્કી છે. ॥૧-૬૦॥

પ્રશ્ન: વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર વિદ્યાધરની મેખલામાં હમણાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા સંભવે કે નહિ?

ઉત્તર:—વૈતાઢ્યની મેખલામાં સાધુ વિગેરે ચાર હોય એમ સંભવે. કેમકે-આ બાબતમાં કોઈ બાધક વચન નથી. ॥ ૧-૬૧ ॥

પ્રશ્ન: संथारुच्चारविहि આ વંદિત્તુ-સૂત્રની ગાથાની **ટીકા** વિગેરેમાં લખ્યું છે

કે- "આવશ્યકની ટીકા વિગેરેમાં શ્રાવકની પાંચમી પ્રતિમાના અધિકારમાં दिवैव ब्रह्मचारी, न तु रात्रौ, "દીવસે જ બ્રહ્મચારી હોય, પણ રાત્રિએ ન હોય." આ પાઠ આવશ્યકની ટીકા વિગેરેમાં ખોળીએ છીએ, છતાં દેખાતો નથી.

ઉત્તર:— दिअबंभयारि राईपरिमाणकडे- દિવસે બ્રહ્મચારી હોય અને રાત્રિએ પરિમાણ કરેલું હોય. આવો પાઠ આવશ્યક ટીકામાં છે.॥ ૧-૬૨ ॥

પ્રશ્ન: ભગવતી સૂત્રમાં અસુરાદિકના અધિકારમાં नंदिसरं दीवं पुण गया य गमिस्सन्ति० "નંદીશ્વરદ્વીપ ગયા છે અને જશે," એમ કહ્યું છે, તેમાં શો અભિપ્રાય છે? કેમકે-અસંખ્યાતમે દ્વીપે તેઓનું અવસ્થાન છે, અને જંબૂદ્વીપમાં આવવાનું કહ્યું છે.

ઉત્તર:— આ વચન નિયમભૂત સંભવે છે કે, -"અસુરકુમારાદિ દેવો તીર્થંકર મહારાજાના કલ્યાણકના ઉત્સવ નિમિત્તે નંદીશ્વર દ્વીપ સુધીજ જાય, આગળ ન જાય." પરંતુ અહીં આવતાં જતાં તે તે નજીકનાં દ્વીપોમાં તેઓનું ગમના-ગમન સંભવે છે, પણ તેની આમાં વિવક્ષા કરી નથી.॥૧-૬૩॥

પ્રશ્ન: चंदे चंदे अभिवड्ढिए अ ઈત્યાદિક ચંદ્રવર્ષ-ચંદ્રવર્ષ-અભિવર્ધિત વિગેરે પાંચ વર્ષનો એક યુગ થાય. તે યુગનું હમણાં કયું વર્ષ ચાલી રહ્યું છે તે જાણી શકાય?

ઉત્તર:— હમણાં ત્રીજું અભિવર્ધિત વર્ષ ચાલતું જણાય છે. તે નીચે પ્રમાણે-કલ્પસૂત્ર વિગેરેમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુનું નિર્વાણ બીજા ચંદ્રવર્ષમાં કહ્યું છે. વર્ષ શ્રાવણ વદી ૧ થી શરૂ થાય. કેમકે -જ્યોતિષ કરંડક પયન્નામાં કહ્યું છે કે-"યુગની આદિ શ્રાવણ વદી ૧ બાલવ કરણ અને અભીચિનક્ષત્રમાં પ્રથમ સમયે થાય."માટે તમામ યુગોનો આદિભૂત માસ શ્રાવણ જ સંભવે છે, તેથી તેના અવયવભૂત સંવત્સરનું પણ આદિપણું શ્રાવણથી થાય, તે ઘટે છે. તેથી વીર નિર્વાણ સંવત સંબંધી શ્રાવણ માસથી આરંભ ગણવામાં ચાર સંવત્સરોએ યુગ સમાપ્ત થાય. તે વાર પછી પાંચ પાંચ વર્ષોએ એક યુગ થાય, તેવી ગણતરીથી ૪૨૬ યુગો વ્યતીત થયા અને વિક્રમ સંવત ૧૬૬૪ વ્યતીત થયા. તે પછી પણ બે ચંદ્રસંવત્સરો ગયા. આ પ્રમાણે ગત શ્રાવણ માસથી ત્રીજો અભિવર્ધિત સંવત્સર પ્રવર્તમાન છે. વિચાર કરતાં આ વાત બરાબર લાગે છે. પરંતુ "યુગના મધ્યમાં પોષ માસ જ વધે" એમ કહ્યું છે, તો આ વરસમાં આષાઢ

માસ કેમ વધ્યો છે? તો જાણવું કે- લૌકિક ટીપણાના અનુસારે વધ્યો છે. કેમકે- તેમાં માસની વૃદ્ધિ અનિયમિત છે. માટે શંકા કરવા જેવી નથી. આ પ્રશ્નનું ખરું સ્વરૂપ તો સર્વજ્ઞ મહારાજા જાણે. ॥૧-૬૪॥

પ્રશ્ન: યોગશાસ્ત્રની ટીકામાં વસુરાજાના અધિકારમાં ચારણશ્રમણોનું ગમનાગમન રાત્રિએ લખ્યું છે, તેથી ચારણ શ્રમણો રાત્રિએ આકાશમાં જા-આવ કરે?

ઉત્તર:—ચારણ શ્રમણો આકાશમાં રાત્રિએ ગમનાગમન કરે છે, પાર્શ્વનાથ ચરિત્રમાં પણ તે પ્રમાણે છે. ॥૧-૬૫॥

પ્રશ્ન: સિદ્ધશિલા ઉપર સિદ્ધ સિવાયના જીવો હોય કે નહિ? જો હોય, તો તે કયા?

ઉત્તર:—સિદ્ધશિલા ઉપર સિદ્ધ સિવાય એકેન્દ્રિય જીવો હોય છે. ॥૧-૬૬॥

પ્રશ્ન: ગંગાનદી છઠ્ઠે આરે રથમાર્ગ પ્રમાણ થશે કે નહિ?

ઉત્તર:—"ગંગા નદી રથ માર્ગ જેટલી ટુંકી થશે, અને બીજી ૧૪ હજાર નદીઓ ભૂમિ ઘણી જ ઉષ્ણ થવાથી શોષાઇ જશે." એમ જંબૂદ્વીપપન્નત્તિની ટીકામાં કહ્યું છે. ॥૧-૬૭॥

પ્રશ્ન: જંબૂદ્વીપમાં ચૌદલાખ છપ્પન હજાર નદીઓની ગણતરી બતાવી છે, પરંતુ મહાવિદેહની વિજયોની ભેદનારી છ નદીઓ તથા દરેક વૈતાઢ્ય મધ્યે ઉન્મગ્ના અને નિમગ્ના નામની નદીઓ છે, તે સંખ્યામાં કેમ ગણી નથી?

ઉત્તર:—આમાં પૂર્વાચાર્યોની વિવક્ષા જ પ્રમાણ છે. જંબૂદ્વીપસંગ્રહણીકારે તો સત્તર લાખથી અધિક નદીઓની સંખ્યા જંબૂદ્વીપમાં બતાવી છે. ॥૧-૬૮॥

પ્રશ્ન: अस्तंगते दिवानाथे० "સૂર્ય અસ્ત થયે છતે પાણી રુધિર તુલ્ય ગણાય, અને અનાજ માંસતુલ્ય ગણાય," એમ આ શ્લોકમાં કહ્યું છે, તે વાત જિનાગમમાં કોઈ ઠેકાણે છે કે નહિ?

ઉત્તર:—આ વાત પુરાણમાં કહી છે, આપણી નથી. જિનાગમમાં તો રાત્રિભોજનનો દોષ આથી પણ વધારે કહ્યો છે. ॥૧-૬૯॥

પ્રશ્ન: ચોવીશ દંડકમાં ભવનપતિના દશ દંડક ગણ્યા, અને બીજા વ્યન્તર વિગેરેના એક એક દંડક ગણ્યા, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—આમાં સૂત્રકારની વિવક્ષા જ કારણ છે. ॥ ૧-૭૦ ॥

પ્રશ્ન: કેવળ નંદીસૂત્રના યોગ કર્યા હોય, તે સાધુ દેવવંદનની ક્રિયા કરાવે, તો તે સુઝે કે નહિ?

ઉત્તર:—યોગોદ્વહનની ક્રિયામાં કેવળ નંદીસૂત્રના યોગવાળો દેવવંદન કરાવે, તો કલ્પે છે. પણ ઉપધાનની ક્રિયામાં કલ્પી શકે નહિ. ॥ ૧-૭૧ ॥

પ્રશ્ન: દેવસિય પડિક્કમણામાં દેવવંદન પછી ચાર ખમાસમણા દેવાય છે, તેમાં ભગવાનૂહં પદમાં ભગવાન્ શબ્દનો શો અર્થ? કેટલાકો "તીર્થંકર" એવો અર્થ કરે છે. બીજાઓ ધર્માચાર્ય અર્થ કરે છે. ત્યારે કોઈક "દેવવંદન પછી ચાર ખમાસમણાથી ગુરુ મહારાજાને વંદિ" એમ પ્રતિક્રમણ ગર્ભહેતુ ગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે "ગુરુ જ વંદાય છે. જેની પાસે પ્રતિક્રમણ વિગેરે ક્રિયા કરાય, તે ગુરુ મનાય." એમ બોલે છે. આમાં ક્યો પક્ષ ન્યાયયુક્ત છે?

ઉત્તર:— પહેલે ખમાસમણે તીર્થંકર અને ધર્માચાર્યને સંબોધીને વંદન કરાય છે. ॥ ૧-૭૨ ॥

પ્રશ્ન: અહોરાત્રિ પોસહ કરનાર શ્રાવક બીજા દિવસે પ્રભાતના પ્રતિક્રમણમાં બેસણું વિગેરે પચ્ચક્ખાણ કરે છે, તે પ્રમાણે દેશાવગાસિકનું પચ્ચક્ખાણ કેમ ન કરી શકે? જો એમ કહો કે- "તેને સાવદ્યવ્યાપારનું પચ્ચક્ખાણ હોવાથી દેશાવગાસિકનું પચ્ચક્ખાણ ન કરી શકે" તો સામાયિકમાં રહેલો મનુષ્ય કરે છે, તે કેવી રીતે કરી શકે?

ઉત્તર:—આ બાબતમાં ચાલી આવતી અવિચ્છિન્ન વૃદ્ધ પુરુષોની પરંપરા જ પ્રમાણ છે. પણ કોઈ ગ્રંથના અક્ષરોનો ટેકો જોવામાં નથી. ॥ ૧૧-૭૩ ॥

પ્રશ્ન: जइआ य होइ पुच्छा, जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइआ ॥
इक्कस्स निगोअस्स य, अणंतभागो अ सिद्धिगओ ॥ १ ॥

"જ્યારે પુછવામાં આવે ત્યારે, જિનમાર્ગમાં ઉત્તર દેવામાં આવે છે કે એક નિગોદનો અનંતમો ભાગ સિદ્ધ થયો છે."આ વચન બાદર નિગોદની અપેક્ષાએ સમજવું? કે સૂક્ષ્મનિગોદની અપેક્ષાએ સમજવું?સૂક્ષ્મનિગોદની અપેક્ષાએ પણ સાંવ્યાવહારિક સૂક્ષ્મનિગોદની અપેક્ષા લઈએ, તો વ્યવહાર રાશિમાં આવેલા પણ કેટલાક જીવો કોઈ કાળે પણ મુક્તિમાં જવાના નથી. તેથી મોટી અસંગતિ થાય છે, તે કેવી

રીતે દૂર થાય?

ઉત્તર :— "એક નિગોદનો અનન્તમો ભાગ સિદ્ધ થયો છે." આ વચન સામાન્યથી છે. પણ સૂક્ષ્મ અથવા બાદર નિગોદની વહેંચણની દૃષ્ટિથી નથી. પરંતુ બન્નેય પ્રકારે કોઈ વિરોધ આવતો નથી. કેમકે- વ્યવહાર રાશિમાં આવેલા બધા જીવો મોક્ષમાં જાય, તેવો નિયમ નથી. તેથી તમોએ ઉપજાવેલી અસંગતિને અવકાશ નથી. ॥ ૧-૭૪ ॥

પ્રશ્ન : દ્વિવિધ ત્રિવિધ ઈત્યાદિ પાઠનો ઉચ્ચાર કરી, સામાયિક કરતા શ્રાવકને પાપવ્યાપારનું કરવું કરાવવું બંધ થાય, પરંતુ અનુમોદન બંધ થતું નથી. તો સામાયિકમાં રહેલો શ્રાવક મન વચન કાયાના યોગો પૈકી કોઈપણ યોગે પાપવ્યાપારને અનુમોદે, તો સામાયિક ભાંગે કે નહિ?

ઉત્તર :— સામાયિકવાળો શ્રાવક મન વચન કાયાએ કરી પાપ વ્યાપારને અનુમોદી રહ્યો હોય, તો પણ સામાયિકનો ભંગ થતો નથી. કેમકે- તેણે અનુમોદનનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું નથી, તેમ છતાં પણ જો અનુમોદન ન કરે તો મહાન લાભ મેળવે છે. ॥ ૧-૭૫ ॥

પ્રશ્ન : છ માસના યોગ વિગેરેમાં દત્તિનું પચ્ચક્ખાણ કરાવાય છે, તેમાં— **सपाणभोयणं पंचदत्तिअं आयंबिलं पच्चक्खाइ** એમ કહેવું? કે — **सपाणभोयणं पंचदत्तिअं एकासणं पच्चक्खाइ** એમ કહેવું?

ઉત્તર :— सपाणभोयणं पंचदत्तिअं पच्चक्खाइ આવા પ્રકારે પચ્ચક્ખાણ ગુરુ પરંપરાએ ઉચ્ચારાતું જણાય છે. પણ બીજી રીતિએ નહિ. ॥ ૧-૭૬ ॥

પ્રશ્ન : ગાંગેયભાંગાની ચારેય ગતિની અપેક્ષાએ સર્વ સંખ્યા અને આ રીતિએ તેઓનો "આ લાખમો ભેદ છે" તે બંનેય બાબતો જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર :— નરક ગતિમાં સર્વ પ્રવેશનકોમાં અસાંયોગિક સાત ભાંગાને, અને રત્નપ્રભા વિગેરેમાં દ્વિક વિગેરે સંબંધી ભાંગાઓએ કરી દ્વિપ્રવેશનક વિગેરેમાં દ્વિકાદિસંયોગોને ગણીને અનુક્રમે આવેલ ભાંગાને એક કરી તમામ સરવાળો કરવો, પરંતુ દરેક પ્રવેશનપ્રતિ ભિન્ન ભિન્ન સરવાળો આવે છે. પ્રવેશનક ભંગ સંબંધ તો સંભવતો નથી, એમ જણાય છે. અને આ પ્રમાણે બીજી ત્રણે ગતિને આશ્રયીને પણ જે સંભવે તે જાણવું.

બીજું, આ વિષયનું ભગવતીસૂત્રમાં કે-ટીકામાં કારણ બતાવ્યું નથી. તેથી "આ લાખમો ભાંગો' તેમ સ્પષ્ટ લખી શકાતું નથી. ॥ ૧-૭૭ ॥

પ્રશ્ન:—**अन्ने विंति इगेणं** ઇત્યાદિ **ભાષ્યની** ગાથાની **અવચૂર્ણિમાં** ત્રણ ગાથા છે, તેનો અર્થ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—"**ચૈત્યવંદનમાં** એક **નમુત્થુણં** અને બે **નમુત્થુણં** સુખેથી સમજી શકાય છે" એમ મનમાં ધારીને "**નમુત્થુણં** ત્રણ" વિગેરેને પ્રતિપાદન કરનાર ત્રણ ગાથા **અવચૂરિમાં** કહી છે. તેનો આ અર્થ છે— ઈરિયાવહિયા પહેલાં અથવા પ્રણિધાનને અંતે શક્રસ્તવ કહેતાં અથવા બીજા ચૈત્યવંદનને અંતે નમુત્થુણં કહેતાં ત્રણ નમુત્થુણં થાય છે. અહીં એકવાર દેવવંદન સંબંધી બે નમુત્થુણં ત્રણેય પક્ષમાં જોડવાના પ્રસિદ્ધ હોવાથી, ગાથામાં સંગ્રહીત ક્ર્યા નથી. હવે, એકવાર દેવવંદનમાં બે નમુત્થુણં કહેવાય અને પહેલાં તથા પછવાડે કહેવાય, એમ ચાર નમુત્થુણં થાય છે, અથવા દેવવંદનમાં ત્રણ અને પહેલાં અથવા પછવાડે એક નમુત્થુણં એમ ચાર નમુત્થુણં થાય છે. ॥ ૧-૭૮ ॥

પ્રશ્ન: **શ્રી વજસેનના શિષ્ય ચંદ્રસૂરિ** વિગેરેને **સ્થવિરાવલીમાં** કેમ કહ્યા નથી? બીજા શિષ્યોને તો કહ્યા છે, તે આપણી **પટ્ટાવલીમાં** નથી, તેનું શું કારણ? અને તેની પરંપરા કેવી રીતે મળે?

ઉત્તર:—જ્યારે **માથુરી અને વલ્લભી** એમ બે વાચના થઇ, ત્યારે **સ્થવિરાવલીનો** પણ પાઠ ભેદ થયો હોય એમ સંભવે. તેથી કોઇક વાચનામાં **વજસેનસૂરિના** શિષ્ય **ચંદ્રસૂરિ** વિગેરે કહ્યા હશે, અને કોઇકમાં કહ્યા નહિ હોય. તો પણ પરંપરા તુટતી નથી, કેમકે- આપણી **પટ્ટાવલીના** અનુક્રમે, પૂર્વાચાર્યોએ પોતાના ગ્રંથોમાં તે તે આચાર્યોનાં નામો લખેલાં છે. અને તે પૂર્વાચાર્યો બહુશ્રુત હોવાથી પૂર્વાપર ગ્રંથોને વિચાર્યા સિવાય લખે નહિ. ॥ ૧-૭૯ ॥

મહોપાધ્યાય શ્રી ભાનુચન્દ્રગણિના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: સાંજની પડિલેહણમાં છેલ્લે ઓઘો પડિલેહે છે, અને પ્રભાતમાં પહેલો પડિલેહે છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—**ઓઘનિર્યુક્તિ** અને **યતિદિનચર્યા** વિગેરેમાં તેમ કરવા કહેલું છે, તે જ કારણ છે. ॥ ૧-૮૦ ॥

પ્રશ્ન : જે શ્રાવકને પહેલું ઉપધાન કર્યા બાર વરસ થઈ ગયા, અને બીજું ઉપધાન કર્યા કાંઈક ન્યૂન હોય, તો તે શ્રાવક પહેલું ઉપધાન ફરી વહન કરે? કે-બીજું પણ ફરી વહે?

ઉત્તર :—જે મનની સમાધિ રહે, તો બંને ફરી વહન કરે, તેમ ન હોય, તો જેના બાર વરસ થઇ ગયા હોય તે ફરી વહન કરે.॥૧-૮૧॥

પ્રશ્ન : પ્રભાત સમયે સ્થાપનાચાર્યની ઝોળી, સ્થાપનાચાર્યની પહેલાં પડિલેહવી, અને સાંજે પછી પડિલેહવી, તેનું કારણ શું?

ઉત્તર :—સ્થાપનાચાર્યની ઝોળી પ્રભાતે કે સાંજે પહેલી કે પછી પડિલેહવામાં શાસ્ત્રમાં કાંઈ નિયમ નથી.॥ ૧-૮૨ ॥

પ્રશ્ન : ચાર ઉપધાન વહેવા બાદ માળારોપણ કેટલા કાળમાં કરી લેવું જોઈએ?

ઉત્તર :—મુખ્ય રીતિએ પહેલા ઉપધાનમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, ત્યાંથી બાર વર્ષ ઓળંગી જાય, તો ચારે ઉપધાન જાય છે; તેથી બાર વર્ષ પહેલાં માળારોપણ કરી લેવું.॥ ૧-૮૩ ॥

પ્રશ્ન : ચક્રવર્તીને રાજ્યાભિષેક થયા બાદ પુત્ર થાય કે નહિ?

ઉત્તર :—"રાજ્યાભિષેક થયા બાદ ચક્રવર્તીને પુત્ર થાય છે," એમ **શ્રી અજીતનાથપ્રભુના ચરિત્ર** વિગેરેમાં કહ્યું છે.॥ ૧-૮૪ ॥

પ્રશ્ન : એક સમયમાં કેટલા તીર્થંકર મોક્ષે જાય?

ઉત્તર :—ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં ચાર તીર્થંકરો સિદ્ધિપદને પામે છે, એમ **સિદ્ધપંચાશિકા** વિગેરેમાં કહ્યું છે.॥ ૧-૮૫ ।

ઉપાધ્યાય શ્રી વિવેકહર્ષગણિના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન : રાત્રિભોજનના પચ્ચક્ખાણીને અન્ન વિગેરેમાં **रात्रिसिद्ध-दिवाभुक्तादि** "રાત્રિએ બનેલ અને દિવસે ખાધેલું વિગેરે" ચૌભંગીમાં ત્રણ ભાંગા વર્જિત છે. તે પ્રમાણે સુખડી પ્રમુખ પક્વાન્નમાં વર્જિત ખરાં કે નહિ? જો "વર્જિત છે" એમ કહો, તો પક્વાન્નમાં તેવો વ્યવહાર હજુ સુધી નથી, તેનું શું કારણ? અને "વર્જિત નથી" એમ કહો, તો આરંભ તો સરખો હોવાથી અન્નાદિમાં વર્જ્ય છે, અને પક્વાન્નમાં કેમ વર્જિત નથી? "પાણીની લીલાશ પક્વાન્નમાં નથી. માટે દૂષણ નથી. પક્વાન્ન એક માસ વિગેરે

કાળ સુધી અભક્ષ્ય થતું નથી.'' એમ કહો તો રાત્રિવાસી કરંભા વિગેરે "જો રાત્રિએ બનાવ્યા હોય, તો અકલ્પ્ય છે'' એવો વ્યવહાર કેમ રાખો છો?તેથી અન્ન અને પક્વાન્ન રાત્રિએ બનેલાં હોય, તેમાં એક-વર્જ્ય અને બીજું-અવર્જ્ય આવો ભેદ હૃદયને શંકાકુળ બનાવે છે.

ઉત્તર :— रात्रिसिद्ध-दिवाभुक्त इत्यादि આવી ચૌભંગી શાસ્ત્રમાં કોઈ ઠેકાણે જોઈ નથી. તેથી રાત્રિભોજનના પચ્ચક્ખાણવાળાને તે કેવી રીતે છાંડવા લાયક હોય, અને પક્વાન્નનું દૃષ્ટાંત પણ કેવી રીતે ઘટે? તે પોતે સ્વયં વિચારી લેવું. પણ રાત્રિએ રાંધવામાં મહાન આરંભ થાય છે. તેથી શ્રાવકોએ સ્વશક્તિ પ્રમાણે તે વર્જવું. પણ રાત્રિભોજનના પચ્ચક્ખાણના ભંગના ભયથી નહિ. વળી સાધુને આશ્રયીને **दिवागृहीत-रात्रिभुक्त** વિગેરે ચૌભંગી કહી છે, પણ તે શ્રાવકને આશ્રયીને નથી. તે પણ સમજી લેવું. ॥૧-૮૬॥

પ્રશ્ન : સંધાનમાં (અથાણાં વિગેરેમાં)નાંખેલ લીલા લિંબુ વિગેરેની લીલાશ કેમ દૂર થાય ?

ઉત્તર :— ક્ષારમાં નાંખેલ લીલા લિંબુ વિગેરેનો વર્ણ રસ ગંધ વિગેરે ફરી જાય છે, તેથી ત્રણ તડકા ખવરાવ્યા સિવાય પણ લીલાપણાનો અભાવ થાય છે, એમ વૃદ્ધવ્યવહાર છે. ॥૧-૮૭ ॥

પ્રશ્ન : પદ્મચરિત્રમાં લક્ષ્મણ ચોથી નરક પૃથ્વીમાં ગયા, અને **પરમાધામીની વેદના છેલ્લા દશમા પર્વમાં- सो अग्गिकुंडमज्झाओ** ઈત્યાદિક ગાથામાં બતાવી, તે વાત... **तिसु परमाहम्मिअकयावि...** "ત્રણ નરકમાં પરમાધામિની વેદના પણ છે'' એવા **સંગ્રહણીના** પાઠ સાથે કેવી રીતે બંધ બેસતી આવે?

ઉત્તર:— तिसु परमाहम्मिअकयावि... આવું **સંગ્રહણીનું** વચન પ્રાયિક સમજવું. તેથી કોઈ અયુક્તતા જણાતી નથી. ॥૧-૮૮ ॥

પ્રશ્ન : પદ્મચરિત્રમાં"માતાનો રથયાત્રાનો અભિગ્રહ પૂર્ણ ન થવાથી દુ:ખિતચિત્તે નીકળી ગએલ અને તાપસના આશ્રમમાં રહેલ **જન્મેજયરાજાની** પુત્રી **મદનાવલીનો** અનુરાગી થયેલ,'' વિગેરે તમામ ચરિત્ર **હરિષેણચક્રીનું** કહ્યું છે અને **ઉત્તરાધ્યયનની ટીકા** તથા **શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરેમાં તે ચરિત્ર **મહાપદ્મનું** કહ્યું છે. તેથી આ બન્નેયની સંગતિ કેમ થાય.? વિચાર

કરતાં તો "તેણે કરાવેલ પ્રાસાદના દર્શનથી રાવણને હરિષેણચક્રીનું સમીપપણું સંગત થાય છે." પણ બીજા પક્ષમાં ઘણા ગ્રંથોની સંમતિ મળે છે. તેથી ઘણી શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. માટે તેનું કેમ?

ઉત્તર:—આ બાબતમાં મતાંતર જણાય છે. ॥૧-૮૯ ॥

પ્રશ્ન: પાંડવ ચરિત્રમાં કૃષ્ણનો જન્મ આસો સુદી આઠમે કહ્યો છે, અને નેમિનાથ ચરિત્રમાં તથા લોકોક્તિમાં શ્રાવણ વદી આઠમ બતાવી છે, માટે બે વાતનો મેળ કેમ મળે?

ઉત્તર:—આમાં પણ મતાંતર જાણવું. ॥૧-૯૦॥

પ્રશ્ન: **પાંડવચરિત્રમાં જરાસંધના** સેનાની **હિરણ્યનાભને ભીમે** માર્યો છે, અને **હેમચંદ્રીયનેમિચરિત્રમાં અનાધૃષ્ટિ** સેનાનીએ તેને માર્યો છે, તે વાત કેમ મલે?

ઉત્તર:—આમાં પણ મતાન્તર જાણવું. ॥ ૧-૯૧ ॥

પ્રશ્ન: "વર્તમાન તમામ ઇંદ્રો એકાવતારી છે" એમ પ્રવાહ ચાલે છે, અને **પદ્મચરિત્રમાં સીતા ઈંદ્રના** આ ભવથી જુદા ત્રણ ભવો કહ્યા છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—"વર્તમાન તમામ ઇંદ્રો એકાવતારી છે જ" એવા અક્ષરો અમે જોયા નથી. ॥ ૧-૯૨ ॥

પ્રશ્ન: **પાંડવચરિત્રમાં સોલમા સર્ગના ૧૮મા શ્લોકમાં** छेकेभ्यः तादृशा स्त्रियः આ પદમાં तादृशा આ શબ્દમાં **આપ્** પ્રત્યય કેમ કર્યો છે.? કેમકે टक् પ્રત્યયથી તે રૂપ બનેલું છે, માટે ઈપ્ પ્રત્યય કરવો જોઈએ.

ઉત્તર:—टक् પ્રત્યયથી બનેલને इप् પ્રત્યયજ આવે. પરંતુ અહીં तादृश् એ શબ્દ क्विबन्त છે. તેથી **ભાગુરિ આચાર્યના** મતે आप् આવવાથી રૂપ બન્યું છે. માટે કોઈ દોષ નથી. ॥ ૧-૯૩ ॥

પ્રશ્ન: ધોળા અને રાતા સૈન્ધવના અચિત્તપણામાં ભેદ કેમ રખાય છે.?

ઉત્તર:—**શ્રાદ્ધવિધિમાં** કહ્યું છે કે- "જે રાતા તથા ધોળા સૈન્ધવનું એક ઉત્પત્તિસ્થાન હોય, તો બન્નેયનું **સચિત્તપણું** સમાનજ ગણાય. પરંતુ-આચરણાએ ધોળા સૈન્ધવમાં અચિત્તપણાનો વ્યવહાર છે, રાતામાં નથી. તેમજ-રાતા

ધોળાનું એકજ ઉત્પત્તિ સ્થાન હોય, તેવો નિયમ જાણ્યો નથી. કેમકે-રાતાને નજીકની ખાણમાં ઉપજવાનો સંભવ છે.॥ ૧-૯૪॥

પ્રશ્ન: દેરાસરમાં જિનેશ્વરની સમક્ષ કપાળમાં તિલક કરતાં પડદો આડો કરવો કે નહિ?

ઉત્તર:— "પડદા વિના તિલક ન કરાય" તેવા અક્ષરો જોયા નથી.॥ ૧-૯૫ ॥

પ્રશ્ન: પ્રતિક્રમણમાં વાંદણાના અવસરે શ્રાવકોએ મુહપત્તિ શુદ્ધભૂમિમાં મૂકી વાંદણા દેવા? કે કટાસણા ઉપર મૂકીને દેવા?

ઉત્તર:— પ્રતિક્રમાણમાં શ્રાવકો મુહપત્તિ શુદ્ધભૂમિમાં મૂકે અથવા ચરવળા ઉપર મૂકે, બીજે નહિ, એમ વિધિ છે.॥૧-૯૬॥

પ્રશ્ન: કાંજીનું જળ અભક્ષ્ય છે, માટે ઉપવાસીને કેવી રીતે કલ્પે?

ઉત્તર:— જેનું બીજું નામ **આરનાલ** છે, તે કાંજીજલ. તેમાં જો દરરોજ ઉનું ઓસામણ નંખાતું હોય, તો અભક્ષ્ય થતું નથી. તેથી ઉપવાસી સાધુને શુદ્ધ ઉષ્ણ જલ ન મળતું હોય, તો સૂત્રમાં બતાવેલ હોવાથી કલ્પે છે. પણ રાઈ વિગેરેના સંસ્કારવાળું હોય, તો ન કલ્પે. આ પ્રમાણે ઓસામણ પણ સૂત્રોક્ત હોવાથી કલ્પે છે. તેનું આહારપણું તો થતું નથી. કેમકે-તેવો અભિપ્રાય નથી.॥૧-૯૭॥

પ્રશ્ન: तेणंताती अद्धा अणागयद्धा अनंतगुणा.. આ ગાથાએ કરી "અતીતકાલ કરતાં ભવિષ્યકાળ અનંતગુણો છે." અને **ભગવતી** સૂત્રમાં "ગયેલા કાલ કરતાં આવતો કાલ સમય અધિક કહેલ છે." તે કેવી રીતે?

ઉત્તર:— **ભગવતીટીકામાં બારમા શતકના બીજા ઉદ્દેશામાં જયન્તીના પ્રશ્નમાં** બતાવ્યું છે કે- "હે **જયન્તી!** અતીત અને અનાગત આ બન્નેય કાલ તુલ્ય છે" આ વચને બન્નેયનું તુલ્યપણું છતાં,**નવતત્ત્વમાં** "અતીત કાલ કરતાં ભવિષ્ય કાલ અનન્ત ગુણો છે" એમ કહેલ છે. તે **મતાન્તર** છે એમ સમજાય છે. **સૂત્રમાં** ભવિષ્યકાળનું સમયાધિકપણું કહ્યું, તે વર્તમાન સમયની અપેક્ષાએ કહેલ છે. તેની અપેક્ષા ન કરીએ, તો તે બન્નેય કાળ તુલ્ય છે. હવે આમાં તુલ્યપણાની યુક્તિ અને અનાગતની અનન્તગુણપણાની યુક્તિ તે તે ગ્રંથોથીજ જાણી લેવી.॥૧-૯૮॥

પ્રશ્ન : **નિશીથચૂર્ણિ, આવશ્યકચૂર્ણિ** અને **પર્યુષણાકલ્પચૂર્ણિ** ક્યારે બની? કોણે બનાવી? અને તે આચાર્યો કેટલું શ્રુતજ્ઞાન ધરાવતા હતા?

ઉત્તર :— આ **ચૂર્ણિઓમાં નિશીથચૂર્ણિના** કર્તા **જિનદાસ મહત્તર** છે, એમ તેના છેલ્લા ભાગમાં કહ્યું છે. બીજી **ચૂર્ણિઓના** કર્તાનું નામ જોવામાં આવતું નથી. તેમજ કયા કાળે બનાવી? તે પણ જાણવામાં આવ્યું નથી. ॥ ૧-૯૯ ॥

પ્રશ્ન : **નિશીથચૂર્ણિ** વિગેરેના પ્રામાણિકપણામાં 'નિક્ખોભા નિક્કંપા' ઇત્યાદિક **સમવાયાંગટીકાનો** એક દેશજ શરણ છે? કે બીજું કાંઇ છે?

ઉત્તર :— **નિશીથચૂર્ણિ** વિગેરેનું પ્રામાણિકપણું તો નિ:શંકપણે સિદ્ધ છે, કેમકે-ઘણા ગ્રંથોમાં સાક્ષી છે.॥ ૧-૧૦૦ ॥

પ્રશ્ન : **વ્યવહારચૂલિકાના** કર્તા કોણ છે?

ઉત્તર :— "**વ્યવહારચૂલિકા** કોણે બનાવી" તે જાણવામાં નથી.॥૧-૧૦૧॥

પ્રશ્ન : **उदयंमि जा तिही सा, पमाणमियराइ कीरमाणीए।**
आणाभंगोऽणवत्था-मिच्छत्त-विराहणं पावे॥ १ ॥

'સૂર્યોદય વખતે જે તિથિ વર્તતી હોય, તેને આખો દિવસ માનવી, જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો આજ્ઞાભંગ, અનવસ્થા, મિથ્યાત્વ અને વિરાધના એ દોષો પ્રાપ્ત થાય" આ **વૃદ્ધસામાચારીની** ગાથા (મૂલ નિયમ) છે. અને **क्षये पूर्वा तिथिः कार्या, वृद्धौ कार्या तथोत्तरा॥** 'પર્વ (તિથિ)નો ક્ષય આવે ત્યારે, જે પૂર્વ (સામાન્ય તિથિ) હોય, તેને (પર્વતિથિ) કરવી અને (પર્વ તિથિની) વૃદ્ધિ હોય, તો (પહેલી છોડી) બીજી (પર્વ તિથિ) કરવી. આ **ઉમાસ્વાતિવાચકજીનું** વચન (આપવાદિક નિયમ) છે. આ બંનેય બાબતોને જે ન માનતા હોય, તેને બલાત્કાર કરીને પણ મનાવવામાં કોઇ અન્ય યુક્તિ છે? કે નહિ?

ઉત્તર :— આ બંનેય પ્રામાણિક બાબતોને મનાવવામાં **શ્રાદ્ધવિધિ ગ્રંથ** અને **સુવિહિત પુરુષોની સતત ચાલી આવતી પરંપરા** પ્રમાણભૂત તરીકે જાણવામાં છે. તેમજ "સૂર્યોદય સમયે જે અલ્પ પણ તિથિ હોય, તે સંપૂર્ણ જાણી, તે દિવસે પાળવી, પણ સૂર્યોદય વખતે ન હોય અને પછી ઘણી હોય, તે માનવી નહિ," એમ **પારાશરસ્મૃતિ** વિગેરેમાં પણ કહ્યું છે.॥ ૧-૧૦૨॥

પ્રશ્ન: ભગવતીજીમાં શ્રાવકોને પંદર કર્માદાનનો નિષેધ બતાવ્યો છે, તો તેનું સેવન કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવકોને પંદર કર્માદાનનો નિષેધ મૂળ નિયમ છે, પણ અપવાદપદે તો જેની છોડી શક્વાની શક્તિ ન હોય, તો તે **શકટાલ** વિગેરેની પેઠે તે કરે પણ છે.॥ ૧-૧૦૩॥

ઉપાધ્યાય શ્રી વિજયરાજગણિના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: સંભોગ કરવાને ઈચ્છતા **શક્ર** વિગેરે દેવો દેવીઓ સાથે મૈથુન-ક્રીડા દેવલોક્ના વિમાનમાં કરે? કે બહાર કરે?

ઉત્તર:—"**શક્ર** વિગેરે દેવો દેવલોકમાં પોતપોતાની **સુધર્મસભામાં** દેવીઓ સાથે કામભોગ કરતા નથી. કેમકે-તેમાં રહેલા **માણવક સ્તંભના** દાબડામાં રહેલ **શ્રી જિનેશ્વરોની** દાઢાઓની આશાતના થાય," આ અભિપ્રાય **ભગવતી દશમાશતક્ના પાંચમા ઉદ્દેશામાં** છે, તે સૂચક હોવાથી **સિદ્ધાયતનને** છોડી બીજે સ્થાનકે કામભોગ કરે છે, એમ સંભવે છે.॥ ૧-૧૦૪॥

પ્રશ્ન: **ઉત્તરાધ્યયનના પ્રથમ અધ્યયનમાં** उर्ध्वरथिक શબ્દ રૂઢ છે? કે **યૌગિક** છે?

ઉત્તર:—उर्ध्वरथिक શબ્દ અન્વર્થવ્યુત્પત્તિ-રહિત હોવાથી **હેમવ્યાકરણના** મતે રૂઢ છે. અને **नाम च धातुजं "ધાતુ થકી નામ બને છે."** આવા **શાકટાયનના** મતે સર્વનામ મધ્યે પડેલ હોવાથી **યૌગિક** પણ છે. અને તેનો અર્થ **ભિક્ષુક** હોવાનું જણાય છે.॥ ૧-૧૦૫॥

પ્રશ્ન: **દ્રુમપત્રક** અધ્યયનમાં **आजंजवीभाव** શબ્દ છે, તેનો અર્થ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—**આજંજવીભાવ** શબ્દનો અર્થ "**સતતપણે થવું**" એવો અર્થ **સિદ્ધાન્તવિષમપદપર્યાય** પુસ્તકમાં છે. **લિંગાનુશાસન** વિવરણમાં તો સંસારના પર્યાય તરીકે જોવામાં આવ્યો છે.॥ ૧-૧૦૬॥

ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મવિજયગણિના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: તીર્થંકર દેવોના પૂર્વભવની સંખ્યા પહેલવહેલાં સમકિત પામ્યા ત્યારથી ગણવી? કે પાછળના સમકિત માત્રની અપેક્ષાએ ગણવી? જો "પ્રથમ

સમકિતથી ગણવી" એમ કહો, તો **ઋષભદેવના** ૧૩ ભવ કેવી રીતે ઘટે? કેમકે -**યુગાદિદેવને ધનાસાર્થવાહના** ભવથી પહેલાં પ્રથમ સમકિતનો લાભ થયો છે, તે પછી અનન્તકાળ ગયો છે. એમ ન હોત, તો એક સમયમાં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા ૧૦૮ સિદ્ધ થાય, તેમાં ભગવાનને ગણ્યા ન હોત. કેમકે -**નંદિસૂત્રની** ટીકામાં ઉત્કૃષ્ટદ્વારમાં કહ્યું છે કે, "જેઓને સમકિત થકી પડયા અનન્તો કાળ થયો હોય, તેવા સિદ્ધ થાય, તો એક સમયે ૧૦૮ થાય; સંખ્યાતો કાળ પડ્યાને થયો હોય, તે દશ દશ એક સમયમાં સિદ્ધ થાય. અને જેઓ સમકિત થકી પડયા ન હોય, તે ચાર સિદ્ધ થાય.**यदुक्तं जेसिमणंतो कालो, पडिवाओ होइ तेसि अट्ठसयं। अप्पडिवडिए चउरो, दसगं दसगं च सेसाणं।।१।।** "જેઓને સમકિત થકી પડ્યાને અનન્તકાળ થયો હોય, તેઓ સમયમાં ૧૦૮ સિદ્ધ થાય, અને જે સમકિત થકી પડયા જ ન હોય, તે ચાર સિદ્ધ થાય અને બાકીના ૧૦-૧૦ સિદ્ધ થાય." જો બીજો પક્ષ કહો, તો-**ઋષભદેવ સ્વામી** તથા બીજા તીર્થંકરોને પણ બતાવેલ જ ભવની સંખ્યા ક્યાંથી થાય? કેમકે-વચગાલામાં પણ સમકિતનું વમન અને પ્રાપ્તિ થયેલ છે.

ઉત્તર:—समत्तपढमलंभो बोधव्वो वद्धमाणस्स **આવશ્યક નિર્યુક્તિના** આ વચનને અનુસારે **વીરભગવાનની** તથા તેમની સદૃશ હોવાથી બીજા તીર્થંકરોની પણ ભવગણતરી પ્રથમ સમકિતની પ્રાપ્તિની અપેક્ષાએ જણાય છે. પરંતુ **ઋષભદેવની** સિદ્ધિને આશ્રયીને જે વિવાદ ખડો કર્યો છે, તે-**નિરુપક્રમ આયુષ્યવાળા બાહુબળીને** પણ છ લાખ પૂર્વ આયુષ્ય સંકોચાણું છે, તેની પેઠે એક સમયમાં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા ૧૦૮ સિદ્ધ થાય, તેમાં ભગવાનને ગણ્યા, તે **આશ્ચર્યમાં** સમાતું હોવાથી દૂર થાય છે. માટે બધું બરાબર છે.॥૧-૧૦૭॥

પ્રશ્ન: તીર્થંકરોની માતા ચૌદ સ્વપ્નમાનાં દશમા સ્વપ્નામાં પદ્મ સરોવર જુએ છે, તે પદ્મોથી સૂચિત એવા પદ્મ સરોવરને દેખે, કે અન્યદ્વીપમાં કોઈ ઠેકાણે તેવા નામવાળું સરોવર હોય, તેને દેખે?

ઉત્તર:—"પદ્મોએ કરી ઓળખાતું પદ્મ સરોવર" એવી વ્યાખ્યા કરી છે. માટે તે જુએ. અન્યદ્વીપોમાં તે નામનું સરોવર નથી.॥૧-૧૦૮॥

પ્રશ્ન: **સ્થૂલભદ્રસ્વામીએ કોશ્યાના** ઘરના આહાર પાણી લીધા હતા, એવો જનપ્રવાદ ચાલે છે, પરંતુ તે જનપ્રવાદનું કારણ **શય્યાતરપિંડ** કેમ

ન ગણાય?

ઉત્તર:— આગમવ્યવહારિ ગુરુદેવની આજ્ઞાથી **સ્થૂલભદ્રસ્વામીનું કોશ્યાના** ઘરમાં રહેવું જેમ અનુચિત નથી, તેમ **શય્યાતરપિંડ** લીધો, તે પણ અનુચિત ન ગણાય, કેમકે--તે આગમવ્યવહારી પુરુષો અતિશયજ્ઞાની હોવાથી ત્રણેય કાલમાં હિતકારી હોય તે સર્વની વિચારીનેજ આજ્ઞા આપે છે. ॥૧-૧૦૯॥

પ્રશ્ન: **પન્નવણાના પહેલા પદમાં** પ્રશ્ન છે કે-ઉરપરિસર્પ-સ્થલચર-પંચેંદ્રિયતિર્યંચ કયા કહેવાય? ઉત્તર આપે છે કે તેના ચાર પ્રકાર કહેલા છે. તે આ પ્રમાણે-સર્પ, અજગર, આસાલિઆ અને મહોરગ ઇત્યાદિ. આમાં **આસાલિયાનું** ઉરપરિસર્પપણું જણાવ્યું, અને તે **પછીના સૂત્રમાંજ** તે **આસાલિયાનું** સ્વરૂપ પૂછ્યું, તેના ઉત્તરમાં-તે **આસાલિયાનું** શરીર જઘન્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી બાર યોજન બતાવ્યું, તે કેવી રીતે ઘટે? કેમકે તેનાજ **એકવીસમા અવગાહના પદમાં** સંમૂચ્છિમ ઉર:પરિસર્પનું ઉત્કૃષ્ટથી ૨ થી ૯ યોજન સુધીનું શરીર બતાવ્યું છે, અને **ઉપસંહારમાં** પણ કહ્યું છે કે-“આ પ્રકારે ઔધિક અને ગર્ભજ પર્યાપ્તા ઉર:પરિસર્પનું ૧૦૦૦ યોજન શરીર અને સંમૂચ્છિમનું યોજનપૃથક્ત્વ શરીર છે, ઇત્યાદિ.

ઉત્તર: **અવગાહના પદમાં** ઉર:પરિસર્પનું ઉત્કૃષ્ટથી યોજન પૃથક્ત્વ શરીર બતાવ્યું છે, તે પ્રાયિક જણાય છે, તેથી **ચક્રવર્તીના** સૈન્યનો વિનાશ આવે છે, ત્યારે કોઇક વખતે ઉત્પન્ન થનાર તે **આસાલિયાનું** શરીર બાર યોજનનું જુદું કહેતાં વિરોધ આવતો નથી. અથવા **योजनपृथक्त्व** પદમાં **પૃથક્ત્વ** શબ્દ જાતિવાચી છે, તેથી એકવચન છતાં બહુવચન ગણીને બે આદિ પૃથક્ત્વ જાણવા. તેથી કોઇ અસંગતિ થશે નહિ. એમ અમારી સંભાવના છે. તત્ત્વ તો સર્વજ્ઞ મહારાજ જાણે. આ પ્રકારે **સૂત્રમાં** એક વચન છતાં બહુ પૃથક્ત્વ ગ્રહણ કરવાની વ્યાખ્યા **સંગ્રહણીવૃત્તિકારે** પણ કરેલી છે. ॥૧-૧૧૦॥

પ્રશ્ન: તે બાર યોજન કયા અંગુલના માપના લેવા?

ઉત્તર:— તે યોજનો **આત્માંગુલના** માપે જાણવા. કેમકે--ભિન્ન ભિન્ન કાળમાં થનાર ચક્રવર્તી વિગેરેના સૈન્યના પડાવના યોજનો અને **આસાલિયાના** દેહમાનના યોજનો સરખી રીતે બંધ બેસતા થાય. ॥૧-૧૧૧॥

પ્રશ્ન: **સ્થાપનાચાર્ય** પાસે જેમ પ્રતિક્રમણ વિગેરે ક્રિયાઓ કરાય છે, તેમ જિનબિંબ પાસે તમામ ક્રિયા કરવી કલ્પે? કે કાંઈ તફાવત છે?

ઉત્તર:—કાંઈ તફાવત જાણ્યો નથી. પરંતુ તે ક્રિયાઓનું કરવું તે અવસર-ઘટતુંજ હોવું જોઈએ. ॥૧-૧૧૨॥

પ્રશ્ન: જેઓ **પરપક્ષીઓ** એટલે **અન્યગચ્છીય** હોય, તેમાં ચરિત્ર હોય કે નહિ?

ઉત્તર:—**અન્યગચ્છીય** સાધુઓને ભગવાનની આજ્ઞાવિરુદ્ધ કરવાપણું હોવાથી ભાવચરિત્રનો અભાવ છે. પરંતુ નિશ્ચય સ્વરૂપ તો કેવલિગમ્ય છે.॥૧-૧૧૩॥

પ્રશ્ન: **નિર્યુક્તિના કર્તા પૂર્વધર હોય કે અન્ય હોય?**

ઉત્તર:—**નિયુક્તિ કરનારા ચૌદ પૂર્વધરો હોય છે, એમ જાણાય છે.** ॥૧-૧૧૪॥

પ્રશ્ન: **ત્રાયસ્ત્રિંશદ્દેવો** અને **સામાનિકદેવો** **ઈંદ્રના** વિમાનમાં રહે છે? કે જુદા વિમાનમાં રહે છે?

ઉત્તર:—**तायत्तीसाण उ कंचणाइं सामाणिआण सयकंता पत्तेअ विमाणा दक्खिणेण कप्पेसु तिसु होंति** "પૂજ્ય સમાન ત્રાયસ્ત્રિંશદ્ દેવોના કાન્તિમય વિમાનો અને ઇંદ્રતુલ્ય રૂપ, આયુષ, વિગેરે ગુણવાળા સામાનિક દેવોના **શતકાન્તરત્નમય** વિમાનો, દક્ષિણ દિશામાં રહેલા **સૌધર્મ, સનત્કુમાર** અને **બ્રહ્મદેવલોકમાં** દરેક દરેકના હોય છે" એમ **દેવેન્દ્ર-નરેન્દ્ર ગ્રંથની ટીકામાં** કહ્યું છે. તેથી તે બંનેયનાં વિમાનો ઈંદ્ર વિમાનથી જુદાં હોય છે. ॥૧-૧૧૫॥

પ્રશ્ન: જઘન્યથી-૨૯ આંકડે ગર્ભજ મનુષ્યો કહ્યા છે, તેમાં એક પણ આંકડાનો વધારો થાય કે નહિ?

ઉત્તર:—**ચોથા કર્મ ગ્રંથમાં** अहक्खाय सुहुम केवल-ઈત્યાદિ ગાથાની **વ્યાખ્યામાં** જે ૨૯ આંકડા લખ્યા છે, તે પ્રમાણે જઘન્યથી ગર્ભજ મનુષ્ય હોય છે, તેમાં એકપણ આંકડો અધિક થાય નહિ, એમ તાત્પર્ય છે. ॥૧-૧૧૬॥

પ્રશ્ન: **ચક્રવર્તીના ચક્ર** વિગેરે સાત રત્નો એક જીવમય હોય? કે અસંખ્યાત જીવમય હોય? અને તે જીવોની આગતિ કહી, તે એક જીવને આશ્રયીને? કે અનેક જીવોને આશ્રયીને હોય?

ઉત્તર:—ચક્રવર્તીનાં સાત રત્નોમાં અસંખ્યાત જીવ હોય. કેમકે-દેખાતા પૃથ્વીના એક કકડામાં પણ અસંખ્યાત જીવો હોય છે, તેમજ તેઓની આગતિ પણ અસંખ્યાત જીવોને આશ્રયીને હોય, એમ સંભવે છે. ॥૧-૧૧૭॥

પ્રશ્ન: संभिन्नलोकनालिं पासंति- ઈત્યાદિમાં સંભિન્નનો અર્થ પૂર્ણ થાય? કે કાંઈક ન્યૂન થાય?

ઉત્તર:—મુખ્યપણે **સંભિન્નનો અર્થ કાંઈક ન્યૂન** એવો થાય છે, પરંતુ કોઈક ઠેકાણે **પૂર્ણવાચી** બતાવ્યો છે. તેમાં કાંઈક ન્યૂનની વિવક્ષા કરી નથી. માટે ત્યાં પણ કાંઈક ન્યૂન અર્થમાં જ જાણવો. ॥૧-૧૧૮॥

પ્રશ્ન: નારકીનું અવધિજ્ઞાન એક યોજનનું હોય છે, તે યોજન કયા અંગુલથી લેવો?

ઉત્તર:—દેવોની પેઠે નારકીને પણ અવધિજ્ઞાનવિષયક યોજન **પ્રમાણાંગુલથી** બનેલો લેવો. ॥૧-૧૧૯॥

પ્રશ્ન: સાધુપણામાં-અંતે શરીર વિગેરે વોસિરાવ્યાનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, મરી ગયા બાદ મહાવ્રતોના નિયમની પેઠે તે જાય? કે રહે?

ઉત્તર:—મહાવ્રતોના પચ્ચક્ખાણની માફક તે નિયમ રહેતો નથી, પરંતુ પૂર્વ શરીર વોસિરાવ્યું હોવાથી મર્યા બાદ અવિરતિ-ક્રિયા તો લાગતી નથી. ॥૧-૧૨૦॥

પ્રશ્ન: રાયપસેણીયમાં સૂર્યાભના વિમાનમાં અનેક પક્ષીઓ તથા ભમરા વિગેરે જીવો કહ્યા છે, અને **સ્થાનપદમાં** તેનો નિષેધ કરેલો છે, માટે આમાં ખરું સ્વરૂપ શું છે?

ઉત્તર:—રાયપસેણીયમાં સૂર્યાભવિમાનમાં ભમરા આદિ કહેલા છે, તે પૃથ્વીની બનેલી તેવી આકૃતિ સ્વરૂપ જાણવા, પણ ત્રસ જીવો નહિ, અને **સ્થાનપદમાં** તો નિષેધ કરેલ છે, તે ત્રસ જીવનો કર્યો છે. પણ પૃથ્વી પરિણામરૂપનો નહિ. ॥૧-૧૨૧॥

પ્રશ્ન: દ્રવ્યલિંગી પોતાની મેળે પાપથી ડરી મહાવ્રતોની ક્રિયા પાળવા મંડી જાય, તો આરાધક થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—દ્રવ્યલિંગી જો ગુરુ વિગેરે સામગ્રીના અભાવે પોતાની મેળે સમજી મહાવ્રતી થઈ વિચરે, તો આરાધક થાય. પણ છતી સામગ્રીએ આલોયણ વિગેરે કરી મહાવ્રત ઉચ્ચરે નહિ, તો આરાધક થાય નહિ. ॥૧-૧૨૨॥

પ્રશ્ન : માંસ વિગેરેમાં અને છાશના સંયોગે કઠોળમાં જીવો ઉપજવાનું કહ્યું. તે જીવો બેઇંદ્રીય ઉપજે કે અન્ય ઉપજે?

ઉત્તર :— "માંસ વિગેરેમાં તે યોનિ રૂપ નિગોદ જીવો ઉપજે" એમ **યોગશાસ્ત્ર ટીકા વિગેરેમાં** કહ્યું છે, અને **નિગોદજીવો** એકેન્દ્રિય સંભવે છે. **ઉપદેશમાલા ટીકા** વિગેરેમાં "સંમૂર્છિમપંચેન્દ્રિય જીવો પણ ઉપજે" એમ કહ્યું છે. તથા "વિદલમાં છાશ વિગેરેના યોગે ત્રસ જીવો ઉપજે," એમ **શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણની ટીકામાં કહ્યું છે.** તેથી તે જીવો બેઇન્દ્રિય સંભવે છે. કેમકે-આમાં દહિં પણ લીધું છે. ॥૧-૧૨૩॥

પ્રશ્ન : અઢીદ્વીપની બહાર કોઇક ઠેકાણે રાત્રિજ હોય, અને કોઇ ઠેકાણે દિવસ જ હોય, ત્યાં કાલપચ્ચક્ખાણ તથા રાત્રિભોજન પચ્ચક્ખાણ હોય કે નહિ?

ઉત્તર :— મનુષ્યલોકની બહાર નવકારશી વિગેરે પચ્ચક્ખાણ તથા રાત્રિભોજન પચ્ચક્ખાણ અહીનાં કાળનું રૂડું જ્ઞાન ધરાવતો હોય, તો તેને હોઇ શકે. જો તેવું જ્ઞાન ન હોય તો, સંકેત પચ્ચક્ખાણ કરે. ॥૧-૧૨૪॥

પ્રશ્ન : શય્યા અને સંથારામાં કાંઇ તફાવત ખરો કે નહી?

ઉત્તર :— સંપૂર્ણ શરીર પ્રમાણ હોય તે **શય્યા** કહેવાય, અને અઢી હાથ પ્રમાણ હોય, તે **સંથારો** કહેવાય. અથવા **શય્યા** તે જ **સંથારો.** આ વ્યુત્પત્તિથી **આચારાંગટીકા** અનુસારે એ બે એક જ પણ કહેવાય. ॥ ૧-૧૨૫ ॥

પ્રશ્ન : पुव्वसिज्जायरी जयंती આ વાક્યમાં **પૂર્વ સજ્જાયરીનો** શો અર્થ?

ઉત્તર :— "નવીન આવેલ સાધુ વિગેરે પ્રથમ **જયન્તી** પાસે વસતિની માંગણી કરે, કેમકે-વસતિ આપનાર તરીકે તે પ્રસિદ્ધ છે, માટે **પૂર્વ શય્યાતરી** કહેવાય," એમ **ભગવતી ટીકાના** અનુસારે જાણવું. ॥ ૧-૧૨૬ ॥

પ્રશ્ન : જિનેશ્વરોનાં અવધિજ્ઞાન સરખાં હોય, કે વધતાં-ઓછાં હોય?

ઉત્તર :— જે જિનેશ્વર જ્યાંથી આવી ઉપજ્યા હોય, તેમને તે સ્થાન સંબંધી અવધિજ્ઞાન હોય, અથવા વધતું પણ હોય છે, માટે સર્વને સરખું હોતું નથી. ॥૧-૧૨૭॥

પ્રશ્ન : ચોમાસું પુરું થયા પછી બે માસની અંદર સાધુઓને વસ્ત્ર વહોરવા કલ્પે કે નહિ?

ઉત્તર :—"વર્ષાકાળમાં જ્યાં ચોમાસું રહ્યા, તે પુરું થયા છતાં, ત્યાં અને પાંચ ગાઉ સુધીના સંવિજ્ઞક્ષેત્રમાં કારણ વિના બે માસમાં સાધુઓને વસ્ત્ર વહોરવું કલ્પે નહિ," એમ **નિશીથચૂર્ણિના ૧૦ મા ઉદ્દેશામાં** કહ્યું છે. ॥૧-૧૨૮॥

પ્રશ્ન : જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી સંખ્યાતભવ જણાય? કે અસંખ્યાત ભવ જણાય?

ઉત્તર :—"**જાતિસ્મરણ** પણ ગતસંખ્યાતભવના બોધસ્વરૂપ મતિજ્ઞાનનો ભેદજ છે," એમ **કર્મગ્રંથની ટીકા અને આચારાંગની ટીકાના** અનુસારે સંખ્યાત ભવ જાણી શકે, એમ જણાય છે. ॥ ૧-૧૨૯ ॥

પ્રશ્ન : ચોવિહાર ઉપવાસ કર્યો હોય, તેણે સાંજે પ્રતિક્રમણ વખતે ગુરુ પાસે તે જ પચ્ચક્ખાણ કરવું? કે નહિ? પોતાના મનથી કરે તો ચાલે? કે નહિં? તે પ્રમાણે છઠ પચ્ચક્ખાણીને બીજે દિવસે તે પ્રમાણે? કે બીજી રીતિએ કરવું?

ઉત્તર :—સવારે ચોવિહાર ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ કરનારે સાંજે મનથી સ્મરણ કરવું, પણ ફરી કરવું નહિ, તે જ પ્રકારે છઠવાળા માટે સમજવું. ॥૧-૧૩૦॥

પ્રશ્ન : દિગાચાર્ય શબ્દનો શો અર્થ?

ઉત્તર :—"સમયને પિછાણી સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર વસ્તુની રજા આપે, તે **દિગાચાર્ય**" એમ **યોગશાસ્ત્ર ટીકામાં प्रायश्चित्तवैयावृत्त्य०** એ શ્લોકની વ્યાખ્યામાં અર્થ કહ્યો છે. ॥૧-૧૩૧॥

પ્રશ્ન : કૃમિહર નામનો અજમો સચિત્ત છે? કે અચિત્ત?

ઉત્તર :—કૃમિહર નામના અજમાનો **વૃદ્ધપુરુષો** અચિત્ત તરીકે વ્યવહાર કરે છે. ॥૧-૧૩૨ ॥

પ્રશ્ન : "**પંચમી અને અષ્ટમીએ श्रीनेमिः** એ સ્તુતિ તથા संसारदावा સ્તુતિ કહેવીજ જોઈયે" એવો નિશ્ચય છે? કે **નેમિનાથ** અને **મહાવીરની** બીજી સ્તુતિઓ પણ કહેવાય?

ઉત્તર :—"પાંચમ આઠમે **श्रीनेमिः** અને **संसारदावा** સ્તુતિ સિવાય બીજી સ્તુતિ ન કહેવાય" એવો નિયમ જાણ્યો નથી, પણ આવડતી હોય તો ઘણું કરીને તે બે કહે. ॥ ૧-૧૩૩ ॥

પ્રશ્ન : જિનેશ્વરોના ખભે સંયમ લેતી વખતે ઇંદ્ર દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર મૂકે છે, તે કેટલો વખતે રહે ? તે જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર :— દેવેન્દ્રે ખભે મૂકેલ દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર કેટલો કાળ રહે એ વિષે સપ્તતિશત સ્થાનકને અનુસારે વીર ભગવંતને કાંઇક અધિક વર્ષ સુધી અને બીજા જિનેશ્વરોને જાવજ્જીવસુધી રહે, તેમ જાણ્યું છે. જંબૂદ્વીપ પન્નત્તિને અનુસારે તો "ઋષભદેવ સ્વામીને વીરભગવંત પેઠે રહ્યું" એમ બતાવ્યું છે. ॥ ૧-૧૩૪ ॥

પ્રશ્ન : કેટલાકો સીતાને રાવણની પુત્રી કહે છે, અને મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મી કહે છે, તે સત્ય છે ?

ઉત્તર :— વસુદેવહિંડીમાં સીતાને રાવણની પુત્રી કહી છે પણ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મી છે એમ સ્પષ્ટપણે લખેલ જાણવામાં નથી. ॥ ૧-૧૩૫ ॥

પ્રશ્ન : વ્યવહાર રાશિવાળા જીવો કયા કહેવાય ? નિગોદમાંથી બહાર નીકળેલ હોય, તે માનવા ? કે સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળેલા હોય તે માનવા ? કે પાંચે સૂક્ષ્મમાંથી બહાર નીકળ્યા હોય તે માનવા ?

ઉત્તર :— પન્નવણાની ટીકામા "નિગોદ થકી નીકળેલા હોય, તે વહેવારીયા" આવું સામાન્ય વચન છે. સામાન્ય વચન કરતાં વિશેષ વચન સબલ હોય છે, પણ પાંચે સૂક્ષ્મ માત્રનું "નિગોદ" એવું નામ નથી, પણ વનસ્પતિમાં નિગોદ એવું નામ છે, અને પ્રઘોષ પણ તેમ ચાલ્યો આવે છે. સૂત્રમાં પણ તેમજ દેખાય છે. માટે સૂક્ષ્મ નિગોદમાંથી જે જીવો બહાર નીકળે, તે જ વહેવારીયા કહેવાય છે એમ સાંભળેલ છે. પરંપરાએ પણ બહુશ્રુત પુરુષો આ પ્રમાણે જ માનતા આવ્યા છે, કેમકે યોગશાસ્ત્ર ટીકામાં પણ આ પ્રમાણે જ કહ્યું છે-કે "તમામ જીવો બે પ્રકારે છે, એક વ્યવહારી અને બીજા અવ્યવહારી. તેમાં સૂક્ષ્મનિગોદોજ અવ્યવહારી છે, અને બીજા વ્યવહારી છે." ॥ ૧-૧૩૬ ॥

॥इति सकलसूरि पुरन्दर परमगुरु गच्छाधिराजभट्टारक श्री विजयसेनसूरि प्रसादीकृत प्रश्नोत्तर संग्रहे भट्टारक श्री विजयहीरसूरिशिष्य पण्डित शुभविजयगणिविरचिते प्रथमोल्लासः सम्पूर्णः

॥ प्रथमोल्लासे गूर्जर-भाषा-पर्याय-सारसंग्रहः समाप्तः ॥

॥अथ द्वितीयोल्लासः॥

मङ्गलम्

श्रीनाभेयं जिनं नत्वा, सत्त्वाऽभीष्टार्थ-साधकम्।
विधीयते मयाऽऽमोदादुल्लासः प्रथमेतरः ॥१॥

પ્રાણીઓના મનોરથો પૂરનારા પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને નમસ્કાર કરી, સેનપ્રશ્નનો બીજો ઉલ્લાસ આનંદ પૂર્વક રચું છું.

પંડિત શ્રી આનન્દવિજયગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: "જિનપ્રતિમા એક આંગળથી ૧૧ આંગળ સુધીની ઘર દેરાસરમાં પૂજી શકાય છે," તેવો પાઠ મારી પાસે છે, આ બાબતના જે વિશેષ પાઠ હોય, તે જણાવવા કૃપા કરશો. કેમકે-નવીન પ્રતિમા ભરાવવાવાળા શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો પૂછે છે, કે-"ઘર દેરાસરમાં કેટલા આંગળની પ્રતિમા પૂજી શકાય?"

ઉત્તર:—ઘરદેરાસરમાં એક આંગળથી લઈ ૧૧ આંગળ સુધીની પ્રતિમા પૂજી શકાય છે, અને તેથી વધારે આંગળવાળી પ્રતિમા તો નગર દેરાસરમાં પૂજાય છે. આમાં વિશેષ એ છે કે-"ઘર દેરાસરમાં અને નગર દેરાસરમાં એકી આંગળવાળી પ્રતિમા પૂજી શકાય, પણ બેકી આંગળવાળી નહિ."એમ ઠક્કુર ફેરૂએ બનાવેલ વાસ્તુસાર ગ્રંથ વિગેરેમાં બતાવેલ છે.॥૨-૧૩૭॥

પ્રશ્ન: સોપારીના કકડા અથવા સોપારીનો ભુકો સાધુઓને કસેલ્લક વિગેરેની માફક લઈ શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—કેવળ સોપારીના કકડા તથા ભુકો વહોરવા કલ્પે નહિ, એવી ગચ્છપ્રવૃત્તિ છે.॥૨-૧૩૮॥

પ્રશ્ન: આગમ, શ્રુત, આજ્ઞા, ધારણા અને જીતવ્યવહાર આ પાંચ પ્રકારના વ્યવહારમાં હાલ કેટલા વ્યવહારો વર્તે છે?

ઉત્તર:—આગમ વ્યવહાર હમણાં નથી જ, શ્રુતવ્યવહાર પણ હાલ સંપૂર્ણ નથી, પણ કેટલોક પ્રવર્તે છે, માટે હાલ શ્રુત વિગેરે ચાર વ્યવહારો છે, એમ તો કહી શકાય છે જ. તેમાં પણ પ્રાયશ્ચિત્તો ઘણું કરીને જીત વ્યવહારથી અપાય છે.॥૨-૧૩૯॥

પ્રશ્ન: સામાયિકના અધિકારમાં પહેલાં ઈરિયાવહિયા પડિક્કમવા, તે શાસ્ત્રાનુસારી છે? કે પછી કરવા તે શાસ્ત્રાનુસારી છે?

ઉત્તર:—સામાયિકમાં **મહાનિશીથ સૂત્ર, હારિભદ્રીય દશવૈકાલિક** ટીકા વિગેરેના અનુસારે અને યુક્તિ પ્રમાણે તથા સુવિહિત પુરુષોની પરંપરાને અનુસારે પહેલાં ઈરિયાવહિયા પડિક્કમી સામાયિક લેવું, તે યુક્તિયુક્ત ભાસે છે. જો કે-**આવશ્યક ચૂર્ણિમાં** पच्छा इरियावहिआए पडिक्कमइ "પછી પણ ઈરિયાવહિયા પડિક્કમે" એમ બતાવ્યું છે. પણ તે તો સાધુ સમીપે સામાયિક ઉચ્ચર્યા બાદ ચૈત્યવંદન કરવાનું પણ ક્હેલું છે. તેથી "તે ઈરિયાવહિયા સામાયિકના છે" એમ શી રીતે નિશ્ચય કરી શકાય? તે **ચૂર્ણિમાં** ક્હેલી સામાયિકની **સમાચારી** બરાબર સમજાતી નથી. જોકે **યોગશાસ્ત્ર** ટીકા, **દિનકૃત્ય** ટીકા વિગેરેમાં પછી "ઈરિયાવહિયા કરે" એમ બતાવ્યું છે, પણ તે તો બધે ઠેકાણે **ચૂર્ણિના** પાઠ ઉદ્ધરીને ક્હેલું છે, માટે તે **ચૂર્ણિમૂલક** છે, તેથી સામાયિકના ઈરિયાવહિયાનો નિર્ણય તેનાથી કેવી રીતે કરાય? ॥ ૨-૧૪૦ ॥

પ્રશ્ન: ગર્જારવનો શબ્દ પાણીથી ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાયુથી ઉત્પન્ન થાય છે? કે કોઈ બીજાથી?

ઉત્તર:—**ઠાણાંગ ટીકામાં** ઠેક ઠેકાણે स्तनितादि શબ્દોના **મેઘગર્જિત** એવો અર્થ કરેલ હોવાથી અને વાદળી જળમય હોવાથી ગર્જારવ જલથી ઉત્પન્ન થાય છે, એમ સંભવે છે. वायुसमुत्थः शब्दो गर्जितं "વાયુથી ઉત્પન્ન થયેલો શબ્દ ગર્જારવ" એવું શાસ્ત્રમાં ક્હેલું દેખાતું નથી. ॥ ૨-૧૪૧ ॥

પ્રશ્ન: **संखाईए उ भवे, साहई जं वा परो उ पुच्छिज्जा।**
न य णं अणाइसेसी, वियाणइ एस छउमत्थो ।।१।।

"અસંખ્યાતભવને ક્હે, અથવા-પર જે પૂછે તે ક્હે, તેથી બીજો મનુષ્ય "આ અતિશય વિનાના છદ્મસ્થ છે" એમ જાણી શકે નહિ." આ ગાથા ગણધરોને આશ્રયી ક્હેલી છે? કે-સામાન્ય ચૌદપૂર્વીઓને આશ્રયીને ક્હી છે? તેમજ અવધિજ્ઞાની સંખ્યાતા અસંખ્યાતા ભવને દેખે છે, એવી રીતે મનઃપર્યવ જ્ઞાની પણ દેખે છે, અને કેવલજ્ઞાની નક્કી અનન્તભવ દેખે છે, જાતિસ્મરણજ્ઞાની તો નિયમથી સંખ્યાતાભવને દેખે એમ આચારાંગ ટીકામાં ક્હેલ છે. તેવી રીતે ચૌદપૂર્વી કેટલાભવો દેખે? અને ચૌદપૂર્વી અસંખ્યાતા ભવો જાણે છે, એવો પ્રઘોષ ચાલે છે,

તે સત્ય છે? કે અસત્ય?

ઉત્તર:—संखाईए उ भवे આ ગાથા ગણધરોને આશ્રયીને **આવશ્યક સૂત્રમાં** કહી છે. આ અનુસારે બીજા પણ સંપૂર્ણ ચૌદપૂર્વીઓ અસંખ્યાત ભવ જાણે, એમ કહી શકાય છે. કેમકે-શ્રુતજ્ઞાનનું તુલ્યપણું છે, અને તેથી તેવો પ્રઘોષ પણ સત્ય છે, એમ સંભવે છે. ॥૨-૧૪૨॥

પ્રશ્ન: અઢાર પ્રકારની ભાવદિશામાં **બીજરુહ** અને **સંમૂર્છિમ વનસ્પતિ** આ બે ભેદો વનસ્પતિના કયા ભેદમાં સમાય?

ઉત્તર: —**આચારાંગનિર્યુક્તિ** વિગેરેમાં અઢાર પ્રકારની **ભાવદિશા** બતાવી છે, તેમાં મુખ્યપણે એ **અગ્રબીજ** વિગેરે ચાર વનસ્પતિભેદ કહ્યા છે, તે અન્યનું સૂચક હોવાથી **દશવૈકાલિક** વિગેરેમાં બતાવેલ **બીજરુહ** અને **સંમૂર્છિમવનસ્પતિ** એ બે ભેદોનો તેમાં સમાવેશ થઇ ગયેલો જાણવો. હવે **અગ્રબીજ** વિગેરેમાંથી શેમાં સમાય છે? આ બાબતનું સ્પષ્ટીકરણ શાસ્ત્રમાં કરેલું દેખાતું નથી. ॥૨-૧૪૩॥

પ્રશ્ન: **સૌધર્મ-ઇશાન**-દેવી આઠમા દેવલોકે ગઈ હોય તો, અને પહેલા દેવલોકનો દેવ ૧૨મા દેવલોકે ગયો હોય તો, અને ભવનપતિ દેવ પહેલા દેવલોકે ગયો હોય તો, અને પહેલા દેવલોકનો દેવ ત્રીજી નારક પૃથ્વીમાં ગયો હોય તો, અવધિજ્ઞાને કરી ચારે બાજુનું કેટલું ક્ષેત્ર દેખે?

ઉત્તર:—દેવ વિગેરેનું અવધિજ્ઞાન આનુગામિક છે, તેથી જે જ્યાં ઉત્પન્ન થયો હોય, ત્યાં જેટલું દેખતો હોય, તેટલું બીજે ગયો હોય ત્યાં પણ દેખે છે, એમ જણાય છે. ॥૨-૧૪૪॥

પ્રશ્ન: "**આઠ મહાસિદ્ધિ** પૈકી **મહત્ત્વસિદ્ધિ** એટલે મેરુ કરતાં પણ મહાન શરીર બનાવવાની શક્તિ તથા **પ્રાપ્તિસિદ્ધિ** એટલે ભૂમિ ઉપર રહ્યા છતાં આંગળીના ટેરવે મેરુ પર્વતના અગ્ર ભાગ વિગેરેને સ્પર્શવાની શક્તિ" એમ **યોગશાસ્ત્ર ટીકામાં** कफ विप्रुण् मलामर्श० આ શ્લોકના વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું છે. પરંતુ **વૈક્રિય** શરીર ઉત્કૃષ્ટથી ઉત્સેધાંગુલ પ્રમાણથી એક લાખ યોજનનું બતાવ્યું છે. તેથી મેરુ કરતાં મોટા શરીરનું બનાવવું તથા આંગળીના અગ્રભાગે કરી મેરુ પર્વતની ટોચને ફરસવાનું શી રીતે ઘટી શકે?

ઉત્તર :—જો કે सरीरमुस्सेह अंगुलेण-"શરીર ઉત્સેધાંગુલે બનાવાય" એમ કહ્યું છે. તો પણ તે વાત પ્રાયિક (અચોક્કસ) સંભવે છે. તેથી કોઈ પ્રકારની અસંગતિ થતી નથી. નહિંતર તો, ભૂમિ ઉપર રહીને મેરુ પર્વતની ટોચને આંગળીના અગ્રભાગથી અડકવાનો અસંભવ થાય. બીજું, જો એકાન્તથી શરીરનું માન ઉત્સેધાંગુલથી લેવાતું હોય, તો **પન્નવણા** વિગેરે **સૂત્રમાં** કહેલ બાર યોજન પ્રમાણવાળો **આસાલિઓ** જીવ **મહાવિદેહ ક્ષેત્ર** વિગેરેના ચક્રવર્તીઓના પ્રમાણાંગુલથી બારયોજનના લશ્કરના પડાવનો નાશ કરનારો કેમ બને? અથવા "પહેલા દેવલોકે ગયેલા અને લાખયોજન વૈક્રિયશરીરવાળા **ચમરેન્દ્રે** એક પગલું **પદ્મવર વેદિકામાં** મૂક્યું, અને બીજું પગલું સુધર્માસભામાં મૂક્યું." ઈત્યાદિક વાત **ભગવતીજી** વિગેરેમાં કહી છે, તે કેવી રીતે સંભવે? ॥૨-૧૪૫॥

પ્રશ્ન : દહીંના વલોણાનો ઘોળ વસ્ત્રે ગાળ્યો હોય, તો **વિગઈ** ગણાય કે **નિવિયાતો** ગણાય?

ઉત્તર :—વલોણાનો ઘોળ વસ્ત્રે ગાળ્યો હોય; અથવા મીઠું નાખ્યું હોય, તો **નિવિયાતો** ગણાય. અને તેવો ન હોય, તો **વિગઈ** કહેવાય. ॥૨-૧૪૬॥

પ્રશ્ન : ચક્રવર્તીની ચંદન ઘસનારી દાસી હોય? કે સ્ત્રી હોય? તથા **ભગવતીસૂત્રના ૧૯ મા શતકમાં ત્રીજા ઉદ્દેશામાં** जउगोलासमाण पुढविकायं "લાખના ગોળા સમાન પૃથ્વીકાય" એવું વાક્ય કહેલું છે. અને **આચારાંગટીકામાં પહેલા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશામાં વેદનાદ્વારમાં आर्द्रामलक-प्रमाणं सचित्त-पृथ्वी-गोलकमेक-विंशतिवारान् पिंष्यात्** લીલા આંબળા પ્રમાણ સચિત્ત પૃથ્વીકાયનો ગોળો એકવીસ વખત પીસે (તોપણ અચિત્ત થાય નહિ.) એમ કહેલું છે. આ બેમાં ભેદ છે? કે નહિ?

ઉત્તર : —**ભગવતીજીમાં મહાબલના** અધિકારમાં अट्ठवण्णगपेसीओ "આઠ પીસનારી" ઈત્યાદિક કહ્યું છે, માટે તે મુજબ દાસી જાણવી. તથા લીલું આમળું અને જતુગોલક આ બેનો એક જ અર્થ સંભવે છે. ॥૨-૧૪૭॥

પ્રશ્ન : केवली णं भंते अस्सिं समयंसि जेसु आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा ओगाहित्ता णं चिट्ठति આ આલાવો **ભગવતીજીમાં** છે, અને **આચારાંગ ટીકામાં બીજા અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેસામાં ભગવતીજી** કરતાં પાઠભેદવાળો છે, તેથી તે પણ આલાવો કેવી રીતે સંગત થાય?

[સેન પ્રશ્ન-૬...]

ઉત્તર :— આચારાંગ ટીકામાં- उक्तं च કહીને આલાવો લખ્યો છે, પણ "ભગવતીમાં કહ્યું છે." એમ કહીને લખ્યો નથી. તેથી અન્ય ગ્રંથનો તે આલાવો હોય તેમ સંભવે છે. અથવા આચારાંગ ટીકાકારના વખતમાં ભગવતીજીની પ્રતોમાં આવો પાઠ તેમણે જોયો હોય, તેમ સંભવે છે. ॥૨-૧૪૮॥

પ્રશ્ન : આવશ્યક અન્તર્ભૂત જે ચોવીસત્થો એટલે કે લોગસ્સ છે; તેની રચના ગણધર મહારાજ પછીના કાલમાં થયેલ ભદ્રબાહુ સ્વામીએ કરી, એમ આચારાંગની ટીકામાં બીજા અધ્યયનની શરૂઆતમાં કહ્યું છે, તો શું આ લોગસ્સ જ ભદ્રબાહુ સ્વામીજીએ બનાવ્યો કે તમામ આવશ્યકસૂત્રો તેમણે બનાવ્યા? અથવા ગણધર મહારાજે પ્રથમ બનાવ્યા? આ બાબતમાં શું તત્ત્વ છે?

ઉત્તર :— "અંગપ્રવિષ્ટ આચારાંગ વિગેરે અંગો ગણધરદેવે બનાવ્યા, અને અનંગપ્રવિષ્ટ આવશ્યક વિગેરે સૂત્રો અંગના એક દેશને નિમિત્ત કરીને સ્થવિર ભગવંતોએ બનાવ્યા," એમ વિચારામૃતસંગ્રહ તથા આવશ્યકટીકા વિગેરેને અનુસારે જણાય છે. તેથી ભદ્રબાહુસ્વામીજીએ લોગસ્સની તથા બીજા આવશ્યકોની રચના નિર્યુક્તિ રૂપે કરી છે, આવો ભાવાર્થ આચારાંગટીકામાં તે જ અધિકારમાં છે, તે જાણી લેવું. ॥૨-૧૪૯॥

પ્રશ્ન : જિનપ્રતિમાની ભ્રકુટીએ કાલો રંગ કરવામાં આવે છે, તેમ હોઠે લાલ રંગ કરાય? કે નહિ?

ઉત્તર :— શાશ્વત પ્રતિમાનું અવલંબન કરીને ભ્રકુટીએ કાળો વર્ણ કરાય, તેમ હોઠે રાતો વર્ણ કરવામાં વિરોધ નથી. ॥૨-૧૫૦॥

પ્રશ્ન : જિનપ્રતિમાની આંગીમાં લાહિ વપરાય છે, તે યુક્ત છે? કે નહિ?

ઉત્તર :— જો કે લાહિના સંસ્કારમાં કાંઇક અપવિત્રપણું સંભળાય છે, તોપણ ગ્રંથોમાં તેના નિષેધના અક્ષરો જોવામાં આવ્યા નથી. તેથી આ કાળે ઠેકઠેકાણે તેવી પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવતી હોવાથી; અને ઘણાઓને પૂજામાં અંતરાયનો પ્રસંગ આવે, તેથી સર્વથા નિષેધ કરવો શકય નથી. ॥૨-૧૫૧॥

પ્રશ્ન : આચારાંગ પ્રથમ અધ્યયનના છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં

कुलकोडि सय-सहस्सा, बत्तिस सग अट्ठ नव य पणवीसा।
एगिंदिबितेइंदियचउरिंदिअहरिअकायाणं ॥१॥

"એકેન્દ્રિયોની ૩૨લાખ, બેઇંદ્રિયની ૭ લાખ, તેઇંદ્રિયની ૮ લાખ, ચઉરિંદ્રિયની ૯ લાખ અને વનસ્પતિની ૨૫ લાખ કુલકોટી કહી છે."

આ ગાથામાં પૃથ્વી વિગેરે ચારની કુલકોટી ૩૨ લાખ અને વનસ્પતિકાયની ૨૫ લાખ જણાવી છે; **સંગ્રહણીસૂત્રમાં एगिंदिएसु पंचसु बार-सग-ति-सत्त-अट्ठवीसा य।** "પાંચે એકેન્દ્રિયમાં અનુક્રમે ૧૨-૭-૩-૭-૨૮ લાખ કુલકોટી છે." આમાં પૃથ્વી વિગેરે ચારની ૨૯ લાખ બતાવી છે, તો **આચારાંગની ટીકામાં** પૃથ્વી વિગેરેની જુદી જુદી કુલકોટી કેટલી કહી છે? તે સારી રીતે સમજાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર :— આચારાંગટીકામાં પૃથ્વી વિગેરે ચારની કુળકોટી કહી છે, તેમાં જુદા વિભાગો કરેલા બતાવેલા નથી. ॥૨-૧૫૨॥

પ્રશ્ન : असंखपयरतुल्ला बायरपज्जत्त वायुकाय- "અસંખ્યાતા પ્રતરતુલ્ય બાદર પર્યાપ્તા વાયુકાય જીવો છે," એમ **મહાદંડકમાં** કહ્યું છે, અને **આચારાંગની નિર્યુક્તિમાં** તો

जे बायरपज्जत्ता, पयरस्स असंखभागमेत्ता उ।
सेसा तिन्निवि रासी, वीसुं लोगा असंखेज्जा ॥१॥

"જે બાદર પર્યાપ્તા છે, તે પ્રતરના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા છે, બાકીની ત્રણે રાશિઓ દરેક દરેક અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ જેટલી છે," આમ કહ્યું છે, તો પહેલામાં "અસંખ્યાત પ્રતર સમાન" અને બીજામાં "પ્રતરનો અસંખ્યાતમો ભાગ" બતાવ્યો, તો આમાં ખરું શું?

ઉત્તર :— આ બાબતમાં **મહાદંડક સ્તવમાં** બતાવ્યું છે, તે **પન્નવણાસૂત્ર** વિગેરેમાં છે. તેથી **આચારાંગનિર્યુક્તિ** સાથે મતભેદ સંભવે છે. ॥૨-૧૫૩॥

પ્રશ્ન : નરક પૃથ્વીઓમાં અને દેવલોકોમાં આઠ દિશામાં, અથવા ચાર દિશામાં, પંક્તિમાં રહેલા નરકાવાસો અને વિમાનોનો વિચાર છે. તેમાં નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, તાપ, પ્રજ્ઞાપક અને ભાવ, એ સાત દિશા **આવશ્યક** વિગેરેમાં કહી છે, તેમાંની કઈ દિશા ગણાય? અને દેવલોક વિગેરેમાં આ સાત દિશાની મધ્યવર્તિ દિશા કોઈ અન્ય હોય? કે નહિ? તે હેતુપૂર્વક જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર :— પંક્તિમાં રહેલા નરકાવાસ અને વિમાનોના અધિકારમાં નામાદિ સાત દિશાઓમાંથી ત્યાં ક્ષેત્રદિક્ છે, એમ જણાય છે. ॥૨-૧૫૪॥

પ્રશ્ન : દીવાળી કલ્પમાં અને **દુ:ષમાકાળસંઘ સ્તોત્રમાં** શ્રાવકોની સંખ્યાથી સાધુઓની સંખ્યા અતિ ઘણી બતાવી છે, તેમાં શું તાત્પર્ય છે?

ઉત્તર:—**દીવાળી કલ્પ** અને **દુઃષમાકાળ સ્તોત્રમાં** શ્રાવક વિગેરેની સંખ્યા ઉત્કૃષ્ટ ભાંગે બતાવી હોય એમ સંભવે છે, અને આચાર્ય વિગેરેની સંખ્યા તો જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ આ ત્રણેય ભાંગે પણ છે. માટે અસંગતિની શંકા લાવવી નહિ. તેમજ આચાર્યની સંખ્યા બાબતમાં તો **મહાનિશીથ** અને **પ્રવચન સારોદ્ધાર ટીકા** એ બન્નેયને મળતી સંખ્યા કહી છે.॥૨-૧૫૫॥

પ્રશ્ન: પચીસ યોજન ઊંચા બાર યોજન પહોળા અને એક યોજનના નાળવાળા એક ક્રોડ સાઠ લાખ કલશોએ કરી જિનેશ્વરનો અભિષેક કરાય છે, એમ બતાવ્યું છે. તો આ એક કરોડ અને સાઠ લાખની સંખ્યાની ગણતરી કેવી રીતે કરવી? તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—અચ્યુત ઈંદ્ર વિગેરે ૬૨ ઇંદ્રોના ૬૨ અને મનુષ્ય લોકના ૧૩૨ સૂર્ય-ચંદ્રના ૧૩૨ એમ ૧૯૪ ઇંદ્રના, તથા ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાઓની અસુર કુમારની ઈંદ્રાણીના ૧૦, અને નાગકુમાર વિગેરે નવનું ઠેકઠેકાણે એક આલાવે સ્વરૂપ કહ્યું છે, માટે જાતિની અપેક્ષાએ ઉત્તર-દક્ષિણના અધિપતિઓની બાર ઈંદ્રાણીના ૧૨, એ પ્રકારે-વ્યન્તરેન્દ્રની ચાર ઈંદ્રાણીના ૪, તેમજ જ્યોતિષ્ક અધિપતિની ચાર ઈંદ્રાણીના ૪, પહેલા બે દેવલોકના ઈંદ્રની સોલ ઈંદ્રાણીના ૧૬, આ પ્રમાણે કુલ ઇંદ્રાણીના ૪૬ થાય, તથા સામાનિક દેવનો ૧ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવનો ૧ લોકપાલોના ૪ અંગરક્ષક દેવોનો ૧ પાર્ષદદેવોનો ૧ સેનાધિપતિ દેવોનો ૧ અને પ્રકીર્ણ એટલે છુટા છુટા દેવોનો ૧ એમ કુલ ૧૦ થયા. તમામનો સરવાળો કરીએ ત્યારે ૨૫૦ થાય. હવે કનકમય વિગેરે આઠ જાતિના કલશો દરેક આઠ આઠ હજાર છે, એટલે ૬૪૦૦૦ કલશા થયા. એટલે ૨૫૦ને ચોસઠ હજારે ગુણીએ ત્યારે એક કરોડ સાઠ લાખની સંખ્યા કલશોની થઈ. આ હકીકત છુટા પાનાઓમાં લખેલી જોવામાં આવે છે.॥૨-૧૫૬॥

પ્રશ્ન: **રાયપસેણીયસૂત્રમાં तस्स णं पएसिस्स रण्णो जेट्ठे भाउअ-वयंसए चित्ते नामं सारही होत्था** આ પાઠમાં **जेट्ठे भाउअवयंसए** એ પદનો શો અર્થ છે?

ઉત્તર:—અનેક પ્રકારે જગતમાં ભાઈ ગણાય છે, તેથી મિત્રને પણ ભાઈ કહેવાય. **ચિત્રસારથિ પ્રદેશી રાજાથી** ઉમ્મરે મોટો છે, તેથી **જ્યેષ્ઠ ભાતૃમિત્ર** એટલે મોટોભાઈ કહેવાય છે.॥૨-૧૫૭॥

પ્રશ્ન : કલ્પસૂત્ર સામાચારીમાં ૫૧મા સૂત્રમાં निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा આ બે પદો અધિક જેવા દેખાય છે? કે નહિ?

ઉત્તર :— भत्तपाणपडिआइक्खित्तए આ વાક્ય છે, તેથી "કોઈ સાધુએ સામાન્યથી અણશણ ર્ક્યું હોય, અને કોઈએ પાદપોપગમ અણશણ ર્ક્યુ હોય, તેવા સાધુ મનથી ભિક્ષાની પ્રવૃત્તિ ઈચ્છે," આવો અર્થ સંગત છે, તેથી તે અનુસારે કોઈ સામાન્યથી ક્રેલ અણશણી સાધુને તે વિશેષણો સંભવ પ્રમાણે ઘટે છે, પણ પાદપોપગમવાળાને ઘટતા નથી. માટે તે બે પદો નકામા નથી. ।।૨-૧૫૮.।।

પ્રશ્ન : વ્યવહાર સૂત્રના છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં– ગામ-નગર વિગેરેમાં ચોમાસામાં અથવા છુટાકાળે અગીતાર્થ સાધુઓ ઘણા હોય, તો પણ તેઓથી ગીતાર્થ સાધુ સિવાય રહી શકાય નહિ, એમ છતાં ગીતાર્થ વિના રહે, તો પ્રાયશ્ચિત્ત, આજ્ઞાભંગ વિગેરે દોષો ક્હેલા છે. આ વિધિ હમણાંનો છે? કે પ્રાચીન છે?

ઉત્તર :— સર્વકાળમાં આ વિધિ છે, એમ ચોક્કસ છે. હમણાં તો **નિશીથ સૂત્રજ્ઞાની ગીતાર્થ વિના** પણ વિહાર કરાય છે, તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર વિગેરેનો પ્રભાવ છે. ।।૨-૧૫૯।।

પ્રશ્ન : જિનપ્રતિમાને વસ્ત્રોની આંગી કરવી, તે શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવે છે, તો આપણા ગચ્છમાં કેમ કરાતી નથી? કેટલાકો કરે છે, તેનો આપણે નિષેધ કરવો? કે માન્ય રાખવું?

ઉત્તર :— જિનપ્રતિમાની વસ્ત્રોની આંગી ગ્રંથોમાં દેખાય છે, પરંતુ શ્રેષ્ઠમુકુટ વિગેરે પેઠે પ્રધાનવસ્ત્રોએ કરી અંગરચના વિગેરે ઉચિત રીતે કરાય, તો વ્યાજબી છે, પણ મસ્તક ઉપર વસ્ત્ર મૂકવું, વિગેરે વ્યાજબી લાગતું નથી. ।।૨-૧૬૦।।

પ્રશ્ન : સાધુઓએ અને પોસાતીઓએ પાત્રની પેઠે માતરીયું દિવસમાં બે વખત પડિલેહવું કે વાપરવાના અવસરે પુંજીને વાપરવું?

ઉત્તર :— સાધુઓએ અને પોસાતીઓએ મુખ્ય વિધિએ માતરીયું બે વખત પડિલેહી રાખવું જોઈએ, અને વાપરવા વખતે ફેર પુંજીને વાપરવું. ।।૨-૧૬૧।।

પ્રશ્ન : કાળ વખતે **પ્રકરણગ્રંથો** અને **નિર્યુક્તિની ગાથાઓ** સાધુઓ ગણી શકે કે નહિ? તેમજ શ્રાવકોથી પણ **સંગ્રહણી** વિગેરેની ગાથાઓ

કાળ વેળાયે ગણાય કે નહિ?

ઉત્તર:—કાળ વખતે **આચારપ્રદીપ** વિગેરે ગ્રંથોમાં તમામ **નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય** વિગેરે ગાથાઓનું પઠન પાઠન નિષેધ્યું છે. ॥૨-૧૬૨॥

પ્રશ્ન: **યોગવિધિમાં મહાનિશીથ સૂત્રના અધ્યયનના જે ઉદ્દેશાઓ** બતાવ્યા છે, તેમાંથી હાલ કોઈ ઉદ્દેશો ઓળખી શકાય કે નહિ?

ઉત્તર:—યોગવિધાનમાં બતાવેલા **મહાનિશીથના ઉદ્દેશાની** હાલ ઓળખાણ પડતી નથી. કેમકે તેની પ્રતો વિગુણ (અસ્ત વ્યસ્ત) છે, અને તેના ઉપર ટીકા ન હોવાથી બરાબર જાણી શકાતું નથી. ॥૨-૧૬૩॥

પ્રશ્ન: પૌષધ લીધા પહેલાં સજ્ઝાય તથા દેવવંદન કર્યું હોય, અને પછી પોસહ લીધો હોય, અથવા ઉપધાનમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, તો ફરીને સજ્ઝાય, દેવવંદન વિગેરે કરવું જોઈએ? કે નહિ?

ઉત્તર:—પહેલાં દેવવંદન વિગેરે કર્યું હોય, તો પોસહ લીધા પછી કરવાની જરૂર નથી, તેથીજ સરે છે એમ વૃદ્ધ પુરુષોનું કહેવું છે. (સજ્ઝાય હાલ પછીજ કરાય છે.) ॥૨-૧૬૪॥

પ્રશ્ન: પોસાતીઓ ત્રણેય સંધ્યાએ વિસ્તાર પૂર્વક દેવવંદન કરે છે, તેને માટેનો પાઠ ક્યાં છે? મધ્યાહ્નકાળમાં દેવવંદનની સામાચારી તો પૌષધવિધિ પ્રકરણ વિગેરેમાં દેખાય છે.

ઉત્તર:—જો કે પોસાતી શ્રાવકોને મધ્યાહ્નકાળેજ દેવવંદન કરવાનું સામાચારી વિગેરે ગ્રંથોમાં જોવામાં આવે છે, તો પણ

पडिक्कमओ गिहिणोवि हु, सगवेला पंचवेल इयरस्स।
पूआसु तिसंज्झासु अ, होइ तिवेला जहन्नेणं ॥१॥

પ્રતિક્રમણ કરનાર ગૃહસ્થને પણ સાત વખત ઈતરને પાંચ વખત અને ત્રણ સંધ્યામાં પૂજા કરનારને જઘન્યથી ત્રણ વખત ચૈત્યવંદન હોય છે.

આવા અક્ષરો હોવાથી ત્રિકાલપૂજા સંબંધીપણે અને પરંપરાથી આવેલા હોવાથી ત્રણેય કાળ દેવવંદન યુક્તજ છે. ॥૨-૧૬૫॥

પ્રશ્ન: **દિનચર્યા** વિગેરે ગ્રંથોમાં **अंगपडिलेहयं संदिसावेमि** આવો આદેશ પડિલેહણમાં સવાર સાંજ માગવાનું જોવામાં આવે છે, આપણે તેવો આદેશ માગતા નથી, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર :— તેવો આદેશ માગવાનું **દિનચર્યા** વિગેરેમાં છે, પણ દેવસૂરિકૃત **દિનચર્યામાં** તેવો આદેશ માગવાનું બતાવ્યું નથી, માટે **અન્યગચ્છીય દિનચર્યામાંથી** આવેલો સંભવે છે. ॥ ૨-૧૬૬ ॥

પ્રશ્ન : છ માસ ઉપરના બાળકની માતા, તે બાળકનો સંઘટ્ટો હોય, તો સામાયિક પોસહ કે પ્રતિક્રમણ કરી શકે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— છ માસથી મોટું ધાવણું બાળક જો અડેલું હોય, તો તેની માતા સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વિગેરે કરે, તે મુખ્ય વૃત્તિએ યુક્તિયુક્ત લાગતું નથી. ॥ ૨-૧૬૭ ॥

પ્રશ્ન : માળા સંબંધી સોનું રૂપું કે સૂતર વિગેરે દ્રવ્ય, તે દેવદ્રવ્ય ગણાય ? કે જ્ઞાનદ્રવ્ય ગણાય ? કે સાધારણ દ્રવ્ય ગણાય ?

ઉત્તર :— તે સર્વ દેવદ્રવ્ય ગણાય. આ પ્રકારે સંપ્રદાય છે. ॥ ૨-૧૬૮ ॥

પ્રશ્ન : કોઈ પણ ગામ વિગેરેમાં શ્રાવકોના ઘર સાંકડા હોય, તેથી શ્રાવકની કોટડીમાં સાધુ રહ્યાં હોય, તો **સજ્જાતરઘર** ગામના અધિપતિનું કે દેશાધિપતિનું થાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— "જેની નિશ્રાએ ઘરમાં રહેવું થયું હોય, તેનું ઘર **સજ્જાતર** થાય," એમ **બૃહત્કલ્પ** વિગેરેમાં કહ્યું છે. "મોટા કારણે તો **સજ્જાતરનું** પણ લેવું કલ્પે," એમ આજ્ઞા કરેલી છે. ॥ ૨-૧૬૯ ॥

પ્રશ્ન : વિવાહ કે સાધર્મિક વાત્સલ્યના જમણવારમાં સાધુઓ વહોરી શકે કે નહિ? અને કેટલા મનુષ્યો એકઠા મળી જમતા હોય તો જમણવાર કહેવાય ?

ઉત્તર :— **સંખડી** શબ્દે **ઓદનપાક** અને ઘણા **મનુષ્યોનો** જમણવાર એ બે અર્થ **બૃહત્કલ્પ ટીકા** વિગેરેમાં કર્યા છે, તેથી "વિવાહનું જમણ તે **સંખડી**" અને "સાધર્મિકનું જમણ તે **સંખડી** નહિ," એમ કહી શકાય નહિ, તેથી બન્નેયમાં કારણ વિના સાધુઓથી વહોરવા જવાય નહિ. ત્રીસ અથવા ચાલીસથી માંડીને મનુષ્યનું જમણ તે **સંખડી** ગણાય, એમ સંભવે છે. ॥૨-૧૭૦॥

પ્રશ્ન: વંદિત્તુ સૂત્રમાં શ્રાવિકા **निच्चं परदार-गमण-विरइओ** આ પાઠ કહે, કે **परपुरुस-गमण-विरइओ** આ પાઠ બોલે?

ઉત્તર:—શ્રાવક શ્રાવિકાઓને **વંદિત્તુસૂત્રનો** પાઠ તો સરખોજ જણાય છે, કેમકે-તેની **ટીકામાં** બતાવ્યું છે કે-સ્ત્રીને પરપુરુષ વર્જવો, તે ઉપલક્ષણથી જાણવું. ॥ ૨-૧૭૧ ॥

પ્રશ્ન: "કાળગ્રહણ વિગેરે વિધિ પૂર્વક **ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર** વિગેરે ગણવા જોઈએ," ઈત્યાદિક વિધિ ન સચવાતી હોવાથી સાધુઓ **ઓસન્ના** ગણાય? કે નહિ? એમ કોઈ પૂછે, તો શો ઉત્તર આપવો?

ઉત્તર:—"વસતિનું શોધન વિગેરે વિધિ સાચવીને **ઉત્તરાધ્યયન** વિગેરેનો પાઠ પણ થાય." એમ **સુવિહિત પુરુષોની આચરણા સામાચારીમાં** જ બતાવી છે, તેથી સાધુઓ **ઓસન્ના** કેમ કહેવાય? એવો ઉત્તર આપવો. ॥ ૨-૧૭૨ ॥

પ્રશ્ન: અગીયારમી પડિમામાં શ્રાવક સામાયિકમાં **जाव नियमं वा** એવો પાઠ કે **जावपडिमं वा** એવો પાઠ ઉચ્ચરે? તેમજ-પાંચમી વિગેરે પડિમા વખતે આઠમ વિગેરે તીથિમાં રાત્રિએ કાઉસ્સગ્ગ કરે છે, તેમ ૧૧મી પડિમામાં કાઉસ્સગ્ગ કરે? કે નહીં?

ઉત્તર:—૧૧મી પડિમામાં શ્રાવકે **जाव पडिमं** એવો પાઠ સામાયિકમાં ઉચ્ચરવો, અને કાઉસ્સગ્ગ પણ કરવો જોઈએ. ॥ ૨-૧૭૩ ॥

પ્રશ્ન: આચાર્યોની, ઉપાધ્યાયોની, અધમ આચાર્યોની, સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓની જે સંખ્યા **દુ:પસહસૂરિ** સુધીની **દીવાલીકલ્પ** વિગેરેમાં કહી છે, તે કઈ વિવક્ષાએ કહી છે? કેમકે-"**પાંચમા** આરાના દિવસો થોડા છે, અને સંખ્યા મોટી કહી છે" એમ લોકો પૂછે છે, તેનો શો ઉત્તર આપવો?

ઉત્તર:—આ **ભરતક્ષેત્રમાં પાંચમા આરાનો** કાળ અલ્પ છે, છતાં ભૂમિ ઘણી છે, તેથી બહુ ક્ષેત્રમાં સાધુ વિગેરેનો સંભવ હોવાથી **દીવાળીકલ્પ** વિગેરેમાં કહેલી **યુગપ્રધાન** વિગેરેની સંખ્યાની પૂર્તિ ઘટે છે, પરંતુ તે પૂર્તિ આપણે જાણેલા સાધુ વિગેરેથી થાય નહિ, એમ જાણવું. ॥ ૨-૧૭૪ ॥

પ્રશ્ન : કેવલિ ભગવંતને પટ્ટધરો હોય? કે નહિ?

ઉત્તર :— પટ્ટધરો હોવાનું ચોખ્ખું પ્રગટપણે જણાય છે, કેમકે **પરિશિષ્ટ પર્વમાં** ચોથા સર્ગને છેડે કહ્યું છે કે "નિર્વાણ સમય પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે સંપૂર્ણ સો વર્ષવાળા **સુધર્મા સ્વામીએ જંબૂસ્વામીને** ગણના અધિપતિ બનાવ્યા, **જંબૂસ્વામીએ પણ** તીવ્ર તપ તપતાં કેવલજ્ઞાન પામી ભવ્ય પ્રાણીઓને બોધ પમાડ્યો. **વીરભગવાનના** મોક્ષના દિવસથી ચોસઠ વર્ષ ગયા, ત્યારે **જંબૂસ્વામી કાત્યાયન** ગોત્રીય **પ્રભવ સ્વામીને** પોતાના સ્થાને સ્થાપી કર્મક્ષય કરી મોક્ષે ગયા," આ વચનને અનુસારે પટ્ટધરો હોય. ॥ ૨-૧૭૫ ॥

પ્રશ્ન : હે ભગવાન! એક જીવને એક ભવમાં કેટલા જીવો પુત્રપણે થાય? હે **ગૌતમ?** જઘન્યથી-એક, બે અથવા ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી લાખ પૃથક્ત્વ પુત્રપણે પ્રાપ્ત થાય છે. " એમ **ભગવતીસૂત્રના શતક બીજાના પાંચમા ઉદ્દેશામાં છે.** આમાં **એક ભવગ્રહણ** એ શબ્દનો અર્થ શો થાય છે?

ઉત્તર :— એક સમયમાં **सय-सहस्स-पुहुत्तं** આ વાક્યમાં પૃથક્ત્વ શબ્દ છે, તેનો અર્થ બહુ થાય છે. જો તેમ ન હોય, તો તેની **ટીકામાં**-"એક સંયોગમાં પણ માછલાં વિગેરેની ઉત્પત્તિ અને નિપજવું લાખ પૃથક્ત્વનું કહ્યું, અને મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ તેટલીજ બતાવી છે, તો આખા ભવની તો વાતજ શી કરવી? તેથી **दिवस-मुहुत्तं-पहुत्ते** ઇત્યાદિકની પેઠે જાતિવાચક હોવાથી એક વચનમાં સમજવો. ॥૨-૧૭૬॥

પ્રશ્ન : આઉળ (આવળ)ના દાતણમાં કેટલાકો બહુ દોષ કહે છે, તે સત્ય છે? કે નહિ? તેમજ આવલના દાતણમાં બોરડી અને બાવલના દાતણ કરતાં જીવો અલ્પ છે? બહુ છે? કે તુલ્ય છે?

ઉત્તર :— **પન્નવણાના પહેલા પદમાં ગુચ્છાધિકારમાં** આવલના મૂલ-કંદ -ખંધ-છાલ-શાખા-અને પ્રવાલ એ દરેકમાં અસંખ્યાત જીવ કહ્યાં છે, તે અનુસારે બોરડી અને બાવળમાં પણ છ સ્થાનકોમાં અસંખ્યાત જીવો સંભવે છે, પણ ન્યૂન કે અધિક સંભવતા નથી. ॥ ૨-૧૭૭ ॥

પ્રશ્ન : લન્દિકનો પાંચનો ગણ હોય, પરંતુ તેના કલ્પનો કેટલો કાળ હોય? પરિહાર વિશુદ્ધિતપની પેઠે ૧૮ માસનો કાળ હોય કે ન્યૂનાધિક હોય?

ઉત્તર :— **યથાલન્દિક** તપના કાળપ્રમાણમાં તો પરિહાર વિશુદ્ધિક સાધુની ભલામણનુ

વાક્ય પંચકલ્પચૂર્ણિ વિગેરેમાં જોવામાં આવે છે, તેથી અઢાર માસ સંભવે છે.॥ ૨-૧૭૮॥

પંડિતશ્રી રવિસાગર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ગુરુ સંબંધી થુભ (દેરી) કરાવવાના અક્ષરો ક્યા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:—ગુરુમહારાજની દેરી કરાવવા બાબતના પાઠો ઘણા ગ્રંથોમાં છે, તે નીચે મુજબ જાણવા.

निव्वाणं चिइगागिइ, जिणस्स इक्खाग-सेसयाणं च।
सकहाथूभ जिणहरे, जायग तेणाहि अग्गित्ति॥६६॥
थूभसय भाउआणं, चउवीसं चेव जिणहरे कासी।
सव्वजिणाणं पडिमा, वण्ण-पमाणेहिं निअएहिं॥६७॥

આ બે ગાથા **આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં દ્વિતીય વરવરિકાને** છેડે છે. તેમજ-"**ભરતમહારાજાએ** થૂભો અને ભગવાનને ઉદ્દેશીને **સિંહનિષદ્યા** નામનું જિનમંદિર **વાર્ધકિરત્ન** પાસે એક યોજન લાંબું અને ત્રણ ગાઉ ઊંચું કરાવ્યું અને પોત પોતાના પ્રમાણવાળી ચોવીસ જિનની પ્રતિમા **જીવાભિગમસૂત્રમાં** બતાવેલ પરિવાર યુક્ત બનાવી, તેમજ, સો-ભાઈઓની (ઋષભદેવ ભગવાન સાથે) પ્રતિમાઓ અને પોતાની પ્રતિમા એમ ૧૦૦ થૂભો કરાવ્યા. કોઈ પણ આશાતના ન કરે, તે માટે લોઢાના યંત્રપુરુષો અને દ્વારપાલો બનાવ્યા." ઈત્યાદિક **હારિભદ્રીય આવશ્યકની ટીકામાં निव्वाणं** એ ગાથાના **વ્યાખ્યાનમાં છે,** તથા સો થૂભો ભાઈઓના કરાવ્યા ઈત્યાદિ **थूभसय भाउआण**-આ ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં છે, તેમજ **આવશ્યક ચૂર્ણિમાં**- "ભાઈની ત્યાંજ પડિમા કરાવે છે, અને પોતાની પણ પડિમા સેવા કરતી કરાવે છે, અને સો થૂભો (એક તીર્થંકરનો અને ૯૯ ભાઈઓના એમ સો થૂભો) કરાવે છે, અને તેની આશાતના કોઈ ન કરે, માટે લોઢાના મનુષ્યો યંત્રમય સ્થાપ્યા." આ પ્રકારે પૂર્વોક્ત ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં છે. **તથા જંબૂદ્વીપ પન્નત્તિમાં** કહ્યું છે કે-"તે વાર પછી શક્રેન્દ્ર દેવરાજાએ ઘણા ભવનપતિ વિગેરે દેવોને કહ્યું કે-"હે દેવાનુપ્રિય! તમો જલદી સર્વ રત્નમય બહુજ મોટા થૂભોને બનાવો. એક ભગવંતની ચિતા ઉપર એક ગણધરની ચિતા ઉપર અને એક બીજા મુનિઓની ચિતા ઉપર બનાવો, તેથી તેઓએ થૂભો બનાવ્યા," ઈત્યાદિ તેમજ

હેમચંદ્રસૂરિકૃત આદીશ્વર ચરિત્રમાં પણ ઉપર પ્રમાણે લખેલ છે.

તેમજ **શ્રાવક પ્રતિક્રમણસૂત્ર ટીકામાં संखाकंख** એ ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં પણ કહ્યું છે કે-"લૌકિક તથા લોકોત્તર દેવગુરુ વિષયક ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વના અધિકારમાં-લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ તો અન્યદર્શનીએ ગ્રહણ કરેલ જિનપ્રતિમાનું પૂજન વિગેરે કરવું, અને સપ્રભાવી **શાંતિનાથ-પાર્શ્વનાથ** વિગેરેની પડિમાની આ લોકને અર્થે યાત્રા વિગેરે માનતા કરવી, તે છે. અને લોકોત્તર ગુરુ વિષયક મિથ્યાત્વ તો-લોકોત્તર વેષમાં પાસત્થા વિગેરે રહ્યા હોય, તેમને ગુરુબુદ્ધિએ વંદન વિગેરે કરવું, અને ગુરુદેરી વિગેરેની આ લોકના અર્થ માટે યાત્રા માનવી વિગેરે કરવું, તે લોકોત્તર ગુરુવિષયક મિથ્યાત્વ છે."

આ પ્રકારે બીજા ગ્રંથોમાં પણ થૂભ કરાવવાના પાઠ છે.

તેમજ **મથુરાનગરીમાં શ્રી જંબૂસ્વામી-પ્રભવસ્વામી** વિગેરે આચાર્યોના ૫૨૭ થૂભો છે. તથા **સોમસુંદરસૂરિ, સુમતિસાધુસૂરિ** વિગેરેના થૂભો હાલકાળના ઘણા મુનિવરોએ દેખેલા છે. માટે આ વિષયમાં કાંઈ પણ શંકા કરવી નહિ. ॥૨-૧૭૯॥

પ્રશ્ન:- ગુરુપગલા પાસે પ્રતિક્રમણ વિગેરે ક્રિયા કરવી સુઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ફક્ત દેવવંદન ક્રિયા વિના બીજી પડિક્કમણ વિગેરે ક્રિયા કરવી કલ્પે છે, પાદુકા પુષ્પ વિગેરેથી પૂજાય છે, માટે પ્રતિક્રમણ વિગેરે કરવું કેમ સૂઝે? એમ શંકા લાવવી નહિ. કેમકે પુષ્પાદિથી પૂજેલી જિનપ્રતિમા સમક્ષ પણ કરાતી પડિક્કમણ વિગેરે ક્રિયાઓ કરવી સૂઝે છે. ॥૨-૧૮૦॥

પ્રશ્ન:- શંખશ્રાવકના ઘરે **પુષ્કલી શ્રાવકે** પોસહશાલામાં જઈ ઈરિયાવહીયા પડિક્કમી, તે શા માટે પડિક્કમી?

ઉત્તર:—તે કરેલી ઈરિયાવહિયાનો હેતુ **ભગવતીસૂત્રમાં** કહ્યો નથી, માટે તેનો નિર્ણય કેવી રીતે કરી શકાય? વળી આ ચરિતાનુવાદ છે, પણ વિધિવાદ નથી, તેથી આ વિધિ બધાએ આચરવો નહિ. ॥૨-૧૮૧॥

પ્રશ્ન: દેવલોકથી અહીં આવતા દેવોનો નીકળવાનો જે માર્ગ નક્કી બતાવ્યો

છે, તે માર્ગથી આવે? કે બીજા માર્ગથી?

ઉત્તર:—જોકે દેવો અચિંત્ય શક્તિવાળા હોવાથી બધા રસ્તાઓથી અહીં આવી શકે છે, તો પણ સિદ્ધાન્તમાં "પ્રાયઃ કરીને નિર્યાણમાર્ગથી દેવોનું આવવું થાય છે" તેમ કહેલ છે.॥૨-૧૮૨॥

વૃદ્ધપણ્ડિત કમલવિજયગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: મનુષ્યલોકની બહાર રહેલા સિંહ વિગેરે માંસાહારી હોય? કે-યુગલિકક્ષેત્રના સિંહ વિગેરેની માફક પૃથ્વીફલ વિગેરે ખાનારા હોય?

ઉત્તર:—મનુષ્યલોક બહારના સિંહ વિગેરે સમુદ્રાદિક્ના માછલાંઓની પેઠે પ્રાયઃ કરી માંસભોજી હોય, એમ સંભવે છે, પણ ભોગભૂમિના સિંહ વિગેરેની પેઠે પૃથ્વી-વનસ્પતિ ભોજી હોતા નથી. કેમકે જેમ ભોગભૂમિના વાઘ વિગેરેને અલ્પકષાય હોય છે, અને પૃથ્વીવનસ્પતિકાય વિગેરેનો વિશિષ્ટ રસ પરિણામ હોય છે, તેમ બીજા ક્ષેત્રોનો નથી એ આવી સંભાવનાનું કારણ છે. આ વિષયના વિશેષ અક્ષરો જોયાનું સ્મરણમાં નથી.॥૨-૧૮૩॥

વૃદ્ધ પણ્ડિત કનકવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: અચિત્ત ભોજન વિગેરે ચારમાં રાત્રિએ ત્રસ તથા સ્થાવરજીવો ઉપજે છે? કે નહીં?

ઉત્તર:—तज्जोणिआण जीवाणं, तहा संपाइमाण य।

निसिभत्ते वहो दिट्ठो, सव्वदंसीहिं सव्वहा॥

"તે યોનિવાળા જીવોનો તથા ઉડીને પડતા જીવોનો રાત્રિભોજનમાં વધ સર્વજ્ઞોએ સર્વ પ્રકારે જોયો છે.॥

આ શ્રાદ્ધદિન કૃત્યના વચનથી, અને-

अक्खइ तिहुअणनाहो, दोसो संसत्ति होइ राईए।

भत्ते तग्गंधरसा, रसेसु रसिआ जिआ हुंति॥

"ત્રિભુવનનાથ રાત્રિમાં સંસક્તિ દોષ કહે છે. ભોજનમાં તેવા રસગંધવાળા જીવો અને રસોમાં રસપરિણામી જીવો હોય છે."

આ છૂટક પાનાની ગાથા છે. તે અનુસારે સ્થાવર જીવોની ઉત્પત્તિ સંભવે છે, પણ રાત્રિના સંબંધથી ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ ન હોય એમ સંભવે છે. ॥૨-૧૮૪॥

પ્રશ્ન: અલેપકૃત વસ્તુની અંદર મોણ વગરના રોટલી, ખાખરા અને ફલ વિગેરે ગણાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:— ઘણા ગ્રંથોમાં **અલેપ** શબ્દે કરી વાલ, ચણા વિગેરે બતાવ્યા છે, અને **બૃહત્કલ્પ ભાષ્યટીકામાં** તો "મોણ વિનાની રોટલી, ખાખરા, સાથવો વિગેરે અલેપમાં કલ્પે" એમ બતાવ્યું છે. ॥૨-૧૮૫॥

પ્રશ્ન: શ્રદ્ધાવાળાઓને આગમ ભણવાનો નિષેધ કયા કયા આગમમાં તથા પ્રકરણોમાં કહ્યો છે ?

ઉત્તર:— સમવાયાંગ સૂત્રમાં સાધુઓને આગમ ભણવાનો અધિકાર છે. કેમકે-તેમાં **આચારાંગ સૂત્ર** વિગેરેનો **ઉદ્દેશકાલ** વિગેરે કહ્યું છે, તે સાધુઓનેજ ઘટે છે. તેમજ-

तिवरिस परियाअस्स उ, आयारपकप्पनाममज्झयणं।

चउवरिसस्स य सम्मं, सूअगडं नाम अंगंति॥

"ત્રણ વર્ષના પર્યાયવાળાને **નિશીથ અધ્યયન**, ચાર વર્ષ પર્યાયવાળાને **સમવાયાંગ-સૂયગડાંગ** ભણાવાય છે." ઈત્યાદિક સાત ગાથા **પંચવસ્તુમાં** કહી છે, અને આમાં પણ **આચારાંગની** યોગ્યતાને આશ્રયીને સાધુઓને જ દીક્ષાપર્યાયના વર્ષો ચોક્કસપણે કહ્યા છે. આ અર્થ **વ્યવહાર ગ્રંથમાં** પણ છે. આ પ્રમાણે **સૂયગડાંગ** સૂત્રમાં **गेहे दीवमपासंता** એ અક્ષરો છે. માટે સાધુઓજ આગમ ભણવાના અધિકારી છે, પણ શ્રાવકો નથી. ॥૨-૧૮૬॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને તિવિહાર દુવિહાર પચ્ચક્ખાણમાં પાણી અને સ્વાદિમ ભક્ષ્ય છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:— શ્રાવકોને તિવિહાર દુવિહારમાં પાણી અને સોપારી વિગેરે ભક્ષ્ય છે. પરંતુ આટલો તફાવત છે કે-જેણે સવારનું તિવિહાર પોરસી વિગેરે પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, તેને એકાસણા વિગેરેના વખતે બેઠો હોય ત્યાં સુધી સ્વાદિમ કલ્પે, પણ ઉઠી ગયા પછી ન કલ્પે. અચિત્ત પાણી તો બધામાં કલ્પે છે, અને દુવિહારમાં તો બન્નેય ભક્ષ્યપણે સંભવે છે. સાંજે તિવિહાર

પચ્ચક્ખાણમાં પાણીના આગારનો ઉચ્ચાર નથી. તેથી સચિત્ત પાણી પણ કલ્પે છે. ॥૨-૧૮૭॥

પ્રશ્ન: લોકાન્તિક દેવો એકાવતારી છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—એકાવતારીજ હોય, એવો એકાન્ત જાણેલો નથી. ॥૨-૧૮૮॥

પ્રશ્ન: **चउसट्ठिकरिसहस्सेति**-આ ગાથાનો અર્થ બતાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર:—"ચોસઠ હજાર હાથીઓ" એ અર્થ છે. તે કેવા સ્વરૂપવાળા છે? આઠ દાંતોએ કરી સહિત જે હોય તે સાષ્ટદન્તવાળા કહેવાય. એવા આઠ મસ્તકો ચોસઠ ગુણા કરેલા છે. આઠ દાંત સહિત આઠ મસ્તકો જેઓનાં છે તે **चतुष्षष्टिसाष्टदन्तशिरसः** કહેવાય. અહીં મધ્યમપદલોપી સમાસ જાણવો. આઠને ચોસઠે ગુણીએ ત્યારે ૫૧૨ થાય. તેટલા દરેક હાથીને મસ્તક છે, તેમજ એક એક દાંતમાં આઠ આઠ વાવડી છે. ॥૨-૧૮૯॥

પ્રશ્ન: **ण्हवण विलेवण इति** આ ત્રણ ગાથામાં ધ્વજ અને અષ્ટમંગલો દેખાતા નથી. હમણાં તો પૂજા અવસરે કરાય છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—આ ત્રણ ગાથામાં ધજા અને અષ્ટમંગલોનું ઉપલક્ષણથી ગ્રહણ કરવું, કેમકે આપણી અવિચ્છિન્ન પરંપરાથી આવેલો સ્નાત્રવિધિ નિર્મૂલ ન હોય, એમ સંભવે છે. ॥૨-૧૯૦॥

પ્રશ્ન: અરિહંત મહારાજાઓના જન્માભિષેકમાં દેવોનાં શરીરો કેટલા ઊંચાં હોય?

ઉત્તર:—જન્માભિષેકમાં દેવોનાં શરીરો અભિષેક કરતાં જિનેશ્વરના કાળના મનુષ્યના શરીર જેવડા હોય એમ સંભવે છે. ॥૨-૧૯૧॥

પ્રશ્ન: કલ્પસૂત્રમાં ચોમાસામાં **सक्कोसं जोयणं भिक्खायरियाए गन्तुं पडिनियत्तए**- "પાંચ ગાઉ ભિક્ષાચર્યાના માટે જઈ આવવું કલ્પે" એમ પાઠ છે. તે અનુસારે ચૈત્ય અને ગુરુવંદન માટે જઈ આવવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**भिक्खायरियाए** એ પદ અન્યનું સૂચક છે. તેથી ચૈત્ય અને ગુરુવંદન માટે જઈ આવવું કલ્પે છે. કેમકે **આવશ્યક હારિભદ્રીય ટીકામાં દ્વિક્રિયાનિહ્નવે** શરદકાળમાં નદી ઉતરવા પૂર્વક ગુરુવંદન આદિ કરેલું દેખાય છે. પરંતુ પ્રવૃત્તિ નથી. ॥૨-૧૯૨॥

પ્રશ્ન: તમામ પચ્ચક્ખાણોમાં **अन्नत्थऽणाभोगेणं** આ આગાર કહેલો છે. પરંતુ **पाणस्स लेवेण वा** ઇત્યાદિકમાં કેમ ન કહ્યો?

ઉત્તર :— **पाणस्स लेवेण वा**-આ પચ્ચક્ખાણમાં તે આગાર કહેવાતો નથી. તેનું કારણ શાસ્ત્રમાં જોયાનું સાંભરતું નથી. **ષડાવશ્યકસૂત્રમાં** પણ તે આગાર વિનાજ **પાણસ્સનો** પાઠ દેખાય છે. ॥ ૨-૧૯૩ ॥

પ્રશ્ન : મહાનિશીથના યોગ વહ્યા વગરના સાધુ પાસે શ્રાવિકા ઉપધાનની ક્રિયા શરીરની અસજ્ઝાયમાં કરી શકે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— અંતરાય છતાં પણ શ્રાવિકાને **મહાનિશીથના** યોગવાળા પાસેજ ઉપધાન ક્રિયા કરવી પડે, બીજા પાસે ન થાય. ॥ ૨-૧૯૪ ॥

પ્રશ્ન : તીર્થંકરદેવોનું ચતુર્મુખપણું સમવસરણ સિવાયની દેશનામાં હોય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— **दानशीलतपोभाव** આ શ્લોકની ટીકાના અનુસારે સમવસરણમાં દેશના અવસરે તીર્થંકર દેવોનું ચાર મુખપણું સંભવે છે. (તે સિવાય ચાર મુખે દેશના હોતી નથી.) ॥ ૨-૧૯૫ ॥

પ્રશ્ન : તિર્યંચ અને મનુષ્યોને લેશ્યાની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની હોય છે, યુગલિયાઓને પણ લેશ્યાસ્થિતિકાલ એ જ પ્રકારે હોય ? કે ભિન્ન હોય ?

ઉત્તર :— યુગલિઆઓને પણ સામાન્ય તિર્યંચ મનુષ્યની પેઠે લેશ્યાસ્થિતિ કાલ અંતર્મુહૂર્તનો હોય, એમ **પન્નવણાસૂત્રની ટીકા** વિગેરેમાં કહેલ છે. ॥ ૨-૧૯૬ ॥

પ્રશ્ન : જેમ સૂક્ષ્મ નિગોદના ક્ષુલ્લક ભવો કહેવાય છે, તેમ બાદર નિગોદના ક્ષુલ્લક ભવો કહેવાય નહિ ?

ઉત્તર :— સૂક્ષ્મ નિગોદની પેઠે બાદર નિગોદના પણ ક્ષુલ્લક ભવો સંભવે છે. ॥ ૨-૧૯૭ ॥

પ્રશ્ન : સંગ્રહણીસૂત્રમાં મનુષ્યદ્વારમાં गब्भे मुहुत्त बारस इअरे चउवीस विरह उक्कोसो-ગર્ભજ મનુષ્યનો ૧૨ મુહૂર્ત અને સંમૂર્છિમ મનુષ્યનો ૨૪ મુહૂર્તનો ઉત્કૃષ્ટથી વિરહકાલ હોય છે.'' એમ છે, તો ગર્ભજ મનુષ્યો સદા હોવા છતાં સંમૂર્છિમ મનુષ્યનો વિરહકાલ કેમ સંભવે ?

ઉત્તર :— ગર્ભજ મનુષ્યો નિરંતર હોય, છતાં પણ સંમૂર્છિમ મનુષ્યોનો ૨૪ મુહૂર્તનો વિરહકાલ કોઈ અવસરે સંભવે છે. કેમકે-પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલાનો

અંતર્મુહૂર્તકાલ પૂરો થયે છતે, નવા ઉત્પન્ન ન થાય તેવો કોઈ કાળ આવી જાય છે. તે વખતે એક પણ હોય નહિ, માટે ઘટે છે, એમ **જીવસમાસ ટીકામાં** કહ્યું છે. ॥ ૨-૧૯૮ ॥

પ્રશ્ન: ક્ષુલ્લકભવના વિચારમાં ૨૫૬ આવલીકાઓએ, અને ૩૭૭૩ અંશોએ, એક ક્ષુલ્લક બતાવ્યો છે. અને એક આવલીકાના ૩૭૭૩ અંશો બતાવ્યા. તો આ બે ઠેકાણે બતાવેલ ૩૭૭૩ અંશોનું કાળમાન કેટલું જાણવું?

ઉત્તર:—આવલીકાએ માપેલ ક્ષુલ્લકભવના વિચારમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ અને મુહૂર્તાદિકમાં ક્ષુલ્લકભવો અને આવલિકાઓની સંખ્યા કરવાને ઇચ્છેલી છે, અને ૩૭૭૩ શ્વાસોચ્છ્વાસે એક મુહૂર્ત થાય છે, તેથી ગણતરીની સુલભતાને માટે ૩૭૭૩નો ભાજકરાશિ કલ્પી કાઢ્યો છે, હવે તે બંન્નેય ઠેકાણાના અંશોનું કાળમાન જુદું છે. આવલીકાના ૩૭૭૩ અંશોનું કાળમાન અસંખ્યાતા સમય છે, અને ક્ષુલ્લકભવના ૩૭૭૩ અંશોનું કાળમાન ૨૫૬ આવલીકા છે. કેમકે-૨૫૬ આવલીકાએ એક ક્ષુલ્લકભવ થાય છે. ॥ ૨-૧૯૯ ॥

પ્રશ્ન: વીરભગવંતનું ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય કહેલું છે, તે જન્મદિવસથી? કે ગર્ભની ઉત્પત્તિથી? કેમકે-તેનો વિચાર કરતાં મેળ ખાતો નથી, માટે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—જન્મોતરી (=જન્મકુંડલી) વિગેરેની અપેક્ષાએ તો જન્મથી છે, પણ પરમાર્થથી તો ગર્ભની ઉત્પત્તિથી ગણાય છે. બતાવેલ ૭૨ના આંકમાં તો ન્યૂન અથવા અધિક માસ દિવસોની વિવક્ષા કરી નથી, તેથી વિસંવાદ આવતો નથી. ॥ ૨-૨૦૦ ॥

પ્રશ્ન: અણાહારી વસ્તુઓમાં લિંબડા વિગેરેને ગણાવ્યા છે. તો લીલું હોવા છતાં તે અણાહારીમાં લેવું કલ્પે? કે નહિં?

ઉત્તર:—અણાહારીમાં લીલા લિંબડા વિગેરે પણ કલ્પે છે. ॥ ૨-૨૦૧ ॥

પ્રશ્ન: વડ, આકડા, પંચાંગુળના (મોટા) પાંદડાંઓ તોડેલાં હોય કે પોતાની મેલે ખરી પડેલાં હોય, તે મુહૂર્ત પછી અચિત્ત થાય? કે નહિ?

ઉત્તર :— बिंटंमि मिलायंमि नायव्वं जीव-विप्पजढं-"ડીટીઉં કરમાઇ જાય, ત્યારે તે પાંદડાં જીવરહિત જાણવાં." આ વચનથી તોડેલાં હોય, કે સ્વયં પડી ગયાં હોય, તે પાંદડાં અચિત્ત થાય છે, પરંતુ કાળનિયમ બતાવ્યો નથી. ॥ ૨-૨૦૨ ॥

પ્રશ્ન : मज्जे महुम्मि मंसंमि, नवणीयंमि चउत्थए।

उप्पज्जंति असंखा, तव्वण्णा तत्थ जंतुणो॥१॥

"મદિરા, મધ, માંસ અને માખણમાં અસંખ્યાતા જીવો તે વર્ણવાળા ઉપજે છે," આ ચારમાં જે જીવો ઉપજે તે કેટલી ઇંદ્રિયવાળા હોય ?

ઉત્તર :— મદિરા, મધ અને માખણમાં બેઇંદ્રિય જીવો ઉપજે, અને માંસમાં બાદરનિગોદ રૂપ એકેન્દ્રિયો અને બેઇંદ્રિયો ઉપજે, અને મનુષ્ય માંસમાં તો બાદરનિગોદ એકેન્દ્રિયો અને બેઇન્દ્રિયો અને સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય ઉપજે છે, એમ શાસ્ત્રવચન મુજબ સંભવે છે. ॥ ૨-૨૦૩ ॥

પ્રશ્ન : માંસના અધિકારમાં **યોગશાસ્ત્રમાં** કહ્યું છે કે-માંસમાં તરતજ સંમૂર્ચ્છિમ અનન્ત જીવો ઉપજે છે, તો તે અનન્ત જીવો કયા ?

ઉત્તર :— નિગોદજીવો અનન્તા ઉપજે એમ **યોગશાસ્ત્રમાં** કહેલું છે. ॥ ૨-૨૦૪ ॥

પ્રશ્ન : **संसज्जीव-संघातं भुञ्जाना निशि भोजनं॰** રાત્રે જીવ સમૂહના સંસર્ગવાળું ભોજન કરનારા મૂઢો રાક્ષસો થકી અધિક કેમ ન ગણાય ?

આ શ્લોકથી કેટલાકો ચારે આહારોને સરખા જીવ સંસર્ગવાળા કહે છે, પરંતુ આમાં કાંઇ ફેરફાર હોય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— જીવોનું ઉપજવું ચારે આહારોમાં પણ સરખું હોતું નથી. ॥૨-૨૦૫॥

પ્રશ્ન : પૌષધ ઉચ્ચરવાના પાઠમાં દેસઓ એ પદ આહારપૌષધમાં જ બોલાય છે, પણ શરીરસત્કાર વિગેરેમાં બોલાતું નથી, તેથી પોતાના શરીરનું વૈયાવચ્ચ, વિલેપન આદિ પોતે કરવું, કે બીજા પાસે કરાવવું કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— પોસાતીઓને કારણ સિવાય વિલેપન વિગેરે પોતે કરવું કે બીજા પાસે કરાવવું કલ્પે નહિ, જો કોઇ બીજો ભક્તિથી કરે, તો કલ્પે પણ છે. ॥૨-૨૦૬॥

[સેન પ્રશ્ન-૮...]

પ્રશ્ન: દેવોને અવધિ વિગેરે જ્ઞાન હોવાથી પૂર્વ ભવમાં ભણેલ અથવા નહિ ભણેલ ચૌદ પૂર્વ વિગેરે શ્રુત સંભવે? કે નહિ?

ઉત્તર:—દેવોને અવધિજ્ઞાન આદિ હોવાથી પ્રાયે કરી અગીયાર અંગનું જ્ઞાન સાંભરે છે. બાકીનું સ્મરણ હોતું નથી. કેમકે-महाभाष्यमां તથા ટીકામાં કહ્યું છે કે

चोद्दसपुव्वी मणुओ, देवत्ते तं न संभरइ सव्वं।

देसंमि होइ भयणा, सट्ठाणभवे उ भयणा उ॥१॥

"અહીં કોઇક ચૌદપૂર્વી સાધુ કાળધર્મ પામીને દેવલોક ગયા, ત્યાં તેને પૂર્વ ભવમાં ભણેલ શ્રુત બધું સાંભરતું નથી, પણ એકદેશ-એટલે કે અગીયાર અંગનું જ્ઞાન સાંભરે છે." એમ **कल्पचूर्णिनुं** કહેવું છે.

કોટ્યાચાર્યનું વ્યાખ્યાન તો **દેશ**=સૂત્રનો અર્થ અથવા દેશ-માત્ર સૂત્ર વિગેરે સંભારે છે." એ પ્રમાણે છે. આ વ્યાખ્યાન **પૂર્વગત** સૂત્રની અપેક્ષાએ સંભવે છે , નહિંતર તો **बृहत्कल्पसूत्रनी** સાથે વિરોધ થઇ જાય. ૧૧ અંગોમાં પણ ભજના છે, એટલે સાંભરે પણ ખરા, અને ન પણ સાંભરે, ચાલુ ભવમાં પણ ભજના છે, કેમકે-કોઇકને મિથ્યાત્વ વિગેરેની પ્રાપ્તિ થઇ જાય તો શ્રુતજ્ઞાન તે જ ભવમાં પડી જાય છે, અને કોઇકને તેવું કારણ ન હોય તો પડતા નથી. આ પ્રકારે **વિશેષાવશ્યકની મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની** કરેલી ટીકામાં છે.॥૨-૨૦૭॥

પ્રશ્ન: સિદ્ધશિલા ઉપરનું યોજન, પ્રમાણાંગુલના માપથી? કે કોઇ બીજાથી ગણાય?

ઉત્તર:—તે યોજન ઉત્સેધ અંગુલથી મપાય છે, પણ પ્રમાણ અંગુલથી નહિં, એમ જાણવું ॥૨-૨૦૮॥

પ્રશ્ન: દેવલોકના પુસ્તકમાં કેવી લિપિ છે? અને તે પુસ્તકનું શું નામ છે?

ઉત્તર:—તે પુસ્તકોની લિપિ ત્યાંના વ્યવહારને આશ્રયીને સંભવે છે, અને તેનું નામ કોઇ ઠેકાણે પણ દેખ્યું નથી. ॥૨-૨૦૯॥

પ્રશ્ન: કોઇ નવા સાધુની દીક્ષા **શ્રીહીરવિજય સૂરીશ્વરજી** પાસે થઇ, અને અચિત્તરજ ઉડાવણીનો કાઉસ્સગ્ગ કરાવવો ભૂલી ગયા, તો ફેર દીક્ષા આપીને આવશ્યક વિગેરેના યોગ કરાવવા અને વડી દીક્ષા આપવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર :— ગચ્છનાયક પાસેની દીક્ષા વખતે તે કાઉસ્સગ્ગ ભૂલી જવાયો હોય, તો ફેર ગચ્છનાયક પાસે દીક્ષા કર્યા વિના યોગની ક્રિયા અને વડી દીક્ષા કરવી સુઝે નહિ.॥૨-૨૧૦॥

પ્રશ્ન : વહોરેલા પાત્રા ફરી લેપ્યા હોય, તો ચોમાસામાં વાપરવા કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— પ્રથમ વહોરેલા ફરી લેપેલા પાત્રા ચોમાસામાં વાપરવા કલ્પે છે. ॥૨-૨૧૧॥

પ્રશ્ન : શય્યાતરના ઘરનો આહાર લીધો હોય, તેને આયંબિલનું પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય છે, તો તે આહાર વાપરવાવાળાને પણ અપાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— ગ્રંથમાં શય્યાતર પિંડ ભોગે સામાન્યથી આયંબિલ કહ્યું છે, પરંતુ હમણાં તો પરંપરાએ તેના ગ્રાહકને આયંબિલ અપાય છે. ॥૨-૨૧૨॥

પ્રશ્ન : વસતિમાલિક દેવલોક થઈ ગયો હોય, તો કોણ શય્યાતર ગણાય ?

ઉત્તર :— વસતિનો માલિક થઈને જે સાચવે, તે શય્યાતર થાય. ॥૨-૨૧૩॥

પ્રશ્ન : ઉપાશ્રયમાં જેણે વળીઓ થાંભલા, ચંદરવા, મૂક્યા હોય, તે શય્યાતર ગણાય ? કે ભૂમિનો માલિક શય્યાતર ગણાય ?

ઉત્તર :— શાસ્ત્ર મુજબ બધા શય્યાતર ગણાય, પણ હાલ તો શ્રાવકોએ જેટલાં શય્યાતર કરવાનાં નામ લખ્યા હોય, તે કરાય છે.॥૨-૨૧૪॥

પ્રશ્ન : કોઈએ ઉપાશ્રય નિમિત્તે ધન ખરચ્યું, તેને ચાર પુત્રો હોય, તે સ્વર્ગવાસ પામ્યો, અને પુત્રો જુદા પડ્યા, તો તે બધા શય્યાતર થાય ? કે તેમાંથી એક શય્યાતર થાય ?

ઉત્તર :— જેટલા તેના માલિક હોય, તે બધા શય્યાતર થાય. ॥૨-૨૧૫॥

પ્રશ્ન : "પાંસરૂ" એટલે તાંબાના વાસણમાં નાંખેલું દુધ ખાવામાં દોષ છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— લોકમાં દોષ સંભળાય છે, પણ આપણા ગ્રંથ અનુસારે નથી. ॥૨-૨૧૬॥

પ્રશ્ન : છટ્ઠ કરવાની શક્તિ ન હોય, તો પાંચમનો ઉપવાસ પાંચમે કરાય ? કે સંવચ્છરીની ચોથમાં કરાય ?

ઉત્તર :— શક્તિના અભાવમાં પર્યુષણાની ચોથે ઉપવાસ કરવાથી સરે છે. કેમકે-**શ્રીહીરવિજય સૂરીશ્વરે** પ્રસાદી કરેલ **પ્રશ્ન સમુચ્ચય** ગ્રંથમાં તે જ પ્રમાણે કહેલ છે. ॥૨-૨૧૭॥

પ્રશ્ન: "જેમ માણા વિગેરે માપોએ કોઇક પુરુષ સર્વ ધાન્ય માપે, તેમ અસદ્ભાવ કલ્પનાની પ્રરૂપણાએ કરી લોક જેવડા માપે કરીને કોઇ અજઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવળા પૃથ્વીકાય જીવોને જો માપે, તો પૃથ્વીકાય જીવો અસંખ્યાતા લોકને પૂરે છે." એમ આચારાંગના પહેલા શ્રુતસ્કંધમાં પહેલા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાની ટીકામાં કહ્યું છે. તો ચાર સ્થાવરોનું શરીર અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગ જેટલું કહ્યું છે, માટે-તે પૃથ્વીકાય જીવો અસંખ્ય લોકને કેવી રીતિએ પૂરી શકે?

ઉત્તર:—પ્રસ્થ એટલે માણા વિગેરેના દૃષ્ટાંતમાં સામાન્ય વાત કહી છે. પણ દરેક આકાશ પ્રદેશે એક પૃથ્વીકાય જીવને સ્થાપવાની કલ્પનાએ લોકરૂપ પાલો ભરવામાં આવે, તો અસંખ્યાત લોકને ભરી દે, એમ સંભવે છે. જો એમ નહિ લઇએ, તો પન્નવણા ટીકા વિગેરે બીજા ગ્રંથો સાથે વિરોધ આવે, એમ જાણવું. ॥૨-૨૧૮॥

પ્રશ્ન: તિર્યંચો વૈક્રિય શરીર બનાવે, તે મૂલ શરીર સાથે સંબંધવાળું હોય? કે અસંબંધવાળું હોય?

ઉત્તર:—સંબંધવાળું હોય, અને અસંબંધવાળું પણ હોય છે. ॥૨-૨૧૯॥

પ્રશ્ન: જ્ઞાનદ્રવ્ય દેવકાર્યમાં કામ લાગે કે નહિ? જો દેવકાર્યમાં ઉપયોગ થતો હોય, તો દેવપૂજામાં ઉપયોગ થાય? કે પ્રાસાદ વિગેરેમાં થાય?

ઉત્તર:—'દેવદ્રવ્ય ફક્ત દેવના કાર્યમાં વપરાય. અને જ્ઞાનદ્રવ્ય જ્ઞાનમાં તથા દેવકાર્યમાં વપરાય. અને સાધારણ દ્રવ્ય સાતેય ક્ષેત્રમાં કામ આવે" એમ જૈન સિદ્ધાંત છે. આવું ઉપદેશ સપ્તતિકામાં છેલ્લા ભાગમાં કહ્યું છે. માટે તે અનુસારે જ્ઞાનદ્રવ્ય જ્ઞાનમાં, અને દેવપૂજામાં તથા દેરાસરના કાર્ય વિગેરેમાં ઉપયોગી થાય છે. ॥૨-૨૨૦॥

પ્રશ્ન: સૌધર્મ વિગેરે દેવો "મનુષ્ય અને તિર્યંચમાં-અમે અમુક સ્થળે ઉપજીશું" એમ જાણે? કે નહિ?

ઉત્તર:—તેવા પ્રકારનું જ્ઞાન હોય તો કોઇક જાણે અને તેવું જ્ઞાન ન હોય તો ન જાણે. ॥૨-૨૨૧॥

પ્રશ્ન: પ્રભાતે પ્રતિક્રમણમાં તપચિંતામણિના કાઉસ્સગમાં" ઉપવાસ વિગેરે અમુક તપ હું કરીશ" એમ ચિંતવીને કાઉસ્સગ પારે. પછવાડે કોઇકના આગ્રહથી

ચિંતવેલ તપ થકી ઓછું તપ કરે, તો તેને પચ્ચક્ખાણનો ભંગ થાય કે નહિ?

ઉત્તર :—તેને પચ્ચક્ખાણનો ભંગ લાગે નહિ. ॥૨-૨૨૨॥

પ્રશ્ન : નિયાણું બાંધ્યું હોય તો સ્ત્રીરત્ન થાય? કે બાંધ્યાં વિના પણ થાય?

ઉત્તર :—સ્ત્રીરત્ન બંનેય પ્રકારે થાય. કેમકે આ બાબતે વિશેષ કહ્યું નથી. ॥૨-૨૨૩॥

પ્રશ્ન : દેશવિરતિથી ચક્રીપદ પમાય કે નહિ? તેમજ ચક્રવર્તીને ગૃહસ્થપણામાં દેશવિરતિ હોય? કે નહિ?

ઉત્તર :—દેશવિરતિથી ચક્રીપદ મળે કે નહિ? તેવો નિશ્ચય જાણ્યો નથી, તેમજ ચક્રવર્તીઓને મહાપરિગ્રહ હોવાથી દેશવિરતિની પ્રાપ્તિ ન થાય. ॥૨-૨૨૪॥

પ્રશ્ન : ગણધરોની જુદી જુદી વાચના છે, છતાં તેઓને સાંભોગિકપણું હોય? કે નહિ? અને સામાચારી વિગેરેમાં ભેદ હોય? કે નહિ? (એક માંડલીએ આહાર કરવો વિગેરે બાબતોમાં એકપણું તે સંભોગ કહેવાય.)

ઉત્તર :—ગણધર મહારાજાઓને માંહોમાંહે વાચનાનો ભેદ હોવાથી સામાચારીનો પણ કાંઈક ભેદ સંભવે છે, અને તે ભેદ હોવાથી કાંઈક અસાંભોગિકપણું પણ સંભવે છે. ॥૨-૨૨૫॥

પ્રશ્ન : જિનકલ્પીઓ તે જ ભવમાં મોક્ષે જાય? કે નહિ? જો ન જતા હોય? તો તેનું કારણ શું?

ઉત્તર :—જિનકલ્પીઓ તે જ ભવમાં મોક્ષે જતા નથી. કેમકે

न करिंति आगमं ते, इत्थीवज्जो उ वेद इक्कतरो।

पुव्वपडिवन्नओ पुण, होज्ज सवेओ अवेओ वा ॥१॥

અપૂર્વ અધ્યયન કરતા નથી, પૂર્વ ભણેલ શ્રુતને તો ભૂલી ન જવાય માટે એકાગ્રમને રૂડી પ્રકારે સંભાર્યા કરે છે. અને તેઓને જિનકલ્પના સ્વીકાર વખતે સ્ત્રી વેદને વર્જીને બેમાંથી એક વેદ (=પુરુષવેદ અથવા અસંકિલષ્ટ નપુંસક વેદ હોય. અને જેણે પહેલાં સ્વીકાર કર્યો હોય, તે તો વેદવાળો હોય અથવા વેદ વિનાનો હોય, જિનકલ્પીને તે જ ભવમાં કેવલજ્ઞાનનો નિષેધ છે, તેથી ઉપશમ શ્રેણીમાં વેદ દબાઈ જવાથી તેને અવેદિપણું હોય તે વાત બૃહત્કલ્પ ટીકામાં કહેલી છે કે—

उवसमसेढीए खलु, वेदे उवसामिअंमि उ अवेदो।

न उ खविए तज्जम्मे, केवलपडिसेहभावाओ ॥१॥

ઉપશમ શ્રેણીમાં વેદ શાંત થયો તેથી જિનકલ્પી અવેદી હોય છે. પણ વેદનો ક્ષય તેને ન થાય. કેમકે-તે જન્મમાં કેવલજ્ઞાનનો નિષેધ છે. અને બીજા કાળમાં સવેદી હોય છે. ॥ ૨-૨૨૬ ॥

પ્રશ્ન: ભાવી બીજા અને ત્રીજા તીર્થંકર થનાર ઉદાયી અને સુપાર્શ્વના જીવને આંતરું થોડું હોવાથી વૈમાનિક દેવની ગતિ સંભવતી નથી, અને તેવા મહાનુભાવોને નરકગતિ થઇ હોય તેમ મનાતું નથી અને ભવનપતિ વિગેરેમાં ગયા હોય તેમ પણ ન મનાય, કારણ કે ભવનપતિ વિગેરેથી આવેલ તીર્થંકર થાય નહિ, તેથી આ બાબતમાં શું સમજવું?

ઉત્તર:—ઉદાયી અને સુપાર્શ્વનો જીવ કઇ ગતિમાં ગયા? તે શાસ્ત્રમાં સાંભળવામાં આવ્યું નથી, માટે તે સ્વરૂપ તો સર્વજ્ઞ ભગવાન જાણે. ॥૨-૨૨૭॥

પ્રશ્ન: આંબળા, પિપરીમૂળ, કેરા, જીરામિશ્રિત વસ્તુ, પીપર અને હરડે આ વસ્તુઓ આયંબિલમાં કલ્પે કે નહિ?

ઉત્તર:—આ વસ્તુઓ ગૃહસ્થોને આયંબિલમાં કલ્પે નહિ, સાધુઓને તો જીરાવાળા પાપડ વિગેરે કલ્પે પણ છે, એમ પ્રવૃત્તિ છે.॥૨-૨૨૮॥

પ્રશ્ન: જેમ આ ભરતક્ષેત્રમાં વીર ભગવંતના જન્મ નક્ષત્રે ભસ્મગ્રહ આવેલ છે, તેમ બીજા ક્ષેત્રોમાં તીર્થંકરના જન્મનક્ષત્રમાં તે આવ્યો છે કે નહિ? તેમજ અહીં બહુ કુમતો છે, તેમ બીજે છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—દશેય ક્ષેત્રોમાં ભગવાનના ચ્યવન વિગેરે કલ્યાણકો એક જ નક્ષત્રમાં થાય છે એમ આગમમાં કહેલ છે, માટે ભસ્મગ્રહનું સંક્રમણ સર્વ ઠેકાણે સરખું જ છે.॥૨-૨૨૯॥

પ્રશ્ન: આ દશેય આશ્ચર્યો ભરતક્ષેત્રમાં છે? કે દશેય ક્ષેત્રોમાં છે?

ઉત્તર:—દશેય ક્ષેત્રોમાં દશ દશ આશ્ચર્યો હોય છે, તેમાં કેટલાક એ જ હોય છે, અને કેટલાક જુદા હોય છે.॥૨-૨૩૦॥

પ્રશ્ન: ફટકડી, હિંગલોક અને સૈન્ધવ સચિત્ત હોય? કે અચિત્ત હોય?

ઉત્તર:—ફટકડી અને સૈંધવ દૂર દેશથી આવેલ હોવાથી અચિત્ત જ હોય,

અને હિંગલોક તો દૂરથી આવેલ અને અકમીપૂરમાં બનેલ ફાસુ છે. પરંતુ આચરણાથી તો સંસ્કાર કરેલો હોય તે જ ગ્રહણ કરાય છે.॥૨-૨૩૧॥

પંડિત હાપર્ષિગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન : મેરુપર્વતમાં વિકલેન્દ્રિય જીવોનો સદ્‌ભાવ છે? કે નહિ?

ઉત્તર :— कहि णं भंते! बेंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं ठाणा पन्नत्ता? गोअमा! उड्ढलोए, तदेक्कदेसभाए:-

"હે ભગવન્! પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત બેઈન્દ્રિય જીવોનાં સ્થાનો ક્યાં કહેલાં છે?" હે ગૌતમ! ઊર્ધ્વલોકમાં તેના એક દેશ ભાગમાં." આ પ્રકારે પન્નવણા સૂત્રમાં છે. તદેકદેશભાગ એટલે "મેરુપર્વતની વાવડી વિગેરેમાં" ઈત્યાદિ, આ પ્રકારે તેઇંદ્રિય વિગેરેના સૂત્રો પણ જાણી લેવા. આ પાઠને અનુસરીને મેરુ પર્વતમાં બેઈંદ્રિય વિગેરે હોય એમ સંભવે છે. ॥૨-૨૩૨॥

પ્રશ્ન : સૌધર્મ વિગેરે દેવલોકમાં વાવડીના કમલો વનસ્પતિરૂપ હોય? કે કાંઈ બીજા રૂપે હોય?

ઉત્તર :— कहि णं भंते! बादरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तगाणं ठाणा पन्नत्ता? गोअमा! उड्ढलोए कप्पेसु विमाणेसु विमाणावलिआसु विमाणपत्थडेसु-હે ભગવાન! પર્યાપ્તબાદર વનસ્પતિ જીવનાં સ્થાનકો ક્યાં કહ્યાં છે? હે ગૌતમ! ઊર્ધ્વલોકમાં, કલ્પોમાં, વિમાનોમાં, વિમાનની શ્રેણીઓમાં અને વિમાનના પાથડાઓમાં કહ્યાં છે. આ વચન અનુસારે દેવલોકમાં વનસ્પતિ છે. તેથી વાવડીના કેટલાક કમલોનું વનસ્પતિપણું હોય તો જ તે વાત સંભવે છે. ॥૨-૨૩૩॥

પ્રશ્ન : જે ભવ્યજીવો વ્યવહારી બન્યા તેઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં કાળનિયમ છે? કે નહિ?

ઉત્તર :— ભવ્ય જીવોને વ્યવહારી થયા પછી ભવભાવના ગ્રંથને અનુસારે વધારેમાં વધારે અનન્ત પુદ્‌ગલપરાવર્ત કાલ ભમ્યા પછી મોક્ષની પ્રાપ્તિ દેખાય છે. ॥૨-૨૩૪॥

પ્રશ્ન : દેવલોકમાં મિથ્યાત્વી દેવ-દેવીનો કેવો આચાર હોય?

ઉત્તર :— જેમ સમકિતી દેવોને સિદ્ધાયતનમાં જિનેશ્વરની પૂજા વિગેરે પ્રવૃત્તિ

હોય છે તેમ, મિથ્યાત્વી દેવ-દેવીને તે જ વિમાનોમાં રહેલ નાગ વિગેરેની પડિમાની પૂજા કરવી વિગેરે આચાર સંભવે છે. ॥૨-૨૩૫॥

પ્રશ્ન: સરસ્વતી દેવી બ્રહ્મચારી છે કે નહિ?

ઉત્તર:—ક્ષેત્ર સમાસની ટીકા અને ભગવતીસૂત્રને અનુસારે સરસ્વતી દેવી વ્યન્તરના ઈંદ્ર ગીતરતિની અગ્રમહિષી છે એમ જણાય છે, તેથી તે બ્રહ્મચારી કહેવાતી નથી.॥૨-૨૩૬॥

પ્રશ્ન: વિના કારણે પણ સદોષ ભોજન કરનારને જઘન્યથી પણ ચારિત્ર હોય? કે નહિ?

ઉત્તર:—"જે કાંઈ પણ દોષિત ભોજન શ્રાવિકાએ આપવા ઈચ્છ્યું હોય, તે એકથી બીજે એમ હજાર ઘરે પહોંચ્યું હોય, તે સાધુ લે, તો દુષ્પક્ષને સેવે છે." ઈત્યાદિક સૂયગડાંગસૂત્ર વિગેરેના વચન પ્રમાણથી મુખ્યતાએ વિના કારણે સદોષ ભોજીને ચારિત્ર હોય નહિ. પરંતુ સશુક, નિશુક પરિણામ ભેદે કરીને તથા ગંભીર અને અગંભીર કારણપણું અને વિના કારણપણું હોવાથી કેટલાકોને કથંચિત્ હોય પણ, અને ન યે હોય, આ જ કારણથી પાસથ્થા વિગેરેનો દેશ અને સર્વ ભેદે ઘણો અધિકાર સિદ્ધાન્તમાં કહેલ છે.॥૨-૨૩૭॥

પ્રશ્ન: જે યોનિમાં મનુષ્ય ઉપજે છે, તેમાં બેઈંદ્રિય વિગેરે ઉપજે છે તેથી યોનિશંકર દોષ હોય કે નહિ?

ઉત્તર:—મનુષ્ય અને બેઈંદ્રિય વિગેરેની એક યોનિ છતાં પણ પોત-પોતાની જાતિમાં યોનિના એકપણાનો વ્યવહાર છે, પણ ભિન્ન જાતિમાં નથી. માટે જ છાણા વિગેરેમાં ઉપજેલા ઘણા બેઈંદ્રિયાદિ કુલોને પોતાની જાતિની અપેક્ષાએ એક યોનિપણું છે, અને ભિન્ન જાતિવાળાઓને પણ પોતાની જાતિની અપેક્ષાએ એક યોનિ છે, તેથી શંકરદોષ આવતો નથી.॥૨-૨૩૮॥

પ્રશ્ન: યોગોદ્વહનમાં રાત્રિએ અણાહારી વસ્તુ લેવી કલ્પે કે નહિ?

ઉત્તર:—યોગવાળાને રાત્રિએ સંઘટ્ટો ન હોવાથી કાંઈ પણ લેવું કલ્પે નહિ. સંઘટ્ટો રાત્રિએ મૂકી દીધેલ હોય. અને સવારે પવેણાની ક્રિયા પછી લેવાય છે. ॥૨-૨૩૯॥

પ્રશ્ન: દેવોને ઘણી કુળકોટી બતાવી છે. તેમાં કેવા જીવો હોય?

ઉત્તર :—જેમ મનુષ્યોમાં ઈક્ષ્વાકુ કુલો વિગેરેનું અનિયતપણું હોવાથી સમાન રૂપપણું છતાં પણ કુળકોટી સંભવે છે, તેમ દેવોમાં પણ છે, તેથી કાંઈ અસંગતિ નથી. ॥૨-૨૪૦॥

પ્રશ્ન : સામગ્રી વિના કોઈ પોતાની મેળે ચારિત્ર લે અને પાળે તો તેને કેવું ફલ થાય ?

ઉત્તર :—શાસ્ત્રની મર્યાદા મુજબ સ્વયંબુદ્ધ અને પ્રત્યેક બુદ્ધ સિવાય બીજાને પોતાની મેળે દીક્ષા લેવી કલ્પે નહિ, પણ સામગ્રીના અભાવે કોઈ વૈરાગ્યથી સ્વયં દીક્ષા લે, અને પાળે, તો નિર્જરા વિગેરે ફલ સંભવે છે. ॥૨-૨૪૧॥

પ્રશ્ન : તિર્યંચોને ગુરુ પાસે આલોયણ લીધા વિના શુદ્ધિ થાય છે, તેમ મનુષ્યોને કેમ ન થાય ?

ઉત્તર :—તેવા પ્રકારની સામગ્રીના અભાવે તિર્યંચને શુદ્ધિ થાય છે, પણ મનુષ્યને તો પ્રાયઃ સામગ્રીની હયાતી છે, માટે આલોયણ લીધા વિના શુદ્ધિ થતી નથી. માટે જ ગુરુ આદિ સંયોગ હોવા છતાં, તેવા પરીણામવાળા કોઈક કારણથી આલોયણ ન લઈ શક્યા હોય તો પણ શુદ્ધ થાય છે, અને છતે જોગે જે લેતા નથી, તેની શુદ્ધિ થતી નથી. કેમકે આલોયણ લેવાના તેને પરિણામ નથી. ॥૨-૨૪૨॥

પ્રશ્ન : વિદિશામાં રહેલ આકાશ પ્રદેશોને દિશામાં રહેલ આકાશ પ્રદેશો ફરસે ? કે નહિ ? ? જો ફરસતા હોય, તો એક આકાશ પ્રદેશને આઠ પ્રદેશની ફરસના થઈ જાય, અને શાસ્ત્રમાં છ પ્રદેશની સ્પર્શના કહેલી છે, તે દોષ આવે અને જો ન ફરસતા હોય તો તે બેની વચ્ચે શું હોય ? તે યુક્તિપૂર્વક સમજાવવા કૃપા કરશો ?

ઉત્તર :—દિશાના આકાશ પ્રદેશોને વિદિશાના આકાશ પ્રદેશ સાથે સર્વ પ્રકારે સંબંધ હોતો નથી, દિશાના આકાશ પ્રદેશોએ કરીને જ તેનો છેડો હોય છે. આ અર્થ બે ત્રણ વિગેરે પંક્તિમાં ગોઠવેલી સરખા ખુણાવાળી ચોરસ લાકડીઓ કે ઈંટોએ કરી સુખેથી સમજી શકાય છે. ॥૨-૨૪૩॥

[સેન પ્રશ્ન-૯...]

પંડિત નગર્ષિગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ઘઉં વગેરેના લોટની ચપટી નાંખવાથી ઉકાળેલું દૂધ નિવિયાતું થાય? કે નહિં. ?

ઉત્તર:—ઘઉં વિગેરેનો લોટ નાંખ્યા પછી એક રસ થઇ અન્યવર્ણાદિક પામે, તો તે દૂધ નિવિયાતું થાય છે. ॥૨-૨૪૪॥

પ્રશ્ન: નિવિયાતા દૂધથી બનેલું દહીં નિવિયાતું કહેવાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—નિવિયાતા દૂધથી બનેલું દહીં નિવિયાતું થાય. ॥૨-૨૪૫॥

પ્રશ્ન: માખણ તાવતી વખતે જ ઘીમાં લોટની ચપટી નાંખી હોય, તો તે ઘી નિવિયાતું ગણાય કે નહિ?

ઉત્તર:—તે ઘી નિવિયાતું થતું નથી. કેમકે— दुद्धदही चतुरंगुले

"દૂધ અને દહીં ચોખા વિગેરેમાં ચાર અંગુલ સુધી ઉપર હોય તો નિવિયાતું થાય." એમ ભાષ્યનું વચન છે. ॥૨-૨૪૬॥

પ્રશ્ન: શ્રાવક દેવપૂજા માટે સ્નાન કરે, તે વખત મસ્તક ધોવું જોઇએ? કે કાંસકીએ વાળ ઓળી લે તો ચાલે?

ઉત્તર:—'દેવપૂજાને કરવા ઈચ્છતા શ્રાવકે સામગ્રી હોય તો સર્વ અંગે સ્નાન કરવું. અને ન હોય તો કંઠ સુધી સ્નાન કરી કાંસકીએ મસ્તકના વાળ ઓળી લે તો ચાલે છે, " એમ આચાર પ્રદીપમાં કહ્યું છે. ॥૨-૨૪૭॥

પ્રશ્ન: પદ્માવતી દેવી ધરણેન્દ્રની પત્ની છે? કે અપરિગૃહીતા દેવી છે?

ઉત્તર:—પદ્માવતી ધરણેન્દ્રની અગ્રપટ્ટરાણી છે. પણ અપરિગૃહીતા દેવી નથી. ॥૨-૨૪૮॥

પ્રશ્ન: વીર ભગવંત ૨૨મા ભવમાં રાજા થયેલ છે, ૨૩મા ભવમાં ચક્રી થયા. તો ચક્રવર્તિઓ દેવ નારક થકી આવેલા જીવો થાય? કે બીજેથી આવેલ પણ થાય?

ઉત્તર:—આવશ્યકસૂત્ર અને વીરચરિત્ર વિગેરેના અનુસારે વીરભગવંતનો જીવ સિંહભવથી નારકી થયા, અને ત્યાંથી નીકળીને તિર્યંચ મનુષ્ય વિગેરે

ભવો ભમીને **ચક્રવર્તી** થયા છે. રાજાનો ભવ તો સ્તોત્રમાંજ દેખાય છે. બીજે દેખ્યો નથી. તેથી આદિ શબ્દનું ગ્રહણ હોવાથી દેવાદિ ભવ પણ સંભવે છે. ॥૨-૨૪૯॥

પ્રશ્ન: જિનેશ્વરોની ગર્ભસ્થિતિના વિચારમાં 'दुचउत्थति' આ ગાથાના અધિકારમાં સાતમા જિનેશ્વરના ૮ માસ ૧૯ દિવસ તે કેવી રીતે ઘટે? કેમકે-તે ગાથામાં છ જિનેશ્વરોને આઠ માસ વિગેરે કહ્યું છે અને આ પ્રમાણે તો સાત જિનેશ્વરોના લેવાય છે.?

ઉત્તર:—તે ગાથામાં **સાતમા સ્થાનકમાં** શેષજિનનું ગ્રહણ કરેલું છે. તેથી "मासा अडनव"આ પદમાં છ જિનેશ્વરના આઠ માસ અને બાકીના જિનેશ્વરોના નવ માસ કહેલા છે, તેથી સાતમા જિનેશ્વરના ૯ માસ ૨૧ દિવસ ગર્ભ સ્થિતિ છે એમ [**સપ્તતિ સ્થાનક ગ્રંથમાં**] કહ્યું છે. **दु चउत्थ नवम बारस तेरस पन्नरस सेस गब्भट्ठिई मासा अड नव**- બીજા-ચોથા-નવમા-બારમા-તેરમા અને પંદરમાં આ છ જિનેશ્વરોને, આઠ માસ અને શેષ શબ્દે કરી બાકી રહેલા અઢાર જિનેશ્વરોને નવમાસ અને ઉપરના દિવસો છે. ॥૨-૨૫૦॥

પ્રશ્ન: વીરભગવંતનું **આત્માંગુલ**, ઉત્સેધાંગુલથી બમણું કેવી રીતે થાય? કેમકે-સર્વ જિનેશ્વરો પોતાના અંગુલે ૧૨૦ અંગુલ માન કહ્યા છે, અને **પ્રમાણ** અંગુલના પચાસીઆ એકવીસ ભાગ જેટલું વીરનું દેહમાન છે, તેથી **ઉત્સેધ** અંગુલે ૧૬૮ અંગલનું દેહમાન થાય છે. પણ ૧૨૦ ને બમણા કરીએ ત્યારે તો ૨૪૦ અંગુલ થઈ જાય. તેથી સાડાત્રણ હાથ દેહમાનમાં તો વિરોધી બની જાય છે.?

ઉત્તર:—**वीरस्सायंगुलं दुगुणं** આ ગાથાની ટીકામાં ત્રણ મતો છે. તેમાં **અનુયોગદ્વાર ચૂર્ણિના** અભિપ્રાયથી તો, **વીરભગવંત આત્માંગુલે** ૮૪ અંગુલ પ્રમાણ છે. ૮૪ ને બમણા કરતાં ૧૬૮ ઉત્સેધ અંગુલ થાય છે, તેથી કાંઈ પણ અયુક્ત વાત નથી. આ સંબંધી વિસ્તૃત હકીકત **સંગ્રહણી ટીકામાં** છે. ॥૨-૨૫૧॥

પ્રશ્ન: સાધુઓએ ઉપાશ્રયનો કાજો લીધા પછી તરતજ શ્રાવકો પડિલેહણ કરે, તો શ્રાવકોને ફરી વસતિપ્રમાર્જન કરવું કે નહિ?

ઉત્તર:—સાધુઓએ વસતિનો કાજો લીધા પછી શ્રાવકો પડિલેહણ કરે તો

કાજાનો ઉદ્ધાર કરવો જોઈએ. ॥૨-૨૫૨॥

પ્રશ્ન : **દશાર્ણભદ્રના** અધિકારમાં હાથીના મુખ વિગેરેની વિકુર્વણા ઇંદ્રે પોતે કરી કે ઐરાવણ દેવે કરી?

ઉત્તર :— "હાથીના મુખ વિગેરેની વિકુર્વણા ઐરાવણ દેવે કરી" એમ **આવશ્યકચૂર્ણિ** વિગેરેમાં છે, અને **આવશ્યક ટીકા** વિગેરેમાં તો, તે બધું ઇંદ્રે પોતે બનાવ્યું એમ છે. ॥૨-૨૫૩॥

પ્રશ્ન : સૂવાવડવાળી **કડવામતવાળા** ગૃહસ્થની સ્ત્રી એક માસ સુધી કોઈ પણ ચીજને અડકતી નથી, અને રાંધવાની ક્રિયા કરતી નથી, અને આપણા સમૂહમાં તો દશ દિવસ જ સાચવે છે? તેનું કેમ?

ઉત્તર :— દશ દિવસ સૂવાવડી બેરી સંઘટ્ટા વિગેરે ન કરે, તેમ લોકરીતિ છે. તેમાં પણ દેશ વિશેષે કાંઈક ફેરફાર પણ છે. ॥૨-૨૫૪॥

પંડિતશ્રી વિષ્ણુ ઋષિ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન : સત્તરભેદી પૂજા દિવસે ભણાવવી સુઝે? કે રાત્રિએ પણ સુઝે?

ઉત્તર :— દિવસે જ પૂજા ભણાવાય; પણ રાત્રિમાં નહિ. તીર્થ વિગેરે સ્થળે કદાચિત્ રાત્રિએ પૂજા કરવી પડે તો, તે કારણિક જાણવી. ॥૨-૨૫૫॥

પ્રશ્ન : **પક્ખી પ્રતિક્રમણની** મુહપત્તિ પડિલેહ્યા બાદ **વંદિત્તા** સૂત્રનો આદેશ પોસાતિ સિવાયના શ્રાવકને આપવો સુઝે? કે નહિ?

ઉત્તર :— મુખ્ય વૃત્તિએ પોસાતીને આદેશ અપાય છે, એમ **વૃદ્ધપુરુષોનું** વચન છે, પરંતુ તેમાં એકાંતપણું જાણ્યું નથી. ॥૨-૨૫૬॥

પ્રશ્ન : **પક્ખી પ્રતિક્રમણમાં** છીંક ક્યાં સુધી નિવારાય?

ઉત્તર :— "**ચૈત્યવંદનથી** માંડી મોટીશાંતિ સુધી છીંક નિવારવી" એમ પરંપરા છે ॥૨-૨૫૭॥

પ્રશ્ન : ઉપધાનની આલોયણમાં અથવા બીજી આલોયણમાં આસોમાસની અસજ્ઝાયમાં કરેલ તપસ્યાવાળાઓને ત્રણ દિવસ ગણતરીમાં ન આવે? કે બાર દિવસ ગણતરીમાં ન આવે?

ઉત્તર :—સાતમ આઠમ અને નોમ આ ત્રણ દિવસ ગણતરીમાં આવે નહિ. ॥૨-૨૫૮॥

પ્રશ્ન : ફરી દીક્ષિત થયેલાને આલોયણ પંન્યાસે આપવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર :—યોગ્યતા હોય, તો ગુરુઆજ્ઞા પૂર્વક આપવી કલ્પે છે.॥૨-૨૫૯॥

પ્રશ્ન : સિંહ આદિ ત્રણ સંક્રાન્તિમાં, તેમજ અધિક માસમાં, કયાં ધર્મકાર્યો કરી શકાય? અને કયાં ન કરી શકાય?

ઉત્તર :—દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા વિગેરે ધાર્મિક કાર્યો ન કરી શકાય, અને બીજા કરવા કલ્પે. ॥૨-૨૬૦॥

પ્રશ્ન : જિનમંદિરમાં જે પૂજ મૂકાય છે, તે કયા સૂત્રમાં અથવા પ્રકરણમાં બતાવેલ છે? તેમજ કુમતિઓ એમ કહે છે કે મુકેલી પૂજ તે દેવ-નિર્માલ્ય થાય છે, તેનાથી ફુલ વિગેરે લાવી પ્રભુને કેવી રીતે ચઢાવી શકાય?

ઉત્તર :—પૂજ મૂકવી તે પરંપરાગત છે, તેમજ તે નિર્માલ્ય કહેવાતી નથી. કેમકે— **भोगविणट्ठं दव्वं निम्मलं बिंति गीयत्था ॥** "ભોગથી વિનાશ પામેલ હોય તે નિર્માલ્ય થાય, એમ ગીતાર્થો કહે છે" આ પ્રમાણે **શ્રાદ્ધવિધિ** ટીકામાં કહ્યું છે. ॥૨-૨૬૧॥

પ્રશ્ન : દરરોજ ચાર વખત સજ્ઝાય કરવી કહી છે, તેમાં કોઈમાં બે ખમાસમણ અપાય; અને કોઈમાં એક અપાય; તેનું શું કારણ?

ઉત્તર :—વૃદ્ધપુરુષોની આજ્ઞા તે જ હેતુ છે. ॥૨-૨૬૨॥

પ્રશ્ન : આરાધના પ્રકરણ કયા ગ્રંથના અનુસારે સોમપ્રભ સૂરિજીએ બનાવ્યું છે?

ઉત્તર :—આરાધનપતાકા અને ચઉસરણ વિગેરે ગ્રંથોના આધારે બનાવેલ છે.॥૨-૨૬૩॥

પ્રશ્ન : અનાદિ નિગોદમાં ભવ્ય જીવને જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની સત્તા હોય છે, તેમ અભવ્યને હોય? કે નહિ?

ઉત્તર :—અભવ્યને સત્તા હોય, પરંતુ અભવ્યપણું હોવાથી સામગ્રી મળી હોય છતાં પણ પ્રકટ થતી નથી, અને ભવ્ય જીવને સામગ્રીએ પ્રકટ થાય છે. ॥૨-૨૬૪॥

પ્રશ્ન: જન્મથીજ નપુંસક તિર્યંચ અને મનુષ્યને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—"જન્મથી નપુંસક તિર્યંચ અને મનુષ્ય સમકિત અને દેશવિરતિ પામી શકે છે," એમ **આવશ્યક** વિગેરેમાં કહ્યું છે. ॥૨-૨૬૫॥

પંડિતશ્રી રત્નચન્દ્ર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: જેણે પ્રતિષ્ઠિત કરેલું જિનબિંબ આપણાથી વંદાય છે, તો તેમને વંદના કેમ કરાતી નથી?

ઉત્તર:—**पासत्थो ओसन्नो कुसील संसत्तओ अहाछंदो।**
दुग दुग ति दु णेगविहा, अवंदणिज्जा जिणमयंमि॥

"બે પ્રકારનો પાસથ્થો, બે પ્રકારે ઓસન્નો, ત્રણ પ્રકારે કુશીલિયો, બે પ્રકારે સંસત્તો અને અનેક પ્રકારનો યથાછન્દો, જિનશાસનમાં અવંદનીક છે." ઈત્યાદિક **આગમ** વચન છે, તેથી વંદાતા નથી, અને જિનબિંબો તો, અન્ય દર્શનીઓએ ગ્રહણ કર્યા સિવાયના વંદનીક છે. ॥૨-૨૬૬॥

પ્રશ્ન: અભિનિવેશ મિથ્યાત્વીએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલું જિનબિંબ વંદનીકપણાને પામે છે, તેનું બીજ શું?

ઉત્તર:—આપણા **પૂર્વાચાર્યોએ** તે બિંબની વંદના પૂજા વિગેરે નિષેધ્યું નથી તે જ બીજ છે, વળી શાસ્ત્રમાં નિહ્નવોનું અભિનિવેશ મિથ્યાદષ્ટિપણું કહેલું છે. દિગંબરને મૂકીને હમણાંના મતિઓને તો નિહ્નવ એવો વ્યવહાર કરી શકાતો નથી. કેમકે-ગુરુ વિગેરેની આજ્ઞા તેમ જ છે. ॥૨-૨૬૭॥

પ્રશ્ન: પંદરેય કર્મ ભૂમિમાં સંવત્સર-અયન-માસ અને તિથિઓનાં નામો અહીંના જેવાંજ હોય? કે ભિન્ન હોય? તેમજ વર્ષા આદિ ઋતુમાં ફેરફાર હોય કે નહિ?

ઉત્તર:—વર્ષ-અયન વિગેરેનાં નામો અહીં છે, તેવાં જ બીજાં ક્ષેત્રોમાં પણ હોય છે, અને વર્ષાદિક ઋતુભાવ પણ અહીં જેવો હોય છે, એમ જણાય છે. ॥૨-૨૬૮॥

પ્રશ્ન: પ્રતિષ્ઠા વિનાના જિનબિંબની પૂજા કરવાથી અથવા પગ વિગેરે કરી આશાતના કરવાથી લાભ અથવા હાનિ થાય? કે નહિ? જો પૂજાથી લાભ થાય તેમ કહો, તો પ્રતિષ્ઠાનું શું પ્રયોજન?

ઉત્તર :—પ્રતિષ્ઠારહિત જિનબિંબોને વાંદવાનો વ્યવહાર નથી માટે લાભ ક્યાંથી થાય? પણ આશાતના કરવામાં તો હાનિ થાય છે જ. કારણ કે તેમાં તીર્થંકરનો આકાર દેખાય છે. ॥૨-૨૬૯॥

પ્રશ્ન: બાર બોલના પટમાં અને હીરપ્રશ્નમાં માર્ગાનુસારી આ પદ કહેલ છે, તેનો શો અર્થ? "દુરાગ્રહનો ત્યાગ કરવાથી જ તત્ત્વબોધ થાય, તે **માર્ગાનુસારિતા** " એમ **વૃંદારુવૃત્તિમાં** બતાવ્યું છે. તે અર્થ લેવો? કે કોઇ બીજો?

ઉત્તર :—અભયદાન વિગેરે ધર્મ કાર્યોમાં જેને કદાગ્રહ નથી તેનું ધર્મકૃત્ય માર્ગાનુસારી છે. જેને કદાગ્રહ છે તે માર્ગાનુસારી નથી એમ જાણેલ છે. તેમજ—

मग्गो आगमनीई, अहवा संविग्गबहुजणाइन्नं।
उभयाणुसारिणी जा, सा मग्गणुसारिणी किरिया॥

"**આગમનીતિ** માર્ગ છે, અથવા ઘણા સંવિગ્ન પુરુષોએ જે આચરેલ છે, તે માર્ગ છે, માટે ઉભયને અનુસરતી ક્રિયા માર્ગાનુસારી છે." એમ **શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ધર્મરત્ન પ્રકરણની** ગાથા છે. તેનું સવિસ્તર વર્ણન તેની ટીકામાં છે. ॥૨-૨૭૦॥

પ્રશ્ન: આવશ્યકસૂત્ર ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર વિગેરેના યોગમાં પાટણના મગ, ઘઉંના લાડવા, કેટલાક વહોરે છે, અને કેટલાક લેતા નથી, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર :—વહોરતા નથી એમ વૃદ્ધપરંપરા છે. ॥૨-૨૭૧॥

પ્રશ્ન: હેમ વ્યાકરણમાં—व्यञ्जनात्पञ्चमान्तस्थायाः १-३ આ સૂત્રમાં-**સમાહાર દ્વંદ્વસમાસ** હોવાથી સ્ત્રીલિંગ કર્યું છે તે કેવી રીતે થાય? કેમકે-તે સમાસમાં નપુંસક લિંગ થઇ જાય, તેથી **क्लीबे ह्रस्वः** આ સૂત્રથી હ્રસ્વપણું પામવું જોઇએ.

ઉત્તર :—**सूत्रत्वादेव न ह्रस्वत्वं-સૂત્રપણું** હોવાથી જ હ્રસ્વપણું ન થયું એમ જાણવું. ॥૨-૨૭૨॥

પ્રશ્ન: दध्यस्थिसक्थ्यक्ष्णोऽन्तस्यान् १-४

આ સૂત્રમાં **અન્ત** શબ્દનું ગ્રહણ કેમ કર્યું? કેમકે- છઠ્ઠી વિભક્તિએ દેખાડેલું કાર્ય તે તેના અંતને થઇ શકે છે.

ઉત્તર:—**अनेकवर्ण: सर्वस्य ७-४** આ **પરિભાષાએ** સર્વનો પણ આદેશ થઈ જાત, તે દૂર કરવા માટે અન્ત શબ્દ ગ્રહણ કરવો પડયો છે, વળી-આ સૂત્રના **ન્યાસમાં** કહેલું છે કે—

ननु दध्यस्थिसक्थ्यक्ष्णोऽन् स्यादिति क्रियतां किमन्तग्रहणेन? सत्यम्—

"શંકા કરે છે કે-दधि, अस्थि, सक्थि, અને अक्षि શબ્દોને અન્ થાય, એટલું જ સૂત્ર કરો, શા માટે અન્ત શબ્દ મૂકો છો?

સમાધાન આપે છે કે-

તમારું કહેવું સાચું છે, પણ **અન્ત** શબ્દ ન મૂકીએ તો **अनन्तः पञ्चम्याः प्रत्ययः १-१** આ સૂત્રથી **અન્‌ની** પ્રત્યય સંજ્ઞા થઈ જાય અને જો તેમ થઈ જાય, તો **अनोऽस्य २-१** આ સૂત્રથી **અકાર** લોપાય તો, નકારનું વ્યંજનાદિપણું હોવાથી, **नामसिदय् व्यञ्जने १-१** આ સૂત્રથી પદસંજ્ઞા થઈ જતાં, **दध्ना** શબ્દમાં **धुटस्तृतीयः** આ સૂત્રથી ધકારનો દકાર થઈ જાત, તેથી **અન્ત** શબ્દ ગ્રહણ કર્યો છે, તેથી પ્રત્યયસંજ્ઞા ન થઈ. ॥૨-૨૭૩॥

પ્રશ્ન: **સમાસના** અધિકારમાં **કર્મધારય** સમાસનું પ્રયોજન ભાસમાન થતું નથી, કેમકે-તેનું **તત્પુરુષ** સમાસથી જુદું લક્ષણ નથી?

ઉત્તર:—**जरती चासौ गौश्च जरद्गवी**, આમાં- **કર્મધારય સમાસ** હોવાથી **पुंवत् कर्मधारये-३-२** આ સૂત્રથી **પુંવદ્ભાવ** થયો, અને **તત્પુરુષ સમાસપણું** હોવાથી **गोस्तत्पुरुषादि ७-३-** આ સૂત્રથી **अट् સમાસાન્ત** થયો, અને **टकार इत्** હોવાથી **ङी** પ્રત્યય આવેલ છે, માટે આ એકમાં બે સમાસની જરૂરીયાત નજરે પડે છે, તેમજ કર્મધારયનું જુદું લક્ષણ પણ છે, તેથી કોઈ જાતની શંકા રાખવી નહિ. ॥૨-૨૭૪॥

પ્રશ્ન: **तृस्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्त्रो घुट्यार्-१-४**-આ સૂત્રમાં "**प्रशास्त्रो**"ની જગ્યાએ **प्रशास्तु:** એમ કેમ ન થયું?

ઉત્તર:—**प्रशास्तॄणां ऋः प्रशास्तॄः** આ પ્રકારે કરવાથી છેડે દીર્ઘ **ॠ** થવાથી **ऋतो डुः १-४** આ સૂત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય. માટે આ પ્રકારનું વાક્ય કર્યું, તે ડુરૂના નિષેધ માટે છે. ॥૨-૨૭૫॥

પ્રશ્ન: **णषमसत् परे स्यादिविधौ च** ॥૨-૧ આ સૂત્રની **હેમ લઘુવૃત્તિમાં** આ સૂત્રે બતાવેલ **णकार** અને **षकारमां** **षकार** પર છતાં **णकार** **असत्** થાય એમ જે કહ્યું તેનો શો ભાવાર્થ છે? અને ક્યા દૃષ્ટાન્તમાં તે કામ આવે છે?

ઉત્તર:—આ સૂત્રના નિર્દેશની અપેક્ષાએ **णकार षकारनी** મધ્યે **षकारना** કાર્યમાં **णकार असत्** થાય છે, પણ **णकारना** કાર્યમાં **षकार असत्** થતો નથી. તેમાં **षकारना** કાર્યમાં **णकार असत्** થાય છે તે બતાવે છે:- જેમકે-**प्रनष्ट**, આ પ્રયોગમાં **यज सृज मृज राज भ्राज० २-१** આ સૂત્રથી **षकारना** કર્તવ્યમાં **नशश्शः २-३** આ જે **णकार** કરવાનું સૂત્ર છે તે **असत्** બની જાય છે, તેથી પહેલો **ष** થયો, અને **षकार** કર્યે છતે **शकारान्तनो** અભાવ હોવાથી **णकारपणुं** ન થયું. હવે **णकारना** કર્તવ્યમાં **षकार असत्** થતો નથી તે બતાવે છે:- જેમકે **अभिषुणोति**, આ પ્રયોગમાં **रषृवर्णोंति २-३** આ સૂત્રે કરી **णकारना** કર્તવ્યમાં **उपसर्गात् सुक् २-३** આ સૂત્રથી વિહિત જે **षकारपणुं**, તે **असत्** થતું નથી, તેથી **णकार** સિદ્ધ થયો. ॥૨-૨૭૬॥

પ્રશ્ન: **णषमसत्** ને બદલે **षणमसत्**- આવું સૂત્ર કેમ ન બનાવ્યું?

ઉત્તર:—સૂત્રપાઠમાં **नाम्यन्तस्था कवर्ग** વિગેરે પૂર્વ સૂત્રો છે, અને **रषृवर्णान्नो ण** વિગેરે પરસૂત્રો છે, તેથી **णषमसत्** આવું સૂત્ર બનાવ્યાથી એ થયું કે કાર્ય કરવામાં **नाम्यन्तस्था क-वर्ग** વિગેરે પર સૂત્રો જાણવા, અને **रषृवर्णान्नो ण** વિગેરે પૂર્વ સૂત્ર જાણવા, અને તેનું ફળ ઉપરના પ્રશ્નોત્તરમાં બતાવી ગયા છીએ. ॥૨-૨૭૭॥

પ્રશ્ન: **લિંગાનુશાસન** વિગેરે **સૂત્રમાં पुंलिङ्गं कटणेति** આમાં **पुंलिङ्गं** લખવું ઉચિત છે? કે **पुंल्लिंगं** લખવું ઉચિત છે?

ઉત્તર:—**तौ मुमो व्यञ्जने स्वौ १-३** એ સૂત્રથી અનુસ્વાર અને અનુનાસિક આ બન્ને પણ થાય છે.॥૨-૨૭૮॥

પ્રશ્ન: મદિરાપાન અને માંસભક્ષણ વિગેરે, સમકિતનો નાશ કરનાર થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—સમકિતના વિનાશ કરનાર થાય છે, તેમ એકાન્ત જાણ્યો નથી. ॥૨-૨૭૯॥

પ્રશ્ન: સમવસરણમાં રહેલા દેવ દેવીઓને મનુષ્યો દેખી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જિનેશ્વરના સમોસરણમાં દેવ દેવીઓ મનુષ્યોને દષ્ટિગોચર થાય છે. ॥૨-૨૮૦॥

પ્રશ્ન: મનુષ્યયોનિમાં બેઇંદ્રિય જીવ વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યંચયોનિમાં પણ તેમ જ છે? કે કાંઇ વિશેષ છે?

ઉત્તર:—તિર્યંચને આશ્રયીને શાસ્ત્રમાં કાંઇ પણ તફાવત જોયો નથી. ॥૨-૨૮૧॥

પ્રશ્ન: દેવલોકમાં જલ અને વનસ્પતિ છે, તે પૃથ્વી પરિણામ રૂપ છે? કે જલ અને વનસ્પતિ રૂપ છે? જો જળ અને વનસ્પતિ રૂપ છે, તો તેની ઉત્પત્તિ શાથી? તેમજ સુકાઇ જાય ત્યારે કચરા રૂપ થયેલાની અને નિર્માલ્ય બની ગયેલાની ત્યાં શું વ્યવસ્થા થાય? તે આગમના પાઠ પૂર્વક બતાવવા કૃપા કરશો? અને કલ્પવૃક્ષો પૃથ્વી પરિણામ રૂપ છે? કે વનસ્પતિ રૂપ છે?

ઉત્તર:—પાણી અને વૃક્ષો દેવલોકમાં બન્ને પ્રકારના હોય છે, અને તેઓનું ઉપજવું તો પદ્મદ્રહોમાં જેમ થાય છે, તેમ પોત પોતાના સ્થાનથી થાય છે, તેમ જ નિર્માલ્યપણાને પામેલાં સુકાં પાંદડાં વિગેરેનું જલદી જ વિસ્રસાપરિણામથી અથવા દેવોના પ્રભાવથી વિખરાઇ જવું થાય છે, તેથી કચરાનો ઢગ થતો નથી. આ બાબતનો પાઠ **જીવાભિગમ અને જંબૂદ્વીપ પન્નત્તિ** વિગેરેમાં **ભોગભૂમિના** વર્ણનના અધિકારમાં છે. અને દેવલોકનું પણ **ભોગભૂમિપણું** છે. જેમ તેમાં કચરા વિગેરેનો અભાવ છે, તેમ દેવલોકમાં પણ અભાવ છે. એમ **તત્ત્વાર્થ** વિગેરેમાં કહ્યું છે, અને કલ્પવૃક્ષો વનસ્પતિ રૂપ છે. કેમકે-**વસુદેવ હીંડિમાં ઋષિદત્તાના** અધિકારમાં માર્ગમાં વેરાયેલા બીજથી તેની ઉત્પત્તિ બતાવી છે. ॥૨-૨૮૨॥

પ્રશ્ન: **જીવાભિગમમાં વિજયદેવના** અધિકારમાં હડતાલ, હિંગુલ વિગેરે પદાર્થો બતાવ્યા છે. તે પદાર્થો કાર્ય પડયે વપરાઈ જાય, તો તેનુ ઉપજવું શાથી થાય?

ઉત્તર:—દેવલોકમાં હડતાલ વિગેરે વપરાઈ જાય, તો તેની વિસ્રસા પરિણામથી ઉત્પત્તિ થાય છે. ॥૨-૨૮૩॥

પ્રશ્ન: ઉપપદ વિના **क्त्वा** પ્રત્યયનો **यप्** આદેશ થાય કે નહિ?

ઉત્તર:—**अव्यय** પૂર્વ છતાં ધાતુ થકી પર **क्त्वा** પ્રત્યયનો **यप्** આદેશ

થાય છે, ન હોય તો થતો નથી. પૂર્વપદ અને ઉત્તરપદનો વ્યવહાર તો **गतिक्वन्यस्तत्पुरुषः** ૩-૧ ઈત્યાદિક સૂત્રોથી સમાસ થયે છતે જ થાય છે. ॥૨-૨૮૪॥

પ્રશ્ન: **व्यञ्जनात्पञ्चमान्तस्थायाः सरूपे वा** ૧-૩ આ સૂત્રમાં ઈતરેતર **દ્વન્દ્વ સમાસ** કરવામાં આવે તો સ્રીલિંગનું **દ્વિવચન** થવું જોઈએ, અને **સમાહાર દ્વન્દ્વમાં** તો નપુંસક લિંગ થાય અને એક વચન થાય, માટે બન્નેય પ્રકારના સમાસમાં તે સૂત્ર કેવી રીતે સંગત થાય?

ઉત્તર:—**પંચમ** અવયવના યોગથી સમુદાય પણ ઉપચારથી **પંચમ** ગણાય, અને આ પ્રકારે **અન્તસ્થ** અવયવના યોગથી સમુદાય પણ **અન્તસ્થ** કહેવાય, તે બન્નેય શબ્દનો **કર્મધારય સમાસ** કરવાથી બધું સંગત થાય છે, અથવા સૂત્રપણું હોવાથીજ ઈતરેતર દ્વન્દ્વ સમાસ કરીએ તો પણ એકવચન થઈ શકે છે. ॥ ૨-૨૮૫ ॥

પ્રશ્ન: મોટા મચ્છની ભમરમાં ઉપજેલ **તંદુલીયા** મચ્છનું ગર્ભમાં રહેવું અંતર્મુહૂર્ત હોય છે, અને તેનું આઉખું પણ અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે, તો તે કેવી રીતે મળતું આવે?

ઉત્તર:—**તંદુલીયા** મચ્છનું ગર્ભમાં રહેવું તથા આઉખું આ બન્નેનો એકજ કાલ થાય છે. પરંતુ ગર્ભનું અંતર્મુહૂર્ત નાનું હોવાથી કાંઈ પણ વિરોધ નથી. કેમકે નવસમયથી માંડીને બે ઘડીના કાલ સુધી અંતર્મુહૂર્ત ગણાય છે. તેના અસંખ્યાતા ભેદ છે. માટે ગર્ભનું અંતર્મુહૂર્ત નાનું લેવું. ॥ ૨-૨૮૬ ॥

પ્રશ્ન: જુવાર વિગેરેના એકદાણાના આરંભમાં અને ભક્ષણમાં એક જ જીવની હિંસા થાય? કે પર્યાપ્તા એક જીવની નિશ્રાએ રહેલ અસંખ્યાતા અપર્યાપ્તાની પણ હિંસા થાય? તથા તેઓનો આશ્રય ભાંગી જાય તે રૂપ ઉપદ્રવ થાય? કે તેઓની પણ હિંસા થાય? તે હેતુ પૂર્વક સમજાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—જુવાર વિગેરે દાણાના આરંભમાં અને ભક્ષણમાં જેમ પર્યાપ્તાની હિંસા થાય છે, તેમ તેની નિશ્રાએ રહેલ અપર્યાપ્તાની પણ હિંસા સંભવે છે. પણ આશ્રયભંગ જન્ય કેવલ ઉપદ્રવ સંભવતો નથી, પરંતુ તેનો નિયમ તો કેવલિગમ્ય છે. ॥૨-૨૮૭॥

પ્રશ્ન: **जत्थेगो पज्जत्तो तत्थ असंखा अपज्जत्ता**-"જ્યાં એક પર્યાપ્તો જીવ છે, ત્યાં તેની નિશ્રાએ અસંખ્યાતા અપર્યાપ્તા જીવો છે." આ વાક્ય એકેન્દ્રિયથી લઈ પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા સુધીને લાગુ પડે છે? કે ફક્ત એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તાનેજ લાગુ પડે છે?

ઉત્તર:—આ નિયમ ફક્ત એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તાનેજ લાગુ પડે છે, પણ બેઈંદ્રિય વિગેરેને લાગુ પડતો નથી. કેમકે **પન્નવણા** સૂત્રમાં એકેન્દ્રિયના સૂત્રમાંજ તે નિયમ કહ્યો છે. ॥ ૨-૨૮૮ ॥

પ્રશ્ન: **यत् कोकिलः किल मधौ**- આ વાક્યમાં **यत्** શબ્દને કઈ વિભક્તિ છે? અને **तच्चारुचूत** આ વાક્યમાં તત્ શબ્દને કઈ વિભક્તિ છે? અને આ **यत् तत्** શબ્દો અવ્યય છે કે નહિ?

ઉત્તર: —**यत्** શબ્દ ક્રિયાવિશેષણ કરીએ તો તેને બીજી વિભક્તિ છે. અને માત્ર વાક્યાર્થવાચી રાખીએ, તો પ્રથમા વિભક્તિ પણ સંભવે છે, અને **तत्** શબ્દને પૂર્વ પરામર્શિપણું હોવાથી પ્રથમા વિભક્તિ થાય, અને અન્ય વ્યાખ્યાએ સપ્તમી વિભક્તિ પણ થાય, તેમજ **यत् तत्** શબ્દો અવ્યય છે, અને અનવ્યય પણ છે, તેથી બધું ઘટે છે. ॥ ૨-૨૮૯ ॥

પ્રશ્ન: **પ્રતિવાસુદેવ** અથવા **વાસુદેવ** પૂર્વ તરફનો ખંડ તથા પશ્ચિમ તરફનો ખંડ સાધવા જતાં **ચર્મરત્નનો** તેને અભાવ હોવાથી ગંગા અને સિંધુ શી રીતે ઉતરી શકે? તથા **સંપ્રતિ રાજા** વિગેરેનું ત્રણ ખંડનું અધિપતિપણું કહેવાય છે,તે વાસ્તવિક છે? કે ઉપચરિત છે?

ઉત્તર:—**વાસુદેવ** અને **પ્રતિવાસુદેવને** દેવાદિકની સહાય હોવાથી બધું સંભવે છે.॥૨-૨૯૦॥

પંડિત જયવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: **अंतोमुहुत्तमित्तंपि** આ ગાથામાં સમકિત પામેલા જીવોનો અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ કહ્યો છે, તે સૂક્ષ્મ અને બાદર દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્ત આઠ પ્રકારે થાય છે, તેમાંથી કયા પુદ્ગલ પરાવર્તનો લેવો?

ઉત્તર:—તે સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુદ્ગલપરાવર્ત કાલ સંભવે છે. કેમકે **પ્રવચન સારોદ્ધારના** ૧૬૦ મા દ્વારની ટીકામાં, પુદ્ગલ પરાવર્તના સ્વરૂપમાં કહ્યું છે કે

-"બાદરની પ્રરૂપણા કર્યાથી સૂક્ષ્મ સુખેથી શિષ્યો જાણી શકે છે." માટે બાદર પુદ્ગલ પરાવર્તની પ્રરૂપણા કરાય છે. પરંતુ કોઈ પણ બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત કોઈ પણ ઠેકાણે સિદ્ધાન્તમાં પ્રયોજનવાળો દેખાતો નથી. તેમજ ચારે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલપરાવર્તમાંથી ક્ષેત્રપુદ્ગલપરાવર્ત **જીવાભિગમમાં** બહુલતાએ ગ્રહણ કરેલ છે. ક્ષેત્ર થકી માર્ગણા કરવામાં તેનું ગ્રહણ કરેલું છે. તે સૂત્ર બતાવે છે:-

जे साइसपज्जवसिए मिच्छदिट्ठी से जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अणंतं कालं, अणंता ओसप्पिणीओ कालओ, खेत्तओ अवड्ढं पोग्गलपरिअट्टं देसूणमित्यादि-

"જે સાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદષ્ટિ છે, તે જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતો કાલ, અનંતી અવસર્પિણી કાલથી છે, અને ક્ષેત્રથી અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત દેશે કરી ઉણ છે." તેથી- બીજે ઠેકાણે પણ જ્યાં વિશેષ નિર્દેશ કર્યો નથી, ત્યાં ક્ષેત્ર પુદ્ગલપરાવર્ત ગ્રહણ કરાય છે. ॥૨-૨૯૧॥

પ્રશ્ન: દેવદ્રવ્યના અધિકારમાં "શ્રાવકોથી દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કેમ કરાય? કેમકે **भक्खंतो जिणदव्वं अणंतसंसारिओ भणिओ**-"જિનદ્રવ્યને ભક્ષણ કરનાર અનંત સંસારી થાય છે." આ પ્રમાણે જાણતાં છતાં, બીજાને દેવદ્રવ્ય ધીરતા, તેઓની સંસારવૃદ્ધિમાં કારણ બને છે, વિષ કોઈને પણ વિકાર કર્યા વિના રહેતું નથી, પણ બધાઓને હાનિકર્તા થાય છે. અન્ય ગ્રંથમાં આલોયણના અધિકારમાં દેવદ્રવ્યભક્ષક ઉંદર વિગેરેને પણ આપત્તિ બતાવી છે, માટે દેવદ્રવ્યની શી રીતિએ વૃદ્ધિ કરવી?

ઉત્તર:—મુખ્યવૃત્તિએ દેવદ્રવ્યના વિનાશમાં જ શ્રાવકોને દોષ થાય છે, પણ કાળ પ્રમાણે ઉચિત વ્યાજ આપવા પૂર્વક લેવામાં આવે તો મહાન્ દોષ નથી, અને અધિક વ્યાજ આપવામાં તો દોષનો અભાવ જણાય છે, પણ શ્રાવકોને તેનું સર્વથા વર્જન કરેલું છે, તે નિ:શૂકપણું ન થાય તેને માટે છે. વળી જિનશાસનમાં સાધુને પણ, દેવદ્રવ્યના વિનાશમાં દુર્લભબોધિપણું અને રક્ષણના ઉપદેશની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે તો ભવભ્રમણ બતાવેલ છે. માટે સુજ્ઞ શ્રાવકોને પણ, તેનો વ્યાપાર ન કરવો, તે યુક્તિયુક્ત છે. કેમકે કોઈ વખત પણ પ્રમાદ વિગેરેથી તેનો ઉપભોગ થવો ન જોઈએ. પણ સારા સ્થાનમાં મૂકવું, દરરોજ સંભાળ કરવી,

મહાનિધાનની પેઠે સાચવી રાખવામાં, કોઈ પણ દોષ લાગતો નથી, પરંતુ તીર્થંકર નામકર્મના બંધનું કારણ થાય, તેથી લાભજ થાય છે. જૈનેતરને તો તેવું જ્ઞાન નહિ હોવાથી, નિ:શૂકતા વિગેરેનો અસંભવ છે તેથી, દાગીના ઉપર વ્યાજે આપવામાં દોષ નથી, તેમ હાલ વ્યવહાર ચાલે છે. ઉંદર વિગેરેને તો ભક્ષણ કરવામાં દોષજ છે. ॥૨-૨૯૨॥

પ્રશ્ન: **ससिधवला अरिहंता॰** આ ગાથામાં અરિહંત મહારાજ વિગેરેને શ્વેતાદિ વર્ણનો આરોપ કરેલો છે, તે શા નિમિત્તે છે?

ઉત્તર:—અરિહંત ભગવંતો પાંચ વર્ણવાળા, અને સિદ્ધો વર્ણ વિનાના શાસ્ત્રોમાં સ્પષ્ટ કહ્યા છે, અને આચાર્યાદિક કેવલ પીતવર્ણાદિકવાળા હોતા નથી, પણ **પૂર્વાચાર્યોએ** એમ કહયું છે કે -"શ્વેતવર્ણ વિગેરે એક એક વર્ણના આરોપ કરવા પૂર્વક, એમનું ધ્યાન કરવામાં આવે, તો સિદ્ધિદાયક થાય છે." અને તે આચાર્ય ભગવંતો તો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવથી સામગ્રી મુજબ વિચિત્ર ક્રિયામાં પ્રવર્તે છે, માટે કાંઈ અયુક્ત નથી.॥ ૨-૨૯૩॥

પ્રશ્ન: ઋજુમતિ મન:પર્યવજ્ઞાન મનુષ્યક્ષેત્રમાં રહેલા સંજ્ઞિજીવોના મનોમાત્ર વિષયક છે, એમ **કલ્પસૂત્રની અવચૂર્ણિ** વિગેરેમાં કહ્યું. અને **પન્નવણા ટીકામાં** **इदं चार्धतृतीयद्वीपद्विसमुद्रान्तर्वर्त्ति॰ इत्यादिक** "અઢી દ્વીપ અને બે સમુદ્રમાં વર્તમાન સંજ્ઞિજીવોના મનના પર્યાયોને જાણે છે." આ વ્યાખ્યાથી વર્તમાન જ સંજ્ઞિજીવોના મનના પર્યાયોને જાણે એમ ઠરે છે. તેથી **પન્નવણા ટીકામાં** એમ પણ કહ્યું કે-"મન:પર્યયિજ્ઞાની ભૂતકાલનો પણ, પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે છે, તે કેવી રીતે ઘટે?

ઉત્તર:—ઉપરની પંક્તિમાં જે **वर्त्ति** પદ છે, તે મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર વર્તનારા સંજ્ઞી જીવોના મનના જ્ઞાનનો નિષેધ કરવામાં તત્પર છે, પણ ફક્ત વર્તમાન સંજ્ઞી જીવોના મનોદ્રવ્યનું જ્ઞાન કરે એ નિયમમાં તત્પર નથી, તેથી અવધિજ્ઞાનીની પેઠે મન:પર્યવજ્ઞાની પણ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ભૂત અને ભાવીનો જાણે છે, તેમાં કાંઈ પણ વિરોધ નથી. ॥ ૨-૨૯૪॥

પ્રશ્ન: **અસુરકુમાર** વિગેરે ભવનપતિઓનાં ભવનો કઈ રીતિએ રહેલાં છે? **પન્નવણા સૂત્રમાં** તો કહ્યું કે "હે **ભગવાન્!** દક્ષિણના અસુરકુમાર વિગેરે દેવો ક્યાં વસે છે? હે **ગૌતમ!** **જંબૂદ્વીપમાં આ રત્નપ્રભા**

નામની પૃથ્વી ૧૮૦૦૦૦ યોજન જાડી છે, તેના મધ્યના ૧૭૮૦૦૦ યોજન છે, તેમાં ૩૪૦૦૦૦૦ વિગેરે ભવનો છે, તેમાં અસુરકુમાર વિગેરે દેવો વસે છે," આ પ્રમાણે જ, બીજા નવ ભવનપતિના આલાવાનો ઉત્તર અપાયો છે, તેથી તે બધાનાં ભવનોનું જુદાપણું કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—ભવનપતિઓના નિયમિત સ્થાનના અક્ષરો અન્ય શાસ્ત્રોમાં દેખાતા નથી, **પન્નવણામાં** તો સામાન્યથી કહ્યાં છે. ॥ ૨-૨૯૫ ॥

પ્રશ્ન: **ઠાણાંગ સૂત્રમાં** "ચાર કારણોએ લોકમાં ઉદ્યોત થાય છે, તથા અંધકાર થાય છે." એમ કહેલ છે, તેમાં પ્રથમ અરિહંતનું નિર્વાણ થાય ત્યારે લોકમાં અંધકાર થાય છે, તેવી રીતે બીજા ધર્મ, પૂર્વો અને અગ્નિના વિનાશથી થાય, આ ત્રણ કારણોથી જે અંધકાર થાય તે સરખો થાય છે, કે કાંઈ તફાવતવાળો થાય છે?

ઉત્તર:—લોકાનુભાવથીજ અરિહંત મહારાજ વિગેરે ચારનો નાશ થયે છતે જે દ્રવ્ય અંધકાર થાય, તે સરખો છે. પણ અગ્નિને છોડીને બાકીના અરિહંત, ધર્મ અને પૂર્વો આ ત્રણના ઉચ્છેદમાં ભાવ અંધકાર અધિક થાય છે, એમ તફાવત **ઠાણાંગ ટીકાથી** જણાય છે. ॥ ૨-૨૯૬ ॥

પ્રશ્ન: ઉપધાન વહન કરનારાઓમાંથી કેટલાકોએ વિધિ પૂર્વક પડિલેહણ કરી કાજો લીધો, પછીથી કોઈક આવી પડિલેહણ કરે અને કાજો ન લીએ, તો તેનો દિવસ પડે કે નહિ?

ઉત્તર:—બીજો ઉપધાનવાહી પછીથી પડિલેહણા કરે, ઉપધિ વિગેરેને પલેવે, અને કાજાનો ઉદ્ધાર ન કરે, તો તેનો દિવસ વધે છે. ॥ ૨-૨૯૭ ॥

પ્રશ્ન: "દરેક કાલગ્રહણની પ્રથમ એક એક સજ્ઝાય પઠવીને, કાલનું અનુષ્ઠાન કરાય છે, તે વાર પછી પોરિસીનો કાલ પહોંચતો હોય, તો બાકીની સજ્ઝાયો અને કાલમાંડલા (પાટલી) કરાય છે, પણ કાલ ન પહોંચતો હોય, તો ચોથા પહોરની અંદર કરાય છે," એમ **સામાચારીમાં** કહેલ છે, છતાં કેટલાક **ગીતાર્થો** સાધુઓને ભોજન કર્યા પહેલાંજ અનુષ્ઠાન કરાવી લે છે, અને તેઓ કહે છે કે-**"પરમગુરુ શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજા** તેમ કરાવતા હતા, તેથી અમો કરાવીએ છીએ." તો અવશિષ્ટ ક્રિયા ભોજન પહેલાં કરાવાય? કે પછી?

ઉત્તર:—બે કાલગ્રહણો આવ્યા હોય, તો એક કાલને પડિકમ્યા પછી બાકી રહેલ કાલ પ્રમાણે સજ્ઝાય પઠાવીને, આહાર વિગેરે કરવું કલ્પે છે,

અન્યથા નહિ. તે વાર પછી બાકી રહેલ ક્રિયા સાંજે કરે છે, એ પ્રમાણે **અમારા સંઘાડાની** પ્રવૃત્તિ છે. ॥૨-૨૯૮॥

પંડિત ધનવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન : **સિદ્ધ પંચાસિકામાં** "સમકિત વમ્યા જેને અનંતો કાલ થયો હોય, તેવા એક સમયમાં એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે," એમ કહ્યું છે, તો **ઋષભદેવસ્વામી** વિગેરે ૧૦૮ મહાપુરુષો અનન્તાકાલથી સમકિત વમેલા માનવા કે કોઈ બીજા પ્રકારના માનવા? "અનન્તાકાલથી વમેલા માનવા" એમ કહો તો **ઋષભદેવ સ્વામિનું** સમકિત અનન્તકાલ પહેલાં થયેલું માનવું? કે કોઈ બીજા પ્રકારનું માનવું? "જો અનન્તકાલ પહેલાં થયેલું માનવું" કહો તો ભગવાનના ૧૩ ભવો કેવી રીતે કહેવાય? કેમકે ૧૩ ભવ પહેલાં પણ સમકિતની પ્રાપ્તિ થઈ હતી. હવે જો બીજો પક્ષ સ્વીકારો તો, **સિદ્ધપંચાસિકા** વિગેરે ગ્રંથો સાથે બંધ બેસતું કેવી રીતે આવે? જો **આશ્ચર્યમાં** સમાવેશ કરો, તો તે આશ્ચર્ય ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાએ કરી છે, કે તીર્થંકરપણાએ કરી છે? કે સંખ્યાતકાલ પતિતપણું વિગેરે કરી છે? કે ત્રણે કરીને છે? તે સ્પષ્ટ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર :—અનન્તકાલથી સમકિત વમેલા ૧૦૮ પુરુષો એક સમયમાં સિદ્ધ થાય છે, એમ **સિદ્ધપંચાસિકા** વિગેરે ગ્રંથોમાં છે, તો **બાહુબલીજીના** છ લાખ પૂર્વના આયુષના અપવર્તનની પેઠે **શ્રીઋષભદેવની** પણ સિદ્ધિ આશ્ચર્યપણાએ માની સિદ્ધ કરવી, એ પ્રકારે તેઓના અધિકારમાં જે જે વાત અસંભવિત હોય, તે તે તમામ વાત, આશ્ચર્યમાં સમાવી દેવી. ॥૨-૨૯૯॥

પ્રશ્ન : શ્રાવકે પહેલાં ચોવિહાર ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, અને સાંજે પ્રતિક્રમણ વખતે સામાયિક લઈ પચ્ચક્ખાણ મુહપત્તિ પડિલેહી ફરી લેવું જોઈએ? કે પહેલાં કર્યું હોય તેનાથી ચાલે?

ઉત્તર :—પહેલાં ચોવિહાર ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ કરેલ હોય, તે જ ચાલી શકે છે, તેથી સાંજે પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચક્ખાણ લેવાના સમયે તેનું સ્મરણ કરી લેવું કેમેં ચોવીહાર ઉપવાસ કરેલ છે" ફરી લેવાની જરૂર નથી. ॥ ૨-૩૦૦॥

પ્રશ્ન: તીર્થંકર દેવોના તેર વિગેરે ભવો, પ્રથમ સમકિતની પ્રાપ્તિની અપેક્ષાએ છે? કે પ્રસિદ્ધ ભવની અપેક્ષાએ છે? કે કોઈ બીજા પ્રકારે છે?

ઉત્તર:—**આવશ્યક સૂત્ર** વિગેરેના અભિપ્રાયે કરી, તીર્થંકરોના ભવો પ્રથમ સમકિતની પ્રાપ્તિથી ગણાય છે, બીજી કોઈ પણ અપેક્ષાથી ગણાતા નથી. ॥ ૨-૩૦૧ ॥

પ્રશ્ન: **પંડિતપદની નંદીની ક્રિયા** સિવાય પંડિત બનેલ પદસ્થપાસે ન્યૂન અધિક પર્યાયવાળા સામાન્ય સાધુઓને; અને **નંદીની ક્રિયા** જેની થઈ છે, એવા લઘુપંડિતોને, કયા કયા ક્રિયાનાં કાર્યો કરવા સૂઝે?

ઉત્તર:—**પંડિતપદની નંદીની ક્રિયા** કરેલી ન હોય, તેવા **વૃદ્ધપંડિત** પાસે દરેક દિવસ સંબંધી કરવા લાયક ક્રિયાનાં કાર્યો કરવા સૂઝે. પણ શિષ્યની **વડી દીક્ષા, આચાર્યપ્રતિષ્ઠા** અને **જિન બિંબપ્રતિષ્ઠા** વિગેરે કાર્યો કરવા સૂઝે નહિ. કેમકે-તે કાર્યો મંત્રની અપેક્ષાવાળા છે, **એમ પરંપરા** છે, હમણાં તો કેટલાક વૃદ્ધગણિઓ લઘુપંડિત પદસ્થને વંદનાદિક કરતા નથી, તે પ્રવૃત્તિનો પ્રવાહ પડી ગયેલ હોવાથી, નિવારવો અશક્ય બનેલ છે. પરંતુ શાસ્ત્ર મુજબ તો, લઘુપંડિતની પાસે વૃદ્ધ ગણીઓએ પણ વંદનાદિક કાર્ય કરવું અનુચિત નથી. ॥૨-૩૦૨॥

પ્રશ્ન: પાક્ષિક ઉપવાસ, રોહિણી અને જ્ઞાનપંચમી વિગેરે તપો બહુ વખતથી કરાતા હોય, તેમાં કદાચિત્ વિસ્મરણથી અથવા મહાકારણ આવી પડવાથી, તે દિવસે ઉપવાસ ન બની શક્યો હોય, તો તે તપ મૂલથી જાય? કે તે તપનું પ્રમાણ પૂરું થાય ત્યારે પડેલા દિવસોનો તપ પાછળથી કરી આપવાથી સરે?

ઉત્તર:—“વિસ્મરણ વિગેરે કારણોથી, તપના દિવસે ઉપવાસ ન કરવામાં આવે, તો તુરત બીજા દીવસે દંડ નિમિત્તે ઉપવાસ કરી આપવો, અને તે તપનું પ્રમાણ પૂરું થાય ત્યારે, પછવાડે પડેલ દિવસનું તપ વધારે કરવું.” એવો પાઠ **શ્રાદ્ધવિધિમાં** છે, અને મહા કારણે તો, તપ ન બની શકે, તે **મહત્તરાગારેણં**માં સમાઇ જાય છે. ॥૨-૩૦૩॥

પ્રશ્ન: તમામ યુગલિયાના ક્ષેત્રોમાં ગર્ભમાં રહેલ, તથા ગર્ભથી નીકળી જન્મ પામેલ, વિગેરે ભેદવાળા યુગલિયાઓનું આયુષ્ય જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ ભેદવાળું હોય? કે ઉત્કૃષ્ટ ભેદવાળું જ હોય?

[સેન પ્રશ્ન-૧૧]

ઉત્તર :—યુગલિકોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સ્થાન મુજબ ત્રણ પલ્યોપમ વિગેરે પ્રતીત છે. અને જઘન્ય આયુષ્ય ક્ષુલ્લક ભવ જેટલું જાણવું. કેમકે ત્રણ પલ્યોપમના આયુષ્યવાળો કોઈ યુગલિક જીવ, અપવર્તન કરણે કરી આયુષ્યને ઘટાડી ક્ષુલ્લક ભવ જેટલું કરી મૂકે છે. તે બાબતના અક્ષરો આચારાંગની ટીકા વિગેરેમાં અર્થથી છે, પરંતુ તેનું અપવર્તન અપર્યાપ્તા અવસ્થામાં જ હોય છે. પછીથી હોતું નથી, કેમકે-તેઓનું આયુષ્ય નિરુપક્રમી છે, અને મધ્યમ આયુષ્ય તો યુગલિની સ્ત્રીના ગર્ભમાં નવ લાખ ગર્ભજ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાંથી ફક્ત બે જીવોજ નિપજે છે, બાકીના જીવો તો પોતાના આયુષ્યનું અપવર્તન કરીને ગર્ભમાંજ મરણ પામી જાય છે. તે વખતે ક્ષુલ્લક ભવ કરતાં અધિક સમયના આયુષ્યવાળા તે જીવો સંભવે છે, તેથી મધ્યમ પણ હોય છે. ॥૨-૩૦૪॥

પ્રશ્ન : મીંઢળ વિંધ્યા પછી અંતર્મુહૂર્તે નિર્જીવ થાય? કે સજીવ જ રહે?

ઉત્તર :—અંતર્મુહૂર્ત પછી વિંધેલા મીંઢળનો વૃદ્ધ પુરુષો અચિત્તપણે વ્યવહાર કરે છે. ॥૨-૩૦૫॥

પ્રશ્ન : સ્ત્રી અને સચિત્તનો સંઘટ્ટો નિરંતર અને પરંપર વર્જવાનો છે, તેમાં પરંપર સંઘટ્ટો કેટલી સંખ્યા સુધી ગણવો?

ઉત્તર :—તે બન્નેનો પરંપર સંઘટ્ટો વચમાં એક અને બેથી થાય, તે વર્જવો; અને ત્રણ વિગેરેથી થાય, તે સંઘટ્ટો ગણાતો નથી. ॥૨-૩૦૬॥

પ્રશ્ન : પ્રવચન સારોદ્ધાર વિગેરે ગ્રંથોમાં "એક સમયમાં દશ તીર્થંકરો ઉત્પન્ન થાય છે", એમ કહ્યું, અને સિદ્ધપંચાસિકા વિગેરેમાં "એક સમયે ચાર તીર્થંકરો સિદ્ધ થાય છે" એમ કહ્યું, તો એક સમયમાં દશ તીર્થંકરો જન્મે, તેઓની સિદ્ધિનો સંભવ એક સમયમાં જ છે, તો એક સમયમાં ચાર સિદ્ધિપદને વરે, તે કેમ સંગત થાય?

ઉત્તર :—दश तीर्थंकरा एकसमये -આ વાક્યમાં સમય શબ્દે કરી તદ્દન નાનો કાલ લેવો કે સ્થૂલ લેવો? તે સ્પષ્ટપણે જણાતું નથી, પણ એક સમયમાં ચાર સિદ્ધ થાય, ત્યાં તો જે સમય શબ્દ લીધો છે, તે સૂક્ષ્મ સમય લીધો છે, માટે કોઈ વાદવિવાદ નથી. ॥૨-૩૦૭॥

પ્રશ્ન : ભગવતી સૂત્રમાં "એક પુત્રને નવસો પિતા હોય" એમ કહ્યું, તે કેવી રીતે સંભવે?

ઉત્તર :—બાર મુહૂર્ત સુધી વીર્ય વિનાશ પામતું નથી, તેથી તેટલા કાલમાં નવસો બળદ વિગેરેએ ભોગવેલી ગાય વિગેરેને, જે ગર્ભ ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેટલાનો પુત્ર ગણાય છે, માટે સંભવે છે. ॥૨-૩૦૮॥

પ્રશ્ન : શ્રદ્ધાલુ પુરુષ છ વિગઈ વાપરી રહ્યો હોય, તેને વિગઈનું પચ્ચક્‌ખાણ કરાવાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—છ વિગઈ વાપરનાર શ્રદ્ધાલુને વિગઈનું પચ્ચક્‌ખાણ કરાવી શકાય છે. કેમકે-**શ્રાદ્ધવિધિ** ગ્રંથમાં અભક્ષ્ય વિગઈ મધ-માંસ વિગેરેનો તેને ત્યાગ હોય છે, માટે તેને આશ્રયીને, વિગઈ પચ્ચક્‌ખાણ આપી શકાય તેમ કહ્યું છે. ॥૨-૩૦૯॥

પ્રશ્ન : પ્રથમ સામાયિક લેતાં જેટલા આદેશો મંગાય, તેટલાજ આદેશો બીજી વખત લાગ લાગટ લેતાં માંગવા જોઈએ? કે ન્યૂન? જો "ઓછા માંગવા જોઈએ." એમ કહો, તો સામાયિકની પેઠે દિવસનો પોસહ લીધો, અને સાંજે રાત્રિપોસહનું મન થતાં રાત્રિપોસહ લેતાં, સવારે પોસહમાં જેટલા આદેશ માંગ્યા હતા તેટલાજ મંગાય કે ન્યૂન મંગાય ?

ઉત્તર :—સામાયિકમાંજ બીજું સામાયિક લેતાં **કરેમિ ભંતે** ઉચ્ચર્યા બાદ **બેસણે** ઠાઉં એ આદેશ મંગાય છે, અને દિવસ પોસહમાંજ રાત્રિનો પોસહ લેતાં **બહુવેલ કરશું,** આ આદેશ સુધી બધા મંગાય છે. પડિલેહણના આદેશો તો પ્રથમ લીધેલ હોવાથી ફરી મંગાતા નથી. ॥૨-૩૧૦॥

પ્રશ્ન : સાધુએ અથવા સચિત્ત ત્યાગી શ્રાવકે પ્રભાતમાં નવકારશી વિગેરે પચ્ચક્‌ખાણ કર્યું હોય, અને સાંજની પડિલેહણમાં તિવિહાર પચ્ચક્‌ખાણ કર્યું, તો પ્રતિક્રમણ સમયે તેને પાણહાર પચ્ચક્‌ખાણ કરાવાય ? કે ચોવિહાર પચ્ચક્‌ખાણ કરાવાય ?

ઉત્તર :—જેણે સાંજની પડિલેહણમાં તિવિહાર પચ્ચક્‌ખાણ કર્યું હોય, તેને પાણહાર પચ્ચકખાણ કરાવાય છે, અને જેણે તે વખતે તિવિહાર ન કર્યો હોય, તેને દિવસચરિમ ચોવિહાર કરાવાય છે. ॥૨-૩૧૧॥

પ્રશ્ન : મધ વિગેરે સચિત્ત છે? કે અચિત્ત? અને તેનો સંઘટ્ટો હોય કે વાસી રોટલી વિગેરેનો સંઘટ્ટો હોય તો સાધુઓએ આહાર વિગેરે વહોરાય કે નહિ ?

ઉત્તર :—અચિત્ત પાણીમાં પોરા વિગેરેનો સંભવ થઈ જાય, તો પણ સચિત્ત

કહેવાય નહિ, તેમ મધ વિગેરેમાં રસથી ઉત્પન્ન થનાર જીવનો સંભવ હોય, છતાં સચિત્ત કહેવાતું નથી. પણ તેના સંઘટ્ટામાં, કે વાસીના સંઘટ્ટામાં, સાધુઓને આહાર વિગેરે વહોરવું કલ્પે નહિ, કેમકે તેમાં સંભવતા જીવોને બાધાનો સંભવ થઈ જાય, માટે તે પ્રસંગ વર્જિત હોઈને છોડી દેવો. ॥૨-૩૧૨॥

પ્રશ્ન: **અંતર્વાચ્ય** વિગેરે ગ્રંથોમાં **સુઘોષા ઘંટા**નું પ્રમાણ એક યોજનનું બતાવ્યું, અને છૂટક પાનાઓમાં बारसजोयण पिहुल-"बार योजन पहोळो" વિગેરે બતાવ્યું છે, તો મોટા ગ્રંથોમાં તેનું માન કેટલું છે? તે જણાવશો.

ઉત્તર:—જંબૂદ્વીપ પન્નત્તિ વિગેરે ગ્રંથોમાં **સુઘોષા ઘંટનું માન એક યોજન કહેલું છે. ॥૨-૩૧૩॥**

પ્રશ્ન: ઉપધાનમાં મુહપત્તિ વિના સો હાથ ઉપર જવાયું હોય, વાપરતાં એઠું મૂક્યું હોય, રાત્રિએ સ્થંડિલ જવાયું હોય, વિગેરે કર્યું હોય, તો દિવસવૃદ્ધિ થાય તે સરખીજ થાય? કે ફેરફારવાળી થાય? અને તે પડેલ દિવસો ઉપધાન તપમાંજ ફરીથી કરી આપવા પડે? કે કારણ હોય તો ઉપધાનમાંથી નિકળ્યા પછી કરે?

ઉત્તર:—ઉપધાનવિધિમાં મુહપત્તિ ભૂલીને સો હાથ જવાયું હોય, કે એઠું મૂક્યું હોય, કે રાત્રિએ સ્થંડિલ ગયા હોય, એ વિગેરેમાં "દિવસવૃદ્ધિ સરખીજ થાય," એમ કહ્યું છે, અને તેમજ કરાવાય છે. તથા તે વૃદ્ધિના દિવસો પ્રાયઃ કરીને ઉપધાનમાં જ કરાવાયા છે, મહાન કારણ હોય તો એકાંતપણું નથી. ॥૨-૩૧૪॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનની આલોયણના પોસહ ઉપવાસથી અપાય કે નિવિ, એકાસણ વિગેરેથી અપાય ; અને તે પૌષધ દિવસના અપાય? કે અહોરાત્રિના અપાય?

ઉત્તર:—ઉપધાનની આલોયણના પોસહ ઉપવાસથી અપાય, અને અહોરાત્રિના જ અપાય છે. ॥૨-૩૧૫॥

પ્રશ્ન: **જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ** ક્ષેત્રની ચાર **વિજયોમાં** વિહરમાન ચાર જિનેશ્વરો બિરાજી રહ્યા છે, તે સિવાયની બીજી વિજયોમાં વર્તમાનકાલે અન્ય જિનેશ્વરોનો જન્મ, કુમારઅવસ્થા વિગેરે સંભવે? કે નહિ? અને વિહરમાન પદે કરી વર્તમાનજિનો કહેવા? કે સમવસરણમાં બિરાજેલા જ કહેવા? અને સંપૂર્ણ **મહાવિદેહક્ષેત્ર** કોઈ કાળે કેવલિપર્યાયવાળા જિનેશ્વરથી રહિત

હોય? કે સામાન્ય તીર્થંકરની સત્તા વિનાનું હોય? કે નહિ?

ઉત્તર:—વર્તમાનકાલે વિહરમાન જિનેશ્વરો સિવાયની વિજયોમાં તીર્થંકરોના જન્મ, કુમાર અવસ્થા વિગેરેનો અસંભવ જાણેલો નથી. તેમજ વિહરમાન શબ્દથી કેવલિપર્યાયવાળા જિનેશ્વરો લેવાય છે, તથા સંપૂર્ણ મહાવિદેહ કોઈ વખત પણ કેવલિપર્યાયવાળા જિનોથી રહિત હોતું નથી, અને સામાન્ય તીર્થંકરની સત્તા વિનાનું હોતું નથી. ॥૨-૩૧૬॥

પ્રશ્ન: સ્પર્શ વિગેરે ત્રણ ઈંદ્રિયો નવ યોજન દૂરથી પોતાના વિષયને ગ્રહણ કરે છે, તે ત્રણેયના ચક્ષુ ઈંદ્રિય અને શ્રવણ ઈંદ્રિયની પેઠે સ્વ-વિષય ગ્રહણ કરવામાં કયાં દૃષ્ટાંતો બતાવ્યાં છે?

ઉત્તર:—નવ યોજન દૂર વર્ષાદ વરસ્યો હોય. તે જલના પુદ્ગલો ત્યાંથી આવી શરીરને સ્પર્શે છે, અને તેટલા દૂર પ્રદેશથી માટીના પુદ્ગલો આવી રસના અને નાસિકાએ લાગી, ગંધ અને રસનું જ્ઞાન કરાવે છે, વિગેરે દૃષ્ટાંતો **પુષ્પમાલા ટીકા** વિગેરેથી જાણવા. ॥૨-૩૧૭॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોએ પોસહ તથા ઉપધાન વિગેરેમાં સાંજની પડિલેહણમાં "**પડિલેહણા પડિલેહાવોજી**" આ આદેશ માગ્યા પછી કાજો લીધો, ત્યાર બાદ ઉપધિ મુહપત્તિ પડિલેહવાના આદેશ માંગી ઉપધિનું પડિલેહણ કર્યું, તો તે પડિલેહણ બાદ કાજો લેવો જોઈએ? કે નહિ?

ઉત્તર:—પહેલાં કાજો લીધો હોય, છતાં ઉપધિ પડિલેહ્યા બાદ લેવો જોઈએ. ॥૨-૩૧૮॥

પ્રશ્ન: છકીયાના ઉપધાનમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, તે દિવસે જ માલારોપણ થયું હોય, તો તેની પહેલી વાચના આપીને માલા પહેરાવાય? કે માલારોપણ પછી તપ પૂર્ણ થયે પહેલી વાચના અપાય?

ઉત્તર:—છકીયાના ઉપધાનના પહેલા દિવસે પવેણું કરી પહેલી વાચના આપીને, સમુદ્દેશાદિ ક્રિયા કરાવીને, માલારોપણ થાય છે. ॥૨-૩૧૯॥

પ્રશ્ન: જિનમંદિરમાં પચ્ચક્ખાણ પારવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પચ્ચક્ખાણ પારવું સુઝે છે, એવો સંપ્રદાય છે. ॥૨-૩૨૦॥

પ્રશ્ન: ઉપધાન તપ ચાલી રહ્યું હોય, તેમાં વીશસ્થાનક વિગેરે તપ કરવું

સુઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પ્રાય: કરીને ઉપધાનમાં તે તપ કરવું સુઝે નહિ. ॥૨-૩૨૧॥

પ્રશ્ન: સાધ્વી અને શ્રાવિકાઓથી દૈવસિક પ્રતિક્રમણમાં **સુઅ-દેવયા ભગવતી** સ્તુતિ કહેવાય છે, તે અનુસારે સાધ્વીના અભાવમાં શ્રાવિકાઓથી, **પક્ખી સૂત્રના** ઠેકાણે બોલાતા **વંદિત્તુ** સૂત્રના છેડે તે સ્તુતિ બોલાય છે, તે કહેવાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—સાધ્વીઓ અને શ્રાવિકાઓથી આ પ્રકારે સ્તુતિ કહેવાય છે, તેમાં **સામાચારીજ** પ્રમાણ છે. ॥૨-૩૨૨॥

વૃદ્ધ પંડિત શ્રીશુભવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: તીર્થંકર સાથે જેઓ દીક્ષા ગ્રહણ કરે, તે તીર્થંકરની પેઠે પાઠનો ઉચ્ચાર વિગેરે કરે? કે બીજી રીતે કરે?

ઉત્તર:—તીર્થંકર સાથે દીક્ષા લેનારાઓ પોતે દક્ષ હોવાથી, તે તે ક્ષેત્રકાલના અનુસારે તપસ્યા ગ્રહણ કરે છે, પણ તીર્થંકરની પેઠે પાઠનો ઉચ્ચાર કરતા નથી, પણ પહેલા તીર્થંકરની સાથે દીક્ષા લેનારા તીર્થંકરની પેઠે પાઠનો ઉચ્ચાર કરે છે, એમ જણાય છે. ॥૨-૩૨૩॥

પ્રશ્ન: **સંગ્રહણી અંતર્વાચ્ય** વિગેરેમાં લોકાન્તિક દેવોના નવ નિકાયો બતાવ્યા, અને **ઉત્તમ ચરિત્રમાં** દશ બતાવ્યા, તો તેમાં સાચું શું?

ઉત્તર:—બહુ ગ્રંથોમાં નવ નિકાય કહ્યા છે, તેથી જો **ઉત્તમ ચરિત્રમાં** દશ બતાવ્યા હોય, તો મતાંતર જાણવું. ॥૨-૩૨૪॥

પ્રશ્ન: ચક્ષુરહિતને કેવલજ્ઞાન ઉપજે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**ચક્ષુવિકલને કેવલજ્ઞાન ઉપજે છે.** ॥૨-૩૨૫॥

પ્રશ્ન: **કુંકાજલ, સીકરીજલ** અને **પાડલજલ** દુવિહારમાં કલ્પે છે તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર:—કુંકાજલ અને સીકરીજલ દેશવિશેષમાં પ્રસિદ્ધ હશે, અને **પાડલજલ** તો પાડલીવૃક્ષના પુષ્પનું પાણી છે. ॥૨-૩૨૬॥

પ્રશ્ન: ગુવારફળી, ચણા વિગેરે અને [મેથી વિગેરેની] ભાજી કાચા ગોરસ સાથે લેવાથી વિદલ થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—કાચાં દહીં, છાશ વિગેરે સાથે વાપરવાથી તેનાથી વિદલ બને છે. ॥૨-૩૨૭॥

પ્રશ્ન: લીલી ભાજી વિગેરે તડકે મૂક્યા સિવાય કેટલા દિવસે સૂકવણી ગણાય?

ઉત્તર:—સૂર્યના તાપમાં મૂકવાથી ત્રણ દિવસે સૂકવણી થાય, અને સૂર્યના તાપ વિના તો જ્યારે પોતાની મેળે સુકાઇ જાય, ત્યારે થાય. આમાં દિવસની સંખ્યાનું નિયતપણું નથી. ॥૨-૩૨૮॥

પ્રશ્ન: શ્રદ્ધાલુ શ્રાવિકાઓ પોસહ લીધા બાદ ગહુંલી કરી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—દ્રવ્યસ્તવપણું હોવાથી ગહુંલીઓ કરી શકે નહિ. ॥૨-૩૨૯॥

પ્રશ્ન: શ્રાવિકાઓ દેવપૂજામાં સ્નાત્ર ભણાવ્યા પછી આરતિ, મંગલદીવો વિગેરે કાર્ય કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આરતિ મંગલદીવો ઉતારવાની પ્રવૃત્તિ હાલ દેખાતી નથી, પણ શાસ્ત્રમાં નિષેધ દેખ્યો નથી, તેથી કોઈક દેશવિશેષમાં તે કરતા પણ હશે. ॥૨-૩૩૦॥

પ્રશ્ન: વ્યાખ્યાન અવસરે સામાયિક લઇને શ્રાવિકા આદેશ માંગવા પૂર્વક પડિલેહણા કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—સામાયિકમાં પડિલેહણાના આદેશનું માંગવું તે યુક્તિયુક્ત છે. ॥૨-૩૩૧॥

પ્રશ્ન: પાનના અનેક કકડા કરી હાથે મસળી નાંખીને એક પહોર માત્ર રાખી મૂક્યા હોય, તો સચિત્ત ગણાય? કે અચિત્ત ગણાય?

ઉત્તર:—પાનના તેવા પ્રકારના કકડાનો પણ અચિત્તપણે વ્યવહાર નથી. ॥ ૨-૩૩૨ ॥

પંડિત દેવવિજયગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: કોઈક શ્રાવક પોતાના દ્રવ્યથી જિનપ્રતિમા ભરાવે, અને કોઈક પોતાના દ્રવ્યથી પુસ્તક લખાવે, તો પ્રતિમા કરનારને દેવદ્રવ્ય અને પુસ્તક લેખકને જ્ઞાનદ્રવ્ય લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—અનુક્રમે તે બન્નેયને પણ તે બન્નેય લાગતા નથી, (તે બંનેયને વપરાશ કરતાં દેવદ્રવ્ય અને જ્ઞાનદ્રવ્ય લાગતા નથી.) એમ સંભવે છે. ॥ ૨-૩૩૩ ॥

પંડિત કહાનજી ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: તીર્થંકર મહારાજાનું દાન અભવ્ય જીવો પામે? કે નહિ?

ઉત્તર:—અભવ્ય જીવો પામે નહિ, એમ **વૃદ્ધવાદ** છે, પણ ગ્રંથમાં અક્ષરો જોયાનું યાદ નથી. ।।૨-૩૩૪।।

પ્રશ્ન: "અભવ્ય જીવો **શત્રુંજય** તીર્થ સ્પર્શે નહિ," તેવા અક્ષરો ક્યા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:—अभव्याः पापिनो जीवा नामुं पश्यन्ति पर्वतम्।

लभते चापि राज्यादि, नेदं तीर्थं हि लभ्यते॥१॥

પાપી અભવી આ તીર્થને નજરે દેખે નહિ, કદાચ રાજ્ય વિગેરેને પામે, પણ આ તીર્થને પામી શકે નહિ, એમ **શત્રુંજયમાહાત્મ્યમાં** છે. ।।૨-૩૩૫।।

પ્રશ્ન: **ઈશાન ઈંદ્રના** ક્રોધથી **બલિચંચા** રાજધાની ભાઠાના અંગારના કણીયા સરખી થઈ ગઈ, તે સાચું? કે સાક્ષાત્ અંગારભૂત થઈ ગઈ, તે સાચું?

ઉત્તર:—ભૂત શબ્દ ઉપમા વાચી હોવાથી, દેવતાઈ પ્રભાવથી **બલિચંચા** રાજધાની અંગારાદિ સરખી થઈ ગઈ, એમ સંભવે છે. ।।૨-૩૩૬।।

પંડિત કનકકુશલ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: **ભદ્રબાહુ સ્વામીજીએ** નવમા **પૂર્વથી** ઉદ્ધરેલું **કલ્પસૂત્ર** પર્યુષણાના પાંચ દિવસમાં વંચાતું હજુ સુધી ચાલ્યું આવે છે, પણ **સુધર્મા** ગણધર વિગેરે આચાર્યોના સમયે **પજુસણમાં** ક્યું શાસ્ત્ર વંચાતું હતું?

ઉત્તર:—**સુધર્મા સ્વામી** આદિ મહાપુરુષો પજુસણમાં **નવમા પૂર્વમાં** રહેલું **આ જ અધ્યયન** યથાસ્થિત વ્યાખ્યાન કરતા હતા, એમ સંભવે છે. ।।૨-૩૩૭।।

પ્રશ્ન: ગાય, ભેંસ, બકરી વિગેરેના ઘીની પેઠે, ખારું અને મીઠું પાણી અને ગાય ભેંસ વિગેરેની છાશ એક દ્રવ્ય ગણાય? કે જુદા જુદા દ્રવ્ય ગણાય? **શ્રાદ્ધવિધિમાં તો** આ પ્રકારે કહ્યું છે કે 'જુદું નામ હોય, અને સ્વાદ જુદો હોય, તો જુદું દ્રવ્ય ગણાય.' પણ છાશ વિગેરેમાં

સ્વાદ જુદો હોય છે, પણ નામ જુદું હોતુ નથી, તેથી આમાં કઈ રીતિએ દ્રવ્યસંખ્યા ગણવી?

ઉત્તર:—ગાય વિગેરેનું ઘી, ખારું-મીઠું પાણી અને ગાય, ભેંસ વિગેરેની છાશ; તે એક દ્રવ્ય ગણાય. કેમકે-उभयभिन्नत्वे सति भिन्नद्रव्यत्वं स्यात्-નામ અને સ્વાદ, આ બન્ને જુદા હોય તો જુદું દ્રવ્ય ગણાય, તો આમાં નામ જુદું નથી, માટે તે એક દ્રવ્ય ગણાય. ॥૨-૩૩૮॥

પ્રશ્ન: લાપસીમાં ઘી અને ગોળ રૂપ બે વિગઈ ગણાય? કે એક કડા વિગઈ ગણાય?

ઉત્તર:—યોગવિધિને અનુસારે લાપસી બે પ્રકારની હોય છે, એક વિગઈ રૂપ, અને બીજી નિવિયાતા રૂપ. તેમાં વિગઈ રૂપ લાપસીમાં ગોળ અને ઘી એમ બે વિગઈ ગણાય છે. ॥૨-૩૩૯॥

પ્રશ્ન: વિવાહ વિગેરેના જમણવારમાં સાધુઓને વહોરવું કલ્પે? કે નહિ? તેમ પોસાતિના જમણવારમાં વહોરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—વિવાહના જમણવારની પેઠે જે ઘરે પોસાતીનો પણ જમણવાર હોય, ત્યાં વહોરવું કલ્પે નહિ. ॥૨-૩૪૦॥

પ્રશ્ન: —રાત્રિએ રાંધેલી પોળી વિગેરે રાત્રિભોજનના ત્યાગી કેટલાક શ્રાવકોને ખાવી કલ્પે નહિ. તેમજ સાધુઓને તે વાપરવી ન કલ્પે? કે કલ્પે છે?

ઉત્તર:—શ્રાવકો રાત્રિએ બનેલું અન્ન વિગેરે વાપરતા નથી તેનું કારણ બહુ જીવ-વિરાધનાનો સંભવ છે, તથા રાત્રિના પ્રથમ અને બીજા પહોરમાં રાંધેલ પોલી-કઠોળ વિગેરેમાં બીજે દિવસે વાસિપણાની શંકાનો સંભવ છે, તેથી વાપરતા નથી. પણ "રાત્રિએ રાંધેલ વાપરવાથી રાત્રિભોજન નિયમનો ભંગ થાય" એ માન્યતાથી નહિ. સાધુઓ તો વાસીની સંભાવના થતી હોય, તો લીએ નહિ, નહિંતર તો અવસર પ્રમાણે ગ્રહણ કરે. કેમકે-તેઓ તો ગૃહસ્થે પોતાના માટે બનાવેલું હોય, તે પિંડ લેવાવાળા હોય છે, તેથી વિરાધનાનો સંભવ નથી. ॥૨-૩૪૧॥

પંડિત દર્શનસાગર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: પક્ખી પ્રતિક્રમણના છેલ્લા ભાગમાં સજ્ઝાય સંદિસાહું અને **સજ્ઝાય** કરું એમ આદેશ માંગીને **સજ્ઝાય** ન કહેતાં, તે સ્થાને નવકાર, ઉવસ્ગહરં અને સંસારદાવાની સ્તુતિ બોલાય છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—**આવશ્યક ચૂર્ણિના** અભિપ્રાયે **પક્ખી પ્રતિક્રમણ**ને છેડે **"સ્તુતિસ્તોત્ર રૂપ સજ્ઝાય કરવી"** કહી છે, તેથી **પરંપરાથી** સ્તુતિસ્તોત્ર વિગેરે કહેવાય છે. ॥ ૨-૩૪૨ ॥

પ્રશ્ન: સૂર્ય વિમાન અતિ નીચું હોવાથી, રાહુ વિમાન, સૂર્ય વિમાનને કેવી રીતે આવરી શકે? અને ચંદ્રવિમાન અતિ ઊંચું હોવાથી રાહુવિમાન ચંદ્રવિમાનને કેવી રીતે આવરી શકે?

ઉત્તર:—**તત્ત્વાર્થ ભાષ્ય ટીકાના** અનુસારે ચંદ્રવિમાનથી રાહુનું વિમાન ઉપર રહેલ છે, અને તે અનિયમિત ફરતું હોવાથી કદાચિત્ સૂર્યવિમાનની નીચે દશ યોજન સુધી ફર્યા કરે છે, માટે ચંદ્ર-સૂર્યને આવરવામાં કાંઈ પણ શંકા રહેતી નથી. ॥ ૨-૩૪૩ ॥

પંડિત વિવેકસાગર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: **નવગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર** વિમાનમાં જિનદાઢા છે? કે નહિ? જો છે તો શાશ્વતી છે? કે અશાશ્વતી છે?

ઉત્તર:—**ગ્રૈવેયક** વિગેરેમાં સુધર્માદિ સભા નહિ હોવાથી જિનદાઢાઓ હોતી નથી. ॥ ૨-૩૪૪ ॥

પ્રશ્ન: સ્ત્રીઓ કાલધર્મ પામી **સર્વાર્થસિદ્ધ** વિમાને જાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—**વિજયચંદ કેવલિચરિત્રમાં દેવપૂજના અધિકારમાં** સ્ત્રીઓના **સર્વાર્થસિદ્ધ** વિમાને જવાના અક્ષરો છે, અને **પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્રમાં** "પૃથ્વીચંદ્રની પૂર્વભવની સ્ત્રીઓ **સર્વાર્થસિદ્ધે** જઈને મનુષ્યપણું પામી સિદ્ધ થઈ" એમ કહ્યું છે, તેમજ **કનકમાલા** સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં ગઈ તેવા અક્ષરો **અષ્ટપ્રકારી પૂજાના ગ્રંથમાં પ્રદીપ-પૂજાના અધિકારમાં** છે, અને **વાસુપૂજ્ય ચરિત્રમાં તો, અનુત્તર વિમાને** જવાના સ્પષ્ટ અક્ષરો છે, અને **સ્ત્રીઓ અનુત્તર** વિમાનનું આયુષ્ય બાંધે છે, તે વાત **પન્નવણા સૂત્રમાં ત્રેવીશમા કર્મપ્રકૃતિ** નામના **પદની ટીકામાં** કહેલ છે. ॥ ૨-૩૪૫ ॥

શ્રી હીરવિજયસૂરિશિષ્ય પંડિત રામવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: सिज्झंति जत्तिआ किर, इह संववहार-जीवरासिमज्झाओ।

जंति अणाइवणस्सइरासीओ तत्तिआ तम्मि॥१॥

આ ગાથા અનુસાર જેટલા સિદ્ધ થાય, તેટલા જીવો અનાદિનિગોદમાંથી વ્યવહાર રાશિમાં આવે છે. આ પ્રકારે અનાદિ સંસારને આશ્રયીને વિચાર કરતાં, જેટલા સિદ્ધ થયા, તેટલાજ સદા વ્યવહારી જીવો અનાદિનિગોદથી બહાર આવેલ છે, અધિક નહિ.

પરંતુ इक्कस्स निगोयस्स अणंत-भागो सिद्धि-गओ॰ આ ગાથાને અનુસરીને, સૂક્ષ્મ અને બાદર એ બેમાંથી, એક નિગોદનો અનન્તમો ભાગ સિદ્ધ થયો છે, તેમજ વ્યવહારી જીવો પણ એક નિગોદના અનન્તમા ભાગે હોવા ઘટી શકે છે, એમ જણાય છે. કેમકે-સર્વ જીવોના બે પ્રકાર છે, એક વ્યવહારી, અને બીજો અવ્યવહારી, તેમાં સૂક્ષ્મનિગોદજ અવ્યવહારી છે, અને બીજા વ્યવહારી છે. આ પ્રમાણે બાદરનિગોદ વિગેરેમાં સિદ્ધ કરતાં અનન્તાનન્તગુણા જીવો છે, તેથી સિદ્ધ જીવો કરતાં વ્યવહારી જીવો અધિક છે? કે તુલ્ય છે? તે જણાતું નથી, માટે તે બતાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—સિદ્ધના જીવો એકનિગોદના જીવો કરતાં અનન્તમા ભાગના કહ્યા છે, અને નિગોદો સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે પ્રકારે છે. જેટલા જીવો સિદ્ધિપદને પામે છે, તેટલા જીવો સૂક્ષ્મનિગોદથી નીકળી વ્યવહાર રાશિ જીવોમાં આવે છે, માટે સિદ્ધના જીવોનું અને વ્યવહાર રાશિના જીવોનું તુલ્યપણું ક્યાંથી થાય? અને તે તે ગ્રંથો અનુસાર વ્યવહાર રાશિનું અનાદિપણું ભાસમાન થતું હોવાથી, सिज्झंति जत्तिया॰ આ ગાથાનો અર્થ પણ વ્યવહાર રાશિના અનાદિપણા અનુસાર જ ભાવવો જોઈએ. ॥૨-૩૪૬॥

પ્રશ્ન: સંસારમાં ફરતો એક જીવ કેટલી વખત ઈંદ્રપણું, ચક્રવર્તિપણું વિગેરે પામી શકે? અને આ બાંબત કયા શાસ્ત્રમાં કહી છે?

ઉત્તર:—આટલી વખત પામી શકે, તેવો નિયમ શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવેલ નથી. બે વખત પામી શકે તેવા અક્ષરો તો, સાક્ષાત્ ભગવતી સૂત્ર વિગેરેમાં દેખાય છે, પરંતુ પ્રાયઃ કરી બહુ વખત ન પામે, એમ સંભવિત લાગે છે. ॥૨-૩૪૭॥

પ્રશ્ન: બ્રહ્મ દેવલોકથી ઉપર સમ્યક્-દષ્ટિ દેવો વધારે છે? કે મિથ્યાદષ્ટિ વધારે છે?

ઉત્તર:—યુક્તિએ વિચાર કરતાં **બ્રહ્મદેવલોકથી** ઉપરના દેવલોકમાં, મિથ્યાદષ્ટિ દેવો કરતાં, સમ્યગ્દષ્ટિ દેવો વધારે સંભવે છે. ॥૨-૩૪૮॥

પ્રશ્ન: **શ્રાદ્ધવિધિ ટીકામાં** પ્રભુપ્રતિમાને સૃષ્ટિના ક્રમે નવે અંગે તિલક કરવાનું કહ્યું છે, તેમાં પહેલું ડાબા પગે કરાય? કે જમણા પગે?

ઉત્તર:—પૂજા અવસરે જિનપ્રતિમાને કરાતાં તિલકો જમણા પગથી માંડીને અંગરચના મુજબ કરવા. ॥૨-૩૪૯॥

॥इतिश्री सकलसूरि-पुरन्दर-परमगुरु-गच्छाधिराज-भट्टारक श्री-विजयसेनसूरि-प्रसादीकृत-प्रश्नोत्तर-संग्रहे श्री हीरविजयसूरिशिष्य-पण्डित-शुभविजयगणि-विरचिते द्वितीय उल्लासः सम्पूर्णः॥

।। अथ तृतीय उल्लासः ।।

श्री-पार्श्वं प्रणिपत्य श्रीशंङ्खपुरेश्वरं जिनं भक्त्या।
आरभ्यते तृतीयोल्लासः शुभ-विजय-विज्ञेन ।। १ ।।

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ જિનેશ્વરને ભક્તિ પૂર્વક નમસ્કાર કરી શ્રી શુભવિજય પંડિત ત્રીજા ઉલ્લાસની શરૂઆત કરે છે.

આ ગ્રંથના સંગ્રહકાર પણ્ડિત શુભવિજય-ગણિના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: પ્રભાતે વ્યાખ્યાનના પ્રારંભમાં જિનેશ્વરદેવો **नमो तित्थस्स** બોલે છે, તેમાં તીર્થ શબ્દનો શો અર્થ થાય?

ઉત્તર:—આવશ્યક હારિભદ્રીય ટીકા વિગેરે અનુસાર, તીર્થ શબ્દે કરી, બાર અંગરૂપ શ્રુત જ્ઞાન કહેવાય છે. ॥૩-૩૫૦॥

પ્રશ્ન: પાસત્થા વિગેરે પાસે દીક્ષિત થયેલ મુનિને ગણ હોય? કે નહિ?

ઉત્તર:—તેને ગણ હોય છે. કેમકે-મહાનિશીથના ત્રીજા અધ્યયનને છેડે કહ્યું છે કે– **सत्तट्ठगुरुपरंपरकुसीले, एगबितिगुरुपरंपरकुसीले** સાત, આઠ ગુરુપરંપરા કુશીલ અને એક, બે, ત્રણ ગુરુપરંપરા કુસીલ." આમાં બે વિકલ્પ કહેલા હોવાથી આ પ્રમાણે જણાય છે કે જે એક, બે, ત્રણ ગુરુપરંપરા સુધી કુશીલ હોય, તેમાં સાધુસામાચારી, સર્વ પ્રકારે વિનાશ થયેલી હોતી નથી, તેથી જો કોઈ ક્રિયા ઉદ્ધાર કરે, તો અન્યસાંભોગિક વિગેરે પાસે ચારિત્ર ઉપસંપદ્ ગ્રહણ કરીનેજ, ક્રિયા ઉદ્ધાર કરી શકે છે, બીજા પ્રકારે નહિ. વળી બૃહત્કલ્પ ત્રીજા ખંડમાં કહ્યું છે કે "કોઈક નિહ્નવ પાસે દીક્ષા લીધી, અને તેને છોડીને સુસાધુ પાસે આવ્યો, તેને પ્રાયશ્ચિત્ત તે છે કે-સમ્યગ્ માર્ગ અંગીકાર કરે, અને ત્યાંથી વ્રતપર્યાય ગણાય; ફરી તેને વડી દીક્ષા કરવી પડતી નથી. ॥૩-૩૫૧॥

પ્રશ્ન: છૂટા શ્રાવકો ત્રણ નવકારે નવકારશી વિગેરે પચ્ચક્ખાણ પારે છે, તેના અક્ષરો કયાં છે?

ઉત્તર :— મોકળા શ્રાવકો ત્રણ નવકારે પચ્ચક્ખાણ પારે છે,તે **અવિચ્છિન્ન પરંપરા છે,** પરંતુ તેનો પાઠ કોઈ પણ ઠેકાણે જોયાનું યાદ નથી. ॥ ૩-૩૫૨ ॥

પ્રશ્ન : સ્વપક્ષી કોણ અને પરપક્ષી કોણ ?

ઉત્તર :— "**निह्नगाइअत्ति-**" "નિહ્નવ, પાસત્થા વિગેરે સાધુવેષને ધારણ કરનાર **સ્વપક્ષી કહેવાય,** અને ઉપરના વાકયમાં આદિ શબ્દ ગ્રહણ કરેલ છે, તેથી **ચરક-પરિવ્રાજક** વિગેરે **પરપક્ષી** કહેવાય છે." એમ **બૃહત્કલ્પના પહેલા ખંડમાં** છે. ॥૩-૩૫૩॥

પ્રશ્ન : ઔષધ અને ભેષજમાં કાંઈ તફાવત છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— સુંઠ વિગેરે એક જાતિનું હોય, તે **ઔષધ** કહેવાય છે, અને અનેક જાતિનું જે **ગોળી, ચૂર્ણ** વિગેરે બને છે, તે **ભેષજ કહેવાય છે. પંચસૂત્રની બૃહદ્‌વૃત્તિ અનુસારે** એવો ભેદ જાણવામાં છે. ॥ ૩-૩૫૪ ॥

પ્રશ્ન : કોઈ કહે કે-"હું ભવ્ય છું ? કે અભવ્ય ? તે શી રીતે જણાય ?"

ઉત્તર :— "જે પોતાના હૃદયમાં ભવ્ય, અભવ્યની શંકાવાળો થાય, તે નિયમથી ભવ્ય હોય છે. કેમકે-અભવ્ય જીવને તેવી શંકા થતી નથી." એમ-**આચારાંગના અવન્તી અધ્યયનના પાંચમા ઉદ્દેસાની ટીકામાં** કહ્યું છે. ॥૩-૩૫૫॥

પ્રશ્ન : આચાર્ય વિગેરેની પ્રતિમા તથા દેરીની પ્રતિષ્ઠાના અક્ષરો કયા ગ્રંથમાં છે ?

ઉત્તર :— આચાર્યની મૂર્તિ અને દેરીનો **સ્થાપનામંત્ર** નીચે મુજબ છે. ॐ नमो आयरिआणं भगवंताणं नाणीणं पंच-विहायारसुट्ठियाणं, इह भगवंतो आयरिया अवयरंतु, साहु-साहुणी-सावय-साविआ-कयं पूअं पडिच्छंतु, सव्वसिद्धिं दिसंतु स्वाहा- આ મંત્રે કરી ત્રણ વખત વાસક્ષેપ કરવો.

ઉપાધ્યાયની મૂર્તિ અને સ્તૂપનો મંત્ર- **ॐ नमो उवज्झायाणं भगवंताणं बारसंग-पढग-पाढगाणं सुअहराणं सज्झायज्झाणासत्ताणं, इह उवज्झाया भगवंतो अवयरंतु, साहु-साहुणी-सावय-साविया-कयं पूअं पडिच्छंतु, सव्व-सिद्धिं दिसंतु-** આ મંત્રે ત્રણ વખત વાસક્ષેપ નાંખવો. સાધુ સાધ્વીની મૂર્તિ અને સ્તૂપનો મંત્ર-ॐ **नमो सव्वसाहूणं भगवंताणं पंचमहव्वयधराणं पंचसमिआणं तिगुत्ताणं तव-नियम-नाण-दंसण-जुत्ताणं**

मुक्खसाहगाणं, साहुणो भगवंतो इह अवयरंतु, भगवइओ साहुणीआ इह अवयरंतु, साहुसाहुणीसावयसाविआकयं पूअं पडिच्छंतु, सव्वसिद्धिं दिसंतु स्वाहा- આ મંત્રે ત્રણ વખત વાસક્ષેપ કરવો. આ પ્રમાણે **વર્ધમાન સૂરિકૃત આચાર દિનકર ગ્રંથમાં** છે. માટે ઈત્યાદિક ગ્રંથને અનુસારે આચાર્ય વિગેરેની મૂર્તિ તથા દેરીની પ્રતિષ્ઠાના અક્ષરો જાણવા. ॥૩-૩૫૬॥

:- શ્રાવકો ચાર પર્વ તિથિમાં ચોથભક્ત વિગેરે કરે છે, તે ચાર પર્વો કયા ગણાય ?

:—ચૌદશ, આઠમ, અમાવાસ્યા અને પૂનમ આ ચાર પર્વતિથિઓ છે, એમ **યોગશાસ્ત્ર ટીકામાં चतुष्पर्व्यां चतुर्थादि** એ શ્લોકના વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું છે, તે જ પ્રમાણે **પ્રવચન સારોદ્ધારમાં** પણ કહ્યું છે, અને **શ્રાદ્ધવિધિમાં તથા પ્રતિક્રમણ સૂત્રની ટીકામાં** કહ્યું કે- "આઠમ, ચૌદશ, પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા આ પર્વતિથિઓ છે, તે એક માસમાં છ હોય છે, અને પખવાડીયામાં ત્રણ હોય છે. તેમજ બીજ, પાંચમ, આઠમ, અગીઆરસ અને ચૌદશ આ પાંચ તિથિઓ **ગૌતમ ગણધર મહારાજાએ** કહેલી છે. **બીજ**-બે પ્રકારના ધર્મારાધન માટે, **પાંચમ**-જ્ઞાનનિમિત્તે, **આઠમ**-આઠ કર્મના ક્ષય માટે, **અગીઆરસ**-૧૧ અંગની આરાધના માટે, અને **ચૌદશ**- ચૌદ પૂર્વની આરાધના માટે છે. આ પાંચ તિથિઓ જ્યારે પૂનમ અને અમાવાસ્યા સાથે ગણીએ, ત્યારે દરેક પખવાડીયામાં ઉત્કૃષ્ટથી છ પર્વો થાય છે." તેમજ **ભગવતી ટીકામાં ઉદ્દિષ્ઠ** શબ્દે કરી અમાવાસ્યા કહી છે. विपाक **સૂત્ર ટીકામાં** પણ તેમજ છે. વળી "બળ, વીર્ય, પુરુષકાર ને પરાક્રમ છતાં આઠમ, ચૌદશ, જ્ઞાનપંચમી, પજુસણ અને ચોમાસીના દિવસમાં જે ઉપવાસ છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ ન કરે, તેને પ્રાયશ્ચિત્ત આવે." એમ **ઓગણીશમા પંચાશકની ટીકા** વિગેરે અનેક ગ્રંથમાં પંચમીને ગણાવી છે, અને પંચમી પર્વતરીકે **મહાનિશીથમાં** પણ કહી છે. અહીં કોઈ શંકા કરે છે કે- જો આમ છે, તો ત્રણ, ચાર, પાંચ અને છ તિથિઓ તપસ્યા, શીલ વિગેરે પાળી આરાધવી જોઈએ. ઉત્તર આપે છે કે-જો સંપૂર્ણ શક્તિ હોય, તો તમામ આરાધવી અને છેવટે યથાશક્તિ-એક પણ આરાધન કરનારને કોઈ દોષ નથી. તથા-छण्हं

तिहीणं मज्झंमि का तिही अज्ज वासरे० આ ગાથા **શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય સૂત્રમાં** છે, અને તેનું વ્યાખ્યાન કર્યું છે કે "૮-૧૪-૧૫-આ ત્રણ તિથિઓ અજવાલી તથા અંધારી મળી છ તિથિઓ થાય છે. ઈત્યાદિક ગ્રંથને અનુસારે, અને **અવિછિન્ન પરંપરાએ** કરી, તમામ પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા પર્વપણે આરાધવીજ જોઈએ. વળી **સૂયગડાંગ સૂત્રના** બીજા **શ્રુતસ્કંધમાં લેપશ્રાવકના** અધિકારમાં કહ્યું છે કે- **चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठ पुण्णमासिणीसु पडिपुण्णं** આની વ્યાખ્યા-"ચૌદશ, આઠમ, પ્રસિદ્ધ છે, અને ઉદ્દિટ્ઠ એટલે મહા કલ્યાણક સંબંધીપણે પુણ્ય તિથિ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલી-ત્રણ ચૌમાસી પૂર્ણિમા." આ પર્વારાધન બતાવ્યું, તે જેમ **કાર્તિક શેઠે** સો વખત પાંચમી શ્રાવક પડિમા આરાધી, તેના સરિખો આ **ચરિતાનુવાદ** છે, પણ **વિધિવાદ નથી.** જે કોઈ એક જણ આચરે, તે **ચરિતાનુવાદ** છે, અને બધા **આચરે** તે **વિધિવાદ** છે. **વિધિવાદ** હોય, તે બધાએ માનવો જોઈએ. ॥૩-૩૫૭॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને ઉપધાન તપ કર્યા વિના નવકાર વિગેરે સૂત્રો ભાણવા કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જેમ સાધુઓને **યોગવહન** કર્યા સિવાય **આગમસૂત્રોનું** વાંચન પઠન વિગેરે કલ્પતું નથી, તેમ શ્રાવકોને પણ ઉપધાન કર્યા સિવાય **નવકારમંત્ર** વિગેરેનું ભણવું, ગણવું કલ્પે નહિ. **મહાનિશીથ સૂત્રમાં** કહ્યું છે કે—

से भयवं! सुदुक्करं पंचमंगलमहासुयक्खंधस्स विणओवहाणं पन्नत्तं, एसा नियंतणा कहं बालेहिं किज्जइ? गोयमा! जे णं केणइ न इच्छेज्जा एयं नियंतणं, अविणओवहाणेणं पंचमंगलसुअनाणमहिज्जइ अज्झावेइ वा, अज्झावयमाणस्स वा अणुन्नं पयाइ, से णं न भवेज्जा पिअधम्मे, न हवेज्जा दढधम्मे, न हवेज्जा भत्तिजुए, हीलिज्जा सुत्तं, हीलिज्जा अत्थं, हीलिज्जा सुत्तत्थोभए, हीलिज्जा गुरुं, जे णं हीलिज्जा सुत्तं-जाव हीलिज्जा गुरुं, से णं आसायेज्जा अतीताणागयवट्टमाणे तित्थयरे, आसाएज्जा आयरिअ-उवज्झाय-साहुणो, जे णं आसाएज्जा सुअनाणमरिहंतसिद्ध-साहू तस्स णं अणंतसंसारसागरमाहिडेमाणस्स तासु तासु संवुड-वियडासु चूलसीइ लक्ख-परिसंकडासु सीओसिण-मिस्सजोणिसु सुइरं नियंतणा इति॥

હે **ભગવાન! પંચમંગલમહાશ્રુત સ્કંધનું** વિનયોપધાન અત્યંત દુષ્કર બતાવ્યું. આ તપની સેવામાં રોકાવું બાલજીવોથી કેમ બને? **હે ગૌતમ!** જે કોઈ આ નિયંત્રણાને ન ઇચ્છે અને **પંચમંગલ મહાશ્રુતસ્કંધસૂત્રને** ઉપધાન કર્યા સિવાય ભણે, ભણાવે, ભણાવનારનું અનુમોદન કરે, તે પ્રિયધર્મી ન હોય, દઢધર્મી ન હોય, અને ભક્તિમાન ન બને, અને સૂત્રની હીલના કરે, અર્થની હીલના કરે, અને સૂત્ર અર્થ ઉભયની હીલના કરે, અને ગુરુની હીલના કરનારો બને, જે સૂત્રની અને યાવત્-ગુરુની હીલના કરનાર હોય, તે અતીત, અનાગત અને વર્તમાન તીર્થંકરોની આશાતના કરનાર થાય, અને આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુઓની આશાતના કરનારો થાય. જે શ્રુતજ્ઞાન, અરિહંત સિદ્ધ અને સાધુઓની આશાતના કરનારો થાય તે અનંત સંસાર સમુદ્રમાં રઝળે, અને સંવૃત વિવૃત ચોરાશી લાખ સંખ્યાવાળી શીત ઉષ્ણ અને મિશ્ર યોનિમાં લાંબો કાળ નિયંત્રણા ભોગવે.''

પરંતુ ઉપધાન કર્યા પહેલાં જેણે **નવકારમંત્ર** વિગેરે સૂત્રો ભણી લીધા હોય, તેણે પણ અવસર મળ્યે વિલંબ કર્યા સિવાય વિધિપૂર્વક અવશ્ય ઉપધાન વહન કરી લેવા. હમણાં તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ વિગેરેની અપેક્ષાએ લાભાલાભ વિચારીને ઉપધાન કર્યા સિવાય **નવકારમંત્ર** વિગેરેનું પઠન-પાઠન કરાતું દેખાય છે, તે **આચરણાથી છે, આચરણાનું લક્ષણ કલ્પભાષ્યમાં અને ઉપદેશપદમાં** બતાવ્યું છે કે—

''કોઈ મહાનુભાવ ગીતાર્થ પુરુષે જે આચર્યું હોય, તેને બીજા ગીતાર્થોએ સાવદ્ય ન હોવાથી, નિષેધ્યું ન હોય, પણ ઘણાઓએ અનુમોદ્યું હોય, તે આચરણા કહેવાય. આ આચરણા જિનાજ્ઞા સમાન જ છે.'' એમ **ભાષ્યાદિક** સૂત્રમાં કહ્યું છે. असढाइन्नऽणवज्जं, गीअत्थ अवारियंति मज्झत्था। आयरणावि हु आणत्ति वयणओ सुबहु मन्नंति।। ''સરળ મહાનુભાવે જે અનવદ્ય આચર્યું, અને ગીતાર્થ પુરુષોએ નિવાર્યું ન હોય, તે આચરણા પણ આજ્ઞા છે. એ વચનથી મધ્યસ્થ પુરુષો તેને બહુ માન્ય કરે છે.'' એમ જાણવું. ॥૩-૩૫૮॥

પ્રશ્ન : શ્રી વીરભગવાનનું તીર્થ કેટલા કાળ સુધી ચાલશે?

ઉત્તર :—ભગવતી સૂત્રના વીશમા શતકના આઠમા ઉદ્દેસાને અનુસારે એકવીસ હજાર વર્ષો સુધી ચાલશે. વળી- तित्थं भंते! तित्थं? तित्थयरे तित्थं?

[સેન પ્રશ્ન-૧૩...]

गोयमा! अरहा ताव नियमा तित्थंकरे, तित्थं पुण चाउवण्णाइण्णो समणसंघो। तंजहा-समणा, समणीओ, सावगा, साविआओ अ त्ति भगवत्याम्। "હે **ભગવાન્!** તીર્થ તે તીર્થ છે? કે તીર્થંકર તે તીર્થ છે? હે **ગૌતમ!** અરિહંત તો ચોક્કસ તીર્થને કરવાવાળા છે, અને તીર્થ તો સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ છે," એમ **ભગવતી સૂત્રમાં** કહ્યું છે, અને दुप्पसहंतं चरणं, भणियं जं भगवया इहं खेत्ते। आणाजुत्तेणमिणं, ण होइ अहुणत्ति वामोहो॥ "ભગવંતે આ ક્ષેત્રમાં **દુઃપસહસૂરિ** સુધી ચારિત્રમાર્ગ ચાલશે" એમ કહ્યું છે, તેથી આજ્ઞાને ધારણ કરવાવાળાઓએ આ હમણાંનું છે, તેવો ડોળાટ ન કરવો." આ પ્રકારે **ઉપદેશપદનું** વચન છે. ॥૩-૩૫૯॥

પ્રશ્ન: નારકીઓ પૂર્વ ભવમાં કરેલા દુષ્કૃત્યો જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી જાણે? કે અવધિજ્ઞાનથી જાણે?

ઉત્તર:—અનેક પ્રકારના પાપો કરીને જીવો નારકમાં જાય છે, તેઓ ભવ નિમિત્તે થયેલ જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પૂર્વ ભવમાં કરેલ પાપો પોતાની મેળે જાણે છે, અવધિજ્ઞાનથી કાંઈ જાણતા નથી, કેમકે અવધિજ્ઞાન તેઓને ઉત્કૃષ્ટથી એક યોજનનું હોય છે. એમ **ભવભાવના સૂત્રની ટીકામાં** કહ્યું છે. ॥૩-૩૬૦॥

પ્રશ્ન: મુંડકેવલીનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર:—**પંચસંગ્રહ ટીકામાં** બતાવ્યું છે કે- संविग्नो भवनिर्वेदादात्मनिस्सरणं तु यः। आत्मार्थं संप्रवृत्तोऽसौ, सदा स्यान् मुण्डकेवली॥ "જે સમકિત પામી, સંસારનું નિર્ગુણપણું દેખી, તેના ઉપર ખેદ ધારણ કરે છે, અને તેથી સંસારમાંથી નિકળી દીક્ષા અંગીકાર કરી ફક્ત પોતાના આત્માને તારવા ઈચ્છે, અને તે જ પ્રમાણે સદા ચેષ્ટા કરે, તે **મુંડકેવલી** થાય છે. ॥૩-૩૬૧॥

પ્રશ્ન: જે કાળમાં અથવા કાળાન્તરમાં જેટલા યુગલિયા હોય, તે તેટલા જ રહે? કે ઓછાવત્તા થાય છે?

ઉત્તર:—જે કાળમાં જેટલા યુગલિયા હોય, તે કાલમાં તો, તેટલાજ રહે છે, અને કાળાન્તરમાં **ભરત, ઐરવત ક્ષેત્રમાં** યુગલિયા ઓછાવત્તા થાય છે. દેવકુરુ વિગેરેમાં તો, કદાચિત્ સંહરણનો સંભવ છતાં પણ, કોઈ પણ કારણથી ફેર ત્યાં લાવી મૂકવાનું પણ બને છે, તેથી તેમાં ન્યૂન

કે અધિકપણું નથી. ॥૩-૩૬૨॥

પ્રશ્ન: સચિત્તના ત્યાગીને કારણ પડયે રાત્રિમાં પાણી પીવાની જરૂર પડે, તો અચિત્ત પાણી પીવે? કે સચિત્ત પીવે?

ઉત્તર:—સચિત્તના ત્યાગવાળાને કારણ પડયે રાત્રિએ પાણી પીવું પડે, તો ઉનું પાણી જ પીવે. ॥૩-૩૬૩॥

પ્રશ્ન: પડિલેહ્યા વિનાના સ્થાપનાચાર્ય પાસે, અને ફક્ત ચોલપટ્ટાનું પડિલેહણ કર્યું છે, તેવા ગીતાર્થ ગુરુ પાસે, કાજા સંબંધીના ઈરિયાવહિયા કરવા હોય તો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ગીતાર્થ ગુરુ પાસે તમામ ક્રિયાના ઈરિયાવહિયા કરવા કલ્પે છે. ॥ ૩-૩૬૪॥

પ્રશ્ન: ભગવતી સૂત્રમાં બતાવેલ ત્રિવિધ ત્રિવિધ પચ્ચક્ખાણવાળા પડિમાધર શ્રાવકે પડિલેહેલા સ્થાપનાચાર્ય પાસે સાધુઓને ઈરિયાવહીયા વિગેરે અનુષ્ઠાન કરવું સૂઝે? કે ફક્ત ઈરિયાવહિયાજ કરવા સૂઝે?

ઉત્તર:—પડિમાધરના સ્થાપના પાસે સાધુને ફક્ત ઈરિયાવહિયા કરવી સૂઝે, બીજું નહિ. ॥ ૩-૩૬૫॥

પ્રશ્ન: ગુરુ પાસે ઉપધાન વિગેરે ક્રિયા કરનાર શ્રાવક સ્થાપનાની વચ્ચે અને ગુરુની વચ્ચે, પંચેન્દ્રિયની આડ પડતી હોય, તો આગળ ખસે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આડ પડતી હોય તો બચાવવા આગળ ખસી શકે છે. ॥૩-૩૬૬॥

પ્રશ્ન: સીતા જનકરાજાની પુત્રી છે? કે રાવણની પુત્રી છે?

ઉત્તર:—ઘણા ગ્રંથોમાં જનકરાજાની પુત્રી બતાવી છે, અને વસુદેવ હીંડિમાં રાવણની પુત્રી બતાવી છે. ॥૩-૩૬૭॥

પ્રશ્ન: પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના શ્રાવકોને જુદા જુદા રંગવાળી મુહપત્તિ રાખવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના શ્રાવકોને ધોળી મુહપત્તિ કલ્પે છે, અને મધ્યમ જિનના શ્રાવકોને પાંચે ય રંગવાળી પણ કલ્પે છે. ॥૩-૩૬૮॥

પ્રશ્ન: દીક્ષિત થયેલા પંદરસો તાપસોને ગૌતમસ્વામીજીએ લબ્ધિ થકી દૂધપાકે પારણું કરાવ્યું, તે દૂધપાક વૈક્રિય હતો? કે નહિ?

ઉત્તર :—તે વૈક્રિય ન હતો, પરંતુ અક્ષીણ મહાનસ લબ્ધિએ કરી બધાને પહોંચે તેટલો દૂધપાક થઈ ગયો હતો. ॥૩-૩૬૯॥

પ્રશ્ન : અહીં કેટલાક ભૂકડિઆ કહે છે કે-"આપને ત્રિફલા વિગેરે ઉત્કટ દ્રવ્યનું ચૂરણ નાંખવાથી, પાણી પ્રાસુક થઈ જાય છે, તેમ અમારે પણ ઉત્કટ દ્રવ્યનું ચૂરણ નાંખવાથી, અનાજ વિગેરે અચિત્ત થઈ જાય છે." આનો બાધક ઉત્તર શો આપવો?

ઉત્તર :—ભૂકડિયાની શંકાનો ઉત્તર આપવો કે-ત્રિફલા નાંખવાથી પાણીમાં વર્ણ વિગેરે ફરી જાય છે, તેમજ જો ધાન્ય, ફલ વિગેરેમાં ઉત્કટ ચૂર્ણ નાંખવાથી, વર્ણ વિગેરે ફરી જતા હોય; તો અચિત્ત થાય, પણ તેમ બનતું નથી, માટે કેવી રીતે તે પ્રાસુક થાય? ॥૩-૩૭૦॥

પ્રશ્ન : ઈરિયાવહિયા દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી કેવી રીતે પડિક્કમવા પડે?

ઉત્તર :—દ્રવ્યથી-સચિત્ત વિગેરેનો સ્પર્શ થાય તો, ક્ષેત્રથી સો હાથ દૂર ગયા હોય તો, ઈરિયાવહિયા કરવા પડે છે, આવા અક્ષરો આવશ્યક ટીકા અને જીતકલ્પસૂત્ર ટીકા વિગેરેમાં છે, તથા કાલ અને ભાવથી ઈરિયાવહિયા કરવામાં વ્યક્ત અક્ષરો શાસ્ત્રમાં દેખવામાં આવ્યા નથી. ॥૩-૩૭૧॥

પ્રશ્ન : આવશ્યક સૂત્રના યોગ સાથેજ દશવૈકાલિક સૂત્રના યોગ વહેવા સૂઝે? કે નહિ?

ઉત્તર :—આવશ્યક યોગની આલોયણ કરી પછી લાગલાગટ દશવૈકાલિક યોગનો પ્રવેશ કલ્પે છે. ॥૩-૩૭૨॥

પ્રશ્ન : શ્રુતસ્કંધ વિગેરેના સમુદ્દેસ, અનુજ્ઞા વિગેરેમાં જ્યારે સમુદ્દેસનો દિવસ પડી જાય, ત્યારે તે દિવસ ફરી કરાવીને અનુજ્ઞાનંદિ કરવી? કે સંબદ્ધ હોવાથી અનુજ્ઞાનંદિ કરાવીને ત્રીજે દિવસે પડેલો દિવસ કરાવાય?

ઉત્તર :—સમુદ્દેસની ક્રિયા શુદ્ધ થઈ ગઈ હોય, દિવસ પડી ગયો હોય, તો સંબદ્ધપણાએ અનુજ્ઞાનંદિ કરીને પછી પડેલો દિવસ કરાવાય છે, પણ જો સમુદ્દેશની ક્રિયા સંબંધી દિવસ પડી ગયો હોય, તો ત્રીજે દિવસે અનુજ્ઞાનંદિ કરાવાય. ॥૩-૩૭૩॥

પ્રશ્ન : પ્રતિષ્ઠિત જિનપ્રતિમાનાં નામ અને લાંછનો વેચવાવાળાઓએ ઘસી નાંખ્યા હોય તો ફરી લાંછન વિગેરે કરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર :—પ્રતિષ્ઠિત જિનપડિમાના ફેર નામ લાંછન વિગેરે કરવું કલ્પે નહિ. કદાચ જરૂરી કાર્યને અંગે કરવું પડતું હોય, તો તે કર્યા બાદ પ્રતિષ્ઠિત વાસક્ષેપ વિગેરેથી શુદ્ધિ થાય છે, એમ પૂજ્યપાદ શ્રીવિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજાની શિખામણ છે. ॥૩-૭૭॥

પ્રશ્ન : बारस जोयण उसहे० આ ગાથા અનુસાર-શ્રીઋષભાદિક તીર્થંકરોના સમોસરણનું પ્રમાણ ઉત્સેધ અંગુલથી બનેલ યોજનોએ કરી કહેવાય છે? કે બીજી રીતે?

ઉત્તર :—આ ગાથાએ ઉત્સેધ અંગુલના બનેલ યોજનથી, સમોસરણનું માન બતાવ્યું, તે મતાંતર છે, અને "આ ગાથાની પરંપરા જણાતી નથી" એમ સમોસરણની અવચૂરિમાં કહ્યું છે. ॥૩-૭૫॥

પ્રશ્ન : ઋષભદેવ સ્વામીને શ્રેયાંસકુમારે ઘણા શેલડીના રસના ઘડાઓએ કરી પારણું કરાવ્યું? કે રસના એક ઘડાએ પારણું કરાવ્યું? તે પાઠ પૂર્વક જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર :—ઋષિમંડલ વૃત્તિમાં ૭મે પાને બતાવ્યું છે કે- "નિરવદ્ય આહાર માનીને હર્ષથી રોમાંચવાળા બનેલ શ્રેયાંસકુમાર તાજા શેરડી રસના ભરેલા ઘડાઓ ઉપાડી ભગવાન પાસે ગયો. અને અમરકવિએ બનાવેલ પદ્માનંદ કાવ્યના તેરમા સર્ગમાં કહેલ છે કે- "તે વખતે કોઈએ તાજા શેરડીના રસના ભરેલા ઘડાઓ શ્રેયાંસકુમારના ગૃહદ્વારમાં ભેટ તરીકે મૂક્યા. જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાળો તે કુમાર આ રસ ભિક્ષાના દોષો વિનાનો અને કલ્પ્ય છે એમ માનીને ભગવાન પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો કે-"હે ભગવાન્! આ ભિક્ષા ગ્રહણ કરો!" પ્રભુએ પણ બે હાથ ભેગા કરીને તે હાથ રૂપી પાત્ર આગળ ધર્યું, તેમાં શ્રેયાંસકુમાર તે ઘડાઓનો રસ નાંખવા લાગ્યો." અને હેમચન્દ્રસૂરિકૃત ઋષભદેવ ચરિત્રમાં બતાવ્યું છે કે-'આ અવસરે શ્રેયાંસકુમારને કોઈએ શેરડીના તાજા રસથી ભરેલા ઘડાઓ હર્ષથી ભેટ ધર્યા, તેથી નિર્દોષ ભિક્ષાદાનનો જાણકાર તે કુમાર ભગવાનને કહેવા લાગ્યો કે "હે ભગવાન! યોગ્ય એવો આ રસ આપ ગ્રહણ કરો." પ્રભુએ પણ બે હાથ ભેગા કરીને તે હાથ રૂપી પાત્ર ધારણ કર્યું. તેમાં તે ઘડાઓ શ્રેયાંસકુમાર ઉપાડી ઉપાડીને ઠલવવા લાગ્યો!" તથા અન્તર્વાચ્યમાં અને વસુદેવ હીંડી પ્રથમ ખંડમાં પણ આવુંજ લખે છે, તેથી ઘણા ગ્રંથોના પ્રમાણથી શેરડી રસના ઘણા ઘડાઓથી પ્રભુને

પારણું થયું. અને **આવશ્યક ચૂર્ણિમાં**-'ताहे सयं चेव खोअस्स रसघडगं गहाय भावसुद्धेणं पडिगाहगसुद्धेणं दाणेणं पडिलाभेस्सामित्ति'- "તે અવસરે **શ્રેયાંસ કુમાર** પોતે **ઈક્ષુરસનો** ઘડો ઉપાડીને ભાવશુદ્ધ, તથા પ્રતિગ્રાહક શુદ્ધ, અને ત્રિકરણ શુદ્ધ, એવા દાને કરી ભગવાનને પડિલાભીશ" એમ બતાવેલ છે. તેમજ **આવશ્યક નિર્યુક્તિ, તેની હારિભદ્રીય ટીકા, તથા બાર હજારી ટીકા, વર્ધમાનસૂરિકૃત ઋષભદેવ ચરિત્ર અને કલ્પકિરણાવલી** વિગેરે ગ્રંથો અનુસાર "એક ઈક્ષુ રસના ઘડાએ કરી ભગવાનને પારણું થયું" એમ જણાય છે. માટે રસઘડા સંબંધી એક, અનેકનો નિર્ણય તો સર્વજ્ઞ ભગવાન જાણે. ॥૩-૩૭૬॥

પ્રશ્ન: ત્રીજા વિગેરે ઉપધાનોમાં સાત ખમાસમણા દેવરાવાય છે, તે વિધિ કયા પાનામાં છે?

ઉત્તર:—ત્રીજા વિગેરે ઉપધાનમાં **સાત ખમાસમણા** આપવાનું વિધાન વિધિપાનામાં દેખાતું નથી. તો પણ **પરમગુરુ શ્રી વિજયહીર સૂરીશ્વરજી મહારાજનો** હુકમ છે કે-"આગળ માલારોપણ વખતે ત્રીજા વિગેરે ઉપધાનોનો **સમુદ્દેશ** અને **અનુજ્ઞા** કરી દેવાય છે, તેથી તેઓનો **ઉદ્દેસ** પણ કરવો જોઈએ." તેથી **સાત ખમાસમણ** દેવરાવવા જોઈએ. ॥ ૩-૩૭૭॥

પ્રશ્ન: पणवीस जोयण० ઈત્યાદિ ગાથા કયા **અંતર્વાચ્યોમાં છે? અને કેવી રીતે બંધ બેસતી કરવી?**

ઉત્તર:—આ ગાથા ઘણા **અંતર્વાચ્યના** પુસ્તકોમાં જોવામાં આવતી નથી, **કલ્પકિરણાવલી વૃત્તિમાં** જોવામાં આવે છે. ગણતરીની ઘટના માત્ર ઈંદ્રે રચેલા કલશોના પ્રમાણની અપેક્ષાએ કરી શકાતી નથી, પરંતુ, ઈંદ્ર, સામાનિકદેવ, વિમાન અધિપતિ, અને છૂટા દેવોએ કરેલા તથા કરાવેલાથી, તે સંભવે પણ છે. વળી **ત્રિષષ્ટિ ઋષભદેવ ચરિત્રમાં** તો-"પોતાના સ્વામીનો હુકમ બજવતા આભિયોગિક દેવો, અન્ય કુંભોથી તે કુંભોને ભરવા લાગ્યા. ભગવાનના સ્નાત્ર મહોચ્છવમાં ઈંદ્રના વારંવાર ખાલી થયેલ ઘડાઓને, જેમ ચક્વર્તીના નિધાનકલશો યક્ષદેવો ભરે, તેમ ભરવા લાગ્યા, અને તે વારંવાર ખાલી થતા તથા ભરાતા ફરતા કુંભો, અરઘટ્ટની ઘડીઓ માફક શોભવા લાગ્યા, આ પ્રકારે **અચ્યુત ઈંદ્રે** ક્રોડો કુંભોએ કરી ઈચ્છા મુજબ ભગવાનનું સ્નાત્ર કર્યું, પણ આશ્ચર્ય છે કે-તે સ્નાત્રે પોતાના આત્માને પવિત્ર કર્યો! આ પાઠ અનુસારે કેટલાક કલશો સ્નાત્રમાં

ઉપયોગી છે, પણ સ્થાપી રખાય છે, અને કેટલાક શોભા માટે હોય છે. તેની અપેક્ષાએ તે ગણતરી ઘટી શકે. પણ આ ગાથાનું પ્રામાણિક સ્થળ જાણવામાં ન હોવાથી આ બધું સર્વજ્ઞ મહારાજા જાણે. ॥૩-૩૭૮॥

પ્રશ્ન: યુગલિયાના મૃત શરીરો દેવતાઓ સમુદ્રમાં ફેંકી દે? કે પોતાની મેળે વિનાશ પામે?

ઉત્તર:—**ત્રિષષ્ટિ ઋષભદેવ ચરિત્રમાં** કહ્યું છે કે-"મરેલા યુગલિયાના શરીરો મોટા પક્ષીઓ માળાના કાષ્ઠમાફક ઉપાડીને સમુદ્રમાં ફેંકી દે." આ વચનથી મોટા પક્ષીઓ સમુદ્રમાં ફેંકી દે છે. યુગલીઆ સિવાયના ક્ષેત્રોમાં પણ એમ સંભવે છે. કેમકે-સ્વભાવથી મરણ પામેલા જંગલના પશુઓના શરીરોના અવયવો જોવામાં આવતા નથી. તેમ યુગલિયાને પણ છે, તેથી આ સંભાવના થાય છે. ॥૩-૩૭૯॥

પ્રશ્ન: अन्तकृत् શબ્દનો શો અર્થ છે?

ઉત્તર:—"જ્ઞાનાવરણ વિગેરે કર્મોનો વિનાશ કરી સિદ્ધિમાં ગયા" આવો અર્થ, **આવશ્યક હારિભદ્રીય ટીકામાં** अट्ठंतकडा रामा આ ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં છે. ॥૩-૩૮૦॥

પ્રશ્ન: दशविध चक्रवाल सामाचारी-આ વાક્યમાં ચક્વાલનો શો અર્થ થાય?

ઉત્તર:—**ચક્વાલ**-નિત્યક્રિયા, તે વિષયક સામાચારી, તે **ચક્વાલ સામાચારી** કહેવાય, અને તે દશ પ્રકારની છે, તેથી **દશવિધ ચક્વાલ સામાચારી** કહેવાય છે. **પંચવસ્તુ ટીકામાં** "**ચક્વાલ** એટલે જરૂરી કાર્ય." એવો અર્થ કર્યો છે. અને **પ્રવચન સારોદ્ધારના ૧૦૦મા દ્વારની ટીકામાં** "ચક્રની પેઠે દરેક પદે ભમતી એવી દશ પ્રકારની સામાચારી" એવો અર્થ કર્યો છે. ॥૩-૩૮૧॥

પ્રશ્ન: તીર્થંકર ભગવંતના જન્માદિ કલ્યાણકોમાં ઈંદ્રને આવવાનું શાસ્ત્રોમાં સ્પષ્ટ છે, તેમ ચ્યવન કલ્યાણકમાં લખ્યું દેખાતું નથી, તો તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—જેમ ચાર કલ્યાણકોમાં સુરેન્દ્રનું આવવું થાય છે, તેમ ચ્યવન કલ્યાણકમાં પણ ઈંદ્રનું આવવું અને સુવર્ણવૃષ્ટિ **સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્રમાં** બતાવેલ છે:-"આ અવસરે સર્વ ઈંદ્રો આસન ચાલવાથી, અવધિજ્ઞાને કરી જિનેશ્વરનો ગર્ભાવતાર મહોચ્છવ જાણીને, આસન થકી ઉઠી, પ્રભુસન્મુખ સાત આઠ પગલા

જઈ, ભૂમિમાં અડાડેલા છે મુકુટો જેઓએ એવા બની શક્રસ્તવે કરી વંદે છે, અને "જિનેશ્વરનાં પાંચે કલ્યાણકોમાં ઈંદ્રોએ અવશ્ય જવું જોઈએ" એમ નિશ્ચય કરીને સર્વે ચાલી નીકળે છે, અને જિનપિતા સુપ્રતિષ્ઠના ઘેરે ઈંદ્રના હુકમથી ધનપતિ વિગેરે યક્ષો મણિ, રત્ન અને સુવર્ણ દ્રવ્યનો સમૂહ મૂકે છે, અને ઘણા પ્રકારની મનોજ્ઞ ભોગ સામગ્રીની વસ્તુઓ તથા શ્રેષ્ઠ વસ્રો અને ઝગઝગાટ કરતાં વિવિધ આભરણો નાંખે છે." અને શાંતિનાથ ચરિત્રમાં પણ કહ્યું છે કે-ગર્ભના પ્રભાવથી રોગ શાન્ત થઈ ગયો તે વાત ઘટે છે. કેમકે-ગર્ભાવાસ દિવસે ઈંદ્રોએ આવી હર્ષથી વિશ્વસેન અને અચિરા માતા સાથે ભગવાનને વંદન કર્યું છે. ॥૩-૩૮૨॥

પ્રશ્ન: સ્વપ્નપાઠકોની પેઠે ચારણ શ્રમણ ઋષિ વિગેરે સ્વપ્નફલને કહે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ચારણ શ્રમણ ઋષિઓ પણ સ્વપ્નપાઠકની પેઠે સ્વપ્નફલ કહે છે, તેનો પાઠ- "मज्झिम उवरिम गेविज्जगाओ तो चविय नंदिसेणसुरो। अवयरिओ तग्गब्भे, तो सा चउद्दस नियइ सुमिणे॥३५॥ एत्थंतरंमि नाणी, चारणसमणो समागओ तत्थ। विहिणा पुट्ठो रण्णा, सुमिणाणं फलं कहइ एवं॥" "વચલી છઠ્ઠી ગ્રૈવેયકમાંથી ચ્યવીને નંદિષેણદેવ તેના ગર્ભમાં અવતર્યો, તેથી તેણે ચૌદ સ્વપ્નો જોયાં. આ અવસરે ત્યાં ચારણશ્રમણજ્ઞાની આવ્યા. વિધિપૂર્વક રાજાએ સ્વપ્નનું ફલ પૂછ્યું, તેથી સ્વપ્નફલ આ પ્રકારે કહે છે-" ॥૩-૩૮૩॥

પ્રશ્ન: "સુખડી વિગેરે પક્વાન્ન શિયાળામાં ૩૦ દિવસ, ઉનાળામાં ૨૦ દિવસ, અને ચોમાસામાં ૧૫ દિવસ સુધી, સાધુઓને લેવું કલ્પે છે." તેમ-આ બતાવેલ કાલમાં બનેલી સેવના, પાણી અને ખાંડે કરી, ૨૯ કે ૧૯ કે ૧૪ દિવસે લાડવા બાંધેલ હોય, તે લાડવા બન્યા ત્યારથી ૩૦ વિગેરે દિવસો સુધી વહોરવા કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પાણી અને ખાંડથી વર્ણ, રસ, ગંધ વિગેરે ફરી જાય છે, તેથી યથોક્તકાલ સુધી સાધુઓને વહોરવા કલ્પે, એમ સંભવે છે, પરંતુ આ બાબતના વિશેષ અક્ષરો સ્મરણમાં નથી. ॥૩-૩૮૪॥

પ્રશ્ન: જે સાધુએ જે યોગો કરેલા ન હોય, તેનાથી તે યોગોની પેસારવાની ક્રિયા કે નિકાલવાની ક્રિયા કરાવી શકાય કે નહિ?

ઉત્તર:—મુખ્ય વૃત્તિએ-જેણે જે યોગો વહન કર્યા હોય, તેણે જ તે જ યોગોની પ્રવેશ - નિવેશની ક્રિયા કરાવાય છે. પરંતુ તેમ ન હોય તો નન્દિ, **અનુયોગ દ્વારના યોગવાહી** તમામ યોગોમાં પેસાડવા કે નિકાલવાની ક્રિયા કરાવી શકે છે. કેમકે પ્રવેશ - નિવેશની ક્રિયાને યોગક્રિયા સાથે સંબંધ નથી, એવી પરંપરા પણ છે. પરંતુ તેણે યોગની સર્વ ક્રિયા કરાવવી કલ્પે નહિ. ॥૩-૩૮૫॥

પ્રશ્ન: ચાર દેવનિકાયોમાં વિમાનના અધિપતિ દેવો સમ્યક્દૃષ્ટિ જ હોય? કે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય?

ઉત્તર:—વિમાનના અધિપતિપણે જે દેવ ઉપજે, તે સમ્યક્દૃષ્ટિ જ હોય છે, કોઈ પણ કાળે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતો નથી. આ પ્રકારની અનાદિકાલની જગત્-વ્યવસ્થા છે, કેમકે-વિમાનના અધિપતિપણે ઉત્પન્ન થયેલ દેવ- किं मे पुव्वं करणिज्जं? किं मे पच्छा करणिज्जं? किं मे पुव्वं सेयं? किं मे पच्छा सेयं? किं मे पुव्वंपि पच्छावि हियाए सुहाए खेमाए निस्सेसाए आणुगामित्ताए भविस्सइ? "મારે પહેલાં શું કરવા લાયક છે? અને પછી શું કરવા લાયક છે? મારે પહેલું શું કલ્યાણકારી છે? અને પછી શું કલ્યાણકારી છે? મારે પહેલાં પણ અને પછી પણ હિતને માટે, ક્ષેમને માટે, કલ્યાણને માટે, અને સદા સાથે રહેવાને માટે શું થશે?" આ પ્રકારે **રાયપસેણીયમાં** બતાવેલ શુભ અધ્યવસાયવાળો થઈ વિચાર કરે છે, તેથી સમકિતી જ હોય છે. કેમકે-સમકિત વિના આવો અધ્યવસાય હોય નહિ. "આ પ્રકાર **રાયપસેણીયમાં સૂર્યાભદેવ સંબંધી** હોવાથી ચરિતાનુવાદ છે, તેથી તમામ અન્ય વિમાનના અધિપતિઓને કેવી રીતે આ પ્રકાર લાગુ પાડો છો?" આવી શંકા કરવી નહિ. કેમકે-અન્ય ગ્રંથોમાં બીજો પ્રકાર બતાવેલ નથી. માટે **સૂર્યાભ** સિવાય બીજા વિમાનના અધિપતિપણે ઉત્પન્ન થનારને પણ તે પ્રકાર કહેવો ઉચિત છે. માટેજ-**વિજયદેવના** અધિકારમાં તે જ અધિકાર **વિજય રાજધાનીમાં** ઉત્પન્ન થયો કે તુરત **વિજયદેવનો** આગમમાં બતાવ્યો છે. વળી **વિમાન** અધિપતિ દેવોનું મિથ્યાદૃષ્ટિપણું **સ્વીકારીએ** તો, સિદ્ધાયતનમાં રહેલી જિનપડિમા મિથ્યાદૃષ્ટિએ ગ્રહણ કરેલી થઈ જાય, તેથી પ્રતિમાનું ભાવગ્રામપણું બતાવ્યું છે, તે નાશ થઈ જાય.

[સેન પ્રશ્ન-૧૪]

કેમકે-સમ્યક્દષ્ટિએ ગ્રહણ કરેલી જિનપ્રતિમા ભાવગ્રામ પણે સિદ્ધાંતમાં બતાવી છે, પણ મિથ્યાત્વીઓએ ગ્રહણ કરેલી નહિ. કેમકે-**બૃહત્કલ્પ નિર્યુક્તિમાં** जा सम्मभाविआओ पडिमा, ईयरा ण भावगामो उत्ति- "જે સમકિતીએ ગ્રહણ કરેલી જિનપ્રતિમા છે, તે ભાવગ્રામ કહેવાય છે, બીજી કહેવાતી નથી. "વળી બીજાઓ વિમાનના અધિપતિ દેવોને મિથ્યાદષ્ટિ કહે છે, તો પ્રશ્ન પૂછીએ કે- "તે દેવો તીર્થંકરની આશાતના વર્જે છે? કે નહિ? જો "વર્જે છે," એમ કહો, તો તેઓનું મિથ્યાદષ્ટિપણું દૂર ભાગી ગયું. કેમકે-"આશાતનાનું વર્જન સમકિતીને હોય છે." આ વચનથી સમકિતી ઠરે છે. अहो देवाण य सीलं विसयविसमोहिआवि जिणभवने। अच्छरसाईहिं समं हासं कीलं च वज्जंति।। "અહો દેવોનો કેવો આચાર છે? કે જિનભવનમાં અપ્સરાઓ સાથે વિષયરૂપ વિષે કરી મોહિત છતાં, હાસ્ય અને ક્રીડાઓ વર્જે છે." આવો આશાતનાનો પરિહાર **સિદ્ધાંતમાં** કહેલો દેખાય છે, બીજે દેખાતો નથી. આ આચાર મિથ્યાદષ્ટિને સ્વપ્ને પણ સંભવે નહિ, પરંતુ સમકિતીને સંભવે છે, માટે જ આશાતનાને વર્જનારા દેવોનો વર્ણવાદ અરિહંતના વર્ણવાદની પેઠે સુલભબોધિનું પણ કારણ થાય છે. **ઠાણાંગમાં** પણ કહ્યું છે, કે-पंचहि जीवा सुलहबोहित्ताए कम्मं पकरेंति,- अरहंताणं वण्णं वयमाणे, जाव विविक्कतवबंभचेराणं देवाणं वण्णं वयमाणे પાંચ બાબતોએ કરી જીવો સુલભ બોધિપણું મેળવે છે, તેમાં દેવોનો વર્ણવાદ કહેલો છે. देवाणं वण्णं वयमाणे-દેવોનો વર્ણવાદ એટલે આચારની પ્રશંસા સુલભબોધિપણાનું કારણ થાય છે. વળી કેટલાકો શંકા કરે છે, કે "મિથ્યાદષ્ટિ છતાં સ્થાનના માહાત્મ્યથી આશાતના વર્જતા હશે," તે પણ ખોટું છે, કેમકે-મિથ્યાદષ્ટિઓ આશાતના વર્જીને સુલભબોધિપણાનું કારણ બાંધી શકતા નથી, ઉલટા સમકિતવિરુદ્ધ જ હોય છે. હવે બીજો પક્ષ કહો કે-"આશાતના વર્જતા નથી." તો તે પક્ષ ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે. કેમકે-**આગમમાં સિદ્ધાયતનની** આશાતનાનો પરિહાર જ બતાવેલ છે. बहूणं देवाणं देवीणं य वंदणिज्जाओ अच्चणिज्जाओ- "ઘણા દેવ દેવીઓને વંદનીક પૂજનીક છે." એમ બતાવ્યું છે. તે આશાતના વર્જતા હોય તો જ ઘટે. વળી **સિદ્ધાયતન** તો દૂર રહો, પણ પોતાની **સુધર્મા** સભામાં **માણવક ચૈત્યસ્તંભોમાં** અરિહંત મહારાજની દાઢાવાળા ડાબલાઓ રહે છે. તેથી ત્યાં પણ દેવો મૈથુનપ્રવૃત્તિ વિગેરેથી આશાતનાઓ કરતા નથી, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે-દેવોને સુલભબોધિનું

કારણભૂત આશાતનાનું વર્જન, સમકિત વિના ઘટતું નથી. માટે વિમાનના અધિપતિ દેવો સમકિતવન્ત હોય છે. વળી, બીજાઓ કલ્પના કરે છે કે-"વિમાનનો અધિપતિ દેવ મિથ્યાદષ્ટિ છતાં જિનપ્રતિમાને પૂજે છે, તે દેવલોકની મર્યાદા છે તેથી પૂજે છે." તો અધિપતિ દેવની અનુવૃત્તિથી તેમાં રહેલ બીજા મિથ્યાત્વી દેવો પણ પૂજા કરતા હોવા જોઈએ. એમ કેમ કલ્પના કરતા નથી? સમકિતી દેવો તો "આ પૂજા મોક્ષને માટે થશે" એ બુદ્ધિએ પૂજા કરે છે, જો બધા દેવો પૂજા કરતા હોય, તો-સૂત્રમાં सव्वेसिं देवाणं सव्वेसिं देवीणं य अच्चणिज्जे -સર્વ દેવ દેવીઓને અર્ચનીય એવી પાઠરચના હોત. પણ તેમ નથી, પણ बहुणं देवाणं देवीणं य-"બહુ દેવ-દેવીઓને અર્ચનીય છે" એવો પાઠ છે. તેથી નક્કી થાય છે કે-જે સમકિતદષ્ટિ દેવો છે, તે જ જિનપ્રતિમાને પૂજે છે, અને **નમુત્થુણં** સૂત્રથી સ્તવે છે, એમ બુદ્ધિમાનોએ વિચારી લેવું. વળી કેટલાક વિકલ્પ કરે છે કે-एवं खलु देवाणुप्पिआणं अंतेवासी तीसए नाम अणगारे छट्ठंछट्ठेण जाव सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो सामाणिया देवा के महिड्ढिया॥ "આ પ્રકારે આપના શિષ્ય **તીષ્યક** અણગાર છઠ્ઠછઠ્ઠ તપે કરી સામાનિક દેવ થયા ઈત્યાદિ યાવત્ શક્રઈંદ્રના સામાનિક દેવો કેવા મહર્ધિક હોય?" આ પ્રકારે **ભગવતી ત્રીજા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં** શક્રઈંદ્રના સામાનિક દેવોની ઉત્પત્તિ પોતપોતાના વિમાનમાં કહી, અને વિમાનનું અધિપતિપણું બતાવ્યું. તેથી સર્વ સામાનિક દેવો વિમાનના અધિપતિ કહ્યા, તેથી તેમાં રહેલ **સંગમક** દેવ પણ વિમાન અધિપતિ જ થઈ જશે, અને તે તો અભવ્ય હોવાથી જરૂર મિથ્યાદષ્ટિ જ છે. તેથી સર્વ વિમાનના અધિપતિઓ સમકિતી જ હોય, એમ કેમ કહી શકાય?" આમ જે બોલે છે તે પણ રૂડું નથી. કેમકે **પ્રવચનનો** અભિપ્રાય તેઓએ જાણ્યો નથી. કેમકે सयंसि विमाणंसि० આ પાઠના બલે કરી વિમાનનું અધિપતિપણું સામાનિક દેવોનું ઠરી શકશે નહિ. કેમકે તેવો પાઠ તો વિમાનનું અધિપતિપણું ન હોય તેવા સ્થલે પણ દેખાય છે. જેમકે-**જ્ઞાતાધર્મ કથામાં કાલીદેવીની કાલાવતંસક વિમાનમાં** ઉત્પત્તિ બતાવી છે. અને **સૂરપ્રભાદેવીની સૂરપ્રભ વિમાનમાં** કહી છે. યાવત્ **પદ્માદેવીની સૌધર્મ કલ્પમાં પદ્માવતંસક વિમાનમાં** કહી છે, અને ઈશાન દેવલોકમાં કૃષ્ણાવતંસક વિમાનમાં કૃષ્ણાદેવીની કહી છે. અને સિદ્ધાંતમાં દેવીઓને ભવન અને વિમાનો કહ્યા નથી. અપરિગૃહીતા દેવીઓને જ કહ્યા છે. હવે ભાવાર્થ

એ થયો કે-જેમ દેવીઓને જુદાં વિમાન હોતાં નથી, પરંતુ મૂલ વિમાન સંબંધીનો એક ભાગ, જે પોતાની ઉત્પત્તિને યોગ્ય હોય છે તેને વિમાનપણે જણાવ્યો. તેવી રીતે સામાનિક દેવોને પણ **શક્રવિમાન** સંબંધીનો તેની પ્રભુતાએ કરી નિયમિત કરેલો એક ભાગ તેના વિમાનપણે કહેવાય. તેમાં દૂષણ આવતું નથી. વળી જિનેશ્વરના જન્મમહોત્સવ વિગેરેમાં શક્રઈંદ્રનું સિંહાસન અને તેની અગ્રમહિષીઓનાં સિંહાસન જેમ મૂકાય છે, તેમ તેઓને લાયક સામાનિક દેવોનાં સિંહાસનો પણ મંડાય છે. તે ઉપરની બાબતને વ્યક્ત કરે છે. વળી,જો તે સામાનિકદેવો શક્રવિમાનમાં વસવાવાળા ન હોય, તો તેઓનાં સિંહાસને શક્રવિમાનમાં જે માંડવામાં આવે છે, તે કેમ બને? આ પણ પોતાની બુદ્ધિએ વિચારી લેવું. તેથી सयंसि विमाणंसि० આવો પાઠ જોઈને તે બાબત મુંઝાવું નહિ. માટે વિમાનના અધિપતિ દેવો સમકિતી હોય છે, આ બાબત **આગમ પ્રમાણથી** સિદ્ધ **થયેલી** છે, અને **આગમની યુક્તિથી** પણ સિદ્ધ થાય છે, તેથી તે પ્રમાણ કરવી જ. વળી **પંચ વસ્તુમાં** કહ્યું છે કે:-" તેવી રીતે વ્યાખ્યાન કરવું કે-જેમ જેમ તેનો બોધ થાય. આગમ સંબંધી બાબત આગમે કરી પુષ્ટ કરવી, અને યુક્તિ-ગમ્ય હોય, તે યુક્તિથી જણાવવી. વળી, વિશેષ સમજવાનું એ છે કે-**ચંદ્રવિમાનમાં** ચંદ્ર ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેના સામાનિક દેવો, આત્મરક્ષક દેવો વિગેરે પણ તેમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ વાત **ચંદપન્નત્તિના અઢારમા પાહુડાની ટીકાના છેડાના** ભાગમાં છે. માટે **સંગમક** દેવ જુદા વિમાનનો અધિપતિ નથી, એમ નિર્ણય થઈ શકે છે. માટે વિમાનના અધિપતિ દેવો સમકિતીજ છે, તે વ્યવસ્થિત થાય છે. ॥૩-૩૮૬॥

પ્રશ્ન: સમવસરણમાં પુષ્પો વૈક્રિય હોય ? કે ઔદારિક હોય ?

ઉત્તર:—સમવસરણમાં ફુલો પાથરવામાં આવે, તે વૈક્રિય હોય છે, અને જલ, સ્થલ થકી ઉપજેલા ઔદારિક પણ હોય છે, એમ **સમવાયાંગ સૂત્રની ટીકા** વિગેરેમાં કહ્યું છે, તે જાણવું. ॥ ૩-૩૮૭ ॥

પ્રશ્ન: પાંચ વિગઈનો ત્યાગ હોય તેને ગોળ ભેળવેલું ચુરમું બે ઘડી પછી કલ્પે કે નહિ ?

ઉત્તર:—પાંચ વિગઈના ત્યાગીને ગોળ ભેળવેલું ચુરમું તે આખો દિવસ કલ્પે નહિ.॥૩-૩૮૮॥

પ્રશ્ન : વિકલેન્દ્રિય જીવો મરી મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જાય? કે નહિ?

ઉત્તર :— પોતાના ભવથી ચ્યવી વિકલેન્દ્રિય જીવો મનુષ્ય થઈ મોક્ષે જાય નહિ, પણ "સર્વવિરતિ પામી શકે" એમ સંગ્રહણીટીકા વિગેરેમાં કહ્યું છે. ॥૩-૩૮૯॥

પ્રશ્ન : સાધુની પેઠે સાધ્વીને ચારણ શ્રમણલબ્ધિ હોય? કે નહિ?

ઉત્તર :— ચારણલબ્ધિ સાધ્વીને ન હોય, કેમકે-લબ્ધિસ્તોત્રમાં અને દશાશ્રુતસ્કંધમાં સ્ત્રીઓને તે લબ્ધિનો નિષેધ કહ્યો છે. ॥૩-૩૯૦॥

પ્રશ્ન : પાંચ નિર્ગ્રંથોમાંના સાધુ આહારક શરીર કોણ બનાવી શકે?

ઉત્તર :— "કષાયકુશીલ નિર્ગ્રંથો આહારક શરીર કરી શકે" એમ ભગવતી ટીકામાં પચીસમા શતકમાં તથા પંચનિર્ગ્રંથી પ્રકરણની અવચૂર્ણિમાં કહ્યું છે. ॥૩-૩૯૧॥

પ્રશ્ન : પાંચમા આરામાં પક્ષીઓનું આયુષ્ય કેટલું હોય?

ઉત્તર :— **मणुआउ सम गयाइ हयाइ चउरंसऽजाइ अट्ठंसा**
गोमहिसुट्टखराई पणंस साणाइ दसमंसा ॥४२॥
इच्चाइ तिरिच्छाणवि पायं सव्वारएसु सारिच्छं।

"મનુષ્યના આયુષ્ય જેટલું હાથી વિગેરેનું આયુષ્ય હોય છે, ઘોડા વિગેરેનું ચોથા ભાગનું હોય, બકરી વિગેરેને આઠમો ભાગ હોય. ગાય, ભેંસ, ઉંટ, ગધેડા વિગેરેને પાંચમો ભાગ હોય, અને કુતરા વિગેરેને દશમો ભાગ હોય.. ઈત્યાદિક તિર્યંચોને પણ પ્રાયે તમામ આરામાં સરખાપણું છે." એમ વીરંજય સેહર નામના ક્ષેત્રસમાસની ટીકામાં અને કાલસપ્તતિમાં પણ તેજ પ્રકારે કહ્યું છે. માટે પાંચમા આરામાં પણ પક્ષીઓનું આયુષ્ય મનુષ્ય આદિની અપેક્ષાએ હીન સંભવે છે. પરંતુ, કોઈ ઠેકાણે નામ પૂર્વક ચોથો ભાગ વિગેરેનો નિશ્ચય બતાવ્યો નથી. ॥૩-૩૯૨॥

પ્રશ્ન : પક્ખી ચૌમાસિક અને સંવત્સરીના ખામણા અને તપો પછીથી કેટલા દિવસ સુધી કરવા કલ્પે?

ઉત્તર :— ખામણા અને તપો પક્ખીના બીજ સુધી, ચૌમાસીના પાંચમ સુધી, અને સંવચ્છરીના દશમ સુધી, પરંપરાથી કરવા કલ્પે છે. વળી પક્ખી વિગેરેની પહેલાં પણ શક્તિ મુજબ તેના તપો કારણ પડ્યે કરી લેવા હોય, તો કરી શકાય છે. એમ પણ માન્યતા સ્વીકારવી. ॥૩-૩૯૩॥

પ્રશ્ન: ચંદ્રના પ્રકાશમાં દીવા વિગેરેની ઉજ્જોઈ લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—શરીર ઉપર ચંદ્રમાનો પ્રકાશ પડતો હોય, તો દીવા વિગેરેની ઉજ્જોઈ લાગતી નથી, પણ ન પડતો હોય, તો લાગે છે, એમ પરંપરા છે. તેમજ **ખરતરકૃત સંદેહ દોલાવલી** ગ્રંથમાં પણ તેમજ કહ્યું છે.।।૩-૩૯૪।।

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને ત્રિફલાના પાણીનો વપરાશ કયા ગ્રંથમાં કહ્યો છે?

ઉત્તર:—**નિશીથ ભાષ્યમાં तुवरीफले अ पत्तेo** આ ગાથાની **ચૂર્ણિમાં तुवरीफला हरितक्यादयo** "તુવરફલો એટલે હરડે વિગેરે" ઈત્યાદિક કહેલ હોવાથી ત્રિફલામિશ્રિત પાણી પ્રાસુક એટલે કે નિર્જીવ હોય છે. ।।૩-૩૯૫।।

પ્રશ્ન: "આજન્મ બ્રહ્મચારી **વિજયશેઠ** અને **વિજયા** શેઠાણીને ભકિતપૂર્વક ભોજન વિગેરે કરાવવામાં આવે, તો ચોરાશી હજાર સાધુઓને પડિલાભવા જેટલું પુણ્ય થાય છે."આવા અક્ષરો કયા ગ્રંથમાં છે.? અને તે કયા તીર્થંકરના વારામાં થયા? તે સ્પષ્ટ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—આ સંબંધ પ્રવાહથી ચાલ્યો આવતો સાંભળ્યો છે, પણ બીજી પ્રકારે તો આ પ્રમાણે છે:-"**વસન્તપુર** નગરમાં **શિવંકર** શેઠ **શ્રી ધર્મદાસસૂરીશ્વર** પાસે હર્ષપૂર્વક કહે છે કે-મારે એક લાખ સાધર્મિક ભાઈઓને ભોજન કરાવવાનો મનોરથ છે. પરંતુ, શું કરું કે તેટલું ધન મારી પાસે નથી. "ગુરુમહારાજે તેને કહ્યું કે-"તું **ભરુચમાં** મુનિસુવ્રત **સ્વામીજીને** વંદન કરવા જા. ત્યાં **જિનદાસ** નામનો શ્રાવક અને **સુહાગદેવી** નામની તેની સ્ત્રી શ્રાવિકા છે તે બન્નેનું વસ્ત્ર, ભોજન, અલંકાર વિગેરેથી વાત્સલ્ય કરવામાં આવે, તો લાખ સાધર્મિક ભાઈઓની ભક્તિ કર્યા જેટલું પુણ્ય થશે." આ સાંભળી **શિવંકર શેઠે** તેમ કર્યું, એટલે કે **સુહાગદેવી** સહિત જિનદાસની ભક્તિ કરી. પછીથી ચૌટામાં જઈ પૂછવા લાગ્યો કે "પુણ્યશાલી **જિનદાસ** શ્રાવક ખરેખર શ્રાવક છે? કે કપટી શ્રાવક છે?" લોકોએ તેને કહ્યું કે:-"હે ભાઈ ! તેનો વૃત્તાંત તું સાંભળ:- **જિનદાસ** જ્યારે સાત વરસની ઉમ્મરના હતા ત્યારે **શીલોપદેશ માલાનું** વ્યાખ્યાન તેણે ગુરુ પાસે સાંભળ્યું હતું. તેથી વૈરાગ્યરંગથી એકાંતર એટલે "એક દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળવું અને બીજે દિવસ છુટો" એમ જીંદગીનું બ્રહ્મચર્ય તેણે અંગીકાર કર્યું અને **સુહાગદેવીએ** પણ સાધ્વી પાસે એકાન્તર બ્રહ્મચર્ય વ્રત લીધું હતું. ભવિતવ્યતાના યોગે આ બન્નેયનું સગપણ થયું, અને વિવાહ થયો. તેથી **જિનદાસને** જે દિવસ મોકળો છે, તે દિવસે **સુહાગદેવીને**

બ્રહ્મચર્ય વ્રત છે, અને સુહાગદેવીને જે દિવસ મોકળો છે, તે દિવસે જિનદાસને વ્રત છે. તેથી તે બન્નેય જણાએ ગુરુ પાસે જાવજ્જીવ બ્રહ્મચર્ય વ્રત લીધું" આ હકીકત સાંભળી શિવંકર શેઠ આશ્ચર્ય પામી અનુમોદન કરવા લાગ્યા." આ બાબત ઉપદેશ તરંગિણી તથા ઉપદેશ રસાલગ્રંથમાં કહી છે. તેને અનુસારે જિનદાસને પડિલાભવામાં લાખ સાધર્મિક્ની ભક્તિ કર્યા જેટલું પુણ્ય થાય છે." એમ પાઠ છે. ॥૩-૩૯૬॥

પ્રશ્ન: પ્રભાતે ગીતાર્થ મહારાજ સ્વાધ્યાય કરે, તે સાંભળવા શ્રાવકો આવે, તે **સજ્ઝાય કરું** એવો આદેશ માગે? કે **સજ્ઝાય સાંભળું?** એવો **આદેશ માગે?**

ઉત્તર:—પ્રભાતે સ્વાધ્યાય સાંભળવા આવેલ શ્રાવકો **સ્વાધ્યાય કરું?** એવો આદેશ માગે, એવી વૃદ્ધપરંપરા છે. ॥૩-૩૯૭॥

પ્રશ્ન: ગણિવરો પાસે શ્રાવક, શ્રાવિકા પોસહ ઉચ્ચરવાનો આદેશ માગે, તો તેઓ આદેશ આપવા રોકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—ઉપધાન વિગેરે વિશેષ ક્રિયા વિના ગણિવરો આદેશ આપવા રોકાય નહિ. શ્રાવક, શ્રાવિકાઓ સામાન્ય સાધુ પાસે આદેશ માગીને પોસહની ક્રિયા કરી શકે છે, એમ વૃદ્ધપરંપરા છે ॥૩-૩૯૮ ॥

પ્રશ્ન: કેવળી ભગંવતોએ જે જીવોનું જે કાળમાં મોક્ષગમન જોયું છે, તે જીવો તે જ કાલમાં મોક્ષે જાય? કે નહિ? કેટલાકો કહે છે કે-"પુણ્ય અને પાપ કરતા જીવોની કાળસ્થિતિની હાનિ અને વૃદ્ધિ થાય છે, તે બરાબર છે?

ઉત્તર:—કેવળીઓએ જે કાળમાં જે જીવોનું મોક્ષે જવું જોયું છે, તે જીવો તે જ કાલે મોક્ષે જાય છે. કેમકે- કેવળી ભગવંતે તે જીવોની તમામ સામગ્રી પણ સાથે જોયેલી હોય છે, તેથી આમાં કોઈ પણ જાતની શંકા કરવી નહિ. ॥૩-૩૯૯ ॥

પ્રશ્ન: સાંજના પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક અધ્યયનો ક્યા ગણાય?

ઉત્તર:—**સંપૂર્ણ નવકાર, करेमि भंते सामाइअं** થી માંડી **अप्पाणं वोसिरामि** સુધી **સામાયિક** અધ્યયન છે. **लोगस्स उज्जोअगरे**થી માંડી **सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु** સુધી **ચોવિસત્થો** અધ્યયન છે. વાંદણા અપાય, તે ત્રીજું વંદનક અધ્યયન છે. **चत्तारि मंगलं, इच्छामि पडिक्कमिउं जो मे देवसिओ,**

इच्छामि प०इरियावहिआए० इच्छामि पडिक्कमिउं पगाम सिज्जाए० ઈત્યાદિક ચોથું પડિક્કમણું અધ્યયન છે, इच्छामि ठामि काउस्सग्गं०, तस्स उत्तरी०, अन्नत्थउससिएणं०, सव्वलोए अरिहंत चेइआणं०, पुक्खरवरदी०, सिद्धाणं बुद्धाणं०, वेआवच्चगराणं०, इच्छामि खमासमणो अब्भुट्ठिओमि अब्भिंतर देवसिअं खामेउं० इच्छामि खमासमणो पिअं च मे जं भे ઈત્યાદિક પાંચમું કાઉસ્સગ્ગ અધ્યયન છે. उग्गे सुरे नमुक्कारसहियं पच्चक्खामि ઈત્યાદિક સર્વ પચ્ચક્ખાણ સૂત્રો છઠ્ઠું પચ્ચક્ખાણ અધ્યયન છે. આ પ્રમાણે પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક સૂત્રો પરંપરાથી જાણવા. ॥ ૩-૪૦૦ ॥

પ્રશ્ન: છ આવશ્યક અધ્યયનના મૂલસૂત્રો ગણધરમહારાજે રચેલાં છે? કે કોઈ બીજાએ રચેલાં છે?

ઉત્તર: છ આવશ્યક સૂત્રો ગણધર મહારાજએ રચેલાં સંભવે છે. કેમકે વૃંદારુવૃત્તિમાં सिद्धाणं बुद्धाणं ની "ત્રણ ગાથાઓ ગણધર મહારાજાએ રચેલી છે," તેમ કહ્યું છે.

તેમજ પક્ખીસૂત્રમાં नमो तेसिं खमासमणाणं ના સર્વ આલાવાઓના સામાન્યે કરી એક કર્તા દેખાય છે. આવશ્યક સૂત્ર છે તે મૂલ સૂત્ર છે, અને મૂલ સૂત્રો તે આગમ છે, તેથી ગણધર મહારાજાએ બનાવેલ છે એમ સિદ્ધ થાય છે. તેમજ સકલ સિદ્ધાંત ગ્રંથોની ટીપ્પણીમાં षडावश्यक-मूल-सूत्राणि सुधर्मस्वामिकृतानि એમ લખ્યું છે. તથા સૂત્રોમાં सामाइयमाइयाइं एकारसअंगाइं अहिज्जइ સામાયિક વિગેરે અગ્યાર અંગો ભણે છે" ઈત્યાદિક કહ્યું છે. તેથી ગણધરકૃત જાણવા.॥૩-૪૦૧॥

પ્રશ્ન: શહેરમાં રહેલા વૃદ્ધ અને લઘુ ગીતાર્થોએ પરામાં શય્યાતરઘર કર્યું હોય, તો પરામાં રહેલ ગીતાર્થોએ શય્યાતરના ઘરથી આહાર વિગેરે વહોરવું કલ્પે? કે નહિ? તથા પરામાં રહેલ ગીતાર્થોએ નગરનું ઘર શય્યાતર કર્યું હોય, તો નગરના ગીતાર્થોએ તે ઘરે આહારાદિ લેવું કલ્પે? કે નહિ? તેમજ ત્રણ ગાઉની અંદર વૃદ્ધ ગીતાર્થોએ શય્યાતર ઘર કર્યું હોય? તે ઘર બધાઓએ વર્જવું જોઈયે? કે નહિ?

ઉત્તર:—નગરના ગીતાર્થોએ પરામાં શય્યાતર ઘર કર્યું હોય, તે ઘરે નગર તથા પરાના ગીતાર્થોએ આહાર વિગેરે લેવાય નહિ. અને પરામાં રહેલ

ગીતાર્થોએ નગરનું ઘર શય્યાતર કર્યું હોય તે ઘરે નગર તથા પરાના ગીતાર્થોએ આહાર વિગેરે લેવાય નહિ. પણ પરસ્પર તે ઘર જણાવવું જોઈએ. તેમજ વૃદ્ધ ગીતાર્થ પુરુષે કરેલું શય્યાતર ત્રણ ગાઉ સુધી મુખ્ય વૃત્તિએ સર્વ સાધુઓએ વર્જવું જોઈએ. પણ હાલમાં તે વિધિ સાચવાતો નથી, તો પણ જાણવામાં આવે તો સાચવવો, એમ **પરંપરા** છે.

વળી, જ્યાં રાત્રિવાસો રહી તે સ્થાનથી જે વેળાએ વિહાર કર્યો હોય, તે વેળાથી બીજા દિવસની તેટલી વેળા થઈ ગયા બાદ તે શય્યાતર ગણાતો નથી. એમ **આવશ્યક ટીપ્પણમાં** કહ્યું છે, તે જાણવું. ॥૩-૪૦૨॥

પ્રશ્ન; સામાયિક, પોસહ વિનાનો શ્રાવક સ્થાપનાચાર્યને પડિલેહતાં, **પડિલેહણા પડિલેહાવોજી** ! એવો આદેશ માંગી પડિલેહે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—મોકળો શ્રાવક પડિલેહણાનો પહેલો આદેશ માગી, મુહપત્તિ પડિલેહી, ધોતીયું બદલી, સ્થાપનાચાર્યનું પડિલેહણ કરે છે. પણ સામાયિક, પોસહ સિવાય **પડિલેહણા પડિલેહાવોજી** એ આદેશ માગે નહિ, એમ **પરંપરા** છે. ॥૩-૪૦૩॥

પ્રશ્ન; ગુરુએ નાની દીક્ષા આપ્યા બાદ, અને વડી દીક્ષા થયા પહેલાં યોગવહન કર્યા હોય, તેવો સાધુ **પડિક્કમણ** માંડલીમાં **અતિચાર** વિગેરે સૂત્રો કહી શકે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—વડી દીક્ષા થયા પહેલાં સાધુને માંડલીમાં અતિચાર વિગેરે સૂત્રો કહેવા કલ્પે નહિ, એમ **પરંપરા** છે.॥૩-૪૦૪॥

પ્રશ્ન; તમામ તીર્થંકરોની માતાઓ મુખમાં પેસતાં ચૌદે સ્વપ્ન દેખે ? કે કેટલાક દેખે ?

ઉત્તર:—તમામ તીર્થંકરોની માતાઓ મુખમાં પેસતાં ચૌદે સ્વપ્નાને દેખે છે એમ **સમ્યક્ત્વ રહસ્યની** ટીકામાં **प्रविशन्तो मुखाम्बुजे** આ વાક્યથી કહ્યું છે. **હેમચંદ્રસૂરિકૃત વીરચરિત્રમાં** પણ તેમજ કહ્યું છે. તેમજ **હારિભદ્રીય ટીકામાં** "દેવાનંદાએ પેસતાં અને નીકળતાં સ્વપ્નો જોયાં અને ત્રિશલાએ પેસતાં જોયાં" એમ કહ્યું છે. તથા **અચિરામાતા** ચૌદ સ્વપ્નોને મુખમાં પેસતાં જુએ છે." એમ વેશમરત્ન **શાંતિનાથ ચરિત્રમાં** કહ્યું છે. તેથી ચૌદે સ્વપ્ના મુખમાં પેસતાં જુએ છે. ॥૩-૪૦૫ ॥

[સેન પ્રશ્ન-૧૫...]

પ્રશ્ન: સિદ્ધોને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને વીર્ય અનન્તુ કહ્યું છે, તે કેવી રીતે ઘટે? કેમ કે તેઓને ભિન્ન ભિન્ન એકેકનો સદ્‌ભાવ છે, માટે તે બાબત સ્પષ્ટ પ્રસાદિત કરશો?

ઉત્તર:—જ્ઞાન વિગેરેને આવરણ કરનાર અનન્તા કર્મ પુદ્‌ગલોનો ક્ષય થવાથી તે જ્ઞાન વિગેરેનું અનન્તપણું બરાબર છે જ. કેમકે - જ્ઞાન વિગેરે ભાવો છે. પ્રાણ રહિત જીવ પણ તેઓથી જીવે છે. માટે નિરંતર સર્વ જીવોનું જીવપણું જ્ઞાનાદિકથી છે. અને જ્ઞાનાવરણનો ક્ષય થવાથી, અનન્તુ જ્ઞાન સિદ્ધને હોય છે. દર્શનાવરણીય ક્ષયથી અનન્તુ દર્શન, અને મોહના ક્ષયથી શુદ્ધ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. વેદનીય અને અંતરાયકર્મનો ક્ષય થવાથી અનન્તુ સુખ, અનન્તુ વીર્ય પ્રાપ્ત થાય છે, અને આયુષ્યના ક્ષયથી અક્ષયસ્થિતિ અનન્તી પામે છે, નામ અને ગોત્રના ક્ષયથી અનન્તુ અમૂર્તપણું અને અનન્તી અવગાહના પ્રાપ્ત થાય છે. એમ સ્પષ્ટપણે દરેકનું અનન્તપણું કહેલ છે. ॥ ૩-૪૦૬ ॥

પ્રશ્ન: ઉવવાઈ સૂત્રમાં **पन्ताहारे** આ પદની વ્યાખ્યામાં "સાધુઓ પર્યુષિત વાલ, ચણા વિગેરે વાપરે છે." એમ કહ્યું છે, તો તેમાં **પર્યુષિત** શબ્દનો શો અર્થ કરવો?

ઉત્તર:—સવારે રાંધેલ વાલ, ચણા વિગેરે કઠોળ મધ્યાહ્ન વિગેરે વખતે ઠંડા નીરસ અને નાશ પામેલા બની જાય તેને **पर्युषित** કહેવાય છે. **કલ્પભાષ્યમાં** કહ્યું કે **निप्फावचणगमाइ, अंतं पंत व होइ वावन्नं**- આ ટીકામાં **वावन्नं** એટલે "વિનાશ પામેલા" એમ કહ્યું છે. તેથી **અંતાહાર** વિગરેમાં સર્વ ઠેકાણે પોતાનો કદાગ્રહ છોડી રૂડી રીતે અર્થ કરવો જોઈએ. ॥ ૩-૪૦૭ ॥

પ્રશ્ન: **સગર ચક્રવર્તીના** સાઠ હજાર પુત્રોને જુદી જુદી માતા હતી? કે એક માતા હતી?

ઉત્તર:—**અજિતનાથ ચરિત્રમાં** કહ્યું છે કે:-"ચોસઠ હજાર સ્ત્રીઓએ સહિત ચક્રવર્તી રતિસાગરમાં ખુંચેલો દેવની પેઠે રમવા લાગ્યો; તેને અંતેઉરીઓના ભોગ થકી થયેલ ગ્લાનિ જેમ પશ્ચિમના પવનથી મુસાફરોને માર્ગજન્ય ખેદ દૂર થાય, તેમ સ્ત્રીરત્નના ભોગથી દૂર થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે નિરંતર વૈષયિક સુખ ભોગવતાં તેને જહ્નુ વિગેરે સાઠ હજાર પુત્રો

થયા. "આ લખાણથી ૬૦ હજાર પુત્રો ભિન્ન ભિન્ન માતાવાળા જણાય છે. અને **ભોજચરિત્રમાં** કહ્યું છે કે **"સગર ચક્વર્તીએ સિંહર્ષિ કેવલીને** પૂછ્યું કે -"હે ભગવાન! મારે પુત્ર થશે?" ત્યારે કહ્યું કે-"એકી સાથે ૬૦ હજાર પુત્રો થશે." ત્યારે ચક્વર્તીએ પૂછ્યું કે -'કેવી રીતે?" મુનિએ કહ્યું કે "સમુદાયકર્મના વશથી થશે. આજ રાત્રિએ અધિષ્ઠાયક દેવ એક આંબાનું ફળ તમને આપશે, તે ફળ થોડું થોડું ૬૦ હજાર સ્ત્રીઓને આપવું, તેથી તમામને પુત્રો થશે." ચક્વર્તીને તેમજ કરવાનું હતું. પણ રાજ્યના લોભથી એકલી પટ્ટરાણીજ તે ફલ ખાઈ ગઈ. તેથી જલોદર જેવું તેણીનું પેટ થયું. પૂર્ણમાસ થયા, ત્યારે પ્રસવ થયો, તો મંકોડા જેવડા પુત્રો જનમ્યા. તેઓને ઘીમાં ઝબોળેલા રૂના પોલથી વધાર્યા. તેમાં પહેલો **જહ્નુનામા** થયો." આ લખાણથી સાઠેય હજારની એક માતા છે. અને ૬૦ હજાર એક પેટમાં સમાઈ ગયા, તે દેવશક્તિથી બન્યું, તેમ જણાય છે. ॥૩-૪૦૮॥

પ્રશ્ન: ચૌદ પૂર્વીઓ બે ઘડીમાં અવળા અને સવળા ચૌદ પૂર્વો ગણી લે છે, તે સ્મરણમાત્રથી ગણે છે? કે-વાણી થકી ગણે છે?

ઉત્તર:—ચૌદ પૂર્વીઓ બે ઘડીમાં ચૌદ પૂર્વોને તાલુ અને હોઠપુટના સંયોગથી થતા શબ્દોએ કરી ગણે છે તે વાત પરિશિષ્ટ પર્વમાં કહેલ છે: महाप्राणे हि निष्पन्ने कार्ये कस्मिंश्चिदागते । सर्वपूर्वाणि गण्यन्ते सूत्रार्थाभ्यां मुहूर्त्ततः॥ "મહાપ્રાણધ્યાન પૂરું થાય ત્યારે કોઈ કાર્ય આવી જાય, તો એક મુહૂર્તમાં સૂત્ર અને અર્થે કરી ચૌદ પૂર્વો ગણી શકાય છે." આ લબ્ધિ પણ કેટલાક ચૌદપૂર્વીને હોય છે, પણ બધાને હોતી નથી, તે પણ જાણી લેવું. ॥૩-૪૦૯॥

પ્રશ્ન: સચિત્ત પાણી, લાડવા વિગેરે, સચિત્ત અને વિકૃતિમાં ગણાય? કે દ્રવ્યમાં ગણાય?

ઉત્તર:—શ્રાદ્ધવિધિમાં "સચિત્ત અને વિકૃતિ વર્જીને, જે મુખમાં નંખાય છે, તે દ્રવ્યમાં ગણાય છે." આમ કહેલ હોવાથી પ્રાસુક પાણી, ગરમપાણી, ચોખાનું ધોવાણ વિગેરે અચિત્ત હોવાથી દ્રવ્યમાં તેની ગણતરી કરાય છે. તેમજ એક જ દ્રવ્યમાં પણ પોલી, ક્ષોભિત પોલી, લહચૂઇ, સાતપડી, ગડદા વિગેરેમાં ભિન્ન નામો અને ભિન્ન રસો હોવાથી, તે બધા જુદા જુદા દ્રવ્યો ગણાય છે. અપ્રાસુક પાણી અને લાડવાદિક તો સચિત્ત

અને વિકૃતિ મધ્યે ગણાય છે. હાલમાં કેટલાકો તો દ્રવ્યની અંદર પણ ગણતરી કરતા દેખાય છે. વળી, રસનો સ્વાદ નહિ હોવાથી રૂપા વિગેરે ધાતુની સળી મુખમાં નાખવામાં આવી જાય, તો દ્રવ્યમાં ગણાતી નથી. ॥ ૩-૪૧૦॥

પ્રશ્ન: લોકો જિનકલ્પી મુનિને નગ્ન દેખે? કે નહિ?

ઉત્તર:—લોકો તેને નગ્ન દેખે છે. કેમકે શાસ્ત્રમાં "લજ્જાને જિતનાર હોય, તે જિનકલ્પ અંગીકાર કરે," એમ કહ્યું છે. ॥ ૩-૪૧૧॥

પ્રશ્ન: ઔષધની રસસામગ્રીમાં વચ્છનાગ વિગેરે નાંખેલ હોય તે અભક્ષ્ય થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—ઔષધ વિગેરેમાં વચ્છનાગ, ભંગિપોસ્ત, અહિફેન વિગેરે નાંખેલ હોય, તે દવા નિમિત્તે ગ્રહણ કરાય, તો અભક્ષ્ય નથી, પણ કામદેવને નિમિત્તે ગ્રહણ કરે, તો અભક્ષ્ય છે. ॥ ૩-૪૧૨॥

પ્રશ્ન: અઢી દ્વીપમાં એક સમયમાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા તીર્થંકરોનો જન્માભિષેક થાય? અને કેટલા આરામાં જન્માભિષેક થાય?

ઉત્તર:—અઢી દ્વીપમાં જઘન્યથી એક સમયમાં પાંચ મેરુ ઉપર દશ તીર્થંકરોનો ઈન્દ્રો જન્માભિષેક કરે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૦ તીર્થંકરોનો અભિષેક કરે છે. તથા તે જન્માભિષેક જઘન્યથી ચાર આરામાં થાય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ આરામાં થાય છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૪૧૩ ॥

પ્રશ્ન: ચક્વર્તીઓ **માગધ તીર્થ** વિગેરેમાં કેટલા અટ્ઠમ કરે છે?

ઉત્તર: (૧) માગધસ્તૂપ (૨) વરદામસ્તૂપ (૩) પ્રભાસસ્તૂપ (૪) વૈતાઢ્ય-દેવસાધન (૫) તિમિસ્રાદેવ-સાધન (૬) નમિવિનમિદેવસાધન (૭) સિંધુદેવીસાધન (૮) ચુલ્લહિમવત્ સાધન (૯) ગંગાદેવીસાધન (૧૦) નવનિધાનનું પ્રકટ થવામાં અને (૧૧) અયોધ્યા નગરીના પ્રવેશમાં-ચક્વર્તીઓ અનુક્મે ૧૧ અઠમો કરે છે, એમ **જંબૂદ્વીપપન્નત્તિ સૂત્રમાં** છે. અને તીર્થંકર ચક્વર્તીઓ અઠમ કરતા નથી, એમ પણ **શાંતિનાથ ચરિત્રમાં** છે, તે જાણવું. ॥ ૩-૪૧૪॥

પ્રશ્ન: ચક્રિપણું પામ્યા પછી ફેર ચક્રિપણું કેટલા કાળે પમાય?

ઉત્તર:—*જઘન્યથી અધિક સાગરોપમ કાળે પમાય, અને ઉત્કૃષ્ટથી અનન્તા*

કાળે ફેર ચક્રવર્તિપણું પામી શકાય. એમ **ભગવતી સૂત્ર ૧૧મા શતકમાં** છે. ॥૩-૪૧૫ ॥

પ્રશ્ન: કોઈક પુરુષ મરાતા પંચેન્દ્રિય જીવને મૂકાવે, તે અભયદાન કહેવાય? કે અનુકંપાદાન કહેવાય?

ઉત્તર:—તે અભયદાન કહેવાય છે. કેમકે "**શ્રી શાંતિનાથ** ભગવંતના જીવે પૂર્વ ભવમાં પારેવો મૂકાવ્યો, તે અભયદાન" એમ **પુષ્પમાલાની ટીકામાં** કહ્યું છે. ॥ ૩-૪૧૬ ॥

પ્રશ્ન: ઉપધાન વહેવાવાળાને તપના દિવસમાં કલ્યાણક તિથિ આવે, તો તે તપે કરી સરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—બાંધેલા તપ હોવાથી, તે તપે કરી સરે છે, એમ જણાય છે. નહિંતર તો, ચૌદશ વિગેરેમાં એકાસણ કરીને આગળની કલ્યાણક તિથિ આરાધાય છે. ॥ ૩-૪૧૭ ॥

પ્રશ્ન: સર્વ નારદો મોક્ષમાં જાય? કે દેવલોકમાં પણ જાય?

ઉત્તર:—નારદો મોક્ષમાં અને દેવલોકમાં જાય છે, એમ **ઋષિમંડલ ટીકામાં** કહ્યું છે. વળી તે પ્રથમ મિથ્યાત્વી હોય છે, પછી સમકિતી બને, એમ પણ તેમાં જ કહ્યું છે. અને તેઓનાં નામો **ભીમ - મહાભીમ - રુદ્ર - મહારુદ્ર - કાલ - મહાકાલ - ચતુર્મુખ - નવમુખ અને ઉન્મુખ** છે. ॥૩-૪૧૮॥

પ્રશ્ન: "**શ્રી વીરભગવાન સિંધુદેશમાં** ગયા તે વખતે ૧૫૦ સાધુઓએ અણસણ કર્યું," એવો પાઠ કયા ગ્રંથમાં છે? તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—**નિશીથ ચૂર્ણિમાં** તે અક્ષરો છે. તેમજ સંભળાય છે કે "કેવલ, મન:પર્યવ, અવધિ અને શ્રુતજ્ઞાનીઓ તળાવ, કુવા વિગેરેનું કદાચ અચિત્ત થઈ ગયેલું પાણી જાણતા હોય, છતાં અનવસ્થાદોષ નિવારવાને માટે વાપરે નહિ." તેવીજ રીતે **વર્ધમાનસ્વામીએ** શેવાલ વિનાનો ત્રસ વિગેરે જીવોથી રહિત નિર્મળ જળવાળો અને જેમાંથી તમામ જળના જીવો ચ્યવી ગયેલા હોવાથી અચિત્ત થયેલો પાણીનો ધરો જોવા છતાં, ખુબજ તરસ્યા થયેલા પોતાના શિષ્યોને તે જળ પીવાની આજ્ઞા કરી નહિ. અને અચિત્ત તલનું ભરેલું એક ગાડું દેખ્યું, છતાં અનવસ્થા નિવારવાને

માટે વાપરવાની આજ્ઞા કરી નહિ. અને સાધુસાધ્વી વિગેરેએ શ્રુતજ્ઞાન પ્રમાણે વ્યવહાર પાળવો," એમ શ્રુતજ્ઞાન પ્રમાણ તરીકે જણાવ્યું," એમ **આચારાંગ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનના ત્રીજા ઉદ્દેસાની ટીકામાં છે.** ॥ ૩-૪૧૯॥

પ્રશ્ન: અંધારે આહાર વાપરવામાં દોષ લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**ઓઘનિર્યુક્તિમાં** બતાવ્યું છે કે: **जे चेव रयणिभोयण-दोसा ते चेव संकडमुहंमि । जे चेव संकडमुहे, ते दोसा अंधयारंमि ॥१॥** "જે દોષો રાત્રિભોજનના બતાવ્યા છે, તેજ દોષો સાંકડા પાત્રામાં વાપરવાથી થાય છે, અને જે દોષો સાંકડા મોઢાવાળા પાત્રામાં વાપરવાથી થાય છે, તે જ દોષો અંધારે વાપરવાથી થાય છે." આ કથનથી અંધારે વાપરવાથી રાત્રિભોજન દોષ લાગે છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૪૨૦॥

પ્રશ્ન: **બ્રાહ્મી** અને **સુંદરી** પરણેલી હતી? કે નહિ? કેટલાક કહે છે કે-"**ભરતે સુંદરી સાથે** વિવાહ કર્યો હતો, અને **બાહુબલીએ બ્રાહ્મી સાથે** કર્યો હતો." તો **બાહુબલી** કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યા, ત્યારે વર્ષને અંતે **બ્રાહ્મી સુંદરીએ** આવીને "ભાઈ ! ગજથકી ઉતરો" એમ કેમ કહ્યું?

ઉત્તર:—"**ભરત** અને **બાહુબલીએ** વિપરીતપણાએ લગ્ન કર્યું હતું" એવા અક્ષરો **આવશ્યક મલયગિરિ ટીકામાં** છે, પણ તેઓએ "ભાઈ ! ગજથકી ઉતરો" એવું જે કહેલું, તે પૂર્વના ભાઈપણાના સંબંધથી. બન્ને એકઠી હોવાથી કહ્યું. માટે વ્યાજબીજ છે. ॥ ૩-૪૨૧ ॥

પ્રશ્ન: તેજોલેશ્યાના પુદ્ગલો સચિત્ત છે? કે અચિત્ત છે?

ઉત્તર:—લબ્ધિ પુદ્ગલરૂપ હોય નહિ, પણ શક્તિરૂપ હોય છે, પરંતુ જીવે તેજોલેશ્યાના પુદ્ગલો પોતાના જીવપ્રદેશો સહિત મુખથી કાઢેલા છે, માટે જીવપ્રયોગથી નીકળેલા હોવાથી સચિત્ત જણાય છે. !! ૩-૪૨૨ ॥

પ્રશ્ન: દેશવિરતિ અને સમકિતી બારમે દેવલોકે જાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—તે બન્નેય પણ ઉત્કૃષ્ટથી બારમા દેવલોકે જાય છે, તેવા અક્ષર **પન્નવણા સૂત્ર** અને તેની **ટીકામાં** છે. ॥૩-૪૨૩॥

પ્રશ્ન: સમકિત પામ્યા પછી જીવ કેટલા કાળે દેશવિરતિ અથવા સર્વવિરતિ પામે?

ઉત્તર:—"સમક્તિ પામ્યા પછી ૨ થી ૯ પલ્યોપમ સુધીની કર્મોની સ્થિતિ ઘટે, ત્યારે દેશવિરતિ પામે છે, અને સંખ્યાતા સાગરોપમ જેટલી કર્મની

સ્થિતિ ઘટે, ત્યારે સર્વવિરતિ પામી શકે છે," એમ **પ્રવચન સારોદ્ધારની ટીકામાં કહ્યું છે.** ॥ ૩-૪૨૪ ॥

પ્રશ્ન: ગૃહસ્થોએ દહિં, ચોખા વિગેરે સાથે એકમેક કર્યું હોય, તો તે દિવસે બીજા પહોરે નિવિયાતું થાય? કે નહિ? તેમજ દૂધ પણ રાંધેલા કુરીયા વિગેરે સાથે એકમેક કર્યું હોય; તો તે નિવિયાતું થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—કુરીયા સાથે એકમેક કરેલું દહિં કરંબારૂપ થઈ જાય છે, તે બે ઘડી પછી નિવિયાતું થાય છે. અને જે દૂધ અથવા દહિં **दुद्ध दहि चउरंगुले**-આ ગાથા અનુસાર કુરાદિ મિશ્ર કરાય છે તે, **ભાષ્યની અવચૂરિના વચનથી** વાસી થઈને નિવિયાતું થાય છે. ॥ ૩-૪૨૫ ॥

પ્રશ્ન: મહાગિરિ અને સુહસ્તિ સ્વામીના નામની પહેલાં કયા કારણથી **આર્ય** શબ્દ જોડાયો છે?

ઉત્તર:—**સ્થૂલભદ્રસ્વામીએ** બે શિષ્ય કર્યા, એક **આર્ય મહાગિરિજી** અને **બીજા આર્ય સુહસ્તિજી. तौ हि यक्षार्यया बाल्यादपि मात्रेव पालितौ ।।इत्यार्योपपदौ जातौ, महागिरि-सुहस्तिनौ ।।१।।**

"તે બન્નેયને **યક્ષા** આર્યાએ બાલપણાથી પણ માતાની જેમ પાળ્યા, તેથી તેમના નામ પહેલાં આર્ય શબ્દ જોડાય છે, **આર્ય મહાગિરિ** અને **આર્ય સુહસ્તિ સ્વામીજી** કહેવાય છે." એમ **પરિશિષ્ટ પર્વમાં કહ્યું છે.** ॥ ૩-૪૨૬ ॥

પ્રશ્ન: જેણે પંદર કર્માદાનનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય; તે અનાજ, નાલિએર વિગેરે ફળ, ગળી, હડતાળ, અને પશૂઓનો વેપાર કરે, તો તેને નિયમનો ભંગ થાય? કે નહિ? તથા **સદ્દાલપુત્ર** વિગેરે શ્રાવકોને કર્માદાનનો સંભવ છે? કે નિષેધ છે?

ઉત્તર:—ધાન્ય વિગેરેનું જે પ્રમાણ રાખ્યું હોય, તેના ઉપરાંત જો વેપાર કરે, તો ભંગ થાય છે. નહિંતર થતો નથી. તેમજ **સદ્દાલપુત્ર** વિગેરે શ્રાવકોનું પરિમિતપણું હોવાથી અંગારા વિગેરે કર્મ કરે છે, છતાં તેની કર્માદાન સંજ્ઞા નથી એમ **વૃદ્ધપુરુષનું વચન છે.** ॥ ૩-૪૨૭ ॥

પ્રશ્ન: ઉપવાસી શ્રાવક સાંજે સામાયિક ઉચ્ચરી મુહપત્તિ પડિલેહી પચ્ચક્ખાણ કરે? કે બીજી રીતે કરે? જો મુહપત્તિ પડિલેહી કરતા હોય, તો

વાંદણા દેવાનો નિષેધ કરો છો, તે શાથી?

ઉત્તર:—સામાચારી વિગેરે ગ્રંથોમાં-"ભોજન કર્યું હોય, તો વાંદણાં દીધા પછી પચ્ચક્ખાણ કરવું, એવા અક્ષરો છે. પણ ઉપવાસના દિવસે વાંદણાં દીધા પછી પચ્ચક્ખાણ કરવું, તેવો વિધિ નથી, પરંતુ મુહપત્તિ તો પડિલેહવી જોઈએ. કેમક-તેના વિના પચ્ચક્ખાણ કરવું કલ્પે નહિ, એવી **સામાચારી** છે. તેમજ ઉપધાનમાં પણ તેમજ કરાય છે. ॥ ૩-૪૨૮ ॥

પ્રશ્ન: પ્રતિવાસુદેવની માતા કેટલા સ્વપ્ન દેખે?

ઉત્તર:—તે ત્રણ સ્વપ્ના દેખે છે, **અજીતસિંહસૂરિ કૃત શાંતિનાથ ચરિત્રના છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં કહ્યું**, છે કે-**प्रत्यर्द्धचक्रिणां त्रींश्चान्येषामुत्तमजन्मिनाम्। एकैकमम्बिकाः स्वप्नं पश्यन्त्येषां हि मध्यतः॥** "પ્રતિવાસુદેવની માતા ત્રણ સ્વપ્ન જુવે, અને બીજા ઉત્તમ જન્મવાળાની માતા એક એક સ્વપ્ન આ ચૌદમાંથી જુએ." તેજ પ્રકારે, **સપ્તતિશત સ્થાનક ગ્રંથમાં** પણ છે. વળી તે ગજ, કુંભ અને વૃષભ એ ત્રણને જુવે છે, તે પરંપરાથી જાણવું. ॥ ૩-૪૨૯ ॥

પ્રશ્ન: સ્વયંબુદ્ધ અને પ્રત્યેકબુદ્ધ નગ્ન હોય? કે નહીં?

ઉત્તર:—સ્વયંબુદ્ધને પાત્રા વિગેરે બાર પ્રકારનો ઉપધિ હોય છે, તે આ પ્રમાણે છે:- પાત્રા - પાત્રાનું બંધન, નીચેનો ગુચ્છો - પુંજાણી -પડલા-રજસ્ત્રાણ-ગુચ્છો આ સાત પાત્રનાં ઉપકરણો અને ત્રણ કપડા, ઓઘો, મુહપત્તિ એમ બાર થયા, અને **પ્રત્યેક-બુદ્ધને** તો જઘન્યથી ઓઘો અને મુહપત્તિ એમ બે પ્રકારનો હોય, અને ઉત્કૃષ્ટથી પાત્રાનાં સાત ઉપકરણો, ઓઘો અને મુહપત્તિ એમ નવપ્રકારનો હોય છે, એમ **પક્ખીસૂત્રની મોટી ટીકામાં** કહ્યું છે. આ કથન મુજબ **સ્વયંબુદ્ધ** અને **પ્રત્યેકબુદ્ધ ચોલપટ્ટો** નહિ હોવાથી, કપડો છતાં પણ નગ્નજ જણાય છે. ॥ ૩-૪૩૦ ॥

પ્રશ્ન: આચારાંગ સૂત્રના અઢાર હજાર પદો છે, તેમાં એક પદનું પ્રમાણ કેટલું હોય?

ઉત્તર:—પહેલું **આચારાંગ અઢાર હજાર પદવાળું**, તેથી બમણા બમણા પ્રમાણવાળા બાકીના અંગો છે. આ પ્રકારે અગીઆરે અંગોની કુલપદ સંખ્યા ત્રણ કરોડ અડસઠ લાખ અને છેંતાલીશ હજાર છે. તેમાં એક પદનું પ્રમાણ

૫૧૦૮૮૬૮૪૦ આટલા શ્લોકો અને અઠાવીશ અક્ષરો હોય છે, એમ અનુયોગદ્વારની ટીકામાં છે. ॥ ૩-૪૩૧ ॥

પ્રશ્ન: સુપાર્શ્વનાથ ભગવંતને એક પાંચ અને નવફણા કરાય છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—जेणेगपंचनवसिरासु नागसिज्जासु तिसुवि पत्तेयं । जणणी सुमिणे पिच्छइ, गब्भत्थस्सावि सामिस्स ॥ "જેથી એક, પાંચ અને નવફણાવાળી દરેક જુદી જુદી નાગશય્યા ગર્ભમાં ભગવાન આવ્યે છતે માતા સ્વપ્નમાં દેખે છે." તેથી એક પાંચ અને નવ ફણા કરાય છે. અને પૂર્વાચાર્યો પાંચફણા રચવામાં આ પણ કારણ બતાવે છે કે-"ભગવાન છદ્મસ્થ અવસ્થામાં કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યા ત્યારે, સંવર્તક પક્ષીને નિવારવાને માટે વંદન કરવા આવેલ ધરણેન્દ્રે પાંચ આંગુલીવાળો હાથ વિકુર્વીને મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યો હતો; તેથી પાંચ ફણા કરાય છે." આ બાબતમાં વસુદેવ હીંડીનો બીજો ખંડ જોવો. અને કથાવલીના પ્રથમ ખંડમાં પણ કહ્યું છે કે-"સમોસરણમાં શક્રેંદ્ર વડે સુપાર્શ્વનાથના મસ્તકો નવફણા-રત્નાભરણોએ કરી ત્રણ પ્રકારે વિકુર્વાય છે." इग पण नवय सुपासो, पासो फण तिन्निसगइगार कमा । फणिसिज्जासु विणाओ, फणिंदभत्तीए नन्नेसु ॥ "સુપાર્શ્વનાથને એક પાંચ અને નવફણા, પાર્શ્વનાથને ત્રણ, સાત અને અગીઆર ફણા, સ્વપ્નમાં ફણીની શય્યા દેખવાથી, અને ફણીન્દ્રની ભક્તિથી, કરાય છે, બીજે કરાતી નથી." આ વચન હોવાથી સુપાર્શ્વનાથ અને પાર્શ્વનાથને ફણાકૃતિ કરાય છે, તે જાણવું. ॥ ૩-૪૩૨ ॥

પ્રશ્ન: ભગવંતનો જન્મ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण राइंदियाणं। આ સૂત્રમાં-નવ માસ સાડાસાત દિવસે કહ્યો, પણ નવમાસ અને સાત રાત્રિ જ થાય છે, કેમકે જેની મધ્ય રાત્રિમાં ઉત્પત્તિ છે, તેનો જન્મ પણ મધ્ય રાત્રેજ થાય, તો કેવી રીતે સાડાસાત રાત્રિ થાય?

ઉત્તર:—ભગવંતના જન્મમાં ૯ માસ અને ૭ રાત્રિ જ થાય છે, પરંતુ સિદ્ધાંતની શૈલી મુજબ તેવો પાઠ છે, એમ જણાય છે. ॥૩-૪૩૩॥

પ્રશ્ન: કેવળીઓને કેટલા પરિસહો હોય?

[સેન પ્રશ્ન-૧૬...]

ઉત્તર :—'કેવળીઓને ક્ષુધા, તૃષા, શીત, ઉષ્ણ, દંશ, ચર્યા, શય્યા, વધ, રોગ, તૃણસ્પર્શ અને મલ એમ ૧૧ પરિસહો હોય છે" એમ **ભગવતી આઠમું શતક નવમા ઉદ્દેશામાં** કહ્યું છે. ॥ ૩-૪૩૪॥

પ્રશ્ન : અનુત્તર વિમાનમાં ગયેલ જીવ કેટલા ભવો કરે?

ઉત્તર :—**વિજયાદિક** ચાર વિમાનમાં ઉત્કૃષ્ટથી બે વખત આવે, અને **સર્વાર્થસિદ્ધમાં** એક વખત આવે એમ **જીવાભિગમ ટીકામાં** કહ્યું, અને **विजयादिषु द्विचरमा** એમ **તત્ત્વાર્થ ચોથા અધ્યાયમાં** કહ્યું, અને **સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી** આવેલો જીવ અનન્તર ભવમાં સિદ્ધ થાય છે જ. **વિજયાદિક** ચારમાં ગયેલો જીવ મનુષ્યમાં જ આવે, અને જઘન્યથી એક અથવા બે ભવ કરે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૪ ભવ કરે, તેમાં- નરભવ આઠ, દેવભવ આઠ, અને ફરી નરભવ આઠ પછીથી સિદ્ધ થાય છે જ, **વિજયાદિકમાં** બે વખત ઉપજ્યો હોય, તેની નિયમથી અનન્તર ભવમાં સિદ્ધિ થાય છે જ, એમ પ્રઘોષ છે. અને **પન્નવણામાં** બતાવ્યું છે કે **વિજયાદિક** ચારમાં ગયેલ જીવ સંખ્યાતા ભવ કરે છે. ॥ ૩-૪૩૫ ॥

પ્રશ્ન : વિષ્ણુકુમાર એક થયા છે? કે બે થયા છે?

ઉત્તર :—**વાસુપૂજ્ય** સ્વામીના તીર્થમાં **નમુચિએ** કરેલો ઉપદ્રવ દૂર કરનાર પ્રથમ **વિષ્ણુકુમાર** થયા, અને બીજા **શાન્તિનાથ ભગવાનના** તીર્થમાં થયા, એમ **ઉત્તરાધ્યયન** સૂત્રની **ચૌદ હજારી ટીકામાં** કહ્યું છે, તે જાણવું. ॥૩-૪૩૬॥

પ્રશ્ન : શ્રી, હ્રી વિગેરે છ દેવીઓ, ચોવીશ જિનની યક્ષિણીઓ, ૫૬ દિક્કુમારીઓ, સરસ્વતી, શ્રુતદેવી અને શાસનદેવી આ સર્વમાંથી કોણ ભવનપતિનિકાયની છે? અને કોણ વ્યન્તરનિકાયની છે? તે પાઠ સહિત સ્પષ્ટપણે જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર :—**શ્રી, હ્રી** વિગેરે છ દેવીઓ ભવનપતિનિકાયમાંની છે એમ **બૃહત્ક્ષેત્ર વિચારની મલયગિરિ કૃત ટીકામાં** છે. તથા ચોવીશ જિનયક્ષિણીઓ વ્યન્તરનિકાયમાંનીજ છે એમ સંભવે છે. કેમકે **સંગ્રહણીમાં** કહ્યું છે કે:- **वंतर पुण अट्ठविहा पिसाय भूआ तहा जक्खे** ઈત્યાદિ, "વળી, વ્યંતર આઠ પ્રકારે છે, પિશાચ ભૂત તથા જક્ષ" વિગેરે; અને છપ્પનદિક્કુમારીઓ તો, **આવશ્યક ચૂર્ણિમાં** તેઓના ઋદ્ધિ વર્ણનના અધિકારમાં **बहूहिं वाणमंतरेहिं**

देवेहिं देवीहिं य सद्धिं संपरिवुडा- "ઘણા વાણમંતર દેવ તથા દેવીઓથી પરિવરેલી છે." ઈત્યાદિક કથન મુજબ વ્યન્તર નિકાયની જણાય છે. શાસનદેવી તો જિનેશ્વરની યક્ષિણીજ છે, બીજી કોઈ નથી. તથા સરસ્વતીદેવી અને શ્રુતદેવી તો એક છે, બે નામો તો પર્યાયવાચી છે, એમ જણાય છે. પરંતુ કોઈ ઠેકાણે પણ તેના આયુષ્યનું માન અને કઈ નિકાયની છે? તે જોવામાં આવતું નથી. ॥૩-૪૩૭॥

પ્રશ્ન: सुत्ते अत्थे भोयणकाले आवस्सए अ सज्झाइ।
संथारएवि अ तहा सत्तेया हुंति मंडलिआ ॥१॥

સૂત્ર, અર્થ, ભોજન, કાલ, આવશ્યક, સ્વાધ્યાય અને સંથારા આ સાત મંડલી છે. તેઓનો ઉપયોગ ક્યાં ક્યાં કરવો?

ઉત્તર:— પ્રભાતે સ્વાધ્યાય કરવો તે સૂત્રમંડલી, વ્યાખ્યાન કરવું અને અર્થપોરિસી કરવી તે અર્થ મંડલી, ભોજનમંડલી પ્રસિદ્ધ છે, કાલપવેણું તે કાલમંડલી, ઉભયકાલ પ્રતિક્રમણ તે આવશ્યક મંડલી, સજ્ઝાયનું પઠાવવું તે સ્વાધ્યાય મંડલી અને સંથારા વિધિનુ ભણાવવું તે સંથારા મંડલી કહેવાય છે. વળી, ત્રીજા પહોરે પડિલેહણના આદેશ માંગવાની મંડલી છે, તે તો પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય હીરપ્રશ્નના કથનથી આવશ્યક મંડલીમાં સમાઈ જાય છે, એમ જાણવું ॥૩-૪૩૮॥

પ્રશ્ન: વીરનિર્વાણથી ૧૫૨ વર્ષે जीअं काऊण पणं, तुरुमिणिदत्तस्स कालिअज्जेणं।
अविअ सरीरं चत्तं, नय भणिअमहम्मसंजुत्तं ॥१॥

"તુરુમિણિ નગરીના દત્તની સાથે જીવનું પણ જોખમ કરીને કાલિકાચાર્યે શરીરની મૂર્છા તજી, પણ અધર્મજનક વચન બોલ્યા નહિ." આ ગાથામાં બતાવેલ કાલિકાચાર્ય તે પ્રથમ થયા, અને વીરથી ૩૩૫ વર્ષે पढमानुयोगकासी० આ પ્રમાણે ઋષિમંડલ સૂત્ર મુજબ પ્રથમઅનુયોગના કર્તા બીજા થયા, અને વીરથી ૪૫૩ વર્ષે ગર્દભિલ્લનો ઉચ્છેદ કરનાર ત્રીજા થયા, અને વીરથી ૫૮૪ વર્ષે આર્યરક્ષિતસૂરિ શક્રઈન્દ્રે પૂછેલા નિગોદના વિચારના વ્યાખ્યાતા, શક્રઈન્દ્રે જેનું કાલિકાચાર્ય નામ પાડ્યું તે ચોથા થયા, અને વીરથી ૯૯૩ વર્ષે પાંચમથી ચોથમાં સંવચ્છરી લાવનાર પ્રાકૃત દીવાલીકલ્પ, સંસ્કૃત કાલિકાચાર્ય-કથા, શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચય - શ્રાદ્ધવિધિ, વિચારામૃત-સંગ્રહ, ભરતેશ્વરબાહુબલીવૃત્તિ વિગેરે ગ્રંથોને અનુસારે પાંચમા કાલિકાચાર્ય થયા. આ પ્રકારે પાંચ કાલિકાચાર્ય થયા.

તે સત્ય છે? કે અસત્ય?

ઉત્તર: —તમોએ જણાવેલ પાંચ **કાલિકાચાર્યો** સત્ય હોય એમ ભાસમાન થાય છે. પરંતુ તેનો નિર્ણય તો, તે ગ્રંથો જોયા બાદ જ જણાવવામાં આવશે. ॥૩-૪૩૯॥

પ્રશ્ન: કાલિકયોગની ક્રિયામાં સાધ્વીઓને શ્રાવકે વાંદણા દેવરાવ્યા હોય, તો સુઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કાલિકયોગની ક્રિયામાં કારણ પ્રસંગે સાધ્વીઓને શ્રાવક વાંદણા દેવરાવે, તો સુઝે છે, એમ **વૃદ્ધ પુરુષો** કહે છે. ॥૩-૪૪૦॥

પ્રશ્ન: દહીં સોળ પહોર પછી અભક્ષ્ય થાય? કે બાર પહોર પછી? તે વ્યક્ત જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર:—**आमगोरससंपृक्तं, द्विदलं पुष्पितौदनं। दध्यहर्द्वितयातीतं, क्वथितान्नं च वर्जयेत् ॥१॥ इति योगशास्त्रतृतीयप्रकाशे**

આની લેશમાત્ર વ્યાખ્યા બતાવે છે. આ **શાસનમાં** આ મર્યાદા છે કે -'કેટલાક પદાર્થો હેતુથી સિદ્ધ થઈ શકે છે, અને કેટલાક **જૈનાગમથી** સિદ્ધ થાય છે. જે હેતુગમ્ય પદાર્થો હોય, તે **પ્રવચનવેદીઓએ** હેતુથી પ્રતિપાદન કરવા, પણ જે **આગમગમ્ય** હોય તેમાં હેતુ અને હેતુગમ્યમાં **આગમમાત્રે** કરી બતાવનાર જિનાજ્ઞાનો વિરાધક બને છે. માટે કાચા ગોરસ સંયોગે કઠોળ વિગેરેમાં જે જીવોનું ઉપજવું થાય છે, તે હેતુવિષયક પદાર્થ નથી, પણ **આગમગમ્યજ** પદાર્થ છે, તે બતાવે છે. કાચા ગોરસના સંયોગવાળું કઠોળ, રાત્રિવાસી ભાત, બે દિવસનું દહીં અને કોહાઈ ગયેલું ભોજન તેમાં જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તે કેવલી ભગવંતે દેખેલા છે. માટે- કાચા ગોરસ સાથે કઠોળ વિગેરે ભોજનનો ત્યાગ કરવો. કેમકે તેવું ભોજન કરવાથી જીવહિંસા દોષ થાય છે." **अहर्द्वितयातीतं** આ પદનો શો અર્થ? બે દિવસ થઈ જાય, તો અભક્ષ્ય થાય. દિવસ શબ્દ લીધેલ છે, તેથી રાત્રિનું ગ્રહણ થઈ જાય છે જ. જેમ ૩૦ દિવસે એક માસ,પંદર દિવસે પખવાડીયું થાય તેમાં રાત્રિ આવી જાય, તેમ અહીં પણ સમજવું. તેથી બે રાત્રિ પસાર થાય ત્યારે તે બાર વિગેરે પહોર પછી, દહીં અભક્ષ્ય છે. પણ જ્યારે પહેલે દિવસે પ્રભાતે મેળવ્યું હોય તો, સોલ પહોર પછી પણ અભક્ષ્ય થાય છે. પરંતુ સોલ પહોરનો

નિયમ નથી, એમ સંભવે છે. કેમકે પહેલા દિવસની સાંજે મેળવેલ દહીં ૧૨ પહોર પછી પણ અભક્ષ્ય થાય છે. ॥ ૩-૪૪૧ ॥

પ્રશ્ન: જેણે ઘરસી પચ્ચક્ખાણ કર્યું છે એવો શ્રાવક અન્ય ઘરે જઈ ભોજન કરે, તે દાંતાણ કરીને કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ઘરસી પચ્ચક્ખાણવાળો શ્રાવક અન્ય ઘરે જઈ પચ્ચક્ખાણ પાળી ત્યાં દાતણ કર્યા સિવાય પણ ભોજન કરે, તે બરાબર છે, એમ વૃદ્ધો કહે છે. ॥ ૩-૪૪૨ ॥

પ્રશ્ન: કાલિક અને ઉત્કાલિક યોગની ક્રિયા ચક્ષુએ રહિત સાધુ પાસે કરવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કોઈ પણ કારણથી ચક્ષુ ચાલી ગઈ હોય, તેવા અંધ સાધુ પાસે કાલગ્રહણવાળા કે કાલગ્રહણ વિનાના યોગોની ક્રિયા પ્રાય: કરી શકાય નહિ, એમ જાણ્યું છે ॥ ૩-૪૪૩ ॥

પ્રશ્ન: **बारस मुहुत्त गब्मे, इयरे चउवीस विरह उक्कोसो।**

"ગર્ભજ મનુષ્યનો ઉત્કૃષ્ટ ૧૨ મુહૂર્ત વિરહકાલ છે. અને સંમૂર્છિમનો ઉત્કૃષ્ટ ૨૪ મુહૂર્ત વિરહકાલ છે. તો સંમૂર્છિમ મનુષ્યનો ઉત્કૃષ્ટો ૨૪ મુહૂર્તનો વિરહકાલ કેટલા કાળે આવે?

ઉત્તર:—આ જગતમાં મનુષ્યો સંમૂર્છિમ અને ગર્ભજ એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં સંમૂર્છિમ મનુષ્યો કદાચિત્ હોતાજ નથી. જઘન્યથી એક સમયનું અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૪ મુહૂર્તનું તેનું આંતરુ સૂત્રમાં બતાવેલું છે. ઉપજેલાને તો જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત સુધી જીવવાનું હોવાથી તે પછી નિર્લેપકાળનો સંભવ છે, જ્યારે હોય, ત્યારે જઘન્યથી એક, બે, અથવા ત્રણ હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાતા હોય, અને ગર્ભજ તો સંખ્યાતા હોય એમ **અનુયોગદ્વારની** ટીકામાં કહ્યું છે. ત્રસપણે ઉપજે, તે સતત જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી ઉપજ્યા કરે. તે પછી જરૂર અંતર પડે છે. વળી,સામાન્યે ત્રસ જીવની મોઘમપણાની વાત દૂર રહી, પણ સ્પષ્ટ વાત છે કે બેઈંદ્રિયો તેઈંદ્રિયો, ચઉરિંદ્રિયો, તિર્યક્ પંચેન્દ્રિયો, સંમૂર્છિમ મનુષ્યો, **અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસાને** છોડી તમામ નારકીઓ, **અનુત્તરદેવને** વર્જી તમામ દેવો નિરંતર ઉપજતાં જઘન્યથી એક સમય ઉપજે અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના

અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા કાળ સુધી ઉપજે. આ પ્રકારે **પંચસંગ્રહ** ટીકા ૪૫મા પાને છે. આ અક્ષરો મુજબ ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા કાળ સુધી સંમૂર્છિમ મનુષ્ય ઉપજ્યા પછી, કોઈ કાળે ૨૪ મુહૂર્તનો તદ્દન ઉપજે નહિ તેવો વિરહકાળ આવે એમ સંભવે છે. ॥૩-૪૪૪॥

પ્રશ્ન: કોઈક એક જણે ચારિત્ર, બ્રહ્મચર્ય વિગેરે વ્રત ગ્રહણ કર્યું, અને બીજાએ "ભાંગી જશે" એ ભયથી લીધું નહિ. આ બેમાંથી કોણ લઘુકર્મી અને કોણ ભારે કર્મી કહેવાય ? આ વાત પાઠ પૂર્વક જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—જેણે વ્રત લેતી વખતે શુભ પરિણામે કરી બોધિલાભ, દેવલોકનું આયુષ્ય વિગેરે શુભ કર્મ બાંધી લીધું, તે **ગૌતમસ્વામીજીએ** પ્રતિબોધેલ હાલિકની પેઠે તેને લાભ થઈ ગયોજ. હવે કદાચ કર્મના વશથી તે વ્રત ભાંગી નાંખ્યું હોય, છતાં નિન્દા, ગર્હા કરી નંદિષેણની પેઠે શુદ્ધ પણ થઈ શકે છે. માટે તે અપેક્ષાએ તે લઘુકર્મી છે. અને જેણે ભંગના ભયથી લીધું જ નહિ, તે ભારે કર્મી છે. કેમકે લેતી વખતે થવાવાળો લાભ તેને મળી શકતો નથી. બીજા પ્રકારે તો...

वयभंगे गुरुदोसो, थेवस्सवि पालणा गुणकरी उ।
गुरुलाघवं च नेअं, धम्मंमि अओ उ आगारा ॥१॥

"વ્રતભંગમાં મહાન્ દોષ થાય, થોડું પણ વ્રતનું પાળવું ફાયદાકારક છે. અને ધર્મમાં ગુરુલઘુપણું એટલે કે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી જે ઉચિત હોય, તે વિચારવું, આ માટે જ વ્રતોમાં આગારો મૂક્યા છે." એમ **પ્રત્યાખ્યાન પંચાશકમાં** કહ્યું. છે ॥૩-૪૪૫॥

પ્રશ્ન: દહીં સાથે શીતલ ઓદન એકઠા કરી કરંબો કરેલ હોય, તે ત્રીજે દિવસે સાધુઓને કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—દહીં અને છાશ સાથે બીજા દિવસે અથવા ત્રીજા દિવસે બનાવેલ કરંબો ત્રીજા દિવસ સુધી સાધુઓને વહોરવો કલ્પે છે, એમ પરંપરા છે. ॥૩-૪૪૬॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનવાલાને પવેણાની ક્રિયા પૂર્ણ થઈ ગયા બાદ, મુહપત્તિનું પડિલેહણ કર્યા વિના આલોયણા લેવી વિગેરે કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ઉપધાન વહેનારાઓ પવેણાની ક્રિયા પૂર્ણ થયા બાદ મુહપત્તિનું પડિલેહણ કર્યા વિના પણ આલોયણ લેતા અને ખામણાં કરતા પરમગુરુ શ્રી **વિજયહીરસૂરીશ્વર મહારાજા** પાસે જોવામાં આવ્યા છે, અને હમણાં પણ તેમજ કરાય છે. ॥૩-૪૪૭॥

પ્રશ્ન: શ્રાવક વિગેરે નવકારવાળી વિગેરેની સ્થાપના સાધુપેઠે બે નવકારે કરે? કે ત્રણ નવકારે કરે?

ઉત્તર:—શ્રાવક વિગેરેથી નવકારવાળી વિગેરે ત્રણ નવકારે સ્થાપી શકાય છે, એમ **અવિચ્છિન્ન પરંપરા** છે. પણ ઉઠાવવા વખતે તો શ્રાવકે કે સાધુએ એકજ નવકારે ઉઠાવી લેવી. ॥૩-૪૪૮॥

પ્રશ્ન: જીવોને ઈંદ્રપણાની પ્રાપ્તિ એક વખત થાય? કે અનેક વખત થાય?

ઉત્તર:—ઈંદ્રપણું અને ચક્રિપણું જીવ અનેક વખત પ્રાપ્ત કરે છે.

देविंदचक्कवट्टित्तणाइं मुत्तूणं तित्थयरभावं।
अणगारभाविआवि अ, सेसा य अणंतसा पत्ता॥१ ॥

"ઈંદ્રપણું, ચક્રવર્તિપણું, તીર્થંકરપણું અને ભાવિત અણગારપણું આ ચાર બાબતને છોડી બાકીના ભાવો જીવોએ અનંતી વખત પામેલા છે." આ ગાથા **પચ્ચક્ખાણ પયન્નામાં** છે. દેવેન્દ્રપણું અને ચક્રવર્તિપણું અનેક વખત પમાય, પણ અનન્તી વખત પમાતું નથી એ ભાવાર્થ છે. તેમજ-

देविंदचक्कवट्टित्तणाइं रज्जाइं उत्तमा भोगा।
पत्ता अणंतखुत्तो, न यऽहं तत्तिं गओ तेहिं ॥१॥

'દેવેન્દ્રપણું, ચક્રવર્તિપણું, રાજ્ય અને ઉત્તમ ભોગો અનંતવાર હું પામ્યો પણ તેથી તૃપ્ત થયો નહિ." આ ગાથા **મરણસમાધિપયન્નામાં** અને **મહાપ્રત્યાખ્યાન પયન્નામાં** છે. આમાં અનન્ત શબ્દ વાપરેલો છે, તે અનેક વખત એવા અર્થવાળો છે, એમ જાણવું. આ પાઠથી ભવ્ય જીવોને ઈંદ્રપણું અનેક વખત પમાય છે. ॥૩-૪૪૯॥

પ્રશ્ન: જીવના પ્રદેશથી આકાશપ્રદેશ સરખો છે? કે હીન છે? કે અધિક છે?

ઉત્તર:—જીવના એક પ્રદેશનું અને આકાશના એક પ્રદેશનું એકના બે ભાગ ન થાય તેવું સ્વરૂપ હોવાથી તુલ્યપણું છે, એમ માનવું. ॥૩-૪૫૦॥

પ્રશ્ન: કોઈ મુનિરાજને અંતર્મુહૂર્તના પ્રમાણવાળું છઠ્ઠું અને સાતમું ગુણસ્થાનક ઉત્કૃષ્ટથી દેશે કરી ન્યૂન પૂર્વક્રોડ વર્ષો સુધી રહે છે. તેમાં છઠ્ઠા અને સાતમા ગુણસ્થાનકનું અંતર્મુહૂર્ત સમાન હોય? કે ન્યૂન અધિક હોય?

ઉત્તર:—છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકનું અંતર્મુહૂર્ત મોટું હોય, અને સાતમાનું નાનું હોય એમ **ભગવતી સૂત્રના ત્રીજા શતકમાં** કહ્યું છે. અને તેમાંજ **મતાંતરે** કરી જે છઠ્ઠું અને સાતમું ગુણસ્થાનક પણ દરેક ન્યૂન પૂર્વ ક્રોડ વર્ષો પ્રમાણ કહેલ છે તે પણ જાણવું. (આ મતમાં સામાન્યે કરી પ્રમત્તપણું અને અપ્રમત્તપણું લેવું. અપ્રમત્તપણામાં કેવળિપણાનો પણ કાળ ગણાઈ જાય, તેથી પૂર્વક્રોડ વર્ષનો કાળ અપ્રમત્તને પણ ઘટી રહે.) ॥૩-૪૫૧॥

પ્રશ્ન: "તીર્થંકરની માતા ચૌદ સ્વપ્નોને સ્પષ્ટ દેખે, અને ચક્રવર્તીની માતા અસ્પષ્ટ દેખે, આવા અક્ષરો કોઈ ગ્રંથમાં છે? કે પ્રઘોષ છે?

ઉત્તર:—ચક્રવર્તીની માતા ઝાંખા દેખે છે, તેવો પાઠ **વાસુપૂજ્ય ચરિત્રમાં** છે.

चतुर्दशाप्यमून् स्वप्नान्, या पश्येत् किञ्चिदस्फुटान्।
सा प्रभो प्रमदा सूते, नन्दनं चक्रवर्तिनम् ॥१॥

"જે ચૌદે સ્વપ્નો પણ અસ્પષ્ટ દેખે, તે સ્ત્રી હે રાજન્! ચક્રવર્તીરૂપ પુત્રને જન્મ આપે છે." ॥ ૩-૪૫૨ ॥

પ્રશ્ન: સ્ફટિક વિગેરે પૃથ્વી સચિત્ત છે? કે અચિત્ત છે?

ઉત્તર:—સ્ફટિકાદિ પૃથ્વી સચિત્ત છે. **फलिह- मणि-रयण-विद्दुम** = સ્ફટિક, મણિ, રત્ન અને પરવાળા તે પૃથ્વીકાય જીવ છે અને બહાર નીકળ્યા બાદ રત્નો અચિત્ત હોય છે. **सुवण्ण- रयण - मणि -मुत्तिय-संख-सिल-प्पवाल-रत्तरयणाणि अचित्ताणि** = સુવર્ણ, રત્ન, મણિ, મોતી, શંખ, શિલાપ્રવાલ અને રક્તરત્નો અચિત્ત છે એમ **અનુયોગદ્વાર** સૂત્રના છેલ્લા ભાગમાં કહ્યું છે. ॥૩-૪૫૩॥

પ્રશ્ન: નવનારદો કયા વારામાં થયા? તે પાઠ પૂર્વક જણાવવા મહેર કરશોજી.

ઉત્તર:—નવે નારદો **વાસુદેવના** સમાન કાળમાં થયેલ સંભવે છે. કેમકે-તે તે ચરિત્રોમાં **વાસુદેવના** વારામાં **નારદોનું** ગમન - આગમન વિગેરે સંભળાય છે. ॥૩-૪૫૪॥

પ્રશ્ન: શાન્તિનાથ ભગવાનની માતાએ બે વખત ચૌદ સ્વપ્ન દેખ્યા કે એક વખત?

ઉત્તર:— **શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં આઠમા પર્વમાં કહ્યું છે કે:-**

द्विःस्वप्नदर्शनादर्हच्चक्रिजन्म - सुनिश्चया।
रत्नगर्भेव सा गर्भं, बभार शुभदोहदा ॥१६ ॥

"બે વાર સ્વપ્ન દેખવાથી અરિહંત અને ચક્રીના જન્મનો જેને નિશ્ચય થયેલ છે, એવી તે માતા રત્નગર્ભા પૃથ્વી પેઠે ગર્ભને શુભ દોહલાવાળી થઈ ધારણ કરવા લાગી." આ પ્રકારે બીજા ગ્રંથમાં પણ છે. તેથી અચિરામાતાએ બે વાર સ્વપ્નાં જોયાં હતાં. ॥ ૩-૪૫૫॥

પ્રશ્ન: તપ કરવાની અશક્તિવાળા શ્રાવકે આલોયણમાં દ્રવ્ય વાપરવાનું લીધું, તો તે દ્રવ્ય દેરાસરમાં વપરાય? કે બીજે ઠેકાણે વપરાય? અને ખરચવાનું દ્રવ્ય પ્રમાણ કેટલું અપાય?

ઉત્તર:— આલોયણમાં તપ કરવાની શક્તિ ન હોય, તો શ્રાવકને સંપત્તિ મુજબ દ્રવ્ય ખર્ચવાનું બતાવાય, પણ 'આટલું જ ખર્ચવું" એવો નિયમ હોય નહિ. અને તે દ્રવ્ય જીવદયા, જિનમંદિર અને જ્ઞાનભંડાર વિગેરેમાં અવસર મુજબ ખર્ચ કરવું જોઈએ. ॥૩-૪૫૬॥

પ્રશ્ન: શ્રાવક વાંદણાં દેતાં મુહપત્તિએ કરી ગુરુચરણને પૂંજે, તો આશાતના લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:— મુહપત્તિએ ગુરુપગે પૂંજે તેમાં આશાતના થાય તેવું જાણ્યું નથી. પણ ઉલટું ગુરુચરણનું પૂંજવું, તે વ્યાજબી છે. જેમ શિષ્ય ગુરુચરણને રજોહરણે કરી પૂંજે છે, તેમ આ પણ જાણવું. ॥ ૩-૪૫૭ ॥

પ્રશ્ન: છકીયું ઉપધાન વહન કર્યા બાદ છ મહિનાની અંદર માળા પહેરવી જોઈએ? કે છ માસ પછી પણ પહેરાય?

ઉત્તર:— છકીયા પછી છ માસમાંજ માળા પહેરવી જોઈએ એવો એકાંત જાણ્યો નથી, પણ જેમ વેલાસર પહેરાય તેમ કરવું તે શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૩-૪૫૮॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનની વાચના તપ પૂર્ણ થાય ત્યારે તપના દિવસમાંજ અપાય? કે બીજા દિવસે પણ અપાય?

ઉત્તર :—તપ પૂરું થયે વાચના અપાય છે, પણ તે તપના દિવસમાંજ આપવી એવો એકાંત જાણ્યો નથી. ॥૩-૪૫૯॥

પ્રશ્ન : મીઠામાં નાંખેલા કેરાં વિગેરેને તડકે મૂકી પછી તેલ વિગેરેમાં નાંખ્યા હોય તો સંધાન બોળ થાય કે નહિ ?

ઉત્તર :—ક્ષારમાં નાખેલાં કેરાં વિગેરેને ત્રણ દિવસ તાપમાં સૂકવીને પછી તેલ વિગેરેમાં નાંખવામાં આવ્યા હોય, તો સંધાન એટલે બોળ ન થાય એમ પરમગુરુ **શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજા** પાસે સાંભળ્યું નથી અને ગ્રંથમાં આવા પ્રકારના અક્ષરો પણ દેખ્યા નથી. પણ ઉલટું સંભવે છે કે-ક્ષારમાં નાંખેલ કેરાં વિગેરેમાં રહેલું જલ ત્રણ દિવસ તડકે નાંખતાં જો સૂકાય નહિ, તો સંધાન થાય છે, એટલે-અભક્ષ્ય હોય છે. ॥૩-૪૬૦॥

પ્રશ્ન : पच्छा इरियावहियाए આ પાઠ મુજબ શ્રાવકોને સામાયિક ઉચ્ચર્યા બાદ ઈરિયાવહી પડિક્કમવાનુ દેખાય છે. તેનો અર્થ જણાવવા પ્રસાદી કરશો.

ઉત્તર :—આનો તમામ વિસ્તાર **આવશ્યક ચૂર્ણિમાં** છે. બીજા ગ્રંથો તો તેને અનુસરીને છે. અને **આવશ્યક ચૂર્ણિમાં** પછી **ઈરિયાવહી** સામાયિક સંબંધી કહી નથી. કેમકે- **जइ चेइयाइ अत्थि** જો ચૈત્યો છે, ઈત્યાદિક પાઠ ત્યાં કહેલ છે, તેથી ચૈત્ય સંબંધી આ **ઈરિયાવહિયા** જણાય છે અને **ઈરિયાવહિયા** કરવા મુહપત્તિ પડિલેહવી વિગેરે તમામ બીજો વિધિ તો પરંપરાથી જણાય છે. તેથી **ઈરિયાવહિયા** કરીને જ સામાયિક ઉચ્ચરવું. ॥૩-૪૬૧॥

પ્રશ્ન : સરીરમુસ્સેહ અંગુલેણ તહત્તિ૦ આ વચનથી એકાંતે કરી ઉત્સેધ અંગુલે શરીરનું માપ કરાય ?

ઉત્તર :—ઉત્સેધ અંગુલે શરીરનું માપ કરવું કહ્યું છે, તો પણ તે વચન પ્રાયિક સંભવે છે, તેથી કોઈ પ્રકારનો વાંધો આવતો નથી; જો એકાંતે શરીરમાન ઉત્સેધ અંગુલે કરાતું હોય, તો **પન્નવણા ઉપાંગ** વિગેરેમાં કહેલ બાર યોજન શરીરવાળો **આસાલિયો જીવ મહાવિદેહ** વિગેરેના ચક્રવર્તીઓના સૈન્યનો વિનાશ કરનાર કેમ બની શકે ? અથવા "લાખ યોજનનું બનાવેલ વૈક્રિય શરીર કરી **ચમરઈન્દ્રે** એક પગ **પદ્મવરવેદિકામાં** મૂક્યો અને એક પગ **સૌધર્મ સભામાં** મૂક્યો" ઈત્યાદિક **ભગવતીસૂત્રમાં** કહેલ બાબત કેવી રીતે સંભવી શકે ? માટે તે વચન પ્રાયિક જાણવું. ॥ ૩-૪૬૨ ॥

પ્રશ્ન: મુહપત્તિના પડિલેહણમાં **सुत्तत्थ तत्तदिट्ठी** "સૂત્ર અર્થ તત્ત્વ કરી સદ્દહું" વિગેરે ભાવના કરી છે, તે સ્થાપનાચાર્યના પડિલેહણમાં કરાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—પ્રવચન સારોદ્ધાર ટીકા-અને પ્રતિક્રમણ હેતુગર્ભ વિગેરે ગ્રન્થોમાં મુહપત્તિ અને દેહના પડિલેહણમાં ૫૦ બોલની ભાવના કહી છે, પણ **સ્થાપનાચાર્ય** પડિલેહણની કહી નથી, તો પણ મુહપત્તિ પડિલેહણના ત્રણ કારણો કહ્યા છે, જેમકે-

जइवि पडिलेहणाए हेऊ जियरक्खणं जिणाणा य।
तहवि इमं मणमक्कडनिजंतणत्थं मुणी बिंति ।।१।।

"જોકે પડિલેહણાનો હેતુ જીવોનું રક્ષણ અને જિનેશ્વરની આજ્ઞાનું પાલન કહેલ છે, તો પણ મનરૂપ માંકડાને રોકવાને માટે આ પચાસ બોલ બોલવાનું જ્ઞાનીઓ કહે છે." આ કારણો સ્થાપનાચાર્ય વિગેરેમાં પણ જણાય છે, માટે સ્થાપનાચાર્યની મુહપત્તિ વિગરેમાં પણ બોલ કરવા જોઈએ એમ જણાય છે. ।।૩-૪૬૩।।

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને ઉપવાસમાં ચોખાનું ધોવણ અને રાખોડીથી બનેલ અચિત્ત પાણી પીવું કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—ઉપવાસમાં શ્રાવકોને પ્રાસુક પાણી અને ઉષ્ણજલ એમ બે પાણી પીવા કલ્પે છે, ચોખાનું ધોવણ અને રક્ષાજલ પ્રાસુક હોય છે; પણ તે શ્રાવકોને કલ્પે નહિ. ।।૩-૪૬૪।।

પ્રશ્ન: કૃષ્ણ વાસુદેવે ૧૮ હજાર સાધુને વાંદણાં દીધાં, તે લબ્ધિએ દીધાં ? કે એમને એમ ? જો લબ્ધિએ દીધાં કહો, તો **વીરા સાલવીએ** દીધાં, *તે લબ્ધિએ દીધાં ? કે કેમ ?*

ઉત્તર:—કૃષ્ણ વાસુદેવે હજાર વિગેરે પરિવારવાળા **થાવચ્ચાપુત્ર** વિગેરે અગ્રેસર મુનિરાજોને વાંદણાં દીધાં, તેમાં તેમનો પરિવાર સમાઈ ગયો જ, તેથી મને કરીને તો અઢાર હજાર સાધુઓને વાંદણાં આપેલાં જ હતાં. જો આ પ્રકારે ન માનીએ, તો ૧૮ હજારને વાંદવામાં કાલ પહોંચે નહિ. કેમકે-તે વખતે અત્યાર કરતાં કાંઈ દિવસ મોટો ન હતો. તેમજ કૃષ્ણ વાસુદેવને પણ વંદન દેવાની લબ્ધિ પણ હોય, તેમ જાણ્યું નથી. માટે વીરા સાલવીને ૧૮ હજારને વાંદવામાં કાંઈ પણ શંકા કરવાની

જરૂર નથી, એમ વિચારી લેવું. ॥૩-૪૬૫॥

પ્રશ્ન: બે ચૈત્ર મહિના હોય, તો કલ્યાણક તિથિનો તપ પહેલામાં કરાય? કે બીજામાં?

ઉત્તર:—ચૈત્ર માસનો કલ્યાણક તપ પ્રથમ ચૈત્ર વદથી બીજા ચૈત્ર શુદ સુધી **તાતપાદ શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ** કરાવતા એમ જાણવામાં છે, તેથી તે જ પ્રમાણે કરવો. નહિંતર તો ભાદરવાની વૃદ્ધિમાં માસક્ષમણ વિગેરે તપો ક્યાં કરાય ? ॥૩-૪૬૬॥

પ્રશ્ન: **उच्चनीचमज्झिमकुलाइं अडइ** આ પાઠમાં લોંકાઓ **નીચ શબ્દે** કરી સર્વ નીચકુલો એવો અર્થ બોલે છે, તો આનો સત્ય અર્થ શો છે?

ઉત્તર:—**नीचकुलानि : दरिद्रकुलानि उच्चकुलानि : ऋद्धिमत्कुलानि** નીચ કુલો એટલે દરિદ્રકુલો અને ઉચ્ચકુલો એટલે ઋદ્ધિમાન કુલો. આવી વ્યાખ્યા **દશવૈકાલિક ટીકા** વિગેરેમાં કરેલી છે, તેથી નીચકુલો એટલે દરિદ્રકુલો જાણવા, પણ નિંદનીયકુલો નહિ જાણવા, તેથીજ **દશવૈકાલિકમાં** પણ **पडिकुट्ठकुलं न पविसे** નિષેધ કરેલ-"નિંદનીય કુલમાં આહાર પાણી માટે પેસે નહિ," ઈત્યાદિક બતાવ્યું છે, તે ઘટી શકે છે. ॥૩-૪૬૭॥

પ્રશ્ન: સમુદાની ભિક્ષા કહી છે, તેનો શો અર્થ?

ઉત્તર:—**उच्चावचं-धनापेक्षया उत्तमाधमं कुलं चरेत् सा समुदानी भिक्षोच्यते**-ધનની અપેક્ષાએ ઉત્તમ અને અધમ કુલમાં ભિક્ષા માટે ફરે, તે સમુદાની ભિક્ષા કહેવાય છે, એમ **દશવૈકાલિક પિંડેષણા અધ્યયનની ટીકા વિગેરેમાં** કહ્યું છે. ॥૩-૪૬૮॥

પ્રશ્ન: પોસાતીએ પહોર અથવા દોઢ પહોર દિવસ ચડે ત્યારે દેરાસર જઈ દેવ વાંદી લીધા હોય, તેને કાલવેળા વખતે ફરી દેવવંદન કરવું પડે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જેણે અકાળે દેવ વાંદ્યા, તેને કાલવેળાએ ફરી વાંદવા જોઈએ. કેમકે કાલવેળાનું કાર્ય કાલવેળાએજ કરવું જોઈએ. પરંપરાએ પણ તેમજ દેખાય છે. ॥ ૩-૪૬૯ ॥

પંડિતશ્રી દેવવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શિષ્યને **દશવૈકાલિકના** યોગ પૂર્ણ થયા હોય,અને વડીદીક્ષા થઈ ન

હોય, તો માંડલીનાં સાત આયંબિલો કરાવી શકાય? કે નહી?

ઉત્તર:—દશવૈકાલિકના યોગ થઈ ગયા હોય, તો પણ વડી દીક્ષા થયા સિવાય માંડલીનાં આયંબિલો કરાવી શકાય નહિ. યોગવિધિમાં પણ તેમજ કહેલ છે. ॥ ૩-૪૭૦ ॥

પ્રશ્ન: શ્રીઋષભદેવ ભગવાન સાથે મોક્ષમાં ગયેલા ૮૪ લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળા ૯૮ પુત્રોના આયુષ્યનું અપવર્તન કેવી રીતે થયું?

ઉત્તર:—બાહુબલિની પેઠે જો તે ૯૮ પુત્રોનું આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વ પ્રમાણ કોઈ ગ્રંથમાં કહ્યું હોય, તો તેઓના આયુષ્યનું અપવર્તન હરિવંશકુલમાં ઉપજવું, યુગલિયાના આયુષ્યનું અપવર્તન વિગેરે થયું, તે મુજબ આશ્ચર્યમાં સમાઈ જાય છે, તેથી કોઈ દોષ નથી. ॥૩-૪૭૧॥

પ્રશ્ન: સાધુ શ્રાવકને ઘેર જઈ બેસીને ગોચરી વહોરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કારણ વિના સાધુ ગૃહસ્થને ઘેર બેસીને આહાર-પાણી વહોરે નહિ; કેમકે દશવૈકાલિક છઠ્ઠા અધ્યયનમાં-

तिण्हमण्णयरागस्स, निसिज्जा तस्स कप्पइ।
जराए अभिभूयस्स, गिलाणस्स तवस्सिणो॥

"ખૂબ જ વૃદ્ધ થઈ ગયેલ, ગ્લાન અને તપસ્વી આ ત્રણમાંથી કોઈને ગોચરી લેતાં બેસવું હોય, તો કલ્પે" એમ કહ્યું છે. ॥૩-૪૭૨॥

પ્રશ્ન: પોસહના દિવસે શ્રાવક પ્રતિક્રમણ કરી દેવ વાંદીને પછી પોસહ ઉચ્ચરે, તો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પોસહ સવારે કાલવેળાએ ઉચ્ચરી, પછી પ્રતિક્રમણ કરી, દેવ વાંદે, એમ વિધિ છે. કાલાતિક્રમ વિગેરે કારણોથી તો દેવ વાંદીને પોસહ લઈ શકે છે. ॥ ૩-૪૭૩ ॥

પ્રશ્ન: પરવાળા વિગેરેની નવકારવાળી સ્થાપીને પ્રતિક્રમણ કરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—સુતરની નિશ્ચલ મણકાવાળી નવકારવાળી સ્થાપીને પરંપરાથી ક્રિયા કરાતી દેખાય છે. ॥ ૩-૪૭૪ ॥

પ્રશ્ન: સાધુને દિવસમાં સાત વખત ચૈત્યવંદન કરવા કહ્યા છે, તેમાં બે ચૈત્યવંદન પ્રતિક્રમણમાં બતાવ્યા, તે કયા કયા સ્થાને કરાય છે?

ઉત્તર:—પ્રાભાતિક પ્રતિક્રમણમાં **इच्छामो अणुसट्ठिं** કહ્યા બાદ, જે દેવવંદન કરાય છે તે એક ચૈત્યવંદન, અને સાંજના પ્રતિક્રમણમાં દેવસી પ્રતિક્રમણ ઠાવ્યા પહેલાં જે દેવવંદન કરાય છે તે બીજું ચૈત્યવંદન, એમ સંઘાચાર વૃત્તિમાં બતાવ્યું છે.॥ ૩-૪૭૫ ॥

પ્રશ્ન: વીર ભગવાને કરેલા ૨૨૯ છઠ્ઠ કરવાનો કોઈએ નિયમ લીધો હોય, પછી શક્તિ ન પહોંચતી હોય, તો એકાંતરે ઉપવાસોએ કરી તે પૂર્ણ કરી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો ૨૨૯ છઠ્ઠ કરવા ઉચ્ચર્યા હોય, તો છઠ્ઠજ કરી પૂર્ણ કરવા જોઈએ. ॥ ૩-૪૭૬ ॥

પ્રશ્ન: આસો અને ચૈત્ર મહિનાની અસજ્ઝાયમાં ઉપવાસ કરાય, તે વીસસ્થાનક તપમાં ગણી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—આસો અને ચૈત્ર મહિનાની અસજ્ઝાયમાં સાતમ, આઠમ, અને નોમને દિવસ કરેલો ઉપવાસ વીસસ્થાનક તપમાં ગણી શકાય નહિ. ॥ ૩-૪૭૭ ॥

પ્રશ્ન: વીર ભગવાનના જન્મમાં સુખડી વિગેરે પક્વાન લઈ લોકો આવે છે, તેના ઉપર સાધુઓએ વાસક્ષેપ નાંખવો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—વીરજન્મમાં ગોલપાપડી વિગેરે ઉપર વાસક્ષેપ નાંખવાની પરંપરા સુવિહિત સાધુઓની નથી. ॥ ૩-૪૭૮ ॥

પણ્ડિત શ્રીવિનયકુશલ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: **चरग-परिव्वाय-बंभलोगो जा** "ચરકપરિવ્રાજક બ્રહ્મદેવલોક સુધી જાય છે." તો બારમા દેવલોકમાં અને ગ્રૈવેયકમાં કયા મિથ્યાત્વીઓ ઉપજે?

ઉત્તર:—બારમા દેવલોકે ગોશાલામતના આજીવિક મિથ્યાદૃષ્ટિઓ જાય છે. અને ગ્રૈવેયકમાં સાધુવેષને ધારણ કરનાર નિહ્નવો વિગેરે મિથ્યાદૃષ્ટિઓ ઉપજે છે, એમ ઉવવાઈસૂત્ર વિગેરેમાં કહ્યું છે. ॥ ૩-૪૭૯ ॥

પ્રશ્ન: તામલિતાપસે સાધુઓ દેખ્યા, અને સમકિત પામ્યો, આ પ્રકારનો પ્રઘોષ ચાલે છે, તે કયા શાસ્ત્રમાં છે?

ઉત્તર:—શ્રીજિનેશ્વર સૂરિકૃત કથાકોશમાં આ પ્રઘોષ છે. ॥ ૩-૪૮૦ ॥

પ્રશ્ન: સર્વકાલે દરેકે દરેક ઈંદ્રો સમકિતીજ હોય? કે કોઈ કાળે મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય?

ઉત્તર:—દરેકે દરેક ઈંદ્રો સર્વદા સમકિતી જ સંભવે છે, પણ મિથ્યાદષ્ટિ હોતા નથી. કારણકે-નિર્વાણ કલ્યાણક વિગેરેમાં **निराणंदे अंसुपुण्णनयणे** = "આનંદરહિત અને આંસુએ કરી પૂર્ણ નેત્રવાળા-" ઈત્યાદિક ભક્તિસૂચક તેઓના વિશેષણો સૂત્રમાં જોવામાં આવે છે. ॥ ૩-૪૮૧ ॥

પ્રશ્ન: પંચમી તપ ઉચ્ચર્યું હોય, તેને છકીયા ઉપધાનમાં છઠ્ઠે દિવસે પાંચમ આવી હોય, તો તે દિવસે પાંચમનો ઉપવાસ કરી સાતમા દિવસે આયંબિલ કરે, તો ચાલે? કે છટ્ઠ કરવો જોઈએ?

ઉત્તર:—છકીયા ઉપધાનમાં સાતમે દિવસે અવશ્ય ઉપવાસ કરવો પડે છે, તેથી પાંચમે પાંચમનો ઉપવાસ અને છઠ્ઠને દિવસે છકીયાનો છેલ્લો ઉપવાસ. આ બે મળી છઠ્ઠ તપ કરવો. શક્તિ ન હોય, તેણે છકીયામાં પેસતાં પહેલાં બરાબર દિવસ તપાસી પેસવું જોઈએ. ॥ ૩-૪૮૨ ॥

પ્રશ્ન: જે નક્ષત્રોના બે, ત્રણ વિગેરે તારાઓ છે, તે તારાઓમાં દરેકના વિમાનવાહક દેવો હોય? કે એક તારામાં હોય?

ઉત્તર:—કેટલાક નક્ષત્રોમાં જો કે ઘણા તારાઓ કહ્યા છે, તો પણ જે જે નક્ષત્રના મૂળ વિમાન છે, તેને ઉપાડનાર ચાર હજાર દેવો છે, અને તારારૂપ વિમાનમાં તો દરેકને બે હજાર દેવો વિમાન ઉપાડનાર હોય છે, એમ સંગ્રહણી ટીકા વિગેરે અનુસાર સંભવે છે. ॥ ૩-૪૮૩ ॥

પ્રશ્ન: ધ્યાનો રૂપી હોય? કે અરૂપી હોય?

ઉત્તર:—ધ્યાનો અરૂપી હોય છે, કેમકે તે આત્મપરિણામ રૂપે છે. ॥ ૩-૪૮૪ ॥

પ્રશ્ન: સમકિતી દેવો એક સમયમાં કેટલા ચ્યવે?

ઉત્તર:—સમકિતી દેવો આગમ અનુસાર ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં સંખ્યાતા જ ચ્યવે, એમ સંભવે છે. કેમકે તે દેવો ચ્યવી મનુષ્યમાં જ ઉપજે એમ કહ્યું છે. અને મનુષ્ય સંખ્યાતા જ છે. ॥૩-૪૮૫॥

પ્રશ્ન: પ્રથમ દિવસે એક ઉપવાસ કર્યો, અને બીજે દિવસે બીજો કર્યો, આ પ્રમાણે કરેલો છઠ્ઠ આલોચનામાં ગણાય? કે નહિ? તેમજ પહોર પછી પચ્ચક્ખેલો ઉપવાસ આલોયણમાં ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જોકે એકી સાથે કરેલો છઠ્ઠ અને કાલવેલામાં કરેલો ઉપવાસ બહુ ફલદાયી થાય છે. તો પણ કકડે કકડે કરેલ છઠ્ઠ તપ વિગેરે, અને

મોડો ઉચ્ચરેલો ઉપવાસ તપ, સર્વથા આલોયણમાં ગણી શકાય નહિ, એવો એકાંત અમોએ જાણ્યો નથી. ॥ ૩-૪૮૬ ॥

પ્રશ્ન: સૌધર્મ દેવલોકમાં કિલ્બિષિયાના વિમાનો ૩૨ લાખમાં આવી જાય? કે નહિ? અને તે દેવોને સમકિત હોય? કે નહિ? અને તેમાં જિનપ્રતિમા હોય? કે નહિ?

ઉત્તર:—સૌધર્મ દેવલોકમાં ૩૨ લાખ વિમાનો છે, અને કિલ્બિષિયાના વિમાનો તો તેની નીચે છે, એમ **સંગ્રહણી ટીકા** વિગેરેમાં કહ્યું છે. તેમજ તેઓને સમકિત હોય, કે પ્રતિમાપૂજા હોય, તેવા અક્ષરો **શાસ્ત્રમાં** જોયાનું સ્મરણમાં નથી. ॥ ૩-૪૮૭ ॥

પ્રશ્ન: લવણસમુદ્રમાં મોટા કલશોના અને નાના કલશોના મુખો સર્વથા પાણીની નીચે છે? કે હજાર જોજન ઉપર છે?

ઉત્તર:—કલશોના મુખો પાણીની નીચે ભૂમિસાથે જોડાયેલા છે, એમ **પ્રવચન સારોદ્ધાર ટીકા** અને **ક્ષેત્રસમાસ ટીકા** અનુસાર જણાય છે. ॥ ૩-૪૮૮ ॥

પ્રશ્ન: મેરુની મેખલાનું સ્વરૂપ કેવા આકારે છે?

ઉત્તર:—

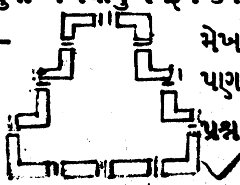

મેખલા અહીં બતાવેલી આકૃતિએ મેરુની અંદર છે, પણ બહાર નથી. ॥ ૩-૪૮૯ ॥

પ્રશ્ન: પડિમા વહન કરનાર સાધુ ક્ષોભ પામે નહિ તો અવધિજ્ઞાન વિગેરે પામે છે, જો ક્ષોભ પામે તો તેને ઉન્માદ, રોગ વિગેરે થઈ જાય છે, પરંતુ, તે ક્ષોભ કેમ પામે? કેમ કે સ્વયં પોતે પૂર્વધર હોય, તેથી પહેલાં ઉપયોગ આપેલો હોય, તથા પૂર્વધરની આજ્ઞાએ પડિમા સ્વીકારી હોય છે.

ઉત્તર:—જેમ પડિમા સ્વીકારનાર પોતે પૂર્વધર હોય, તેમ આપનાર પણ પૂર્વધર હોય છે, છતાં બન્નેય છદ્મસ્થ હોય છે, તેથી તે સમયે શ્રુતનો ઉપયોગ ન પણ હોય, માટે કેમ ક્ષોભ પામે? તે શંકા રહેતી નથી. ॥ ૩-૪૯૦ ॥

પ્રશ્ન: ૩૬૩ પાખંડીઓ સમવસરણની બહાર બેસે? કે અંદર બેસે?

ઉત્તર:—પાખંડીઓ પ્રાયઃ કરી બહારજ હોય છે. કોઈક સમવસરણની અંદર કદાચિત્ આવે, તેમાં પૂછવા જેવું શું છે? ॥ ૩-૪૯૧ ॥

પ્રશ્ન: અધો ગ્રામમાં જનારી **શીતોદા** નદી સમુદ્રમાં શી રીતે પ્રવેશ કરે?

ઉત્તર:—**શીતોદા** નદી **જયન્તદ્વાર** નીચે થઈ, હજારો જોજન ભૂમિની અંદર

જઈ લવણ સમુદ્રમાં પેસે છે, એમ લઘુ-બૃહત્ક્ષેત્ર સમાસ અને વિચાર સપ્તતિ ટીકા વિગેરેમાં કહ્યું છે. ॥ ૩-૪૯૨ ॥

પ્રશ્ન: आयरिय उवज्झाए ઈત્યાદિ ત્રણ ગાથા કેટલાક પ્રતિક્રમણમાં કહેતા નથી, અને કહે છે કે "યોગશાસ્ત્ર ટીકામાં काउण वंदणं तो આ ગાથામાં શ્રાવકોનેજ કહેવી કહી છે. સાધુઓને નહિ." માટે આ બાબત કેમ છે?

ઉત્તર:—યોગશાસ્ત્ર ટીકાના જુનાં છ પુસ્તકો જોયા, તેમાં દરેક પ્રતમાં काउण वंदणं तो આ ગાથાનો પાઠ सढो પદ સાથે સંયુક્ત દેખાય છે, તેમાં असढा એટલે શઠ નહિ એ પ્રમાણે વ્યાખ્યા હોવાથી, આ ત્રણ ગાથા બોલવાનું સાધુ અને શ્રાવકો માટે સરખી જરૂરીઆતવાળું કર્તવ્ય જણાય છે, તો પણ ભાવદેવસૂરિકૃત સામાચારીની અવચૂરિમાં કહ્યું કે-"આ ત્રણ ગાથાઓ કોઈકના મતથી સાધુઓ કહેતા નથી," તેથી -તે મતાંતર છે. ॥ ૩-૪૯૩ ॥

પ્રશ્ન: સર્વ સંક્રાન્તિઓમાં મળતી તિથિ કેટલી ઘડીની હોય તો સુઝે?

ઉત્તર:—જઘન્યથી સર્વ સંક્રાન્તિમાં બે ઘડીથી વધારે તિથિ મળતી હોય, તો સૂઝે છે, પણ ઓછી સુઝતી નથી એમ પરંપરા છે. ॥ ૩-૪૯૪ ॥

પ્રશ્ન: ઐરાવણ વિગેરે દેવો સર્વકાલ હાથી, ઘોડા, કે બળદની આકૃતિવાળા હોય? કે દેવ આકૃતિવાળા હોય? અથવા વાહન બનવાના અવસરે હાથી વિગેરેનું સ્વરૂપ ધારણ કરે? તેઓની દેવાંગનાનું સ્વરૂપ પણ કેવું હોય?

ઉત્તર:—ઐરાવણ વિગેરે દેવો વાહન બનવાના અવસરે હાથી વિગેરે રૂપ ધારણ કરે છે. બીજે વખતે તો દેવ રૂપે હોય છે અને તેઓની સ્ત્રીઓ તો સદા દેવી રૂપેજ હોય છે, એમ જાણેલ છે. ॥ ૩-૪૯૫ ॥

પ્રશ્ન: પાર્શ્વનાથ ભગવંતની કૃપાથી સર્પનો જીવ નવકારમંત્ર સાંભળી મૂળ ધરણેન્દ્ર થયો? કે સામાનિક દેવ થયો? અને ઉપસર્ગ વખતે આવ્યો હતો, તે મૂળ ધરણેન્દ્ર આવ્યો હતો? કે કોઈ બીજો આવ્યો હતો?

ઉત્તર:—આ બધા પ્રશ્નમાં ગ્રંથના અક્ષરો મુજબ મૂળધરણેન્દ્ર જાણેલ નથી. ॥ ૩-૪૯૬ ॥

પ્રશ્ન: શ્રી મલ્લિનાથ જિનેશ્વરની દેશના વિગેરેમાં સર્વ જિનેશ્વરની પેઠે બાર

પર્ષદાની રચના થાય? કે જુદી રીતે થાય?

ઉત્તર:—શ્રી મલ્લિનાથ ભગવાનના સમવસરણમાં બારે પર્ષદાની રચના સર્વ જિનેશ્વરોની પેઠે થાય છે, પરંતુ વૈયાવચ્ચ કાર્ય સાધ્વીઓ કરે છે. ॥ ૩-૪૯૭॥

પ્રશ્ન: तीअद्धाए चंपाए सोमपत्तीइ जस्स कडुतुंबं।।
दाउं नागसिरीए, उवज्जिओऽणंतसंसारो ।। १ ।।

"અતીત કાળમાં ચંપાનગરીમાં સોમની સ્ત્રી નાગશ્રીએ જેને કડવું તુંબડું વહોરાવીને અનંત સંસાર ઉપાર્જન કર્યો." આ પ્રમાણે ઋષિમંડલ સૂત્રમાં છે, અને જ્ઞાતા સૂત્રમાં "કુશિષ્ય શતકની પેઠે સંસાર ઉપાર્જન કર્યો" એમ કહેલ છે, અને દ્રૌપદી અધ્યયનમાં તો-"खर - बायर -पुढविकाइ-यत्ताइसु अणेग - सय - सहस्स - खुत्तो-" ખર બાદર પૃથ્વીકાય વિગેરેપણામાં લાખો વાર ખુંચ્યો આ પ્રમાણે કહ્યું છે, તેથી દ્રૌપદી અને કુશિષ્યને સંખ્યાતો? અસંખ્યાતો? કે અનન્ત સંસાર થયો? જો અનન્ત થયો એમ કહો, તો તે નિગોદ વિના સંભવે નહિ, તેથી અક્ષરો મુજબ સ્પષ્ટ ઉત્તર આપવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—દ્રૌપદી અને કુશિષ્યને અનંતસંસાર થયો, એમ જણાય છે, અને દ્રૌપદી અધિકારમાં खरबायरपुढवीत्यादि-કહ્યું છે, તે ઉપલક્ષણ વાક્ય જાણવું. ॥ ૩-૪૯૮ ॥

પ્રશ્ન: અધિક માસમાં કલ્યાણક તપ-પહેલામાં કરવું? કે બીજામાં કરવું? કેટલાક પર પક્ષીઓ કહે છે કે-"પહેલા શ્રાવણ કૃષ્ણપક્ષમાં અને બીજા શ્રાવણ સુદ પક્ષમાં કરાય, તે સાચું છે? કે જુઠું?

ઉત્તર:—અધિક માસ આવે ત્યારે વધેલા માસને છોડીને કલ્યાણક તપ કરવું, તે યુક્તિસર છે. ॥ ૩-૪૯૯ ॥

પ્રશ્ન: જેમ આહારમાં સો હાથ ઉપરથી દાતા લાવે, તો તે આહાર અભ્યાહૃત દોષવાળો બને છે, તેમ વસ્ત્ર વિગેરેમાં તે દોષ ગણવો કે નહિ?

ઉત્તર:— "आइन्नं तुक्कोसं हत्थसयातो घरे उ तिन्नि तहिं" "ઉત્કૃષ્ટથી સો હાથ છેટેથી ઘરમાં લાવે તે આચીર્ણ છે" આ પ્રમાણેની પિંડવિશુદ્ધિ વિગેરેની ગાથા મુજબ વસ્ત્ર એષણામાં પણ જાણવું. જે આહાર સંબંધી દોષો છે, તે જ દોષો વસ્ત્ર સંબંધી છે ॥ ૩-૫૦૦॥

પ્રશ્ન: पव्वाविओ सुहत्थी अज्जाए जक्ख-दिन्न-नामाए।
पव्वावणानिसेहो, तओ परं साहुणीवग्गे।।१।।

आलोयण वयदाणं० ઈત્યાદિક ગાથા કયા ગ્રંથમાં છે ? છૂટક પાનામાં જોવામાં તો છે, તે સમીચીન છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— સ્થૂલભદ્ર સ્વામીએ બે શિષ્યને દીક્ષા આપી, એકનું આર્ય મહાગિરિ અને બીજાનું આર્યસુહસ્તિ નામ પાડયું, તે બન્નેને યક્ષા આર્યાએ માતાની જેમ બાલકપણાથી સાચવ્યા હતા, તેથી આર્ય શબ્દ તેમના નામની પહેલાં જોડાય છે. આ પ્રમાણે પરિશિષ્ટ પર્વમાં કહેલ છે. पव्वाविओ सुहत्थी- ઈત્યાદિક ગાથા તો કોઈ ગ્રંથમાં નથી. ॥૩-૫૦૧॥

પ્રશ્ન : છૂટા પાનામાં વીર ભગવાનની જન્મોતરી છે કે-"ચૈત્ર સુદ ૧૩ ભોમવારે ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં સિદ્ધિયોગમાં રાત્રિની ૧૫ ઘડીએ મકર લગ્નમાં સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘરે પુત્ર જનમ્યો. આ જન્મોતરી સ્કંદપુરાણમાંથી ઉદ્ધરેલી છે,"એમ લખ્યું છે, તો તે જ જન્મોતરી જાણવી ? કે બીજી ?

ઉત્તર :— સ્કંદપુરાણના નામે છૂટક પાનામાં આ જન્મોતરી જોવામાં આવે છે, પણ બીજા કોઈ ગ્રંથમાં જોવામાં આવી નથી. ॥૩-૫૦૨॥

પ્રશ્ન : ૨૫૬ આવલિકા પ્રમાણ આયુષ્ય સૂક્ષ્મ બાદર બન્નેય નિગોદનું છે, કે એકલી સૂક્ષ્મ નિગોદનું જ છે ?

ઉત્તર :— સૂક્ષ્મ નિગોદનું ક્ષુલ્લકભવ ગ્રહણરૂપ જ અંતર્મુહૂર્તનું આયુષ્ય હોય છે, અને બાદર નિગોદનું તો ક્ષુલ્લકભવ ગ્રહણ રૂપ અને કાંઈક ન્યૂન અંતર્મુહૂર્ત રૂપ હોય છે. સામાન્યે કરીને તો બન્નેયનું અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે. ॥૩-૫૦૩॥

પ્રશ્ન : શ્રેણિક અને કૃષ્ણ વાસુદેવને માંસ ભોજન હતું ? કે નહિ ?

ઉત્તર :— શુદ્ધ સમકિતવાળાઓ માંસાદિ ભોજન કરતા હોય, તે વાત પ્રાયે કરી અયુક્ત જ લાગે છે, તો પણ "સમકિતીઓ માંસાદિ અભક્ષ્ય પદાર્થ ન જ વાપરે" તેવો નિયમ તો તેવા અક્ષરો જોયા વિના કહી શકાય નહિ. ॥૩-૫૦૪॥

પ્રશ્ન : કોણિક અને રાવણ તીર્થંકર થશે, એવું કયા ગ્રંથમાં કહ્યું છે? અને કયા ક્ષેત્રમાં ? અને કેટલામે ભવે થશે ?

ઉત્તર :— રાવણનો જીવ રાવણના ભવથી માંડીને ૧૪ મા ભવમાં તીર્થંકર થશે, એમ ત્રિષષ્ટિ પદ્મચરિત્રમાં કહ્યું છે, કયા ક્ષેત્રમાં થશે ? તે ગ્રંથમાં

જોવામાં આવતું નથી, અને કોણિક તીર્થંકર થશે તેવા અક્ષરો કોઈ ગ્રંથમાં જોવામાં આવેલા સ્મરણમાં નથી. ॥૩-૩-૫૦૫॥

પ્રશ્ન: **ચૈત્ર** માસમાં કરવાનો કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું ભૂલી જવાયું હોય, તે સાધુ જેમ પોતે યોગવહન કરી શકે નહિ, તેમ બીજાને યોગના પવેણા વિગેરે ક્રિયા કરાવી શકે? કે નહિ? તેમજ કાલ લેવાનું દાંડીધરપણું તથા દિશાવલોક કરી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કાઉસ્સગ્ગ ન કર્યો હોય, તેને પોતાને યોગસંબંધી ક્રિયા કરવી કે કરાવવી કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૫૦૬ ॥

પ્રશ્ન: **ચૈત્ર** અને **આસો** માસની, તથા ચોમાસીની અસજ્ઝાય, પાંચમ અને ચૌદશના બે પહોર પછી લાગે છે, તે બે પહોર તિથિભોગની અપેક્ષાથી લેવા? કે સૂર્યોદયથી લેવા?

ઉત્તર:—**ચૈત્ર** અને **આસો** માસમાં પાંચમ તિથિના અડધા ભાગથી અસ્વાધ્યાય થાય, પણ સૂર્યોદયથી નહિ, તેમજ-ચોમાસી અસજ્ઝાય પણ ચૌદશ તિથિના અડધા ભાગથી લાગે, એમ **વૃદ્ધસંપ્રદાય** છે. ॥ ૩-૫૦૭ ॥

પ્રશ્ન: **શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીનો જીવ** પાછલા પાંચમા ભવમાં **લલિતાંગ** દેવ હતો, તેને **સ્વયંપ્રભા** નામની જે દેવી હતી, તે ચ્યવીને **નિર્નામિકા** થઈ? કે કોઈ બીજી થઈ?

ઉત્તર:—પાછલા પાંચમા ભવમાં **ઋષભદેવનો જીવ લલિતાંગ** દેવ થયો તેની **સ્વયંપ્રભા** દેવી ચ્યવી ગઈ, તેના સ્થાને અન્ય જીવ **નિર્નામિકા** દેવી થયો, એમ **આવશ્યક મલયગિરિ** ટીકા વિગેરે અનુસાર જણાય છે. માટે આમાં શંકાને સ્થાન નથી. ॥ ૩-૫૦૮ ॥

પ્રશ્ન: **કલ્પસૂત્રમાં** ૪૨ સ્વપ્નો અને ત્રીસ મહાસ્વપ્નો સર્વ મળી ૭૨ સ્વપ્ન ઈત્યાદિ કહેલ છે, તો તે ૭૨નાં નામો કોઈ પણ ગ્રંથમાં છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—૭૨ સ્વપ્નોનાં નામો ગ્રંથમાં જોવામાં આવ્યાં હોવાનું સાંભરતું નથી. ॥ ૩-૫૦૯ ॥

પ્રશ્ન: **મેરુ પર્વત** ઉપર વીરજિનના જન્માભિષેક વખતે **સૌધર્મ ઈંદ્રને** સંશય ઉપજ્યો છે. તો પહેલાં **અચ્યુતઈંદ્ર** સ્નાત્રાભિષેક કરે, તે કેવી રીતે યુક્ત ગણાય?

ઉત્તર:— વીર જન્માભિષેક વખતે ઉપજેલો સંશય દૂર થયા પછી સૌધર્મ ઈંદ્રની આજ્ઞાએ અચ્યુત ઈંદ્ર અભિષેક કરે છે, તે અયુક્ત નથી. વીરચરિત્ર વિગરેમાં તે પ્રમાણે જ કહેલું જોવામાં આવે છે. ॥ ૩-૫૧૦॥

પ્રશ્ન: જિનકલ્પી તે ભવમાં મોક્ષે કેમ જતા નથી ? કર્મની બહુલતા કારણ છે ? કે કોઈ બીજું કારણ છે ? અને તેને ક્ષપક ઉપશમ શ્રેણીમાંથી કોઈ શ્રેણી હોય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:— તેનો તેવો કલ્પ હોવાથી તે ભવમાં જિનકલ્પી મોક્ષે જતા નથી. અને ઉપશમ શ્રેણી તો કોઈક પામે છે, પણ ક્ષપક શ્રેણી પામતા નથી, એમ પંચવસ્તુ ગ્રંથમાં કહ્યું છે. ॥ ૩-૫૧૧ ॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનમાંથી નીકળવું હોય, તો છેલ્લા દિવસે તપ કરવું જોઈએ ? કે એકાસણાથી પણ ઉતરી શકાય ?

ઉત્તર:— એકાસણા વિગરેથી પણ ઉતરવું કલ્પે છે, પણ "યોગની પેઠે તપ છેલ્લે દિવસે કરવો જોઈએ." તેવો નિયમ નથી. ॥૩-૫૧૨॥

પ્રશ્ન: પડિમા વહન કરનાર શ્રાવિકાઓ ઋતુ સંબંધી અસજ્ઝાય થઈ હોય, તો પર્વ દિવસે પોસહ અને રાત્રિના કાઉસ્સગ્ગો કેવી રીતે કરે ? તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:— અસજ્ઝાયમાં પડિમાવાહક શ્રાવિકાઓ મૌનથી પોસહ અને કાઉસ્સગ્ગો કરે છે, એમ વૃદ્ધવાદ છે. ॥૩-૫૧૩॥

પ્રશ્ન: જીવાભિગમ સૂત્ર વિગરેમાં નપુંસકને ચારિત્ર કહેલું છે, તે સમકિતી કે દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ હોય ? તેમજ સિદ્ધના ૧૫ ભેદ કહ્યા, તેમાં મૂળ નપુંસકપણે મોક્ષ પામે ? કે કૃત્રિમ નપુંસકપણે પામે ? તે પાઠ સહિત બતાવવા કૃપા કરશો ?

ઉત્તર:— જાતિનપુંસક સમકિત અને દેશવિરતિ સુધી સ્વીકારી શકે છે, પણ આગળ ચઢી શકતો નથી, તેથી મોક્ષ સુધીની પ્રાપ્તિ પણ કૃત્રિમ નપુંસકોને હોય છે. ॥ ૩-૫૧૪॥

પ્રશ્ન: વિગઈ પકવાન્નોનું જ કાલમાન હોય ? કે તમામ પકવાન્નોનું હોય ?

ઉત્તર:— નિર્વિયાતા અને અનિવિયાતા તમામ પક્વાન્નોનું કાલમાન ઋતુ આશ્રયીને જે કહેલ છે તે હોય છે એમ વૃદ્ધ પુરુષો કહે છે. ॥ ૩-૫૧૫॥

પ્રશ્ન: યોગમાં કલ્પ્ય અને અકલ્પ્ય વિભાગ **પચ્ચક્ખાણ ભાષ્યની અવચૂર્ણિમાં** **લહચુઇથી** માંડી છાશ સુધીનો લખ્યો છે, તેમાં છાશ લખી, તે હિંગે વઘારેલી લેવી ? કે વઘાર્યા વિનાની લેવી ? જો હિંગે વઘારેલી કહો, તો નહિ વઘારેલી છાશ કલ્પેજ છે, તો આ પ્રકારે હીંગના વઘાર વિનાની પૂરણ પટીરડી વિગેરે કલ્પે? કે નહિ? તેમજ લહિંગડુ, પલેવ, વગારક વડી વિગેરે **ભગવતી યોગમાં ચમરા ઉદ્દેશા** સુધી, અને આચારાંગ યોગમાં સાત સાતીયામાં અને **ઉત્તરાધ્યયનના યોગમાં** કલ્પતી નથી, તો તેથી બીજા સ્થાનકોમાં યોગમાં તે ઘોલવડા વિગેરે કલ્પે? કે નહિ? તેમજ આયંબિલની કટકાણક અને કટકાણિકા યોગની અંદર કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**ગ્રંથમાં કહેલા અક્ષર મુજબ** હીંગે વઘારેલી છાશ અને પટીરડી વિગેરે યોગમાં કલ્પે નહિ. બીજું તો કલ્પે છે, પરંતુ હમણાં તો વૃદ્ધવાદ મુજબ છાશ કલ્પે છે, અને **પૂરણપટીરડી** વિગેરે તો આયંબિલને યોગ્ય હોય તો જ યોગમાં કલ્પે છે, તેમજ **લહિંગડુ, પલેવ વિગેરે ભગવતી ચમરા ઉદ્દેશની** અનુજ્ઞા વિગેરે ત્રણ સ્થાન વિના અન્ય સર્વ યોગમાં કલ્પે છે, અને **વગારક વડી** વિગેરે તો હાલના **વૃદ્ધવાદ** મુજબ આયંબિલ યોગ્ય હોય તે જ કલ્પે છે, બીજી નહિ. તેમજ **કટકાણક** વિગેરે પણ આયંબિલ યોગ્ય હોય તે કલ્પે છે. ॥ ૩-૫૧૬ ॥

પ્રશ્ન: કોઈ ગૃહસ્થે ઘર દેરાસરમાં અરિહંત મહારાજનાં આભૂષણો કરાવ્યા, કાલાન્તરે તે ગૃહસ્થ ઘરકામ આવી પડવાથી તે વાપરી નાંખે, તો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો દેવને માટે જ કરાવેલ આભૂષણો હોય તો વાપરી શકાય નહિ, પરંતુ સામાન્યથી કરાવ્યા હોય, તો વાપરવા કલ્પે છે, આ બાબતમાં પોતાનો જે અભિપ્રાય કરાવવા વખતે હોય, તે જ પ્રમાણ છે ॥ ૩-૫૧૭॥

પ્રશ્ન: પોસાતી શ્રાવકોને કર્પૂર વિગેરેથી **કલ્પસૂત્ર** વિગેરેની પૂજા તથા પોસાતી શ્રાવિકાઓને ગહુંલી અને લુંછણાદિક કરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પોસાતી શ્રાવકોને કપૂર વિગેરેથી પુસ્તકપૂજા દ્રવ્યસ્તવ હોવાથી કલ્પે નહિ, **ગુરુપરંપરાએ** પણ અમોએ તેવું જ દેખ્યું છે. આવી રીતે પોસાતી શ્રાવિકાઓને ગહુંલી અને લુંછણાદિક પણ કલ્પે નહિ, એમ જાણવું. ॥ ૩-૫૧૮ ॥

પ્રશ્ન: **શ્રી જ્ઞાતાસૂત્રમાં આઠમા અધ્યયનમાં અદીનશત્રુરાજાને મલ્લીકુંવરીના** સ્વરૂપના બોધના અધિકારમાં- **तए णं से मल्लदिन्ने कुमारे तस्स चित्तगरस्स सण्डासगं छिंदावेति**- "તેવાર પછી મલ્લદિન્ન કુમાર તે ચિતારાના **સંડાસાને** છેદાવે છે." આ સૂત્રમાં સંદશ શબ્દનો શો અર્થ ? અને તેનું શું છેદન કર્યું? ટીકામાં વ્યાખ્યા કરેલી જણાતી નથી, અને **આવશ્યક ટીકા ઉપદેશમાલા દોઘટ્ટી ટીકા** અને **શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરે ગ્રંથોમાં **મૃગાવતીના** સંબંધમાં **સંદશક** શબ્દજ લખેલો છે, પરંતુ તે શબ્દનો શો અર્થ? તે બતાવેલ નથી, માટે અર્થ જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર:—સંદશક શબ્દનો અર્થ અંગુઠો અને પાસેની પ્રદેશિની અંગુલી તે બે એકઠા થાય, તેનો અગ્ર ભાગ કહેવાય છે. કેમકે- **વિશેષાવશ્યક ટીકામાં** ચિતારાના સંબંધમાં નિરપરાધી ચિતારાનો અંગુઠો અને પ્રદેશિની અંગુલીનો અગ્ર ભાગ **શતાનિક રાજાએ** છેદાવ્યો, એમ કહેલ છે. ॥ ૩-૫૧૯ ॥

પ્રશ્ન: **જ્ઞાતાસૂત્રના મલ્લી અધ્યયનમાં** **जाव वीसतिमाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकरभूमी, दुवास-परिआए अंतमकासी**-"યાવત્-વીશ પુરુષ જુગ સુધી જુગાંતકર ભૂમિ છે, અને બે વર્ષના પર્યાય થયે છતે કોઈ મોક્ષમાં ગયું તે પર્યાયાંતકર ભૂમિ છે. આ સૂત્રમાં"**મલ્લિજિનથી** માંડી તેમના તીર્થમાં વીશ પુરુષ સુધી સાધુઓ સિદ્ધ થયા, તે પછી આગળ સિદ્ધિગમનનો વિછેદ થયો." એમ ટીકામાં કહ્યું છે. તો **પટ્ટધર** સાધુઓને કેવલજ્ઞાનનો અભાવ થયો? કે સર્વ સાધુઓને અભાવ થયો? જો તમામને કેવલજ્ઞાન પામવાનો વિચ્છેદ થયો એમ કહો, તો **પન્નવણા ટીકા** વિગેરેમાં **પ્રથમ પદમાં** સિદ્ધના પંદર ભેદની અંદર **અતીર્થ સિદ્ધના** અધિકારમાં સાત આંતરાઓમાં તીર્થનો વિચ્છેદ છતાં પણ સિદ્ધિગમન બતાવ્યું છે, તે કેમ બતાવ્યું? અને જો, તીર્થના વિચ્છેદમાં પણ મોક્ષે જવાય, તો તીર્થ છતાં કેમ ન જવાય? જો આમાં **પટ્ટધરોજ** લેવાય, તો બે વરસનો પર્યાય થયો, ત્યારે સાધુજ સિદ્ધ થયા એમ માનવું પડશે. આ પ્રકારે બીજા તીર્થંકરોનું શાસન છતાં કેવલજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—મલ્લિજિન તીર્થમાં **વીશમા પટ્ટધર** પછી સર્વ સાધુ વગેરેને સિદ્ધિ ગમનનો નિષેધ જાણવો. પણ **સુવિધિનાથ** વિગેરે તીર્થંકરોના આંતરામાં તીર્થનો વિચ્છેદ છતાં, સિદ્ધિગમન કેમ કહ્યું ? એવી શંકા કરવી નહિ.

તેમાં તીર્થનો વિચ્છેદ છતાં પણ મુક્તિમાર્ગનો વિચ્છેદ નથી. કેમકે-જાતિસ્મરણ વિગેરેથી તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને નંદિટીકા વિગેરેમાં તેમજ બતાવેલ છે.

જેમાં તીર્થ છતાં પણ સિદ્ધિગમનનો વિચ્છેદ છે, તે તો વિશેષે કરી સંહરણ થવાથી જાણવો, તેમજ સર્વ તીર્થંકરોનું શાસન છતાં કેવલજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થાય? કે નહિ ? એમ જે પૂછ્યું, તેમાં જાણવું કે એકાન્ત નથી. ॥૩-૫૨૦॥

પ્રશ્ન: જે શ્રાવકે સચિત્ત વાપરવાનું પરિમાણ કર્યું હોય, તેણે લીલોતરીમાં વનસ્પતિની સંખ્યામાં ચીભડાની જાતિ રાખી હોય, હવે તેણે એક સચિત્ત ચીભડું ખાધું, અને તે જાતનું બીજું ચીભડું કાંઈક ખાધું, તો તેને સચિત્ત એક ગણાય? કે બે ગણાય? જેમ પરબમાં પાણી પીધા છતાં એક સચિત્ત ગણાય છે, તેમ આમાં એક સચિત્ત ગણાય? કે બે સચિત્ત ગણાય?

ઉત્તર:—આ બાબતમાં પચ્ચક્ખાણ લેતી વખતે જે ધારણા રાખી હોય તે પ્રમાણે ગણાય. ॥૩-૫૨૧॥

પ્રશ્ન: જ્યારે **સગરચક્રીના** પુત્રોએ **અષ્ટાપદ ઉપરના પ્રાસાદની** રક્ષા માટે ખાઈ ખોદી, અને ગંગા આણી તે વખતે **નાગકુમારોના ભવનોમાં માટી અને પાણી પડ્યું**, આ હકીકતમાં **નાગકુમારો** કયા જાણવા? કેમકે **નાગકુમારના** ભવનો **રત્નપ્રભામાં પ્રમાણ અંગુલથી** બનેલ-એક હજાર યોજનની નીચે છે, તેથી આવડી મોટી ભૂમી કેવી રીતે ખોદી શકાય? જો **દંડરત્નના પ્રભાવથી** કદાચિત્ ખોદી, એમ માનીએ, તોપણ હજાર યોજનની નીચે ૪૫ લાખ યોજનનો **સીમન્ત નામનો નરકાવાસો નરલોકની** નીચે આવ્યો, તેમાં **નાગરકુમારના** ભવનોનો અસંભવ છે, માટે તે **નાગકુમારો** કયા? અને **ઉત્તરાધ્યયન ટીકામાં નાગકુમારો** અને તેઓનો અધિપતિ **જ્વલનપ્રભ** કહ્યો છે, તેનું વિશેષ સ્વરૂપ શાસ્ત્ર વિગેરેમાં જોઈને જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—**પન્નવણા સૂત્ર** વિગેરે મુજબ-**चउतीसा चउचत्ते** ઈત્યાદિક ગાથામાં કહેલા **ભવનપતિના** ભવનો હજાર યોજનની નીચે છે. પણ **વસુદેવહીંડી** વિગેરે ગ્રંથો મુજબ અનિયત પ્રમાણવાળા કાયમાન આકારવાળા તેઓના મંડપો અને પ્રાસાદો હજાર યોજન પહેલાં પણ જણાય છે. જેમ **રત્નપ્રભાની**

ઉપર ભવનપતિઓની અને વ્યન્તરોની રાજધાનીઓ અને પ્રાસાદો છે, તેમ આ પણ છે. ॥ ૩-૫૨૨ ॥

પ્રશ્ન: જ્યેષ્ઠ ગણધર કે કોઈ બીજા ગણધર તીર્થ સ્થાપ્યું તે દિવસેજ તીર્થંકરનું વ્યાખ્યાન પુરું થયા બાદ વ્યાખ્યાન કરે ? કે સર્વ કાલ ભગવાનના વ્યાખ્યાન પછી એક મુહૂર્ત વ્યાખ્યાન કરે ?

ઉત્તર:—વડા અથવા કોઈ પણ બીજા ગણધર મહારાજ સર્વ કાલમાં બીજી પોરિસીએ વ્યાખ્યાન કરે છે, તેવા અક્ષરો **આવશ્યક ટીકા** વિગેરેમાં છે. એથી તીર્થસ્થાપનના દિવસેજ એક મુહૂર્ત સુધી વ્યાખ્યાન કરે, એમ નથી, પણ સર્વદા કરે છે. ॥ ૩-૫૨૩ ॥

પ્રશ્ન: શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને પહેલા સમોસરણમાં સાલવૃક્ષ ઉપર હતું ? કે સર્વ કાલ પણ સાથે ચાલ્યું હતું ?

ઉત્તર:—"જ્યાં ભગવાન ઉભા રહે, અને જ્યા ભગવાન બેસે, ત્યાં દેવો અશોક વૃક્ષ વિકુર્વે છે," એમ **સમવાયાંગ** વિગેરે સૂત્રનો અભિપ્રાય છે, તેથી તેના ઉપર રહેનાર **સાલવૃક્ષની** પણ તે જ પ્રકારે સંભાવના થાય છે, પણ સાથે ચાલે કે પ્રથમ સમોસરણમાંજ કરે તેમ કહ્યું નથી. ॥ ૩-૫૨૪ ॥

પ્રશ્ન: નાના પંન્યાસોને પર્યાયથી મોટા ગણીઓ ક્ષામણા ન કરે, એ રીત તો દેખાય છે, પણ ભોજનમંડલીનો આદેશ, પ્રતિક્રમણ મંડલીનો આદેશ અને પ્રતિક્રમણમાં ગમણાગમણે આલોવવાનો આદેશ માંગવો જોઈએ ? કે નહિ ? અને નાના પંન્યાસો પાસે વૃદ્ધ ગણીઓને પ્રતિક્રમણાદિક કરવું કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:— ગણીઓને નાના પંન્યાસોની પાસે ક્ષામણાદિક સર્વ શાસ્ત્રાનુસાર કરવું કલ્પનીય છે, એમ જાણાય છે. પણ હાલમાં વ્યવહાર મુજબ તો ખામાણાદિક કરતા નથી. મંડલીના આદેશ કેટલાક માગે છે, અને કેટલાક નથી માગતા. તેથી આ બાબતમાં આગ્રહ કરવો નહિ. ॥ ૩-૫૨૫ ॥

પણ્ડિત શ્રીરત્નહર્ષ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: બીજે ગામ ગયેલો શ્રાવક શ્રુતદેવી અને ભુવનદેવીમાંથી કયો કાઉસ્સગ્ગ કરે ?

ઉત્તર:—પક્ખી, ચોમાસી, અને સંવચ્છરી વિના અન્ય દિવસે અન્ય સ્થાને

[સેન પ્રશ્ન-૧૯...]

ગયેલા શ્રાવકથી **सुयदेवया भगवई** આ સ્તુતિજ કહેવાય, પણ બીજી નહિ. ॥ ૩-૫૨૬ ॥

પ્રશ્ન: ૮ **પુરિમુડ્ડે એક ઉપવાસ** ઈત્યાદિ ગણતરીએ ગણેલું તપ ત્રીજા અને પાંચમા ઉપધાનમાં ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—**(૧)પંચમંગલ મહાશ્રુતસ્કંધ (૨) પ્રતિક્રમણ શ્રુતસ્કંધ (૩) શક્રસ્તવાધ્યયન-(૪)ચૈત્યસ્તવ અધ્યયન (૫)નામસ્તવ અધ્યયન (૬)શ્રુતસ્તવન અધ્યયન** આ છ ઉપધાનો છે, તેમાં ચોથા અને છઠ્ઠા ઉપધાન વિના બીજા ચાર ઉપધાનો મૂળવિધિએ અને બીજી વિધિએ વહન કરાય છે, તેમાં બીજી વિધિમાં આઠ પરિમુઢ એક ઉપવાસ વિગેરે ગણના હોય છે. પણ મૂળવિધિમાં હોતી નથી. કેમકે તે કરવામાં કાંઈ પ્રયોજન નથી, તથા ચોથું અને છઠ્ઠું તો મૂળવિધિએ વહેવાય છે, તેથી તેમાં તે ગણનાનું પ્રયોજન નથી. ॥ ૩-૫૨૭॥

પણ્ડિત શ્રીપદ્માનન્દ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: **छण्हं तिहीण मज्झंमि का तिही अज्ज वासरे** ઈત્યાદિક વાક્ય કયા આગમમાં છે ? તે નામ જણાવવા કૃપા કરશો. કેમકે-અહીં અંચલીયા રાજા સમક્ષ આ પ્રકારે બોલે છે, કે જુના જૈનગ્રંથોમાં ચાર પર્વો સિવાય બીજ, એકાદશી વિગેરે તિથિઓનું આરાધન કહ્યું નથી."

ઉત્તર:—**छण्हं तिहीण मज्झंमि०** આ ગાથા **શ્રાદ્ધ દિનકૃત્ય** સૂત્રમાં છે અને તેનું વ્યાખ્યાન ૮-૧૪-૧૫ આ બન્ને પખવાડીયાની ૬ તિથિઓ આરાધ્ય છે,અને બીજ, એકાદશી, વિગેરેનો પાઠ **શ્રાદ્ધવિધિ ગ્રંથ** સિવાય બીજે નથી, અને **જ્ઞાનપંચમી** આરાધવી **મહાનિશીથમાં** કહી છે. ॥૩-૫૨૮॥

પ્રશ્ન: તીર્થંકર ભગવંતોને સમોસરણ ન થયું હોય, તો ચતુર્મુખપણું પણ ન હોય, ત્યારે દેશના વખતે બાર પર્ષદાની વ્યવસ્થા કેવી રીતે હોય?

ઉત્તર:—સમોસરણના અભાવમાં પણ બાર પર્ષદાની વ્યવસ્થા સમોસરણ મુજબજ હોય, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૫૨૯॥

પ્રશ્ન: તિવિહાર પચ્ચક્ખાણવાળા શ્રાવકો રાત્રિમાં સચિત્ત પાણી પીવે છે, તે કોઈ **ગ્રંથમાં** કહ્યું છે ? કે **પરંપરાથી** આવેલ છે? અને દિવસે સચિત્ત જલ કલ્પે નહિ, અને રાત્રિએ તેઓને કલ્પે, તેમાં શું યુક્તિ છે?

ઉત્તર:—દિવસ સંબંધી તિવિહાર પચ્ચક્ખાણમાં **तह तिविहपच्चक्खाणे भणणति अ पाणगे छ आगारा-** "તેમ તિવિહાર પચ્ચક્ખાણમાં પાણી સંબંધી છ આગારો હોય છે." આ વચનથી દિવસે **पाणस्स**ના આગારો લેવાય છે, તેથી અચિત્ત જલ જ કલ્પે અને રાત્રિના તિવિહાર પચ્ચક્ખાણમાં પાણસ્સના આગારો નથી, તેથી સચિત્ત જલ પણ કલ્પે છે. ॥ ૩-૫૩૦॥

પ્રશ્ન: પાંચસો ધનુષ્યની પ્રતિમાનું પૂજન દેવો કેવી રીતે કરે? શું તેવડું શરીર બનાવીને કરે? કે ઊંચે ઉચ્છળીને કરે? રાયપસેણીયમાં "સૂર્યાભદેવે મોટું શરીર બનાવ્યું." એમ કહેલ નથી, અને ઉચ્છળીને પૂજા કરવી, તે શોભતી નથી, માટે જેવું હોય તેવું જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—પ્રતિમા અનુસાર શરીર બનાવીને દેવો પૂજા કરે છે, પરંતુ તેવા અક્ષરો ગ્રંથમાં જોવામાં આવતા નથી, તેનું કારણ ખાસ અક્ષરો કહેવાજ જોઈએ તેવું જણાતું નથી એમ સંભવે છે. ॥ ૩-૫૩૧ ॥

પ્રશ્ન: દિવસે દિવસે સૂર્ય માંડલું બદલે છે, તો અધિક માસમાં કેવી રીતે કરે? મંડલો તો દરેક અયનમાં નિયતજ હોય છે, અને ક્ષેત્ર પ્રમાણ પણ નિયતજ છે. તેમાં કેટલાક કહે છે કે-"હાનિ પામતા દિવસોને પૂરવા માટે માસવૃદ્ધિ છે" પણ હીયમાન દિવસ પૂરવા માટે વૃદ્ધિ પામતા દિવસો છે, તેમજ **आसाढे मासे दुपया॰** આ માપે કરી શ્રાવણના છેલ્લા દિવસે ચાર અંગુલની વૃદ્ધિ જોવામાં આવે છે, તો બીજા શ્રાવણના છેલ્લા દિવસે ચાર અંગુલની વૃદ્ધિ થાય ? કે આઠ અંગુલની વૃદ્ધિ થાય ? જો ચાર અંગુલની થાય, તો શું ૬૦ દિવસ સુધી વારંવાર ત્યાંજ સૂર્ય ભમ્યા કરે છે? જેથી અંગુલમાન તેટલું જ રહ્યું ? માટે તેમાં મંડલે બંધ બેસતું થાય તેવી રીતે ઉત્તર આપવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—સૂર્યના ૩૦ માસ થાય, ત્યારે ચંદ્રમાસ ૨૯ થાય છે. તે વખતે ૩૧મો માસ અભિવર્ધિત કહેવાય છે, તેથી કરીને સૂર્યમંડલોનું નિયતપાણું છતાં, પણ અધિકમાસમાં પોરિસી વિગેરેના માનમાં કાંઈપણ દોષ આવતો નથી. વિશેષ જાણવા ઈચ્છુએ મંડલપ્રકરણ જોઈ લેવું. ॥૩-૫૩૨॥

પ્રશ્ન: આઠમ વિગેરે તિથિની વૃદ્ધિમાં પહેલી છોડીને બીજી તિથિનું આરાધન કરાય છે, તે દિવસે તો પચ્ચક્ખાણના અવસરે આઠમ ઘડી અથવા

બે ઘડી હોય છે. કેમકે-પછી તો નોમ વિગેરે બેસી જાય છે. તેથી સંપૂર્ણની વિરાધના થાય છે. કેમકે- તે પૂર્વ દિનમાં હોય છે. હવે જો પચ્ચક્ખાણની વેળાએ જોવાય, તો પૂર્વ દિનમાં બન્ને ઠેકાણે પણ છે-પચ્ચક્ખાણના વખતે છે, અને આખા દિવસમાં પણ છે. માટે સારું આરાધન થાય.

ઉત્તર :— क्षये पूर्वा तिथिः कार्या, वृद्धौ कार्या तथोत्तरा-

"ક્ષયમાં પૂર્વલી-એટલે પહેલાની પર્વતિથી કરવી, અને વૃદ્ધિમાં ઉત્તરા એટલે બીજી પર્વતિથી કરવી." આ પ્રમાણે ઉમાસ્વાતિવાચકજીનું વચન છે. તો તે વચન પ્રમાણથી (લૌકિક ટિપ્પણામાં) વૃદ્ધિતિથિ આવે, ત્યારે બીજી તિથિ (પર્વતિથિ હોવાથી, લૌકિક ટિપ્પણામાં) અલ્પ હોય છતાં માન્ય કરવી. ॥ ૩-૫૩૩ ॥

પ્રશ્ન : ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની ચૌદ હજારી ટીકામાં ૧૩૧મા પાને जोगवं उवहाणवं આ બે વિશેષણો શિષ્યના કહ્યા છે, તો એક સાધુને અને બીજું શ્રાવકને શી રીતે લગાડાય છે?

ઉત્તર :— મન, વચન, કાયાનો વ્યાપાર તે યોગ કહેવાય અને ઉપધાન એટલે તપવિશેષ છે, તે બંનેય વિશેષણો સાધુઓનાજ કહ્યા છે. શ્રાવકોને તો જે ઉપધાન વહન કરાવાય છે, તે મહાનિશીથ સૂત્રના અક્ષરોથીજ કરાવાય છે. ॥ ૩-૫૩૪ ॥

પ્રશ્ન : સેચનક હસ્તીએ ગુપ્ત ખાઈ કેવી રીતે જાણી ?

ઉત્તર :— ગુપ્ત ખાઈ સેચનક હાથીએ વિભંગજ્ઞાને કરી જાણી. એમ હેમવીર ચરિત્રમાં કહ્યું છે. ॥ ૩-૫૩૫ ॥

પ્રશ્ન : દ્રોણનું માન કેટલું?

ઉત્તર :— ચાર કુડવોએ એક પ્રસ્થ થાય; ચાર પ્રસ્થોએ એક આઢક થાય, ચાર આઢકોએ એક દ્રોણ થાય. આ બાબતમાં નામમાલા ટીકામાં "કુડવ એટલે બે પસલી" એમ વ્યાખ્યા કરી છે. માટે તે અનુસારે જે થાય, તે દ્રોણનું માન જાણવું. પરંતુ "આટલા માણપ્રમાણ દ્રોણ" એમ કોઈ ઠેકાણે સ્પષ્ટ થયું હોય તેમ સાંભરતું નથી. ॥ ૩-૫૩૬ ॥

પ્રશ્ન : કલ્પસૂત્ર વંચાતું હોય ત્યારે પડખે અસજ્ઝાય થઈ હોય, અને તે

દૂર કરી શકાય તેવી ન હોય, તો વાંચવું કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—અસજ્ઝાય છતાં પણ **અવશ્ય કરવા લાયક હોવાથી કલ્પસૂત્ર** વાચન કલ્પે છે. ॥ ૩-૫૩૭ ॥

પ્રશ્ન: વર્ષાકાલે લીલ ફુગ કેટલા દિવસે નિર્જીવ થાય ?

ઉત્તર:—વર્ણાદિક ફરી જાય એટલે લીલ ફુગ નિર્જીવ થાય. પરંતુ દિવસમાન જાણ્યું નથી. ॥ ૩-૫૩૮ ॥

પ્રશ્ન: કેટલાક કહે છે કે-"નવકારશીના પચ્ચક્ખાણમાં સૂર્યનો ઉદય થાય, તે વખતે ભોજન કરવું કલ્પે છે" **યોગશાસ્ત્રમાં** તો **अह्नो मुखेऽवसाने च** આ શ્લોકથી બે ઘડી અંદર ભોજન કરવું કલ્પે નહિ, બે ઘડીની શરૂઆત પણ પ્રભાતે હાથની રેખા દેખાય ત્યાંથી થાય ? કે સૂર્યોદયથી થાય ?

ઉત્તર:—નવકારશી પચ્ચક્ખાણમાં સૂર્યોદયથી માંડી બે ઘડીની અંદર જમવું કલ્પે નહિ, કેમકે પચ્ચક્ખાણનો ભંગ થાય છે. **"उग्गए सूरे नमुक्कारसहियं पच्चक्खामि"** ઈત્યાદિ સૂત્રના વ્યાખ્યાનમાં અને **યોગશાસ્ત્રની ટીકા** વિગેરેમાં તેમજ કહ્યું છે. ॥ ૩-૫૩૯ ॥

પ્રશ્ન: **પ્રતિક્રમણ હેતુગર્ભ ગ્રંથમાં રાઈય પ્રતિક્રમણની વિધિમાં** રાત્રિના પ્રાયશ્ચિત્તનો કાઉસ્સગ્ગ, તે પછી ચૈત્યવંદન, પછી સજ્ઝાય, આ પ્રકાર પછી પ્રતિક્રમણની આદિમાં ચાર ખમાસમણા કહ્યા છે, અને એમ કરાતું નથી. તેનું શું કારણ છે ?

ઉત્તર:—**યતિદિનચર્યા** વિગેરેમાં સજ્ઝાય પછી ચાર **ખમાસમણ કહ્યા** છે અને **શ્રાદ્ધ દિનકૃત્ય ટીકા** અને **વંદારુવૃત્તિ** વિગેરેમાં તો સજ્ઝાય પછી પ્રતિક્રમણ ઠાવવાનું કહ્યું છે. તેથી સજ્ઝાય પહેલાં ખમાસમણા દેવાય એમ જણાય છે. આ વિધિ **પરંપરાએ** બહુલતાએ કરાય છે. **સમાચારી વિશેષે** કરીને બન્ને પ્રકારે પણ વિરોધ નથી જ. ॥ ૩-૫૪૦ ॥

પ્રશ્ન: દ્રવ્યલિંગીનું દ્રવ્ય દેરાસરમાં, પ્રતિમામાં, જીવદયામાં કે જ્ઞાનભંડારમાં ક્યાં ક્યાં વપરાય ?

ઉત્તર:—દ્રવ્યલિંગીનું દ્રવ્ય દેરાસરમાં અને પ્રતિમામાં વાપરવું યોગ્ય નથી. પણ જીવદયામાં અને જ્ઞાનકોશમાં ઉપયોગી થાય, એમ જાણેલ છે. ॥ ૩-૫૪૧ ॥

પ્રશ્ન: ચક્રવર્તી અને પાંડવ વિગેરેને દેવોએ આભૂષણાદિક આપ્યું છે. તે શું પોતાના ભંડારનું હોય? કે પોતે ઉત્પન્ન કરેલું હોય? જો પોતાના ભંડારનું હોય તો, ખીલી વિગેરેનાં ફેરફાર દેખાય છે, તે કેવી રીતે થાય? કેમકે શાશ્વત વસ્તુઓ ફરી જાય નહિ; જો પોતે ઉત્પન્ન કરેલું હોય, તો આ અમારી સાર વસ્તુ છે, એમ વિજ્ઞપ્તિ કરી છે, તે કેવી રીતે કહી હશે?

ઉત્તર:—ચક્રવર્તી વિગેરેને દેવો આભૂષણાદિક આપે છે. તે ઔદારિક પુદ્ગલોથી બનાવીને અપાય છે. અથવા કોઈકનું પુરાતન કાલનું પણ દ્વારિકાનગરી પેઠે સંભવે છે. ॥ ૩-૫૪૨ ॥

પ્રશ્ન: પોસાતી શ્રાવકો સાંજે કાજો લીધા પછી ઉપધિ મુહપત્તિનો આદેશ માંગે છે, અને પ્રભાતે તો પહેલાંજ માંગે છે. તથા પોસહશાલા પ્રમાર્જન-વસતિપ્રમાર્જનનો આદેશ પણ સાંજે જ માંગે છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—આ બાબતનું કારણ પ્રાયે કરી તેવી સામાચારી છે તે છે. ॥ ૩-૫૪૩ ॥

પ્રશ્ન: વીશ વિહરમાન જિનેશ્વરોનાં અને તેમના માતા-પિતાનાં નામો ક્યા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:—વીશે વિહરમાન જિનનાં તથા તેમના માતા-પિતાનાં નામો છુટક પાનામાં અને સ્તોત્ર વિગેરેમાં છે, તે જાણવું. ॥ ૩-૫૪૪ ॥

પ્રશ્ન: "દેવો ભૂમિથી ચાર અંગુલ છેટે રહે છે, તેથી સ્પર્શતા નથી" એમ કહેવાય છે, તે ક્યાં લખ્યું છે?

ઉત્તર:—દેવો પૃથ્વીતલને કોઈ ઠેકાણે પણ ફરસતા નથી, એમ સંગ્રહણી વિગેરે ટીકાનો અભિપ્રાય છે. ॥ ૩-૫૪૫ ॥

પ્રશ્ન: હાલમાં ભરતક્ષેત્રમાં મનુષ્યો અને તિર્યંચોને જાતિસ્મરણ છે? કે નહિ? જો નથી તો, ક્યારે વિચ્છેદ થયું? તેમજ અવધિજ્ઞાન હાલમાં હોય? કે નહિ?

ઉત્તર:—વર્તમાન કાલમાં જાતિસ્મરણનો અને અવધિજ્ઞાનનો વિચ્છેદ શાસ્ત્રમાં કહ્યો નથી. ॥ ૩-૫૪૬ ॥

પ્રશ્ન: તેરમા ગુણઠાણે અને ચૌદમા ગુણઠાણે છેલ્લા બે સમય વર્જીને છ

સંઘયણની સત્તા શા કારણથી રહેતી હશે? કેમકે- મોક્ષગમન તો પ્રથમ સંઘયણથી થાય છે?

ઉત્તર:—જો કે મોક્ષ પ્રાપ્તિ તો પહેલા સંઘયણથી થાય છે, તો પણ તેની પછીનાં સંઘયણોની માત્ર સત્તા રહે, તેમાં વાંધો શો? ॥૩-૫૪૭॥

પણ્ડિતશ્રી વિદ્યાવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ચૈત્ર અને આસો માસની અસજ્ઝાયમાં જે તપ કર્યું હોય, તે તપ રોહિણી વિગેરે તપોની આલોયણમાં વાળી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—અસજ્ઝાયમાં સાતમ, આઠમ અને નોમે કરેલું તપ આલોયણમાં ગણી શકાય નહિ, પણ તે દિવસોમાં રોહિણી વિગેરે આવ્યું હોય, તો તે તપ ચાલતા સંબદ્ધ તપમાં કામ લાગે છે, પણ સર્વ ઠેકાણે કામ લાગે નહિ. ॥૩-૫૪૮॥

પ્રશ્ન: સૂતકવાળા ઘરે સાધુથી આહાર વહોરવા જવાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જે દેશમાં સૂતકવાળા ઘરે જેટલા દિવસ સુધી બ્રાહ્મણ વિગેરે ભિક્ષા માટે ન જાય, તે દેશમાં સાધુઓએ તેટલા દિવસ સુધી આહાર માટે ન જવું, એમ વૃદ્ધ પુરુષોનો વ્યવહાર છે. ॥૩-૫૪૯॥

પ્રશ્ન: **छट्ठभत्तिए अट्ठमभत्तं वड्ढित्ता कोडुम्बिअपुरिसे सद्दावेई**--આ સૂત્રમાં **छट्ठभत्तिए** આ શબ્દને કઈ વિભક્તિ છે?

ઉત્તર:—**छट्ठभत्तिए**-આ પદને પ્રથમા વિભક્તિ છે, એમ જણાય છે. ॥૩-૫૫૦॥

પ્રશ્ન: વીશસ્થાનક વિગેરે તપોમાં મુહપત્તિ વિના દેવવંદન કરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—મુખ્ય રીતિએ મુહપત્તિ સિવાય દેવવંદન કરવું કલ્પે નહિ. ॥૩-૫૫૧॥

પ્રશ્ન: રાયપસેણીયમાં **भिलुगा नाम पावसमणा परिवसन्ति**--આ સૂત્રમાં **समण** શબ્દનો શો અર્થ છે?

ઉત્તર:—ભિલુગા પાપશ્રમણો વસે છે. આમાં **समण** શબ્દનો અર્થ પાખંડીવિશેષ જણાય છે. ॥૩-૫૫૨॥

પ્રશ્ન: કેટલાક શ્રાવકો પહેલાં નવકાર સ્તોત્રની અવચૂરિમાં રહેલી પાંચ પદોની આનુપૂર્વી ગણતા હતા, તેઓને કોઈક ઉપાધ્યાયો અને પંન્યાસોએ

નિષેધ કર્યો, અને કહ્યું કે-"સર્વ ઠેકાણે આ ગણાય નહિ, પરંતુ કારણ પડે તો મંત્રાદિકની પેઠે ગણાય છે. કેમકે-ખંડિત નમસ્કાર ગણવામાં દૂષણ છે." આ બાબતમાં અમારે તો **પરમગુરુનું વચન પ્રમાણ** છે. માટે ઉત્તર આપશો.

ઉત્તર:—**નવકારની આનુપૂર્વી-પાંચ પદની** અથવા **નવપદની** પણ ગણાય છે, એમ-**શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરે ગ્રંથોમાં કહેલ છે, માટે આમાં કાંઈ વિચાર કરવો નહિ. અને **મહાનિશીથના ત્રીજા અધ્યયનમાં- से भयवं! जहुत्तविणओवहाणेणं पंचमंगलमहासुअक्खंधमहिज्जित्ता णं पुव्वाणुपुव्वीए पच्छाणुपुव्वीए अणाणुपुव्वीए सरवंजण जाव परिचिअं काउणं-**

"હે ભગવાન્! બતાવ્યા મુજબ વિનય અને ઉપધાને કરી તે **પંચમંગળ મહાશ્રુત સ્કન્ધ-નવકારમંત્ર** ભાણીને પૂર્વાનુપૂર્વીએ-પશ્ચાનુપૂર્વીએ અને અનાનુપૂર્વીએ-સ્વર અને વ્યંજન-યાવત્ પરિચિત કરીને" એમ કહ્યું છે.

યોગશાસ્ત્રના આઠમા પ્રકાશ વિગેરેમાં "એક અક્ષરે કરીને પણ સ્મરણ કરવું." એમ બતાવ્યું છે. માટે આમાં કાંઈ પણ વિચાર કરવો નહિ. ॥ ૩-૫૫૩॥

પણ્ડિતશ્રી કાન્હર્ષિ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ઉપધાનમાં પ્રવેશેલા શ્રાવક શ્રાવિકાને કલ્પસૂત્ર વાચનના પાંચ દિવસમાં નીકળવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—મોટા કારણ સિવાય તે પાંચ દિવસમાં ઉપધાનમાંથી નિકળાય નહિ, જે કારણે નિકળી જવું પડે, તો આરંભનો ત્યાગ રાખે. ॥ ૩-૫૫૪॥

પ્રશ્ન: પારણાના દિવસે ઉપધાન વાચના કરવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પારણાને દિવસે પણ વાચના કલ્પે છે, એમ જાણેલું છે. ॥ ૩-૫૫૫॥

પ્રશ્ન: પારણાના દિવસ પછી અનન્તર નીકળવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—નીકળવું કલ્પે નહિ. [આ ઉત્તર સાધુને આશ્રયીને સંભવે છે] ॥ ૩-૫૫૬॥

પ્રશ્ન: આપણો સંપૂર્ણ પ્રતિક્રમણનો વિધિ કયા મૂલસૂત્રમાં છે?

ઉત્તર:—**આવશ્યક ટીકા** અને **આવશ્યક ચૂર્ણિ** વિગેરેમાં કેટલોક વિધિ છે, અને કેટલોક તો **સામાચારી** વિગેરેમાં છે. ॥ ૩-૫૫૭॥

પ્રશ્ન: સૂર્યગ્રહણની અસજ્ઝાય ક્યાંથી માંડી ક્યાં સુધી હોય? તેમજ યોગવાળા સાધુઓને કેટલા પવેણા ન સૂઝે?

ઉત્તર:—જ્યાંથી સૂર્યગ્રહણ થાય, ત્યાંથી માંડી એક અહોરાત્રિ સુધી અસજ્ઝાય છે, તે મુજબ એક પવેણું અશુદ્ધ બને, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૫૫૮ ॥

પ્રશ્ન: સત્તરભેદી પૂજામાં દરેક પૂજાએ થાલીમાં કલશ ઉપાડાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—"થાલીમાં દરેક પૂજાએ કલશ મૂકવો" એવો નિયમ જાણ્યો નથી, પણ જે વસ્તુની પૂજા હોય, તે વસ્તુ થાલીમાં મૂકાય છે, તેવી પ્રવૃત્તિ દેખાય છે. ॥ ૩-૫૫૯ ॥

પ્રશ્ન: વીશસ્થાનક પૂજામાં ચૌદમી પૂજા ભણાવી રહ્યા પછી; થાળમાં દીવો મૂકી બાકીની પૂજા ઊભા ઊભા ભણાવવી? કે દીવાનો અધિકાર નથી?

ઉત્તર:—પંદરમી પૂજાથી થાલીમાં દીવો મૂકવો જ જોઈએ, તેવો નિયમ જાણ્યો નથી. ॥ ૩-૫૬૦ ॥

પ્રશ્ન: તિર્યંચનું લીલું હાડકું પડેલ હોય, તેની અસજ્ઝાય કેટલા પહોર સુધી હોય?

ઉત્તર:—તિર્યંચના લીલા હાડકાની ત્રણ પહોરની પણ ઉપર જ્યાં સુધી લીલું હોય, ત્યાં સુધી અસજ્ઝાય થાય છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૫૬૧ ॥

પણ્ડિતશ્રી જનાનન્દ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન: બ્રાહ્મી, સુંદરી બાળ બ્રહ્મચારિણી હતી? કે વિવાહ કર્યો હતો?

ઉત્તર:—બ્રાહ્મી અને સુંદરીનો વિવાહ થયો હતો. ॥ ૩-૫૬૨ ॥

પણ્ડિતશ્રી કુંવરવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન: મોતી સચિત્ત? કે અચિત્ત? અને પૃથ્વીકાયદલ? કે અપ્કાયદલ?

ઉત્તર:—મોતી અચિત્ત છે, અને પૃથ્વીકાયદલ રૂપ હોય છે. ॥ ૩-૫૬૩ ॥

પણ્ડિતશ્રી ચારિત્રોદય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શામ્બ અને પ્રદ્યુમ્ન સાધુ સાડાઆઠ ક્રોડ સાધુઓ સાથે સિદ્ધાચલ ઉપર સિદ્ધિવર્યા છે, અને તેના નામના બે શિખર ગિરનારજી ઉપર

દેખાય છે. તો તે બન્નેનું એકપણું થઈ જાય છે, માટે આનો નિર્ણય જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર :—સાડા આઠ કરોડ સાથે **શાંબ**, અને **પ્રદ્યુમ્ન સિદ્ધાચલ** ઉપર મોક્ષે ગયા છે, જે **રૈવતાચલ** ઉપર તેના નામના બે શિખર દેખાય છે, તે નામો તો ત્યાં તેમણે જઈ કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાન વિગેરે કર્યું હોય તેથીજ પડેલા હોય. ॥ ૩-૫૬૪॥

પ્રશ્ન : જિનાલયમાં **ક્ષેત્રપાલની** પ્રતિમાને માનવામાં પૂજવામાં અને સિંદૂર ચઢાવવામાં સમકિતને દૂષણ લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર :—ક્ષેત્રની રક્ષા કરનાર હોવાથી **ક્ષેત્રપાલની** મૂર્તિને સિંદૂરતેલ ચઢાવવામાં દૂષણ લાગતું નથી. પરંતુ માનતા કરવામાં સમકિતને દૂષણ લાગે છે. ॥ ૩-૫૬૫॥

પ્રશ્ન : **કલ્પસૂત્રમાં पंचहत्थुत्तरे होत्था** આ પાઠમાં **વીર ભગવાનનો** જન્મ **ઉત્તરા ફાલ્ગુનીમાં** કહ્યો, તે કેવી રીતે સંભવે? કેમકે-જે નક્ષત્રમાં [ગર્ભમાં] ઉત્પન્ન થાય, તેથી તેરમા નક્ષત્રે જન્મ થાય છે.

ઉત્તર :—જે નક્ષત્રમાં [ગર્ભમાં] ઉત્પન્ન થાય; તેથી તેરમા નક્ષત્રમાં જન્મ થાય એવો નિયમ જાણ્યો નથી. ॥ ૩-૫૬૬॥

પ્રશ્ન : પોસહ પાર્યા પછી સ્ત્રી ભોગવે, તો પોસહને દૂષણ લાગે કે નહિ?

ઉત્તર :—પોસહને દૂષણ લાગતું નથી, પરંતુ પર્વતિથિની વિરાધના કરે છે. ॥ ૩-૫૬૭॥

પ્રશ્ન : જાવજ્જીવ સુધી રાત્રિનું **ચોવિહાર પચ્ચક્ખાણ** કરનારો હોય, તેને સ્ત્રી ભોગવવામાં તેનો ભંગ થાય કે નહિ?

ઉત્તર :—"સ્ત્રી ભોગવવામાં હોઠે ચુંબન કરવામાં આવે, તો ચોવિહારનો ભંગ થાય છે, અન્યથા થતો નથી," એમ **શ્રાદ્ધવિધિનું** વચન છે. ॥ ૩-૫૬૮॥

પ્રશ્ન : પોસહને ઠેકાણે દેશાવકાશિક કર્યું હોય; તો તેનો વિધિ શો? તેમજ દેશાવકાશિકમાં પૂજા, સ્નાત્ર, વિગેરે અને સામાયિક કરવા કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર :—**देसावगासिअं उवभोग परिभोगं पच्चक्खामि** ઈત્યાદિક **દેશાવકાસિક** ઉચ્ચરવાનો વિધિ છે, અને જે ધર્મ અનુષ્ઠાન ચિંતવેલ હોય, તે મુજબ પૂજા, સ્નાત્ર વિગેરે અને સામાયિક કરાય છે,તેમાં કાંઈ એકાંત નથી. ॥ ૩-૫૬૯॥

પ્રશ્ન: જેમ આ ભરતમાં મેરુની દિશાએ ધ્રુવનો તારો છે, તેમ મહાવિદેહ અને ઐરવતક્ષેત્રમાં છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ભરતની પેઠે અન્ય ક્ષેત્રમાં ધ્રુવો સંભવે છે, પરંતુ તેને જણાવનારા અક્ષરો જોવાનું સાંભળતું નથી. ॥ ૩-૫૭૦ ॥

પ્રશ્ન: ૮૮ ગ્રહોના અને સર્વ તારાઓના મંડલો કેટલા છે?

ઉત્તર:—જેમ સૂર્ય અને ચંદ્રના મંડલનો વિચાર શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવે છે, તેમ તે સિવાય બીજા ગ્રહોનો જોવામાં આવતો નથી. તેમજ તારાના મંડલો અવસ્થિત જ છે, પણ સૂર્ય, ચંદ્રની પેઠે અનિયમિત નથી. ॥ ૩-૫૭૧ ॥

પ્રશ્ન: દીવાળી વિગેરે પર્વોમાં સુખડી વિગેરે બનાવવામાં મિથ્યાત્વ લાગે? કે આરંભ થાય?

ઉત્તર:—આરંભ લાગે છે, એમ જાણેલ છે, પણ મિથ્યાત્વ લાગે, તેમ જાણ્યું નથી. ॥ ૩-૫૭૨ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાદ્ધવિધિમાં ચાર આહારના અધિકારમાં કહ્યું છે કે-"સ્ત્રીના સંભોગમાં ચોવીહાર ભાંગતો નથી, બાલ વિગેરેના હોઠ વિગેરેના ચુંબનમાં ભાંગે છે, તે પણ દુવિહારમાં કલ્પે છે-" આમાં પ્રથમ સ્થાનમાં મુખનો સંગમ છતાં એ પદ કહ્યું નથી, તો પૃચ્છા કરતા શ્રાવકોની પાસે મુખના સંગમાં ચોવિહાર તિવિહારનો ભંગ થાય તેમ કહેવું? કે ભંગ ન થાય તેમ કહેવું?

ઉત્તર:—**बालादीनां** આ પદમાં આદિ શબ્દથી સ્ત્રીના પણ મુખ સંબંધમાં ચોવિહાર, તિવિહાર ભાંગે છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૫૭૩ ॥

પ્રશ્ન: આઠમી પડિમાના તપમાં પોતે આરંભ કરે નહિ, એમ છે. તો સચિત્ત પુષ્પ વિગેરેથી પ્રભુપૂજા કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આઠમી પડિમામાં સચિત્ત ફુલો વિગેરેથી પૂજા ન કરે. ॥ ૩-૫૭૪ ॥

પ્રશ્ન: નહિ શુદ્ધ કરેલી પટ્ટાવલીમાં ચિત્રાવાલગચ્છીય દેવભદ્ર ઉપાધ્યાય છે, અને શોધેલીમાં ચૈત્રગચ્છીય એમ લખેલ છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—મુનિસુંદરસૂરીશ્વરજીની ગુર્વાવલીમાં ચૈત્રગચ્છીયા એમ કહેલ છે, માટે

શોધેલીમાં તે શબ્દ જણાવ્યો, પણ કોઈ ઠેકાણે **ચિત્રાવાલગચ્છીયા** એમ પણ દેખાય છે, પરંતુ તે શબ્દ તો **ચૈત્રગચ્છનું** બીજું નામ હોય, એમ સંભવે છે. ॥ ૩-૫૭૫ ॥

પ્રશ્ન: અઢ્ઢાઈજેસુમાં अक्खुयायार પાઠ બોલવો કે **अक्खयायार** બોલવો?

ઉત્તર:—**अक्खुयायार** એ પાઠનું આર્ષપણું હોવાથી **તાતપાદ શ્રી વિજયહીર સૂરીશ્વરજીએ** બોલવો કહ્યો છે, માટે તે જ બોલવો. ॥ ૩-૫૭૬ ॥

પ્રશ્ન: સ્થૂલભદ્ર સ્વામી સાધુપણામાં વેશ્યાને ઘેર રહ્યા, તે વાત **સિદ્ધાન્તમાં** છે? કે નથી? જો સિદ્ધાંતમાં કહેલ હોય, તો તે **સિદ્ધાંતનું** નામ જણાવશો?

ઉત્તર:—**નંદિસૂત્રમાં પારિણામિકી** બુદ્ધિમાં **સ્થૂલભદ્ર** અને **કાર્મિકીબુદ્ધિમાં** **તો વેશ્યા** અને **સારથિ** ઉદાહરણ તરીકે કહ્યા છે. આ **અર્થના પ્રતિપાદનમાં** **સ્થૂલભદ્ર** સ્વામીનું સાધુપણામાં પણ વેશ્યાના ઘરમાં અવસ્થાન કહેલ છે. ॥ ૩-૫૭૭ ॥

પ્રશ્ન: હેમ **નેમિચરિત્રમાં કૃષ્ણ** અને **જરાસંધના** યુદ્ધના અધિકારમાં જરાને દૂર કરનાર **શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનો** અધિકાર કેમ કહ્યો નથી? અને તે અધિકાર શાસ્ત્રીય છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—તે અધિકાર **તીર્થકલ્પ** વિગેરેમાં છે, માટે શાસ્ત્રીય જ છે. ॥ ૩-૫૭૮ ॥

પ્રશ્ન: નેમિનાથ ચરિત્રમાં કહ્યું કે "કૃષ્ણવાસુદેવે સર્વ સાધુઓને દ્વાદશાવર્ત વંદન કર્યું, પણ "અઢાર હજાર સાધુને" એમ કહ્યું નથી. માટે તે ઉક્તિ લૌકિક છે?· કે શાસ્ત્રીય છે? જો શાસ્ત્રની કહો તો કેવી રીતે ઘટે? કેમકે-**पयट्ठियाणं च तइयं तु**, તે વંદન **પદસ્થોને** હોય-સર્વે તો પદસ્થો હોય નહિ, જો સર્વે પદસ્થો હોય, તો તેઓ કયા પદમાં રહેલા સમજવા?

ઉત્તર:—જેમ **નેમિચરિત્રમાં** કહ્યું, તેમ **આવશ્યક ટીકા** વિગેરેમાં "સર્વને" કહેલ છે. **સર્વ** શબ્દે કરી અઢાર હજારની સંખ્યા આવીજ જાય છે, માટે આમાં શંકા કરવી રહેતી નથી. વળી **सर्वेषां** પદ વિવક્ષિત **સર્વ** વાચી છે, તેથી **પદસ્થોને** જ વંદન આપ્યાનું સંભવે છે, અને પદસ્થોમાં પણ જેઓ ગુરુઓની નજીકમાં હોય તેઓ કેવી રીતે વંદન કરાવે?

આ પ્રકારના વિચારથી બધું બંધ બેસતુંજ થઈ જાય છે. ॥ ૩-૫૭૯ ॥

પ્રશ્ન: **કલ્પસૂત્રમાં નેમિનાથ ભગવાનને ૪૦ હજાર સાધ્વીઓનો પરિવાર કહ્યો, નેમિચરિત્રમાં તો "કનકવતી રોહિણી અને દેવકી વિના તમામ સ્ત્રીઓએ પણ ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી." વસુદેવ હીંડિમાં પણ "વસુદેવની ૭૨ હજાર સ્ત્રીઓ ભગવાન પાસે દીક્ષા લઈ મોક્ષમાં ગઈ. કૃષ્ણ વિગેરેની હજારો સ્ત્રીઓએ શ્રીનેમિનાથભગવંત પાસે દીક્ષા લીધી છે. આ બધી સંખ્યા ગણતાં ૪૦ હજાર સંખ્યા કેવી રીતે ઘટે? તેમજ સર્વ તીર્થંકરોની સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાની સંખ્યા કલ્પસૂત્રમાં કહી છે, તેમાં સંદેહ આવી પડે છે.**

ઉત્તર:—તીર્થંકર મહારાજા પાસે જેઓ સમકિત પામી દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ વિગેરે પામ્યા હોય, તેઓનેજ તીર્થંકરના પરિવારમાં ગણવા. બીજા ગણાતા નથી. માટે શંકાને સ્થાન રહેતું નથી. ॥ ૩-૫૮૦ ॥

પણ્ડિતશ્રી કીર્તિવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: કેટલાક જીવો ઈલિકાગતિએ ભવાન્તરમાં જાય છે, અને કેટલાક દડાની ગતિએ જાય છે, તેનું કારણ શું?

ઉત્તર:—જેઓ દેશથી મારણાંતિક સમુદ્ઘાતમાં મરે છે; તેઓ ઉપજવાને સ્થાને ઈયળની ગતિએ પહોંચે છે. [કેમકે-તેમાંજ કેટલાક પ્રદેશો ઉત્પત્તિ સ્થાને પ્રથમ પહોંચેલા હોય છે. માટે તે દેશ સમુદ્ઘાતવાળા કહેવાય છે.] અને જ્યારે સર્વથી મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી [પાછો વળીને મરી] ઉપજવાને સ્થાને જાય છે, ત્યારે દડાની ગતિની જેમ [સર્વ પ્રદેશોથી] જાય છે, માટે સર્વ સમુદ્ઘાતવાળા બને છે, એમ ભગવતીસૂત્રમાં કહેલું છે. [શ.૧૭-૩૬.]॥ ૩-૫૮૧ ॥

પ્રશ્ન: બે સજ્ઝાય પઠાવીને ગુરુ પાસે બન્નેય કાલનું અનુષ્ઠાન કરી, બે પાટલી કરી લઈ, વૈરાત્રિકકાલ પડિક્કમ્યો હોય, તેને સ્થંડિલ વિગેરે માટે બહાર જવું હોય, અને પહેલો પહોર પૂરો થયો હોય, તો બાકીની ક્રિયા સાંજે કરવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પ્રભાતમાં સર્વ ક્રિયા કરી લેવાની અશક્તિ હોય, તો બે સજ્ઝાય પઠાવીને બે કાલની ક્રિયા કરે, અને તે વાર પછી એક પાટલી કરીને એક સજ્ઝાય પઠવે, તે પછી બીજું કાલમાંડલું કરીને વૈરાત્રિકકાલ પડિક્કમે,

પછીથી બાકી રહેલું અનુષ્ઠાન સાંજે કરવું કલ્પે છે, અન્યથા નહિ, એમ **યોગવિધિમાં** કહેલ છે.॥ ૩-૫૮૨।

પ્રશ્ન: યોગશાસ્ત્રના ત્રીજા પ્રકાશની ટીકામાં शुचिः पुष्पामिषस्तोत्रैः આ શ્લોકના વ્યાખ્યાનમાં પહેલાં પાણીના કોગળા વિગેરે કરી પછી પૂજા કરીને પછી પચ્ચક્ખાણ લેવું કહેલ છે, તે શી રીતે?

ઉત્તર:—યોગશાસ્ત્રમાં પવિત્ર થવાનો પ્રકાર લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, તેનો અનુવાદ કર્યો છે. પરંતુ એ વિધેયપણે બતાવેલ નથી. માટે પચ્ચક્ખાણવાળાને પાણીના કોગળા કર્યા સિવાય દેવપૂજા કરવી કલ્પે છે. તેથી કોઈ વિરોધ ઊભો થતો નથી.॥ ૩-૫૮૩॥

પ્રશ્ન: सामाइअपुव्वमिच्छामि ठामि काउस्सग्गमिच्चाइं।
सुत्तं भणिय पलंबिअभुअकुप्परधरिअपरिहरणओ॥ १॥

બૃહત્ પ્રતિક્રમણ હેતુગર્ભની આ ગાથાને આશ્રયીને કોઈ **મતવાદીઓ** પૂછે છે, કે "તમો કેડે દોરો બાંધો છો, તે કયા શાસ્ત્રમાં કહેલ છે?"

ઉત્તર:—આવશ્યક ટીકા અને ધર્મરત્ન પ્રકરણ ટીકા વિગેરેમાં "**આર્યરક્ષિત સૂરીશ્વરજીએ** પોતાના પિતાને કેડે દોરો બંધાવ્યો" એમ કહ્યું છે, માટે તે **આચરણાએ** હમણાં પણ બંધાય છે, એમ **વૃદ્ધવાદ** છે. ॥ ૩-૫૮૪॥

પ્રશ્ન: ઉવવાઈમાં **કોણિકના** વર્ણનમાં **माउपिउसुजाए** એ સૂત્રની **ટીકામાં કોણિકને** માતા-પિતાના વિનીતપણાએ કરી સુપુત્ર કહ્યો છે, તે કેમ ઘટે?

ઉત્તર:—કોણિક માતા-પિતાના સારા વિનયવાળો હતો, પણ તેણે વચમાં **શ્રેણિક મહારાજા** તરફ વિરૂપ આચરણ કરેલું, તે નિયાણાના વશથીજ કરેલું હતું. નહિંતર તો, પિતાના મરણના શોકથી **રાજગૃહી** છોડી દઈને **ચંપામાં** શું કરવા વસે? માટે સુપુત્રપણું ઘટે છે. ॥૩-૫૮૫॥

પ્રશ્ન: दव्वे खीरदुमाई, जिणभवणाइसु होइ खित्तंमि।
पुण्णतिहिपभिइ काले, होत्थुवओगा उ भावेण॥ १॥

આ જીત કલ્પની છેલ્લી ગાથાના ચોથા પાદનો અર્થ શો છે?

ઉત્તર:—આ ગાથાના ત્રણ પાદ બરાબર છે, પણ ચોથું પાદ '**सुहोवओगाइ भावे उ** આવું છે. માટે તે ચોથા પાદ અનુસારે અર્થ સુગમજ છે. "દ્રવ્યથી **ક્ષીરવૃક્ષો** વિગેરે, **ક્ષેત્રથી** જિનભવન વિગેરે, **કાલથી** પૂર્ણ તિથિ

વિગેરે, અને ભાવથી શુભ ઉપયોગ વિગેરે શુદ્ધિ દીક્ષા વિગેરેમાં જોવી. ॥ ૩-૫૮૬ ॥

પ્રશ્ન: આસોમાસના અસજ્ઝાયના દિવસોમાં જે સિદ્ધાન્તની પાંચ ગાથા ભણી શક્તો હોય, તેને તે ગાથાઓ ભણવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—અસજ્ઝાયના દિવસોમાં સિદ્ધાંતની એકાદિ ગાથા પણ ગોખવી કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૫૮૭ ॥

પ્રશ્ન: આવશ્યક બૃહત્ ટીકા અને સૂયડાંગસૂત્ર ટીકામાં
काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य, मेघान्धकारासु च शर्वरीषु।
मिथ्या न भाषामि विशालनेत्रे, ते प्रत्यया ये प्रथमाक्षरेषु॥ १॥ આ શ્લોકના ત્રણ પાદના પ્રથમ અક્ષરોએ કરી कामेमि એ ક્રિયાપદ છે, તે કેવી રીતે સિદ્ધ થાય?

ઉત્તર:—તે કાવ્યમાં कामेमि એ ક્રિયાપદ પ્રાકૃત ભાષાએ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૩-૫૮૮ ॥

પ્રશ્ન: શ્રી વિજયદાન સૂરીશ્વરજીએ બનાવેલ સાત બોલમાં ઉત્કટ ઉત્સૂત્ર ભાષીનું ધર્મકૃત્ય અનુમોદવા લાયક નથી એમ કહ્યું છે, તેમાં ઉત્કટ ઉત્સૂત્ર ભાષી એ શબ્દે કરી અહીં શું કહેવાય છે?

ઉત્તર:—ઉત્કટ અને અનુત્કટ શબ્દના અર્થ બાબતમાં કચપચપણું દૂર કરવા માટે જ બાર બોલમાં બીજો બોલ લખેલો છે, માટે તે મુજબ સર્વ જાણવું. ॥ ૩-૫૮૯ ॥

પ્રશ્ન: પોસહ પાર્યો હોય, અને સામાયિક પારવા માટે મુહપત્તિ પડિલેહવાઈ રહી હોય, તે વખતે પંચેન્દ્રિયની આડ પડે, તો પોસહ પારવાની ક્રિયા ફરી કરવી? કે નહિ?

ઉત્તર:—પોસહ પારવાની ક્રિયા ફરી કરી પોસહ પારવો જોઈએ. ॥ ૩-૫૯૦ ॥

પ્રશ્ન: जंतेहिं पीलिओ ઈત્યાદિ ગાથાની ઉપદેશ માલાની ટીકામાં કહ્યું કે, સ્કંદકુમાર પાંચસોના પરિવારવાળો સંસારથી નીકલ્યો." અને ઋષિમંડલમાં તો एगूणे पंचसया એટલે ૪૯૯ કહ્યા છે. તો તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—ઉપદેશમાલા ટીકામાં દીક્ષાના અધિકારમાં પાંચસોનો પરિવાર કહેલો છે, અને ઋષિમંડલમાં તો મોક્ષના અધિકારમાં ૪૯૯ કહ્યા છે. માટે કાંઈ વિરોધ નથી. ॥ ૩-૫૯૧ ॥

પ્રશ્ન: જ્ઞાતાધર્મકથાના પ્રથમ અધ્યયનમાં શ્રેણિક રાજાની ધારણીદેવીને એકજ પુત્ર મેઘકુમાર કહ્યો છે, અને અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રમાં તો જાલિકુમાર વિગેરે સાત પુત્રો કહ્યા છે, તો તે શી રીતે ઘટે?

ઉત્તર:—શ્રેણિક રાજાની સાત પુત્રવાળી તે ધારણી રાણી બીજી હોવી જોઈએ, અથવા તે એકજ ધારણી દેવીને જાલિકુમાર વિગેરે સાત પુત્રો મેઘકુમારની દીક્ષા થયા બાદ જન્મ્યા હોય, એમ સંભવે છે. ॥૩-૫૯૨॥

પ્રશ્ન: **उम्मुक्कभूसणंगो**- શરીરના ભૂષણો મૂકી દીધેલ- ઈત્યાદિ પાઠ મુજબ પોસહમાં શ્રાવકોને આભૂષણો છોડી દેવાનું બતાવ્યું છે, હમણાં તો આભૂષણો રાખે છે. તે કેવી રીતે ઘટે?

ઉત્તર:—ઉત્સર્ગ માર્ગે કરી જો સર્વથી પોષહ અંગીકાર કરે, તો આભૂષણો છોડી જ દેવા યુક્ત છે, કેમકે શોભા, લોભ વિગેરે દોષોનું કારણ બને નહિ. સામાયિકમાં તે બન્નેનો નિષેધ છે. જો દેશથી પોસહ કરે, તો આભૂષણો પણ હોય છે. ॥ ૩-૫૯૩॥

પ્રશ્ન: લંબુત્તરદોષ શ્રાવકોને લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવકોને કાઉસ્સગ્ગના ૧૯ દોષોમાં લંબુત્તર દોષનો નિષેધ કરેલો નથી. તો પણ અવિચ્છિન્ન પરંપરાથી અને ઉચિતપણાથી લંબુત્તરદોષનું નિવારવું દેખાતું નથી. ॥ ૩-૫૯૪॥

પ્રશ્ન: પ્રતિષ્ઠાના અધિકારમાં સાધુઓએ વાસક્ષેપ નાંખવો, એવો પાઠ કયા ગ્રંથમાં છે? જો હોય તો પ્રતિષ્ઠાની પેઠે દરરોજ વાસક્ષેપ પૂજા સાધુઓ કેમ કરતા નથી?

ઉત્તર:—પીસ્તાલીસ આગમોમાંથી આવશ્યક બૃહત્ ટીકામાં ગણધર પદની પ્રતિષ્ઠાના અધિકારમાં સાધુઓને વાસક્ષેપ નાંખવાના અક્ષરો બતાવ્યા છે. દરેક દિવસે વાસક્ષેપની પૂજા સાધુઓને કરવાના અક્ષરો કોઈપણ ઠેકાણે બતાવ્યા નથી. માટે તેનું વિધાન ક્યાંથી હોય? ॥ ૩-૫૯૫॥

પ્રશ્ન: ક્રિયાવાદી અને અક્રિયાવાદી મિથ્યાદષ્ટિઓને સકામ નિર્જરા હોય કે નહિ? જો હોય? તો ગ્રંથનો પાઠ બતાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—તેઓને સકામ નિર્જરા પણ હોય છે એમ લાગે છે. કેમકે અકામ નિર્જરાવાળાનો ઉત્કૃષ્ટથી વ્યંતર દેવોમાં ઉપપાત કહેલ છે. અને ચરકપરિવ્રાજકોનો બ્રહ્મ દેવલોક સુધી કહેલ છે. એમ ઉવવાઈ સૂત્રમાં કહ્યું છે. તે અનુસારે સકામ નિર્જરા હોય એ તત્ત્વ છે. ॥ ૩-૫૯૬॥

પ્રશ્ન: સામાયિકમાં રહેલ શ્રાવકને પાર્યા સિવાય લાગલાગટ કેટલા સામાયિક કરવા કલ્પે?

ઉત્તર:—આટલા સામાયિક લાગલાગટ કરાય, એવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોયાનું સાંભરતું નથી. જો મન ઠેકાણે હોય તો, ઈચ્છા મુજબ સામાયિકો કરે. પણ બીજા આદિ સામાયિકમાં સજ્ઝાયના આદેશનું માંગવું સંભવતું નથી એમ વૃદ્ધોનું કથન છે. પરંતુ એક સામાયિક પછી બીજું કરતાં શરીરચિંતા વિગેરેનો ઉપયોગ કરીનેજ ઉચ્ચરવું.॥૩-૫૯૭॥ (અત્યારે ત્રણ લાગલાગટ કરવાની પ્રથા છે.)

પ્રશ્ન: **तस्स णं अज्जगस्स नत्तुए होत्था इट्ठे कंते- રાયપસેણીના** આ પાઠમાં **પ્રદેશી રાજાને આર્યના પુત્રનો પુત્ર** કહેલ છે, અને **શ્રાદ્ધવિધિ ટીકામાં આર્યકનો** પુત્ર કેમ કહેલ છે?

ઉત્તર:—પુત્રનો પુત્ર પણ અત્યન્ત વહાલો હોવાથી લોકોમાં પુત્રપણે કહેવાય. તેથી **પ્રદેશી** રાજામાં પણ નપ્તૃશબ્દનો પુત્રપણે વ્યવહાર કરેલો સંભવે છે.॥૩-૫૯૮॥

પ્રશ્ન: **શલાકાપુરુષો** ગૃહસ્થપણામાં માંસભોજન કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—તીર્થંકરોને સર્વથા માંસાહાર હોયજ નહિ, બીજાઓને પણ પ્રાયે કરી હોતો નથી, એમ જણાય છે.॥૩-૫૯૯॥

પ્રશ્ન: **"पिण मोटा अवगुण सांभलो, जिम निशिभोजन करतां टलो।**
जीव हणइ जे भव छन्नवइं, तेह पाप एकसरसो सवि"
ઈત્યાદિક રાત્રિભોજનની **ચૌપદીમાં** બહુ કહ્યું છે, તે શું માન્ય છે? કે અમાન્ય?

ઉત્તર:—કેવલિ ભગવંતે નિષેધેલ હોવાથી, અને અનેક જીવના ઘાતનું કારણ હોવાથી, રાત્રિભોજન વર્જિત જ છે. પણ ચૌપદીમાં કહ્યું છે, તે લૌકિક છે, તે પણ રાત્રિભોજનના અનર્થને સૂચવનાર હોવાથી, કથંચિત્ માન્યજ છે.॥૩-૬૦૦॥

પ્રશ્ન: **શ્રીવિમલનાથના પ્રપૌત્ર શ્રીધર્મઘોષ સ્થવિર** પાસે દીક્ષા લઈ **મહાબલકુમાર પાંચમા દેવલોકમાં** જઈ, દશ સાગરોપમનું આયુષ્ય પાળીને ચ્યવી, અને મનુષ્ય થઈ, **શ્રી વીરભગવંત પાસે દીક્ષા** લઈ સિદ્ધ થયેલ છે. એમ **ભગવતી શતક અગીયારમા ઉદ્દેસામાં** કહ્યું છે. જો તેમ થાય, તો

કલ્પસૂત્ર વિગેરેમાં **શ્રી વિમલનાથ અને વીરભગવંતનું** મોટું અંતર દેખાય છે, તે કેવી રીતે ઘટે?

ઉત્તર :—ભગવતી ટીકામાં બીજા વ્યાખ્યાનમાં "પ્રપૌત્રના શિષ્યસંતાનમાં દીક્ષા લીધી, એમ કહેલ છે, તેથી કલ્પસૂત્રમાં કહેલ કાળને આશ્રયી કાંઈ પણ વિરુદ્ધ થતું નથી. ॥ ૩-૬૦૧ ॥

પ્રશ્ન : નન્દી ટીકામાં खित्तोगाहण० આ ગાથાના વિચારમાં **बुद्धद्वारे-** બુધ્ધ દ્વારમાં સર્વ થોડા **સ્વયંબુધ્ધ** સિદ્ધો છે, તેઓના કરતાં **પ્રત્યેકબુધ્ધસિદ્ધો** સંખ્યાતગુણા છે, તેઓથી પણ **બુધ્ધિબોધિત** સિદ્ધો સંખ્યાતગુણા કહેલા છે. તે કેમ ઘટે? કેમકે-**બુધ્ધિ બોધિતોને** કેવલ શ્રાવકો પાસે વ્યાખ્યાનનો નિષેધ **દશવૈકાલિક ટીકા** વિગેરેમાં કહેલ છે.

ઉત્તર :—બુધ્ધિ શબ્દે કરી **તીર્થંકરીઓ** અને સામાન્ય સાધ્વીઓ કહેવાય છે, તેમાં તીર્થંકરીના ઉપદેશમાં તો વિચાર કરવાનો નથી જ, અને સામાન્ય સાધ્વીઓને તો જોકે કેવલ શ્રાવકો પાસે ઉપદેશનો નિષેધ છે, તોપણ શ્રાવિકા મિશ્રિત શ્રાવકોને અને કારણે-એકલા શ્રાવકોને ઉપદેશનો સંભવ પણ છે. માટે કોઈ અઘટતી વાત નથી. ॥ ૩-૬૦૨ ॥

પ્રશ્ન : काउण सामइयं ईरिअं पडिक्कमिय गमणमालोअ।
वंदित्तु सूरिमाई सज्झायावस्सयं कुणई॥ १॥

આ **શ્રાદ્ધદિનકૃત્યની ૧૩૧**મી ગાથાનો અર્થ શો છે?

ઉત્તર :—આ ગાથાનો **અર્થ ટીકામાં** સુપ્રસિદ્ધ જ છે, પરંતુ સૂત્રના પાઠ માત્રથી સામાયિક પછી ઈરિયાપ્રતિક્રમણનો પ્રતિભાસ થાય છે, તેમાં સવિસ્તર **આવશ્યક ચૂર્ણિના** અક્ષરો અનુસરવા, જેથી સંશય દૂર થઈ જશે. કેમકે-આવા પાઠોનું મૂળ **ચૂર્ણિ** છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૬૦૩ ॥

પ્રશ્ન : સૂયગડાંગ સૂત્ર પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ચોથા અધ્યયનની ટીકામાં નારકીઓને **छिन्नतालुशिरोमेण्ढ्रा** આવું વિશેષણ લગાડેલ છે, તો નારકીઓ તો નપુસંક છે, તેઓને પુરુષચિહ્ન ક્યાંથી હોય? કે જે પરમાધામી છેદે?

ઉત્તર :—નારકીઓ નપુસંકવેદી છે, તો પણ પુરુષચિહ્નનું હોવું વિરુદ્ધ નથી. કેમકે-**પુષ્પમાલા ટીકા** વિગેરેમાં નપુંસકના લક્ષણોમાં કહ્યું કે -**महिलासहावो सरवण्णभेओ मिंढं महंतं मउया य वाणी**-મહિલા સ્વભાવ, સ્વર અને વર્ણનો ભેદ, મોટું પુરુષચિહ્ન અને મૃદુવાણી. ઈત્યાદિક નપુંસકનાં લક્ષણો છે. ॥ ૩-૬૦૪ ॥

પ્રશ્ન: હેમપદ્મચરિત્રમાં "રામકેવલીના વચનથી ચોથીનરકમાં રહેલા રાવણ અને શંબૂક સાથે યુદ્ધ કરતા, અને પરમાધામીએ પીડેલા એવા લક્ષ્મણને દેખી, સીતાઈન્દ્ર ત્યાં જઈ, કાંઈક દુઃખને નિવારવા લાગ્યો." એમ કહેલ છે. તેમાં ચોથી નરકમાં સીતાઈન્દ્રનું જવું, અને પરમાધામીની પીડા કેવી રીતે ઘટે? કેમકે- सहसारंतियदेवा नारयनेहेण जंति तइयभुवं। तिसु परमाहम्मिअकयावि० "સહસ્રારદેવલોક સુધીના દેવો સ્નેહે કરી ત્રીજી પૃથ્વી સુધી નારકમાં જાય છે. ત્રણ નરક પૃથ્વીમાં પરમાધામીએ કરેલી પીડા હોય, આ પ્રકારે પંચસંગ્રહ અને સંગ્રહણીનાં વચનો છે.

ઉત્તર:— तिसु परमाहम्मिअ कयावि० સંગહણીનું આ વચન પ્રાયિક છે. માટે ચોથી નરક પૃથ્વીમાં રાવણ વિગેરેને પરમાધામીની કરેલી વેદના સંભવે છે, તેથી વિરોધ નથી, અને પંચસંગ્રહના सहसारंतिय० પાઠ બાબત જાણવું કે-અહીં પંચસંગ્રહનું પુસ્તક હાથમાં આવ્યું નથી, માટે ઉત્તર લખાએલ નથી, જ્યારે તે હાથ આવશે, ત્યારે જણાવીશું. ॥ ૩-૬૦૫ ॥

પ્રશ્ન: દ્રવ્યલિંગીના દ્રવ્યથી બનેલ ચૈત્ય, અવિધિ ચૈત્ય છે, એમ આગમ વચન છે. પણ પુસ્તકાદિ ક્ષેત્રોમાં તે દ્રવ્યનું વાપરવું યુક્ત છે? કે અયુક્ત? જો યુક્ત છે, તો ચૈત્યમાં કેમ અયુક્ત છે? અને તેણે અર્પણ કરેલું પુસ્તક સુસાધુઓ કેમ ગ્રહણ કરે છે? તેમજ કેટલાક ચિરંતન આચાર્યોએ શિથિલ માર્ગ દૂર કરીને પોતાની પાસે રહેલ મોતીઓને પાષાણથી વાટી કેમ નાંખ્યા? જો તે દ્રવ્ય પુસ્તકાદિમાં કલ્પતું હોત, તો શું કરવા મોતીઓને વાટી નાંખી ફેંકી દે?

ઉત્તર:—ચૈત્યને આશ્રયીને વિધિ, અવિધિનો વિચાર શાસ્ત્રોમાં બતાવેલ છે, પણ પુસ્તકને આશ્રયીને બતાવેલ નથી. માટે તે બન્નેય ક્ષેત્રોનું સરખાપણું નથી. તેથીજ પરંપરાએ પણ તેનું પુસ્તક ગ્રહણ કરાતું આવ્યું છે. આમાં કાંઈ પણ અયુકત નથી. અને જે કેટલાક ચિરંતન આચાર્યોએ સુવિહિત માર્ગ સ્વીકારતી વખતે મોતીનો ચૂરો કરી ફેંકી દીધા છે, તે ઉગ્રવૈરાગ્યપણાથી ફેંકી દીધા છે, માટે કાંઈપણ ગેરવ્યાજબીપણું નથી. ॥ ૩-૬૦૬ ॥

પ્રશ્ન: ઋષભદેવ સ્વામી સાથે ચાર હજાર રાજાઓએ દીક્ષા લીધી, તેઓને સામાયિકનો ઉચ્ચાર કોણે કરાવ્યો?

ઉત્તર:—તે ચાર હજારે યે પ્રભુ પેઠે દીક્ષા લીધી, એમ ઋષભદેવ ચરિત્ર વિગેરેમાં છે. ॥ ૩-૬૦૭ ॥

પ્રશ્ન: વંદારુવૃત્તિમાં सिद्धे भो! पयओ० આ છંદના વ્યાખ્યાનમાં "ત્રિકોટિ પરિશુદ્ધપણાએ પ્રસિદ્ધ" આમાં ત્રિકોટિ શબ્દનો શો અર્થ?

ઉત્તર:—સૂત્ર અર્થ અને તદુભય રૂપ ત્રિકોટિ અથવા કષ, છેદ અને તાપ લક્ષણ પરીક્ષા તે ત્રિકોટિ સંભવે છે. ॥ ૩-૬૦૮ ॥

પ્રશ્ન: વંદનક નિર્યુક્તિમાં देविंदराय ઈત્યાદિક ગાથામાં गिहवइ सागारि આ બે શબ્દોનો નાની ટીકામાં અર્થ કર્યો નથી; તો બૃહટ્ટીકામાં અર્થ કર્યો છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—બૃહત્વૃત્તિમાં અર્થ કરેલ નથી, પણ ભગવતી સૂત્રના સોલમા શતક્ના બીજા ઉદ્દેશાની ટીકામાં ગૃહપતિનો અર્થ માંડલિક રાજા અને સાગારિક શબ્દનો સામાન્ય ગૃહસ્થ અર્થ કરેલો છે. ॥ ૩-૬૦૯ ॥

ઉત્તર:—કિરણાવલીમાં દશમા સ્વપ્નના અધિકારમાં विबुहेहिं अलंकित्तो એવો પાઠ છે. આવશ્યક ટીકામાં તો જુદો છે. કિરણાવલીમાં તે પાઠ ક્યાંથી લખ્યો હશે? તે જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર:—આવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિમાં पउमसरो विउधपंकतो આ પ્રકારે છે. તેનો અર્થ વિબુધપંકજં એટલે ખીલેલા કમળવાળું પદ્મ સરોવર છે. તેમજ કિરણાવલિમાં જે પાઠ છે; તે કલ્પચૂર્ણિથી અથવા કોઈક અંતર્વાચ્યથી લખેલો હશે, એમ સંભવે છે. ॥ ૩-૬૧૦ ॥

પણ્ડિતશ્રી ધનહર્ષ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: સૌધર્મદેવની પદવીની અપેક્ષાએ ઈશાન દેવની પદવી અધિક છે, તેમ ભવનપતિ, જ્યોતિષ અને વ્યંતરોમાં માંહોમાંહે કઈ પદવી ન્યૂન અને કઈ અધિક છે?

ઉત્તર:—વ્યન્તર, જ્યોતિષ અને ભવનપતિઓને ઉત્તરોત્તર બહુલપણાથી મહર્દ્ધિકપણું છે. માટે પદવીની અધિકતા પણ તેમજ છે. ॥ ૩-૬૧૧ ॥

પ્રશ્ન: ગંગાનદીનું પાણી લવણ સમુદ્રમાં પડે છે, તેમ માનુષોત્તર પર્વત સન્મુખ જતી નદીઓનું જલ ક્યાં પડે છે?

ઉત્તર:—માનુષોત્તર સન્મુખ જતી નદીઓનું પાણી પુષ્કરવર સમુદ્રમાં વિસામો લે છે, એમ ઠાણાંગ વિગેરેની ટીકામાં બતાવ્યું છે. ॥ ૩-૬૧૨ ॥

પ્રશ્ન: અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર ભણાવતી વખતે જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા શ્રાવકો પવિત્ર થઈ ઉભા રહી શકે?

ઉત્તર:—જઘન્યથી આઠ અને ઉત્કૃષ્ટથી ઈચ્છા મુજબ. ॥ ૩-૬૧૩ ॥

પ્રશ્ન: જિનાલય વિગેરેમાં અષ્ટોત્તરીસ્નાત્ર ભણાતું હોય, ત્યારે શ્રાવિકાઓ જોવા, ગાવા અને દર્શન માટે આવે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ગાવા વિગેરે માટે શ્રાવિકાઓ આવે છે, કેમકે-અષ્ટોત્તરી વિધિમાં તેમ લખેલ છે. ॥ ૩-૬૧૪ ॥

પ્રશ્ન: કોઈ શ્રાવકને બાર વ્રત સંબંધી ચોપદી વિગેરે જોડકળા કરીને આપી હોય, તેની અંદર પ્રથમવ્રત વિગેરે અધિકારવિશેષમાં ઉપધિ મુહપત્તિ પડિલેહ્યા બાદ સજ્ઝાય કરાતી વખતે કોઈને પણ બોલવાને કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પડિલેહણ-સ્વાધ્યાયના સમયે પાંચ ગાથા વિગેરે બોલવાને કલ્પે છે. ॥ ૩-૬૧૫ ॥

પ્રશ્ન: ચંપા વિગેરેના ફુલથી વાસિત કરેલું પાણી સકલ લીલોતરીના પચ્ચક્ખાણવાળા શ્રાવકને પીવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પચ્ચક્ખાણવાળાને તે પાણી પીવું કલ્પે છે. ॥ ૩-૬૧૬ ।

પ્રશ્ન: ચૌમાસીની અઠ્ઠાઈ ચૌદશ સુધી ગણવી કે પુનમ સુધી ગણવી?

ઉત્તર:—ચૌમાસીની અઠ્ઠાઈ હમણાં ચૌદશ સુધી ગણાય છે. અને પૂનમ તો પર્વ તિથિ તરીકે આરાધવીજ જોઈએ. ॥ ૩-૬૧૭ ॥

પ્રશ્ન: ચૈત્ર-આસો માસની અઠ્ઠાઈમાં પૂનમ ગણાય કે નહિ?

ઉત્તર:—તે બન્નેય અઠ્ઠાઈમાં પૂનમ ગણાય છે. ॥૩-૬૧૮ ॥

પ્રશ્ન: कीडी चूडयलाओ कुंथु उद्देहि घीमिल्ला।
इल्ली मंकुण जुआ खुडही जूआ य गद्दहिया ॥ १ ॥

આરાધન પતાકાની ગાથામાં ચુડેલીને તેઈંદ્રિયમાં કહી છે, અને જીવ વિચારમાં माइवाहा પદે કરી ચુડેલ અર્થ બેઈંદ્રિયની ગાથામાં કરાય

છે. માટે આ બન્નેયમાં પ્રમાણ શું?

ઉત્તર:—ચુડેલના વિષયમાં મતાંતર જાણવું. અને મતાંતરમાં મુંઝાવું નહિ. ॥ ૩-૬૧૯ ॥

પ્રશ્ન: રોગી પુરુષને ત્રણ પ્રકારના આહારના ત્યાગ રૂપ અણસણ કરાવાય છે, તે ઉચ્ચરાવવાનો શો વિધિ છે?

ઉત્તર:—પહેલા અમુક વખત સુધી કરેલ તિવિહાર, ચોવિહાર પચ્ચક્ખાણવાળા પુરુષને સાગારિક અણસણ जइ मे हुज्ज पमाओ० આ ગાથાના ઉચ્ચારપૂર્વક કરાવાય છે. ॥ ૩-૬૨૦ ॥

પ્રશ્ન: સૂક્ષ્મ નિગોદથી નીકળેલો જીવ ફરી તેમાં જાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—સૂક્ષ્મ નિગોદથી નીકળેલ જીવ ફરી પણ સૂક્ષ્મ નિગોદમાં જઈ શકે છે. ॥ ૩-૬૨૧ ॥

પ્રશ્ન: ઉપાશ્રયમાં પેસતો છુટો શ્રાવક નિસિહી અને નીકળતો આવસ્સહી કહે? કે નહિ?

ઉત્તર:—સામાયિક વિગેરે વ્રત વિનાનો શ્રાવક પેસતાં નિસિહી કહે, પણ નીકળતાં આવસ્સહી કહે નહિ. ॥ ૩-૬૨૨ ॥

પ્રશ્ન: જિનમંદિરમાંથી નીકળતા સાધુઓ અને શ્રાવકોએ આવસ્સહી કહેવી? કે નહિ?

ઉત્તર:—સાધુઓએ આવસ્સહી કહેવી, પણ શ્રાવકોથી કહેવાય નહિ. ॥ ૩-૬૨૩ ॥

પ્રશ્ન: અણિમા વિગેરે આઠ મહા સિદ્ધિઓ કઈ લબ્ધિમાં સમાય છે? અને મહાવ્રતી કે દેશવિરતિ કે મિથ્યાદષ્ટિઓને સંભવે? કે નહિ?

ઉત્તર:—અણિમા વિગેરે સિદ્ધિઓ વૈક્રિય લબ્ધિમાં અંતર્ગત છે અને તે મિથ્યાત્વીઓ અને સમકિતીઓને સંભવે છે. ॥ ૩-૬૨૪ ॥

પ્રશ્ન: વીરભગવંત દેશના આપી, દેવછંદામાં પધારે, ત્યારે ૧૧ ગણધરોમાં ગૌતમગણધર જ મોટા હોવાથી દેશના આપે? કે પટ્ટધારી હોવાથી સુધર્માસ્વામી દેશના આપે? કે કોઈ બીજા ગણધરદેવ આપે?

ઉત્તર:—દીક્ષાએ મોટા હોવાથી ગૌતમસ્વામી હાજર હોય, તો તે જ દેશના આપે, અને હાજર ન હોય, તો હાજરમાંથી જે મોટા હોય, તે આપે છે. ॥ ૩-૬૨૫ ॥

પ્રશ્ન: જંબૂસ્વામી અને પ્રભવસ્વામીએ સાથે દીક્ષા લીધી; જંબૂસ્વામીનું ૮૦ વર્ષનું સર્વ આયુષ્ય છે, અને પ્રભવસ્વામીનું ૮૫ વર્ષનું છે. સાથે દીક્ષા વખતે ૩૦ વર્ષના પ્રભવ સ્વામી હતા, તો જંબૂસ્વામી વિદ્યમાન છતાંજ પ્રભવસ્વામીનું સ્વર્ગવાસીપણું પ્રાપ્ત થાય છે, માટે આ બાબત, પટ્ટાવલીમાં લખેલ હકીકત સાથે કેવી રીતે મળે?

ઉત્તર:—જંબૂસ્વામીની દીક્ષા થયા પછી કેટલાક વર્ષોએ પ્રભવસ્વામીએ દીક્ષા લીધી હતી, એમ સંભવે છે. તેથી કોઈ વિરોધ આવતો નથી. તે બાબત પરિશિષ્ટ પર્વમાં કહી છે. "પાંચમા ગણધર ભગવાનને પણ એ પ્રકારે વિનંતિ કરી, તેથી પરિવાર સહિત જંબૂસ્વામીને દીક્ષા વિધિપૂર્વક આપી;" હવે કોઈ દિવસે પિતાને પૂછીને પ્રભવ પણ આવ્યો. તેણે પણ જંબૂસ્વામીના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા લીધી. ॥ ૩-૬૨૬ ॥

પ્રશ્ન: આકાશનો પ્રદેશ અને પુદ્‌ગલનો પરમાણુ આ બેમાંથી સૂક્ષ્મ કોણ છે?

ઉત્તર:—તે બન્નેયનો વિભાગ થતો ન હોવાથી, પ્રદેશની અપેક્ષાએ બન્ને તુલ્ય છે. પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તો એક આકાશ પ્રદેશમાં અનન્તા પરમાણુ અવગાહી શકે છે. તે વિશેષ જાણવો. ॥ ૩-૬૨૭ ॥

પ્રશ્ન: પ્રવચન સારોદ્ધારની ટીકા વિગેરેમાં ઈંદ્રિયોના વિષયનું પ્રમાણ આત્માંગુલે કરી કહ્યું છે, ચક્ષુના ઉત્કૃષ્ટ વિષયમાં જેણે લાખ યોજનનું શરીર બનાવેલ છે, તે વિષ્ણુકુમારનું દૃષ્ટાંત મૂક્યું છે. તે આવી રીતે- "ચક્ષુ ઈંદ્રિય કાંઈક અધિક લાખ યોજન દૂરથી રૂપને દેખી શકે છે. વિષ્ણુકુમાર વિગેરે પોતાના પગ પાસે રહેલ ખાડાદિકમાં રહેલ ઢેફા વિગેરે જોઈ શકે છે, તેથી લાખ યોજનથી કાંઈ અધિકપણું બતાવ્યું છે એમ નવતત્ત્વની અવચૂર્ણિમાં છે. માટે ચક્ષુઈંદ્રિયના વિષયમાં વિષ્ણુકુમારનું દૃષ્ટાંત બતાવેલ હોવાથી, વિષ્ણુકુમારે વિકુર્વેલું શરીર આત્માંગુલના માપથી બનેલ હોય તેમ સંભવ છે. નહિંતર તો, દૃષ્ટાંત બંધબેસતું બને નહિ. આમ છતાં હીરપ્રશ્નમાં ચોથાપ્રકાશને અંતે "વિષ્ણુકુમારે બનાવેલ શરીર ઉત્સેધ અંગુલના માપથી છે" એમ કહ્યું, તે કેવી રીતે ઘટે?

ઉત્તર:—વિષ્ણુકુમારે વિકુર્વેલ કાંઈક અધિક લાખ યોજનનું શરીર ચમરેન્દ્ર વિગેરેની પેઠે પ્રમાણ અંગુલથી પણ બન્યું હોય, તેમ સંભવે છે. માટે આમાં કાંઈ વાદવિવાદ નથી. અને જે હીરપ્રશ્નમાં તેને ઉત્સેધ અંગુલના

માપવાળું કહ્યું તેમાં કાંઈક વિધેય છે. ॥ ૩-૬૨૮ ॥

પ્રશ્ન: પ્રતિક્રમણમાં ખમાસમણ આપીને **ભગવાનહં, આચાર્યહં** ઈત્યાદિક ચાર ખમાસમણમાં પહેલું જે **ભગવાનહં** પદ છે તેમાં ભગવત્ શબ્દનો અર્થ શો થાય? કોઈક કહે છે કે-"સુધર્મા સ્વામી થાય" અને કોઈક-"મંડલીના સ્વામી ગીતાર્થ મુનિવર થાય" એમ કહે છે. અને કોઈક "તીર્થંકર અર્થ થાય" એમ બોલે છે. અને **પ્રતિક્રમણ હેતુગર્ભ ગ્રંથના બાલબોધમાં च्यारे खमासमणे अरिहन्तादिक वांदइ** એમ લખ્યું છે, અને **લઘુપ્રતિક્રમણ ગર્ભહેતુમાં** ભગવત્ શબ્દના ચાર અર્થ બતાવ્યા છે, માટે શો અર્થ થાય?

ઉત્તર:—પરંપરાએ ભગવત્ શબ્દનો અર્થ ધર્માચાર્ય સંભળાય છે, અને જે **પ્રતિક્રમણ હેતુ ગર્ભના બાલબોધમાં** "ચાર ખમાસમણે અરિહંતાદિક વાંદઈ" એમ કહ્યું છે, તે **બાલબોધ કોનો** કરેલ છે? તે જાણવવું. તે જોયા બાદ જણાશે.॥ ૩-૬૨૯ ॥

પ્રશ્ન: દેરાસરમાં મૂલનાયકની દષ્ટિ દ્વારશાખના કેટલામા ભાગે લાવવી જોઈએ? અને **વિવેક વિલાસ** વિગેરેમાં શું બતાવ્યું છે?

ઉત્તર:—વિવેક વિલાસમાં-

द्वारशाखाष्टभिर्भागैरधः पक्षात् विधीयते ।
मुक्त्वाष्टमं विभागं च, यो भागः सप्तमः पुनः ॥१॥
तस्यापि सप्तमे भागे, गजांशस्तत्र संभवेत् ।
प्रासाद-प्रतिमावृष्टिर्नियोज्या तत्र शिल्पिभिः ॥२॥

"દ્વારશાખાના નીચેથી ઉપર સુધી આઠ ભાગ કરવા. તેમાં સહુથી ઉપરનો આઠમો ભાગ છોડી દેવો, અને વળી સાતમા ભાગના આઠ ભાગ કરવા, તેમાં નીચેથી તેનો સાતમો ભાગ આવે તેમાં **ગજાંશ** સંભવે, માટે તેમાં શિલ્પીઓએ પ્રતિમાની દષ્ટિ રાખવી.

'દ્વારશાખાના કરેલા આઠ ભાગોમાંથી જે સાતમો ભાગ છે, તેના આઠ ભાગ કરવા. તેમાં નીચેના છ અને ઉપરનો એક છોડી દઈ સાતમા ભાગમાં પ્રતિમાની દષ્ટિ રખાય છે તે જાણી લેવું. ॥ ૩-૬૩૦ ॥

પ્રશ્ન: જિનમંદિરમાં ભમતીની દેરીઓ ૨૩ કરવી કે ૨૪? "મૂળ નાયક સાથે ચોવીસ થાય માટે ૨૩ જ કરવી" એમ કોઈ કહે છે. તેથી આમાં પ્રમાણ શું?

ઉત્તર:—મૂળનાયકના દેરાથી જુદી ૨૪ દેરીઓ કરાય છે, એમ અહીંના સૂત્રધારો કહે છે. ॥ ૩-૬૩૧ ॥

પ્રશ્ન: ચાર નિકાયના દેવોની એક એક કોટી એટલે ચાર ક્રોડ દેવો જઘન્યથી તીર્થંકર પ્રભુ પાસે હોય? કે તમામના મળી એક ક્રોડ દેવો હોય? તે જણાવવા કૃપા કરશો. કોઈ કહે છે કે-"ચાર ક્રોડના અક્ષરો વીતરાગસ્તવ ટીકામાં છે." તે સાચું છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ચારે નિકાયના મળી એક ક્રોડ દેવો હોય છે, એમ જણાય છે. કેમકે **નામમાલા** વિગેરેમાં તેમ કહેલ છે. અને જેમાં "દરેક નિકાયના એક એક ક્રોડ દેવો હોય" એમ કહેલ હોય, તે **વીતરાગ સ્તવની ટીકા કઈ?** અને ક્રોણે બનાવેલ છે? તે જણાવવું તેથી જણાશે. ॥ ૩-૬૩૨ ॥

પ્રશ્ન: જિનેશ્વરના સમોસરણમાં સંખ્યાતા દેવો માય? કે અસંખ્યાતા માય?

ઉત્તર:—**યોગશાસ્ત્ર ટીકામાં** કહ્યું કે "સમોસરણમાં અસંખ્યાતા સુરનર વિગેરે માઈ જાય છે" માટે તેમાં કાંઈ અયોગ્ય નથી. અને જે **નામમાલા** વિગેરેમાં કોઈ ઠેકાણે કોટાકોટિ સંખ્યા બતાવી છે, તેમાં વિશેષની વિવક્ષા કરી નથી, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૬૩૩ ॥

પ્રશ્ન: **સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં** "૪૦ **લોગસ્સનો** કાઉસ્સગ્ગ કરી ઉપર એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો." એમ કોઈ કહે છે. અને કોઈ કહે છે કે " છેલ્લો નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ ન કરવો." આમાં પ્રમાણ શું?

ઉત્તર:—સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં નવકાર સહિત ૪૦ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું **પ્રતિક્રમણ હેતુ ગર્ભ ગ્રંથમાં** કહ્યું છે અને પરંપરાએ પણ તેમજ કરાય છે. ॥ ૩-૬૩૪ ॥

પ્રશ્ન: વિચરતા સાધુઓ વડે ગૃહસ્થની હાજરીમાં રજોહરણે કરી પગ પૂંજવામાં આવે, તો **પ્રમાર્જના અસંયમ** દોષ બતાવેલ છે, તેમાં શો હેતુ છે?

ઉત્તર:—અપરિણત લોકો ઉપહાસ વિગેરે કરે, તે હેતુ જાણવો. ॥ ૩-૬૩૫ ॥

પ્રશ્ન: જે અરિહંત આદિ **વીશપદનું** આરાધન કરે છે, તેમાં તે પદનું ગણણું ઉપવાસના દિવસે જ કરાય? કે ત્રણ દિવસ સુધીમાં કરાય?

ઉત્તર:—જે ચોથ ભક્તે વીસસ્થાનક તપ આરાધન કરે છે, તે જો જુદા

જુદા ચોથ-ભક્તો કરતો હોય, તો ત્રણેય દિવસમાં પણ પદનું ગણણું કરી શકે, પણ લાગલાગટ કરે, તો સંભવ પ્રમાણે કરે, એમ જાણવું. ॥ ૩-૬૩૬ ॥

પ્રશ્ન: આ જગતમાં કેટલાક જીવો પહેલાં અનેક પ્રકારની યોનિવાળા બની પોતે કરેલ કર્મને આધીન બનેલા હોવાથી, ત્રસ અને સ્થાવરના સચિત્ત અને અચિત્ત શરીરોમાં પૃથ્વીકાયપણાએ ઉત્પન્ન થાય છે.

જેમ "મસ્તકમાં મણિ પેદા થાય, હાથીદાંતમાં મોતીઓ પેદા થાય, વિકલેન્દ્રિય સીપો વિગેરેમાં પણ મોતીઓ થાય, અને પારકર વિગેરે ભૂમિમાં લવણપણે ઉપજે છે." આ પાઠ **સૂયગડાંગ સૂત્રની દીપિકામાં** છે. આમ કહીને **ખરતરો** મોતીને સચિત્ત કહે છે. અને **હીરપ્રશ્નમાં** મોતી અચિત્ત કહેલ છે, તો તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—સૂયગડાંગ સૂત્રની દીપિકા વિગેરેમાં "મોતી જોકે સચિત્તપણે ઉપજે" એમ કહેલ છે, તોપણ **અનુયોગદ્વાર** વિગેરેમાં અચિત્ત મોતી કહ્યા છે, તેથી ઉપજવાના સ્થાને મોતી સચિત્ત હોય, અને ત્યાંથી બહાર નીકળેલા અચિત્ત હોય છે. એમ **બહુશ્રુતો** કહે છે. જેઓ સર્વદા મોતીનું સચિત્તપણું કહેતા હોય, તેઓને મોતીના ચુડલાવાળી શ્રાવિકાઓના હાથે આહારાદિકનું વહોરવું વિગેરે વર્જી દેવું પડશે. ॥૩-૬૩૭॥

પ્રશ્ન: **"जाय- मयसूअगाईनिच्छूढा"** ઈત્યાદિ. આમાં **સૂતક** શબ્દ દરેક સાથે જોડાય છે, તેથી **જાતસૂતા** જન્મ પછી દશ દિવસ સુધી, અને **મૃતસૂતક**-મરણ પછી ૧૦ દિવસ સુધી હોય છે. તેમાં જે વર્જાય છે, તે બે પ્રકારે છે. લૌકિક અને લોકોત્તર. તેમાં લૌકિક બે પ્રકારે છે. **ઈત્વર** અને **યાવત્કથિક**. તેમાં ઈત્વર મરણ વિગેરેનું તે બતાવે છે. લોકમાં **સૂતકના** દશ દિવસ વર્જાય છે, તે **ઈત્વર** છે. અને **યાવત્કથિક** એટલે વરુડ છીંપા, ચામડીઆ, ડોંબ વિગેરે- અસ્પૃશ્ય જાતિઓનો સ્પર્શ વર્જવો, આ પ્રમાણે **વ્યવહાર** ટીકામાં છે." એમ કહીને **ખરતરો સૂતકનું** ઘર ૧૦ દિવસ સુધી વર્જે છે. અને **હીરપ્રશ્નમાં** તો કહ્યું છે કે-"દશ દિવસનો પ્રતિબંધ જાણ્યો નથી." તો આ બાબત કેમ છે?

ઉત્તર:—વ્યવહારસૂત્રની ટીકામાં જે દશ દિવસનું વર્જન છે, તે દેશવિશેષને આશ્રયીને છે, તેથી જે દેશમાં **સૂતકસંબંધી** જે મર્યાદા હોય, તેટલા દિવસ વર્જવા, તેથી **પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથ** સાથે કોઈ વિરોધ આવશે નહિ. ॥ ૩-૬૩૮ ॥

પ્રશ્ન: **પ્રવચન સારોદ્ધારના ત્રીજા શતકની ૩૩ મી ગાથાના संगरिगाइंमि अप्पडिओ** આ પદના વ્યાખ્યાનમાં **આણંદસૂરિજીએ** કહેલ છે કે :-"સાંગરી વિગેરે ન નાંખ્યા હોય, તેવો દહીંનો ઘોળ વિગેરે કલ્પે છે, જો સાંગરી વિગેરે નાંખ્યા હોય, તો વિદલદોષનો સંભવ હોવાથી ઘોળ વિગેરે કલ્પે નહિ." આ વચનના બળથી **ખરતરો** સાંગરીફળ અને બાવળના પડીઆને પણ વિદલપણે માને છે. **આનંદસૂરિ** તો **વડગચ્છીય** સંભળાય છે, માટે તેનું વચન કેવી રીતે આપણને પ્રમાણ ન હોય?

ઉત્તર:—આનંદસૂરિનો કરેલો ગ્રંથ તો હજુ સુધી જોવામાં આવ્યો નથી, તે જોવામાં આવે, તો તે સંબંધી વિચાર કરવો વ્યાજબી ગણાય. નહિંતર તો ન ગણાય. ॥ ૩-૬૩૯ ॥

પ્રશ્ન: **પન્નવણાના** બીજા પદમાં બાદર અગ્નિના અધિકારમાં **वाघाय पडुच्च पञ्चसु महाविदेहेसु** આ પદના વ્યાખ્યાનમાં "વ્યાઘાત-એટલે અતિસ્નિગ્ધકાલ અથવા અતિ લુખો કાલ હોય ત્યારે અગ્નિનો વિચ્છેદ થાય છે, તેથી જ્યારે પાંચ ભરત અને **ઐરાવતમાં સુષમ-સુષમા** અને **સુષમ-દુ:ષમા** વર્તે છે, ત્યારે અતિસ્નિગ્ધકાલ છે, અને **દુ:ષમ દુ:ષમામાં** અતિ લુખો કાલ છે, તેમાં અગ્નિનો વિચ્છેદ છે."એમ કહ્યું છે. આ કથનમાં પહેલા અને ત્રીજા આરે બાદર અગ્નિનો નિષેધ કહ્યો, બીજા આરે નહિ. તેથી બીજા આરે અગ્નિ હોય? કે નહિ?

વળી, **સુષમ-દુ:ષમામાં** અગ્નિનો નિષેધ કહ્યો અને **अगणिस्स य उट्ठाणं** ઈત્યાદિકે કરી અગ્નિનો સંભવ કહ્યો, તે કેવી રીતે ઘટે? વળી, **ઉત્સર્પિણીનો** બીજો આરો કેટલોક જાય; ત્યારે બાદર અગ્નિ ઉપજશે, અને કેટલોક જશે, ત્યારે નીતિ શરૂ થશે, તે નીતિનો પ્રવર્તક કોણ થશે?

ઉત્તર:—પન્નવણાના પાઠ અનુસાર પહેલા, બીજા અને ત્રીજા આરામાં કાળનું અતિસ્નિગ્ધપણું કહ્યું છે, તેથી શંકા શી રહે? અર્થાત્ ન જ રહેવી જોઈએ. ત્રીજા આરામાં અતિસ્નિગ્ધપણું કહ્યું છે, છતાં " તેને છેડે અગ્નિનું ઉત્થાન થાય" ઈત્યાદિ કથન તો અલ્પની અવિવક્ષા હોવાથી દૂષણ કરનાર નથી.

"ઉત્સર્પિણીના બીજા આરાની શરૂઆતમાં પુષ્કરાવર્ત વિગેરે પાંચ મેઘો વર્ષવાથી બાદર વનસ્પતિ પ્રગટ થવાથી, બીલથી બહાર નીકળેલ

મનુષ્યોએ માંસાદિ વર્જનરૂપ નીતિ આદરી. અને ગામડા વિગેરેની રચના, આદિ શબ્દથી અગ્નિ વિગેરેનો સંભવ થતાં પાકાદિક કરવાનું બીજા આરાને છેડે જાતિસ્મરણ-વાળા પહેલા **વિમલવાહન** કુલકરથી પ્રવર્ત્યું" એમ **હેમ વીર ચરિત્રમાં** કહેલ છે. ॥૩-૬૪૦ ॥

પ્રશ્ન: પન્નવણાના બીજા પદમાં બેઈંદ્રિય વિગરે **પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તાના સ્થાનના પ્રશ્નના અધિકારમાં उड्ढलोए तदेक्कदेसभागे** આ પદમાં-"ઊર્ધ્વલોકમાં તેના એક દેશ ભાગમાં " એટલે **મેરુપર્વત** વિગેરેની વાવડીઓમાં શંખ વિગેરે બેઈંદ્રિયાદિ જીવો કહેલા છે, અને

एगिंदिअ पंचिंदिय उड्ढे अ अहे अ तिरिअलोए अ।
विगलिंदिअ जीवा पुण, तिरिअलोए मुणेअव्वा ॥ १ ॥

આ ગાથામાં "તિચ્છર્લોકમાં વિકલેંદ્રિય જીવો જાણવા" એમ કહ્યું તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—एगिंदिय पंचिंदिय० આ ગાથામાં જે તિચ્છર્લોકમાં જ બેઈંદ્રિયજીવોનું પ્રતિપાદન કર્યું, તે બહુલતાને આશ્રયીને જાણવું. ॥ ૩-૬૪૧ ॥

પ્રશ્ન: પ્રથમપદમાં આસાલિકના અધિકારમાં अंतोमुहुत्तद्धाउआ આ પાઠ દેખાય છે, અને **ટીકામાં अद्धा** એ પદનું વ્યાખ્યાન જોવામાં આવતું નથી, તેથી સૂત્રમાં તે પદ અધિક છે? કે ટીકામાં ન્યૂન છે?

ઉત્તર:—સૂત્રમાં **अद्धा** પદ છે, **ટીકામાં** તેનું વ્યાખ્યાન કર્યું નથી, તે તો સુગમ હોવાથી કરેલ નથી, એમ જાણવું. ॥૩-૬૪૨ ॥

પ્રશ્ન: લીલા નાળીએરમાં અથવા સૂકા નાળીએરમાં કેટલા જીવ હોય? તેમજ તેના બીયામાં સંખ્યાતા જીવ હોય? કે અસંખ્યાતા હોય? કે અનંતા જીવો હોય? કેમકે કેટલાકો બીયામાં અનન્તા જીવો હોય, એમ પ્રતિપાદન કરે છે, માટે ખરું શું છે?

ઉત્તર:—બી સહિત નાળીએરમાં એક જ જીવ હોય છે. ॥૩-૬૪૩॥

પ્રશ્ન: લીલા તથા સૂકા સીંગોડામાં કેટલા જીવો હોય?

ઉત્તર:—લીલા અથવા સૂકા સીંગોડામાં બે જીવ કહેલ છે. ॥૩-૬૪૪॥

પ્રશ્ન: આવળ વનસ્પતિમાં સંખ્યાતા જીવો? અસંખ્યાતા જીવો? કે અનંત જીવો હોય? અને તેનું સ્વરૂપ કયા ગ્રંથમાં કહેલું છે?

ઉત્તર:—આવળના મૂળ વિગેરેમાં અસંખ્યાત જીવો હોય છે. અને પાંદડા વિગેરેમાં એક એક જીવ હોય છે. એમ **પન્નવણા** સૂત્ર વિગેરેમાં કહ્યું છે. ॥૩-૬૪૫॥

પ્રશ્ન: ઉત્સેધ અંગુલથી બનેલ ત્રણ હાથથી માંડી છ હાથવાળા જીવોને તે જ ભવમાં મોક્ષ થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—ઉત્સેધ અંગુલથી બનેલ બે હાથથી માંડી સાધિક પાંચસો ધનુષ્ય સુધી શરીર ધારણ કરવાવાળા જીવો મુક્તિમાં જઈ શકે છે. ॥૩-૬૪૬॥

પ્રશ્ન: **अद्दामलगपमाणे, पुढवीकाए हवंति जे जीवा।**
ते पारेवयमित्ता, जंबूद्दीवे न मायंति॥ १ ॥
एगंमि उदगबिंदुंमि, जे जीवा जिणवरेहिं पन्नत्ता।
ते जइ सरसवमित्ता, जंबूद्दीवे न मायंति॥ २ ॥

"લીલા આમળા પ્રમાણ પૃથ્વીકાયના કકડામાં જે જીવો હોય છે, તેને પારેવા જેવડા શરીરવાળા કલ્પ્યા હોય; અને તેનાથી જંબૂદ્વીપ ભરવામાં આવે, તો તે જીવો **જંબૂદ્વીપમાં** માય નહિ. ॥૧॥

એક પાણીના બિંદુમાં જેટલા જીવો જિનેશ્વરોએ કહેલ છે, તે જીવોને સરસવ જેવડા શરીરવાળા કલ્પીને તે જીવોથી **જંબૂદ્વીપ** ભરવામાં આવે, તો **જંબૂદ્વીપમાં** તે બધા માઈ શકે નહિ." ॥૨॥

આ બે ગાથા **પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ટીકા** અને **પ્રવચન સારોદ્ધાર ટીકા** વિગેરેમાં જેમ જેવામાં આવે છે, તેમ તેઉકાય વિગેરે એકેન્દ્રિય જીવોનું પ્રતિપાદન કરનારી ગાથાઓ પ્રાય: કરી ગ્રંથમાં જેવામાં આવતી નથી. તેનું શું કારણ? તેમજ "બરંટીના ચોખા (કુરીયા) પ્રમાણ તેઉકાયમાં જે જીવો છે, તેઓને મસ્તકની લિખપ્રમાણ દેહવાળા કલ્પી, તેનાથી **જંબૂદ્વીપ** ભરવા માંડે, તો તેમાં સમાઈ શકે નહિ. અને માત્ર લીંબડાનું પાન ફરકાવે તેટલાજ વાયુકાયમાં જેટલા જીવો છે, તેઓનો ખસખસ જેવડો દેહ કલ્પીને ભરવા માંડીએ તો **જંબૂદ્વીપમાં** માય નહિ." આ અર્થ પ્રમાણ છે? કે નહિ?

વળી, આ અર્થ પ્રતિપાદન કરનાર જેવી તેવી બે ગાથા છૂટા પાનામાં છે.

बरटीतंदुलमित्ता, तेऊजीवा जिणेहिं पन्नत्ता।
मत्थयलिक्खपमाणा, जंबुद्दीवे न मायंति॥१॥
जे लींबपत्तफरिसा, वाऊजीवा जिणेहिं पन्नत्ता।
ते जइ खसखसमित्ता, जंबुद्दीवे न मायंति॥२॥

વળી, જે પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવનું પ્રમાણ પ્રતિપાદન કરનારી ગાથામાં પારેવા વિગેરે બતાવ્યા છે, તે જુદા જુદા તીર્થંકરના કાળમાં જુદા જુદા પ્રમાણવાળો દેહ ધારણ કરવાવાળા હોય છે, તેથી કયા કાળના પારેવા ગ્રહણ કરવા?

ઉત્તર:—તેઉકાય વિગેરેના શરીરનું માપ પ્રતિપાદન કરનારી બે ગાથા જોકે મોટા ગ્રંથોમાં જોવામાં આવતી નથી, તો પણ સૂત્ર સાથે મળતી જ છે. કેમકે તેનો અર્થ સૂત્રને અનુસરતો છે. તેમજ જીવમાન પ્રતિપાદન કરનાર પારેવા વિગેરેનું માન અવસ્થિતકાળવાળા મહાવિદેહમાં જે હોય છે, તે ગ્રહણ કરવું, એમ જણાય છે. ભોળાજીવોને બોધ કરવા માટે આ ઉપદેશ છે. માટે તેમાં કાંઈ પણ દોષ નથી.॥૩-૬૪૭ ॥

પ્રશ્ન: નામમાલામાં "છઠ્ઠે આરે મનુષ્યો ૧૬ વર્ષના આયુષ્યવાળા અને એક હાથ ઊંચા દેહવાળા થશે." એમ કહ્યું છે. અને લઘુક્ષેત્રસમાસમાં તો "પાંચમા સરીખા છઠ્ઠા આરામાં બે હાથ ઊંચા અને ૨૦ વરસના આયુષ્યવાળા મનુષ્યો થશે," એમ કહ્યું. તે શી રીતે બંધ બેસતું થાય?

ઉત્તર:—નામમાલામાં મનુષ્યનું જે માન બતાવ્યું, તે છઠ્ઠા આરાના છેલ્લા ભાગનું જાણવું. અને લઘુક્ષેત્ર સમાસમાં જે કહ્યું, તે છઠ્ઠા આરાના પહેલા દિવસને આશ્રયીને જાણવું ॥૩-૬૪૮ ॥

પ્રશ્ન: લઘુક્ષેત્ર સમાસમાં "પ્રથમના ત્રણ આરાઓમાં મનુષ્યોને અનુક્રમે ૩-૨-અને ૧ દિવસે તુવરનો કણ, બોર અને આંબળા પ્રમાણ આહાર હોય છે." એમ કહ્યું છે. તો તે તુવરનો દાણો વિગેરે આરે આરે જુદા જુદા માનવાળા હોય છે. તેથી કયા આરાના તે ગ્રહણ કરવા?

ઉત્તર:—પહેલા, બીજા અને ત્રીજા આરામાં જેવડા થાય તે લેવા. તે પ્રમાણે આહાર હોય એમ જાણવું. ॥૩-૬૪૯ ॥ [આ કાળના જીવોને સમજાવવાના ઉદ્દેશથી એ માપ આપેલ હોય તો આ કાળના માપના તુવેર વિગેરે લેવા ઠીક લાગે છે. આ બાબત પ્રાચીન ગાથાઓમાં વિવેચન જોવામાં

આવેલું છે.]

પ્રશ્ન : मज्झण्णाओ परओ जाव दिवसस्स अंतोमुहुत्तं ताव घिप्पइ०

"મધ્યાહ્નથી લઈ દિવસના છેલ્લા અંતર્મુહૂર્ત સુધી પોસહ લેવાય, એમ સામાચારીમાં છે. તેથી ત્રીજા પહોરની પહેલાં અને મધ્યાહ્નથી આગળ રાત્રિપોસહ લેવો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર :—મધ્યાહ્ન પછી રાત્રિપોસહ લેવો કલ્પે છે, પણ હાલમાં પ્રવૃત્તિ મુજબ પડિલેહણથી પહેલાં ઉચ્ચરાવાતો નથી. પરંતુ પડિલેહણ બાદ કરાવાય છે. ॥ ૩-૬૫૦ ॥

પ્રશ્ન : શનિ વિગેરે ગ્રહોની રાશિ પરાવર્તનનો આ દિવસ છે, એમ જાણીને જેઓ જિનેશ્વરની પૂજા, આયંબિલ વિગેરે કરે, તેઓનું સમકિત મલીન થાય? કે નહિ?

ઉત્તર :—શનિ વિગેરે ગ્રહોની રાશિ ફરે તે દિવસે વિશેષ તપ, પૂજા વિગેરે કરે, તેઓનું સમકિત મલિન થાય તેમ જાણેલ નથી.॥૩-૬૫૧॥

પ્રશ્ન : જે દિવસથી માંડીને શિવપંથીઓ માઘસ્નાન કરે, તે દિવસથી માંડી કેટલાક શ્રાવકો પણ પોતાના ઘરે ઉનું પાણી વિગેરેથી સ્નાન કરીને જિનમંદિરમાં જઈ, જિનપૂજા કરે અને તે માસના છેલ્લા દિવસે જિનેશ્વરની ભક્તિને માટે રાત્રિજગો અને લાડવા વિગેરે પક્વાન કરે છે, તેને માઘસ્નાન કહેવાય છે. "તે કરવામાં મિથ્યાત્વ લાગે," એમ કહીને કેટલાકો નિષેધ કરે છે. તે પ્રમાણ છે? કે નહિ?

ઉત્તર :—માઘ મહિનામાં સ્નાન, પૂજા, છેડે રાત્રિજગો અને લાડવા વિગેરેનું કરવું, એવું જેઓ કરે છે, તે વ્યાજબી લાગતું નથી. પ્રસંગદોષ વિગેરે થઈ જાય, માટે તે ભયથી તે અનાચીર્ણ છે. ॥૩-૬૫૨ ॥

પ્રશ્ન : મોહનીયકર્મ તોડવા ૨૮ અઠ્ઠમો નિરંતર કરવા શરૂ કર્યા, તેની વચ્ચમાં ઉચ્ચરેલ પંચમી, રોહિણી વિગેરે દિવસ આવે, તો તેની તપશ્ચર્યા અઠ્ઠમોમાં સમાઈ જાય? કે જુદો ઉપવાસ કરવો જોઈએ?

ઉત્તર :—મોહનીય કર્મના નિરંતર અઠ્ઠમો કરવા શરૂ કર્યા, અને વચ્ચગાળે પંચમી, રોહિણી વિગેરેનો તપ જેટલો કરવો બાકી રહ્યો હોય; તે શક્તિ છતાં પછી કરી આપવો, અને શક્તિ ન હોય, તો તેમાં પણ આવી જાય છે.॥ ૩-૬૫૩॥

પ્રશ્ન: પદનું ગણણું અથવા એકવારનું દેવવંદન ભૂલી જવાય, તો બીજે દિવસે પારણું કરવા અગાઉ તે કરી લે, તો સુઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પ્રથમ દિવસે વિસ્મરણથી રહી ગયેલ **પદનું ગણણું** અથવા એક વખતનું **દેવવંદન** બીજા દિવસે પારણા પહેલાં તપનો છેલ્લો દિવસ હોય વિગેરે મહાન્ કારણ સિવાય કરવું કલ્પે નહિ. પરંતુ થતું જોવામાં આવે છે. ॥ ૩-૬૫૪॥

પ્રશ્ન: **પાંચમી શ્રાવક પડિમામાં** કછોટો વાળવાનો નિષેધ છે, તે બાબત કોઈ કહે છે કે-"રાત્રિએ ચારે દિશાના કાઉસ્સગ્ગમાં કછોટો વાળવો નહિ. બીજા તમામ અવસરે કછોટો વાળવો જ." તો આમાં શું તત્ત્વ છે?

ઉત્તર:—**પાંચમી પડિમાથી अबद्धकच्छ** "અબદ્ધકચ્છવાળો શ્રાવક રહે" આમ ગ્રંથમાં જોવામાં આવ્યું છે. "કાઉસ્સગ્ગ વખતેજ કછોટો વાળવો નહિ" એમ જે બોલે છે, તેને પૂછવું કે-એવા અક્ષરો કયા ગ્રંથમાં છે? ॥ ૩-૬૫૫॥

પ્રશ્ન: **સમવસરણ સ્તોત્રમાં** "યક્ષો ચામરો વીંઝે," એમ કહ્યું છે.

करकलिअकणयदंडा सोहम्मीसाण सुरवरा ताव।
ढालिंति चामराइ उभओ पासेसु उद्धट्ठिआ॥ १॥

શીલભાવના સૂત્ર ટીકાની આ બતાવેલ ગાથામાં તો "સૌધર્મ ઈન્દ્ર અને ઈશાનઈન્દ્ર ચામરો ઢાલે છે, એમ કહ્યું. તો આ બેમાંથી પ્રમાણ શું?

ઉત્તર:—**શીલભાવના ગ્રંથ** અહીં મળી શક્યો નથી. ॥ ૩-૬૫૬॥

પ્રશ્ન: તીર્થંકરદેવનું વ્યાખ્યાન શ્રાવિકાઓ ઊભી ઊભી સાંભળે, તેવો પાઠ ક્યાં છે?

ઉત્તર:—**આચારાંગ ટીકામાં** "સ્ત્રીઓ ઊભા ઊભા સાંભળે," તેમ કહેલ છે. ॥ ૩-૬૫૭॥

પ્રશ્ન: શ્રાવિકા પેઠે દેવીઓ પણ ઊભા વ્યાખ્યાન સાંભળે? કે બેઠા બેઠા સાંભળે?

ઉત્તર:—'દેવીઓ ઊભા ઊભા સાંભળે." તેમ આવશ્યકસૂત્રની ટીકામાં કહેલ છે. ॥ ૩-૬૫૮॥

પ્રશ્ન: પાછલી રાત્રિએ શ્રાવકો સાધુપાસે જઈ પડિક્કમણું કરતા જોવામાં આવે છે, તેનો પાઠ કયા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:—સામાચારી ગ્રંથમાં તેમ પોસહ કરવા માટે પાછલી રાત્રિએ સાધુ પાસે આવવું લખેલું જોવામાં આવે છે તે મુજબ પ્રતિક્રમણ માટે આવે, તે યુક્તિવાળું જણાય છે.॥ ૩-૬૫૯॥

પ્રશ્ન: કોઈક-બે ઘડી વિગેરે બાકી રાત્રિ રહી હોય, તે વખતે પોસહ ઉચ્ચરે છે. અને કોઈક પડિલેહણ કર્યા બાદ કરે છે, તે બેમાં શાસ્ત્રોક્ત વિધિ કયો?

ઉત્તર:—પાછલી રાત્રે પોસહકાળમાં પોસહ ઉચરવો, તે મૂળ વિધિ છે. અને તે કાલનું ઉલ્લંઘન કરવું તે અપવાદવિધાન છે.॥ ૩-૬૬૦॥

પ્રશ્ન: **'આવશ્યક-ઓઘનિર્યુક્તિ, પિંડનિર્યુક્તિ, ઉત્તરાધ્યયન, અને દશ વૈકાલિક** આ ચાર મૂળ ગ્રંથોનું સદા સ્મરણ કરું છું.' **કુલમંડનસૂરિજીએ** કરેલ **પ્રાકૃત સિદ્ધાંતસ્તવની** આ ગાથા છે. તેમાં મૂલ ગ્રંથો ઉપર્યુક્ત બતાવ્યા. અને **હીરપ્રશ્નમાં** કાંઈક ફેરફાર દેખાય છે, તો આ બાબત કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—आवस्सय ओहनिज्जुत्ति १ पिंडनिज्जुत्ति २ उत्तरज्झयणे ३।
दसकालिअं ४ चउरोवि मूलगंथे सरेमि सया॥१॥

આ ગાથામાં **ઓઘનિર્યુક્તિનો નિર્યુક્તિપણાએ આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં** સમાવેશ કરેલ હોવાથી, તેની જુદી વિવક્ષા કરી નથી. અને **પિંડનિર્યુક્તિની પિંડેષણઅધ્યયનથી** જુદી ગણતરી કરી છે. અને હીર **પ્રશ્નમાં** તો **ઓઘનિર્યુક્તિની** છૂટક પાનાના લખાણ મુજબ તેનો ભિન્ન વિષય હોવાથી જુદી ગણતરી કરી છે. અને **પિંડનિર્યુક્તિની** જુદી ગણતરી કરી નથી. માટે બધું યુક્ત છે.॥ ૩-૬૬૧॥

પ્રશ્ન: 'ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરવા પૂર્વક **મહાવીરદેવ** અને **ગણધરોને** નમસ્કાર કરીને **ઈશાનદિશામાં** યોગ્યતા અનુસાર **શ્રેણિકમહારાજ** બેસે છે.' આ **શીલભાવના** સૂત્ર ગાથાના ભાવાર્થ અનુસાર જેમ **મહાવીર ભગવંતને** ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવી, તેમ **ગણધરોને** પણ પ્રદક્ષિણા જુદી આપવી? કે નહિ?

ઉત્તર:—તીર્થંકર ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરતાં સાથેજ ગણધરોને પણ

આવી જાય છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૬૬૨ ॥

પ્રશ્ન: કેટલાક **વૃદ્ધપોસાળિઆ** એમ કહે છે કે **इरिआकुसुमिणुसग्गो०** વિગેરે આ બે ગાથામાં બતાવેલ બે વિધિ માર્ગ વિગેરેના કારણે શ્રદ્ધાળુ કરે નહિ. તે યોગ્ય છે? કે અયોગ્ય છે?

ઉત્તર:—ગુરુવંદન ભાષ્યની આ ૩૮મી અને ૩૯મી ગાથા પ્રમાણે માર્ગ વિગેરે કારણ છતાં પણ, તે બે વિધિ સાચવવી યુક્તજ છે. ॥ ૩-૬૬૩ ॥

પ્રશ્ન: પ્રતિષ્ઠામાં પ્રતિમાના નેત્ર ખોલવાના અંજનમાં મધ નંખાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—હાલમાં પ્રતિમાના અંજનમાં મધુ શબ્દે કરી સાકર કહેવાય છે. માટે તે જ નંખાય છે. ॥ ૩-૬૬૪ ॥

પણ્ડિત શ્રી જયવન્ત ઋષિ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ચોમાસામાં **વિજયાદશમી** સુધી ખાંડ વહોરવી કેમ કલ્પે નહિ?

ઉત્ત: પરંપરાએ ત્યાં સુધી ખાંડ લેવાનો નિષેધ કરેલો છે. ॥ ૩-૬૬૫ ।

પ્રશ્ન: પ્રતિક્રમણમાં વિજળી અને દીવા વિગેરેનો પ્રકાશ શરીર ઉપર પડે, તો અગ્નિકાયની વિરાધના મનાય છે, તે તપાએ કરેલા ગ્રંથમાં છે? કે કોઈ બીજા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:—**આવશ્યકનિર્યુક્તિ કાઉસ્સગ્ગ અધ્યયનમાં**

अगणीउ छिंदिज्ज व, बोहिअ खोभाय दीहडक्को वा।
आगारेहिं अभग्गो, उस्सग्गो एवमाईहिं॥

આ ગાથામાં **अगणित्ति-એટલે** જ્યારે દીવા વિગેરેનો પ્રકાશ ફરસે, ત્યારે ઓઢવાને માટે કાંબળી વિગેરે લેવી પડે, તોપણ કાઉસ્સગ્ગનો ભંગ થતો નથી, એમ બતાવેલ છે. ॥ ૩-૬૬૬ ॥

પણ્ડિત શ્રી ભક્તિસાગર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ખરતર ગચ્છવાળા કહે છે કે-"અમારા પોસાતીઓ રાત્રિના ચોથા પહોરમાં ઉઠીને પોસહમાં સામાયિક કરે છે, અને તેનો પાઠ **પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ચૂર્ણિમાં** છે, તેથી, તમારા આચાર્યો પોસાતીને સામાયિક કેમ કરાવતા નથી?"

ઉત્તર:—રાત્રિ પોસહમાં પાછલી રાત્રિએ સામાયિક કરવા આશ્રયીને જે **ચૂર્ણિના** અક્ષરો છે, તેનું વિશેષસામાચારી તરીકે સમર્થન કરવું જોઈએ. પણ તેમાં દૂષણ આપવું જોઈએ નહિ. કેમકે-તે **ચૂર્ણિ શિષ્ટપુરુષે** બનાવેલી છે. તે અક્ષરો જોવાથી સામાયિક કરાવવાની ફરજ અમારા ઉપર આવી પડતી નથી. કેમકે-તમામ વિશેષ **સામાચારીઓ** અવશ્ય કરી બધાઓએ કરવી જ જોઈએ તેવા શાસ્ત્રના અક્ષરો જોવામાં આવતા નથી. અને વળી **ખરતર પક્ષવાળાઓને ચૂર્ણિનું** આ એક વાક્ય પકડવું, તે વ્યાજબી ભાસતું નથી. કેમકે-**ચૂર્ણિમાં** રહેલી તમામ **સમાચારી** તેઓ કરતા નથી. અને જો તેઓ **ચૂર્ણિને** પ્રમાણજ માનતા હોય, તો તેમાં રહેલી તમામ **સામાચારી** પણ તેઓ કેમ કરતા નથી? આ વિષયમાં બહુ કહેવા યોગ્ય છે. ॥ ૩-૬૬૭ ॥

પ્રશ્ન: અભવ્યોને સર્વથા મોક્ષની શ્રદ્ધા નહિ હોવાથી, દેવલોક વિગેરે પરલોકની શ્રદ્ધા હોય? કે નહિ? વળી જીવાદિકતત્ત્વ શ્રદ્ધાનને આશ્રયીને **અંગારમર્દક આચાર્ય** જેવા તમામ અભવ્યો હોય? કે નહિ? વળી સર્વકાળમાં અધ્યવસાયનું સરખાપણું હોય? કે ન્યૂનાધિકપણું હોય? જો સર્વેને અધ્યવસાયનું સરખાપણું હોય તો તેઓનું અનન્તી વખત ગ્રંથિદેશમાં આવવું કહ્યું છે, તે કેમ સંભવે? કેમકે અધ્યવસાય ફર્યા વિના ગ્રંથિદેશમાં અવાય નહિ. વળી **પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ટીકામાં** "અભવ્યોને ભિન્ન દશ પૂર્વો" કહ્યા છે તે કેમ સંભવે? કેમકે-**પ્રવચન સારોદ્ધારમાં** અભવ્યને પૂર્વલબ્ધિનો નિષેધ કહ્યો છે, અને **આગમવ્યવહારીમાં** પણ તેઓની ગણના કેમ સંભવે?

ઉત્તર:—તમામ અભવ્યોને મુક્તિનું શ્રદ્ધાન નથી જ, પણ દેવલોકાદિકની શ્રદ્ધા કેટલાકોને હોય છે. કેમકે-**વિશેષઆવશ્યક ટીકા** વિગેરેમાં તેવું કહ્યું છે. તેમજ, અભવ્યોને અધ્યવસાયની વિચિત્રતા હોયજ, કેમકે-**શુક્લ**, કૃષ્ણ વિગેરે લેશ્યાવાળા તેઓ **નવમા ગ્રૈવેયક** વિગેરે અને **સાતમી નારકી** વિગેરેમાં જાય છે. માટે અધ્યવસાયનું સરખાપણું ઘટતું નથી. કાર્યના ભેદે કારણના ભેદનો સ્વીકાર **ન્યાયસિદ્ધ** છે. સર્વઅભવ્યો **અંગારમર્દકઆચાર્ય** સરખાજ હોય, એમ પણ શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવ્યું નથી. તેમજ અભવ્યોને પૂર્વલબ્ધિને આશ્રયીને **पूर्वाणि धारयन्तीति दशचतुर्दशपूर्वविद:** આ પ્રકારનું **આવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિનું** વચન હોવાથી, **સંપૂર્ણ દશપૂર્વધર** વિગેરે પૂર્વલબ્ધિવાળા હોય એમ નિશ્ચય કરી શકાય છે, પણ બીજા નહિ. માટે જ અભવ્યોને

અપૂર્ણ દશપૂર્વોનું જ્ઞાન છતાં પણ અન્યશાસ્ત્રોમાં પૂર્વધરલબ્ધિનો નિષેધ કહેલો છે તે વ્યાજબીજ છે. તેમજ તેઓના **આગમવ્યવહારિપણામાં** પણ કાંઈ વાંધો આવતો નથી. ભવ્યોજ **આગમવ્યવહારી** હોય તેવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવતા નથી. ॥ ૩-૬૬૮ ॥

પ્રશ્ન: "મોક્ષને માટે જે ક્રિયા કરે છે, તે **ક્રિયાવાદી** કહેવાય છે" એમ **પ્રઘોષ** ચાલે છે, તે સત્ય છે? કે અસત્ય? જો સત્ય કહેશો, તો મોક્ષને માટે જીવહિંસા કરનાર **તુરકીથી** માંડી **ફીરંગી** સુધીના મિથ્યાદષ્ટિઓનું **ક્રિયાવાદિપણું** થઈ જશે. તે તો કેટલાક આપના શ્રાવકોને અને **અહીંના ઢુંઢીયાને** અને **ખરતરોને** હૃદયમાં ભાસતું નથી. ઉલટું **ઢુંઢીયા** આમ કહે છે કે-"તમારા જે જે **ગીતાર્થો** અહીં આવે છે, તેઓ ક્રિયા કરનાર સર્વ મિથ્યાદષ્ટિઓને **ક્રિયાવાદી** કહે છે. તે ખરાબ શ્રદ્ધાન છે." અને **ઢુંઢિયાઓ** સમકિતી અને સમકિતની અભિમુખ જેઓ હોય તેને **ક્રિયાવાદી** કહે છે, બીજાઓને કહેતા નથી, માટે કેમ છે?

ઉત્તર:—"મોક્ષને માટે જે ક્રિયા કરે તે **ક્રિયાવાદી**" એમ જે **પ્રઘોષ** છે, તે સત્યજ જણાય છે. મોક્ષને માટે કોઈપણ જીવ હિંસા વિગેરે કરતો નથી. કેમકે-**તુરકીઓના** [મુસલમાનોના] મૂળ શાસ્ત્રોએ જીવને મારવાનો નિષેધ કરેલ છે. અને **યાજ્ઞિકોને** પણ સ્વર્ગાદિકને માટે જ યજ્ઞ કરવાનું બતાવ્યું છે. તેમજ "સમકિતીઓ જ અને સમકિતની સન્મુખ થયેલાઓ જ **ક્રિયાવાદી** કહેવાય." તેવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં નથી. ઉલટું **ભગવતી ટીકામાં** આ પ્રકારે કહ્યું છે કે-"આ સર્વે પણ હોય છે." જોકે બીજે ઠેકાણે મિથ્યાદષ્ટિઓ કહ્યા છે. તો પણ અહીં સમકિતીઓ ગ્રહણ કરવા. કેમકે-સારી રીતે **અસ્તિત્વવાદીઓ** હોય, તેઓને જ અહીં ગ્રહણ કરેલા છે. **ભગવતીસૂત્ર** વિશેષ બાબત સૂચવી રહ્યું છે, માટે તેમાં **ક્રિયાવાદી** પદે કરી સમકિતીઓ ગ્રહણ કરેલા છે. અને બીજે તો **મિથ્યાદષ્ટિઓ** પણ લીધા છે. માટે તે બન્ને **ક્રિયાવાદી** છે, એ તત્ત્વ છે. ॥ ૩-૬૬૯ ॥

પ્રશ્ન: **પન્નવણા ત્રીજા પદની ટીકામાં** "ક્ષેત્ર અનુસારે ચિંતવતાં ત્રણલોકને સ્પર્શ કરનાર પુદ્ગલો સર્વથી થોડા હોય છે" એમ કહ્યું છે, તે કયા પુદ્ગલો? અને કેવી રીતે ત્રણ લોક વ્યાપી થાય છે?

ઉત્તર:—સચિત્ત અને અચિત્ત એમ બે પ્રકારે મહાસ્કંધો છે, તેમાં **કેવલિસમુદ્ઘાત** વખતે સકલ લોકમાં ફેલાઈ ગયેલો અનન્તાનન્ત પુદ્ગલમય મહાસ્કંધ

જીવાધિષ્ઠિત હોવાથી, સચિત્ત કહેવાય છે. અને તેથી બીજો પુદ્ગલમય છે. વિસ્રસાપરિણામથી બનેલો અને સંપૂર્ણ લોકમાં ફેલાયેલો તે અચિત્તમહાસ્કંધ કહેવાય છે. આ પ્રકારે અનેક મહાસ્કંધો સંપૂર્ણલોકમાં પસરનારા કેવળીઓએ દેખ્યા છે, તે જાણવા. જો આ વિષય જાણવાની ઘણીજ આકાંક્ષા હોય, તો **વિશેષાવશ્યક ટીકાની પીઠિકામાં દ્રવ્યવર્ગણાનો અધિકાર** જોવો. ॥ ૩-૬૭૦ ॥

પણ્ડિતશ્રી શુભકુશલ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન: હાલમાં તપાગચ્છના શ્રાવકો ઈરિયાવહિયા કરવા પૂર્વક સામાયિક મુહપત્તિ પડિલેહે છે, તે વિષે કયા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે?

ઉત્તર:—મહાનિશીથમાં અને હારિભદ્રીયદશવૈકાલિક ટીકામાં સ્પષ્ટપણે કહ્યું છે કે-"ચૈત્યવંદન વિગેરે તમામ ક્રિયાઓ ઈરિયાવહિયા પડિક્કમીને જ કરવી. તેમાં સામાયિક મુહપત્તિની ક્રિયા પણ આવીજ જાય છે. તેથી તે પણ ઈરિયાવહિયા કરવા પૂર્વક કરવી તે તત્ત્વ છે. ॥ ૩-૬૭૧ ॥

પણ્ડિતશ્રી પ્રેમવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: જિનેશ્વરો ગૃહસ્થપણામાં કેવલીને અથવા સાધુને પ્રણામ કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આ બાબતમાં નિષેધ જાણેલ નથી. ॥ ૩-૬૭૨ ॥

પ્રશ્ન: ૫૬ દિક્કુમારીઓ કુમારી કેમ કહેવાય છે.?

ઉત્તર:—જેમ સર્વે ભવનપતિદેવો ક્રીડાપ્રિય હોય છે, તેથી તેઓ કુમાર કહેવાય છે, તેમ દિક્કુમારીઓ પણ ભવનપતિદેવી હોવાથી કુમારી કહેવાય છે. ॥ ૩-૬૭૩ ॥

પણ્ડિતશ્રી મુનિવિમલગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: પ્રતિવાસુદેવને કેટલા? અને કયા કયા રત્નો હોય?

ઉત્તર:—પ્રતિવાસુદેવને રત્નની સંખ્યા અને કયા કયા રત્નો હોય, એવો નિયમ શાસ્ત્રમાં જોયો નથી. તેથી ચક્ર વિગેરે રત્નો સંભવ મુજબ હશે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૬૭૪ ॥

પ્રશ્ન: **કિલ્બિષિયા** દેવો **પહેલા, બીજા, ત્રીજા, અને** છઠ્ઠા દેવલોકની નીચે રહે છે, એમ કહ્યું છે. તેમાં અધઃશબ્દે કરી નીચેનો પાથડો સમજવો? કે તેથી પણ નીચેનો ભાગ સમજવો? વળી બત્રીશ લાખ વિમાન વિગેરેમાં સાધારણ દેવીઓની પેઠે તેઓના પણ કેટલાક વિમાનો છે? અને વિમાનના એક ભાગમાં અથવા વિમાનની બહાર રહે છે? તેઓનો વિમાનના મધ્યમાં વસવાટ અનુચિત છે. કેમકે તેઓ ચાંડાલ જાતિના છે અને વિમાનના અપાંતરાલભાગમાં ભૂમિ નહિ હોવાથી, બહાર પણ તેઓનો વસવાટ કેમ ઘટી શકે? માટે તેઓનું રહેઠાણ, ગ્રંથનો પાઠ બતાવવા પૂર્વક જણાવશો.

ઉત્તર:—કિલ્બિષિયાનો વસવાટ બે દેવલોક વગેરેની નીચે કહ્યો છે; તેમાં **અધ:** શબ્દ નીચેના સ્થાનનો વાચક છે, પણ પહેલા પાથડાનો વાચક નથી ઘટતો; કેમકે ત્રીજા અને છઠ્ઠા દેવલોક સંબંધી **કિલ્બિષિયા**ઓને પહેલા પાથડામાં રહેલી ત્રણ અને તેર સાગરોપમની સ્થિતિનો અસંભવ છે, તેમજ તેઓની વિમાનની સંખ્યા શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવતી નથી. વળી બત્રીશ લાખ વિગેરેમાં તેઓના વિમાનની ગણતરી સંભવી શકતી નથી. કેમકે-તેઓનો વસવાટ દેવલોકની નીચે બતાવ્યો છે. તત્ત્વ તો સર્વજ્ઞ મહારાજ જાણે. ॥ ૩-૬૭૫ ॥

પ્રશ્ન: **जंमि उ पीलिज्जंते०** આ ગાથાનો શબ્દપ્રમાણે અર્થ કરીએ, તો **બાવળ** વિગેરેનું વિદળપણું દૂર થઈ શકતું નથી, ઉલટું સ્થાપન થાય છે. કેમકે બાવળ વિગેરે સ્નેહરહિત છે. તેથી તેઓનું વિદળપણું ન થાય તેમ આ ગાથાનો ભાવાર્થ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—બેદળનો સંભવ છતાં દાળ કરવામાં આવતાં પીલ્યાં છતાં જેમાં સ્નેહ-તેલ ન હોય, તે ધાન્યાદિકને **પૂર્વાચાર્યો વિદળ** કહે છે. દ્વિદલમાં ઉત્પન્ન થયું હોય, છતાં પણ જો સ્નેહવાળું હોય તો તે વિદળ કહેવાતું નથી, આ પ્રસ્તુત ગાથાનો ભાવાર્થ સ્પષ્ટજ છે. તેથી બાવળ વિગેરેના મિંજમાં સ્નેહ-તેલ હોવાથી તેઓને વિદળતાનો અભાવ છે. ॥ ૩-૬૭૬ ॥

પ્રશ્ન: **ઉપાસકદશાંગમાં** અને **યોગશાસ્ત્રમાં** શ્રાવકોને **પાંચ આચારના** અતિચારો કેમ કહ્યા નહિ?

ઉત્તર :—**ઉપાસકદશાંગ** અને **યોગશાસ્ત્રમાં સમકિતમૂલબારવ્રતો** જ કહેવાની શરૂઆત કરી છે, તેથી તે વ્રતોના અતિચારો કહ્યા છે. ॥ ૩-૬૭૭ ॥

પ્રશ્ન : आमगोरससम्पृक्तं द्विदलं આ વાક્યમાં **ગોરસ** શબ્દે કરી શું શું લેવું?

ઉત્તર :—**ગોરસ** શબ્દે કરી દૂધ, દહીં અને છાશ એ ત્રણેય વાના પરંપરાએ લેવાય છે. **યોગશાસ્ત્રટીકામાં ગોરસ** શબ્દની વ્યાખ્યા કરી નથી. ॥ ૩-૬૭૮ ॥

પ્રશ્ન : સંધાન એટલે અથાણું, **યોગશાસ્ત્રના** અભિપ્રાયે "તેમાં જીવો પડી જાય ત્યારે તેનો ત્યાગ કરવો." એમ બતાવ્યું. **પ્રવચનસારોદ્ધારમાં** તો, **સંસક્ત વિશેષણ** તેને લગાડેલ નથી. તો તેમાં શો અભિપ્રાય છે? કઈ રીતિએ કર્યું હોય તો સંધાન થાય અને કઈ રીતિએ ન થાય?

ઉત્તર :—સંધાન અથાણું નહિ વાપરવાનું કારણ તો જીવો પડી ગયા હોય તે જ છે. **પ્રવચન સારોદ્ધાર ગ્રંથમાં** સંસક્ત પદ અર્થાપત્તિન્યાયે સમજી શકાય છે જ. અને પાણી વિગેરેથી થયેલ લીલાપણું હોય તો સંધાન થાય છે. એમ **વૃદ્ધવ્યવહાર** છે, તે જાણવો. ॥ ૩-૬૭૯ ॥

પ્રશ્ન : પક્ખી પ્રતિક્રમણમાં શ્રાવકો તપાચાર વિગેરેના અતિચારો બોલે છે, તે સાધુઓ સાંભળે છે, તો કેવળ સાધુઓ પ્રતિક્રમણ કરે, તો તે અતિચારો બોલે? કે નહિ? હમણાં તો કોઈ ક્હેતા નથી.

ઉત્તર :—કેવળ સાધુઓ પ્રતિક્રમણ કરતા હોય, ત્યારે તપાચાર વિગેરેનાં અતિચારોનું સ્થાન આવે, તે વખતે પોતે ક્હેવા, અને તેવી પ્રવૃત્તિ પણ જોવામાં આવી છે. ॥ ૩-૬૮૦ ॥

પ્રશ્ન : શ્રાવકોને ચરવળો રાખવાનું **तदप्पिअकरणे** આ પદથી જણાય છે. આ સિવાય કોઈ **ચૂર્ણિ** વિગેરેમાં સ્પષ્ટ ક્હેલ હોય તો તે અક્ષરો જણાવવા કૃપા કરવી.

ઉત્તર :—**साहूणं सगासाओ रयहरणं निसिज्जं वा मग्गंति, अह घरे तो से उवग्गहिअ रयहरणं अत्थि.** "સાધુઓ પાસે કરે તો રજોહરણ અથવા દંડાસણ માંગી લે. અને ઘરે સામાયિક કરે તો તેનું રજોહરણ હોય છે." ઈત્યાદિક **આવશ્યકચૂર્ણિ** વિગેરેમાં **રજોહરણના** અક્ષરો છે. શ્રાવકોને **રજોહરણ**, ચરવલો જ હોય છે. ॥ ૩-૬૮૧ ॥

પ્રશ્ન : જીવાભિગમ વિગેરે સૂત્રોમાં આરતિ, મંગળદીવાનો પાઠ હોય તો, જણાવવા

કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—જીવાભિગમાદિક સૂત્રોમાં આરતિ, મંગળ દીવાનો સાક્ષાત્ પાઠ જોવામાં આવતો નથી, ઘણા પ્રકરણોમાં તો છે. પણ તેમાં પંચાંગી સ્વીકારનારને કોઈ હરકત નથી. એમ તાત્પર્ય છે. ॥ ૩-૬૮૨ ॥

પ્રશ્ન: ખાણમાંથી નિકળેલો હિંગલોક **जोयणसयं तु गंतु** આ વાક્યથી વહાણ મારફત સો જોજન આવ્યો હોય, તો અચિત્ત થાય છે. તો કૃત્રિમ અચિત્તપણામાં તો કાંઈપણ શંકા રહે નહિ. છતાં તેનો સચિત્ત વ્યવહાર કરવામાં આવે છે. તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—ખાણમાંથી નિકળેલો હિંગલોક સો યોજન વિગેરે દૂરથી આવેલો હોવાથી, અને કૃત્રિમ તો સ્વતઃ બનેલો હોવાથી એ બન્ને અચિત્ત જણાય છે. પણ અનાચીર્ણ હોવાથી ગ્રહણ કરાતો નથી. હાલમાં સંસ્કારિત કરેલો હોય તો લેવાય, એમ સાધુવ્યવહાર છે. ૩-૬૮૩ ॥

પણ્ડિતશ્રી દેવવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: **जत्थ जलं तत्थ वणं** "જ્યાં જલ છે ત્યાં વનસ્પતિ છે." આ નિયમ અવધારણવાળો છે? કે બીજા પ્રકારે પણ છે.? તે વનસ્પતિમાં પણ પ્રત્યેક હોય? કે સાધારણ હોય? કે ઉભય હોય? તેમજ **जत्थ जलं** વિગેરે વચનથી શ્રાવકને ઘડા અગર ગોળા વિગેરેમાંથી પાણી વાપરતાં વનસ્પતિકાયની વિરાધના લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આ નિયમ ચોક્કસ છે એમ જણાય છે. કેમકે દશવૈકાલિક પિંડૈષણાઅધ્યયનમાં **साहट्टु निक्खिवित्ताणं** ઈત્યાદિ ગાથાની ટીકામાં તે નિયમ અવધારણ સહિત બતાવેલ છે. તેમજ તે વનસ્પતિ બાદર અનંતકાય અને પ્રત્યેકરૂપ જણાય છે. ઘડા વિગેરનું પાણી વાપરવાથી વનસ્પતિની વિરાધના થાય છે. પરંતુ તેના પચ્ચક્ખાણનો ભંગ થતો નથી, કેમકે પચ્ચક્ખાણ વ્યવહારી વનસ્પતિને આશ્રયીને હોય છે. ॥ ૩-૬૮૪ ॥

પ્રશ્ન: મહાનિશીથમાં નમસ્કારશ્રુતસ્કંધના પાઠમાં ઉપધાન ન કરનારને વિરાધનાનું ફળ અનંત સંસારમાં રખડપટી બતાવેલ છે; તેને આશ્રયીને કોઈ પૂછે તો શું પ્રરૂપણા કરવી?

ઉત્તર:—ઉપધાન નહિ કરવામાં જ અનન્તસંસારિપણું મહાનિશીથમાં બતાવ્યું, તે ઉત્સર્ગનયને આશ્રયીને છે. તેથી જે જીવ નાસ્તિક થઈને ઉપધાન કરવામાં નિરપેક્ષ થાય, તેને તે ફલ જાણવું, બીજાને નહિ. ॥ ૩-૬૮૫ ॥

પ્રશ્ન: પોસાતી એકાસણું કરે તેમાં ભોજન કરે છે; તો તે ભોજન કરવાનો પાઠ કયા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:— પોસાતીને ભોજન કરવાનો પાઠ **પંચાસકચૂર્ણિમાં** અને **શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણચૂર્ણિ** વિગેરેમાં સ્પષ્ટ છે. ॥ ૩-૬૮૬ ॥

પ્રશ્ન: **चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णिमासिणीसु णं पडिपुण्णं पोसहं** આ **સૂયગડાંગસૂત્રના** વાક્યની ટીકામાં ઉદ્દિષ્ઠ શબ્દે કરી કલ્યાણકતિથિઓ કહી છે, અને **પૌર્ણમાસી** શબ્દે કરી ત્રણ **ચોમાસીની પૂનમો** કહી છે અને **રાયપસેણીયટીકામાં** તો ઉદ્દિષ્ઠ શબ્દે કરી **અમાવાસ્યા** અને પૌર્ણમાસી શબ્દે કરી તમામ **પૂનમો** કહી છે. તો આવો અર્થભેદ કેમ છે?

ઉત્તર:— **સૂયગડાંગટીકા** અને **રાયપસેણીયટીકાનું** વ્યાખ્યાન **ચરિતાનુવાદ** બતાવવા પુરતું છે. માટે તે વસ્તુનું સાધક અગર બાધક થતું નથી. પણ **ભગવતીટીકા** અને **યોગશાસ્ત્રટીકા** વિગેરેમાં તો **ચારપર્વીના** અધિકારમાં ઉદ્દિષ્ઠ શબ્દે કરી સામાન્યથી **પૂર્ણિમા** અને **અમાવસ્યા** કહેલી છે. તેથી આમાં શ્રાવકોને તે બન્નેય જાણવી. ॥ ૩-૬૮૭ ॥

પ્રશ્ન: સિદ્ધાંતમાં **पडिपुण्णं पोसहं पालेमाणे** આ પાઠની ટીકામાં "સંપૂર્ણ અહોરાત્રિ" એવી વ્યાખ્યા કરેલી છે. તેથી ફક્ત દિવસનો જ પોસહ કરવાનો પાઠ ક્યાં છે?

ઉત્તર:— **ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનમાં** **अगारि सामाइ अंगाइं** આ ગાથાની ટીકા અનુસાર **સંપૂર્ણ પોસહનું** કરવું **પ્રાયિક** જાણવું. ॥ ૩-૬૮૮ ॥

પ્રશ્ન: પોસાતીશ્રાવક **પટ્ટમાં** તથા પાટીઆમાં ચિતરેલી પ્રતિમાની વાસક્ષેપે પૂજા કરી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:— પોસાતી કારણ સિવાય **પટ્ટાદિકની** પૂજા ન કરી શકે, એમ જાણવું. ॥ ૩-૬૮૯ ॥

પ્રશ્ન: **કર્મગ્રંથની ટીકામાં** "**જાતિસ્મરણ** પણ અતીત સંખ્યાતા ભવ જાણવારૂપ મતિ જ્ઞાનનો જ ભેદ છે" એમ કહ્યું. અને

पुव्वभवा सो पिच्छइ, इक्कं दो तिन्नि जाव नवगं वा।
उवरि तस्स अविसओ, सहावओ जाइसरणस्स॥

તે જાતિ સ્મરણવાળો પૂર્વભવો એક, બે, ત્રણ, યાવત્ નવ ભવોને

[સેન પ્રશ્ન-૨૪...]

જાણે છે. તેનાથી અધિક જોવાનો સ્વભાવથી વિષય નથી." આ પ્રકારની આ ગાથામાં નવ જ ભવો કહ્યા છે, માટે તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—**આચારાંગટીકા** અનુસાર **જાતિસ્મરણવાળો અતીત સંખ્યાતા ભવોને** જાણે એમ જણાય છે. **કર્મગ્રંથની ટીકામાં પણ** તે જ અભિપ્રાય છે. **पुव्वभवा सो पिच्छइ०** આ ગાથા તો છૂટા પાનામાં છે. પણ તેવા કોઈ ગ્રંથની નથી. તેથી તે ગાથા નિર્ણયકારી હોય નહિ. ॥ ૩-૬૯૦ ॥

પ્રશ્ન: छम्मासाऊसेसे, उप्पन्नं जेसि केवलं नाणं।
ते नियमसमुग्घाया, सेस समुग्घाय भयणिज्जा ॥ १ ॥

"છ માસનું આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે જેઓને કેવળજ્ઞાન ઉપજે, તેઓ સમુદ્‌ઘાત કરે જ છે. અને બીજાઓને ભજના હોય છે." આમ **દિવાળીકલ્પમાં** છે. અને

यः षण्मासाऽधिकायुष्को, लभते केवलोद्‌गमं
करोत्यसौ समुद्‌घात-मन्ये कुर्व्वन्ति वा नवा ॥ १ ॥

"છમાસથી અધિક આયુષ્યવાળા કેવલજ્ઞાન પામે, તો સમુદ્‌ઘાત કરે અને બીજાઓ કરે, કે ન કરે" આ પ્રમાણે **ગુણસ્થાનક્રમારોહમાં** છે. અને

यस्य पुनः केवलिनः, कर्म भवत्यायुषोऽतिरिक्ततरम् ॥
स समुद्‌घातं भगवानुपगच्छति तत्समीकर्तुम् ॥ १ ॥

"વળી જે કેવળીને આયુષ્યથી અધિક કર્મ હોય તેને સરખું કરવા માટે તે ભગવાન્ સમુદ્‌ઘાતને પામે છે." આ પ્રમાણે **પ્રશમરતિમાં** છે. આ ત્રણમાં કયા કેવલી સમુદ્‌ઘાત કરે જ? અને કયા ન કરે?

ઉત્તર:—**પન્નવણાટીકા, પ્રવચનસારોદ્ધારટીકા** અને **પ્રશમરતિ** વિગેરેમાં સામાન્યથી સમુદ્‌ઘાતનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. તેમાં કાંઈ પણ તફાવત નથી. અને **ગુણસ્થાનક્રમારોહમાં** તો **षण्मांसाधिकायुष्क** ઈત્યાદિ તફાવત પણ દેખાય છે.

આમાં મતભેદ સંભવે છે. તત્ત્વતો કેવળી મહારાજ જાણે. **દીવાળીકલ્પકારનો** મત તો **ગુણસ્થાનક્રમારોહટીકાકારે પોતે પ્રતિપાદન કરેલાના સમર્થન માટે દીવાળી કલ્પની** ગાથા સામાન્યે કરી બતાવી છે, તેથી **ગુણસ્થાનક્રમારોહટીકાકારને** અનુસરતો જ છે. માંહોમાંહે તે

બન્નેનું મળતાપણું તો **छम्मासाऊसेसे** આ પદમાં **પ્રાકૃતશૈલીએ** ષણ્માસ આયુષશબ્દમાંથી સપ્તમીવિભક્તિના એકવચનનો લોપ કરવાથી **शिष्यते-विशिष्यतेऽधिक्रियते इति शेषः** આ વ્યુત્પત્તિ કરી તેથી **શેષ** શબ્દ, અધિકવાચી બનાવ્યો, તેથી "કાંઈક અધિક છમાસ આયુષ" એવો અર્થ કરવાથી જાણવું, અથવા **છમાસ** શબ્દથી અધિકશબ્દનો લોપ થયેલો માન્યો, તેથી જાણવું. ॥ ૩-૬૯૧ ॥

પ્રશ્ન: નારકી કરતાં નિગોદના જીવને અધિક દુ:ખ હોય? કે નિગોદ કરતાં નારકીને અધિક દુ:ખ હોય?

ઉત્તર:—નિશ્ચયથી નારકી કરતાં નિગોદના જીવને જન્મ મરણ વિગેરે અને એક શરીરમાં અનંતા જીવોનું રહેવું વિગેરે રૂપ અધિક દુ:ખ છે, પરંતુ તેઓ મૂર્છિત અવસ્થાદિક્વાળા છે, તેથી અતિદુ:સહ નથી. વ્યવહારથી તો નિગોદ કરતાં નારકીઓને **પરમાધામિકોએ** કરેલ વેદના વિગેરે સ્વરૂપ મોટું દુ:ખ છે. એમ **વૃદ્ધોનું** કથન છે. ॥ ૩-૬૯૨ ॥

પ્રશ્ન: લાંબા કાળના અને અલ્પકાળના નિગોદજીવોને સરખું દુ:ખ હોય? કે ન્યૂનાધિક હોય?

ઉત્તર:—તેઓને વ્યવહારથી તો સરખું મનાય છે. નિશ્ચયથી તો કેવળિગમ્ય છે. ॥ ૩-૬૯૩ ॥

પ્રશ્ન: અનાદિ નિગોદના જીવો કયા કારણોથી બહુ કર્મ બાંધીને નિગોદમાં પડયા રહે છે?

ઉત્તર:—પ્રવાહની અપેક્ષાએ અનાદિકર્મના સંબંધે ત્યાં રહે છે. ॥ ૩-૬૯૪ ॥

પ્રશ્ન: કેટલાક નિગોદજીવો લઘુકર્મી થઈને વ્યવહાર રાશિમાં આવે છે. તેઓને લઘુકર્મીપણું થવામાં શું કારણ હોય?

ઉત્તર:—તેઓને લઘુકર્મીપણામાં **તથાભવ્યત્વનો** પરિપાક વિગેરે કારણ છે. ॥ ૩-૬૯૫ ॥

પ્રશ્ન: **શ્રીરાયપસેણીયમાં સૂર્યાભદેવના શીઘ્રગમનનામના** વૈક્રિયવિમાનનું અંદરની ભૂમિકાનું જે વર્ણન તેમાં પાંચવર્ણના રત્નોનું જે વર્ણન છે તેમાં પાંચવર્ણવાળાં **અશોક-કણવીર-બંધુજીવ** વૃક્ષો લીધેલાં છે, અને **ટીકામાં** પ્રસિદ્ધ છે, એમ વ્યાખ્યા કરી છે, તે વૃક્ષો કયાં? અને તેઓને શું પાંચવર્ણોવાળાં પુષ્પો હોય?

ઉત્તર :—**અશોક** વિગેરે વૃક્ષોને **જીવાભિગમટીકા** વિગેરેમાં પાંચ વર્ણોવાળાં બતાવ્યાં છે, પણ ફુલોને પાંચવર્ણવાળાં બતાવ્યાં નથી, તેથી વૃક્ષો અનુસાર ફુલો પણ જાણવાં. ॥ ૩-૬૯૬ ॥

પ્રશ્ન : **સજ્ઝાય સંદિસાવું, ઉપધિ સંદિસાવું,** ઈત્યાદિક આદેશમાં સંદિસાવું શબ્દનો શો અર્થ?

ઉત્તર :—સંદિસાવું શબ્દનો અર્થ આ પ્રમાણે છે:- **सन्देशयामि-मार्गयामि,** અર્થાત્ "સજ્ઝાય કરવાનો અને ઉપધિ પડિલેહણ કરવાનો આદેશ માગું છું. ॥ ૩-૬૯૭ ॥

પ્રશ્ન : વર્તમાન ચોવીશ તીર્થંકરોના **पउमाभ वासुपुज्जा रत्ते॰** રાતા વગેરે રંગો શું શરીરોમાં દેખાય છે?- કે ધ્યાન વિગેરે માટે તેવી કલ્પના કરેલ છે?

ઉત્તર :—આ ગાથામાં બતાવેલ રંગો તીર્થંકરોના શરીરોમાં હોય છે, એમ જાણવું ॥ ૩-૬૯૮ ॥

પ્રશ્ન : ભરત ઐરવત સિવાયના તીર્થંકરોને કેવા રંગો હોય?

ઉત્તર :—પાંચ રંગોમાંથી કોઈપણ રંગ હોય એમ જાણવું. આમાં પણ શરીરમાં તેવો વર્ણ હોય, તે જ હેતુ છે. ॥ ૩-૬૯૯ ॥

પ્રશ્ન : **શ્રીવજ્રસ્વામી પટવિદ્યાએ** કરી સંઘને સુકાળવાળા દેશમાં લઈ ગયા તે ચતુર્વિધ સંઘ જાણવો કે સાધુ-સાધ્વી સમુદાય જાણવો? અને **પટ્ટવિદ્યાનું** સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર :—**પરિશિષ્ટપર્વ** વિગેરેમાં કહેલ **વજ્રસ્વામીના સંબંધ** અનુસારે **ચતુર્વિધસંઘ** મનાય છે. પણ સાધુ-સાધ્વી રૂપ મનાતો નથી. અને **ચક્રવર્તીના** રત્નની પેઠે વિદ્યાએ કરી જે વિસ્તારવાળો પટ્ટ થઈ જાય, તે પટ્ટવિદ્યા જાણવી. ॥ ૩-૭૦૦ ॥

પ્રશ્ન : દેવો પોતાના મૂળ શરીરે કોઈ વખત અહીં આવે? કે નહિ ?

ઉત્તર :—**સંગમ** દેવની હકીકત વિગેરે અનુસાર કોઈ વખત દેવો મૂળ શરીરે અહીં આવે છે, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૭૦૧ ॥

પ્રશ્ન : **વંદિત્તુની संका-कंखा॰** આ ગાથાની ટીકામાં ૭૯ મિથ્યાત્વનાં સ્થાનકોમાં ૬૬મા સ્થાને **सर्वमासेषु वा तासूपवासादिनी** "સર્વ અગીયારસોમાં ઉપવાસ

કરવામાં" એમ કહ્યું, તો ઉપવાસ કરવામાં મિથ્યાત્વસ્થાન કેમ હોય?

ઉત્તર:— નિયમિત તપના દિવસ ચૌદશ, આઠમ જ્ઞાનપંચમીમાં ઉપવાસ ન કરે, અને સર્વ અગીઆરસે ઉપવાસ કરે તો મિથ્યાત્વસ્થાન થાય છે એમ જણાય છે. ॥ ૩-૭૦૨ ॥

પ્રશ્ન: અન્યગચ્છોના સમકિત દેશવિરતિ ઉચ્ચરાવવાના **વિધિપત્રોમાં** સમકિતના આલાવાના છેલ્લા ભાગે **રાજાભિયોગ** વિગેરે છ આગારોની પેઠે બારવ્રતોના આલાવામાં પણ તે છ આગારો લખેલ છે, તેઓનો બારવ્રત વિગેરેમાં ઉચ્ચાર કરવો વ્યાજબી છે? કે નહિ?

ઉત્તર:— **આવશ્યકનિર્યુક્તિ** અને **ઉપાસકદશાંગ** વિગેરેમાં શ્રાવકોને સમકિત ઉચ્ચરાવવામાં છ આગારો બોલવા કહ્યા છે; પણ બાર વ્રતના ઉચ્ચારમાં નથી, તેથી સમકિત ઉચ્ચરાવવામાં જ **રાજાભિયોગ** વિગેરે છ આગારોનું બોલવું યુક્તિયુક્ત ભાસે છે. ॥ ૩-૭૦૩ ॥

પ્રશ્ન: **શ્રીવીરજિનના શાસનમાં** કેટલા આચાર્યો નરકગામી કહ્યા છે? અને તેવા અક્ષરો કયા ગ્રંથમાં છે? તે સવિસ્તર જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર:— **શ્રીવીરના તીર્થમાં** આટલી સંખ્યાવાળા આચાર્યો નરકગામી છે, એવું ગ્રંથમાં જોયાનું સાંભરતું નથી. પણ-

तीआणागयकाले केई होहिंति गोअमा सूरी
जेसिं नामग्गहणे, नियमेण होइ पच्छित्तं ॥१॥

"હે ગોતમ! અતીત અનાગત કાલમાં કેટલાક સૂરિઓ થશે કે, જેઓનું નામ લેતાં પણ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું પડે, આમ **ગચ્છાચારપયન્નામાં** કહેલ છે. ॥ ૩-૭૦૪ ॥

પ્રશ્ન: આત્માના દ્રવ્ય આત્મા, કષાય આત્મા વિગરે આઠભેદો છે, તેમાં જીવ, અજીવનો આત્મા તે દ્રવ્યાત્મા કહેવાય, આ વિવરણમાં અજીવોમાં આત્માનો અંશ કઈ યુક્તિએ માન્યો છે?

ઉત્તર:— **अतति = सातत्येन गच्छति तान् तान् पर्यायान् इति आत्मा-**

"અતતિ એટલે સતતપણે તે તે પર્યાયોને પામે, તે આત્મા કહેવાય" આવી વ્યુત્પત્તિથી અજીવ પુદ્ગલાદિકમાં પણ દ્રવ્ય આત્માનો વ્યપદેશ ર્ક્યો છે. ॥ ૩-૭૦૫ ॥

પણ્ડિતશ્રી વટપલ્લીય પદ્મવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: **સામાચારીમાં** "ચાર પાંચ યોજન જવાને અને આવવાને કલ્પે છે," એમ કહ્યું છે, તે જવું આવવું બે થઈને જાણવા? કે જવાને આશ્રયીને જાણવા?

ઉત્તર:—ચોમાસામાં ગ્લાનને માટે ઔષધ લાવવું વિગેરે કારણોએ સાધુ ચાર પાંચ યોજન જાય છે, અને તે કામ કરીને ચાર-પાંચ યોજન પાછા આવે છે, પરંતુ દરદીના ઔષધ વગેરે કાર્યો પૂર્ણ થયા પછી ક્ષણ માત્ર પણ ત્યાં રહે નહિ. તેમજ ભિક્ષાચર્યામાં પાંચ ગાઉ કહ્યા છે, તે તો જવું-આવવું એમ બન્નેયથી જાણવા. ॥ ૩-૭૦૬ ॥

પ્રશ્ન: (૧)નિદ્રાસમયે મુખમાંથી પાનનું બીડું કાઢી નાંખવું, (૨) કપાળેથી તિલક ભુંસી નાંખવું (૩) ડોકમાંથી ફુલમાળા કાઢી નાંખવી, (૪) અને પલ્યંકથી સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો, તેમ કરવાનાં કારણો શા છે?

ઉત્તર:—(૧)તાંબુલનો ત્યાગ ન કરે, તો મુખ દુર્ગંધી થઈ જાય. (૨)તિલકનો ત્યાગ ન કરે તો આયુષ્યની હાનિ થાય. (૩)ફુલમાળાનો ત્યાગ ન કરે તો સર્પનો ભય થાય. (૪)અને સ્ત્રીનો ત્યાગ ન કરે તો બળની હાનિ થાય. આ ચાર કારણો છે. ॥ ૩-૭૦૭ ॥

પ્રશ્ન: દેવ મૂળ શરીરે દેવીને ભોગવે? કે ઉત્તર વૈક્રિય શરીરે ભોગવે ?

ઉત્તર:—બન્ને પ્રકારે ભોગ કરે છે, એવા અક્ષરો **ભગવતી, પન્નવણા, જીવાભિગમ,રાયપસેણીય વિગેરે ગ્રંથોમાં છે. ॥ ૩-૭૦૮ ॥**

પ્રશ્ન: આજની બનેલી કડા વિગઈ વાપરે, તો તેમાં કેટલી વિગઈ ગણાય?

ઉત્તર:—એક કડા વિગઈ લાગે છે. ॥ ૩-૭૦૯ ॥

પ્રશ્ન: દેવો મૂળ શરીર નગ્ન રહે? કે વસ્ત્ર ધારણ કરે?

ઉત્તર:—મૂળશરીરમાં વસ્ત્ર ધારણ કરવાનો નિષેધ જાણેલ નથી. ॥ ૩-૭૧૦॥

પ્રશ્ન: દાતણ અને **પ્રભાતભોજન** કરીને **ક્ષામણાપ્રતિક્રમણ** વિગેરે કરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કારણે દાતણ અને પ્રભાત ભોજન કરીને વેલાસર **ખામણાપ્રતિક્રમણ** વિગેરે કરવું સૂઝે છે. ॥ ૩-૭૧૧ ॥

પણ્ડિતશ્રી મેઘવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: **લૌકિકટીપણામાં** અગીયારસ બે આવી હોય, તો **શ્રીહીરવિજયસૂરીશ્વરજીનો નિર્વાણમહિમા પોસહ** અને **ઉપવાસ** વિગેરે કૃત્યો પહેલીમાં કરવા? કે બીજીમાં કરવા?

ઉત્તર:— **પૂજ્યપાદશ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજાનો નિર્વાણ મહિમા -પોસહ - ઉપવાસ** વિગેરે કાર્યો ઔદયિકી એટલે ઉદયવાળી અગીયારસમાં કરવા.(આ ઉત્તરમાં પૂજ્યપાદ **સેનસૂરીશ્વરજી** મહારાજાએ લૌકિકટીપણાની બીજી અગીઆરસને શાસ્ત્ર અને પરંપરા પ્રમાણે ઔદયિકી ઠરાવી. પહેલીનો ઉદય છતાં પણ ઉદય વિનાની જાણાવી. એટલે પર્વ તિથિ ન જાણાવી. એટલે પરંપરાથી લૌકિક ટીપણાની બે અગીયારસમાં જે બીજી અગીયારસ તે પર્વતિથિ છે. અને પહેલી અગીયારસ તે અપર્વ તિથિરૂપ છે.) ॥ ૩-૭૧૨ ॥

પ્રશ્ન: **સત્તરભેદી** પૂજા વિગેરેમાં દેરાસરમાં જઈ નમસ્કારરૂપ ચૈત્યવંદન કરીને બેસાય છે, ત્યારે **ઈરિયાવહિયા પડિક્કમીને** બેસાય કે એમને એમ બેસાય ?

ઉત્તર:— બે ઘડી વિગેરેની સ્થિરતા કરવાની સંભાવના હોય તો, **ઈરિયાવહિયા** પડિક્કમાય છે, અન્યથા તો જેવો અવસર હોય તેમ કરાય. ॥૩-૭૧૩॥

પ્રશ્ન: કેવળ **સ્થાપનાચાર્ય** પાસે પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવકો **ક્ષામણાના** અવસરે કેટલીવાર ક્ષામણા કરે?

ઉત્તર:— **સ્થાપનાચાર્ય** પાસે પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવકો એકવાર અબ્ભુટ્ઠિઓ ખામે છે. ॥ ૩-૭૧૪ ॥

પ્રશ્ન: દરેક શ્રાવકોએ મુહપત્તિ રાખવાના અક્ષરો કયા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:— **अह सम्ममवणयंगो, करजुअविहिधरियपुत्तिरयहरणो।**
परिचिंतिअअइयारे, जहक्कमं गुरुपुरो वियढे॥१॥

"હવે સમ્યક્ પ્રકારે અંગ જેણે નમાવેલું છે, એવો અને હાથમાં જેણે વિધિપૂર્વક મુહપત્તિ અને રજોહરણ ધારણ કરેલા છે, એવો શ્રાવક ચિંતવેલા અતિચારો અનુક્રમે ગુરુની પાસે પ્રકટ કરે"

આ ગાથા **યોગશાસ્ત્રના ત્રીજાપ્રકાશની ટીકામાં શ્રાવકપ્રતિક્રમણના**

અધિકારમાં છે, આ પ્રમાણથી દરેક શ્રાવકને પણ મુહપત્તિ વિગેરે ગ્રહણ કરવું જોઈયે. અને **અનુયોગદ્વાર** વિગેરેમાં પણ સ્પષ્ટ જ અક્ષરો છે. ॥ ૩-૭૧૫ ॥

પ્રશ્ન: **મતાન્તરીય** સાધુ મળે અથવા તે પ્રથમ નમસ્કાર કરે તો કેટલાક આપણા સાધુઓ **મત્થએણવંદામિ** બોલે છે, અને કેટલાક બોલતા નથી, તેમા જે રીતે હોય તે જણાવવા પ્રસાદી કરવી.

ઉત્તર:—આગળથીજ **મતાંતરીય** સાધુઓએ આપણને નમસ્કાર ર્ક્યો હોય, તો અવસર મુજબ કરવું. ॥ ૩-૭૧૬ ।

પ્રશ્ન: શ્રાવકો બારવ્રતના પોસહ શરૂ કરે, ત્યારે પ્રારંભના દિવસે આયંબિલ કરાવાય? કે એકાશન કરાવાય? અને ભોજનમાં લીલું શાક વિગેરે કલ્પે ? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવકોને બાર વ્રતોના પોસહમાં યથાશક્તિ તપ કરવું. અને લીલું શાક વિગેરે તો કારણ વિના કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૭૧૭ ॥

પણ્ડિત શ્રી શ્રુતસાગરગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: મૂળાના પાંદડામાં અનન્તકાયપણું છે? કે પ્રત્યેકપણું છે?

ઉત્તર:—મૂળાનો કાંદોજ અનન્તકાય છે, તેના પાંદડા વિગેરે અનન્તકાય નથી. ॥ ૩-૭૧૮ ॥

પ્રશ્ન: **ઉત્સૂત્રભાષીઓ** સમકિતી હોય કે? મિથ્યાદષ્ટિ હોય?

ઉત્તર:—**ઉત્સૂત્રભાષીઓ** મિથ્યાદષ્ટિ હોય; તેમાં કોઈ પણ વાદવિવાદ નથી.

सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नरो मिथ्यादृष्टिः

"સૂત્રના એક અક્ષરની પણ અરુચિ કરે, તો માણસ મિથ્યાદષ્ટિ બને છે." આ પાઠ છે ॥ ૩-૭૧૯ ॥

પ્રશ્ન: દેવગત થયેલાના વાર્ષિક દિવસે માનેલા દ્રવ્યે કરી કોઈ સંવચ્છરી વિગેરે પર્વોના પોસાતીઓને જમાડે; તેમાં સમકિતીઓને જવું ઉચિત છે? કે નહિ ?

ઉત્તર:—મરણ પામેલાનું વાર્ષિક કૃત્ય કાંઈ જુદું કરીને જો પોસાતીઓને જમાડે તો તેમાં જવું સમકિતીઓને ઉચિત જ છે. અન્યથા તો ઉચિત લાગતું નથી. હાલમાં મોટા શહેરોમાં પ્રવૃત્તિ પણ તેવી જ છે.॥ ૩-૭૨૦॥

પ્રશ્ન: સાત ક્ષેત્રમાં મૂકેલ સાધુ-સાધ્વી ક્ષેત્ર દ્રવ્યનો વ્યય શ્રાવકોએ સાધુ-સાધ્વી બાબતના કયા ઠેકાણે કરવો જોઈએ?

ઉત્તર:— સાત ક્ષેત્રમાં મૂકેલ સાધુ-સાધ્વી ક્ષેત્રદ્રવ્યનો ખર્ચ સાધુ-સાધ્વીને આપદામાંથી બચાવવામાં, તથા ઔષધ કરાવવામાં, તથા માર્ગમાં સહાય કરવી વિગેરે બાબતોમાં શ્રાવકોએ કરવો જોઈએ.॥૩-૭૨૧॥

પ્રશ્ન: જેમ "કાણાને કાણો કહેવો" એ કઠિન વચન છે, તેમ મિથ્યાદૃષ્ટિને તું "મિથ્યાદષ્ટિ છે" એમ કઠિન ન કહેવું જોઈએ એમ કેટલાક કહે છે, તેનું શું?

ઉત્તર:— મિથ્યાદષ્ટિને મિથ્યાદષ્ટિ કહેવો કે ન કહેવો તે વાત સમય આશ્રયી જાણવી.॥૩-૭૨૨॥

પ્રશ્ન: દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રાવકોથી તે દ્રવ્ય વ્યાજે રખાય? કે નહિ? અને રાખનારાઓને તે દૂષણરૂપ થાય? કે ભૂષણરૂપ થાય?

ઉત્તર:— શ્રાવકોએ દેવદ્રવ્ય વ્યાજે રાખવું યોગ્ય નથી. કેમકે-નિ:શૂકપણું થઈ જાય, માટે વ્યાપાર વગેરેમાં વ્યાજે રાખી વાપરવું નહિ. "જો અલ્પપણ દેવદ્રવ્યનો ભોગ થઈ જાય તો **સંકાશશ્રાવકની** પેઠે ભવિષ્યકાલમાં અત્યંત દુષ્ટવિપાક આપે છે" એમ ગ્રંથમાં જોવામાં આવે છે.॥૩-૭૨૩॥

પ્રશ્ન: **ઉત્સૂત્રભાષીવડે** ભણાવાતા **અષ્ટોત્તરીસ્નાત્રમાં** સગાવહાલાના કારણ સિવાય જવામાં સમકિતીઓને દૂષણ લાગે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:— **અષ્ટોત્તરીસ્નાત્ર** વિગેરેમાં જવામાં સમકિતીને દૂષણ લાગવાનું જાણ્યું નથી.॥૩-૭૨૪॥

પણ્ડિત શ્રી કનકવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તર

પ્રશ્ન: મોટી વિધિએ ઉપધાન વહેનારાએ ચોવિહાર ઉપવાસ કર્યો હોય, તો સાંજે પચ્ચક્ખાણ વખતે ગુરુ સમક્ષ પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ? કે નહિ?

ઉત્તર:— પ્રભાતે ચોવિહાર ઉપવાસ કર્યો હોય, તેને સાંજે સાંજની ઉપધાનની ક્રિયા વખતે ફરી પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ. ઉપધાન ન હોય, તો સાંજે તેનું સ્મરણ કરવું પડે છે. પણ ફરી પચ્ચક્ખાણ લેવું પડે, તે જાણવામાં નથી.॥૩-૭૨૫॥

[સેન પ્રશ્ન:-૨૫...]

શ્રી વિજયસેનસૂરિના પણ્ડિતકનકવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: છઠ વિગેરે પચ્ચક્ખાણમાં બે ભક્ત અધિક કહેવાય છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—સામાન્યથી લોકમાં સંતપુરુષને બે વખત જમવાનું પ્રસિદ્ધ છે, માટે બે ઉપવાસ કરનારને ચાર ભોજનો બંધ થયા અને પારણે અને ઉત્તરપારણે એકાશન કર્યું હોય, તેના બે ભોજન બંધ થયા એટલે છ ભોજનો છાંડ્યા ગણાય છે. ॥૩-૭૨૬॥

પ્રશ્ન: **શ્રીવીરભગવંત** પછી કેટલા દુષ્કાળો પડ્યા? કેમકે-કેટલાક કહે છે કે "બે દુષ્કાળ પડેલ છે, અને **પરિશિષ્ટપર્વમાં** તો ઘણા દુષ્કાળો પડયાનું બતાવેલ છે. માટે સત્ય શું છે?

પ્રશ્ન: **શ્રીવીરભગવંત** પછીના કાળે ઘણા દુષ્કાળો પડેલ છે,પણ **બારવર્ષના** દુષ્કાળ સાક્ષાત્ **શાસ્ત્રમાં** ત્રણ બતાવ્યા છે. તેમાં **પરિશિષ્ટપર્વમાં** બે બતાવ્યા અને એક **નંદી ટીકામાં** બતાવેલ છે. જેઓ"બે દુષ્કાળ કહે છે" તે ક્યા **શાસ્ત્રમાં** બતાવેલ છે ? તેનું નામ જણાવવું. પછી તે સંબંધી ઉત્તર અપાશે. ॥ ૩-૭૨૭॥

પ્રશ્ન: **કૃષ્ણવાસુદેવને** સાડાત્રણ ક્રોડ પુત્રપૌત્ર બતાવેલ છે, અને **ભરતચક્રીને** સવા ક્રોડ બતાવેલ છે, તેમાં કાળ તો પતનશીલ છે, તો કૃષ્ણને અધિકપણું કેમ ઘટે?

ઉત્તર:—**દ્વારકાનગરીમાં** સાડાત્રણક્રોડ કુમારો કહ્યા છે, અને તેઓ અનેક **યાદવોના** પુત્રો છે, પણ એકલા કૃષ્ણના પુત્રો નથી. અને ભરતને પોતાના **સવાક્રોડપુત્રો** કહ્યા છે. માટે કાંઈ પણ નહિ ઘટતી વાત નથી. ॥૩-૭૨૮॥

પણ્ડિતશ્રી દયા વિજયગણિ અને ગુણવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: દર્શન અને સમકિતમાં શો તફાવત છે? જેથી બંનેયના અતિચારો બતાવ્યા? પરમાર્થથી તો કેટલાક માંહોમાંહે સરખા જણાય છે, તેથી તે બંનેયનો સ્પષ્ટ ભેદ જે હોય, તે બતાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—"દર્શન અને સમકિતનો વસ્તુગતિએ અભેદ છતાં પણ કથંચિત્ નિ:શંકિતપણાના અભાવે જ સમકિતનો અતિચાર કહેવાય છે અને શંકા

વિગેરેનો સદ્ભાવ દર્શન અતિચાર કહેવાય " આ પ્રમાણે **પ્રવચનસારોદ્ધારના છઠ્ઠાદ્વારમાં** સ્પષ્ટ હકીકત છે. ॥ ૩-૭૨૯ ॥

પ્રશ્ન: **देसिअ राइअ पक्खिय०** આ **કાઉસ્સગ્ગનિર્યુક્તિની** ૯૪મી ગાથાનો અર્થ **હારિભદ્રીયટીકામાં** બતાવેલો છે. તેમાં એક એક પ્રતિક્રમણમાં ત્રણ **ગમા** પ્રતિપાદન કરેલા છે. તો તે **ગમા** પાંચેય પ્રતિક્રમણોમાં જ્યાં જ્યાં સમાપ્ત થતા હોય, તે સ્પષ્ટ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—દેવસિય વિગેરે પાંચેય પ્રતિક્રમણોમાં શરૂઆત પછી જે પ્રથમ **કરેમિભંતે** ઈત્યાદિકનું ઉચ્ચારણ થાય, તે પહેલા **ગમાનો** પ્રારંભ થયો. તે વાર પછી પ્રતિક્રમણ સૂત્રના કહેવા વખતે જે **કરેમિભંતે!** ઉચ્ચારવામાં આવે, તે બીજા **ગમાનો** પ્રારંભ થયો. તેના ઉચ્ચાર પહેલાં પહેલા ગમાની સમાપ્તિ થઈ. તેમજ ત્રીજી વખત જે કરેમિભંતે! કહેવામાં આવે, તે ત્રીજા **ગમાનો** પ્રારંભ થયો. તેની પહેલાં તો બીજા **ગમાની** સમાપ્તિ થઈ. હવે ત્રીજા **ગમાની** સમાપ્તિ પ્રતિક્રમણ પૂરું થાય, ત્યારે થાય છે. એમ **આવશ્યક બૃહટ્ટીકા** અનુસાર જણાય છે. [પક્ખીમાં-૧ **પક્ખીસૂત્ર** પહેલાં. પછી-૨જો પક્ખી **વંદિત્તુ** કે **પક્ખીશ્રમણ** સૂત્ર બોલતાં પહેલાં અને ૩જો પછી બાર લોગસ્સના કાઉસ્સગ્ગ પહેલાં. **કરેમિભંતેથી** ત્રણેય ગમોની શરૂઆત થાય છે.] ॥ ૩-૭૩૦ ॥

પ્રશ્ન: **અશોચ્ચાકેવલીઓ** તીર્થમાં હોય? કે તીર્થના વિચ્છેદમાં હોય? જો તીર્થના વિચ્છેદમાં હોય, તો પાક્ષિક સૂત્રની ટીકામાં તીર્થ ન પ્રવર્તતું હોય, તે વખતે અંતગડ કેવળીઓ થઈને મહાનુભાવો મોક્ષ પામે છે, અને **ભગવતીજીમાં નવમા શતકમાં અશોચ્ચાકેવલીને** આશ્રયીને કહ્યું છે કે "**तप्पक्खियसावगस्स तप्पक्खियसाविआए वा** આ સૂત્રમાં એક પ્રશ્ન અને એક ઉદાહરણ છોડી તેમના સંબંધી શ્રાવક અથવા શ્રાવિકાને વધારે ધર્મોપદેશ આપતા નથી. આ અભિપ્રાયથી તીર્થમાં જ હોય, અને બીજું **અશોચ્ચાકેવલીઓ** સિદ્ધના પંદરભેદોમાંથી ક્યા ભેદમાં સમાય છે? આ સવિસ્તર હકીકત જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર:—**અશોચ્ચાકેવળીઓ ભગવતીટીકા** અનુસાર તીર્થમાં જ હોય છે, અતીર્થમાં હોતા નથી. **પક્ખીસૂત્રની ટીકામાંતો** અતીર્થસિદ્ધના અધિકારમાં કહ્યા નથી. તેમજ **તીર્થસિદ્ધ** વિગેરે ભેદોમાં **અશોચ્ચા** કેવળી સંભવ પ્રમાણે સમાય છે. ॥ ૩-૭૩૧ ॥

પ્રશ્ન: **આચારાંગસૂત્રના લોકસાર અધ્યયનના પાંચમા ઉદ્દેશાના પહેલા સૂત્રમાં हृदोपमेनाचार्येण भाव्यं०** આ સૂત્રની ટીકામાં ધર્મને આશ્રયીને ચૌભંગી કહેલી છે. તેમાં **પ્રત્યેકબુદ્ધો** તો ઉભયનો અભાવ હોવાથી ચોથા ભંગમાં કહ્યા,તો આ પ્રકારે તમામ પ્રત્યેક બુદ્ધો ધર્મોપદેશ આપે નહિ એમ ઠરે છે. તે કેવી રીતે ઘટે? કેમકે **ઋષિમંડલસૂત્રમાં**

पत्तेअबुद्धसाहू, नमिमो जे भासिउं सिवं पत्ता।
पणयालीसं इसिभासियाइं अज्झयणपवराइं॥ १ ॥

"અમે પ્રત્યેકબુદ્ધ સાધુઓને નમસ્કાર કરીએ છીએ કે જેઓ ૪૫ **ઋષિભાષિત અધ્યયનોનું** પ્રવચન કરીને મોક્ષમાં પહોંચેલા છે."

આ ગાથામાં પ્રત્યેકબુદ્ધોને અધ્યયનોનું પ્રવચન કરવાનું જણાવ્યું છે. માટે આમાં તત્ત્વ શું છે?

ઉત્તર:—**આચારાંગટીકાઅનુસાર પ્રત્યેકબુદ્ધો** ઉપદેશ આપતા નથી, એમ નિર્ણય છે. અને **ઋષિમંડલમાં** તો તેઓને અધ્યયનરચવારૂપ ધર્મોપદેશ બતાવેલ છે. માટે કાંઈપણ અઘટિત નથી.॥ ૩-૭૩૨ ॥

પ્રશ્ન: સ્વપક્ષી અથવા પરપક્ષી શ્રાવકોએ કરેલી (= રચેલી) સજ્ઝાય ક્રિયાની અંદર મંડલીમાં આપણા શ્રાવકોને કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ગૃહસ્થે રચેલી સજ્ઝાય સાધુઓને અને શ્રાવકોને ક્રિયાની અંદર કામ લાગી શકે નહિ.॥ ૩-૭૩૩॥

પ્રશ્ન: પરપક્ષી વેષધારીએ કરેલા આધુનિક સ્તુતિ સ્તોત્રો સજ્ઝાય વિગેરે સ્વપક્ષી સાધુઓને ક્રિયાની અંદર મંડલીમાં કહેવાય, તો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આધુનિક પરપક્ષીએ કરેલા સ્તુતિ, સ્તોત્ર સજ્ઝાય વિગેરે ક્રિયામાં કહેવા કલ્પે નહિ.॥ ૩-૭૩૪॥

પ્રશ્ન: સાધુઓને અને શ્રાવકોને કાલવેળાએ અને અસજ્ઝાયના દિવસોમાં **ચઉસરણ પયન્નો** ગણવો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કાલવેળાએ અને અસજ્ઝાયના દિવસોમાં પણ **ચઉસરણ પયન્નો** ગણવો કલ્પે છે.॥ ૩-૭૩૫॥

પ્રશ્ન: અવધિજ્ઞાનીઓ અને મનઃપર્યવજ્ઞાનીઓ કેટલા ભવો કરે?

ઉત્તર:—**ભગવતીસૂત્ર આઠમાશતકના બીજા ઉદ્દેશામાં** કહ્યું છે કે- **आभिणिबोहियनाणिस्स णं भंते! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ? गोयमा!**

गोयमा! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अणंतकालं जाव अवड्ढपोग्गलपरिअट्टं च देसूणं। सुअनाणि-ओहिनाणि-मणपज्जवनाणीणं एवं चेव, केवलनाणिस्स नत्थि अंतरं-

"હે ભગવાન્! આભિનિબોધિક જ્ઞાનીને કાલથી કેટલું અંતર હોય? હે **ગૌતમ!** જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતો કાલ યાવત્ દેશોન અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનકાલ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીને હોય છે. એ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની અને મનઃપર્યવજ્ઞાનીનું જાણવું, અને કેવલજ્ઞાનીને આંતરું નથી."

આ પાઠથી અવધિજ્ઞાનીઓ અને મનઃપર્યવજ્ઞાનીઓ અનન્તા ભવ કરે, તેમ જણાય છે. ॥ ૩-૭૩૬ ॥

પણ્ડિતશ્રી ગુણવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: અભવ્ય **પાદપોપગમન** નામનું અણસણ કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જેમ અભવ્ય દ્રવ્યક્રિયાથી **નવમાગ્રૈવેયકના** આયુષ્યબંધને યોગ્ય ઉત્તમ સામાચારીવાળું ચારિત્ર પાળે છે, તેમ **પાદપોપગમન** અણસણને પણ કરે છે, માટે તેનો તેને અસંભવ નથી. ॥ ૩-૭૩૭ ॥

પ્રશ્ન: તીર્થંકર મહારાજાઓ વાર્ષિક દાનવખતે ઉત્તમ પ્રકારની દાન લેવા આવવાની ઉદ્દ્ઘોષણા કરાવે ત્યારે તે દાન શ્રાવક અને સ્ત્રી ગ્રહણ કરે છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—તીર્થંકર દાન અવસરે **જ્ઞાતાધર્મ કથા** વિગેરેમાં સનાથ, અનાથ, મુસાફર, કાર્પટિક વિગેરે યાચકોનો દાનગ્રહણનો અધિકાર જોવામાં આવેલ છે. પણ વ્યવહારીઆઓનો દેખાતો નથી. તેથી કોઈ શ્રાવક પણ યાચક થઈને ગ્રહણ કરતો હોય, તો ભલે ગ્રહણ કરો. પણ સ્ત્રીનો તો પ્રાયઃ ત્યાં અધિકાર દેખાતો નથી. ॥ ૩-૭૩૮ ॥

પ્રશ્ન: (૧) **બલદેવ** (૨) **કર્ણ** (૩) **દ્વૈપાયન અને** (૪) **શંખ** આવતી ચોવીશીમાં તીર્થંકરો થશે, તેઓ (૧) **નવમાબલદેવ** (૨) **કુંતિનોપુત્ર** (૩) **દ્વારકાને બાળનાર અને** (૪) **વીરભગવાનનો** પ્રથમ શ્રાવક આ ચાર થશે? કે કોઈ બીજા થશે?

ઉત્તર:—"**વીરભગવાનના** પ્રથમ **શંખશ્રાવક** સિવાય બીજા **શંખનો** જીવ તીર્થંકર

થશે" એમ **ઠાણાંગ ટીકામાં** બતાવેલ છે, અને **દ્વૈપાયન દ્વારકા** બાળનાર કે કોઈ બીજો છે? તે નિર્ણય કેવલિગમ્ય છે, અને **કૃષ્ણનો** બંધુ **બલદેવ આવશ્યક નિર્યુક્તિ** વિગેરેમાં "આવતી ચોવીશીમાં **કૃષ્ણના** તીર્થમાં સિદ્ધિપદ પામશે" એમ બતાવેલ છે, તેથી **બલદેવ** કોઈ બીજો જાણવો. અને **કર્ણને** ઠેકાણે શાસ્ત્રમાં **કૃષ્ણનામ** લખેલ છે. તે પણ કોઈ બીજો જાણવો. આ કારણથી અન્યશાસ્ત્રો સાથે વિસંવાદ આવવાનો વિચાર કરી **પ્રવચન સારોદ્ધાર ટીકાકારે** બે ત્રણ જ ભાવી તીર્થંકર જીવોનું સ્પષ્ટપણે વિવરણ કર્યું છે, બીજાઓનું કર્યું નથી. ॥૩-૭૩૯॥

પણ્ડિત શ્રીચંદ્રવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: તીર્થંકર કેવળીનો અને સામાન્ય કેવળીનો વીર્યાન્તરાય કર્મનો ક્ષય સરખોજ થયો હોય છે. તો સામર્થ્યમાં ન્યૂન અધિકપણું કેમ દેખાય છે?

ઉત્તર:—તીર્થંકર કેવળીને અને સામાન્ય કેવળીઓને વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયથી આત્મ વીર્ય સરખું છતાં પણ નામકર્મના ભેદથી રૂપ, શરીર, લક્ષણ અને બાહ્ય સામગ્રીનો ભેદ હોય છે, તેથી બળમાં ભેદ છે. આ જ કારણથી સામાન્ય કેવળીઓના શરીરથી તીર્થંકરદેવનું શરીર અનન્તબળવાળું હોય છે. આમાં જુના તોલાનો દૃષ્ટાંત વિચારવો ॥ ૩-૭૪૦॥

પ્રશ્ન: **જ્ઞાતાસૂત્રપ્રથમઅધ્યયનમાં** "**મેઘકુમારની** માતાને અકાળે મેઘનો દોહલો ઉત્પન્ન થયો" એમ કહ્યું છે, તે કેવી રીતે ઘટે? કેમકે તે વખતે વર્ષાકાળ છે, માટે અકાળ કેમ કહ્યો?

ઉત્તર:—**મેઘકુમારની** માતાને **જ્ઞાતાસૂત્રમાં** બતાવેલ પાંચવર્ણ વિગેરે વાળા મેઘનો દોહલો ઉત્પન્ન થયેલો છે, જે દેવોથી સાધ્ય છે, માટે વર્ષાકાળ છતાં પણ આવા સ્વરૂપવાળા વરસાદનો તો અકાળ છે. ॥ ૩-૭૪૧॥

પ્રશ્ન: કોઈક શ્રાવકે "સો યોજન ઉપર જવું નહીં" એવું પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, અને તેને ધર્મને માટે અધિક જવું હોય, તો કલ્પે ? કે નહિ? જો જાય તો કઈ વિધિએ જાય?

ઉત્તર:—પચ્ચક્ખાણ કરતી વખતે વિવેક કરવો જોઈએ.. પરંતુ મુખ્ય વૃત્તિએ તેમાં સંસારના આરંભનું પચ્ચક્ખાણ હોય છે, ધર્મકૃત્યનું હોતું નથી. પણ જો સામાન્યથી પચ્ચક્ખાણ લીધું હોય અને ધર્મનિ માટે જવું પડે, તો નિયમિતક્ષેત્ર ઉપર જયણાએ જાય અને ત્યાં ગયા પછી કોઈપણ સાંસારિક કાર્ય કરવું નહિ. ॥ ૩-૭૪૨॥

પ્રશ્ન: પોસાતી શ્રાવકો કેટલી ભૂમિ સુધી જઈ શકે ?

ઉત્તર:—પોસાતી શ્રાવકો ઈર્યાસમિતિ વિગેરેનું પાલન કરી ધર્મને માટે ઈચ્છામુજબ સુધી જઈ શકે છે, આમાં ભૂમિના પ્રમાણનો નિયમ નથી. ॥ ૩-૭૪૩ ॥

પણ્ડિતશ્રી અમરચન્દ્ર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: જિનપ્રતિમાજીને ચંદનની પેઠે કસ્તૂરીનો લેપ કરાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—પ્રતિમાજીને કસ્તૂરીનો લેપ ન કરવાના અક્ષરો ગ્રંથમાં નથી. પણ ઉલટા સામાન્યથી કસ્તૂરીના લેપ કરવાના અક્ષરો **શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરેમાં છે. અને પૂજામાં ચંદન વિગેરેના ઘોળમાં હાલમાં પણ કસ્તૂરી વપરાતી જોવામાં આવે છે. ॥ ૩-૭૪૪ ॥

પ્રશ્ન: સાંજના પ્રતિક્રમણની પેઠે સવારના પ્રતિક્રમણમાં શ્રાવકોને સાધુથી આદેશ અપાતો નથી, તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર:—"પ્રભાતનું પ્રતિક્રમણ ઊંચા સાદે ન કરવું" એવી **આગમની** મર્યાદા છે; જો આદેશ આપવામાં આવે, તો સૂત્ર સંભળાવવા માટે શ્રાવક ઊંચા સાદે ભણાવે, તો સૂત્રમર્યાદાનો ભંગ થઈ જાય, માટે પ્રભાતે આદેશ અપાતો નથી. ॥ ૩-૭૪૫ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને ગોત્રદેવીની પૂજામાં મિથ્યાત્વ લાગે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—જેનું તેવા પ્રકારનું ધૈર્ય હોય, તેણે ગોત્રદેવીની પૂજા મહારાજા **કુમારપાલની** પેઠે કરવી જ નહિ. અને ધૈર્ય ન હોય તો કદાચિત્ તેની પૂજામાં પણ ઉચ્ચરેલ સમકિતનો ભંગ થતો નથી. કેમકે-દેવાભિયોગરૂપ-છીંડી ઉચ્ચરતી વખતે મોકળી રાખવામાં આવી હોય છે. ॥ ૩-૭૪૬ ॥

પ્રશ્ન: **આંચલિકોએ** પ્રતિષ્ઠિત કરેલા પ્રતિમાજી પૂજાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—આંચલિકોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી પ્રતિમાજી પણ **બાર બોલના પટ્ટને** અનુસાર ગુરુવચનથી પૂજ્યજ છે. અને 'સર્વની અનુજ્ઞા અને સર્વનો નિષેધ પ્રવચનમાં નથી' આ વચન આ બાબતમાં લક્ષ્યમાં રાખવું. ॥ ૩-૭૪૭ ॥

પ્રશ્ન: ચારેય લોકપાળ દેવો કેટલી નિકાયમાં છે ?

ઉત્તર:—**વૈમાનિક** અને **ભવનપતિ** એ બે નિકાયમાં ચારેય લોકપાળ દેવોનો સદ્ભાવ **સંગ્રહણીટીકા** વિગેરેમાં કહેલ છે. ॥ ૩-૭૪૮ ॥

પ્રશ્ન: શ્રુતદેવી અને ક્ષેત્રદેવીના કાઉસ્સગ્ગો કરવાનું કયા ગ્રંથમાં બતાવેલ છે?

ઉત્તર:—આવશ્યકચૂર્ણિ અને પંચવસ્તુટીકા વિગેરે આગમ અને પ્રકરણોમાં કહેલા છે. ॥ ૩-૭૪૯ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને પૂજા વખતે આઠપડો મુખકોશ બાંધવો કહ્યો છે, તે કઈ રીતિએ બંધાય? જો પૂજા કરનારને ધોતીયું અને ખેસ હોય, તો ખેસનો મુખકોશ બાંધી શકાતો નથી, જો ત્રીજું વસ્ત્ર હોય, તો તેનાથી મુખ કોશ કરવો બની શકે. માટે ત્રીજા વસ્ત્રનો બંધાય? કે ઉત્તરાસણનો જ બંધાય?

ઉત્તર:—પૂજા વખતે મુખકોશનો બંધ ઉત્તરાસણે કરી શ્રાવકોએ કરવો, પણ ત્રીજા વસ્ત્રે કરીને નહિ. કેમકે-**શ્રાદ્ધવિધિમાં** પૂજાવખતે શ્રાવકોને બે જ વસ્ત્ર-ધોતીયું અને ઉત્તરાસણ રાખવાના કહ્યા છે, અને શ્રાવિકાને કંચુકી સહિત ત્રણ કહ્યા છે. અધિક કહ્યા નથી, માટે ઉત્તરાસણ પણ પૂજાને યોગ્ય થાય તેવું રાખવું, તેથી કાંઇ અશક્યતા રહેશે નહિ. ॥ ૩-૭૫૦ ॥

પણ્ડિતશ્રી સત્યસૌભાગ્યગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદનમાં સ્તુતિઓ અક્ષરોએ કરી મોટી કહેવાય, પણ નાની ન કહેવાય આ રૂઢિ સત્ય છે? કે અસત્ય છે?

ઉત્તર:—ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદનમાં અક્ષરોએ મોટી જ સ્તુતિઓ કહેવી, એ પરંપરા છે. તેથી રૂઢિ સત્યજ જણાય છે. અને પરંપરાનું મૂળ તો **નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય** ના **અધિકારમાં ताओ अ थुईओ एगसिलोगादिवड्ढंतिआओ पयअक्खरादीहिं वा सरेण वा वड्ढंतेण तिन्नि भणिउणं** "અને તે સ્તુતિઓ એક શ્લોક વિગેરેથી વધતી, અથવા પદઅક્ષરોએ કરી વધતી, અથવા વધતા એવા સ્વરે કરી ત્રણ સ્તુતિઓ કહીને "આવો **આવશ્યકચૂર્ણિનો** પાઠ જોવાથી સંભવે છે. ॥ ૩-૭૫૧ ॥

પ્રશ્ન: પક્ખીમાં ભુવનદેવીના સ્મરણના કાઉસ્સગ્ગ પછી **ज्ञानादिगुणयुतानां** સ્તુતિ શ્રાવિકાઓ પણ બોલે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પક્ખી પ્રતિક્રમણમાં **જ્ઞાનાદિ** સ્તુતિ શ્રાવિકાઓથી અને સાધ્વીઓથી પણ કહેવાય છે. ॥ ૩-૭૫૨ ॥

પણ્ડિતશ્રી જીવવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: **પાલણપુરના** મંદિરમાં દરરોજ ૫૦૦ **વીસલપ્રિયનાણાનો** ભોગ કહેલો છે, તો તે નાણું ક્યા નામવાળું કહેવાય છે?

ઉત્તર:—વીસલદેવ રાજાએ પાડેલું નાણું, તે **વીસલપ્રીય** નામનું તે કાલનું કોઈ નાણું વિશેષ સંભવે છે. તે હાલમાં પ્રસિદ્ધ નથી. પરંતુ "છત્રીશમુડા દ્રમોએ કરી **વીસલપ્રીય** નાણું ૬૨ લાખ વીસ હજાર અને આઠસો થાય" એ પ્રમાણ કહેલ છે. ॥ ૩-૭૫૩ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાવિકા દેરાસરજીમાં અને ઘર દેરાસરમાં પ્રતિમાની પખાળ કરે? કે નહિ? તથા યૌવન અવસ્થામાં દેવપૂજા કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવિકા નગરદેરાસર અગર ઘરદેરાસરમાં પખાળ કરી શકે છે, તેમજ યુવાન અવસ્થામાં પૂજા પણ કરી શકે છે, જેમ **જ્ઞાતા ધર્મકથામાં દ્રૌપદીએ** પખાળપૂર્વક પૂજા કરી હતી તેમ જાણવું. ॥ ૩-૭૫૪ ॥

પણ્ડિતશ્રી જસસાગર કૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: શ્રી તીર્થંકરના સમવસરણમાં બલિ લાવે છે, તે રાંધેલો હોય, કે રાંધ્યા વિનાનો હોય ? ગચ્છમાં તો "રાંધ્યા વિનાનો બલિ" એમ કહેવાય છે, અને **મલયગિરિ આવશ્યક ટીકામાં** તો રાંધેલો બલિ બતાવે છે.

ઉત્તર:—શ્રીતીર્થંકરદેવના સમવસરણમાં બલિ રાંધેલો હોય એમ જણાય છે. ॥ ૨-૭૫૫ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને **ચઉસરણપયન્નો** કેમ ભણાવાય છે ? કેમકે સાધુઓને તો **યોગ** સિવાય ભણાવાતો નથી, અને શ્રાવકોને તો **યોગ** વિના પણ ભણાવાય છે, તેમાં શું શાસ્ત્ર બલવાન છે ? કે **ગચ્છસામાચારી** બલવાન છે?

ઉત્તર:—ચઉસરણ વિગેરે ચારપયન્ના આવશ્યકસૂત્ર પેઠે બહુ ઉપયોગી હોવાથી, ઉપધાન યોગવહન કર્યા સિવાય પણ પરંપરાએ ભણાવાતા હોય, એમ જણાય છે, માટે આમાં **પરંપરા** જ પ્રમાણ છે. ॥ ૩-૭૫૬ ॥

પ્રશ્ન: મૂર્ત કર્મોનો અમૂર્ત જીવ સાથે **વહ્નિઅયઃપિંડન્યાયે** કરી સંબંધ કેવી રીતે ઘટે?

[સેન પ્રશ્ન-૨૬...]

ઉત્તર :— અરૂપીઓ સાથે રૂપી પદાર્થનો સંબંધ સંભવે છે જ. જેમ આકાશ સાથે પરમાણુઓનો, અથવા પક્ષીઓનો સંબંધ છે. અને **અગ્નિલોઢાના ન્યાયે** તો જુદી જ જાતની વ્યવસ્થા સૂચવવામાં આવી છે. પણ બે રૂપી પદાર્થોમાં જે એક પ્રકારનો સંબંધ થાય છે, તેવા સંબંધની સૂચના નથી. માટે કાંઈપણ અણઘટતું નથી. ॥ ૩-૭૫૭ ॥

પ્રશ્ન : માછલાં અને કાચબા વિગેરે જલચર જીવોનું, અને બળદ, પાડા વિગેરે સ્થલચર જીવોનું, પોપટ, મેના વિગેરે ખેચર તિર્યંચ જીવોનું, આયુષ્ય તથા ગર્ભ સ્થિતિ કેટલી હોય ?

ઉત્તર :— જલચર, સ્થલચર અને ખેચરોનું આયુષ્ય પ્રમાણ **गब्भभुअजलचरोभय** ઈત્યાદિક **સંગ્રહણી** ગાથામાંથી જાણવું અને **मणुआ समगयाई** ઈત્યાદિક **વીરંજયક્ષેત્રસમાસની** ગાથામાંથી જાણવું. તેઓની ગર્ભ સ્થિતિ જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ વર્ષ **ભગવતી** વિગેરે સૂત્રોમાં બતાવી છે. ॥ ૩-૭૫૮ ॥

પ્રશ્ન : ચૌદ નિયમોમાં પ્રભાતે પચ્ચક્ખાણ સમયે બે ત્રણ સચિત્તો છૂટા રાખ્યા હોય, તે દિવસે પૂરા થઈ ગયા, હવે રાત્રિમાં સચિત્તનું કાર્ય પડયું હોય તો, બીજા સચિત્તો વાપરવા કલ્પે ? કે નહિ?

ઉત્તર :— રાત્રિ દિવસના પચ્ચક્ખાણ વખતે જેટલા સચિત્તો છુટા રાખ્યા હોય, તેટલા જો દિવસમાં પૂરા થઈ ગયા હોય તો રાત્રિએ અધિક કલ્પે નહિ, અને જો સાંજ સુધીજ તેટલા છૂટા રાખ્યા હોય, તો રાત્રિએ અધિકપણ કલ્પે છે. ॥ ૩-૭૫૯ ॥

પ્રશ્ન : બંધુજીવક શબ્દનો શો શો અર્થ સમજવો? **बिहुरिओ** એ વૃક્ષનું કુલ છે, કે કાંઈ બીજું છે ?

ઉત્તર :— **બંધુજીવક** શબ્દે કરી શાસ્ત્રમાં બંધુજીવક પુષ્પ કહેલ છે. અને લોકમાં તો **બપોરિઓ** વૃક્ષ કહેવાય છે. ॥ ૩-૭૬૦ ॥

પ્રશ્ન : **ચંડરુદ્રાચાર્ય** શિષ્યના ખભે બેસી ચાલેલ હતા, આ સત્ય છે? કે અસત્ય છે?

ઉત્તર :— **ઉત્તરાધ્યયનટીકા** વિગેરે બહુ ગ્રંથો અનુસાર "**ચંડરુદ્રાચાર્યે** શિષ્યને કહ્યું: તું આગળ ચાલ. તેથી શિષ્ય ચાલ્યો, અને પોતે પાછળ ચાલ્યા." અને કોઈ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે- "શિષ્યના ખભે હાથ રાખીને ચાલ્યા" ॥ ૩-૭૬૧ ॥

પ્રશ્ન: બોરડી અને બાવળમાં અસંખ્યાતા જીવો હોય? કે એક જીવ હોય?

ઉત્તર:—પન્નવણાના પહેલા પદના ગુચ્છાધિકારમાં "આવલ અને બોરડીના મૂળ-કંદ-થડ-છાલ-શાખા અને પ્રવાલમાં દરેકમાં અસંખ્ય જીવો કહ્યા છે, તે અનુસાર બોરડી અને બાવલમાં પણ છએય સ્થાનકોમાં અસંખ્ય જીવો સંભવે છે, પણ ન્યૂન-અધિક જીવો સંભવતા નથી. ॥ ૩-૭૬૨ ॥

પ્રશ્ન: **एगभवग्गहणेणं सयसहस्सपुहुत्ताइं** એ વાક્યમાં પૃથક્ત્વ શબ્દે કરી કેટલી સંખ્યા લેવી?

ઉત્તર:—અહીં પૃથક્ત્વ શબ્દ બહુત્વનો વાચક છે. જો એમ ન માનીએ, તો ટીકામાં એક સંયોગમાં પણ લાખ પૃથક્ત્વની ઉત્પત્તિ અને નિપજવું માછલાઓનું કહ્યું છે, અને મનુષ્યની ઉત્પત્તિ કહી છે, તો આખા ભવની તો શી વાત કરવી? તેથી જેમ दिवसमुहुत्तपुहत्ता એ પદમાં બહુત્વવાચી છે, તેમ અહીં પણ બહુત્વ અર્થવાળોજ લેવો એમ જાણવું. ॥ ૩-૭૬૩ ॥

પણ્ડિત હર્ષચન્દ્ર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: જિનેશ્વરની માતા જિનેન્દ્રને જન્મ આપ્યા બાદ બીજા પુત્રને પ્રસવે કે નહિ?

ઉત્તર:—આમાં એકાંત જાણ્યો નથી. કેમકે નેમનાથ વિગેરેના નાના ભાઈઓ રથનેમિ વિગેરે પ્રસિદ્ધ છે. ॥ ૩-૭૬૪ ॥

પ્રશ્ન: કોઈ માણસે પોતાનું ઘર પણ જિનાલયને અર્પણ કરેલ હોય, તેમાં કોઈ પણ શ્રાવક ભાડું આપીને રહી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જોકે ભાડું આપીને તે ઘરમાં રહેવામાં દોષ લાગતો નથી, તો પણ તેવા પ્રકારના કારણ વિના ભાડું આપીને પણ તેમાં રહેવું વ્યાજબી ભાસતું નથી. કેમકે-દેવદ્રવ્યના ભોગ વિગેરેમાં નિઃશૂકતાનો પ્રસંગ થઈ જાય. ॥ ૩-૭૬૫ ॥

પ્રશ્ન: કોઈ શ્રાવક ચાર ઉપધાન કરીને માળા પહેરે, તે વખતે સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા કરાય છે તેમાં બાકીના બે ઉપધાનના નામ લેવાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—છએય ઉપધાનના નામો માળા વખતે થતી સમુદ્દેશ અનુજ્ઞાની ક્રિયામાં લેવાય છે. બાકી રહેલ બે ઉપધાનનો ઉદ્દેશ આગળ કાળમાં કરવામાં આવે, તેમાં દોષ નથી એમ વૃદ્ધસંપ્રદાય છે. ॥ ૩-૭૬૬ ॥

પ્રશ્ન: ચક્રીનો સુષેણસેનાપતિ તિમિસ્રા ગુફાનાં બારણાં ઉઘાડતી વખતે કેટલી ભૂમિ પાછો હઠીને ખોલે ?

ઉત્તર:—સેનાની બારણાની પૂજા કરીને પ્રહાર દેવા માટે સાત આઠ પગલા પાછો હઠે છે, પણ "કપાટ ખોલવાના સમયે સેનાનીનો અશ્વરત્ન બાર યોજન પાછો હઠે છે" આવો જે પ્રઘોષ ચાલે છે, તે અનાગમિક છે. કેમકે આવશ્યક ટીપ્પનમાં સેનાની સાત આઠ પગલા હઠે એમ કહેલ છે. ॥ ૩-૭૬૭ ॥

પ્રશ્ન: તમામ ચક્રવર્તિઓને પોતાનાં રત્નો તુલ્ય પ્રમાણવાળાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર:—કેટલાકના મતે સર્વચક્રવર્તીઓને કેટલાક કાકિણી વિગેરે રત્નો પ્રમાણઅંગુલથી બનેલ માપવાળાં હોય-અને કેટલાંક રત્નો તો તત્કાલીન પુરુષ વિગેરેના પ્રમાણને ઉચિત માનવાળાં હોય છે, અને બીજા કેટલાકના મતે તો તમામ રત્નો પણ તે તે કાલને ઉચિત પ્રમાણવાળાં હોય છે. એમ બે બાબતો છે. ॥ ૩-૭૬૮ ॥

પ્રશ્ન: ખરતર, અંચલ વિગેરેને પ્રતિક્રમણ કરવાની પ્રેરણા કરાય છે, અને ત્રણ વખત સામાયિક દંડક ઉચ્ચરાવાય છે, તે વ્યાજબી છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—તેઓને ઉદીરણા કરવી વ્યાજબી નથી. પણ જો પોતાની મેળે પ્રતિક્રમણ કરે, અને પોસહ વિગેરે દંડક ત્રણવાર ઉચ્ચરે, તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અનુસાર અનુકૂલ વિગેરે ગુણોનો સંભવ દેખાતો હોય તો ઉચ્ચરાવાય છે, કેમકે શાસ્ત્રમાં "સર્વની અનુજ્ઞા અને સર્વનો નિષેધ પ્રવચનમાં નથી" એમ કહેલ છે. ॥ ૩-૭૬૯ ॥

પ્રશ્ન: ખરતરો મંડલીમાં બેસી પ્રતિક્રમણ કરે છે, તેણે કહેલું વંદિત્તુ સૂત્ર આપણા શ્રાવકોને અને તેણે કહેલ સ્તવન વિગેરે સાધુઓને કલ્પે ? કે નહિ ? તેમજ ઉપવાસ વિગરેમાં જેઓ કસેલિયાનું પાણી વાપરે છે, તેઓને ઉપવાસ વિગેરેનું પચ્ચક્ખાણ અપાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ અનુસાર ઉચિત હોય તે કરવું. ॥ ૩-૭૭૦ ॥

પ્રશ્ન: પ્રાસુક એટલે નિર્જીવ પાણીનો સંખારો કાચા પાણીમાં નંખાય ? કે જુદો રખાય ?

ઉત્તર:—પ્રાસુક પાણીનો સંખારો એકાંત કરી સચિત્ત પાણીમાં ન નંખાય,

તેવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવ્યા નથી. તેથી જેમ જયણા થાય, તેમ કરવું જોઈએ. પણ જેમ તેમ સંખારો નાંખી દેવાય નહિ.॥ ૩-૭૭૧ ॥

પ્રશ્ન: સાધુ નદી ઉતરીને સંવચ્છરી ક્ષામણા કરવા જાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—નદી ઉતરીને સાધુઓને ક્ષામણા કરવા જવાની પ્રવૃત્તિ જાણી નથી. ॥ ૩-૭૭૨ ॥

પ્રશ્ન: રાયપસેણીયમાં દેવલોકના સ્વરૂપમાં વનખંડ-વૃક્ષ-ફલ અને ફુલો વિગેરે કહ્યાં છે, તે બધાં પૃથ્વીપરિણામરૂપ છે ? કે ખુદ વનસ્પતિ સ્વરૂપ છે? તેમજ પુષ્કરણી વિગેરે વાવડીમાં માછલાં કહ્યાં છે, તે જીવપરિણામરૂપ છે? કે આકારમાત્ર છે?

ઉત્તર:—"દેવલોકોમાં વનખંડ વૃક્ષ વિગેરે છે" એમ કહ્યું છે, તે વનસ્પતિરૂપ છે અથવા પૃથ્વીપરિણામરૂપ છે. જો કે ત્યાં રત્નરૂપ પૃથ્વી છે તોપણ એવી કોમળ છે કે વનસ્પતિને ઉગવામાં કોઈ બાધા આવતી નથી. તેમજ વાવડીઓમાં જે માછલાં વિગેરે બતાવ્યા છે, તે આકારમાત્ર સંભવે છે, કેમકે દેવલોકની વાવડીમાં માછલાં વિગેરે જલચર જીવોનો નિષેધ સૂચવનારી ગાથાઓ જોવામાં આવે છે. ॥ ૩-૭૭૩ ॥

પ્રશ્ન: ઉપધાન તપ પૂરું થઈ ગયું હોય તો, શેષ રહેલા પવેણામાં દિનવૃદ્ધિ થાય કે નહિ?

ઉત્તર:—ઉપધાનના બાકી રહેલ પવેણાઓમાં દિવસ વધવાના પ્રસંગો આવે, તો દિવસવૃદ્ધિ થાય છે.॥ ૩-૭૭૪ ॥

પ્રશ્ન: આખો દિવસ દેશાવકાશિક કરાય છે તેને ઉચ્ચરવાનો અને પારવાનો વિધિ જણાવવો, તેમજ તેમાં સામાયિક લેવું અને પારવું સૂઝે? કે નહિ? તથા દેશાવગાશિક સાથે સામાયિક ઉચ્ચરાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—દેશાવકાશિકનો વિધિ देसावगासिअं उवभोगपरिभोगं पच्चक्खामि ઈત્યાદિક જોવામાં આવે છે, પરંતુ પારવાનો વિધિ જાણ્યો નથી. તેમજ તેમાં સામાયિક લેવું, પારવું સૂઝે છે અને તેની સાથે સામાયિક લેવું પણ સૂઝે છે. ॥ ૩-૭૭૫ ॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનમાં પાળી પલટાય કે નહિ?

ઉત્તર:—ઉપધાનમાં ઉપવાસ વિગેરે તપ કરાવવાનો વારો હોય, છતાં તેવા પ્રકારના કારણથી નિવિ કરાવી શકાય છે, એટલે પાળી પલટી શકાય છે.॥ ૩-૭૭૬ ॥

પણ્ડિત શ્રી ધર્મવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: આરાધના પ્રકરણ રાણકપુરની પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર શ્રી **સોમસુંદરસૂરીશ્વરે** રચેલ છે ? કે શ્રી **સોમપ્રભસૂરીશ્વરે** બનાવેલ છે ?

ઉત્તર:—આરાધનાસૂત્ર ૪૭મી પાટે થયેલ **શ્રીસોમપ્રભસૂરીશ્વરે** બનાવેલ છે. ॥ ૩-૭૭૭ ॥

પ્રશ્ન: જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કર્યા પહેલાં ઘંટ વગાડાય ? કે પછી ?

ઉત્તર:—"અન્યદ્રવ્યોથી પૂજા કર્યા પછી તુરત નાદપૂજારૂપ ઘંટ વગાડાય" છે એમ પૂજા કરનાર **વૃદ્ધશ્રાવકોની** પરંપરા ચાલી આવી છે. તેથી પૂજામાં ફુલ વિગેરે દ્રવ્યપૂજા કરી રહ્યા પછી તુરત ઘંટ તો વગાડાય છે. અને ફક્ત ચૈત્યવંદન કરવા શ્રાવક આવ્યા હોય તો સાથીઆ વિગેરે દ્રવ્યપૂજા કરી રહ્યા પછી તુરત ઘંટ વગાડાય છે, એમ જણાય છે. બીજી રીતે ઘંટ વગાડવાનું થાય છે, તે તો હર્ષવિશને સૂચવનાર લોકપ્રવાહમાં પડેલું છે. પણ પરંપરાને અનુસરતું નથી ॥ ૩-૭૭૮ ॥

પણ્ડિત શ્રી વિદ્યાવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ઉઘાડે મુખે બોલવામાં **ઈરિયાવહિયા કરવા** પડે છે, **તો વાંદણાં** દેતાં જે બોલાય છે, તેમાં કેમ **ઈરિયાવહિયા** કરાતા નથી ?

ઉત્તર:—વાંદણાં આપતી વખતે વિધિ સાચવવા માટે ઉઘાડે મુખે બોલ્યા છતાં પણ પ્રમાદનો અભાવ હોવાથી **ઈરિયાવહિયા કરાતા નથી,** તે **સમજી લેવું.** ॥ ૩-૭૭૯ ॥

પ્રશ્ન: ઉપાશ્રયમાં સંવચ્છરી વિગેરે પ્રતિક્રમણ વખતે જે કેશર, તેલ વિગેરે આપવાનું કબૂલ કરવામાં આવે છે, તે દેવદ્રવ્યમાં લઈ જવાય ? કે સાધારણ દ્રવ્યમાં લઈ જવાય ?

ઉત્તર:—પ્રતિજ્ઞા મુજબ દેવદ્રવ્યમાં અથવા સાધારણ દ્રવ્યમાં લઈ જવાય છે, તે જાણવું. ॥ ૩-૭૮૦ ॥

પ્રશ્ન: પોસહમાં શ્રાવકને યાચક વિગેરેને દાન આપવું કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—મુખ્ય રીતિએ પોસહમાં યાચક વિગેરેને દાન આપવું કલ્પે નહિ. પણ કોઈ કારણ વિશેષ હોય, તે વખતે "તેવા પ્રકારની જિનશાસનની ઉન્નતિ થશે, તેમ જાણીને કદાચિત્ આપે તો, નિષેધ જાણ્યો નથી. ॥ ૩-૭૮૧ ॥

પ્રશ્ન: ચોમાસું પૂરું થયા પછી તુરત બે માસ સુધી કપડાં વિગેરે વહોરવા કલ્પે નહિ, તેવા અક્ષરો કયા ગ્રંથમાં છે ?

ઉત્તર :—"વર્ષાકાલમાં જે ક્ષેત્રમાં ચોમાસું રહ્યા, તે પૂર્ણ થવા છતાં પણ, તે ક્ષેત્રમાં અને બીજા પણ સંવિગ્ન ક્ષેત્રમાં પાંચ ગાઉ સુધીની ભૂમિમાં કારણ સિવાય બે માસ સુધી વસ્ત્ર વિગેરે વહોરવું કલ્પે નહિ" આ હકીકત વિસ્તારથી **નિશીથ સૂત્રના દશમા ઉદ્દેશાની ચૂર્ણિમાં** છે. તેમાંથી નિર્ણય કરવો. અને આ પાઠ મુજબ સાધુઓને ચોમાસા પછી પણ બે માસ સુધી વસ્ત્ર વિગેરે વહોરવા કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૭૮૨ ॥

પ્રશ્ન : સાધુ વસ્ત્રને થીગડું દીએ ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—'જે સાધુ વસ્ત્રને એક થીગડું દે અને દેતાની અનુમોદના કરે તેને દોષો થાય' અને 'જે સાધુ કારણે ત્રણ થીગડા ઉપર ચોથું થીગડું દે તેને પ્રાયશ્ચિત્ત આવે' આ પ્રમાણે લખાણ **નિશીથ સૂત્રના પહેલા ઉદ્દેશામાં** છે. તો આ પાઠ મુજબ સાધુને વસ્ત્રે થીગડું દેવું કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૭૮૩ ॥

પ્રશ્ન : પ્રતિક્રમણમુહપત્તિ પડિલેહતા હોય તે વખતે પંચેન્દ્રિય જીવની છીંક થઈ હોય તો, મુહપત્તિ ફરી પડિલેહવી ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—પંચેન્દ્રિયની છીંક થાય તો પણ મુહપત્તિ ફરી પડિલેહવી પડતી નથી, આ બાબત વિશેષ અક્ષરો જોવામાં આવ્યા નથી, તેથી એમ જણાય છે. ॥ ૩-૭૮૪ ॥

પણ્ડિત શ્રી ધીરકુશલ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન : સીતાનો જીવ બારમે દેવલોક સીતેન્દ્ર થયો, તે નામ સત્ય છે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—**અચ્યુતઈંદ્ર** નામ જ સત્ય છે. ॥ ૩-૭૮૫ ॥

પ્રશ્ન : આરતિ ઉતારવી નૈવેદ્ય વિગેરેનું મૂકવું આ વિધિ કયા પુરાતન ગ્રંથમાં છે ?

ઉત્તર :—**પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકા** અને **શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરે ગ્રંથોમાં પૂજા અવસરે આરતિ ઉતારવી અને નૈવેદ્ય વિગેરે મૂકવું વિગેરે વિધિ બતાવેલ છે. ॥ ૩-૭૮૬ ॥

પ્રશ્ન : સમવસરણમાં રહેલ તીર્થંકર મહારાજને સાધુઓ અને શ્રાવકો કઈ રીતે વાંદે છે ?

ઉત્તર :—"સમવસરણમાં રહેલ તીર્થંકર દેવને વાંદી સાધુઓ અને શ્રાવકો યોગ્ય સ્થાને બેસે છે" એમ **આવશ્યકહારિભદ્રીયટીકામાં** લખેલ છે, પરંતુ વંદનની રીતિ કોઈ ઠેકાણે પણ લખેલ નથી. સંભવે છે કે-હાલ વંદનની રીતિ છે, તે જ હોવી જોઈએ ॥ ૩-૭૮૭ ॥

પ્રશ્ન : દિગંબર વિગેરેના મંદિરમાં આપણા આચાર્યોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી પ્રતિમા

છે, તે વંદાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—તે પ્રતિમા એકાંતમાં કોઈ ન હોય, તે વખતે વંદાય છે. પણ સમુદાયમાં વંદન કરનારે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિનો વિચાર કરીને દિગંબર વિગેરેના મતને પુષ્ટિ ન થાય, તેમ કરવું. ॥ ૩-૭૮૮ ॥

પ્રશ્ન: અઠાવીસું અને પાંત્રીસું મૂલવિધિએ વહન કરતાં કેટલા દિવસ લાગે? તેમજ તે બે ઉપધાનથી કેટલા દિવસ ઓછા હોય, ને નીકળી શકાય?

ઉત્તર:—મૂળવિધિએ-તે બે ઉપધાન કરવામાં દિવસોનું ન્યૂનપણું કે અધિકપણું જાણ્યું નથી. તેમજ તે બે ઉપધાનમાંથી મહાન કારણ આવી પડયું હોય, તો તપ પૂરો થઈ ગયા પછી નીકળી જતા જોવામાં આવે છે, પરંતુ દિવસની સંખ્યા જાણવામાં નથી. ॥ ૩-૭૮૯ ॥

પ્રશ્ન: તીર્થમાં જે નાળિયેર દ્રવ્ય માન્યું હોય, તેજ મૂકાય કે? બીજું પણ મૂકાય?

ઉત્તર:—શંખેશ્વર વિગેરે તીર્થમાં મૂળ વિધિએ જે દ્રવ્ય જ માન્યું હોય, તે જ મૂકાય છે, કારણે તો જેમ દેવું ન રહે, તેમ કરવું. ॥ ૩-૭૯૦ ॥

પ્રશ્ન: "जीवंत-सामिपडिमाइ सासणं विअरिऊण भत्तीए०"આ આર્યાગાથામાં શાસન શબ્દે કરી ગામ જાણવું? કે કોઈ બીજો પદાર્થ જાણવો? તેમજ આ બાબત કયા મૂળ ગ્રંથમાં છે? તે રૂડી રીતે પ્રસાદી કરશો.

ઉત્તર:—અનેકાર્થસૂત્ર ટીકામાં શાસન શબ્દના પાંચ અર્થો બતાવ્યા છે. તેમાં એક અર્થ રાજાએ આપવા યોગ્ય ભૂમિ એવો કર્યો છે. ગામ છે તે રાજાએ આપવા લાયક ભૂમિનો એક ભાગ છે. તેથી શાસન શબ્દે કરી અહીં ગામ અર્થ કહેવાય છે. તેને મળતો અર્થ દાનકુલ શબ્દાર્થમાં બતાવેલ છે, તેમજ આ સવિસ્તર અર્થ હારિભદ્રીય આવશ્યકટીકા વિગેરેમાં કહ્યો છે. ॥ ૩-૭૯૧ ॥

પણ્ડિત શ્રી સોમવિમલગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: તીર્થંકરના જન્મ પછી દેવો કેટલા પ્રમાણવાળી રત્નાદિકની વૃષ્ટિ કરે છે?

ઉત્તર:—उसभेणं अरहा कोसलिए जाए जाव चिट्ठइ, ततो वेसमणो सक्कवयणेणं बत्तीसंहिरण्णकोडीओ बत्तीसं सुवण्णकोडीओ बत्तीसं नंदासणाइं बत्तीसं भद्दासणाइं भगवतो तित्थकरस्स जम्मण-भवणंमि साहरइ.

"ઋષભદેવ અરિહંત કોશલિક જન્મ્યા યાવત્ રહે છે, તે વાર પછી

વૈશ્રમણ દેવ શક્રના હુકમથી બત્રીશ ક્રોડ હિરણ્ય, બત્રીશ ક્રોડ સુવર્ણ, બત્રીશ નંદાસણ અને બત્રીશ ભદ્રાસનો તીર્થંકર ભગવાનના જન્મભવનમાં મૂકે છે." આ પાઠ **આવશ્યક બૃહદ્દવૃત્તિમાં** છે. "કુંડલ અને વસ્ત્રયુગલ ઓશીકે મૂકીને ઈંદ્રોએ **શ્રીદામ** અને રત્નદામે કરી વ્યાપ્ત એવો સોનાનો દડો ચંદરવામાં બનાવ્યો, અને બત્રીશક્રોડ રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપાની વૃષ્ટિ કરીને આભિયોગ દેવો પાસે બાઢ ઉદ્દ્ઘોષણા કરાવી," આ પ્રમાણે **કલ્પકિરણાવલીમાં** છે. તેથી સમજાય છે કે "દેવે બત્રીશક્રોડ પ્રમાણ વૃષ્ટિ કરી હતી." ॥ ૩-૭૯૨ ॥

ગણિ શ્રી હેમસાગરકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: સંગમ ગોવાળીઆએ જ્યારે સાધુને ખીર વહોરાવી ત્યારે તેને સમકિત હતું કે નહિ? અને સમકિત વિના તેવા પ્રકારના બહોળા સુખની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થઈ?

ઉત્તર:—તેને તેવા પ્રકારની સુખની પ્રાપ્તિ તો ભદ્રિકપરિણામ વિશેષના માહાત્મ્યથી થઈ છે, એમ જાણવું. ॥ ૩-૭૯૩ ॥

પ્રશ્ન: **दक्खिन्न दयालुत्तं, पियभासित्ताइ विविहगुणनिवहं।**
सिवमग्गकारणं जं, तमहं अणुमोअए सव्वं॥ १॥

सेसाणं जीवाणं० ॥ २॥ एमाइ अण्णंपि० ॥३॥०

આ **આરાધનાપતાકાની** ત્રણ ગાથા અનુસાર મિથ્યાદૃષ્ટિઓનું દાક્ષિણ્ય અને દયાળુપણું વગેરે પ્રશંસવા લાયક છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—આ **આરાધનાપતાકાની** ત્રણ ગાથામાં સાધુ, દેશવિરતિ અને સમકિતી કે જે જિનશાસન સંબંધિઓ છે તેના સિવાય બીજાઓના દાક્ષિણ્ય, દયાળુપણું વિગેરે ગુણોની પ્રશંસા કરેલી છે. તેમાં કાંઈ અયુક્ત જણાતું નથી. કેમકે આ ગુણો જિનેશ્વરોએ દરેકને મેળવવાના જ કહેલા છે. ॥ ૩-૭૯૪ ॥

પ્રશ્ન: સાધુઓને ભાવપૂજા કરવી કહી છે, પણ પ્રતિષ્ઠામાં અંજનશલાકા કરવામાં દ્રવ્યપૂજા થાય છે, તેનું કેમ?

ઉત્તર:—સાધુઓને બાહુલ્યતાથી ભાવપૂજા બતાવી છે. અને શ્રાવકોને દ્રવ્યપૂજા કહી છે. પરંતુ આમાં એકાન્તપણું જાણ્યું નથી. કેમકે-**ઠાણાંગસૂત્રમાં** **पुए नामेगे पूजावेइ** આમાં ચૌભંગી છે. આનો અર્થ કરતાં સાધુઓને એકાંત દ્રવ્યપૂજાનો નિષેધ જાણ્યો નથી. કેમકે-અંગરાગે કરી યતિપતિઓની

પૂજા કરાય છે, તે પણ દ્રવ્ય પૂજા કહેવાય છે. (ત્યાગી સાધુપણાને લીધે દ્રવ્યપૂજાનાં ઉપકરણો તેમની પાસે ન હોય, અને મહાવ્રતનો આચાર પાળવાનો હોવાથી, દ્રવ્યપૂજા ન કરી શકે, પરંતુ તેટલાથી કારણ વિશેષે દ્રવ્યપૂજાનો નિષેધ થતો નથી. આ તાત્પર્ય હશે?) ॥ ૩-૭૯૫ ॥

પ્રશ્ન: **એકવિંશતિસ્થાનકમાં નેમિનાથ ભગવાનને** અગીઆર ગણધરો કહ્યા છે, અને **કલ્પસૂત્રમાં** ૧૮ કહ્યા, તે કેવી રીતે?

ઉત્તર:—૧૧ ગણધરો **એકવિંશઠાણ** તેમજ **સપ્તતિશતઠાણ, પ્રવચનસારોદ્ધાર, આવશ્યક** વિગેરે ગ્રંથોમાં કહેલા છે. **કલ્પસૂત્રમાં** ૧૮ કહ્યા છે. આ પ્રમાણે ભેદ પડે છે, તે મતાંતર જાણવું. ॥ ૩-૭૯૬ ॥

પ્રશ્ન: નવેય વાસુદેવોનું શરીરબળ સરખું હોય? કે ન્યૂન અધિક હોય?

ઉત્તર:—અવસર્પિણી કાળના પ્રભાવે તેઓનું શરીરબળ ન્યૂનાધિક પણ હોય છે, કેમકે પહેલા વાસુદેવે કોટીશીલા છત્ર સુધી ઊંચી ઉપાડી અને નવમા વાસુદેવે ભૂમિથી ફક્ત ચાર આંગુલ સુધી ઉપાડી છે. ॥ ૩-૭૯૭ ॥

પ્રશ્ન: કાર્તિક અમાવાસ્યાની રાત્રિમાં **श्रीमहावीर-सर्वज्ञाय नमः** આ પદ ગણાય છે. તે શા માટે છે? અને કયા દિવસે જ્ઞાન થયું?

ઉત્તર:—**મહાવીરભગવંતે** સર્વજ્ઞપણાએ દેશના આપી છે, માટે **श्री महावीर-सर्वज्ञाय नमः** ગણાય છે. અને મધ્ય રાત્રે (રાત્રિ પછી) મુક્તિ ગયા છે, તેથી **श्री महावीरपारगताय नमः** આ ગણાય છે. ॥ ૩-૭૯૮ ॥

પ્રશ્ન: નિર્વાણ વખતે ભગવાને ૧૬ પહોર દેશના આપી, તે કયા દિવસથી માંડી કયા દિવસમાં પૂરી થઈ?

ઉત્તર:—ચોદશના દિવસથી માંડી અમાવાસ્યાની પાછલી રાત્રિની બે ઘડી બાકી રહી ત્યારે પૂર્ણ થઈ સંભવે છે. કેમકે-"અમાવાસ્યામાં ૨૯ મુહૂર્તોએ નિર્વાણ થયું" એમ કહેલ છે, તેથી ૧૬ પહોર તો તેના પહેલાં થઈ જવા જોઈએ. ॥ ૩-૭૯૯ ॥

શ્રી રત્નવર્ધન ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શ્રાવકને નીવીના પચ્ચક્ખાણમાં સાધુની પેઠે નિવિયાતું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—સાધુઓને અને શ્રાવકોને મુખ્ય રીતીએ નિવિયાતું કલ્પે નહિ. કારણ હોય તો કલ્પે છે. આવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં છે, અને શ્રાવક કોઈક

વખત નીવીનું પચ્ચક્ખાણ કરે છે, તેથી તેને કલ્પે નહિ. સતત તપમાં તો કારણપણું હોવાથી કલ્પે છે, એકાંત નિષેધ જાણેલ નથી. સાધુઓને તો પર્વતિથિ વિગેરેમાં વારંવાર પચ્ચક્ખાણ કરાતું હોવાથી કલ્પે છે. ॥ ૩-૮૦૦ ॥

પ્રશ્ન: "કાલે પોસહ કરીશું" એવી ઈચ્છાવાળાને અને "ઉપવાસ કરીશું" એવી ઈચ્છાવાળાને રાત્રિએ સુખડી ખાવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પોસહ અને ઉપવાસની ઈચ્છાવાળાને રાત્રિએ સુખડી ખાવી કલ્પે નહિ, જેને સર્વથા તેના વિના ચાલતું ન હોય, તે રાત્રિના પહેલા બે પહોર સુધી કદાચિત્ સુખડી ખાઈ જાય, તો આગળ કરવાના પોસહનો અને ઉપવાસનો ભંગ થતો નથી. જો પાછલા બે પહોરમાં ખાય તો પોસહ-ઉપવાસનો ભંગ થાય છે. ॥ ૩-૮૦૧ ॥

પ્રશ્ન: પુસ્તક, ઉપકરણ વિગેરે પરિગ્રહમાં ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો મૂર્છા રાખે તો પરિગ્રહ જ ગણાય. ન રાખે તો ન ગણાય. એ તત્ત્વ છે. ॥ ૩-૮૦૨ ॥

પ્રશ્ન: સ્થાપના કેટલો કાળ રહે?

ઉત્તર:—શાસ્ત્રમાં સ્થાપના બે પ્રકારે કહી છે. ૧ ઈત્વર. ૨ **યાવત્કથિક.** તેમાં જ્યાં સુધી ઉપયોગ હોય ત્યાં સુધી રખાય, તે ઈત્વર ગણાય. અને જ્યાં સુધી તેનો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી રહે, તે **યાવત્કથિક** કહેવાય છે. ॥ ૩-૮૦૩ ॥

પ્રશ્ન: જેણે દીક્ષા લેવા માટે લીલોતરીનો ત્યાગ કર્યો હોય, તેને દીક્ષા લીધા પછી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો પચ્ચક્ખાણ લેતી વખતે "દીક્ષા લીધા બાદ કલ્પે" એમ રાખ્યું હોય, તો લીલોતરી કલ્પે છે. નહિંતર તો કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૮૦૪ ॥

પ્રશ્ન: બહુ દૂધમાં અથવા દહીંમાં થોડા ચોખા નાંખે તે દૂધ અથવા દહીં નિવિયાતું થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—**दक्खबहुले अप्पतंदुले દ્રાક્ષઘણી અને અલ્પચોખા** આ ભાષ્યની ગાથા મુજબ અલ્પ ચોખા નાંખ્યા હોય તો પણ તે દૂધ અથવા દહીં નિવિયાતું થાય છે. એમ જણાય છે. ॥ ૩-૮૦૫ ॥

શ્રી પ્રેમવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: નિરંતર ઘણા જીવો મુક્તિમાં જાય છે, પરંતુ મુક્તિમાં સંકડાશ નથી,

અને સંસાર ખાલી થતો નથી. તેમાં દૃષ્ટાંત કયું છે?

ઉત્તર:—જેમ ભૂમિની માટી વરસાદના પાણીથી ઘસડાતી સમુદ્રમાં નિરંતર જાય છે, તો પણ સમુદ્ર પૂરાઈ જતો નથી અને ભૂમિમાં ખાડો પડતો નથી. તેવી રીતે મુક્તિમાં આ દૃષ્ટાંત જાણવું. ॥ ૩-૮૦૬ ॥

પ્રશ્ન: કંડરીક એક હજાર વર્ષ સુધી ચારિત્ર પાળીને ભગ્ન પરિણામથી ચારિત્ર છોડી એક દિવસ વિષયસુખ ભોગવી નરકે ગયો, તેને ચારિત્ર પાળ્યાનું ફળ આગળ ઉદય આવશે? કે નહિ?

ઉત્તર:—તેના ફળ વિપાકમાં નિયમ નથી. અને આની વિશેષ હકીકત જોવામાં આવી નથી. ॥ ૩-૮૦૭ ॥

પ્રશ્ન: ચક્ષુ વિનાનો **બ્રહ્મદત્તચક્રી** રાત્રિએ એક લાખ બાણું હજાર રૂપો વિકુર્વે છે, તે રૂપો ચક્ષુ વિનાના હોય? કે સ્વાભાવિક હોય?

ઉત્તર:—**જે રૂપો વિકુર્વે છે, તે પ્રાયે કરી ચક્ષુ વિનાના હોય છે.** ॥ ૩-૮૦૮ ॥

પ્રશ્ન: નવમા વાસુદેવ **દ્વારિકામાં** થાય? કે અન્ય કોઈ નગરમાં થાય?

ઉત્તર:—અવસર્પિણીમાં નવમો વાસુદેવ **દ્વારકાનગરીમાં** થાય છે, એમ શાસ્ત્ર અનુસાર જણાય છે અને **વૃદ્ધપુરુષોનું** કથન પણ તેમજ ચાલ્યું આવે છે. ॥ ૩-૮૦૯ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાવક અભિમાનથી કે બીજાએ ભણાવેલ પૂજાની સ્પર્ધા થકી **સત્તરભેદી પૂજા** ભણાવે, તેને શું ફળ થાય?

ઉત્તર:—મુખ્યવૃત્તિએ તો અભિમાન વિગેરે દોષો દૂર કરીને કેવળ "વીતરાગની ભક્તિ થાય" તે બુદ્ધિથી પૂજા ભણાવવી જોઈએ. છતાં કોઈ અભિમાન વિગેરેથી પૂજા ભણાવે તો તેને તેવું ફળ ન મળે. ॥ ૩-૮૧૦ ॥

પ્રશ્ન: કોઈ સતીને સંકડામણમાં આવી જવાથી શીલનું ખંડન થઈ જાય, તો તેનું સતીપણું જાય કે રહે?

ઉત્તર:—બલાત્કારે શીલખંડન કરવામાં સતીને દ્રવ્યથી સતીપણું જાય છે, પણ ભાવથી સતીપણું જતું નથી, એમ કેટલાક માને છે. ત્યારે બીજામહાપુરુષો તો કહે છે કે-દ્રવ્યથી સતીપણાનું ઉલ્લંઘન થયું છે, છતાં પણ દ્રવ્યથી પણ સતીપણું જતું નથી, એમ **દશવૈકાલિકટીકા** તથા **ચૂર્ણિમાં** બતાવેલ

મૈથુનની ચૌભંગી અનુસાર જણાય છે. ॥ ૩-૮૧૧ ॥

પ્રશ્ન: કમલપ્રભ આચાર્યે તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું હતું, છતાં કયા દોષથી વિફળ બનાવ્યું ?

ઉત્તર:—અકસ્માત્ સ્ત્રીનો સંઘટ્ટો થઈ ગયો, તે વખતે લિંગીઓએ પ્રશ્ન કર્યો, તેના ઉત્તરમાં ચોથા અવ્રતના પ્રશસ્તપણાનું નિરૂપણ થઈ ગયું, તેથી તે પ્રમાદે કરી તીર્થંકર નામ કર્મ વિફળ કરી નાંખ્યું, એમ પ્રસિદ્ધિ છે. ॥ ૩-૮૧૨ ॥

પ્રશ્ન: નવકારમંત્ર અને **શત્રુંજયનું** નામ આ બે ગણવામાં આવે તો તે બન્નેયમાં અધિક લાભ શેમાં છે ?

ઉત્તર:—જે ગણવામાં ચિત્તનો ઉલ્લાસ અધિક થાય, તેને તે ગણવામાં અધિક લાભ થાય છે. પરંતુ તે બન્નેયના મહિમાનો પાર નથી. ॥ ૩-૮૧૩ ॥

પ્રશ્ન: ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ કાનમાંથી ખીલા ખેંચી કાઢ્યા, તે વખતે મોટી ચીસ કેમ પાડી ? કેમકે-પ્રભુ તો અનન્તબળી છે ?

ઉત્તર:—અનન્તબળવાળાપણું ભગવાનને ક્ષાયિક વીર્યને આશ્રયીનેજ હોય છે, એમ **अपरिमियबला जिणवरिंदा** આ પાઠના વ્યાખ્યાનમાં બતાવેલ છે. તેથી પ્રબળ પીડાએ કરી ભગવાને છદ્મસ્થપણામાં ચીસ પાડી દીધી. તેમાં કાંઈપણ અયુક્તપણું નથી. ॥ ૩-૮૧૪ ॥

પણ્ડિતશ્રી નાકર્ષિગણિ શિષ્ય હર્ષવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: છ માસ ઉપર દેવશય્યા ખાલી રહેતી નથી, તો **અવન્તીસુકુમાર નલિનીગુલ્મ** વિમાનમાં બત્રીશ વર્ષોએ કેવી રીતે ઉપજી શક્યા ?

ઉત્તર:—અવન્તીસુકુમારને ઉપજવામાં વિમાન તો તે જ કહ્યું છે, પણ શય્યા પ્રથમ હતી તે જ કહી નથી, તેથી કાંઈપણ વિરોધ આવતો નથી. ॥ ૩-૮૧૫ ॥

પ્રશ્ન: એક કુલના વિદ્યમાન કેટલા પુરુષોએ કરી કુલકોટી કહેવાય ? અને તેમાં ઉત્તમ મધ્યમ અને જઘન્ય ભેદવાળા કેટલા પુરુષ હોય ?

ઉત્તર:—એક કુલના ૧૦૮ પુરુષો વિદ્યમાન હોય, તે કુલકોટી કહેવાય, એમ પ્રસિદ્ધિ છે. તેમાં ઉત્તમ મધ્યમ અને જઘન્ય ભેદો જાણ્યા નથી. તેમજ તેના વ્યક્ત અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોયા નથી. ॥ ૩-૮૧૬ ॥

પ્રશ્ન: ગાય વિગેરે જીવને છોડાવવાને માટે **દ્રવ્યલિંગીનું** દ્રવ્ય કામ આવી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જ્ઞાન વિગેરે સંબંધી તે દ્રવ્ય ન હોય, તો કામ આવી શકે છે. નિષેધ જાણવામાં નથી. ॥ ૩-૮૧૭॥

પ્રશ્ન: **વિશાલા** નગરીમાં **શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીના** સ્તૂપને પડાવનાર જે **કુલવાલક** મુનિ તે ભવ્ય છે? કે અભવ્ય?

ઉત્તર:—આ ચોવીશીમાં ૭ અભવ્યો કહ્યા છે, તેથી **કુલવાલક** ભવ્ય સંભવે છે. પરંતુ વ્યવહારથી ભારેકર્મી લાગે છે. નિશ્ચયથી તો કેવળી ભગવંત જાણે. ॥ ૩-૪૬૯-૮૧૮॥

પ્રશ્ન: યવન, માછીમાર વિગેરે શ્રાવકો બન્યા હોય, તેઓને તીર્થંકરની પ્રતિમા પૂજવામાં લાભ થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો શરીર અને વસ્ત્ર વિગેરેનું પવિત્રપણું હોય તો, પ્રતિમાપૂજનમાં નિષેધ જાણેલો નથી, પરંતુ તેઓને પૂજન કરવામાં લાભ જ થાય, એમ જાણેલ છે. ॥ ૩-૮૧૯॥

પ્રશ્ન: શિષ્ય બરાબર ચારિત્ર પાળે નહિ, તો તેનું દૂષણ ગુરુને લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો ગુરુ મોહથી શિષ્યને નિવારે નહિ, તો ગુરુને તે પાપ લાગે છે, અને જો પાપથી રોકવા મહેનત કરતા હોય તો ગુરુને પાપ લાગતું નથી. ॥ ૩-૮૨૦॥

પ્રશ્ન: સર્વસંસારીજીવો મરણ પામી પરલોકમાં જતાં **સિદ્ધશિલાને** ફરસે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પરલોકજતાં સર્વજીવો **સિદ્ધશિલાને** ફરસે, તેવું જાણ્યું નથી. કેમકે-**શાસ્ત્રમાં** બે પ્રકારની પરલોક સંબંધી ગતિ કહી છે. એક ઋજુ, અને બીજી વક્ર. તેમાં ઋજુ એટલે સરલગતિ અને વક્ર એટલે વાંકીગતિ કહી છે. ॥ ૩-૮૨૧॥

પ્રશ્ન: ચક્રીને **તિમિસ્રા** ગુફાનું બારણું ઉઘાડતાં અગ્નિજ્વાળા નીકળે કે નહિ? જો ન નીકળે તો **કોણિકને** કેમ નીકળી હતી?

ઉત્તર:—**જંબૂદ્વીપપન્નત્તિ** વિગેરે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-'ચક્રવર્તીનો સેનાપતિ પુરુષ બારણાં ઉઘાડે છે, જ્વાલા નીકળતી નથી." અને "કોણિક તો બારણું

ઉઘાડી શક્યો નથી, તો અગ્નિજ્વાલા ક્યાંથી નીકળે? તે કોણિકને તો તિમિસ્રાગુફાના અધિષ્ઠાયક દેવે દંડરત્ને કરી હણી નાખ્યો. સૈન્ય પાછું વળી ગયું. એવા અક્ષરો આવશ્યક બાવીસ હજારીમાં છે. અને બારહજારી ટીકામાં તો જ્વાલા નીકળવાનું પણ કહેલ છે. પરંતુ તે બાર હજારી કુમતિની બનાવેલી છે તેથી, પ્રમાણ ગણી શકાય નહિ. આવશ્યકદીપ્પનમાં તો બતાવ્યું કે "અગ્નિજ્વાલાનું નીકળવું, ઘોડાનું પાછા પગલે વળવું, એમ વાત કોણિકની ચાલી રહી છે, તે સિદ્ધાંતવિરુદ્ધ જાણવી. ॥ ૩-૮૨૨ ॥

શ્રી માણિક્યવિજય ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શ્રાવક પોતાના હાથે ફુલ ચુંટીને પૂજા કરે, એમ કયા ગ્રંથમાં લખ્યું છે?

ઉત્તર:—શાંતિનાથ ચરિત્રમાં મંગળકલશ વાડીથી પોતે ફુલો ગ્રહણ કરીને પૂજા કરે છે, એવા અક્ષરો જોવામાં આવે છે. ॥ ૩-૮૨૩ ॥

પ્રશ્ન: અંબડ શ્રાવકને કોઈએ આપ્યું ન હોય, તેવા પાણીનું પચ્ચક્ખાણ છે, પણ કોઈએ આપેલ પાણી પીવે, તે ગળીને પીવે? કે એમને એમ પીવે?

ઉત્તર:—ઉવવાઈ ઉપાંગ અનુસાર અંબડ પાણી ગળીને પીતો હતો. ॥ ૩-૮૨૪ ॥

શ્રી સૌભાગ્યહર્ષ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને આયંબિલમાં અને નિવિમાં ગરમપાણી અને પ્રાસુક પાણી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવકોને તે બન્નેય પાણી કલ્પે છે. ॥ ૩-૮૨૫ ॥

પ્રશ્ન: રોહિણીતપનો ઉપવાસ અને પંચમી વિગેરેનો ઉપવાસ મળતી તિથિમાં કરાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—કારણ છતાં મળતી તિથિમાં કરાય છે, અને કરાવાય છે. કારણ વિના તો ઉદયપ્રાપ્ત તિથિમાં જ થાય એમ જાણવું. ॥ ૩-૮૨૬ ॥

શ્રીદામર્ષિ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: પદ્મચરિત્રમાં "રામ એકાકી જ સિદ્ધ થયા" એમ કહ્યું. અને શત્રુંજય

માહાત્મ્ય વિગેરેમાં તો "ત્રણ ક્રોડ સાધુઓ સાથે મુક્તિ ગયા" એમ કહ્યું છે. તો તે બન્નેય ભિન્ન જાણવા? કે એક જાણવા?

ઉત્તર :— બન્નેય ઠેકાણે કહેલ **રામ** તો એક જ છે, પરંતુ **પદ્મચરિત્રમાં** પ્રધાનપણાથી રામનું જ કથન છે. અને **શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં** તો પરિવાર સહિત રામનું કથન છે. માટે આમાં ગ્રંથકારનો જે અભિપ્રાય હોય તે જ પ્રમાણ છે. ॥ ૩-૮૨૭ ॥

પ્રશ્ન : **શાલિભદ્રને માટે ગોભદ્રદેવ** અલંકાર વિગેરે વસ્તુ લાવતા. તે વસ્તુ વૈક્રિય હતી? કે ઔદારિક હતી?

ઉત્તર :— અલંકાર વિગેરે વસ્તુઓ ઔદારિક હતી, એમ જણાય છે. ॥ ૩-૮૨૮ ॥

પ્રશ્ન : વૈક્રિય કલ્પવૃક્ષનાં ફુલ માળા વિગેરે નિર્માલ્ય અને ગંધ વિનાનાં થાય? કે નહિ?

ઉત્તર :— વૈક્રિય કલ્પવૃક્ષનાં પુષ્પ વિગેરે વિશરારુતાને પામે એટલે કે વીંખાઇ જાય. પણ ગંધ વિનાનાં થાય નહિ. ॥ ૩-૮૨૯ ॥

પ્રશ્ન : સાધ્વીને વાંદવામાં શ્રાવકો '**अणुजाणह भगवति पसाओगरी.**' આવા શબ્દો બોલે? કે બીજા બોલે?

ઉત્તર :— શ્રાવકો સાધ્વીને નમસ્કાર કરવામાં તેવા શબ્દો બોલે છે. ॥ ૩-૮૩૦ ॥

પ્રશ્ન : કેટલા પરમાણુઓએ ત્રસરેણુ થાય?

ઉત્તર :— **અનંતસૂક્ષ્મ** પરમાણુઓએ એક **વ્યવહાર પરમાણુ** થાય છે, અને **આઠ વ્યવહાર પરમાણુઓએ** એક **ઉત્શ્લક્ષ્ણ શ્લક્ષ્ણિકા** થાય છે, અને તે **આઠે** કરી એક **શ્લક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકા** થાય છે, અને તે આઠે કરી એક ઊર્ધ્વરેણુ **થાય** છે, અને તે આઠે કરી એક ત્રસરેણુ થાય છે. આ બધાનો ભાવાર્થ એ આવ્યો કે ૪૦૯૬ **વ્યવહાર પરમાણુઓએ** **એક ત્રસરેણુ** થાય. ॥ ૩-૮૩૧ ॥

પ્રશ્ન : સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય વિગેરે પાંચ સ્થાવર જીવો છે, તેમાં કયો જીવ અગ્નિ, થાંભલો, વિગેરે ભેદીને ગમન કરી શકે છે?

ઉત્તર :— અગ્નિ અને થાંભલા વિગેરે વસ્તુને કોઈ માણસ ચલાવે એટલે હેરફેર કરે, તે વખતે તે પાંચે ય સૂક્ષ્મ જીવો અગ્નિ, થાંભલા વિગેરેના જે સૂક્ષ્મ છિદ્રો છે, તેનાથી હતા ત્યાંના ત્યાંજ રહે છે, પણ અગ્નિ અને

થાંભલા વિગેરેથી તેઓને ચળાવાતા નથી, કેમકે સ્થાવર જીવો છે, અને અગ્નિ અને થાંભલા વિગેરેમાં પોતાનો પ્રવેશ સંભવતો નથી. ॥ ૩-૮૩૨ ॥

પ્રશ્ન: તામલિતાપસ સમકિત ક્યાં પામ્યો ?

ઉત્તર:—ભગવતીસૂત્ર મુજબ તો "ઈશાનઈન્દ્ર થઈને પછી સમકિત પામ્યો." અને પ્રઘોષ તો સંભલાય છે કે "તામલિભવના છેડે સમકિત પામ્યો." ॥ ૩-૮૩૩ ॥

પ્રશ્ન: શ્રેણિક મહારાજાના પુત્ર નંદિષેણ દેવલોકમાં ગયા ? કે મોક્ષે ગયા ?

ઉત્તર:—વીરચરિત્ર વિગેરે આશ્રયીને "દેવલોક ગયા" એમ જણાય છે, અને મહાનિશીથમાં તો તેમને "ચરમ શરીરી" કહ્યા છે. ॥ ૩-૮૩૪ ॥

પણ્ડિત શ્રી જ્ઞાનસાગર ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: શ્રાવકે એક ગામથી બીજા ગામમાં આવી પોસહ લઈને ફરી તે ગામમાં જવાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—જો પોસહવિધિ સાચવીને જાય તો નિષેધ કરેલો જાણ્યો નથી. ॥ ૩-૮૩૫ ॥

પ્રશ્ન: **संथारा उट्टणकिय** નો શો અર્થ થાય ? તથા **पसारणकिय** આ પદનો પણ શો અર્થ થાય ? તે સ્પષ્ટ સમજાવશો.

ઉત્તર:—**संथारा उट्टणकिय** એટલે સંથારામાં અવિધિએ કરી ઉટ્ટણ એટલે ઉદ્વર્તન-પડખું બદલવું **किय** એટલે કર્યું, અને **पसारणकिय** એટલે અવિધિએ કરી હાથ વિગેરે પસાર્યાં હોય, આ અર્થ જાણવો. ॥ ૩-૮૩૬ ॥

પ્રશ્ન: કટાસણા ઉપર બેઠા બેઠા પ્રતિક્રમણ કરવું સુઝે ? કે નહિ ?

ઉત્તર:—આસન ઉપર બેઠા બેઠા પ્રતિક્રમણ કરવું સુઝે નહિ, પણ વંદિત્તુસૂત્ર વિગેરે કહેવાના અવસરે બેસી શકાય છે. ॥ ૩-૮૩૭ ॥

શ્રી ભાણવિજય ગણિ તથા સૂરિશિષ્ય શ્રી જીવવિજયગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: સાધુઓને રોગ થયો હોય, તે વખતે કોઈ આહારપાણી લાવી દેનાર ન હોય, તો સાધ્વી આહાર લાવી આપે ? કે શ્રાવક વિગેરે લાવી

આપે ?

ઉત્તર :—તેવા કારણમાં સાધ્વીએ લાવેલો આહાર સાધુઓ **અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યની** પેઠે ગ્રહણ કરે છે, પણ શ્રાવક આદિએ લાવી આપેલ આહાર તો ગ્રહણ કરતા જ નથી. ॥ ૩-૮૩૮ ॥

પ્રશ્ન : કોઈને જ્ઞાતિએ બહાર કરેલ હોય, તેના ઘરે આહાર વિગેરે કારણ સિવાય લેવા કલ્પે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—**લોકવિરુદ્ધ** મહા અપવાદથી જો જ્ઞાતિએ બહાર મૂક્યો હોય, તો તેને ઘેર કારણ સિવાય આહાર વિગેરે વહોરવું કલ્પે નહિ. ॥ ૩-૮૩૯ ॥

પ્રશ્ન : **શ્રી ચંદ્રપ્રભ ચરિત્રમાં "અજાપુત્રે** અગ્નિની ખાઈમાં ઝંપાપાત કર્યો," એમ કહ્યું, તે શું? તેમજ **દુર્જયરાજા** ત્યાં ગયો. તે ભવન કહેવાય? કે પાતાલગૃહ કહેવાય? ત્યાંથી હાથી અપહરણ કરીને ગયો, ત્યાં નારકીઓ દેખાડી, પછી દેવોએ બહાર મૂક્યો, અને **સર્વાંગસુંદરી** પાસે ગયો, તે સ્થાન ભવનપતિનિકાયમાં છે? કે વ્યન્તરનિકાયમાં છે? તેમજ દુર્જય રાજા ક્યા ભવનમાં છે? અને સર્વાંગસુંદરી તેનાથી નીચે ક્યાં છે? તેમજ **અષ્ટાપદ ગયો**, ત્યાં ઈંદ્રે વસ્ત્રો અર્પણ કર્યાં, તે વૈક્રિય છે? કે ઔદારિક છે?

ઉત્તર :—**અજાપુત્રે** અગ્નિની ખાઈમાં પડતું મેલ્યું અને ફળ દેવતાઈ પ્રભાવે કરી પ્રાપ્ત કર્યું, તેમજ **દુર્જય રાજાનું** વસવાટનું સ્થાન ભૂમિના વિવરમાં મનુષ્યની રાજધાનીમાં છે, તેમજ **સર્વાંગસુંદરી** વ્યન્તરી છે, તેનું રહેઠાણ વ્યન્તરનિકાયમાં છે. હાથી અપહરણ કરીને લઈ ગયો વિગેરે તે વ્યન્તરીનું કરેલું જાણવું. તેમજ **અષ્ટાપદ** ઉપર વસ્ત્રો અર્પણ કર્યાં, તે ઔદારિક જાણવાં. ॥ ૩-૮૪૦ ॥

પ્રશ્ન : શ્રાવકો દેવદ્રવ્ય વ્યાજે ગ્રહણ કરે ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—મહાન કારણ સિવાય દેવદ્રવ્ય વ્યાજે લે નહિ. ॥ ૩-૮૪૧ ॥

પ્રશ્ન : દેરાસરના નોકર પાસે પોતાનું કાર્ય કરાવાય ? કે નહિ ?

ઉત્તર :—દેરાસરના સાચવનારથી દેરાસરના નોકર પાસે પોતાનું કાર્ય કરાવાય નહિ. ॥ ૩-૮૪૨ ॥

પ્રશ્ન: જ્ઞાનદ્રવ્ય અને જીવદયા દ્રવ્ય-દેરાસરના કાર્યમાં વપરાય કે નહિ?

ઉત્તર:—જ્ઞાનદ્રવ્ય દેરાસરના કાર્યમાં કામ લાગે, તેવા અક્ષરો ઉપદેશચિંતામણિમાં છે, અને જીવદયા દ્રવ્ય તો મહાન કારણ સિવાય દેરાસરમાં વાપરી શકાય નહિ. ॥૩-૮૪૩॥

પ્રશ્ન: એક પહોર દિવસ ચઢયા પછી પોસહ લઈ શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—"પહોર દિવસ ચઢી ગયા પછી પોસહ લેવો સુઝે નહિ" એમ પરંપરા છે.॥ ૩-૮૪૪॥

શ્રી સુરવિમલ ગણિકૃત પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: જિનકલ્પીઓને શું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે?

ઉત્તર:—पंचेव संजया खलु, नायसुअेण कहिया जिनवरेणं।
तेसिं पायच्छित्तं, अहक्कमं कित्तइस्सामि॥ १ ॥

જ્ઞાતપુત્ર વર્ધમાન સ્વામિએ પાંચ જ સંયતો કહેલા છે, તેઓનું પ્રાયશ્ચિત અનુક્રમે દેખાડીશ.

सामाइयसंजयाणं, पच्छित्ता छेदमूलरहिआ।
थेराण जिणाणं पुण, तवमंतं छव्विहं होइ॥२॥

સ્થવિરકલ્પમાં સામાયિક સંયતોને છેદ અને મૂલ રહિત આઠ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે, અને જિનકલ્પમાં સામાયિક સંયતોને તપ સુધીનું છ પ્રકારનું પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે.

छेओवट्ठावणिअे, पायच्छित्ता हवंति सव्वेवि।
थेराण जिणाणं पुण, मूलंतं अट्ठहा होइ॥३॥

સ્થવિરકલ્પમાં છેદોપસ્થાપન ચારિત્રને દશે પ્રાયશ્ચિત્તો હોય છે, અને જિનકલ્પમાં છેદોસ્થાપનીયને મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત સુધીના આઠ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે.

परिहारविशुद्धिअे, मूलंता अट्ठ होंति पच्छित्ता।
थेराण जिणाणं पुण, छव्विह छेयादिवज्जं वा॥४॥

પરિહાર વિશુદ્ધિમાં વર્તનાર સ્થવિરોને મૂલ સુધી આઠ પ્રાયશ્ચિત્તો હોય છે, અને જિનકલ્પીઓને છેદાદિ વર્જીને છ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે.

आलोयणा विवेगो य, तइयं तु न विज्जइ।
सुहुमे अ संपराये, अहक्खाए तहेव अ॥५॥

સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયમીઓને આલોયણ અને વિવેક એ બે પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે. ત્રીજું હોતું નથી. તેથી પ્રસ્તુત બાબતમાં શું ઠર્યું તે કહે છે.

बउस-पडिसेवया खलु, इत्तरि छेया य संजया दोण्णि-।
जा तित्थणुसज्जन्ती, अत्थि हु तेणंतं पच्छित्तं॥६॥

નિર્ગ્રંથની વિચારણામાં **બકુશ** અને **પ્રતિસેવના કુશીલ** એ બે **નિર્ગ્રંથો,** અને સંયતની વિચારણામાંઈત્વરસામાયિક વાળા અને છેદોપસ્થાપન એટલે વડીદીક્ષાવાળા એ બે સંયમો જ્યાં સુધી તીર્થ છે, ત્યાં સુધી પ્રવર્તશે. તેથી જણાય છે કે હમણાં પણ પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રાપ્ત થાય છે. આ પાઠ **વ્યવહાર ટીકામાં** છે, તેથી તે મુજબ જણાય છે કે-**જિનકલ્પીઓને** મૂલ સુધીના આઠ પ્રાયશ્ચિત્તો હોય છે.॥ ૩-૮૪૫॥

પ્રશ્ન: યુગલિયાના ક્ષેત્રમાં કલ્પવૃક્ષો છે, તે વનસ્પતિરૂપ છે? કે પૃથ્વીપરિણામરૂપ છે?

ઉત્તર:—તે વનસ્પતિરૂપ છે.॥ ૩-૮૪૬॥

सकल-सूरि-पुरन्दर-परमगुरुगच्छाधिराज-भट्टारक-श्री-विजय-सेनसूरीश्वरजीए प्रसादि करेल अने श्री विजयहीरसूरीश्वरशिष्य पं. शुभविजयगणिवरे संग्रह करेल सेनप्रश्नमां त्रीजो उल्लास पूर्ण थयो.

चतुर्थोल्लासः

नत्वा श्री वर्द्धमानाय, वर्द्धमान-शुभ-श्रिये।
प्रारभ्यते मया तुर्योल्लासः श्रावकपृच्छकः।।१।।

શુભ લક્ષ્મીને વધારનાર **શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને** નમસ્કાર કરી,શ્રાવકના પ્રશ્નોવાળો ચોથો ઉલ્લાસ હું શરૂ કરું છું.

શ્રી જેસલમેર સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન : **जा दुप्पसहो सूरी, होहिंति जुगप्पहाण आयरिया।**
अज्जसुहम्मप्पभिई, चउरहिया दुन्नि अ सहस्सा।।

"**આર્ય સુધર્મા સ્વામીથી માંડી દુ:પસહસૂરિ** સુધી **૨૦૦૪ યુગપ્રધાન** આચાર્યો થશે." ઈત્યાદિક ગાથાઓથી યુગપ્રધાન આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુ વિગેરેની સંખ્યા **દીવાળી કલ્પમાં** બતાવી છે, તે તે જ પ્રમાણે ચોક્કસ કરેલી છે? કે બીજા પ્રકારે છે? તેમજ **દીવાળી કલ્પના** કર્તા સુવિહિત છે? કે નહિ?

ઉત્તર :— યુગપ્રધાન વિગેરેની જે સંખ્યા કહી છે, તે પણ આપણે માન્ય છે, કેમકે-બીજા ઘણા **દીવાળી કલ્પોમાં,** અને ભટ્ટારક **શ્રી ધર્મઘોષ સૂરીશ્વરે** રચેલ **દૂસમગંડિકા** વિગેરે ગ્રંથોમાં ઉપર્યુક્ત સંખ્યા જ જોવામાં આવે છે. તેમજ **દીવાળી કલ્પના** કર્તા આપણે માન્ય છે.॥ ૪-૮૪૭॥

પ્રશ્ન : **गीयत्थो य विहारो, बीओ गीअत्थमीसिओ भणिओ।**
एत्तो तइअविहारो, नाणुन्नाओ जिण-वरेहिं।।१।।

આ ગાથાથી જે અગીતાર્થ ગીતાર્થ સાથે વિહાર કરે, તે ગીતાર્થ નિશ્રિત કહેવાય? કે ગીતાર્થની નિશ્રાએ અગીતાર્થ એકલો વિહાર કરે, તે ગીતાર્થ નિશ્રિત કહેવાય? તે સ્પષ્ટ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર :— ગીતાર્થની સાથે અગીતાર્થ સાધુ વિહાર કરે, તે ગીતાર્થ નિશ્રિત વિહાર કહેલ છે, અને જે ગીતાર્થની નિશ્રાએ અગીતાર્થપણું છતાં આજ્ઞાથી જુદો વિહાર કરે, તે પણ ગીતાર્થ નિશ્રિત વિહાર કહેવાય છે. કેમકે-આ ગાથાના બે પાઠ છે. એક:**बीओ गीअत्थमीसिओ भणिओ.**અને બીજો:-**बीओ गीअत्थनीसिओ भणिओ**-છે. તે બન્નેય પાઠોનું વ્યાખ્યાન **પ્રવચન સારોદ્ધારમાં** કરેલ છે, તે જાણવું.॥ ૪-૮૪૮॥

પ્રશ્ન : **સત્યકી વિદ્યાધરે** ભગવાન **શ્રી વર્ધમાન સ્વામીજી** પાસે કહ્યું કે-"જેટલું મિથ્યાત્વ વર્તી રહ્યું છે, તે બધું સમુદ્રમાં ડુબાવી દઉં." આ વાર્તા **પ્રઘોષે** ચાલી રહેલ છે? કે કોઈ **ગ્રંથમાં** તેવા અક્ષરો છે?

ઉત્તર :— પ્રઘોષથી આ વાર્તા સંભળાય છે, પણ ગ્રંથમાં અક્ષરો જોયા નથી. ॥ ૪-૮૪૯ ॥

પ્રશ્ન : કોઈ શ્રાવક એકાસણા બેસણા વિના પ્રાસુક પાણી પીવે છે, અને **પાણસ્સના** આગારો ઉચ્ચરે છે. તેને રાત્રિમાં દુવિહાર, તિવિહાર કરવો કલ્પે? કે ચોવિહાર કરવો જોઈએ?

ઉત્તર :— તેણે રાત્રિએ ચોવિહાર પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ તેવી **પરંપરા** છે. ॥ ૪-૮૫૦ ॥

પ્રશ્ન : સમુદ્રમાં રહેલ મચ્છ **જાતિસ્મરણ** જ્ઞાન પામીને સમકિત અને દેશવિરતિ પામે છે, તે પામીને તુરત અણસણ કરે? કે સમકિત, દેશવિરતિને આરાધે?

ઉત્તર :— કોઈક મચ્છ તે કાલમાં અણસણ કરે છે, અને કોઈક કાલાન્તરે અણસણ કરે છે, એમ જણાય છે. નિશ્ચયથી તો અક્ષરો જોયા નથી. ॥ ૪-૮૫૧ ॥

પ્રશ્ન : કોઈક મહાનુભાવ ઉપશમ શ્રેણિ એક વખત કરે, તે નિશ્ચયે કરી તે જ ભવમાં ઉપશમ શ્રેણી બીજી વખત કરે? કે નહિ?

ઉત્તર :— તે જ ભવમાં બીજી વખત કરે જ, એવો નિયમ જાણ્યો નથી, પણ એક ભવમાં **ઉપશમ** શ્રેણી ઉત્કૃષ્ટથી કરે, તો બે વખત કરે છે, એમ જાણેલ છે. ॥ ૪-૮૫૨ ॥

પ્રશ્ન : સમકિત પામીને જે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત સ્થિતિવાળો જીવ સંસારમાં રહે, તે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ અડધા લોકના આકાશ પ્રદેશને અનુક્રમે જન્મ મરણ કરી ફરસે ત્યારે થાય? કે બીજી રીતે થાય?

ઉત્તર :— સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત કરનારને જેટલો કાલ થાય, તે પુદ્ગલ પરાવર્ત લેવો, તેના અડધા ભાગે જેટલો કાલ થાય તેટલા કાલ સુધી વધારેમાં વધારે જીવ સમકિત પામ્યા પછી સંસારમાં રહે છે, આવો ભાવ જાણવામાં છે, પરંતુ અડધા લોકાકાશના પ્રદેશોને અનુક્રમે મરણ કરીને ફરસે, ત્યારે થાય એવો ભાવ જાણેલ નથી. ॥ ૪-૮૫૩ ॥

પ્રશ્ન : શ્રી ધર્મઘોષસૂરિકૃત દુઃષમા સંઘસ્તોત્ર, દીવાળીકલ્પ, ગુર્વાવલીપર્યાય

અને **કાલસપ્તતિ** વિગેરે ગ્રંથોમાં યુગપ્રધાનોની સંખ્યા ૨૦૦૪ કહી છે, તેમજ યુગપ્રધાન સમાન આચાર્ય, ઉત્તમ ગુણધારક આચાર્ય, અને મધ્યમ ગુણધારક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય,સાધુ સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓની પણ સંખ્યા કહી છે, તે સંખ્યા આપણે જાણીએ છીએ, તે ભૂમિ માત્રમાં સંભવે? કે સંપૂર્ણ **ભરતક્ષેત્રમાં** સંભવે? તેમજ **સુધર્મા સ્વામીથી** માંડી છેલ્લા **દુ:પસહસૂરિ** સુધી યુગપ્રધાનોની સંખ્યા તે **પટ્ટપરંપરાએ** થશે? કે બીજા પ્રકારે થશે?

ઉત્તર:—યુગપ્રધાન વિગેરેની સંખ્યા કહી છે, તે સકલ **ભરતક્ષેત્રમાં** થશે, એમ **શાસ્ત્ર અનુસાર** જણાય છે, તેમજ **પટ્ટપરંપરાએ** યુગપ્રધાનોની સંખ્યા થાય, તેવા અક્ષરો જોવામાં આવેલ નથી. ॥ ૪-૮૫૪ ॥

પ્રશ્ન: **પંડિતવાનર્ષિ ગણિકૃત પ્રકરણમાં खीणे खायगसम्मं खायगचरणं च वा कहियं।** આ ગાથામાં "ક્ષાયિક સમકિત અને ક્ષાયિક ચારિત્ર બારમા ગુણઠાણાથી લઈ ચૌદમા ગુણઠાણા સુધી હોય છે," એમ કહ્યું, અને **પંચનિર્ગ્રંથી** અને **કર્મગ્રંથમાં** "ક્ષાયિક સમકિત અને ક્ષાયિક ચારિત્ર ૧૧મા ગુણઠાણાથી ચૌદમા ગુણઠાણા સુધી હોય" એમ બતાવેલ છે, તે કેવી રીતે ઘટે? કેમકે-ક્ષપકશ્રેણિવાળો જીવ દશમાથી બારમે ગુણઠાણે જાય છે, ત્યારે ૧૧ મા ગુણઠાણામાં ક્ષાયિક સમકિત અને ક્ષાયિક ચારિત્રનો અસંભવ છે.

ઉત્તર:—પંચીનિર્ગ્રંથી અને **કર્મગ્રંથમાં** અગીયારમે ગુણઠાણે ક્ષાયિક સમકિત કહેલ છે, પરંતુ ક્ષાયિક ચારિત્ર કહ્યું નથી, તેમજ ક્ષાયિક સમકિતનો ધણી ઉપશમ શ્રેણી ઉપર ચઢે, ત્યારે ૧૧મા ગુણઠાણે ક્ષાયિક સમકિત છે, અને ક્ષાયિક ચારિત્ર તો અગીયારમાં ગુણઠાણે છે જ નહિ, તે જાણવું. ॥ ૪-૮૫૫ ॥

પ્રશ્ન: તેરમા ગુણઠાણે સાતાવેદનીય કર્મની સ્થિતિ કોઈ ઠેકાણે બે સમયની કહી છે, તે કેમ ઘટે? કેમકે-**ભગવતી વિગેરે ગ્રંથોમાં** ત્રણ સમયની સ્થિતિ કહી છે.

ઉત્તર:—"સાતા વેદનીયકર્મ તેરમા ગુણઠાણે પહેલા સમયે બંધાય અને બીજા સમયે વેદાય અને ત્રીજા સમયે ખરી જાય, એમ **ભગવતી, ઠાણાંગસૂત્ર** વિગેરેમાં કહ્યું છે, પણ નિર્જીર્ણ સમયે અવસ્થાનનો અભાવ હોવાથી બે સમયની સ્થિતિ ઘટે છે, એમ જાણવું. ॥ ૪-૮૫૬ ॥

પ્રશ્ન: કોણિક રાજા શક્રઈંદ્રનો પૂર્વ સંગતિક છે, અને **ચમરેન્દ્રનો** પ્રવ્રજ્યા સંગતિક છે, એમ કહેલ છે, તે કેવી રીતે મળતું આવે?

ઉત્તર:—"કોણિક રાજાનો જીવ **સૌધર્મ ઈંદ્રનો કાર્તિકશેઠના** ભવમાં ગૃહસ્થપણામાં મિત્ર હતો, તેથી પૂર્વ **સંગતિક** એટલે પૂર્વનો મિત્ર કહેલ છે, અને **ચમરેન્દ્રનો પૂરણતાપસના** ભવમાં **કોણિકનો** જીવ તાપસપણે મિત્ર હતો, તેથી **પ્રવ્રજ્યાસંગતિક** એટલે **તાપસદીક્ષામાં** મિત્ર કહેલ છે," એમ **ભગવતીસૂત્રના સાતમા શતકના નવમા ઉદ્દેશાની ટીકામાં** છે તે જાણવું. ॥ ૪-૮૫૭ ॥

પ્રશ્ન: **આસાલિઓ** જીવ ચક્રવર્તિ સૈન્યના પડાવની ભૂમિ નીચે ઉપજે છે, તે બેઈંદ્રિય હોય? કે પંચેન્દ્રિય હોય? જો સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય માનીએ, તો તેનું દેહમાન વિચારતાં ઘટતું નથી. કેમકે-ઉરપરિસર્પનું દેહમાન ઉત્સેધ અંગુલથી બનેલ ૨ યોજનથી ૯ યોજનનું કહેલ છે. માટે મળતું આવતું નથી.

ઉત્તર:—**જીવસમાસ પ્રકરણ ટીકામાં આસાલિયો** બેઈંદ્રિય કહેલ છે, અને **જીવાભિગમ** અને **પન્નવણા સૂત્રની ટીકામાં** તો **સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય** કહેલ છે. આ બાબતનો નિર્ણય કેવળી મહારાજા જાણે, પણ શરીર માનની બાબતમાં તો **सरीरमुस्सेहमंगुलेण तहा**-"ઉત્સેધ" અંગુલથી શરીરમાપ જાણવું. આ નિયમ પ્રાયિક હોવાથી આસાલીઆનું શરીરમાન પ્રમાણ અંગુલથી સંભવે છે. કેમકે મહાવિદેહમાં ચક્રીના સૈન્યનો પડાવ બાર યોજનનો પ્રમાણ અંગુલથી કહેલ છે. ॥ ૪-૮૫૮ ॥

પ્રશ્ન: **સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની** ઉપર જે જ્યોતિષ્ક દેવો છે, તેઓની રાજધાની અને ઉત્પાત સ્થાન કયે ઠેકાણે છે?

ઉત્તર:—"**સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર** ઉપર રહેલ જ્યોતિષીદેવોની રાજધાની **સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં છે**" એમ **જીવાભિગમસૂત્રમાં** કહેલ છે, અને "ઉત્પાતસ્થાન પોતાના વિમાનમાં છે" એમ **પન્નવણા વિગેરેમાં** છે. ॥ ૪-૮૫૯ ॥

પ્રશ્ન: **મહાવિદેહમાં** જે દેશવિરતિ શ્રાવકો છે, તે ઉભયકાલ પ્રતિક્રમણ કરે? કે સાધુ પેઠે કારણ ઉપજે તો કરે?

ઉત્તર:—**देसिअ राइअ पक्खिअ**-આ ગાથા અને **तं दुण्हमुभयकालं०** આ સપ્તતિ સ્થાનકના પાઠથી જે સાધુઓને **મહાવિદેહમાં** પડિક્કમણ બતાવ્યા

છે, તો શ્રાવકને તો જરૂરજ કરવા જોઈએ. કેમકે-શ્રાવકોને તો ગૃહસ્થાવાસમાં કારણો સદા હોય છે, તેથી તે પાપ આલોચવા જરૂર કરવા પડે. ॥ ૪-૮૬૦ ॥

પ્રશ્ન: ગાયના આંચલ આકારે આઠ જીવપ્રદેશો બતાવ્યા છે, તેઓને કર્મવર્ગણા લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જીવોના મધ્ય પ્રદેશોને કર્મવર્ગણા ચોંટતી નથી, એમ **જ્ઞાનદીપિકામાં-**

स्पृश्यन्ते कर्म्मणा तेऽपि, प्रदेशा आत्मनो यदि।
तदा जीवो जगत्यस्मिन्नजीवत्वमवाप्नुयात्॥१॥

"જો આત્માના તે પ્રદેશોને પણ કર્મ સ્પર્શે તો જીવ આ જગતમાં અજીવપણાને પામી જાય"-એમ કહેલ છે. ॥ ૪-૮૬૧ ॥

પ્રશ્ન: સમયે સમયે અનન્તી હાનિ કહેવાય છે, તે શું વસ્તુને આશ્રયી છે?

ઉત્તર:—અવસર્પિણી કાલમાં વર્ણ, રસ, ગંધ સ્પર્શ વિગેરે પર્યાયોની અનન્તી હાનિ થાય છે, એમ જંબૂદ્વીપ **પન્નત્તિની ટીકામાં** છે. ॥ ૪-૮૬૨ ॥

પ્રશ્ન: **આદિનાથ** ભગવાનના વારામાં જે લોગસ્સ કહેવાતો હતો, તે લોગસ્સ જ મહાવીર ભગવાનના વારામાં કહેવાય છે? કે બીજો કહેવાય છે?

ઉત્તર:—પ્રથમ તીર્થંકરના વારામાં જે લોગસ્સ કહેવાતો હતો તે જ અર્થથી મહાવીર **તીર્થમાં** પણ કહેવાય છે, પરંતુ સૂત્રપાઠ સરખો હોય, તે નિયમ નથી, એમ **પરંપરાની** સમજણ છે, અને યુક્તિ પણ તેમજ દેખાય છે. ॥ ૪-૮૬૩ ॥

પ્રશ્ન: જે કોઈ રાત્રિભોજનના પચ્ચક્ખાણવાળા દિવસની બે ઘડી બાકી રહી હોય, તેમાં ભોજન કરે, તો રાત્રિભોજન પચ્ચક્ખાણનો તેને ભંગ થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—શેષ બે ઘડીમાં ભોજન કરનારાઓને રાત્રિભોજનનો અતિચાર લાગે છે, પણ ભંગ તો થતો નથી. ॥ ૪-૮૬૪ ॥

પ્રશ્ન: કસેલિયાનું પાણી તિવિહાર પચ્ચક્ખાણવાળાને પીવું કલ્પે કે નહિ?

ઉત્તર:—તિવિહાર પચ્ચક્ખાણવાળાઓને તે પાણી કલ્પે છે, પણ આપણી આચરણા નથી. ॥ ૪-૮૬૫ ॥

પ્રશ્ન: પક્વાન્ન લેવાનો કાળ કયા ગ્રંથમાં કહ્યો છે?

[સેન પ્રશ્ન-૨૯...]

ઉત્તર :—પક્વાન્ન લેવાનો કાળ શ્રાદ્ધવિધિ ગ્રંથમાં કહેલ છે. ॥ ૪-૮૬૬ ॥

પ્રશ્ન : "સ્થૂલભદ્રમુનિવરનું નામ ચોરાશી ચોવીશી સુધી રહેશે" તે કયા ગ્રંથમાં કહ્યું છે?

ઉત્તર :—"ચોરાશી ચોવીશીઓ સુધી નામ રહેશે" તે વાત તેમના ચરિત્ર વિગેરે ગ્રંથોમાં છે. ॥ ૪-૮૬૭ ॥

પ્રશ્ન : नव रसविगइओ अभिक्खणं २ न आहारेइ-આ કલ્પસૂત્રના અક્ષરો મુજબ નવ રસવિગઈઓ બલ વધારવા માટે દરરોજ નિષેધ કરેલી છે, પરંતુ તે લેવાની આચરણા છે? કે નહિ?

ઉત્તર :—જે અભક્ષ્ય વિગઈઓ છે, તેનાં નામો આ સૂત્રમાં પાઠના સંબંધથી બતાવ્યાં છે, તેઓની આચરણા છે જ નહિ, એમ જાણી લેવું. ॥ ૪-૮૬૮ ॥

પ્રશ્ન : શ્રીકલ્પસૂત્રને શ્રીમહાવીર ભગવંત પછી ૯૮૦ વર્ષે દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે લીપિપણે પુસ્તકારૂઢ કર્યું, તેનાથી પહેલાં બીજું કાંઈ પણ પુસ્તક હતું? કે નહિ?

ઉત્તર :—સર્વ પણ સિદ્ધાન્ત દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ મહારાજાએ ૯૮૦ વર્ષે પુસ્તકારૂઢ કર્યા, તે પહેલાં ઘણાં અન્ય પુસ્તકો હતાં.॥ ૪-૮૬૯ ॥

પ્રશ્ન : સુલસાએ બત્રીશ પુત્રોને એક સાથે જન્મ આપ્યો, તે સાચું છે? કે નહિ?

ઉત્તર :—"બત્રીશ પુત્રોને એકી સાથે જન્મ આપ્યો" તે વાત સાચી છે, તેવા અક્ષરો પણ વીરચરિત્ર વિગેરેમાં છે. ॥ ૪-૮૭૦ ॥

પ્રશ્ન : જેને કડાવિગઈનું પચ્ચક્ખાણ હોય; તેઓને ડોળીઆ તેલમાં તળેલ પકવાન્ન વિગેરે કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર :—ડોળીઉ તેલ વિગઈ નથી, તેથી તેમાં તળાએલી વસ્તુ પણ વિગઈ થતી નથી. ॥ ૪-૮૭૧ ॥

પ્રશ્ન : શ્રાવિકા દેરાસરમાં ચૈત્યવંદન કરીને ઊભા ઊભાજ એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરીને એક સ્તુતિ બોલે છે, તે વિધિ ક્યાં છે?

ઉત્તર :—આ વિધિ ભાષ્યની અવચૂરિમાં ચૈત્યવંદનના અધિકારમાં કહેલ છે, પરંતુ આ વિધિ કરવાની પ્રવૃત્તિ હમણાં શ્રાવિકાઓમાં દેખાય છે. ॥ ૪-૮૭૨ ॥

પ્રશ્ન : जं छम्मासिअ-वरसिअ-तवेण तिव्वेण छिज्झए पावं।
नवकार अणणुपुव्वीगुणणे य तयं खणद्धेणं॥ १ ॥

"તીવ્ર છમાસિ તપ તથા વાર્ષિક તપે કરી જે પાપ ક્ષય પામે, તે પાપ **નવકાર અનાનુપૂર્વીએ** ગણવાથી અડધા ક્ષણમાં ચાલ્યું જાય છે." આ ગાથા કયા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર :—આ ગાથા શ્રી જિનકીર્તિસૂરિએ રચેલ અનાનુપૂર્વી ગણવાનું સ્વરૂપ **જણાવનાર નમસ્કાર સ્તવમાં છે.॥ ૪-૮૭૩ ॥**

પ્રશ્ન : તીર્થંકરો કેવલિસમુદ્ઘાત કરે? કે નહિ?

ઉત્તર :—ગુણસ્થાનક્રમારોહ ગ્રંથ અનુસાર તીર્થંકર ભગવંતો કેવલિસમુદ્ઘાત કરે છે, કેમકે તેઓને અવશ્ય છ માસથી અધિક આયુષ્ય હોય ત્યારે કેવલજ્ઞાન ઉપજે છે. ગુણસ્થાનક્રમારોહ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે "જે મનુષ્ય છ માસથી અધિક આયુષ્ય બાકી હોય ત્યારે કેવલજ્ઞાનને પામે છે તે (અવશ્ય) સમુદ્ઘાત કરે છે, બીજાઓ સમુદ્ઘાત કરે કે ન પણ કરે" અને **પન્નવણા** વિગેરે ગ્રંથો મુજબ-"જે કેવલીને આયુષ્ય કરતાં વેદનીયાદિ કર્મો અધિક હોય, તે કરે છે, બીજા કરતા નથી." ॥ ૪-૮૭૪ ॥

પ્રશ્ન : જેમ ચૌદ પૂર્વધરો અથવા દશ અને નવ પૂર્વધરોનાં લખાણ ગ્રંથોમાં જોવામાં આવે છે, તેમ બે પૂર્વધર અથવા ત્રણ, ચાર, પાંચ પૂર્વધરો હોય? કે નહિ?

ઉત્તર :—જીતકલ્પસૂત્ર ટીકા વિગેરેમાં "**આચારપ્રકલ્પથી માંડી આઠ પૂર્વધરો સુધી શ્રુતવ્યવહારી** કહેલ છે," તેથી એક, બે વિગેરે પૂર્વોને ધારણ કરનારા પણ હોય છે, એમ જણાય છે. ॥ ૪-૮૭૫ ॥

પ્રશ્ન : કોઈક કહે છે કે-"શ્રાવકને ગ્રહણશિક્ષા કહી છે, તેમાં ઉત્કૃષ્ટથી છ **જીવનિકાય** અધ્યયન સુધી સૂત્ર અને અર્થ ભણી શકે, તથા **પિંડેષણા અધ્યયન**નો અર્થ સાંભળી શકે. હમણાં તો **અંગ, ઉપાંગ** વિગેરે સૂત્રોના અર્થો સંભળાવાય છે, તે કયે ઠેકાણે કહ્યું છે?

ઉત્તર :—વ્યાખ્યાન વિગેરેમાં મુખ્ય વૃત્તિએ સાધુઓને ઉદ્દેશીને સંભળાવાતા **અંગ, ઉપાંગ** સૂત્રાર્થો સાધુઓની પાછળ બેઠેલા શ્રાવકો વિગેરે પણ સાંભળે છે, તેથી કાંઈ શંકા કરવી નહિ. અને જે કેવળ શ્રાવકોને સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ કરાવાય છે, તે તો કારણિક જાણવું. ॥ ૪-૮૭૬ ॥

પ્રશ્ન: **ઋષભદેવ ભગવાન** સાથે દશ હજાર મુનિવરોએ અણસણ કર્યું હતું, તે કેટલા કાલે સિદ્ધ થયા?

પ્રશ્ન: ભગવાન સાથે અણસણ કરેલા દશહજાર મુનિવરો **"અભિજીત નક્ષત્રમાં સિદ્ધિપદ વર્યા હતા"** એવા અક્ષરો **વસુદેવહીંડી** વિગેરેમાં છે. ॥ ૪-૮૭૭ ॥

પ્રશ્ન: **जो देइ कणय-कोडी, अहवा कारेइ कणय-जिण-भवनं।**
तस्स न तत्तिअ पुण्णं, जत्तिअ बंभव्वए धरिए॥ १ ॥

"બ્રહ્મચર્ય વ્રત ધારણ કરવાથી જેટલું પુણ્ય થાય, તેટલું પુણ્ય કોઈ ક્રોડ સોનૈયાનું દાન કરે અથવા સોનાનું જિનમંદિર કરાવે તો પણ તેને થાય નહિ." આમાં બતાવેલ બ્રહ્મચર્ય દિવસ સંબંધી જાણવું? કે જાવજ્જીવ સુધીનું જાણવું?

ઉત્તર:—મુખ્ય વૃત્તિએ જાવજ્જીવ સુધીનું જાણવું, અને અધ્યવસાય વિશેષ કરી દિવસ વિગેરે સંબંધી પણ જાણવું. ॥ ૪-૮૭૮ ॥

પ્રશ્ન: જેણે **નવકારશીનું** પ્રત્યાખ્યાન કાલવેલાએ કર્યું ન હોય, તેને પછી **પોરિસી** વિગેરે પચ્ચક્ખાણ કરવા હોય તો સૂઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**"નવકારશીના** પચ્ચક્ખાણ સિવાય **પોરિસી** વિગેરે પચ્ચક્ખાણો કરવા કલ્પે નહિ," તેમ **શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરે ગ્રંથોમાં કહેલ છે, તે જાણવું. ॥ ૪-૮૭૯ ॥

પ્રશ્ન: પક્ખી, ચોમાસી વિગેરેના તપો કેટલા કાળ સુધીમાં કરી શકાય?

ઉત્તર:—શક્તિ મુજબ તે તપો જલદી જ પૂરા થાય, તેમ કરવું જોઈએ. કાલનિયમ ગ્રંથમાં જાણ્યો નથી. (પરંપરાએ ક્યાં સુધીમાં કરી લેવાય? તે વાત પ્રશ્ન ૩૭૪ માં બતાવી છે.) ॥ ૪-૮૮૦ ॥

પ્રશ્ન: **જેસલમેરમાં** અને **મેદિનીદ્રંગમાં** ઉપાશ્રયની અંદર **શ્રી હીરવિજયસૂરિજીની પ્રતિમાના** મસ્તક ઉપર **વીરભગવાનની** મૂર્તિ છે, તેથી કેટલાક તે ઉપાશ્રયને **ચૈત્ય** કહે છે, તેનો ઉત્તર શો અપાય?

ઉત્તર:—જેમ શ્રાવકોના ઘરે જિનપ્રતિમા હોય છે, છતાં તે ચૈત્ય કહેવાતા નથી, તેમ આ ઉપાશ્રયનું પણ સમજવું. ॥ ૪-૮૮૧ ॥

પ્રશ્ન: પક્ખી વખતે છટ્ઠ કરીને **વીરભગવાનના** છટ્ઠના તપમાં ગણી લેવામાં આવે, અને પક્ખીનો તપ સ્વાધ્યાય વિગેરે કરવાથી પૂરો કરે, તો તે છટ્ઠ **વીરછટ્ઠ તપમાં** ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—અલ્પ શક્તિવાળા જો તેવી રીતે છઠ્ઠ કરી **વીરછઠ્ઠ તપમાં** ગણી લે, તો ગણી શકે છે, પણ પક્ખીનું તપ ઉપવાસ વિગેરેથી જલદી પૂરું કરવું જોઈએ. ॥૪-૮૮૨॥

પ્રશ્ન: વીરછઠ્ઠ તપના પારણે બેસણું કરવું જોઈએ? કે યથાશક્તિ પચ્ચક્ખાણ કરવું?

ઉત્તર:—જેવી શક્તિ હોય, તેવું પચ્ચક્ખાણ કરાય છે. ॥૪-૮૮૩॥

પ્રશ્ન: **અંતર્દ્વીપોની વેદિકામાં** બારણાં છે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જગતીને બારણાં છે, એમ કહ્યું છે. **અંતર્દ્વીપમાં** તો જગતીને સ્થાને વેદિકા છે, માટે વેદિકામાં પણ બારણાં સંભવે છે. ॥૪-૮૮૪॥

પ્રશ્ન: ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વમાં **લોકોત્તર મિથ્યાત્વ** ભારે છે? કે **લૌકિક મિથ્યાત્વ** ભારે છે? પહેલાં તો "લોકોત્તર કરતાં લૌકિક મિથ્યાત્વ મહાન છે" એમ સાંભળ્યું હતું, હાલમાં "**લૌકિક કરતાં લોકોત્તર મિથ્યાત્વ** મહાન છે" એમ સંભળાય છે, તેથી સ્પષ્ટ જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર:—**પ્રતિક્રમણસૂત્ર** ટીકા વિગેરે ગ્રંથોમાં-"**લૌકિક મિથ્યાત્વ** બે પ્રકારે હોય. એક લૌકિક દેવસંબંધી અને બીજું લૌકિક ગુરુસંબંધી. તેમજ લોકોત્તર પણ બે પ્રકારે હોય છે-એક લોકોત્તર દેવ સંબંધી અને બીજું લોકોત્તર ગુરુ સંબંધી." આ ચાર મિથ્યાત્વમાં આ મોટું અને આ નાનું એવા અક્ષરો ગ્રંથમાં જોયા નથી, તેથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવ મુજબ નાનું મોટું કહી શકાય. ॥૪-૮૮૫॥

પ્રશ્ન: સાધ્વી કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યા પછી છદ્મસ્થ સાધુઓને વંદે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કેવળજ્ઞાનવાળા સાધ્વીજી છદ્મસ્થ સાધુઓને વંદન કરે નહિ. કેમકે "કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું છે," તેવું પ્રસિદ્ધ થયું હોય, તો પણ કેવળજ્ઞાની છદ્મસ્થોને વંદે, તેવું શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવ્યું નથી. તેમજ કેવળજ્ઞાની સાધ્વીઓને છદ્મસ્થ સાધુ વંદે, તે પણ સંભવતું નથી, કેમકે-પુરુષ સ્ત્રીને વંદન કરે, તો લૌકિક માર્ગમાં અનુચિત દેખાય. પણ પરમાર્થથી તો કેવળજ્ઞાની સર્વને વાંદવા યોગ્યજ છે. ॥૪-૮૮૬॥

પ્રશ્ન: પ્રતિષ્ઠિત જિનપ્રતિમાનાં નામ અને લંછનો વેચવાવાળાએ ભુંસી નાંખ્યા હોય, તેવી પ્રતિમાઓ શ્રાવકોએ દ્રવ્યવ્યય કરી વેચાતી લીધી હોય;

પછીથી નામના અવસરે "આ પ્રતિમા અમુક જિનેશ્વરની છે, એમ કેમ કહી શકાય? માટે લંછન વિગેરે ફેર કરાવવાનો વિધિ હોય, તો જણાવવા કૃપા કરશો?

ઉત્તર:—પ્રતિષ્ઠિત જિનપ્રતિમાનું નામ, લંછન વિગેરે પ્રાય: ફરી કરી શકાય નહિ, પણ ફેર પ્રતિષ્ઠા કરાવનારને અજ્ઞાત વિગેરે કારણો હોવાથી નામ, લંછન વિગેરે ખાસ જરૂરી કાર્ય હોય તો, તે ફેર કરી પ્રતિષ્ઠિત વાસક્ષેપ વિગેરેથી શુદ્ધિ કરાવી લેવી જોઈએ, એમ જણાય છે.॥ ૪-૮૮૭॥

પ્રશ્ન: પડિમાતપ કરનાર શ્રાવક અથવા શ્રાવિકા ચોથી પડિમાથી ચાર પર્વી પોસહ કરે છે, તે વખતે પક્ખી અને પૂનમનો છઠ્ઠ કરવો પડે છે, તેમાં પક્ખીને દિવસે પોસહ અને ઉપવાસ કરીને પૂર્ણિમામાં પોસહ કરી એકાસણું કરે તો સુઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પ્રતિમાધર શ્રાવક અથવા શ્રાવિકા ચોથી પડિમાથી માંડી ચાર પર્વી પોસહ કરે, તેમાં મુખ્ય રીતિએ ચૌદશ પૂનમના પોસહ સહિત ચોવિહાર છઠ્ઠ કરવો જોઈએ, પણ કદાચ સર્વથા શક્તિ ન હોય, તો "પૂનમને દિવસે આયંબિલ અથવા નિવિ કરાય." એવા અક્ષરો **સામાચારી ગ્રંથમાં** છે, પરંતુ એકાસણ કરવાનું શાસ્ત્રમાં દેખ્યું નથી.॥ ૪-૮૮૮॥

પ્રશ્ન: કાંજીવડા વિગેરે શાક તથા દહીં વિગેરે ગોરસ એક રાત્રિ ઓળંગી બીજી રાત્રિમાં અભક્ષ્ય થાય? કે સોળ પહોર પછી અભક્ષ્ય થાય?

ઉત્તર:—**યોગશાસ્ત્ર ટીકા** વિગેરે ગ્રંથોમાં **दध्यहर्द्वितयातीतं**-આ વચનથી "**બે દિવસ પછી દહીં** વિગેરે ગોરસ કલ્પે નહિ." એવા અક્ષરો છે, તેનો અર્થ તો **પરંપરાએ** આ પ્રકારે કહેવાય છે-"બે રાત્રિ ઓળંગી ગયા પછી તો કલ્પે નહિ." પણ "સોળ પહોર પછી ન કલ્પે," એવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોયા નથી. કાંજીવડા વિગેરે શાકોનું પણ રાઈ વિગેરે ઉત્કટ દ્રવ્યથી મિશ્રિતપણું હોવાથી **વૃદ્ધપરંપરાએ** એટલું જ કાલમાન કહેવાય છે. પણ અતિપ્રસંગ થઈ જાય, તેથી અધિક કાલમાન કહેવાતું નથી. આ બાબતમાં બીજા પ્રકારના અક્ષરો જાણ્યા નથી.॥ ૪-૮૮૯॥

પ્રશ્ન: માંસમાં નિગોદજીવો ઉપજવાનું કહેલુ છે. તથા-

आमासु अ पक्कासु अ विपच्चमाणासु मंस-पेसीसु।
उप्पज्जंति अणंता तव्वण्णा तत्थ जंतुणो॥ १॥

આ ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં **યોગશાસ્ત્રના ત્રીજા પ્રકાશમાં** કહ્યું છે કે "નિગોદ શબ્દે કરી શરીર કહેવાય છે, તેથી માંસમાં શરીરવાળા અનન્તા જીવો ઉપજે છે." તો તે શરીરો કયા? માંસજ શરીરપણાએ પરિણમે તે કહેવાય? કે તદ્રૂપ અસંખ્યાતા શરીર ઉપજે, તે કહેવાય? અને તે અનન્તા જીવોને આબાધા થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—માંસમાં રસથી અનેક બેઈંદ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ સંભવે છે, તેમજ **आमासु अ पक्कासु अ०** આ ગાથામાં નિગોદ જીવોની ઉત્પત્તિ બતાવી છે. તેમાં **નિગોદ** શબ્દનો અર્થ **સૂક્ષ્મ જીવો** એ **પરંપરા** પ્રમાણે પ્રચલિત છે, પરંતુ "સાધારણ વનસ્પતિ પેઠે અનન્ત જીવોના આશ્રયભૂત એક શરીર તે નિગોદ" એવો અર્થ પ્રચલિત નથી. કેમકે-**પ્રતિક્રમણસૂત્ર ટીકામાં** માંસની અંદર તેવા જ વર્ણવાળા અનેક જીવો ઉપજવાનું કહ્યું છે, પરંતુ અનંતા કે અસંખ્યાતા કહ્યા નથી, તેથી જ્યાં અનન્તા કે અસંખ્યાતા કહ્યા હોય, ત્યાં અનન્ત અને અસંખ્યાત શબ્દનો અર્થ બહુ અર્થ જાણવો, એવી **પરંપરા** છે. અને તે શરીરો માંસપુદ્ગલપણે અને અન્ય પુદ્ગલપણે મિશ્રિત ઉત્પન્ન થતા સંભવે છે. જેમ છાશ, ચોખાનું ઓસામણ વિગેરેમાં બેઈંદ્રિય જીવો ઉપજવાનું કહ્યું છે; તેની પેઠે માંસના જીવોને પણ પીડા ઉપજે છે, એમ સંભવે છે, પરંતુ એક શરીરમાં રહેલા અનન્ત જીવોની પેઠે ન ઉપજે, તેવું જાણ્યું નથી. ॥૪-૮૯૦॥

પ્રશ્ન: શુદ્ધ સમકિતધારી શ્રાવક મરણ પામી તુરત **મહાવિદેહક્ષેત્રમાં** મનુષ્યપણે ઉપજે? કે નહિ?

ઉત્તર:—મરણ સુધી અતિચાર વિનાની સમકિતની આરાધના હોય, તો **વૈમાનિકદેવોમાંજ** શ્રાવક જાય છે એમ જાણવું, નિરતિચાર આરાધના ન હોય, તો યથાસંભવ બીજે પણ ઉપજે છે, તેથી શ્રાવક **મહાવિદેહોમાં** પણ મનુષ્યપણે ઉપજે છે. ॥૪-૮૯૧॥

પ્રશ્ન: તપસ્યાથી નિકાચિતકર્મનો ક્ષય થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—નિકાચિતકર્મોનો પણ તપસ્યાથી ક્ષય થાય છે, એમ **ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રટીકા** વિગેરેમાં કહ્યું છે. ॥૪-૮૯૨॥

પ્રશ્ન: **વીરભગવંતે** કયા ભવમાં તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું?

ઉત્તર:—પચીસમા **નંદનઋષિના** ભવમાં લાખવર્ષનું ચારિત્ર પાળી અને **વીશસ્થાનક**

તપની આરાધના કરી, તીર્થંકર નામગોત્રકર્મ નિકાચિત કર્યું.॥૪-૮૯૩॥

પ્રશ્ન: શ્રાવક અથવા શ્રાવિકા ચોથી પોસહ પડિમા વહે, તેને **સામાચારીગ્રંથ** મુજબ ચોવીહાર પોસહ કરવો કહેલો છે, તથા **સમવાયાંગટીકા** અનુસાર, તિવિહાર સંભવે છે. તેથી તિવિહાર પોસહ કરીને ચોથી પડિમા વહન કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**પ્રવચનસારોદ્ધાર** વિગેરે ગ્રંથોમાં શ્રાવકને ચોથી પડિમામાં ચારપર્વીના દિવસે સંપૂર્ણ ચાર પ્રકારનો પોસહ કરવો કહેલ છે, આ પાઠ મુજબ આઠ પહોરનો પોસહ અને ચોવિહાર ઉપવાસ કરવો જોઈએ. પરંતુ **સામાચારી** અનુસાર આટલું વિશેષ જણાય છે કે, પક્ખી વખતે છઠ્ઠ કરવાની જેની શક્તિ ન હોય, તેણે પૂનમમાં અને અમાસમાં તિવિહાર ઉપવાસ કરવો, તેવી શક્તિ પણ ન હોય તેણે આયંબિલ કરવું. જો આયંબિલ કરવાની પણ શક્તિ ન હોય, તો નિવિપણ કરવી. તેમાં પહેલો ઉપવાસ તો શાસ્ત્રમુજબ ચોવિહારો જ કરવો એમ જણાય છે. અને **સમવાયાંગવૃત્તિ** અનુસાર તિવિહાર ઉપવાસ કરવો, તે સ્પષ્ટપણે જણાતું નથી.॥૪-૮૯૪॥

પ્રશ્ન: કયા શાસ્ત્રમાં "શ્રાવકને સામાયિક કરતાં **ઈરિયાવહિયા** પડિક્કમીને મુહપત્તિનું પડિલેહણ કરવું' એમ કહ્યું છે? તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—**इरियावहिआए अप्पडिक्कंताए न किंचि कप्पइ, चेइअवंदणसज्झायावस्सयाई काउं**-"ઈરિયાવહિયા પડિક્કમ્યા સિવાય ચૈત્યવંદન, સ્વાધ્યાય અને આવશ્યક વિગેરે કાંઈ પણ કરવું કલ્પે નહિ." આવો **મહાનિશીથસૂત્ર**નો પાઠ છે. તેથી **ઈરિયાવહિયા** પડિક્કમીને મુહપત્તિ પડિલેહી સામાયિક ઉચ્ચરાય છે. તેમજ **આવશ્યકચૂર્ણિમાં** "ઢટ્ઠર શ્રાવક પ્રભાતકાલમાં ઘરથી નીકળી શરીર ચિંતા કરીને ઉપાશ્રયમાં જઈને તુરત **ઈરિયાવહિયા** પડિક્કમે છે." એમ બતાવ્યું છે. તે સામાયિક, પ્રતિક્રમણ કરવાની વેળા છે. માટે **ઈરિયાવહિયા** કરી સામાયિક લેવા મુહપત્તિ પડિલેહવાય છે, તે જાણવું.॥૪-૮૯૫॥

પ્રશ્ન: નવકારના પદોની ઓળીમાં કેટલા ઉપવાસ કરાય? અને તેમાં નવકારના પદોનું ગણણું કેવી રીતે ગણાય?

ઉત્તર:—**નવકારના** નવપદો છે, તેમાં પ્રથમથી સાતપદોમાં દરેક પદના જેટલા અક્ષરો છે, તેટલા ઉપવાસ લાગલાગટ કરાય છે, અને આઠમા, નવમા પદના ૧૭ અક્ષરો છે, તેમાં જો શક્તિ હોય તો, ૧૭ ઉપવાસ લાગલાગટ

કરવા. શક્તિ ન હોય તો પહેલાં આઠ અને પછી નવ ઉપવાસ કરવા. તથા ગણણામાં હાલની પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે જોતાં એક સરખાપણું જોવામાં આવતું નથી. કેમકે-કોઈ ગણણું ગણે છે. અને કોઇક ગણતું યે નથી. જે ગણે છે, તે પહેલા સાતપદની ઓળીમાં જે પદનો તપ કરે છે, તે પદનું ગણણું ગણે છે. આઠમા અને નવમા પદનું તપ એકી સાથે કરે, તો તે બન્નેય પદોનું પણ ગણણું સાથે ગણે છે. જો જુદો તપ કરે, તો બન્નેય પદોનું ગણણું જુદું જુદું ગણે છે. દરેક પદે એક લાખ ગણણું ગણવું જોઈએ. અને આઠમા અને નવમા પદમાં સાથે તપ કરેલ હોય તો ગણણું બે લાખ ગણવું અને જુદો તપ કર્યો હોય, તો દરેક પદે લાખ લાખ ગણવું. તેમજ કોઈક જ્યારે આ તપ કરે છે, તે વખતે તે પદનું ગણણું બે હજાર ગણે છે, તેથી જેવી જેની શક્તિ હોય, તે તેટલું ગણણું ગણે છે. ॥ ૪-૮૯૬ ॥

પ્રશ્ન: સાધુ મધ્યાહ્‌ન કાલનો કાજો ઉદ્ધરીને પરઠવે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ચોમાસામાં મધ્યાહ્‌નનો કાજો લઈ પરઠવે છે, એવી **પરંપરા પૂજ્યપાદ શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વર મહારાજા** પાસે ચાલતી જોઈ છે. ॥ ૪-૮૯૭ ॥

પ્રશ્ન: **લવણસમુદ્રમાં જગતી** પાસે માખીની પાંખ પ્રમાણ જલ કહેલ છે, ત્યાં સર્વ કાલમાં તેટલું જ પાણી રહે? કે ભરતીમાં ન્યૂનાધિક થાય?

ઉત્તર:—માંખીની પાંખ પ્રમાણ જલ જ્યાં બતાવ્યું છે, ત્યાં તેટલું રહે છે. પણ ભરતીના સમયમાં ન્યૂનાધિક થાય, તેમ જાણ્યું નથી. ॥ ૪-૮૯૮ ॥

પ્રશ્ન: ચોમાસામાં પ્રતિક્રમણ વિગેરેમાં વિજળીની ઉજેઈ પડે, તો અતિચાર લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—**પૂજ્યપાદશ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી** તથા પૂ. **શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી** પાસે શેષકાલમાં અને ચોમાસામાં પ્રતિક્રમણ, યોગનું અનુષ્ઠાન વિગેરે ક્રિયામાં વિજળીની ઉજેઈ પડે, તો અતિચાર લાગે છે, ક્રિયા અતિચારવાળી બને છે, કાલગ્રહણ ભાંગે છે, એમ સાંભળેલ છે. ॥ ૪-૮૯૯ ॥

પ્રશ્ન: આસો માસની અસજ્ઝાયમાં ત્રણ દિવસ **ઉપદેશમાલા** વિગેરે ગ્રંથો ગણી શકતા નથી, તેમ ત્રણ ચોમાસીની અસજ્ઝાયમાં તે ન ગણી શકાય? કે ગણી શકાય?

[સેન પ્રશ્ન-૩૦...]

ઉત્તર :—જેમ આસો માસની અસજ્ઝાયમાં ત્રણ દિવસ ઉપધાનમાં કામ આવતા નથી, તેમ ત્રણ ચોમાસીમાં તેમ નથી. ચોમાસીની અસજ્ઝાયમાં **ઉપદેશમાલા** વિગેરે ગ્રંથો ગણી શકાય છે. ॥ ૪-૯૦૦ ॥

પ્રશ્ન: પદસ્થ મુનિરાજ ન હોય, તો **સ્થાપનાચાર્ય** પાસે પ્રતિક્રમણ કરાય છે, તેમાં **ક્ષામણા** કેવી રીતે કરવા ?

ઉત્તર :—સ્થાપનાચાર્ય પાસે કરવામાં આવતા પ્રતિક્રમણમાં પ્રથમ સ્થાપનાચાર્યને **અબ્ભુટ્ઠિઓ** ખામવો. મોટા સાધુ હોય, તેઓને અનુક્રમે-બે, ચાર, અને છને **અબ્ભુટ્ઠિઓ** ખામવો. અને જો સાધુ ન હોય, તો શ્રાવકે ફક્ત સ્થાપનાચાર્યને જ **અબ્ભુટ્ઠિઓ** ખામવો. ॥ ૪-૯૦૧ ॥

પ્રશ્ન : યુગલિયાક્ષેત્રના તિર્યંચો કલ્પવૃક્ષનો આહાર કરે ? કે બીજો કરે ?

ઉત્તર :—ગાય વિગેરે કલ્પવૃક્ષનો આહાર કરે છે, તેમ બીજા ધાન્ય, ઘાસ વિગેરેનો પણ આહાર કરે છે, એમ સંભવે છે. ॥૪-૯૦૨ ॥

મુલતાનના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: પક્ખી પ્રતિક્રમણમાં **પરંપરાએ** બધા અવશ્યે કરી **શાંતિ** કહે છે. વળી કેટલાક તો અન્ય દિવસમાં પણ ક્હે છે, તો તે કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર :—પક્ખી પ્રતિક્રમણમાં **પરંપરાએ** અવશ્ય **શાંતિ** કહેવાય છે. બીજા દિવસમાં કહેવા આશ્રયીને નિયમ જાણ્યો નથી. ॥ ૪-૯૦૩ ॥

પ્રશ્ન : કોઈક પારણે અતરપારણે એકાસણું કર્યા સિવાય **सूरे उग्गए अभत्तट्ठं** સૂરે ઉગે અભત્તઠ્ઠનું પચ્ચક્ખાણ કરે છે, ત્યારે રીતિ તો "પારણા અતરપારણામાં એકાસણું કરી ચોથભક્ત પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ" તેવી દેખાય છે, પણ છઠ્ઠ ભક્તમાં તેવી રીત દેખાતી નથી. તેથી પારણા અતરપારણામાં એકાસણું કર્યા સિવાય પણ છઠ્ઠભત્ત કરે છે, તેમાં શું કારણ છે ?

ઉત્તર :—જ્યારે એકાસણું કરી ઉપવાસ કરે, ત્યારે ચોથભક્તનું પચ્ચક્ખાણ લે છે, તેવી અવિચ્છિન્ન પરંપરા દેખાય છે. છઠ્ઠ વિગેરે પચ્ચક્ખાણમાં તો પારણે અતરપારણે એકાશન કરે કે ન કરે તો પણ છઠ્ઠ ભક્ત-અઠ્ઠમભક્ત પચ્ચક્ખાણ કરે છે, તેવી પણ **અવિચ્છિન્ન પરંપરા** દેખાય છે, તેમજ

પારણે અત્તરપારણે એકાસણું કર્યા સિવાય પણ **चउत्थभत्तं छट्ठभत्तं अट्ठमभत्तं** કહેવાય છે, તેવા અક્ષરો **કલ્પસૂત્રસામાચારીમાં** છે, તે જાણવું. ॥ ૪-૯૦૪ ॥

પ્રશ્ન: ખરતરો પૂછે છે કે "તમો ઢંકેલા સ્થાપનાચાર્ય પાસે ક્રિયા કરો છો તે કેવી રીતે સુઝે ?

ઉત્તર:—નવકારવાળી વિગેરે ઈત્વર સ્થાપનામાં દૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ, તેથી તેને નહિ ઢાંકવી, તે વ્યાજબી છે. પણ અક્ષપ્રમુખ યાવત્કથિક સ્થાપનામાં દૃષ્ટિ પણ રાખવાનો નિયમ જાણ્યો નથી. તેથી આચ્છાદિત કર્યા હોય, તો પણ ક્રિયા કરવી સૂઝે છે. ॥ ૪-૯૦૫ ॥

શ્રી દેવગિરિ સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: જે શ્રાવકો દિવસનો પોસહ કરીને પછી સાંજે ભાવવૃદ્ધિ થવાથી રાત્રિપોસહ લે, તો તેઓ પોસહ, સામાયિક ઉચ્ચર્યાબાદ **સજ્ઝાય કરું?** **બહુવેલ ઉપધિ પડિલેહું?** આ પ્રકારે આદેશો માંગે? કે **સજ્ઝાય કરું?** આ એક આદેશે ચાલી શકે?

ઉત્તર:—સજ્ઝાય કરું? આ આદેશ માંગવાથી ચાલી શકે છે, **બહુવેલનો આદેશ માંગવાનો** નિયમ તો જાણ્યો નથી, કેમકે તે પ્રભાતે માગી લીધેલ છે, એમ જાણવું. ॥ ૪-૯૦૬ ॥

પ્રશ્ન: શેષકાલમાં સાધુઓ, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓના સાંભળતાં **કલ્પસૂત્ર** ભણે-ભણાવે? કે એકાંતમાં ભણે-ભણાવે?

ઉત્તર:—સાધુઓ પોતાની ઈચ્છાએ **કલ્પસૂત્રને** ભણે ભણાવે છે, આ અવસરે કોઈક શ્રાવક વિગેરે વંદન કરવા આવે, "તે વખતે ધીમે ધીમે ભણે ભણાવે," તેવા અક્ષરો જોવામાં આવ્યા નથી, પરંતુ શ્રાવક વિગેરેને ઉદ્દેશી પઠન પાઠન **પજુસણ** સિવાય કલ્પે નહિ, તેમ જાણવામાં છે. ॥ ૪-૯૦૭ ॥

પ્રશ્ન: કેટલાક કહે છે કે "**શ્રી મહાવીર પ્રભુના શિષ્ય સુધર્માગણધર મહારાજાથી માંડી પરંપરામાં** કલિકાલમાં યુગપ્રધાન સમાન **શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજા** ૬૩ મી પાટે છે." અને કેટલાક કહે છે "કે ૬૧ મી પાટે છે." અને **ઉપાધ્યાયધર્મસાગરગણિકૃત પટ્ટાવલીમાં** તો "૫૮મી પાટે" લખેલ છે. આ ત્રણ કથનમાં કયું કથન પ્રમાણ છે?

ઉત્તર:—શ્રી સુધર્માસ્વામીથી માંડી પરંપરાએ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજા અઠ્ઠાવનમી પાટે છે, એમ જાણવું. ॥૪-૯૦૮॥

પ્રશ્ન: બાવીશ તીર્થંકરોના વારામાં कारणजाए पडिक्कमणं કારણ છતાં પાંચ પ્રતિક્રમણમાંથી ક્યું પ્રતિક્રમણ હોય?

ઉત્તર:—कारणजाए આ વચન પક્ખી વિગેરેને આશ્રયીને જાણવું. પણ ઉભયકાલ પ્રતિક્રમણ તો સર્વને હોય છે, એમ જાણવું. (આ પ્રશ્ન શ્રાવક માટેનો લાગે છે, તેથી "શ્રાવકને ઉભયકાલ પ્રતિક્રમણ છે." એમ આગળ પ્રશ્ન ૮૯૦ માં કહી ગયા છે.) ॥૪-૯૦૯॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનના એકાસણમાં અને છૂટા પોસહના એકાસણમાં લીલું શાક વાપરવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—બન્ને પ્રકારના એકાસણામાં લીલા શાક વાપરવાની પ્રવૃત્તિ હાલ નથી. ॥૪-૯૧૦॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોએ પોસહ પારવામાં અને સામાયિક પારવામાં કઈ અને કેટલી ગાથા કહેવાય છે?

ઉત્તર:—પોસહ પારવામાં सागरचंदो कामो० ૧ અને धन्ना सलाहणिज्जा० ૨ આ બે ગાથા કહેવી, અને સામાયિક પારતાં તો सामाइयवयजुत्तो० १ छउमत्थो मूढमणो० २ सामाइयपोसहसंठिअस्स० ३ આ ત્રણ ગાથા કહેવી. એમ શાસ્ત્રમાં સામાયિક પારવાના અધિકારમાં કહેલ છે. પરંતુ હમણાં सामाइयवयजुत्तो० १ सामाइअम्मि उ कए० २ આ બે ગાથા કહેવાતી જોવામાં આવે છે. ॥૪-૯૧૧॥

પ્રશ્ન: દાન, શીલ, તપ અને ભાવમાં બારવ્રતો આવે? કે નહિ?

ઉત્તર:—સર્વવ્રતો જીવદયા માટે છે, પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત તો અભયદાનરૂપ છે. તેથી બારે વ્રતો દાનધર્મમાં આવી જાય છે. તેમજ સર્વવ્રતો પચ્ચક્ખાણરૂપ છે. અને પચ્ચક્ખાણ તે તપ છે, તેથી તપ ધર્મમાં પણ આવે છે. પહેલું વ્રત દાનમાં, ચોથું વ્રત શીલમાં, આ પ્રકારે બારવ્રતો દાનાદિક ચારેય પ્રકારમાં સમાઈ જાય છે. ॥૪-૯૧૨॥

પ્રશ્ન: અનાદિકાલથી જીવ સંસારમાં રહેલ છે, તેથી તેને અન્યજીવો સાથે લેણું અને દેણું થાય છે, તે આપ્યા સિવાય છુટાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—આમાં એકાન્તપણું નથી. જો તપ અને સ્વાધ્યાય વિગેરેથી કર્મની નિર્જરા થઈ ગઈ હોય, તો તે ચૂકાવ્યા વિના છૂટી શકે છે, એટલે મોક્ષમાં પહોંચી શકે છે. અને કર્મનિર્જરા ન કરી હોય, તો તે લેણું દેણું આપવું પડે છે, પછી છૂટી શકે છે. ॥૪-૯૧૩॥

પ્રશ્ન: ચક્રવર્તી કેટલા કાળે મોક્ષમાં જાય?

ઉત્તર:—જઘન્યથી તે ભવમાં જ મુક્ત થાય. અને ઉત્કૃષ્ટથી તો કિંચિત્ ન્યૂન અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલે પણ મોક્ષમાં જાય છે. ॥૪-૯૧૪॥

પ્રશ્ન: મેથી આયંબિલમાં કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—નિષેધ નથી, એટલે ન કલ્પે, તેમ જાણ્યું નથી. કેમકે-મેથી વિદલ છે, વિદલ તો કલ્પે છે. ॥૪-૯૧૫॥

પ્રશ્ન: વાર્ષિક તપ કેટલા કાળે પૂર્ણ થાય?

ઉત્તર:—આ આલોયણા તપ ૧૮૦ ઉપવાસનો, એક વર્ષમાં પૂર્ણ થાય છે, અને તે તપ ઉપવાસ આયંબિલ અને એકાસણાની રીતે કરાય છે. પણ એકાન્તર ઉપવાસ કરવા ન જોઈએ. વળી તિથિની હાનિ-વૃદ્ધિમાં ઉપવાસ તથા એકાસણું કરવું, પણ આયંબિલ આવે નહિ, તેથી પર્વ દિવસમાં ઉપવાસ જ આવે. તેથી ૧૨૦ ઉપવાસ થાય છે. તેમજ ૧૨૦ આયંબિલ થાય, તેના ૬૦ ઉપવાસ થાય છે. આ રીતે ૧૮૦ ઉપવાસોએ વાર્ષિક તપ પૂર્ણ થાય છે. એકાસણા તો અધિક છે, તેથી બેસાણા કરે, તો પણ તપ પૂર્ણ થાય છે. ॥૪-૯૧૬॥

પ્રશ્ન: પડિમા તપ વહન કરનાર શ્રાવક યાત્રાદિ કરવા વહાણમાં બેસીને જઈ શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—વહાણમાં બેસીને પડિમા ધારીને યાત્રાદિક માટે જવાય નહિ, પણ ઘોડા વિગેરે ઉપર બેસીને તો જઈ શકાય છે. ॥૪-૯૧૭॥

પ્રશ્ન: આઠમી વિગેરે પડિમા વહન કરતા હોય, તેમાં આરંભ કરાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—આઠમી પડિમામાં આઠ માસ સુધી કાયાએ આરંભ કરાય નહિ, આ પ્રમાણે નવમી પડિમામાં નવ માસ સુધી ન કરાય, અને દશમી પડિમામાં દશ માસ સુધી પોતાના માટે બનાવેલ આહાર-પાણી વિગેરે વસ્તુ કલ્પે નહિ. પરને માટે બનાવેલ હોય, તે કલ્પે છે. ॥૪-૯૧૮॥

શ્રી વસોસંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શ્રાવકો પક્ખીના દિવસમાં અતિચાર કહે છે. તેમાં છઠ્ઠું **દિગ્વ્રત** અને **દશમું દેશાવગાશિકવ્રત** કહ્યું, તે બીજાઓ સ્વીકારતા નથી. "બે વ્રતો કેમ કહ્યા? એક કહેવું જોઈએ." ત્યારે આપણા શ્રાવકોએ ઉત્તર આપ્યો કે:-"ભાઈઓ! **છઠ્ઠુંવ્રત** જાવજીવનું હોય છે, અને **દશમું વ્રત** દિવસસંબંધી હોય છે." આ પ્રમાણેનો ઉત્તર પણ માનતા નથી. માટે તેમાં શી યુક્તિ છે.?

ઉત્તર:—આવશ્યકસૂત્રમાં શ્રાવકવ્રતના અધિકારમાં દેશાવગાશિકનો આલાવો છે, તે આ પ્રમાણે-**दिसिव्वयगहिअस्स दिसापरिमाणस्स पइदिणं परिमाणकरणं देसावगासिअं, देसावगासिअस्स समणोवासएणं इमे पंच अइआरा जाणियव्वा, न समायरियव्वा। तं जहा-आणवणप्पओगे १ पेसवण-प्पओगे २ सद्दाणुवाए ३ रूवाणुवाए ४ बहिआ-पुग्गल-क्खेवे।** દિગ્વ્રતમાં ગ્રહણ કરેલા દિશાપરિમાણનું દરેક દિવસે પરિમાણ કરવું, તે **દેશાવગાશિક** વ્રત છે. **દેશાવગાશિકવ્રતના** શ્રાવકે આ પાંચ અતિચાર જાણવા. પણ આચરવા નહિ. તે આ પ્રમાણે:-૧આનયનપ્રયોગ. ૨ પેસવણપ્રયોગ. ૩ શબ્દાનુપાત. ૪ રૂપાનુપાત. ૫ બાહરપુદ્ગલ પ્રક્ષેપ. આ આલાવા મુજબ **છઠ્ઠા દિગ્વ્રતનું** સંક્ષેપરૂપ **દેશાવગાશિક** સ્પષ્ટપણે જણાય છે.

તેમજ **યોગશાસ્ત્ર** વિગેરે અનેક ગ્રંથોમાં **છઠ્ઠાવ્રતના** સંક્ષેપ રૂપ **દેશાવગાશિક** કહેલ છે. તેમજ **ઉવાસગદશાંગમાં આણંદ શ્રાવકના વ્રતોચ્ચારના અધિકારમાં સામાયિક** વિગેરે ચારવ્રતના આલાવાનો વિસ્તાર કહ્યો નથી. તેથી કેટલાકો અંગીકાર કરતા નથી. તે તેઓનું અજ્ઞાન જ છે. કેમકે વ્રતોચ્ચારમાં આવા પ્રકારે પાઠ છે-

अहण्णं भंते! देवाणुप्पिआणं अंतिए पंचाणुव्वइअं सत्त सिक्खावइअं दुवालसविहं सावय-धम्मं पडिवज्जिस्सामि। अहासुहं देवाणुप्पिआ! मा पडिबंधं करेहि।

"હે ભગવાન! હું આપની પાસે પાંચ અણુવ્રતો અને સાત શિક્ષાવ્રતો રૂપ બાર પ્રકારનો શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કરૂં?" (? કરીશ.) "ઉત્તર આપ્યો કે-"યથાસુખે દેવાણુપ્રિય! તું પ્રતિબંધ ન કર."

હવે વ્રત ઉચ્ચર્યા પછી આ પ્રકારે પાઠ છે-

तए णं आणंदे गाहावई समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइअं सत्त-सिक्खा-वइअं दुवालसविहं सावय-धम्मं पडिवज्जइ, पडिवज्जित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ।

"તે વાર પછી આણંદ ગાથાપતિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પાસે પાંચ અણુવ્રત, સાતશિક્ષાવ્રત રૂપ બાર પ્રકારે શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કરે છે. અંગીકાર કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદે છે, નમસ્કાર કરે છે."

આ બે આલાવામાં બારવ્રત ઉચ્ચર્યા તેનો સ્વીકાર, જો દેશાવકાશિક વ્રત ન હોય, તો કેવી રીતે ઘટે? અને જો તે વ્રત ન હોય, તો તેના પાંચ અતિચાર કેમ બતાવ્યા?

તેથી આણંદ શ્રાવકે પાછળના ચારવ્રતો વિસ્તારથી ઉચ્ચર્યા નથી, જે દરેક દિવસે વારંવાર ઉચ્ચરાય છે, પણ સંક્ષેપથી તે ઉચ્ચરેલા જ છે, એમ જાણવું.॥ ૪-૯૧૯॥

પ્રશ્ન. जइ मे हुज्ज पमाओ॰ આ ગાથા શ્રાવકે સૂતી વખતે ઉચ્ચરી હોય, પછી નિદ્રા ઉડી જતાં સાંસારિક કાર્ય કર્યું, અને સૂઈ જાય, તે વખતે ફરીથી ગાથા ઉચ્ચરવી જોઈએ? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવક સૂતી વખતે એવું પચ્ચક્ખાણ કરીને સુવે, કે "જો રાત્રિમાં મરણ થાય, તો આહાર વિગેરે તમામ વસ્તુ વોસિરાવું છું" પછી કોઈ કદાચ નિદ્રા ઉડી જવાથી સાંસારિક કાર્ય કરી લે, તો પચ્ચક્ખાણનો ભંગ થતો નથી.॥ ૪-૯૨૦॥

પ્રશ્ન: કાચાં કાકડી, કેરી વિગેરે લીલાં ફળોમાંથી બીજ કાઢી નાંખવામાં આવ્યા હોય, તો તે બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય? કે નહિ? તેમજ તિવિહાર અને દુવિહાર એકાસણામાં તે ફળો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કાચાં લીલાં ફળોમાંથી બીજ કાઢી નાંખ્યા છતાં પણ બે ઘડી પછી અચિત્ત થતા નથી, કેમકે-તેમાં કટાહનો જીવ પ્રથમ માફક રહે છે, તેમજ તે ફળો તિવિહાર એકાસણામાં કલ્પે નહિ, અને દુવિહાર એકાસણામાં પણ સચિત્તના ત્યાગીને કલ્પે નહિ. પાકાં ફળો બીજરહિત કર્યા હોય, તો બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે, તે તિવિહાર એકાસણામાં કલ્પે છે.॥ ૪-૯૨૧॥

પ્રશ્ન: ત્રણ કાળવેળાએ પૂજા કરવામાં આવે, તે ત્રિકાળ પૂજા કહેવાય? કે આગળપાછળના વખતમાં ત્રણ વખત કરી હોય, તો પણ તે ત્રિકાળ પૂજા કહેવાય?

ઉત્તર:—ત્રણ કાળવેળાએ પૂજા કરાય, તે ત્રિકાળપૂજા કહેવાય છે, અને કારણ હોય તો આગળપાછળના વખતમાં પણ ત્રણ વખત કરી હોય, તે પણ ત્રિકાળપૂજા કહેવાય છે. ॥ ૪-૯૨૨ ॥

પ્રશ્ન: દેરાસરમાં રાત્રિએ ગીત-ગાનાદિ કરવામાં આવે તો દેવદ્રવ્યની ઉપજ થાય છે, નહિંતર તો થતી નથી. તો તે કરવું? કે નહિ?

ઉત્તર:—શાસ્ત્રવિધિ મુજબ તો મૂળવિધિએ ગીત-ગાન વિગેરે રાત્રિએ કરવું સુઝતું નથી, પરંતુ દેવદ્રવ્યની ઉપજના કારણે રાત્રિમાં પણ ગીત-ગાનાદિ ભાવના કરવામાં લાભ જણાય છે. ॥ ૪-૯૨૩ ॥

ફતેહપુરના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: જન્મસૂતકમાં અને મરણ સૂતકમાં પ્રભુપ્રતિમાની પૂજા થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જન્મ મરણ સૂતકમાં પણ સ્નાન કર્યા પછી પ્રતિમાની પૂજાનો નિષેધ જાણ્યો નથી, એટલે પૂજા ન થાય, તેમ જાણ્યું નથી. ॥ ૪-૯૨૪ ॥

પ્રશ્ન: દેવપૂજા અવસરે તિલક એટલે ચાંદલો કરાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—આપણા ગચ્છમાં દેવપૂજા વખતે ચાંદલો કરવાનો નિષેધ જાણ્યો નથી. ॥ ૪-૯૨૫ ॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકે કરેલા સ્તુતિ-સ્તોત્રો મંડલીમાં કહેવા કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કલ્પે છે. (આ પ્રશ્ન આચાર્ય ભગવંતોએ જે શ્રાવકોની સ્તુતિ-સ્તોત્રની રચના પ્રમાણ કરી ક્રિયામાં બોલવાની છુટ આપી હોય; તેવા સ્તુતિ-સ્તોત્રો મંડલીમાં કહી શકાય છે, એ બાબત સૂચવતો લાગે છે.) ॥ ૪-૯૨૬ ॥

પ્રશ્ન: દુવિહારમાં લિંબુના પટ વિનાનો ખારો અજમો અને મધુર અજમો વાપરવો કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—દુવિહારમાં લિંબુના પટ વિનાનો ખારો અથવા મધુર અજમો વાપરવો કલ્પે છે. ॥ ૪-૯૨૭ ॥

રાજાપુરના શ્રીસંઘનો પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન: ચૈત્રમાસ વિગેરેની છ અઠ્ઠાઈઓ દશેય ક્ષેત્રોમાં શાશ્વત હોય? કે નહિ? અને તેમાં દેવો મહોચ્છવ કરે? કે નહિ?

ઉત્તર:—ચૈત્રમાસ વિગેરેની છ અઠ્ઠાઈઓ શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે ગ્રંથો અનુસાર દશેય ક્ષેત્રોમાં શાશ્વતી જણાય છે. તેમાં નંદીશ્વરદ્વીપ વિગેરેમાં જઈ વૈમાનિક વિગેરે દેવો તીર્થયાત્રાદિક મહોચ્છવ કરતા સંભવે છે. ॥ ૪-૯૨૮ ॥

આગરાના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ખસખસના ડોડામાં ઘણા દાણાઓ છે, તેથી તે બહુબીજમાં ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—ખસખસનો ડોડો બહુબીજ કહેવાય છે, કેમકે-એક ડોડામાં બહુકણો હોય છે. ॥ ૪-૯૨૯ ॥

પ્રશ્ન: નવકારશીનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું, કોઈ કામ આવી પડવાથી અવસરે પાળી શકાયું નહિ, પછી ઠેઠ સાંજે પાર્યું, પરંતુ તેટલા કાળ સુધી તે શ્રાવક ઉપયોગવાળો રહ્યો છે, તેને નવકારશી પચ્ચક્ખાણના ફળ કરતાં અધિક ફળ મળે? કે નહિ?

ઉત્તર:—નવકારશી પચ્ચક્ખાણનું જઘન્યકાળમાન બે ઘડીનું કહેલ છે, તે પચ્ચક્ખાણ લેતી વખતે મુઠ્ઠસી પચ્ચક્ખાણ પણ સાથે લીધેલું હોય છે કે, "જ્યારે મુઠ્ઠી વાળી નવકાર ગણું ત્યારે પચ્ચક્ખાણ પૂર્ણ થાય." તેથી બે ઘડી પછી તેટલા કાળ સુધી ઉપયોગવાળો રહે છે, અને નવકાર ગણી પારે નહિ, ત્યાં સુધીની વેળા પચ્ચક્ખાણમાં ગણાય છે. તેથી જઘન્ય બે ઘડીએ નવકારશી મુઠ્ઠસી પચ્ચક્ખાણ પારવાવાળા કરતાં, આ શ્રાવકને અધિકપુણ્ય થાય, એમ શાસ્ત્ર મુજબ જણાય છે. ॥ ૪-૯૩૦ ॥

ઉજ્જયિનીના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: કોઈ પોસાતી શ્રાવક ગુરુ પાસે અર્થ પોરિસીના ચૈત્યવંદનમાં ઉવસ્સગ્ગહરં સ્તોત્ર કહી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પોસાતી શ્રાવક અર્થપોરિસીના ચૈત્યવંદનમાં ઉવસ્સગ્ગહરંસ્તોત્રને કહી
[સેન પ્રશ્ન-૩૧]

શકે છે, નિષેધ જાણ્યો નથી. અને **વૃદ્ધપરંપરાએ** પ્રવૃત્તિ પણ દેખાય છે. ॥૪-૯૩૧॥

પ્રશ્ન: શુદ્ધ કાળવેળામાં **નવકારશી** પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, ત્યાંથી બે ઘડી ગણાય? કે સૂર્યોદયથી બે ઘડી ગણાય? તે સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન કરશો.

ઉત્તર:—શુદ્ધ કાળવેળામાં નવકારશીનું પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય, ત્યાંથી માંડી બે ઘડી ગણાય છે. [સવારે દશ પડિલેહણા પૂર્ણ કરતાં સૂર્યોદય થવો જોઈએ, તેવી રીતે પહેલાં પ્રતિક્રમણની શરૂઆત કરી હોય, તેમાં છઠ્ઠું આવશ્યક પચ્ચક્ખાણ છે, તે વખતે પચ્ચક્ખાણ લેવાય, તે શુદ્ધકાળ વેળા કહેવાય, એમ જણાય છે, પણ **પંચાશક** વિગેરે ગ્રંથોમાં **उग्गए सूरे नमुक्कारसहिअं** આ પાઠના વ્યાખ્યાન અનુસાર સૂર્યોદયથી બે ઘડીએ નવકારશી પચ્ચક્ખાણ થાય છે.] ॥૪-૯૩૨॥

પ્રશ્ન: વૈતાઢ્ય પર્વત સમીપે ૭૨ બીલો કહ્યા છે, તે ક્યાં છે?

ઉત્તર:—વૈતાઢ્યની નિશ્રાએ ગંગા, સિંધુના ૭૨ બીલો છે, તે દક્ષિણ અર્ધ ભરતમાં અને ઉત્તર અર્ધભરતમાં તેઓના બન્નેય કિનારે નવ,નવ બીલો છે. ॥૪-૯૩૩॥

કાકનગરના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: સિંધવ, હરડે, દ્રાક્ષ અને પીપર વિગેરે **લાભપુર (લાહોર)થી** આવેલ હોય, તે સચિત્ત છે? કે અચિત્ત છે?

ઉત્તર:—સો યોજન ઉપરથી આવેલા સિંધવ વિગેરે પ્રાસુક થઈ જાય છે,બીજા પ્રાસુક થતા નથી. ॥૪-૯૩૪॥

પ્રશ્ન: પારણે અને અતરપારણે એકાસણું કરીને છઠ્ઠ કરે, તો તેને બે ચોથભક્ત કર્યા ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—તેને બે ચોથભક્ત ગણાતા નથી. ॥૪-૯૩૫॥

પ્રશ્ન: આઠમી પડિમાનું વહન કરી રહેલ હોય તે શ્રાવક બીજાને ભોજન પીરસી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—છકાય જીવની વિરાધના ન થાય, તેમ જો આઠમી પ્રતિમાવાળો બીજાને ભોજન પીરસે, તો નિષેધ જાણ્યો નથી. ॥૪-૯૩૬॥

વટપલ્લીના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ૧૦૦ દોકડાના માળી પાસેથી પુષ્પો લઈ પ્રભુપ્રતિમાને ચડાવ્યા, માળીને સો દોકડાના મૂલ્યમાં અનાજ વસ્ત્રો વિગેરે આપ્યું, તે આપવામાં દશ દોકડાનો નફો કર્યો, તે દશ દોકડા દેવદ્રવ્ય ગણાય? કે માળીનું દ્રવ્ય ગણાય?

ઉત્તર:—સો દોકડાના પુષ્પો લઈ ચઢાવ્યા; તેના બદલે ધાન્ય, વસ્ત્ર વિગેરે માળીને આપ્યું, તેમાં કરકસરે કરી જેટલા દોકડા નફો થાય, તે દેવદ્રવ્ય ગણાય છે. પણ માળીનું દ્રવ્ય ગણાતું નથી. કેમકે-લોકમાં સો દોકડાના ફુલો ચઢાવ્યાનો જશવાદ ગવાય છે, તેથી ન્યૂન ચઢાવવામાં દોષ લાગે છે. તેથી જે નફો મલ્યો હોય, તે દેવદ્રવ્યમાં નાંખી દે, તો દોષ લાગતો નથી. ॥૪-૯૩૭॥

પ્રશ્ન: પ્રથમ બંધાવેલું જિનમંદિર કદાચિત્ કાંઈક પડી ગયું હોય, તેટલું દ્રવ્ય **લિંગીના દ્રવ્યથી** નવું બનાવ્યું હોય, તો તે મંદિરમાં રહેલી જિનપ્રતિમાને વંદન કરાય?કે નહિ?

ઉત્તર:—તેમાં રહેલી જિનપ્રતિમાને વંદન કરાય છે, એમ જાણાય છે. ॥૪-૯૩૮॥

પ્રશ્ન: લીલી વનસ્પતિના પચ્ચક્ખાણવાળાને તે દિવસનો બનેલો કેરીપાક વિગેરે કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પરંપરાએ તે દિવસનો બનેલ કેરીપાક વિગેરે કલ્પે છે, તેવી પ્રવૃત્તિ દેખાય છે. ॥૪-૯૩૯॥

પ્રશ્ન: આજનું દૂધ, છાશ સાથે મેળવી દીધું હોય, તે કઈ વિગઈમાં ગણાય?

ઉત્તર:—આજનું છાશ સાથે મેળવેલ દૂધ દહીં વિગઈમાં ગણાય છે. ॥૪-૯૪૦॥

પાટણના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ચક્વર્તીના નવ નિધાનો તેની પાછળ પાછળ ફર્યા કરે છે, તે ભૂમિની ઉપર ચાલે છે? કે ભૂમિની અંદર ફર્યા કરે છે?

ઉત્તર:—જંબૂદ્વીપ પન્નતિ અને આવશ્યક ચૂર્ણિ વિગેરેમાં **नव महानिहिओ चत्तारि सेणाओ न पविसंति-**

"નવ મહાનિધિઓ અને ચાર સેનાઓ પેસતા નથી."આવા પ્રકારના

અક્ષરો છે, તે મુજબ નવ નિધાનો ભૂમિ ઉપર ચાલે છે, અને **પ્રવચન સારોદ્ધારની ટીકા** વિગેરે મુજબ તો ચક્રવર્તીની સાથે ભૂમિની અંદર થઈ તેને નગરે પહોંચે છે. એમ બે મત છે. તત્ત્વ તો **કેવળી મહારાજા** જાણે. ॥૪-૯૪૧॥

પ્રશ્ન: ચક્રવર્તીના સૈન્યનો પડાવ બાર યોજનનો હોય છે, ચક્રવર્તી તો દરેક દિવસે એક યોજન ભૂમિ ચાલે છે, તો બાર યોજનના છેલ્લે ભાગે જે સૈનિક ઉતર્યો હોય; તે પણ બીજે દિવસે એક યોજન ચાલે, તો બાર યોજનમાં તેને કેટલા દિવસ થાય?

ઉત્તર:—જંબૂદ્વીપ પન્નત્તિમાં "યોજન યોજન વિસામો કરીને ચક્રવર્તી ભૂમિ કાપે છે તેમજ તેનું સૈન્ય બાર યોજનમાં ઉતરે છે," એમ અનેક ગ્રંથોમાં કહ્યું છે, તેથી પૂર્વાપર વિચાર કરીને જે યોજનનું આંતરું ચાલવામાં બતાવ્યું છે, તે સૈન્યના અગ્ર ભાગની અપેક્ષાએ સંભવે છે. તેમજ ચક્રવર્તી સૈન્યની આદિમાં કે મધ્યમાં કે અંતમાં ઉતરે, તેવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવ્યા નથી, પણ હાલના રાજાઓ મધ્યમાં ઉતરતા દેખાય છે, તેથી તે કાળે જે ઉચિત હશે, તે મુજબ ઉતરતા હશે, તો પણ ચક્રવર્તીના સૈન્યને છેડે ઉતરેલા પણ સૈનિકો દેવતાઈ પ્રભાવે કરી સુખેથી માર્ગ ઓળંગતા હશે. તેમાં કાંઈ પણ શંકા કરવા જેવી નથી. કેમકે દેવતાઈ શક્તિ અચિંત્ય છે. ॥૪-૯૪૨॥

પ્રશ્ન: શરીરથી ઉખેડેલા મેલમાં, અને જે પાણીએ ન્હાયા હોઈએ તેમાં, અને પરસેવાથી ભીંજાયેલ વસ્ત્રો સંકોચી એક પિંડ બનાવી દીધા હોય, તેમાં સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય જીવો ઉપજે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પન્નવણા સૂત્રમાં **सव्वेसु चेव असुइट्ठाणेसु वा संमुच्छिममणुस्सा संमुच्छंति-**

અથવા "સર્વ અશુચિ સ્થાનમાં સંમૂર્છિમ મનુષ્યો ઉપજે છે." **આ ચૌદ સ્થાનકના આલાવાની ટીકામાં** કહ્યું કે- "આ ચૌદ સિવાય મનુષ્યના સંગથી બીજા અશુચિસ્થાન બન્યા હોય, તેમાંયે સંમૂર્છિમ મનુષ્યો ઉપજતા બતાવ્યા છે." માટે આ પ્રમાણે તમારા લખેલા સ્થાને પણ સંમૂર્છિમ મનુષ્યો ઉપજે, એમ સંભવે છે. ॥૪-૯૪૩॥

અમદાવાદના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: पण-सय-सत्त-तीसा चउतीस सहस्स लक्ख इग-वीसा।
पुक्खर-दीवड्ढनरा, पुव्वेणऽवरेण पिच्छंति ॥१॥

"પુષ્કરાર્ધદ્વીપમાં રહેલા મનુષ્યો પૂર્વ અને પશ્ચિમ તરફ ૨૧ લાખ ૩૪ હજાર પાંચસો સાડત્રીશ યોજન છેટેથી સૂર્યને દેખે છે"-આ ગાથાનો ભાવાર્થ કેમ સંગત થઈ શકે? કેમકે-ચક્ષુ ઈન્દ્રિયનો તેટલો વિષય નથી.

ઉત્તર:—એકલાખ યોજન અધિક સુધી ચક્ષુ ઈન્દ્રિયનો વિષય કહેલ છે તે અપ્રકાશ્ય વસ્તુને આશ્રયીને છે, એટલે જે વસ્તુ પોતે પ્રકાશ કરી શકતી નથી, તેને આશ્રયીને છે, પણ જે વસ્તુ પોતે પ્રકાશક છે તેને આશ્રયીને તો ચક્ષુ ઈંદ્રિયનો વિષય અધિક પણ સંભવે છે, તેથી આમાં કાંઈ પણ અસંગતિ નથી. ॥૪-૯૪૪॥

પ્રશ્ન: પહેલે દિવસે ચોવીહાર ઉપવાસ કર્યો હોય, અને બીજે દિવસે તિવિહાર ઉપવાસ કર્યો હોય, આ પ્રકારે બનેલ છઠ વીર ભગવાનના છઠ તપમાં ગણી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જુદા જુદા બે ઉપવાસે કરી બનેલ છઠ વીર છઠ તપમાં ગણી શકાય નહિ. કેમકે ૨૨૯ છઠ્ઠોમાં પચ્ચક્ખાણ લેતી વખતે છઠનું પચ્ચક્ખાણ એકી સાથે લે તો ગણાય છે. પણ આલોયણમાં તે છઠ વાળવો હોય, તો કામ લાગે છે. ॥૪-૯૪૫॥

પ્રશ્ન: ભગવતી સૂત્રના અગીયારમા ઉદ્દેશામાં કમલનો વિચાર છે, તેમાંથી સમયે સમયે એક જીવ નીકળે, તો જીવોને નીકળવામાં અનન્તો કાલ થઈ જાય, તો તે નીકળનારા જીવો કમલના ગણવા? કે કમલની નિશ્રાએ રહેલા ગણવા?

ઉત્તર:—**उग्गममाणो अणंतओ भणिओ**-"ઉગતી વનસ્પતી અનન્તકાય કહેલ છે"-આ વચનથી તે કમલના જીવો સંભવે છે. ૪-૯૪૬॥

પ્રશ્ન: પોષહ, સામાયિકમાં **ચર્ચાવાદની હુંડીઓ (એટલે સવાસો- દોઢસો વિગેરે જેવી સ્તવનઢાળો)** વંચાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—તે મનમાં વંચાય, પણ બાઢ સ્વરે કરી ન વંચાય. કેમકે-તેમાં સિદ્ધાંતના આલાવા આવે છે. ॥૪-૯૪૭॥

પ્રશ્ન: યોગવહન કર્યા સિવાય સાધુ સિદ્ધાંત ભણે, અને ઉપધાન વહન કર્યા સિવાય શ્રાવક નવકાર ગણે, તો અનંત સંસારી કહેવાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—અશ્રદ્ધાએ જે યોગ અને ઉપધાન કરે નહિ, તે સાધુ અને શ્રાવક સૂત્ર ભણે અને નવકાર વિગેરે સૂત્રો ગણે, તો અનન્તસંસારીપણું થાય, એમ કહેવાય છે. ॥૪-૯૪૮॥

શ્રીસ્તંભતીર્થના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: શ્રીહીરવિજય સૂરીશ્વરે પ્રસાદીકરેલ બાર બોલપટમાં અનુમોદના બોલ છે, તેમાં 'દાનરુચિપણું, સ્વાભાવિકવિનીતપણું, અલ્પકષાયિપણું, પરોપકારીપણું, ભવ્યપણું' ઈત્યાદિક જે જે માર્ગાનુસારીસાધારણ ગુણો મિથ્યાત્વીના હોય, કે પરપક્ષીઓના હોય, તે અનુમોદન કરવા યોગ્ય લખ્યા છે, તેને આશ્રયીને કેટલાક નવીન પુરુષો વિપરીત અર્થ કરતા સંભળાય છે. તેઓ કહે છે કે -"જેઓને અસદ્ આગ્રહ નથી, તેઓના જ આ ગુણો અનુમોદવા લાયક છે, પરંતુ જેને કોઈ પણ વચનનો અસદ્ આગ્રહ છે, તેના આ ગુણો અનુમોદવા લાયક નથી." માટે આ બાબતનો રૂડો નિર્ણય આપવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—"બીજાઓને અસદ્ આગ્રહ ન હોય તો તેના માર્ગાનુસારિ સાધારણ ગુણો અનુમોદવા લાયક છે, બીજાના નહિ." એમ જેઓ બોલે છે, તે અસત્ય જ છે. કેમકે-જેઓને મિથ્યાત્વ હોય, તેઓને કોઈક અસદ્ આગ્રહ અવશ્ય હોય જ, નહિંતર તો સમકિત કહેવાય, શાસ્ત્રમાં મિથ્યાત્વરૂપ અસદ્ગ્રહ છતાં પણ માર્ગાનુસારી ગુણો અનુમોદવાલાયક કહ્યા છે. જેથી આરાધના પતાકામાં કહેલ છે, કે -

जिणजम्माइऊसवकरणं तह महरिसीण पारणए।
जिणसासणंमि भत्तीपमुहं देवाण अणुमन्ने ॥३०८॥
तिरिआण देसविरइं, पज्जंताराहणं च अनुमोए
सम्मद्दंसणलंभं, अणुमन्ने नारयाणंपि॥ ३०९॥
सेसाणं जीवाणं, दाणरुइत्तं सहावविणियत्तं।
तह पयणुकसायत्तं, परोवगारित्त-भव्वत्तं॥३१०॥

दक्खिन्न-दयालुत्तं, पिअभासित्ताइ- विविहगुणनिवहं
सिवमग्ग-कारणं जं, तं सव्वं अणुमयं मज्झ ॥३११ ॥
इअ परकय-सुकयाणं, बहूणमणुमोअणा कया एवं।
अह नियसुचरिय-नियरं, सरेमि संवेग-रंगेणं ॥३१२ ॥
अहवा सव्वंचिअ वीअराय-वयणाणुसारि जं सुकडं।
कालत्तएवि तिविहं, अणुमोएमो तयं सव्वं ॥१ ॥

અર્થ- જિનેશ્વરોના જન્માદિ ઉત્સવો કરવા, તથા મહાઋષિઓના પારણામાં દિવ્ય પ્રકટાવવા, અને જિનશાસનની ભક્તિ કરવી વિગેરે દેવોનાં જે કાર્યો છે. તેની હું અનુમોદના કરું છું. ॥૩૦૮॥

તિર્યંચોની દેશવિરતિ તથા છેલ્લી આરાધનાને અનુમોદું છું. નારકીઓને પણ સમકિતનો લાભ થાય, તેની અનુમોદના કરું છું. ॥ ૩૦૯ ॥

અને બાકીના જીવોનું દાનરુચિપણું,સ્વાભાવિક વિનીતપણું, કષાયનું પાતળાપણું, પરોપકારીપણું, ભવ્યપણું, દાક્ષિણ્યપણું, દયાલુપણું, પ્રિયભાષિપણું વિગેરે વિવિધ ગુણોનો સમૂહ કે જે મોક્ષમાર્ગનું કારણ છે-તે સર્વની મારી અનુમોદના છે. ॥ ૩૧૦-૩૧૧ ॥

આ પ્રકારે પરજીવોએ કરેલ ઘણા સુકૃતોની અનુમોદના કરી, હવે મારા સુકૃતના સમૂહનું સંવેગરંગમાં આવીને સ્મરણ કરું છું.॥૩૧૨॥

અને ચઉસરણમાં પણ કહેલ છે કે-"અથવા વીતરાગવચનને અનુસરતું જે સર્વ સુકૃત છે, તે ત્રિકાલના ભેદે ત્રણ પ્રકારે છે, તે સર્વની અનુમોદના કરીએ છીએ. ॥૧॥

આ પાઠોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પરના માર્ગાનુસારી ગુણો પણ અનુમોદનીય છે. છતાં જેઓ કહે છે કે-"મિથ્યાત્વીનો અને પર પક્ષીઓનો દયાપ્રમુખ ગુણ અનુમોદનીય નથી" તેઓની મતિ સીધી કેમ કહેવાય ? ॥ ૪-૭૪૯ ॥

પ્રશ્ન: શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વરે પ્રકટ કરેલ બાર બોલના પટ્ટમાં અવંદનીક ત્રણ ચૈત્ય સિવાય બીજા ચૈત્યો વંદવા પૂજવા યોગ્ય કહેલા છે, કેટલાક આ બાબતમાં નિષેધ કરતા હોય, તેવું સંભળાય છે, તો તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—કેવળ શ્રાવકપ્રતિષ્ઠિત ચૈત્ય ૧, દ્રવ્યલિંગીના દ્રવ્યથી બનેલ ચૈત્ય ૨,

દિગંબર મંદિર ૩, આ ત્રણ સિવાય બીજા સર્વ દેરાસરો વાંદવા પૂજવા લાયક જાણવા. હવે ઉપર ત્રણ ચૈત્યનો નિષેધ કર્યો છે,"તે ચૈત્યો પણ સાધુ ભગવંતના વાસક્ષેપથી વંદન પૂજન કરવા લાયક બને છે." એમ નહિ માનીએ, તો **પરપક્ષીએ** કરેલા ગ્રંથો પણ અમાન્ય ઠરશે, તેમજ **ભવ્ય પાસત્થાદિકે** દીક્ષિત કરેલા સાધુઓ અને કેવલિઓ અવંદનીક ઠરી જશે. તેમ થવાથી બંધબેસતાપણું રહેશે નહિ, કેમકે-પરપક્ષીઓએ કરેલા **સ્તોત્ર** વિગેરે ગ્રંથો આપણા **પૂજ્ય પૂર્વાચાર્યોએ** અંગીકાર કર્યા છે. અને **પાસત્થાદિકથી** દીક્ષિત થયેલા સાધુઓ **શાસ્ત્રમાં** વંદનીકપણે કહેલા છે. માટે આ બાબત પોતાની મેળે વિચારી લેવી. ॥૪-૯૫૦॥

પ્રશ્ન: **ચરક, પરિવ્રાજક, તામલી તાપસ** વિગેરે મિથ્યાદષ્ટિઓ તપશ્ચર્યા વિગેરે અજ્ઞાન કષ્ટ કરી રહ્યા હોય, તેઓની સકામનિર્જરા હોય? કે અકામનિર્જરા હોય? કેટલાક કહે છે કે-"તેઓને અકામ નિર્જરા જ હોય" માટે આ બાબત પાઠ પૂર્વક ખુલાસો કરવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—જે-**ચરક, પરિવ્રાજક, મિથ્યાદષ્ટિઓ** "અમારે કર્મનો ક્ષય થાઓ." એવી બુદ્ધિથી તપશ્ચર્યા વિગેરે અજ્ઞાન કષ્ટ કરે છે, તેઓને **તત્ત્વાર્થભાષ્ય ટીકા, સમયસાર ટીકા** અને **યોગશાસ્ત્ર ટીકા** વિગેરે ગ્રંથો અનુસાર સકામ નિર્જરા સંભવે છે, કેમકે-**યોગશાસ્ત્ર ચોથા પ્રકાશની ટીકામાં** સકામ નિર્જરાનો હેતુ બાહ્ય, અભ્યંતર બે પ્રકારનો તપ કહ્યો છે, તેમાં છ પ્રકારનો બાહ્ય તપ છે. બાહ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષા હોવાથી પરને પ્રત્યક્ષ હોવાથી કુતીર્થીઓ અને ગૃહસ્થોથી કરાતો હોવાથી બાહ્ય તપ કહેવાય છે. તેમજ "લોકમાં પ્રસિદ્ધ હોવાથી અને કુતિર્થીઓથી પોતાની ઇચ્છાથી સેવાતો હોવાથી, બાહ્ય તપ કહેવાય," એમ **ઉત્તરાધ્યનના ૩૦મા અધ્યયનની ચૌદ હજારી ટીકામાં કહેલ છે.** આ પ્રમાણે છ પ્રકારે બાહ્ય તપનું આચરણ કુતિર્થીઓને છે તેમ કહ્યું. પરંતુ તેઓની નિર્જરા સમકિતીની સકામ નિર્જરાની અપેક્ષાએ થોડી હોય છે, તે વાત **ભગવતીના આઠમા શતકના દશમા ઉદ્દેશામાં देसाराहए** આ સૂત્રમાં કહી છે કે -"બાલ તપસ્વી મોક્ષમાર્ગને થોડા અંશે આરાધે છે, કેમકે તે રૂડા બોધ વિનાનો છે, પણ ક્રિયા કરવામાં તત્પર છે, તે ક્રિયાએ થોડા કર્મોના અંશોની નિર્જરા થતી હોવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને ભાવની ઉત્કટતાથી **વલ્કલચીરિ** વિગેરેની પેઠે થાય પણ છે. કહ્યું છે કે-

आसंबरो अ सेअंबरो अ बुद्धो य अहव अन्नो वा।
समभावभाविअप्पा, लहेइ मुक्खं न संदेहो।।१।।

દિગંબર કે શ્વેતાંબર, બુદ્ધ કે કોઈ અન્ય રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરી સમભાવથી વાસિત થયેલ હોય, તો મોક્ષ પામે છે, તેમાં સંદેહ નથી." હવે જો "તેઓને અકામ નિર્જરા હોય" એમ માનવામાં આવે, તો ભગવતીસૂત્ર પ્રથમ શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં અને ઉવવાઈ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે- "હે ભગવન્! અસંયત, અવિરતિ, પાપકર્મ હણ્યું નથી જેણે તેવો જીવ અહીંથી ચ્યવીને પરલોકમાં દેવ થાય? કે નહિ? ભગવાન ઉત્તર આપે છે કે-"હે ગૌતમ! કોઈક દેવ થાય, અને કોઈક ન થાય." ફરીથી ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે કે- "હે ભગવન્! તેનું શું કારણ? કોઈક થાય, અને કોઈક નહિ." ભગવાને કહ્યું કે, "હે ગૌતમ! જે આ જીવો ઈચ્છા વિના તૃષાએ કરી, ભૂખે કરી, બ્રહ્મચર્ય સેવવાએ કરી, અને ઈચ્છા વિના ટાઢ, તડકો, ડાંશ, મચ્છર, અસ્નાન, પરસેવો, મેલ, કાદવ, દાહ વિગેરેએ કરી અલ્પકાળ અથવા બહુકાળ પોતાના આત્માને કષ્ટ સહન કરાવે છે, અને સહન કરાવીને મરણસમયે મરણ પામીને કોઈ પણ વાણવ્યંતરોમાં દેવપણે ઉપજે છે, અને જે તેવો નથી, તે ઉપજતો નથી." એમ જે બતાવ્યું છે, તે કેવી રીતે ઘટે? કેમકે-સંગ્રહણી વિગેરેમાં चरग-परिव्वाय बंभलोगो जा० ચરક, પરિવ્રાજક બ્રહ્મ દેવલોક સુધી ઉપજે છે," આ વચનથી પાંચમા દેવલોક સુધી તેઓનું ઉપજવું કહેલ છે, માટે વિરોધ આવી પડે છે, તેમજ-હારિભદ્રીયટીકામાં પણ अणुकंपऽकामनिज्जर बालतवे० આ ગાથામાં-અકામ નિર્જરા અને બાલતપ બે ભેદો જુદા ગણાવ્યા, તે ફોકટજ થઈ જાય. કેમકે એક ભેદ અકામ નિર્જરાનો કહે એટલે બાલ તપ તેમાં આવી જાત, તેમાં સમાઈ જાત, પણ બે ભેદ જુદા ગણાવ્યા છે. તેમજ

चउहिं ठाणेहिं जीवा देवाउत्तए कम्मं पकरेंति, तंजहा-सरागसंजमेणं १ संजमासंजमेणं २ बालतवोकम्मेणं ३ अकामनिज्जराए ४-આ સૂત્રની ટીકાનો લેશ ભાગ અહીં આપીએ છીએ-"જીવો ચાર સ્થાને કરી દેવના આયુષ્યનોનો બંધ કરે છે. તેમાં પહેલું-સરાગ સંયમ, એટલે કષાય સહિત ચારિત્ર. કેમકે-વીતરાગને તો આયુષ્યનો બંધ હોતો નથી. બીજું સંયમાઽસંયમ

[સેન પ્રશ્ન-૩૨...]

એટલે દેશસંજમ, ત્રીજું બાળતપ એટલે મિથ્યાદષ્ટિની તપશ્ચર્યા, ચોથું અકામ નિર્જરા એટલે પોતાની ઈચ્છા વિના જે ભૂખ તરસ વિગેરે કષ્ટોનું સહન કરવું પડે તે. આ ચાર કારણોથી જીવો દેવગતિનું આયુષ્ય બાંધે છે," એમ ઠાણાંગ સૂત્રના ચોથા સ્થાનમાં કહેલ છે.

તેમજ-**अकामनिर्जरारूपात्पुण्याज्जन्तोः प्रजायते०** આ શ્લોકમાં "પુણ્ય થકી" એમ જે કહેલ છે, તે પુણ્ય પુણ્યપ્રકૃતિરૂપ નથી, પણ પુણ્યનો અર્થ લાઘવતા છે, તેથી થાવરપણું વિગેરે પમાય છે, પણ "તામલી તાપસ વિગેરેને તો ઈંદ્રપણા વિગેરેની પ્રાપ્તિ થઈ" એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. તેથી તે પ્રાપ્તિ તો સકામ નિર્જરાથી થાય છે. કેમકે-તત્ત્વાર્થ ભાષ્યના નવમા અધ્યાયની ટીકામાં કહ્યું કે- "સકામ નિર્જરાથી દેવોમાં ઈંદ્ર, સામાનિક દેવ વિગેરે સ્થાનો પામે છે." માટે ચરક, પરિવ્રાજક, તામલી તાપસ વિગેરેને સકામ નિર્જરા હતી, એમ સિદ્ધ થાય છે.

શંકા કરે છે કે-**सकामा यमिनां**-આ પદમાં "સાધુઓનેજ સકામ નિર્જરા હોય." એમ માની લઈએ, તો શ્રાવકો અને સમકિતી વિગેરેની શી ગતિ થાય?

ઉત્તરઆપે છે કે-**यमिनां** આ પદ સામાન્યથી કહેલ છે, તેથી શ્રાવક વિગેરે પણ તેમાં આવી જાય છે. તેઓને પણ તરતમપણાએ બાર દેવલોક વિગેરે આપનારી સકામનિર્જરા હોય છે, એમ જણાય છે.

શ્રાવકાદિ આ પદમાં આદિ શબ્દ હોવાથી બાલ તપસ્વીઓને પણ સકામનિર્જરા હોય. કેવી રીતે હોય? સાંભળો- સન્માર્ગ આપવામાં અથવા સકલ કર્મનો ક્ષય કરવામાં જે અસમર્થ છે, તે બાલ કહેવાય, તે પ્રકારનો જે તપ, તે બાલતપ કહેવાય, તે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો, ખાડામાં પડતું મેલવું કે પર્વત ઉપરથી પડવું વિગેરે કાયક્લેશરૂપ છે, અને કાયક્લેશ તે **कायकिलेसो संलीणया य** આ આગમ વચનથી બાહ્ય તપ છે, અને તે સકામ નિર્જરાનો હેતુ છે. ॥૪-૯૫૧॥

પ્રશ્ન: સમ્યગ્દષ્ટિઓ, મિથ્યાદષ્ટિઓ અને પરપક્ષીઓને તપાગચ્છના આચાર્ય મહારાજાઓ વિગેરે પચ્ચક્ખાણ કરાવે છે, તે માર્ગાનુસારી ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—તે તમામ પચ્ચક્ખાણ માર્ગાનુસારી છે, એમ જાણવામાં છે. પરંતુ પચ્ચક્ખાણ કરનાર જે પચ્ચક્ખાણની વિધિ જાણતો ન હોય, તો તેને વિધિ બતાવીને કરાવવું જોઈએ. આટલું વિશેષ જાણવું. ॥ ૪-૯૫૨ ॥

સુરતબંદરના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ચૌદ નિયમનું સ્મરણ કરતી વખતે સચિત્ત અને વિગઈ દ્રવ્ય સંખ્યામાં ગણી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—ચૌદ નિયમનું સ્મરણ કરતી વખતે વિચારણામાં જો કે-**શાસ્ત્રમુજબ** સચિત્ત અને વિકૃતિ દ્રવ્યમાં ગણાય નહિ એમ જણાય છે. તોપણ **આધુનિક** પ્રવૃત્તિથી દ્રવ્યમાં ગણાય છે, એમ જોવામાં આવે છે અને આમ કરવામાં વિશેષે સંવર પણ થાય છે. ॥ ૪-૯૫૩ ॥

પ્રશ્ન: ગુરુઓનો **મૂલસ્તૂપ** એટલે જ્યાં અગ્નિદાહ કર્યો હોય, તે ઉપર બનાવેલી દેરી જેમ માન્ય છે, તે પ્રમાણે બીજે ઠેકાણે બનાવેલી હોય, તો તે પણ માનવા લાયક ખરી? કે નહિ?

ઉત્તર:—જેમ મૂલદેરી માન્ય છે, તેમ બીજે ઠેકાણે રહેલી પણ માન્ય છે. તેમાં કાંઈ પણ શંકા કરવી નહિ. ॥ ૪-૯૫૪ ॥

પ્રશ્ન: દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવા રૂપ સમકિત વ્યાવહારિક સમકિત કહેવાય? કે નિશ્ચય સમકિત કહેવાય?

ઉત્તર:—**जीवाइ-नव-पयत्थे, जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं।**
भावेण सद्दहंतो, अयाणमाणेऽवि सम्मत्तं॥१॥

"જે જીવાદિક નવ પદાર્થોને જાણે છે, તેને સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે. અને નહિ જાણનારો ભાવે કરી સદ્દહતો હોય, તો તેને પણ સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે." આ પ્રમાણે **નવતત્ત્વગ્રંથ**માં છે.

शम-संवेग-निर्वेदा-ऽनुकम्पा-ऽऽस्तिक्य-लक्षणैः।
लक्षणैः पञ्चभिः सम्यक्, सम्यक्त्वमिदमुच्यते॥१॥

"શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિકતા રૂપ પાંચ લક્ષણોએ કરી જે ઓળખાય છે, તે સમ્યક્-ઉત્તમ સમકિત કહેવાય છે." આ પ્રકારે **યોગશાસ્ત્રના બીજા પ્રકાશમાં** છે.

दर्शन-मोहनीय-कर्मोपशमादि-समुत्थोऽर्हदुक्त-तत्त्वश्रद्धान-रूपः शुभ आत्म-परिणामः सम्यक्त्वम्-

"દર્શનમોહનીય કર્મના ઉપશમ વિગેરેથી ઉપજેલ જે અરિહંત મહારાજાએ કહેલ નવતત્ત્વના શ્રદ્ધાન સ્વરૂપ આત્મપરિણામ તે સમકિત કહેવાય છે." એમ વંદારુવૃત્તિ ગ્રંથમાં કહ્યું છે. આ ગ્રંથો પ્રમાણે જીવાદિકનું શ્રદ્ધાન=ઉપશમાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલ શ્રદ્ધાસ્વરૂપ આત્મપરિણામ તે નિશ્ચય સમકિત છે. અને

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः।
धर्मे च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते॥१॥
जिनो देवः कृपा धर्मो गुरवो यत्र साधवः।

"દેવમાં દેવપણાની બુદ્ધિ અને ગુરુમાં ગુરુબુદ્ધિ અને ધર્મમાં ધર્મબુદ્ધિ શુદ્ધ હોય, એ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, જેમાં (=જે શ્રાવકપણામાં) જિનેશ્વર દેવ છે, જીવ ઉપર દયા ધર્મ છે, અને ગુરુ, નિર્ગ્રન્થ સાધુઓ છે." આ પ્રમાણે દેવ, ગુરુ, ધર્મનું માનવું થાય, તે વ્યવહાર સમકિત છે. કેમકે-કહેલ છે કે-

निच्छयओ सम्मत्तं, नाणाइमयं सुहं च परिणामं।
इयरं पुण तुह समए, भणिअं सम्मत्तहेउत्ति॥१॥

"જ્ઞાનાદિમય શુભ પરિણામ નિશ્ચયથી સમકિત છે; અને બીજા પ્રકારો આપના શાસનમાં સમકિતના કારણ કહેલ છે."॥૪-૯૫૫॥

દીવબંદરના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ગૌતમપડઘા તપમાં પાત્રામાં પહેલું નાણું મૂકાય છે. તે નાણું જ્ઞાનના કામમાં આવે? કે બીજા કામમાં પણ વપરાય? અને તે તપ ક્યા ગ્રંથમાં કહેલ છે?

ઉત્તર:—ગૌતમપડઘો તપ આચારદિનકર ગ્રંથમાં કહેલ છે. પરંતુ તેમાં નાણું મૂકવાનું કહેલ નથી, જો કોઈ ઠેકાણે પણ પ્રસિદ્ધિથી નાણું મૂકાય, તો તે જ્ઞાનદ્રવ્ય થતું નથી. પરંતુ તે દ્રવ્ય સાધુઓને ભણાવવામાં અથવા વૈદ્યવિગેરેના કામમાં વપરાય છે.॥૪-૯૫૬॥

પ્રશ્ન: કાલિકાચાર્ય મહારાજાએ પક્ખીના દિવસમાં ચોમાસી પ્રતિક્રમણ આચર્યું, તેમાં પ્રતિક્રમણો ઘટે છે, તેનું કેમ?

ઉત્તર:— પ્રતિક્રમણો ઓછા થાય, કે વધતા થાય, તેમાં કાંઈ વિશેષતા નથી. કેમકે-**પૂર્વાચાર્યોની આચરણા** જ અહીં પ્રમાણભૂત છે. **કલ્પસૂત્રનું** શ્રાવકોને સંભળાવવાનું જેમ **પૂર્વાચાર્યોની** આચરણાથીજ થાય છે, તેમ અહીં પણ સમજવું. ॥૪-૯૫૭॥

પ્રશ્ન: **जइआ होही पुच्छा, जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइया।**
इक्कस्स निगोयस्स अ, अणंतभागोअ सिद्धि-गओ॥१॥
उत्तम-नर-पंचुत्तर-तायत्तीसा य पुव्व-धर इंदा।
केवलि-गण-हर-दिक्खिय-सासण-सुर-देवया भव्वा॥२॥

આ બે ગાથાઓ કયા મૂલ ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:— તે બે ગાથા છૂટા પાનાઓમાં જોવામાં આવે છે. ॥૪-૯૫૮॥

પ્રશ્ન: પોસહમાં અને સામાયિકમાં સો હાથથી બહાર જવાનું થાય, તો **ઈરિયાવહિયા** પડિક્કમીને **ગમણાગમણે** આલોવાય? કે નહિ?

ઉત્તર:— "પોસહમાં સો હાથથી બહાર જવાયું હોય તો **ઈરિયાવહિયા પડિક્કમી ગમણાગમણે** આલોવવા પડે છે." એમ **સામાચારીમાં** કહેલ છે. પણ સામાયિકમાં તો સો હાથથી બહાર જવાનું કહેલ નથી. ॥૪-૯૫૯॥

પ્રશ્ન: **जं जं चयइ सचित्तं, सम्मं भावेण सुद्धहियअेणं।**
नहु तेसु तेसु जोणिसुं,पावइ दुक्खाइं तिक्खाइं॥ १ ॥

"શુદ્ધ હૃદયથી સારા ભાવે કરી જે જે સચિત્ત વસ્તુ ખાવાનો ત્યાગ કરે છે, તે જીવોને તે તે યોનિઓમાં જઈ તીવ્ર દુ:ખો વેઠવા પડતા નથી" આ ગાથા કયા ગ્રંથમાં છે?

ઉત્તર:— આ ગાથા છૂટા પાનામાં જોવામાં આવે છે. ॥૪-૯૬૦॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકોને પોસહમાં **ત્રિકાલ દેવવંદન** કરવું પડે છે, તે કયા ગ્રંથમાં કહ્યું છે?

ઉત્તર:— ભવ્યપુરુષ જિનેશ્વરોનું ચૈત્યવંદન ત્રણ સંધ્યાએ કરે છે. એમ **પ્રવચન-સારોદ્ધારની ટીકામાં** કહેલ છે. તેમજ- **अज्ज पभिई जावज्जीवं ति-कालिअं अणुदिणं अणुत्तावलेगग्ग-चित्तेणं चिइए वंदेयव्वा-** "આજથી માંડી દરેક દિવસે ત્રણેય કાલમાં જાવજ્જીવ સુધી ઉતાવળ વિના એકાગ્ર મનવાળા થઈને ચૈત્યો વાંદવા."-આ **મહાનિશીથના ત્રીજા અધ્યયનમાં**

ત્રિકાળ ચૈત્યવંદન કરવા તે જઘન્યથી શ્રાવકનો આચાર કહેલ છે. અને તે

नवकारेण जहन्ना, चिइवंदण मज्झ दंड-थुईजुअला।
पणदंडथुइचउक्कग-थयपणिहाणेहिं उक्कोसा॥१॥

"નમસ્કારે કરી જઘન્ય ચૈત્યવંદન થાય, અને દંડક અને સ્તુતિયુગલે મધ્યમ થાય, અને પાંચ **નમુત્થુણં**, સ્તુતિ ચાર, સ્તવ અને પ્રણિધાને કરી ઉત્કૃષ્ટ થાય છે." **ભાષ્યની** આ ગાથામાં છેલ્લે વર્ણવેલું ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન છે, તે ગ્રહણ કરવું. તે **ઈરિયાવહિયા** કરવા પૂર્વક કરાય છે. પણ જઘન્ય અને મધ્યમ માટે તે પ્રમાણે નથી.

આ પ્રકારે દરરોજ ત્રિકાલ ચૈત્યવંદન કરવાનો શ્રાવકનો જઘન્ય આચાર છે. અને તે આચાર પોસાતીઓએ અવશ્ય કરવો જ જોઈએ. નહિંતર, શ્રાવકોને પોસહ વિગેરે કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ આચારનું આરાધન ક્યાંથી થાય? કેમકે-કોઈપણ ઠેકાણે રોજ કરવામાં આવતો અવિરોધિ જઘન્ય આચાર છોડીને ઉત્કૃષ્ટ આચારની આરાધના થાય, તેવું જોયું પણ નથી; અને સાંભલ્યું પણ નથી. જો જઘન્ય આચાર પાળવામાં ન આવે, તો ઉત્કૃષ્ટ આચારની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ થાય છે.

આ કારણથી જ શ્રાવકના અણુવ્રતાદિક વિશિષ્ટ આચારોની આરાધના કરવાની ઈચ્છાવાળો શ્રાવક, **ભગવંતે** કહેલ તત્ત્વાદિકની શ્રદ્ધા વિગેરે જઘન્ય આચારોનું ઉલ્લંઘન કર્યા સિવાય જ અણુવ્રત વિગેરે વિશિષ્ટ આચારનો આરાધક થઈ શકે છે. નહિંતર તો, આરાધક થઈ શકતો નથી. તેથી **પ્રવચન સારોદ્ધારની ટીકા** અને **મહાનિશીથ** વિગેરે ગ્રંથો, અને **પરંપરા મુજબ** પોસાતીઓને ત્રિકાલ ચૈત્યવંદન કરવાનું યુક્તિયુક્ત છે. નહિંતર તો ઉત્કૃષ્ટ આચારની આરાધના ઘટી શકે નહિ, એ જાણવું. ॥૪-૯૬૧॥

પ્રશ્ન: પહેલાં સાધુઓ યોગ કરીને બારે **અંગો** ભણતા હતા? કે એમને એમ ભણતા હતા?

ઉત્તર:—પહેલાં યોગો વહન કરીને બાર **અંગો** સાધુઓ ભણતા હતા. કદાચિત્ "કોઈ યોગવહન કર્યા સિવાય પણ **દ્વાદશાંગી** ભણ્યા" એવું શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવે છે, પરંતુ તે ચર્ચાનો વિષય નથી. કેમકે-તે **આગમ વ્યવહારી** હતા-**આગમ વ્યવહારી** જે પ્રકારે લાભ જાણે, તે પ્રમાણે કરે છે. ॥૪-૯૬૨॥

પ્રશ્ન : ગણિવિજ્જા **પયન્નામાં** નવ ક્ષેત્રો કહેલ છે, તે શી રીતે છે?

ઉત્તર :— સાતક્ષેત્રો તો-પ્રતિમા, ચૈત્ય, જ્ઞાન અને સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, આ પ્રસિદ્ધ છે. પ્રતિષ્ઠા અને તીર્થયાત્રા આ બે ક્ષેત્રો તેમાં ઉમેરવાથી નવ ક્ષેત્રો થાય છે. ॥૪-૯૬૩॥

પ્રશ્ન : વ્યવહાર રાશિમાં આવેલો જીવ ફરીથી સૂક્ષ્મનિગોદમાં જાય? કે નહિ?

ઉત્તર :— સૂક્ષ્મનિગોદમાં તે ફરીથી જઈ શકે છે, પરંતુ તે જીવ વ્યવહારી જ ગણાય છે. ॥૪-૯૬૪॥

પ્રશ્ન : પોસાતી શ્રાવક સાધુઓને આહાર-પાણી વિગેરે આપી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર :— ઘરના મનુષ્યોને પૂછીને પોસહમાં રહેલ શ્રાવક સાધુઓને આહારાદિ આપી શકે છે, એવા અક્ષરો છે. ॥૪-૯૬૫॥

નવીનનગરના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન : જે જીવ અંતર્મુહૂર્ત કાલ પણ સમ્યક્ત્વને સ્પર્શે છે, તે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તની સ્થિતિવાળો કહેવાય છે, અને ક્રિયાવાદી એક પુદ્ગલ પરાવર્ત સ્થિતિવાળો નિશ્ચયે **શુક્લ પાક્ષિક** સંભળાય છે, તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર :— "સમકિતી અને મિથ્યાદૃષ્ટિ એ બન્નેય ક્રિયાવાદી ભવ્ય અને શુક્લ પાક્ષિક જાણવા, તે નક્કી એક પુદ્ગલ પરાવર્તમાં સિદ્ધિપદને પામે છે." આ પ્રકારના અક્ષરો **દશાશ્રુતસ્કંધની ચૂર્ણિમાં** છે. પણ સમકિતી અને મિથ્યાદૃષ્ટિનું [માં અનુગત થઈ શકે તેવું ક્રિયાવાદિત્વ રૂપ] એક સામાન્ય લક્ષણ જાણવું. કેમકે-**મલધારી હેમચંદ્રસૂરિકૃત પુષ્પમાલાની ટીકામાં** અંતો મુહુત્તમિત્તંપિ૦ આ ગાથાના વ્યાખ્યાન મુજબ "પુદ્ગલ પરાવર્ત સંસાર બાકી રહે, ત્યારે શુક્લ પાક્ષિક કહેવાય." એમ જણાય છે. વિશેષ સ્વરૂપ તેમના ગ્રંથોથી જાણી લેવું. **શ્રાવક પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર ટીકામાં** "સમકિતી અને મિથ્યાદૃષ્ટિને દેશેઉણ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત સંસાર બાકી રહે, ત્યારે **શુક્લ પાક્ષિક** કહેવાય છે, અને જેને તેના કરતાં અધિક સંસાર હોય, તે **કૃષ્ણ પાક્ષિક** કહેવાય છે." એમ કહેલ છે. પરંતુ તે મતાન્તર સંભવે છે. ॥૪-૯૬૬॥

પ્રશ્ન : ૩૬૩ પાખંડીઓમાં ૧૮૦ ભેદો ક્રિયાવાદીના છે, તે સમકિતીઓ હોય? કે મિથ્યાદૃષ્ટિઓ હોય?

ઉત્તર:— ૧૮૦ ભેદવાળા ક્રિયાવાદીઓ મિથ્યાદષ્ટિઓ હોય, એમ જાણવું. ॥૪-૯૬૭॥

પ્રશ્ન: કેવળ દૂધની રાંધેલી ક્ષીર બીજે દિવસે સાધુઓને વહોરવી કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—કેવળ દૂધથી બનાવેલી ક્ષીર અને બીજી પણ ક્ષીર વાસી થયેલ હોય, તે સાધુઓને પરંપરાપ્રમાણથી લેવી કલ્પે નહિ, અને કરંબો તો નવી છાશ વિગેરેના સંસ્કારને લાયક હોવાથી કલ્પે છે. ॥૪-૯૬૮॥

સીસાંગના શ્રીસંઘનો પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન: મીઠું ભક્ષ્ય? કે અભક્ષ્ય છે?

ઉત્તર:—૨૨ અભક્ષ્યના નામોમાં સાક્ષાત્ મીઠાનું નામ દેખાતું નથી, તેથી સર્વથા "અભક્ષ્ય છે" એમ કહી શકાય નહિ. પરંતુ "જેઓ વિવેકી છે, તેઓ ભોજન અવસરે પ્રાસુક મીઠું એટલે બલવન વાપરે છે, પણ સચિત્ત મીઠું વાપરતા નથી." આવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં છે. ॥૪-૯૬૯॥

મહેમદાવાદના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: કેરીના ગોટલાના રસ મિશ્રિત છાશ અને સાકર ખાંડ વિગેરે મીઠા રસ મિશ્રિત છાશ અથવા ઉષ્ણ અને ઠંડું પાણી અથવા વરસાદનું અને કુવાનું પાણી એક દ્રવ્ય ગણાય? કે જુદા જુદા દ્રવ્ય ગણાય?

ઉત્તર:— ખાટી, મધુરી છાશ વિગેરે એક દ્રવ્ય ગણાય છે. ॥૪-૯૭૦॥

પ્રશ્ન: પ્રભાતે ઉપવાસ કરી સાંજે રાત્રિપોસહ કરે, તથા આયંબિલ કરી રાત્રિ દિવસનો પોસહ કરે, તે ઉપધાનની આલોયણમાં ગણી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:— ઉપવાસ કરીને પ્રભાતે જ જેણે દિવસ રાત્રિનો સંપૂર્ણ પોસહ કર્યો હોય, તે ઉપધાનની આલોયણમાં ગણી શકાય છે. બીજો પોસહ ગણી શકાતો નથી. ॥૪-૯૭૧॥

પ્રશ્ન: ઉપધાનની વાચના સવારે લેવાની ભૂલી ગયા હોય, તો સાંજે ક્રિયા કર્યા પછી લેવાય? કે બીજે દિવસે લેવાય? જો બીજે દિવસે લેવાય, તો તે દિવસ કઇ વાચનામાં ગણાય?

ઉત્તર:— પ્રભાતે વાચના લેવાનું ભૂલી ગયા હોય, તો સાંજે ક્રિયા કરી રહ્યા

પછી લેવાય, અને સાંજે પણ ભૂલી ગયા હોય તો બીજે દિવસે પવેણાની ક્રિયા કર્યા પહેલાં લઈ શકાય છે, અને તે દિવસ આવતી-આગલી વાચનામાં ગણાય છે. ॥૪-૯૭૨॥

પ્રશ્ન: સર્વ તીર્થંકરોની માતાઓ **કલ્પસૂત્રમાં** કહેલા ક્રમ પ્રમાણે ચૌદ સ્વપ્ના જુએ? કે અનાનુપૂર્વીએ એટલે બીજક્રમે પણ દેખે?

ઉત્તર:—પ્રાયે કરી જિનેશ્વરની માતાઓ **કલ્પસૂત્ર** કથિત ક્રમ પ્રમાણે દેખે છે, અને કેટલાક તીર્થંકરની માતાઓ એક સ્વપ્નને બીજ ક્રમે પણ દેખે છે. જેમ **ઋષભદેવની માતાએ** પહેલો બળદ દેખ્યો, અને વીર ભગવાનની માતાએ પ્રથમ સિંહ દેખ્યો હતો, એમ જાણવું. ॥૪-૯૭૩॥

સાચોરના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: આલોયણામાં આવેલ સ્વાધ્યાય, **ઈરિયાવહિયા** પડિક્કમીને કરવો સૂઝે? કે નહિ?

ઉત્તર:—"આલોયણનો સ્વાધ્યાય **ઈરિયાવહિયા** કરીને કરવો સુઝે છે" એમ **શાસ્ત્રમાં** અક્ષરો છે. કદાચિત્ **ઈરિયાવહિયા** ભૂલી જવાય તો પણ વિધિ પૂર્વક કરવાનો ઉદ્યમ કરવો. ॥૪-૯૭૪॥

પ્રશ્ન: બાર વ્રતધારી શ્રાવક ચૌદ નિયમો દરરોજ યાદ કરીને લે? કે નહિ? અને સંક્ષેપે? કે નહિ?

ઉત્તર:—બાર વ્રતધારી શ્રાવક ચૌદ નિયમો દરરોજ સંભારે, અને સંક્ષેપે. જો સ્મરણ ન રહેતું હોય, તો પણ સ્મરણ રહે, તેમ ઉદ્યમ કરવો જોઈએ. ॥૪-૯૭૫॥

પ્રશ્ન: **આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને પંન્યાસોના** પગલા દેરાસરમાં પધરાવેલા હોય છે, તેની જિનપૂજા માટેના ચંદન, કેસર અને ફૂલો વિગેરેથી પૂજા કરી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—મુખ્ય વિધિએ **ઉપાધ્યાય** અને **પંન્યાસોના** પગલા કરવાની રીત **પરંપરાએ** જાણેલ નથી, પણ સ્વર્ગવાસી થયેલ આચાર્યના પગલા કરવાની રીત છે. તેથી જિનપૂજા માટે લાવેલ ચંદન વિગેરેથી તેમના પગલાની પૂજા થાય નહિ. કેમકે-તે દેવદ્રવ્ય છે. અને જો ચંદન વિગેરે સાધારણ દ્રવ્યનું

[સેન પ્રશ્ન-૩૩...]

હોય, તો તેનાથી પ્રભુપ્રતિમાની પૂજા કર્યા પછી પગલાની પૂજા કરવી જોઈએ. પરંતુ પહેલાં પગલાની અને પછી પ્રભુપ્રતિમાની, તે દ્રવ્યથી પૂજા કરવામાં આવે, તો પ્રભુની આશાતના થાય છે. માટે તેમ ન કરવું. ॥૪-૯૭૬॥

પ્રશ્ન: **વસ્તુપાલ, તેજપાલ** પહેલાં **દશા** સાંભળ્યા હતા, પણ **જુના પ્રબંધને** આશ્રયીને **પં. પદ્મસાગર ગણિએ વીશા** કહેલા છે, તે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર:—તેના પિતા **આસરાજે સંઘવી આભુની** વિધવા **પુત્રી કુમારદેવી** સાથે "તેણીની કુક્ષિમાં પુત્રરત્નની ઉત્પત્તિ થશે" એમ **હેમપ્રભસૂરીશ્વરના વચનથી** જાણી, સંબંધ કર્યો, પછીથી ચાર પુત્રો અને સાત પુત્રીઓ થઈ, એમ **વસ્તુપાલ, તેજપાલ પ્રબંધ ગ્રંથમાં** લખ્યું છે, તેમજ **પરંપરાએ** પણ આ પ્રમાણે જ કહેવાય છે. તેમજ **પં. પદ્મસાગર ગણિએ બનાવેલ પ્રબંધમાં** પણ **આસરાજને વીસો પોરવાડ** કહેલ નથી, પરંતુ સામાન્યથી **પોરવાડ** કહેલ છે, વળી પહેલાં તે **વીસો પોરવાડ** હતો, તેથી **વીસો પોરવાડ** કહેવાય તે પણ યુક્ત છે. ॥૪-૯૭૭॥

પ્રશ્ન: આઠમી અને નવમી શ્રાવક પડિમામાં આરંભનો ત્યાગ અને દશમી પડિમામાં સાવદ્ય આહારનું વર્જન કરાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—આઠમી પડિમામાં આઠ માસ સુધી પોતાના શરીરથી આરંભનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે, અને નવમી પડિમામાં નવ માસ સુધી પરની પાસે પણ આરંભ કરાવાતો નથી, અને દશમી પડિમામાં તો પોતાના માટે બનેલ આહાર, પાણી વિગેરેનો પણ ત્યાગ કરવામાં આવે છે, પરને માટે બનેલ આહાર પાણી વિગેરે ગ્રહણ કરાય છે. ॥૪-૯૭૮॥

પ્રશ્ન: **પ્રમત્ત** ગુણઠાણે રહેલ સાધુઓને **मज्जं विसयकसाया०** આ ગાથામાં બતાવેલ પાંચ પ્રકારનો પ્રમાદ કેવી રીતે સંભવે?

ઉત્તર:—**પ્રમત્ત** ગુણઠાણે રહેલ સાધુઓને પાંચ પ્રકારનો પ્રમાદ, મદિરા સદા અભક્ષ્ય હોવાથી કલ્પે નહિ, તેથી સંભવ મુજબ હોય છે. ॥૪-૯૭૯॥

પ્રશ્ન: **अवंगुअदुवारे**-આ પદનો અર્થ જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર:—**अवंगुअदुवारे** "કમાડો વિગેરેથી બારણા બંધ કર્યા વિનાના શ્રાવકો હોય છે." કેમકે-સમકિતની પ્રાપ્તિ થઈ હોવાથી કોઈપણ પાખંડીથી બીતા

નથી. અને સારો માર્ગ પકડેલ હોવાથી સદા ઉઘાડે માથે રહે છે, એ ભાવ છે. એમ **વૃદ્ધ પુરુષોએ** આ પદની વ્યાખ્યા કરી છે. અને બીજાઓ તો કહે છે કે "જેઓએ ઉદારતાથી ભિક્ષુકને પેસવાને માટે બારણાં બંધ કર્યા નથી" આવો **અર્થ ભગવતી સૂત્ર પાંચમા ઉદ્દેશાની ટીકામાં** કહેલ છે. ॥૪-૯૮૦॥

પ્રશ્ન: કોઈક **પરપક્ષી** પ્રાર્થના કરે, કે "**ઉપદેશમાલા ગ્રંથની** ગાથામાં જોઈ આપો તો" તો તેને માટે **ઉપદેશમાલાની** ગાથા જોવામાં દૂષણ લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો તે **પરપક્ષી** સરલ સ્વભાવે પ્રાર્થના કરે, તો તેને માટે ઉપદેશ માલાની ગાથા જોવામાં સર્વથા દૂષણ લાગે, તેમ જાણવામાં નથી. ॥૪-૯૮૧॥

પ્રશ્ન: **પરપક્ષીઓને પ્રતિમા, સ્થાપનાચાર્ય** વિગેરે **પ્રતિષ્ઠા** કરીને આપી શકાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો તેનાથી તેની આશાતના ન થાય, તો **પ્રતિષ્ઠા** કરીને અર્પણ કરવામાં કોઈ પણ હરકત નથી. ॥૪-૯૮૨॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકે અણસણ કર્યું હોય, તેને તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણ કરાવીને રાત્રિમાં ઉષ્ણ પાણી પાવાથી અણસણને દૂષણ લાગે? કે નહિ?

ઉત્તર:—તેવા કારણે અણસણ દૂષિત થાય નહીં. ॥૪-૯૮૩॥

ભિન્નમાલના શ્રીસંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: ખીલેલું પુષ્પ અને તેના નાળમાં તથા દાંડામાં જીવો સંખ્યાત હોય? કે અસંખ્ય હોય?

ઉત્તર:—'કેટલાંક ફુલોમાં સંખ્યાત જીવો હોય, અને કેટલાકમાં અસંખ્ય હોય, અને કેટલાકમાં અનન્ત પણ જીવો હોય" એમ **પન્નવણા સૂત્ર વિગેરેમાં** કહેલ છે. પણ **જાઈનાં** પુષ્પોમાં તો સંખ્યાત જ કહ્યા છે. ॥૪-૯૮૪॥

પ્રશ્ન: સામાયિક, પોસહ, વિગેરેમાં ઉપવાસ કર્યો હોય, તો સાંજની પડિલેહણમાં મુહપત્તિ પડિલેહી પચ્ચક્ખાણ કરાવાય છે, અને એકાસણું વિગેરે કર્યું હોય, તો વાંદણાં દેવડાવીને પચ્ચક્ખાણ કરાવાય છે. તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—**સામાચારી વિગેરે** ગ્રંથોમાં "ભોજન કર્યું હોય, તો વાંદણાં દેવડાવી

પચ્ચક્ખાણ કરાવવું" એવા અક્ષરો છે. અને ઉપવાસમાં વાંદણાંનો અધિકાર નથી. પણ મુહપત્તિ તો પડિલેહવી જોઈએ. કેમકે "તે વિના પચ્ચક્ખાણ શુદ્ધ થતું નથી." એમ સામાચારી છે. તેમજ ઉપધાનમાં પણ તે પ્રમાણે જ કરાવાય છે. ॥૪-૯૮૫॥

પ્રશ્ન: પ્રતિક્રમણમાં દેવ વાંદીને ભગવાનહં વિગેરે ચાર ખમાસણાં દેવાય છે, તે **ક્રિયાસંબદ્ધ** છે? કે નહિ? તેમજ પાટના આચાર્યનું જુદું ખમાસમણું દેવું? કે નહિ?

ઉત્તર:—તે ચારે ખમાસમણાં **ક્રિયાસંબદ્ધ** છે. તેમાં સર્વે તીર્થંકરો પણ વંદાઈ જાય છે, પણ જેઓ વિશેષથી ગુરુને તથા **પટ્ટાચાર્યને** વંદે છે, તે ઉચિત સાચવવા માટે છે. ॥૪-૯૮૬॥

પ્રશ્ન: પહેલે દિવસે ચોવિહાર ઉપવાસ કરી બીજા દિવસે ભાવના થતાં પહેલા દિવસનો ઉપવાસ ભેળવી, છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વિગેરે પચ્ચક્ખાણ કરી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પહેલે દિવસે એક ઉપવાસ કર્યો હોય તેમ બીજે દિવસે એક ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ લઈ શકે, પણ છઠ્ઠનું પચ્ચક્ખાણ લઈ શકે નહિ, જો બીજે દિવસે છઠ્ઠ વિગેરે પચ્ચક્ખાણ લે, તો આગળ તરત ત્રીજે ઉપવાસ વિગેરે કરવાં પડે, આવી **સામાચારી** છે. ॥૪-૯૮૭॥

બિભીતકના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: કેવળી **સમુદ્‌ઘાત** કર્યા પછી કેટલા વખત સુધી સંસારમાં રહે?

ઉત્તર:—"**સમુદ્‌ઘાત** કર્યા પછી કેવલી અંતર્મુહૂર્ત સંસારમાં રહે છે, અને પીઠ, ફલક વિગેરેને પાછા આપી; **શૈલેશીકરણની** શરૂઆત કરે છે." આવા અક્ષરો **વિશેષાવશ્યક સૂત્રમાં** છે. વળી તેમાં "છ માસ રહે" તેમ કોઈક કહેતા હોય, તેને દૂષિત ઠરાવ્યું છે. તેથી અંતર્મુહૂર્ત આયુષ્ય બાકી રહે, તે વખતે જ કેવળી **સમુદ્‌ઘાત** કરવાની શરૂઆત કરે છે. બીજા નહિ, એમ જાણવું. ॥૪-૯૮૮॥

પ્રશ્ન: ભવનપતિ દેવોનાં ભવનો ક્યાં છે.?

ઉત્તર:—**રત્નપ્રભાના** ઉપર નીચેના એક એક હજાર યોજન છોડીને વચગાળામાં સર્વ ઠેકાણે ભવનો છે, એમ જણાય છે. કેમકે-**અનુયોગ દ્વાર સૂત્રની**

ટીકામાં "નરકાવાસની બાજુમાં ભવનપતિના ભવનો" કહેલા છે, તે જાણવું. ॥૪-૯૮૯॥

જાલોરના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: તિવિહાર ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ અને બીજા પચ્ચક્ખાણ કેવી રીતે પારી શકાય? તે જણાવવા મહેર કરશો?

ઉત્તર:—**उपवास कीधुं तिविहार, नमुक्कारसी, पोरिसी, पुरिमुड्ढादिक कीधुं पाणहार, पच्चक्खाण फासिअं, पालिअं, सोहिअं, तिरिअं, किट्टिअं, आराहिअं, जं च नाराहिअं, तस्स मिच्छा मि दुक्कडं.** આ પ્રકારે ઉપવાસ પારવાની રીત **વૃદ્ધપરંપરાએ** જાણવી. હમણાં કેટલાક શ્રાવકો-**उपवास कीधुं तेविहार नमुक्कारसि, पुरिमुड्ढादिक कीधो चउविहार, पच्चक्खाण फासिअं पालिअं सोहिअं तीरिअं किट्टिअं आराहिअं जं च नाराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं.** આ પ્રકારે પણ પાળે છે. તેમજ **नमुक्कारसि, पोरिसि, पुरिमुड्ढादिक कीधुं चउव्विहार एकासणं, बिआसणं कीधुं तिविहार, चउव्विहार पच्चक्खाण फासिअं, पालिअं....** વિગેરે પાઠે કરી બીજા પચ્ચક્ખાણ પારવાની રીત **પરંપરાએ** ચાલી આવે છે, તે જાણવી. ॥૪-૯૯૦॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકો પોસહમાં સાંજના પડિલેહણનો કાજો ક્યારે લે?

ઉત્તર:—શ્રાવકો પોસહમાં સાંજની પડિલેહણાના બે આદેશો માંગીને આસન અને ચરવળો પડિલેહીને, અને જો એકાસણું હોય, તો ધોતીયું પણ બદલીને પડિલેહણા પડિલેહાવો આ આદેશ માંગે છે, તે પછી કાજો લે છે. એમ **શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે** ગ્રંથોમાં કહેલ છે. પછી ઉપધિ પડિલેહીને કાજો કાઢીને પરઠવે છે, એવી **પરંપરા** છે. ॥૪-૯૯૧॥

પ્રશ્ન: **શ્રાદ્ધવિધિ** ગ્રંથ મુજબ જલમાર્ગથી સો યોજનથી અને સ્થલમાર્ગથી સાઠ યોજનથી આવેલ હરડે વિગેરે વસ્તુઓ પ્રાસુક થાય છે, તેવી રીતે **અમદાવાદમાં** થયેલ સચિત્ત વસ્તુઓ નાલીયેર વિગેરે **ઉગ્રસેન** (મથુરા) નગર વિગેરે ઠેકાણે ગઈ હોય, તે પ્રાસુક થાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—**શ્રાદ્ધવિધિ** ગ્રંથ મુજબ જલમાર્ગથી ૧૦૦ યોજન અને સ્થલમાર્ગે ૬૦ યોજનથી આવેલી સર્વ વસ્તુઓ પ્રાસુક થઈ જાય છે, પરંતુ જે

આચીર્ણ હોય, તે ગ્રહણ કરાય છે, પણ બીજી નહિ, તેમજ મીઠું અગ્નિએ પકાવેલું હોય, તે જ **આચીર્ણ** છે. તેમજ **અમદાવાદથી ઉગ્રસેન નગર વિગેરેમાં** ગયેલી વસ્તુઓ પ્રાસુક થઈ શકે છે, પરંતુ **અનાચીર્ણ** છે. ॥૪-૯૯૨॥

પાલીના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: પડિમાધર શ્રાવકે આણેલો આહાર સાધુઓ ગ્રહણ કરી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—પડિમાધર શ્રાવક પોતાને માટે લાવેલો આહાર જો સાધુઓને વહોરાવે, તો લેવો કલ્પે છે. ॥૪-૯૯૩॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકો **નવકારમંત્ર અનાનુપૂર્વીએ** ગણી શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—શ્રાવકોને **આનુપૂર્વી** અને **અનાનુપૂર્વીએ નવકાર** ગણવાનો અધિકાર **શાસ્ત્ર** અનુસાર જણાય છે. ॥૪-૯૯૪॥

માલપુરના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: પુંજણીએ કરી વાયરો નાંખવામાં લાભ છે? કે અલાભ?

ઉત્તર:—મુખ્ય વૃત્તિએ પુંજણીએ કરી વાયરો નાંખવો જાણ્યો નથી, પરંતુ ગુર્વાદિકને માંખીયો ઉડાડવા વાયરો નાંખવામાં લાભ છે, પણ તોટો નથી. કેમકે ગુરુ ઉપર બેસતી માખીઓ ઉડાડવામાં ગુરુભક્તિ જ છે. ॥૪-૯૯૫॥

પ્રશ્ન: "રાત્રિમાં તમામ અન્ન-પાણીમાં તદ્રૂપ સૂક્ષ્મ જીવો ઉપજે છે, અને પ્રભાતે નાશ પામે છે," તે વાત સત્ય છે? કે અસત્ય?

ઉત્તર:—"સમગ્ર અન્નપાણીમાં રાત્રિએ સૂક્ષ્મ જીવો ઉપજે, અને સવારે નાશ પામી જાય." આ વાત **શાસ્ત્રમાં** કોઈ પણ ઠેકાણે લખેલી જાણવામાં નથી. ॥૪-૯૯૬॥

ઉણીયારના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો

પ્રશ્ન: વડાકલ્પને દિવસે પોસહ કરવામાં લાભ છે? કે પૂજા કરવામાં?

ઉત્તર:—**મુખ્ય વૃત્તિએ** પોસહ કરવામાં મહાન્ લાભ છે. પરંતુ કારણ વિશેષ હોય, તો જેવો અવસર હોય તે પ્રમાણે કરવામાં લાભ જ છે. કેમકે **જૈનશાસનમાં એકાન્તવાદ** નથી. ॥૪-૯૯૭॥

પ્રશ્ન: **સંવચ્છરીના** દિવસે સોપારી સહિત નાણાની પ્રભાવના અપાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—સંવચ્છરી દિને સોપારી સહિત કે રહિત પ્રભાવના આપી શકાય છે, પછી તો જે ગામમાં જે રીતે હોય, તે મુજબ વર્તવું. ॥૪-૯૯૮॥

મેદિનીદ્રંગના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: પક્ખીમાં ૧૨ લોગસ્સ, ચોમાસીમાં ૨૦ અને સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં ૪૦ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે, તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—પક્ખી વિગેરેમાં જે કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે, તે પ્રતિક્રમણ કરનારાઓને જે અતિચારની શુદ્ધિ થઈ ન હોય, તે અતિચારની શુદ્ધિ માટે કરાય છે, અને દરરોજના પ્રતિક્રમણમાં કાઉસ્સગ્ગની સંખ્યાના નિયમમાં તો આજ્ઞા **પ્રમાણ** છે. ॥૪-૯૯૯॥

પ્રશ્ન: વીરભગવાન સહિત હીરસૂરીશ્વર મહારાજની પ્રતિમા પાસે જે દેવવંદન કરાય, તે વાસક્ષેપ કરીને કરાય? કે એમને એમ કરાય?

ઉત્તર:—ગુરુપ્રતિમા પાસે દેવ વાંદવા કલ્પે નહિ, અને જો **તીર્થંકરની પ્રતિમા પટ્ટ વિગેરેમાં** આલેખેલી હોય, તો **વાસક્ષેપ** નાંખીનેજ તેની પાસે દેવ વાંદવા સૂઝે છે. ॥૪-૧૦૦૦॥

પ્રશ્ન: ત્રણે ચોમાસીની **અઠ્ઠાઈઓ ક્યાંથી** બેસે છે?

ઉત્તર:—સાતમથી બેસે છે, પરંતુ પૂનમનો દિવસ તો પર્વતિથિ હોવાથી પળાય છે. ॥૪-૧૦૦૧॥

પ્રશ્ન: વીસ સ્થાનક તપ, અષ્ટકર્મ સૂદનતપ, અને આયંબિલ વર્ધમાન તપમાં અસજ્ઝાયના ત્રણ દિવસ ગણાય? કે નહિ?

ઉત્તર:—વીસસ્થાનક તપ અને કર્મસૂદન તપમાં અસજ્ઝાયના ત્રણ દિવસ **એટલે ચૈત્ર આસો માસ સંબંધી** ૭-૮-૯ ગણતરીમાં **આવે** નહિ. **આયંબિલ વર્ધમાન તપમાં** તે ત્રણ દિવસ ગણતરીમાં આવે છે, **એમ પરંપરા** છે. ॥૪-૧૦૦૨॥

પ્રશ્ન: આણંદવિમલસૂરીશ્વર મહારાજાએ કરેલ આઠ કર્મનો તપ જે ઉપવાસથી

કરવાની શક્તિ ન હોય, તો આયંબિલે થઈ શકે? કે નહિ?

ઉત્તર:—જો સર્વથા ઉપવાસની શક્તિ ન હોય, તો આયંબિલે પણ થઈ શકે છે. ॥૪-૧૦૦૩॥

પ્રશ્ન: બિઆસાણું કરનારને ઉલટી થઈ હોય, તો બીજી વખત જમવું કલ્પે? કે નહિ?

ઉત્તર:—બેસાણું કરવા બેસવાના જ આસને ઉલટી થઈ હોય, અને મુખશુદ્ધિ કરી હોય, તો બીજી વખત જમવું કલ્પે છે, અન્યથા કલ્પતું નથી. ॥૪-૧૦૦૪॥

પ્રશ્ન: શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વર મહારાજાએ પ્રસાદિત કરેલ બાર બોલના પટ્ટમાં કયા બાર બોલો છે તે સ્પષ્ટ જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—સંવત ૧૬૪૬ વર્ષે પોશ વદી ૧૩ શુક્રવારે **શ્રી પાટણનગરમાં** સમસ્ત સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા યોગ્ય **શ્રી વિજયહીરસૂરિજીએ લખાય છે-"શ્રી વિજયદાનસૂરિ પ્રસાદીકૃત સાત બોલના** અર્થ આશ્રી વિસંવાદ ટાલવાનિ કાજિં તે સાત બોલનું અર્થ વિવરીનિં લિખીઈ છીઈ, તથા બીજાપણિ કેટલાએક બોલ લિખિઈ છઈ, યથા-

પરપક્ષીનિં કુણિં કિસ્યું કઠિન વચન ન કહિવું. ॥૧॥

તથા "**પરપક્ષીકૃત** ધર્મકાર્ય સર્વ્વથા અનુમોદ યોગ્ય નહી" ઈમ કુણિં ન કહવું, જે માટિં દાનરુચિપણું, દાખિણાલુપણું, દયાલુપણું, પ્રિયભાષીપણું, ઈત્યાદિક જે જે માર્ગાનુસારી ધર્મકાર્ય તે જિનશાસન થકી અનેરા સમસ્ત જીવ સમ્બન્ધિઆ શાસ્ત્રનિ અનુસારિં અનુમોદવા યોગ્ય જાણાઈ છઈ, તો જૈન **પરપક્ષી** સમ્બન્ધી માર્ગ્ગાનુસારી ધર્મકર્ત્તવ્ય અનુમોદવા યોગ્ય હુઈ, એ વાતનું સ્યું કહિવું? ॥૨॥

તથા, **ગચ્છનાયકનિં** પૂછ્યા વિના કિસી શાસ્ત્ર સમ્બન્ધિની નવી પ્રરૂપણા કુણિં ન કરવી. ॥૩॥

તથા **દિગમ્બર** સમ્બધિઆ ચૈત્ય ૧ કેવલ શ્રાદ્ધ પ્રતિષ્ઠિત ચૈત્ય ૨ દ્રવ્ય લિઙ્ગીનિં દ્રવ્યઈ નિષ્પન્ન ચૈત્ય ૩ એ ત્રિણ ચૈત્ય વિના બીજાં સઘલાંઈ ચૈત્ય વાંદવા પૂજવા યોગ્ય જાણવા. એ વાતની શંકા ન કરવી. ॥૪॥

તથા **સ્વપક્ષીના** ઘરનીં વિષઈં પૂર્વોક્ત ત્રિણની અવન્દનીક પ્રતિમા

હુઈ તે સાધુનિં વાસક્ષેપિ વાંદવા પૂજવા યોગ્ય થાંઈ. ॥૫॥

તથા સાધુની પ્રતિષ્ઠા શાસ્ત્રિં છઈ. ॥૬॥

તથા સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરતાં સ્વજનાદિક સમ્બન્ધ ભણી કદાચિત્ **પરપક્ષીનિં** જિમવા તેડઈ તૂ તે માટિ સાહમિવત્સલ ફોક ન થાંઈ. ॥૭॥

તથા **શાસ્ત્રોક્ત દેશવિસંવાદી** નિહ્નવ સાત, **સર્વ વિસંવાદીનિહ્નવ** એક, એ ટાલી બીજા કુણનિ નિહ્નવ ન કહિવું. ॥૮॥

તથા **પરપક્ષી** સંઘાતિં ચર્ચાનિ ઉદીરણા કુણિં ન કરવી, **પરપક્ષી** કોઈ ઉદીરણા કરઈ તુ **શાસ્ત્રનઈ** અનુસારિ ઉત્તર દેવો, પણિ ક્લેશ વાધઈ તિમ ન કરવું. ॥૯॥

તથા-**શ્રી વિજયદાનસૂરિ** બહુજન **સમક્ષિં** જલશરણ કીધું જે **ઉત્સૂત્રકન્દકુદ્દાલ ગ્રન્થ** તે તથા તે માંહિલુ અસંમત અર્થ બીજા કોઈ **શાસ્ત્રમાંહિ** આણ્યું હુઈ તુ, તે અર્થ તિહાં અપ્રમાણ જાણવું. ॥૧૦॥

તથા **સ્વપક્ષીય** સાર્થનિ અયોગિં **પરપક્ષીય** સાર્થિ યાત્રા કર્યા, માટિ યાત્રા ફોક ન થાઈ. ॥૧૧॥

તથા-**પૂર્વાચાર્યનિં** વારઈ જે **પરપક્ષી** કૃત **સ્તુતિસ્તોત્રાદિક** કહવાતાં, તે કહતાં કુણિ ના ન કહિવી. ॥૧૨॥

એ બોલથી કોઈ અન્યથા પ્રરૂપઈ તેહનંઈ **ગુરુનો તથા સંઘનો** ઠબકો સહી॥ **अत्र मतानि- श्री विजयसेनसूरिमतं, ઉપાધ્યાયવિમલહર્ષગણિમતં, ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરગણિમતં, ઉપાધ્યાય શ્રી શાન્તિચન્દ્રગણિમતં, ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજય ગણિમતં, ઉપાધ્યાય શ્રી સોમવિજયગણિમતં, પંન્યાસ** સહજસાગર ગણિમતં, **પંડિત કાન્હર્ષિગણિમતં** આ **દ્વાદશજલ્પ પટ્ટકમાં** આવા પ્રકારે બાર બોલો છે. ॥૪-૧૦૦૫॥

પ્રશ્ન: રાક્ષસદ્વીપ જંબૂદ્વીપમાં છે? કે લવણ **સમુદ્રમાં** છે? અને તે પ્રમાણ અંગુલના માપવાળો છે? કે ઉત્સેધ અંગુલના માપવાળો છે?

[સેન પ્રશ્ન-૩૪...]

ઉત્તર:— 'દેવો દુ:ખે કરી જીતી શકે એવો **રાક્ષસદ્વીપ** તમામ દિશામાં સાતસો

યોજન વિસ્તારવાળો અને સર્વ દ્વીપોમાં શિરોમણિ છે, તે **લવણ સમુદ્રમાં** છે. પૃથ્વીના નાભિના ભાગમાં જેમ **સુમેરુ** પર્વત છે, તેમ તે દ્વીપની વચ્ચોવચ્ચ **ત્રિકૂટ** નામનો પર્વત છે. જેમાં ઘણીઋદ્ધિ છે, તે નવ યોજન ઊંચો, પચાસ યોજન વિસ્તારવાળો છે, તે પર્વતની ઉપર હમણાંજ મેં સોનાનો ગઢ, ઘરો અને તોરણોવાળી **લંકા** નામની નગરી કરાવી છે, તે નગરીથી છ યોજન ભૂમિ ઓલંઘીને પ્રાચીનકાલની અને શુદ્ધ સ્ફટિકના કિલ્લાવાળી અને અનેક પ્રકારના રત્નમય ઘરોવાળી સવાસો યોજન પ્રમાણની મારી **પાતાલલંકા** નામની શ્રેષ્ઠ નગરી છે. જે અતિ દુર્ગમ છે. આ બે નગરીઓ ગ્રહણ કરીને હે! પુત્ર! તું તેનો રાજા થા. તીર્થંકર દેવનું તું દર્શન કરી આવ્યો, તેનું ફલ આજે જ તને પ્રાપ્ત થાઓ." આ પ્રકારે **રાક્ષસપતિએ** કહીને **નવ માણેકોએ** બનાવેલો **મોટો હાર** તેને આપ્યો, અને રાક્ષસવિદ્યા આપી, ભગવાનને નમસ્કાર કરી તે વખતે જ **ઘનવાહન રાક્ષસદ્વીપમાં** આવીને **લંકા** અને **પાતાલલંકાનો** રાજા થયો. **રાક્ષસદ્વીપના** રાજ્યથી અને **રાક્ષસી વિદ્યાથી** ત્યારથી તેનો વંશ પણ **રાક્ષસવંશ** કહેવાયો." આમ **અજીતનાથ ચરિત્રમાં** છે. તે મુજબ **રાક્ષસદ્વીપ** લવણ **સમુદ્રમાં** છે, અને તે પ્રમાણ અંગુલના માપવાળો છે, એમ જાણવું. ॥૪-૧૦૦૬॥

ડુંગરપુરના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: સાંજે પ્રતિક્રમણમાં સામાયિક ઉચ્ચરીને તુરત ત્રણ **નવકાર** ગણી વંદન પચ્ચક્ખાણની મુહપત્તિ પડિલેહવામાં આવે છે, તે **ખમાસમણું** દઈને પડિલેહાય? કે ખમાસમણ વિના પડિલેહાય? તેમજ શો આદેશ માંગીને પડિલેહવી?

ઉત્તર:—સામાયિક ઉચ્ચરીને **બેસણે સંદિસાવું** વિગેરે ચાર **ખમાસમણાં** આપીને ત્રણ **નવકાર** ગણીને **ખમાસમણ** આપવું, અને **ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ મુહપત્તિ પડિલેહું?** આવો આદેશ માંગી મુહપત્તિ પડિલેહવી, પછી બે **વાંદણાં** દેવા, અને પચ્ચક્ખાણ કરવું. ॥૪-૧૦૦૭॥

પ્રશ્ન: શાંબ અને **પ્રદ્યુમ્નની** સાથે આઠ ક્રોડ મુનિઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા

પ્રશ્ન: **શાંબ** અને **પ્રદ્યુમ્નની** સાથે આઠ ક્રોડ મુનિઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા એમ **શત્રુંજય સ્તોત્રમાં** કહ્યું છે, અને કેટલાક તો "સાડાત્રણ ક્રોડ સિદ્ધિ વર્યા" એમ કહે છે, માટે આ બાબત નિર્ણય કરવા પ્રસાદ કરશો?

ઉત્તર:—શત્રુંજય માહાત્મ્ય અનુસાર "**શાંબ પ્રદ્યુમ્ન સાથે** સાડાત્રણ ક્રોડ સિદ્ધિપદ પામ્યા" એમ જણાય છે. ॥૪-૧૦૦૮॥

પ્રશ્ન: સ્નાત્રની વિધિમાં "પંચવર્ણના ૮૦૬૪ કલશોએ પ્રભુનો અભિષેક કરે." એમ કહેલ છે, અને **અંતર્વાચ્યમાં ૧** ક્રોડ અને ૬૦ લાખ કલશો કહેલ છે, તે શી રીતે મળતું આવે?

ઉત્તર:—અંતર્વાચ્યમાં એક ક્રોડ સાઠ લાખ કલશા કહ્યા છે, તે સંખ્યા સ્થાયી રાખવાની સંભવે છે, તેઓમાંથી પાણી ભરીને સ્નાત્ર કરવાને માટે તો, કહેલા આઠ હજાર ચોસઠ કલશો છે, એમ સંભવે છે, તેથી બન્ને લખાણ પણ બંધ બેસતા છે. ॥૪-૧૦૦૯॥

પ્રશ્ન: વાસુદેવની માતા સાત અને **બલદેવની** માતા ચાર સ્વપ્નાં જુએ છે, તેઓનો નામ કયા કયા છે?

ઉત્તર:— સિંહ-સૂર્ય-કુંભ-સમુદ્ર-લક્ષ્મી-રત્નરાશિ-અગ્નિ આ સાત **વાસુદેવની** માતા દેખે છે, અને હાથી-પદ્મસરોવર-ચન્દ્ર-અને વૃષભ આ ચાર સ્વપ્નો **બલદેવની** માતા દેખે છે, તે **પરંપરાએ** જાણવા. ॥૪-૧૦૧૦॥

ઉદેપુરના શ્રી સંઘના પ્રશ્નોત્તરો.

પ્રશ્ન: ચૌદ પૂર્વધરો જઘન્યથી **લાંતક** દેવલોક સુધી જાય છે, **કાર્તિક શેઠનો** જીવ તો ચૌદપૂર્વી હતો, છતાં **સૌધર્મ દેવલોકમાં** ગયો તેનું શું કારણ?

ઉત્તર:—કાર્તિક શેઠના જીવને પહેલા દેવલોકે જવામાં પૂર્વોનું વિસ્મરણ થયું હતું, તે હેતુ સંભવે છે. ॥૪-૧૦૧૧॥

પ્રશ્ન: કોઇકે પ્રભાતે **નવકારશી પચ્ચક્ખાણ** લીધું હોય; અને બપોરની પડિલેહણ વખતે તિવિહાર પચ્ચક્ખાણ લે, તો તે સાંજે કયું પચ્ચક્ખાણ લે?

ઉત્તર:—એકાશન વિગેરે પચ્ચક્ખાણવાળો અને પડિલેહણ વખતે તિવિહાર

પચ્ચક્ખાણ કરવાવાળો સાંજે **પાણહાર** પચ્ચક્ખાણ કરે, પણ જેણે પડિલેહણ વખતે **તિવિહાર** કર્યો નથી, તે તો સાંજે **ચોવિહાર પચ્ચક્ખાણ** કરે, એમ **પરંપરા** છે. ॥૪-૧૦૧૨॥

પ્રશ્ન: ત્રિકાલપૂજા કરવામાં પ્રભાતે સર્વ સ્નાન કરીને માળા વિગેરે નિર્માલ્ય વસ્તુ દૂર કરી વાસપૂજા થાય? કે બીજી રીતે થાય?

ઉત્તર:—પ્રભાતે પુષ્પમાળા વિગેરે નિર્માલ્ય વસ્તુ દૂર કર્યા વિના શ્રાવકો વાસપૂજા કરતા દેખાય છે, અને સર્વ શરીરે સ્નાન કરવામાં એકાન્તપણું નથી. હાથ, પગ ધોઈને શુદ્ધિપૂર્વક વાસપૂજા કરવી સુઝે છે. ॥૪-૧૦૧૩॥

પ્રશ્ન: શ્રાવકો દાતણ કરીને દેવપૂજા કરે? કે એમને એમ કરે?

ઉત્તર:—**શુચિ: પુષ્પામિષસ્તોત્રૈ: આ યોગશાસ્ત્ર વિગેરેના** વચનથી **મુખ્ય વૃત્તિએ** દાંતણ કરીને દેવપૂજા કરે, પણ પોસહ, ઉપવાસ વિગેરે તપ કરવાની ઈચ્છાવાળા તો દાતણ કર્યા સિવાય પણ દેવપૂજા કરે. કેમકે-પચ્ચક્ખાણનું બહુ ફલ છે, એમ જણાય છે. ॥૪-૧૦૧૪॥

પ્રશ્ન: **વિહારો જિનસદ્મનિ**=વિહાર શબ્દ જિનમંદિરવાચી છે, આ વચનથી **શ્રી હીરગુરુ મહારાજાનું પ્રતિમામંદિરનું** નામ હીરવિહાર કેમ આપ્યું?

ઉત્તર:—**વિહાર** એટલે બૌદ્ધ વિગેરેના આશ્રય, એમ **પ્રશ્નવ્યાકરણના** પહેલા **આશ્રવદ્વારની ટીકામાં** કહ્યું છે, અને **વિહારા વિચિત્રક્રીડા**- વિહાર એટલે વિચિત્રક્રીડા, આ પ્રકારે **પ્રશ્નવ્યાકરણના ચોથા આશ્રવદ્વારની ટીકામાં** કહેલ છે, તેથી આ મુજબ **શ્રી હીરગુરુ પ્રતિમાપ્રાસાદનું નામ શ્રી હીરવિહાર** આપેલ છે. ॥૪-૧૦૧૫॥

પ્રશ્ન: **सुहिएसु अ दुहिएसु अ, जा मे अस्संजएसु अणुकंपा।**
रागेण व दोसेण व, तं निंदे तं च गरिहामि॥१॥

આ ગાથાની વ્યાખ્યા બતાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તર:—આ ગાથામાં સાધુ એ વિશેષ્ય પદ કહેલ નથી, છતાં અતિથિ સંવિભાગનો અધિકાર હોવાથી અધ્યાહાર કરી લેવું, તેથી "સાધુઓ વિષે" એવો અર્થ થશે. કેવા સાધુઓ વિષે? તો કહે છે, કે-**सुहितेषु**-એટલે સારી પ્રકારે હિતકારી એવા જ્ઞાનદર્શનચારિત્રવાળાઓમાં તેમજ **दुःखितेषु**-એટલે

રોગે કરી અથવા તપસ્યાએ કરી ગ્લાન થએલા અથવા ઉપધિરહિત થયેલા, તેવા વિષે, તેમજ **अस्वयतेषु**-એટલે સ્વછંદે કરી ઉદ્યમી નહિં, પણ ગુરુઆજ્ઞાએ કરી વિચરનારા છે તેઓમાં, જે મેં અનુકંપા કરી હોય, એટલે અન્ન, પાન, વસ્ત્ર વિગેરેનું દાન આપવાથી ભક્તિ કરી હોય, અહીં અનુકંપા શબ્દે કરી ભક્તિ લેવી. કેમકે- **आयरि-अणुकंपाए गच्छो अणुकंपिओ महाभागो०** આ વચનથી અનુકંપાનો અર્થ ભક્તિ થાય છે. કેવી રીતે ભક્તિ કરી હોય? તો કહે છે કે **रागेण**-એટલે "આ મારા સગાવહાલા છે, કે મિત્ર છે," વિગેરે પ્રકારના પ્રેમથી કરી હોય, પણ "મહા ગુણવાળા છે" તે બુદ્ધિથી નહિ. તેમજ **दोषेण**-એટલે સાધુનિન્દાએ, જેમ કે-"આ સાધુઓ ધન-ધાન્ય વિનાના છે, જ્ઞાતિજનના ત્યાગવાળા છે, ક્ષુધાપીડિત છે, સર્વથા બીજી કોઈ ગતિ વિનાના છે, "માટે પોષવા જોઈએ" આ પ્રકારે નિન્દા પૂર્વક અનુકંપા, તે પણ નિન્દાજ છે. કેમકે અશુભ દીર્ઘઆયુષ્યનું કારણ બને છે, એમ **આગમમાં** છે. **तहारूवं समणं वा माहणं वा संजयविरय-पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मं हीलित्ता निंदित्ता खिंसित्ता गरिहित्ता अवमन्नित्ता अमणुन्नेणं अपीइकारगेणं असण-पाण-खाइम-साइमेणं पडिलाभित्ता असुहदीहाउअत्ताए कम्मं पगरेइ**- "તેવા પ્રકારના શ્રમણ અથવા માહણ જેણે પાપકર્મનું પચ્ચક્ખાણ કરેલ છે, તેથી સંયત, વિરત એવા સાધુને હીલના કરીને, નિંદા કરીને, ખીંસા કરીને, ગર્હા કરીને અને અપમાન કરીને, અમનોજ્ઞ, અપ્રીતિકારી, અશન, પાન, ખાદિમ, અને સ્વાદિમે કરી પડિલાભીને જીવ અશુભ દીર્ઘાયુષ્યનું કર્મ બાંધે છે."

તેથી નિન્દાપૂર્વક અનુકંપા તે નિન્દા છે, તેણે કરી ભક્તિ કરી હોય.

અથવા- સુખી દુ:ખી પાસથ્થાદિકની ભક્તિ કરી હોય, કેવી રીતે? તો કહે છે કે-"આ પાસત્થા કાચું પાણી પીએ છે, સચિત્ત પુષ્પફલ ખાય છે, આણેસાણીય આહાર લે છે, આ જે દોષો તેનામાં છે, તે દેખવાથી ઈર્ષ્યાએ કરી," અથવા **અસંયત** એટલે છ જીવનિકાયના વધ કરનાર **કુલિંગિઓમાં** દ્વેષે કરી, જે મેં દાન દીધું હોય; તેને

નિંદું છું, ગર્હું છું, તેમાં રાગ એટલે એક દેશ કે ગામ કે ગોત્રમાં ઉપજ્યા હોય તે વિગેરેથી પ્રીતિ, તથા દ્વેષ એટલે **જિનપ્રવચનનું** શત્રુપણું દેખવાથી ઉપજેલી જે અપ્રીતિ. શંકા કરે છે કે- **પ્રવચનપ્રત્યનીક** વિગેરેને દાન આપવાનું ક્યાંથી હોય? જે તે સંબંધી દોષ અહીં લીધો? ઉત્તર આપે છે કે- તેના ભક્ત રાજા વિગેરેના ભયથી તેવાઓને આપવું પડ્યું હોય, તેવા દાનની નિંદા અને ગર્હણા કરે છે, પણ ઉચિતતા મુજબ દીન વિગેરેને આપવામાં આવે, તે પણ અનુકંપાદાન કહેવાય છે.

कृपणेऽनाथदरिद्रे व्यसनप्राप्ते च रोगशोकहते।
यद्दीयते कृपार्थ - मनुकम्पा तद् भवेद् दानम्॥ १ ॥

"કૃપણ, અનાથ, દરિદ્ર, આપત્તિને પામેલ, રોગ-શોકથી પીડિતને કરુણાએ કરી અપાય, તે અનુકંપાદાન છે."

સમર્થ શરીરવાળો પણ દરિદ્રી હોય, અને પ્રાર્થના કરી રહ્યો હોય, તેને પણ અપાતું દાન અનુકંપાદાન ગણાય છે. તે અનુકંપાદાન નિન્દા-ગર્હાને લાયક નથી. કેમકે તીર્થંકર દેવોએ પણ વાર્ષિક દાન વખતે તે દેખાડેલ છે, અને તે વાત કહી છે કે-

"મોક્ષફળ આપનાર દાનમાં પાત્ર અપાત્રની વિચારણા કરાય છે, પણ દયાદાન તો સર્વજ્ઞોએ કોઈ ઠેકાણે પણ નિષેધ્યું નથી." તેમજ-જે પ્રથમ ઉપકાર કરી ગયો હોય; તેને અપાય, તે દાન ન કહેવાય, પણ પ્રથમ આપી ગએલ હોય તે પ્રાયઃ પાછું અપાય છે. અને દીનને જે અપાય, તે તો યાચના કરી રહેલ છે, તેનું મૂલ્યજ અપાય છે. સ્ત્રીને અપાય, તે તો રાગનું ભાજન છે, તેથી અપાય છે, એમ કેમ ન કહેવાય? અર્થાત્ કહેવાય. અને પાત્રમાં જે ફલવિસ્તાર પ્રિય છે તેથી અપાય તે શું વૃદ્ધિની ઈચ્છાવાળું નથી? અર્થાત્ છે. પરંતુ દાન તો તે છે કે જે નિઃસ્પૃહપણાથી ક્ષીણજનને પામીને અપાય છે. આ પ્રમાણે ગાથાનો અર્થ જાણવો. ॥૪-૧૦૧૬॥

પ્રશ્ન: વિનીતા નગરીથી અષ્ટાપદ કેટલા યોજન છે?

ઉત્તર:— વિનીતા નગરીથી બાર યોજન અષ્ટાપદ છે, એમ પ્રઘોષ સાંભળ્યો છે. ॥૪-૧૦૧૭॥

ગ્રન્થકારની પ્રશસ્તિ

પૂજ્યપાદ શ્રી આણંદવિમલ સૂરીશ્વરજીની પાટે ચન્દ્રગચ્છ રૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન શ્રીમાન્ વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજા વિજયવંત થયા. તેઓની પાટ રૂપી પૂર્વાચળમાં ઉગતા સૂર્ય સમાન પ્રગટ તેજસ્વી અને રાજાઓને પ્રતિબોધ કરવામાં નિપુણ શ્રીમાન્ શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા જયવંતા વર્ત્યા. જે મહાપુરુષના વાણી વિલાસથી બાર સુબાઓમાં રાજર્ષિ સમાન બબ્બરના વંશમાં જન્મેલ અકબર બાદશાહ જીવોને અભયદાન આપનાર થયો, અને અદ્વિતીય કૃપા રૂપી સુધાના સમુદ્ર જેવા તે સૂરીશ્વરજીની વાણીથી બાદશાહે પ્રગટ કરેલી જીવદયાની તે જાહેરાત સાંભળી બ્રહ્મા, શંકર, વિષ્ણુ, કાર્તિકેય, યમ અને ઈંદ્ર આદિ દેવો, હંસ, બળદ, ગરુડ, મોર, પાડો અને હાથી વિગેરે પોતાના વાહનની રક્ષા થવાથી બહુજ પ્રીતિ પામ્યા. તે વખતે પૂછવા લાગ્યા કે- તું કોણ છે? કહે છે કે-"હું પાપ છું." ફરીથી પૂછે છે કે-"તું દુબળું કેમ થઈ ગયું છે?" ઉત્તર આપે છે, કે-"મારે મારી માતા સાથે વિયોગ થયો છે." ફરીથી પૂછે છે કે-"કોણ તારી માતા છે? અને વિયોગ કેમ થયો? ઉત્તર આપે છે કે- "મારી નામની મારી માતા છે અને તેને શ્રી હીરસૂરિજીના વચનથી અકબર બાદશાહે યમરાજાને ઘેર મોકલી દીધી છે." ફરી પૂછે છે કે-"હવે તું ક્યાં રહીશ?" ઉત્તર આપે છે કે-"જ્યાં વિજયહીર સૂરિજીનું વચન માન્ય નહિ થાય, ત્યાં રહીશ." જે મહાપુરુષે બાદશાહને માંસભોજન છોડનાર, નિર્વારસનું દ્રવ્ય લેવાનું બંધ કરનાર, મનુષ્યના દુઃખ હરનાર અને કરોને માફ કરનાર બનાવ્યો, તે દિવ્ય પુરુષ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજીને મારો નમસ્કાર થાઓ. આવા પરોપકારી સૂરીશ્વરજીને અકબર બાદશાહે સભા ભરીને પરમ પ્રીતિથી જે જગદ્ગુરુનું બિરુદ અર્પણ કર્યું, તે સૂર્યમંડલ પેઠે સર્વ પૃથ્વીમંડલમાં પણ ફેલાઈ ગયું. શ્રી પદ્મસુંદર પંડિતનો બાદશાહ પાસે જે પુસ્તકભંડાર હતો, તે નિઃસ્પૃહી શિરોમણિ સૂરીશ્વરજીને અર્પણ કર્યો. શત્રુંજય, ગિરનાર વિગેરે તીર્થોનો કર લેવાતો હતો, તે સૂરિજીએ બાદશાહ પાસે માફ કરાવ્યો. અને સમુદ્ર સુધીનું આખું જગત્ પણ કર વિનાનું કરી દેવરાવ્યું. સદા મલિન કરનાર આ કલિકાલમાં પણ જે સૂરીશ્વરજીને ડાઘ પણ ન લાગ્યો, પણ ઉલટું આ કલિકાલને પોતાના યશ રૂપી સુધાએ કરી ધવલ બનાવ્યો. બાદશાહ સાહુકારોનો નાયક હોવાથી શત્રુઓનો નાશ કરનાર હતો

અને સૂરીશ્વરજી સદા સજ્જન પુરુષો ઉપર ઉપકાર કરવાથી સાધુ જનના નેતા હતા. આમ એક **પરાપકર્તા** અને બીજા **પરોપકર્તા** હતા, તેથી બે દિશા અવળી હતી, છતાં તે બે એક થઈ, એ આ વખતની દુનિયામાં આશ્ચર્યનો વિષય બન્યો છે.

ગ્રંથકાર કહે છે કે-"અહો! **શ્રીહીરસૂરીશ્વરજી**નું માહાત્મ્ય! આથી અધિક શુ વર્ણન કરી શકાય? પણ ટુંકામાં મુક્તજીવોને [મોતીઓને] પણ તે શોભાકારક હતા. જેઓ **સકલ સૂરિવર્ગમાં** વિશિષ્ટ ચારિત્રગુણોએ કરી શિરોમણિ હતા. તેઓના ચરણકિંકર **શુભવિજયે આ પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથનો** સંગ્રહ કરેલ છે. **શ્રી સિદ્ધાંત-પ્રકરણ-ટીકા-ભાષ્ય** વિગેરે અનુસાર કાંઈક અને કેટલુંક **પરંપરાએ કરી,** અને કેટલુંક **સંભાવનાએ કરી, પૂજ્યપાદ શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વરજીએ પ્રશ્નોના** ઉત્તરો આપ્યા છે, તે આ ગ્રંથમાં ગુંથ્યા છે. તેમાં સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ મતિભ્રાંતિએ કરી જે કાંઈ રચાઈ ગયું હોય, તે કૃપામાં તત્પર કવિ પુરુષોએ પોતાની બુદ્ધિથી શોધી લેવું.

જ્યાં સુધી આ પૃથ્વી તળમાં **જૈનશાસન** રૂપી મેરુ જયવંત છે, ત્યાં સુધી આ ગ્રંથ ટકો અને વિદ્વાન પુરુષોને વાંચવા કામ લાગો. આ ગ્રંથ **ભટ્ટારક શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરના શિષ્ય તર્કભાષા વાર્તિક ૧ કાવ્ય કલ્પલતા મકરન્દ ૨ સ્યાદ્વાદ ભાષાસૂત્ર ૩ તેની ટીકા ૪ કાવ્ય કલ્પલતા ૫ વગેરે ગ્રંથો** બનાવનાર પં. **શુભવિજયગણિએ** સંગૃહીત કરેલો છે.

इति भूरिसूरिकोटीरहीर -सकलमहीमण्डलाखण्डलपातसाह -श्री अकबरप्रतिबोधविधानधीर -तत्प्रदत्तजगद्गुरुबिरुदधरण - धीर -सत्त्ववान् प्रतिवर्षं षण्मासावधिसमस्तजन्तुजाताभयदान -प्रदानदानशौण्डीर -श्रीशत्रुञ्जयोज्जयन्तकादिकतीर्थकरमुक्तियुक्ति प्रवीर (श्रेष्ठ इत्यनेकार्थनाममालायां) जीजीआख्यदण्डादि विषमभूमिभञ्जनसीर कलिकालत्रिकालवित्समानामानमहिम -तपा - गच्छाधिराज -भट्टारकपुरन्दर भट्टारकश्री श्री हीरविजयसूरीश्वरपट्टालङ्कारहार -भट्टारकश्री विजयसेनसूरीशप्रसादीकृत - प्रश्नोत्तर - संग्रहे तत्पट्टपूर्वशिखरिशिखरसहस्रकिरणायमानाचार्यश्रीविजयदेवसूरीणामनुशिष्या

भट्टारकश्रीहीरविजयसूरीन्द्रशिष्य - १ तर्कभाषावार्तिक -काव्यकल्पलता - मकरन्द २ - स्याद्वादभाषासूत्र ३ - तद्वृत्ति ४ - काव्यकल्पलतावृत्त्यादि ५ ग्रन्थनिष्पादकपण्डितशुभविजयगणिसंगृहीते प्रश्नोत्तररत्नाकरापरनाम्नि श्रावककृतप्रश्नाख्यश्चतुर्थोल्लासः सम्पूर्णः ॥

આ સેનપ્રશ્ન ગ્રન્થનો ગુજરાતી ભાષાપર્યાય અનુયોગાચાર્ય પં. શ્રી મણિવિજયજી ગણિવરના શિષ્યાગ્રણી આચાર્યશ્રી વિજયકુમુદસૂરિએ મહેસાણા નગરે વિક્રમ સંવત ૧૯૯૫ના મહા શુદ પાચમે સંપૂર્ણ કર્યો.

॥ समाप्तोऽयं सेनप्रश्न-सार-संग्रहो ग्रन्थः ॥

સિદ્ધાંતમહોદધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટાલંકાર પરમગીતાર્થ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય લલિતશેખરસૂરિ મહારાજના શિષ્યરત્ન પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય રાજશેખરસૂરિ વડે સંપાદિત આ ગ્રંથનું મુંબઈ-મુલુંડના શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘે વિ.સં. ૨૦૪૯માં પુનઃ પ્રકાશન કર્યું.

પરિશિષ્ટ

સાક્ષીભૂત ગ્રંથોનાં નામો

૧ શ્રી અજિતનાથ ચરિત્ર
૨ અનુયોગ દ્વાર ચૂર્ણિ
૩ અનુયોગ દ્વાર ટીકા
૪ અનેકાર્થ સૂત્ર વૃત્તિ
૫ અન્તર્વાચ્ય
૬ આચાર દિનકર
૭ આચાર પ્રકલ્પ
૮ આચાર પ્રદીપ
૯ આચારાંગ ટીકા
૧૦ આચારાંગ નિર્યુક્તિ
૧૧ આરાધના પતાકા
૧૨ આરાધના સૂત્ર
૧૩ આવશ્યક ચૂર્ણિ
૧૪ આવશ્યક ટીપ્પણ
૧૫ આવશ્યક નિર્યુક્તિ
૧૬ આવશ્યક બાર હજારી
૧૭ આવશ્યક બૃહદ્ વૃત્તિ
૧૮ આવશ્યક મલયગિરિ ટીકા
૧૯ આવશ્યક વીર ચરિત્રાદિ
૨૦ આવશ્યક વૃત્તિ
૨૧ આવશ્યક હારીભદ્રીય
૨૨ ઉત્તમ ચરિત્ર
૨૩ ઉત્તરાધ્યયન વૃત્તિ
૨૪ ઉત્તરાધ્યયન ૧૪ હજારી ટીકા
૨૫ ઉપદેશ તરંગિણી
૨૬ ઉપદેશ પદ
૨૭ ઉપદેશમાલા ટીકા
૨૮ ઉપદેશ રત્નાકર
૨૯ ઉપદેશ રસાલ
૩૦ ઉપદેશ સપ્તતિકા
૩૧ ઉપાસક દશાંગ
૩૨ ઉમાસ્વાતિ વાચક પ્રઘોષ
૩૩ ઉવવાઈ સૂત્ર
૩૪ ઋષભદેવ ચરિત્ર હેમ
૩૫ ઋષભદેવ ચરિત્ર (વર્ધમાન સૂરિકૃત)
૩૬ ઋષિદત્તા કથાદિ
૩૭ ઋષિમંડલ વૃત્તિ
૩૮ ઓઘ નિર્યુક્તિ
૩૯ કથાનક કોશ (જિનેશ્વરસૂરિ)
૪૦ કથાવળી પ્રથમખંડ
૪૧ કર્મગ્રંથ વૃત્તિ
૪૨ કલ્પ કિરણાવલી ટીકા
૪૩ કલ્પ ચૂર્ણિ
૪૪ કલ્પ વૃત્તિ
૪૫ કલ્પ સ્થવિરાવલી
૪૬ કલ્પ સૂત્ર
૪૭ કલ્પ સૂત્ર અવચૂરિ
૪૮ કલ્યાણક સ્તોત્ર ટીકા
૪૯ કાલ સપ્તતિ ટીકા
૫૦ કાલિકાચાર્ય કથા (સંસ્કૃત)
૫૧ ગચ્છાચાર પયન્નો
૫૨ ગુણસ્થાનક ક્રમારોહ
૫૩ ગુર્વાવલી (મુનિસુંદર સૂરિકૃત)
૫૪ ચઉસરણ પયન્નો
૫૫ ચન્દ્રપ્રભ ચરિત્ર
૫૬ ચન્દ્ર પ્રજ્ઞપ્તિ ટીકા

૫૭ ચોથો કર્મગ્રંથ
૫૮ છુટા પાના
૫૯ જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ
૬૦ જંબૂદ્વીપ સમાસ
૬૧ જંબૂદ્વીપ સંગ્રહણી
૬૨ જ્યોતિષ કરંડક
૬૩ જીત કલ્પ ટીકા
૬૪ જીત વ્યવહાર
૬૫ જીર્ણ ચરિત્રાદિ
૬૬ જીવ સમાસ વૃત્તિ
૬૭ જીવાભિગમ વૃત્તિ
૬૮ જ્ઞાતાધર્મ કથા
૬૯ ઠાણાંગ સૂત્ર
૭૦ તત્ત્વાર્થ ભાષ્ય વૃત્તિ
૭૧ તત્ત્વાર્થ સૂત્ર
૭૨ તીર્થ કલ્પ
૭૩ દશવૈકાલિક ચૂલિકા
૭૪ દશવૈકાલિક ચૂર્ણિ
૭૫ દશવૈકાલિક બૃહદ્‌વૃત્તિ
૭૬ દશાશ્રુતસ્કંધ
૭૭ દ્વાદશ જલ્પ
૭૮ દ્વાસપ્તતિ
૭૯ દિનકૃત્ય વૃત્તિ
૮૦ દિનચર્યા
૮૧ દીપાલિકા કલ્પ (ધર્મઘોષ સૂરિકૃત)
૮૨ દીવાલિ કલ્પ
૮૩ દીવાલિ કલ્પ (જિનપતિ સૂરિકૃત)
૮૪ દીવાલિ કલ્પ(પ્રાકૃત)
૮૫ દુ:ષમાકાળ સંઘ સ્તોત્ર
૮૬ દૂષમગંડિકા (ભટ્ટારક ધર્મઘોષ સૂરિકૃત)
૮૭ દેવેન્દ્ર નરકેન્દ્ર સૂત્ર વૃત્તિ
૮૮ દોઘટ્ટી ટીકા
૮૯ ધર્મરત્નપ્રકરણવૃત્તિ (દેવેન્દ્ર સૂરિકૃત)
૯૦ નન્દિ અધ્યયન ટીકાસૂત્ર
૯૧ નન્દિસૂત્ર
૯૨ નન્દિ સૂત્ર ટીકા
૯૩ નવ તત્ત્વ પ્રકરણ
૯૪ નવ તત્ત્વ મહાચૂર્ણિ
૯૫ નમસ્કાર સ્તવ (જિનકીર્તિ સૂરિકૃત)
૯૬ નામમાળા
૯૭ નિશીથ ચૂર્ણિ
૯૮ નિશીથ ભાષ્ય
૯૯ નિશીથ સૂત્ર
૧૦૦ નેમિ ચરિત્રાદિ હેમીય
૧૦૧ પક્ખી સૂત્ર બૃહદ્‌ વૃત્તિ
૧૦૨ પંચ નિર્ગ્રંથી
૧૦૩ પંચ નિર્ગ્રંથી અવચૂરિ
૧૦૪ પંચ વસ્તુ ટીકા
૧૦૫ પંચ સંગ્રહ
૧૦૬ પંચસૂત્રી બૃહદ્‌ વૃત્તિ
૧૦૭ પંચાશક ટીકા
૧૦૮ પંચાશક ચૂર્ણિ
૧૦૯ પટ્ટાવલી (ધર્મસાગરી)
૧૧૦ પદ્મ ચરિત્ર
૧૧૧ પદ્મ ચરિત્ર હેમીય
૧૧૨ પદ્માનંદ કાવ્ય
૧૧૩ પરિશિષ્ટ પર્વ
૧૧૪ પ્રતિક્રમણ ગર્ભ હેતુ
૧૧૫ પ્રતિક્રમણ ગર્ભ હેતુ (બાળબોધ)
૧૧૬ પ્રત્યાખ્યાન પયન્નો
૧૧૭ પ્રવચન સારોદ્ધાર વૃત્તિ
૧૧૮ પ્રશમરતિ

૧૧૯ પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથ
૧૨૦ પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય
૧૨૧ પ્રજ્ઞાપના વૃત્તિ
૧૨૨ પાંડવ ચરિત્ર
૧૨૩ પારાશર સ્મૃતિ આદિ
૧૨૪ પાર્શ્વનાથ ચરિત્રાદિ
૧૨૫ પાક્ષિક સૂત્ર ટીકા
૧૨૬ પિંડ વિશુદ્ધિ
૧૨૭ પિંડ નિર્યુક્તિ
૧૨૮ પિંડ વિશુદ્ધિ
૧૨૯ પુષ્પમાળા વૃત્તિ
૧૩૦ પૃથ્વી ચન્દ્ર ચરિત્ર
૧૩૧ પૌષધ વિધિ પ્રકરણ
૧૩૨ બૃહત્કલ્પ ભાષ્ય
૧૩૩ બૃહત્કલ્પ વૃત્તિ
૧૩૪ બૃહત્ક્ષેત્ર સમાસ ટીકા
૧૩૫ ભગવતી ટીકા
૧૩૬ ભરહેસર બાહુબલી ટીકા
૧૩૭ ભવ ભાવના વૃત્તિ
૧૩૮ ભાષ્ય ગાથા અવચૂર્ણિ
૧૩૯ ભોજ ચરિત્ર
૧૪૦ મંડલ પ્રકરણ
૧૪૧ મરણ સમાધિ પયન્નો
૧૪૨ મહા નિશીથ
૧૪૩ મહા પચ્ચક્ખાણ પયન્નો
૧૪૪ મહાભાષ્ય
૧૪૫ યતિ દિન ચર્યા
૧૪૬ યોગ વિધિ
૧૪૭ યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિ
૧૪૮ રાયપસેણીય ટીકા
૧૪૯ લઘુ ક્ષેત્ર સમાસ વૃત્તિ
૧૫૦ લબ્ધિ સ્તોત્ર
૧૫૧ લિંગાનુશાસન વિવરણ
૧૫૨ વંદન નિર્યુક્તિ
૧૫૩ વંદારુ વૃત્તિ
૧૫૪ વસુદેવ હિંડિ
૧૫૫ વ્યવહાર વૃત્તિ
૧૫૬ વ્યવહાર સૂત્ર ટીકા
૧૫૭ વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર
૧૫૮ વિચાર સપ્તતિકા ટીકા
૧૫૯ વિચારામૃત સંગ્રહ
૧૬૦ વિજયચન્દ્ર કેવલિ ચરિત્ર
૧૬૧ વીતરાગ સ્તવ ટીકા
૧૬૨ વિપાક ટીકા
૧૬૩ વિરંજય ક્ષેત્ર સમાસ ટીકા
૧૬૪ વિવેક વિલાસ
૧૬૫ વિશેષાવશ્યક ટીકા
૧૬૬ વિહરમાન જિન એકવિંશતિ સ્થાનક
૧૬૭ વીર ચરિત્ર હેમ
૧૬૮ વૃદ્ધ શત્રુંજય માહાત્મ્ય
૧૬૯ વેશ્મરત્ન શાંતિનાથ ચારિત્ર
૧૭૦ શાકટાયન મત
૧૭૧ શાન્તિનાથ ચરિત્ર
૧૭૨ શાન્તિનાથ ચરિત્ર (અજીતસિંહ કૃત)
૧૭૩ શ્રાદ્ધ દિન કૃત્ય
૧૭૪ શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ચૂર્ણિ
૧૭૫ શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર વૃત્તિ
૧૭૬ શ્રાદ્ધ વિધિ ટીકા
૧૭૭ શ્રાદ્ધ વિધિ વિનિશ્ચય
૧૭૮ શીલ ભાવના સૂત્ર ટીકા
૧૭૯ સંગ્રહણી
૧૮૦ સંગ્રહણી (જીનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણ)

૧૮૧ સંઘાચાર વૃત્તિ
૧૮૨ સંદેહ દોલાવલી
૧૮૩ સમતિ શત સ્થાન
૧૮૪ સમય સાર સૂત્ર વૃત્તિ
૧૮૫ સમ્યક્ત્વ રહસ્ય ટીકા
૧૮૬ સમવસરણ અવચૂરિ
૧૮૭ સમવસરણ સ્તોત્ર
૧૮૮ સમવાયાંગ સૂત્ર
૧૮૯ સ્તોત્ર
૧૯૦ સામાચારી
૧૯૧ સામાચારી અવચૂર્ણિ (ભાવદેવસૂરિ કૃત)
૧૯૨ સિદ્ધ પંચાશિકાદિ
૧૯૩ સિદ્ધાન્ત વિષમ પદ પર્યાય
૧૯૪ સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર
૧૯૫ સૂયગડાંગ દીપિકા
૧૯૬ સૂયગડાંગ સૂત્ર
૧૯૭ હીર પ્રશ્ન
૧૯૮ હૈમ વ્યાકરણ

જયંત પ્રિન્ટરી, મુંબઈ-૨. ફોનઃ ૨૦૫૨૯૮૨-૨૦૫૦૧૯૩